



ఉప వేదాలు

శిల్ప కళ

భారతీయ మహాశిల్పము - 1, 2, 3 భాగములు



సదాశివ సమారంభం



గురు దక్షిణామూర్తి



గురు వేదవ్యాస మహర్షి



గురు కృష్ణ మహర్షి



గురు నారద మహర్షి



గురు వాల్మీకి మహర్షి



గురు శిక్షవృక్ష

శంకరాచార్య మధ్యమాం



గురు దత్తాత్రేయ



గురు బాలాఢీ



గురు గోరక్ష ముద్ద



గురు ఆదిశంకరాచార్య



గురు రామానుజాచార్యులు



గురు జ్ఞానేశ్వర్



గురు రవిదాస్



గురు కబీర్ దాస్



గురు చైతన్య మహా ప్రభువు



గురు నానక్



గురు రాఘవేంద్ర స్వామి



గురు పీఠ్యహ్మంద్ర స్వామి



యోగి పరమహంస

అస్మదాచార్య పర్యంతం



గురు త్రిలింగ స్వామి



గురు లాహరీ మహాశయ



గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి



గురు వివేకానంద



గురు హాయి బాలా



గురు ఆరబింద్



గురు రమణ మహర్షి



గురు యోగానంద



గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద



గురు మళయాళస్వామి



గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి



గురు చంద్రశేఖర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...



నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

నన్ను “నేను” చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010001773

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖



మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ

భారతీయ మహాశిల్పము

1, 2, 3

మ

(శ్రీ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ శాస్త్రోపాధ్యక్షాధ్వనముతో ముద్రితము)



గ్రంథకర్త, ప్రచురణకర్త :

సూరసుబ్బహ్మణ్యకవి



వీ తి క

1851 సంవత్సర ప్రాంతమున వాస్తుమథ నామృతము, శిల్పమథనామృతము, భాతీయ శిల్పము అను మూడు గ్రంథములను వేర్వేరుగా రచింప దలచి వాస్తుమథనామృతమును భారతీయ శిల్పమును వ్రాసినిగాని యవి ముద్రింపబడలేదు. ఇంతలో మన్నేటికోట వాస్తువ్యలగు గోనుగుంట బ్రహ్మయాచార్యులుగారు నాయొద్దకువచ్చి వాస్తుమథనామృతమునందలి 800 లకు పైగానున్న యంశములనుజూచి యచ్చెరువంది యివి యన్నియు వ్రాసికొనిన బాగుండునుగాని సుమారు రు. 8000-00 లతోగాని యాగ్రంథము ముద్రించుటకు వీలువడదనియెంచి గణితముల పరుసను మాత్రము కొంతపాటు వ్రాసికొని ముద్రించిరి. ఆగ్రంథమే “గృహవాస్తు గణితరత్నావళి” గా ప్రచురములోనున్నది. శిల్పమథనామృతమును వ్రాయబూనగా ప్రయాగ విశ్వవిద్యాలయమున చరిత్రాచార్యులుగారున్న శ్రీవ్రసన్న కుమారాచార్యులు. ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి., గారిచే సంస్కరింప బడి లండన్ ఆక్సుఫర్డు యూనివర్సిటీ ప్రెస్సువారిచే ముద్రితమై బొంబాయి కలకత్తా మద్రాసు చీనా జపాన్ న్యూయార్కు పరిశు వ్యాపించిన మానసారమను వాస్తు శాస్త్రము, బీహారు నలందా కాలేజి ప్రొఫెసర్ ఫణీంద్రనాథబోస్ యం. ఏ. గారిచే పరిష్కరింపబడి బెనారస్ లో ముద్రింపబడిన ప్రతిమాలక్షణము, శిల్పశాస్త్రము, అను గ్రంథములు, ఇండియా, యూరోప్, అమెరికాలకు వ్యాపించినవి. నాసికక్షేత్రనవాసి శిల్పకళానిధి వచ్చే కృష్ణశర్మగారిచే సంశోధితమై పూనా ఆనందాశ్రమ ప్రెస్సులో ముద్రింపబడిన శాశ్వతశిల్పము. త్రివేంద్రము మహామహాపాధ్యాయ టి. గణపతిశాస్త్రి పరిశోధితమై అనంతశయన గ్రంథావళిగ ప్రకటింపబడిన మయమతము శిల్పరత్నము రెండు భాగములు, మహామహాపాధ్యాయ టి. గణపతిశాస్త్రి సంపాదితమై బరోడా గైక్వార్ మహా రాజాగారి లైబ్రరీ కొనంగబడి బి. భట్టాచార్య యం. ఏ. పి. హెచ్. డి. పరిశోధితముగా ప్రకటింపబడిన సమరాంగణసూత్రధార నామవాస్తుశాస్త్రము అపరాజిత, వృత్త, తంజావూరు శరస్వతీ గ్రంథాలయమునుండి వ్రాయించి తెప్పించిన విశ్వకర్మీయ శిల్పము. మున్నగు గ్రంథములు మహాపండితులచే సంస్కరింపబడినప్పటికిని శిల్పవృత్తి నవలంబించి చేయువారలకు సరియైన యర్థము లందుగోచరింపక యొక్కొక్కచోట చిక్కుతీగలతో బెనవేసికొన్న మహారణ్యమధ్యప్రదేశము వలె నభేద్యముగ నుండుటకు గారణము శిల్పపద నిఘంటువులు వేశపోవుటచేతను, సంస్కృత గ్రంథముల నాంధ్రీకరించక యొకవైపునకు త్రోసిపుచ్చుచు వచ్చుటచేతను, శిల్పులకు పాఠంపర్వ క్రమశిక్ష లభించకుండుటచేతను, కలిగిన ట్లూహించవలసియున్నది. మహర్షులచే వ్రాయబడిన యీ

గ్రంథములయందు నాకుగల యభిరుచియే యేమాత్రము వెనుకంజ వేయనీయక స్థిరచిత్తముతో నుంచుటచే పరమేశ్వరానుగ్రహమువలన దీనిని వ్రాయజాలితిని. శిల్పశాస్త్రమనినను, వాస్తు శాస్త్రమని నను సమానమను భావముతోనే ప్రాచీనులు వ్రాసియుండిరి. ఇవ్వడు మాత్రము కొందఱు శిల్పము వేటు వాస్తువేటు అని భావించుచుండిరి. అధునికులలోను శ్రీ ఘోషదనాధిబోసుగారు గృహవాస్తు శాస్త్ర మును శిల్పశాస్త్రమనియే వ్యవహరించిరి. ఇట్టిస్థితిలో వాస్తు మథనామృతము, శిల్పమథనామృతము, భారతీయ శిల్పమును చరిత్రము, ఈ మూడును - భారతీయ మహాశిల్పమునందలి షోడశకళలుగా నిర్ణయింపబడి యుండియున్నవి. ఇవి క్రమక్రమముగా నుత్తరోత్త రోత్కర్షములై వివిధాంశ ముల నిమిష్యుకొని యున్న శిల్పరూప చిత్రములతో నేత్రానందమును, హృదయానందమును గలిగించుచుండుటచేతనే వయోధికుడనగు నే నింతటి మహత్తరగ్రంథమును లిఖించగలిగితిని. ఇట్లు వ్రాయుచు 7వ భాగము పూర్తియగునప్పటికి ముద్రణ వ్యయమును భరింపలేని యస్మా ద్దృశుల ిట్టి కార్య మెట్లు గట్టెక్కగదను సంశయ ముంతురింది తిరుపతి (శ్రీ) వేంకటేశ్వర యూని వర్సిటీవారి కీ విషయమును తెలియజేసికొనగా, అప్పటి ఆక్టింగు రిజిస్ట్రారువారు మిగిలిన 9 భాగము లెంతకాలములో పూర్తియగునని యడిగిరి. ఆంధ్రజ్యోతి ఏజిటర్ శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వర రావుగారి కీచదిత్ర భారతీయ మహాశిల్పభాగములు చూపగా వారు సంతోషించి "యేతన్నుద్రణమునకు దగిన యత్నము చేయుదము. తలపెట్టినపనిని అపవలదని యభయమొసంగుచు, శిల్పవదములకు తగిన నిఘంటువు లేనియెడల మీ క్రమ కొంత వ్యర్థముగా గనుపించును. చదువువారలకు బోధ పడునంతటి తాత్పర్యమున్నను నిఘంటువునుగూడ వ్రాయుట ముఖ్య"మనిరి. అటులే చేయుచునని నిర్ణయించితిని. నే నింతటిభారమును వహించుటచూచి యెడనెడ ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రజ్యోతి మున్నగు పత్రికలలో దర్శనాచార్య శ్రీకొండురి వీర రాఘవాచార్యులుగారు వ్యాసములు వ్రాయుచు భారతీయ మహాశిల్పమును గుఱించిన పదునైవయములు లోకమునకును ప్రభుత్వమునకును దెలియజేయుచు వచ్చిరి. 1963 లో గ్రంథముద్రణకు సహాయార్థమై ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారి సర్పించితిమి. అప్పటికి రిజిష్టరుగాలేక నామమాత్రముగానున్న ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తునుగూడ ప్రభుత్వదృష్టికి తెచ్చితిమి. వారు సంఘము రిజిష్టరయినదా? అని ప్రశ్నించినంతనే నేను బాధ్యతవహించి నా స్వంతధనముతో 1964 లో రిజిష్టరు చేయించి దరిమిలూ లలితకళా ఏకాడమి అనుబంధ సంస్థగానుండునట్లు కోరగా శ్రీవారు అనుమతించి ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తును దయాదృష్టితో చూచుచునేయుండిరి. గ్రంథరచనా వివరములు: మొదటి భాగమున కాశ్యపశిల్పము 1-4-5-6 పటములు. మానసారము 1-14 అధ్యాయములు. శిల్పరత్నము పూర్వభాగము 9-10-16-17-18-19 అధ్యాయములు. సమరాంగణ 1-61 అధ్యాయములు. అపరాజిత 173 సూత్రము గ్రహింపబడి వాస్తు హానుము ఉపవీత భేదములు, అధిష్టానభేదములు మున్నగు 104 విషయములు కూర్చబడినవి.

రెండవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-24-25 పటములు. మానసారము 11-15-16-18 అధ్యాయములు. శిల్పరత్నము పూర్వభాగము 20-21-23-28-32-34-35-36 అధ్యాయములు. సమరాంగణ 55 అధ్యాయము. అపరాజిత 150 సూత్రము గ్రహింపబడి నాలవ్రతిష్ఠ స్తంభ, వేదికా, బాలక, తోరణ, కుంభలతాది లక్షణభేద ములు మున్నగు 41 విషయము లుగ్గడింపబడినవి.

మూడవ భాగమున-కాశ్యపశిల్పము 26-27-28-29-30-31-32, పటలములు, మానసారము 12-19-20-21-22-23 అధ్యాయములు - శిల్పరత్నము పూర్వభాగము - 1-2-3-4 అధ్యాయములు - సమరాంగణ 32 అధ్యాయము - అవరాజిత - 106 సూత్రము గ్రహింపబడి గర్భన్యాసము ఒక్క అంతస్తు మొదలు అయిదంతస్తుల పటకుగల జేవాలయభేదములు - మున్నగు 122 విషయములు చెప్పబడినవి.

నాల్గవ భాగమున - కాశ్యపశిల్పము-33-34-35-36-37-38-39-40-41 పటలములు - మానసారము 24-25-26-27-28-29-30 అధ్యాయములు - సమరాంగణ, 49-50-51 అధ్యాయములు - అవరాజిత - 81-104-106-154-155-157-158-159-163 సూత్రములు గ్రహింపబడి, అంతస్తులు మొదలు పదునాఅంతస్తులపటకుగల జేవాలయభేదములు, వైరాజ్య ప్రాసాదభేదములు, అందుత్ర్యంగ, పంచాంగ, సప్తాంగ, నవాంగాదిభేదములు-రుచకము మొదలగు 64 భేదములు - మున్నగు 138, విషయములు కూర్చబడినవి

ఐదవ భాగమున విశ్వకర్మ ప్రకాశ 6 అధ్యాయము, సమరాంగణ 55-56-57-63, అధ్యాయములు, అవరాజిత 106-155-159-106-116-162-163-167-168-170. సూత్రములు గ్రహింపబడి సాంధారభేదములు - నాగర్భోదవ విమానప్రాసాదభేదములు - కైలాసజాతిప్రాసాద భేదములు-విమాన నాగరచ్ఛందజ పుష్పకాది ప్రాసాదభేదములు, శ్రీధరాది శుద్ధఛందభేదములు - మేరుజాతిభేదములు మున్నగు - 160 విషయములు చెప్పబడినవి.

ఆవ భాగమున, విశ్వకర్మ ప్రకాశ 6 అధ్యాయముల, సమరాంగణ, 49-55-56-57-62-63-65 అధ్యాయములు, అవరాజిత 141-167-170-171-174-175-180-181-182 సూత్రములు గ్రహింపబడి మేరుభేదములు, లాసభేదములు, పుష్పక భేదములు, మణిక భేదములు - త్రివిష్టవ భేదములు - భూమిజప్రాసాదభేదములు, ఉదయకలాస్కంధి రేఖాభేదములు ద్రావిడప్రాసాద భేదములు - ప రాటప్రాసాదభేదములు, మున్నగు, 184 విషయము లుగ్గడింపబడినవి.

ఏడవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 43 పటలము - శిల్పరత్నము పూర్వభాగము 40 అధ్యాయము, సమరాంగణ 59-60-61-64 అధ్యాయములు, అవరాజిత 133-134-164-165-166-167-172-176-177-178 సూత్రములు గ్రహింపబడి పరాటప్రాసాదభేదములు - విమాన ప్రాసాద భేదములు - నాగరసాంధార ప్రాసాద భేదములు, రుచకజాతి సాంధారప్రాసాదభేదములు - లతినజాతి ప్రాసాదభేదములు - మిత్రజాతి ప్రాసాదభేదములు - శ్రీగుంజ్జకవలభిప్రాసాదభేదములు - సింహావ లోకన ప్రాసాదభేదములు - నాగరజాతి బ్రహ్మవిష్ణ్వాది ప్రాసాదములు - ద్వార దేవతలు - ప్రాకార విధానము మున్నగు - 178 విషయము లుక్తములైనవి.

ఎనిమిదవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 44-45-46 పటలములు - శిల్పరత్నము పూర్వ భాగము 39-40-41-42 అధ్యాయములు, మానసారము 31-32-33-34 అధ్యాయములు - విశ్వ కర్మ ప్రకాశ, 6 అధ్యాయము, సమరాంగణ 66-67 అధ్యాయములు, అవరాజిత - 186-187-188 సూత్రములు గ్రహింపబడి, ప్రాకారవిధానము - పరివారదేవతలు - గోపుర భేదములు - మండప భేదములు, మున్నగు 84 విషయములు వాగొసబడినవి.

తొమ్మిదవ భాగమున. కాశ్యపశిల్పము 46-47-48-49-50-53-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78 పటలములు, మానసారము 61-53-53-62 అధ్యాయములు, శిల్పరత్నము ఉత్తరభాగము 1-3-14-31-22 అధ్యాయములు, సమరాంగణ 70-77 అధ్యాయములు, అవరాజిత 193-199-200-202-204-205-206-208-212-213-21 నూత్రములు గ్రహింపబడి శిలాలక్షణములు రత్నలక్షణములు - స్వయంభులింగ భేదములు - శివరూప భేదములు, గణపతి భేదములు, సూర్యలక్షణము, గ్రహలక్షణములుమున్నగు - 124 విషయములు వివరింపబడినవి.

పదియవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 44-48 పటలములు, మానసారము 43-54-55-57-58 59-60-61-62 అధ్యాయములు, శిల్పరత్నము ఉత్తరభాగము 23-24-25 అధ్యాయములు - సమరాంగణ 77 అధ్యాయము, అవరాజిత 217-219-220-221-223-225 నూత్రములు, విశ్వకర్మయ శిల్పము 8 అధ్యాయము, మయవాస్తు శిల్పసంగ్రహము, గ్రహింపబడి విష్ణురూప భేదములు, జేవీరూప భేదములు, దిక్పాలక లక్షణములు-నానావిధ దేవతల లక్షణములు-ముప్పాది లక్షణభేదములు యక్ష రాక్షస గంధర్వ అవ్వర కిన్నరాది రూపభేదములు-జైనజౌద్ధాది లక్షణములు మున్నగు 144 విషయములు చెప్పబడినవి.

పదునొకండవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 50-51-52-53-54-55-56-57 పటలములు, మానసారము 49-51-55-56 అధ్యాయములు, శిల్పరత్నము ఉత్తరభాగము 26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36 అధ్యాయములు-అత్రేయ శిల్పము, మయవాస్తు శాస్త్రము 3 అధ్యాయము, సమరాంగణ 76-78 అధ్యాయములు, వాస్తు శిరోమణి 3-4 అధ్యాయములు, అవరాజిత 210-215-214-216 నూత్రములు, మయచతుర్ముగన్న మాచార్యుని టిక 4-5 అధ్యాయములు, గ్రహింపబడి ప్రతిమాలాధారము, ఉత్తమచతుర్ముగ కనిష్ఠదశ తాల భేదములు-నవతాల భేదములు-అష్టతాల భేదములు సప్తతాల భేదములు-షట్తాల భేదములు-పంచతాల భేదములు చతుస్తాల భేదములు-త్రితాల భేదములు ఏకతాల లక్షణము, మున్నగు. 31 విషయములు క్తములు.

పది రెండవ భాగమున కాశ్యపశిల్పము 79-80-81-82-83-84-85-86 పటలములు, మానసారము 43-67 అధ్యాయములు, శిల్పరత్నము ఉత్తరభాగము 16-21 అధ్యాయములు, పూర్వ భాగము 44-46 అధ్యాయములు, సమరాంగణ 71-72-73-74-75-79-80-81-82-83 అధ్యాయములు అవరాజిత 211-215-216 నూత్రములు, శిల్పసంహిత 11 అధ్యాయము, మయచతుర్ముగ తాళవక్రగ్రంథము 6 అధ్యాయము గ్రహింపబడి దేవదానవాది ప్రతిమారూప భేదములు ముఖభేదములు పంచపురుష భేదములు, ఋక్షాగతాది స్థానక భేదములు వతాకాది చతుర్విధాస్త భేదములు రస దృష్టి భేదములు, ఆయుధభేదములు చిత్రలేఖనాదికము-మున్నగు 167 విషయములు వివరింపబడినవి.

పదు మూడవ భాగమున విశ్వకర్మప్రకాశ. 1-2-3-7 అధ్యాయములు, శిల్పరత్నము పూర్వభాగము 3 అధ్యాయము - మానసారము 5-6-7-8-9 అధ్యాయములు, సమరాంగణ 8-14-20-21-22-23 అధ్యాయములు, అవరాజిత 55-56-63-91-92-93-94-95-96-97-98-104 నూత్రములు కాశ్యపశిల్పము 2 పటలము గ్రహింపబడి భూమి లక్షణములు, గ్రామలక్షణములు,

ఏక శాలభేదములు, ద్విశాలభేదములు, త్రిశాలభేదములు, చతుశ్శాలభేదములు, మున్నగు 200 విషయములు వివరింపబడినవి.

పదునాల్గవభాగమున సమరాంగణ మాత్రధార, కాశ్యపశిల్పము, సమరాంగణమాత్రధార అపరాజిత వృచ్ఛ, శిల్పరత్నము, నారదీయశిల్పము, సాగ్ధేయాగములు, పరశివవిశ్వకర్మాగములు లండలి ప్రతిస్థాభాగములనుగ్రహింపబడి సుప్రయోగ సర్వజేవతాప్రతిష్ఠాగములు శైవవైష్ణవ శాక్తేయముల కుపయోగించు జీర్ణోద్ధారాదులు, మున్నగుపద్యములు చెప్పబడినవి.

పదునైదవభాగమున సమరాంగణ మాత్రధార తి! అభ్యాసము వివిధయంత్రహస్త్యములు, చిత్రశిల్పము, పేదకాలమునుండి నేటిపలుకుగల శిల్పచరిత్రము, అందలి మహాత్తర చను త్కారములు మున్నగు 200 విషయముల వాకొనబడినవి.

పదునాల్గవభాగము సమస్త శిల్పగ్రంథములనుండి గ్రహింపబడిన పదివేలశబ్దములుగల నిఘంటువు కూర్చబడినది. ఇట్లు దాదాపు రెండువేల ముఖ్యవిషయములతో గూడిన యిమ్మహా గ్రంథముద్రణమునకు శ్రీ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారు భాగమునకు వెయ్యిరూపాయలుగా అంచనా వేసి ప్రస్తుతము రు. 3000-00 లు 1966 మార్చి నెలలో దయచేయుచు ముద్రింపబడు గ్రంథములలో 5 వ వంతు ప్రభుత్వమున కిమ్మనిరి. కాని గ్రంథములు ప్రభుత్వమువారియొద్దనే యున్నందున మే నెల మొదటివారములో హైదరాబాదు వెళ్ళి జూన్ 10 వటకు అచ్చటనేనుండి గ్రంథములను తీసికొనివచ్చి యే పెన్సువారి నడిగినను మాకు ఏ శ్రాంతిలేదన మొదలిడిరి. తుదకు తెనాలిలో ఓ గుంటూరుజిల్లా కో-ఆపరేటివ్ ప్రింటింగ్ ప్రిస్ అధ్యక్షులగు శ్రీ వెలగా వీరయ్యారితో సంప్రతించి అక్కడ నెలలో ముద్రణకార్యమున కుద్యమింపజేసితిమి. కాని బహుకార్య ధురంధరత్వము గల యాప్రిస్ వారు చాల ముంద్యముగ పనిచేయుట తటస్థించినది. నేను బాపట్లతాలూకా పెద పాలెమునుండి తెనాలి వెళ్ళుట తిరిగివచ్చుట మొదలగు కష్టస్థము లట్లుంచి యింకను రు. 2000-00 అయిననేకాని గ్రంథము సంగ్రహరూపమును ధరింపజాలదు. పెన్ వారి అంచనాద్వారా తెలిసి కొని మరల ప్రభుత్వమునకే తెలియజేయును ప్రభుత్వముకోరిన 5 వ వంతు మాత్రమేకాదు, 4వ వంతు గ్రంథములైనను ప్రభుత్వమున కీయ సిద్ధముగానున్నానని ప్రార్థించితిని. శ్రీవారు తామిచ్చిన పైకమున కెంతవనిజరిగినదో తెలిసికొనుటకు అడిటోర్ పోర్టు పంపవలసినదిగా ఏప్రిల్ నెలలో నోటీసు పంపిరి. అడిట్ యెట్లెట్లో యిన్నాళ్లు పట్టినది.

ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తు నాకేమాత్రము సహాయపడజాలకుండినను అది యభివృద్ధిచెంది శాశ్వతముగా నుండుటకై యీ ముద్రింపబడు గ్రంథములలో పదవవంతు గ్రంథములను విక్రయించిన ధనమును మూలధనముగా నొసంగుటకును, అధనము శ్రీప్రభుత్వమువారి పరీక్షతో నిలిచియుండుట కును, నిర్ణయించితిని. అవసరమైనపు డాధనమును తక్కిన భాగముల ముద్రణకు వాడుకొనుచు మరల విచ్చుచుండుటకును, ఈరీతిగానే తక్కిన భాగముల ప్రతులనుగూడ పదవవంతు పరిషత్తుకొసంగుచు దాని యభ్యుదయమునకు దోహదముచేయుట నాముఖ్య లక్ష్యము. కేయప్రబంధముగు సార్వత్రిపరిణయ రచనా కాలమునుండి నిరంకుశోపాఖ్యాన ముద్రణసమయమునను భారతీయ మహాశిల్ప ముద్రణ ప్రయత్నిమునను, సమయానుకూలముగ తగు సహాయ మొనర్చుచున్న మత్స్యదరతుల్యుడగు శ్రీదీవి లక్ష్మీకాంతరావుగారికిని, నా రచనలయందలి యభిరుచిని లోకమునకు ప్రకటించుచున్న దర్శనా చార్య శ్రీ కొండూరి వీరరాఘవాచార్యులుగారికిని, 1964 లో గుంటూరు విద్యాకాభిధికారిగా

నుండి యీ భారతీయ మహాశిబ్బి ముద్రణ మత్స్యవనరమని ప్రభుత్వమువారికి సూచించుటయేగాక, పలువిధముల ప్రోత్సాహ మొసగుచున్న శ్రీభాషాకవులు శ్రీ పులిపర్తి శరభాచార్యులు, B. A. B. Ed. గారికిని, ఏతద్రుచనామధ్యకాలమున దై ర్యదాన మొసంగిన ఆంధ్రజ్యోతి ఎడిటర్ శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారికిని, 1965 లో గోవా దేశాంతవర్గత కాంసరపాలజ్ఞేతస్థ కాళికాలయమున సహస్ర చండిమహాయజ్ఞమునకు సన్నాహ్యునించి అగ్రసన్మానమొసంగిన శ్రీదైవజ్ఞ బ్రాహ్మణ సంఘమువారికిని, శిల్పగ్రంథోపయోగాదులనెల్ల గుర్తించిన సంస్కృత శాఖామూర్త్యులగు శ్రీ యం. ఆర్. అప్పారావుగారికిని, శ్రీ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారికిని, ప్రభుత్వాదేశప్రకారము గుంటూరు హిందూకాలేజిహెస్టూలు భవనములో 17-12-1966 న సన్మానసభ జరిపించి రెండు దుశ్శాలువలు నూటపదాఱురూపాయలు ఇచ్చి సన్మానించిన గుంటూరుడిస్ట్రిక్టు యెడ్యుకేషనల్ ఆఫీసరు శ్రీ డి. వెంకటస్వామి యం. బి. ఇ. డి. గారికిని, నా కృతజ్ఞతను వ్రకటించుచు ధన్యవాదము లర్పించుచున్నాను.

—గ్రంథకర్త.



ఇది రెండు వైపుల జూచినను తల కనుపడునట్టి చిత్రలేఖనము

శిల్ప పరిభాష

నాజనము		వజ్రపట్టము.		హస్తము.	
ప్రతివాజనము		ప్రతిముఖము.		తవంగము.	
పద్మము.		త్రిపట్టము		క్షోభకము.	
కుముదము.		పాసిక.		శిఖరము.	
కషాతము.		గలము		కీర్తిము.	
రత్నపట్టము		ఉపాసము.			
పద్మము:		ఖరము			
అంతరము		పిఠిక.			
కుంభము.		కంపము.			
నిమ్మము.		చీకకంఠము.			
కర్ణము:		బంత్రావలంకనము.			
గోపానము		పంజరము.			
ధారాకుంభము.		కర్ణకూటము.			
		ఘంట.			
		శాల.			
		హారము.			
				కుంభము:	
				కర్ణము.	

సుప్రసిద్ధ ప్రాజ్ఞుల యచిప్రాయములు

అనుశీలన

శ్రీ సూర్యదేవర సంజీవదేవ్‌గారు

రూపసాధన రూపాతీతానికి దారితీసుందని.

రూపాతీతానికి దారితీసినా తీయకపోయినా కూడ రూపసాధన మానవునికి రసానందాన్ని ప్రసాదిస్తూ వచ్చింది యుగయుగాలనుండి దిగ్విగతాల వ్యాప్తితో.

జానకానికి, రూపానికి రూపాతీతానికి ప్రగఢమైన ప్రభేదంలేదు. రూపాతీతంకూడ ఒక విధమైన రూపమే. రూపం అనబడుతున్నది సూలరూపం; రూపాతీతం అనబడేది సూక్ష్మరూపం. రూపం అనబడే సూల రూపాన్ని చర్మచక్షువులు చూడగలవు. రూపాతీతం అనబడే సూక్ష్మరూపాన్ని చర్మచక్షువులు చూడజాలవు. అందుకు సూక్ష్మదర్శినికాని లేక మానవుని అతీంద్రియ చక్షువుకాని అవసరం.

దృశ్యజగత్తులో గోచరించే అసంఖ్యాక రూపాలలో ఒకదానితో మరొకదానికి పోలికవుండదు. దేని అకృతి దానిదే. ఈ అసంఖ్యాక రూపాల్ని శిల్పాలుకావు. మానవుడు నిర్మించిన రూపాలు మాత్రమే శిల్పాలు. శిల్పాన్ని నిర్మించిన మానవుడు తన శిల్పం నశించకముందే నశిస్తాడు (మానవదేహం, మాత్రమే). శిల్పి నశించిన తరువాత కూడ శిల్పం ఎంతోకాలం వరకూ నశించక నిలిచి వుంటుంది. మానవ రూపాలకంటే శిల్పరూపాలు ఎక్కువ చిరంతనాలు.

నిరీవంగా కనుపించే శిలకు ప్రాజప్రతిష్ఠ చేస్తాడు శిల్పి తన కళాకౌశలంద్వారా. తన రసదృష్టిద్వారా. తన రూపదృష్టిద్వారా. అదీవరలోని అమూల్య శిల్పం అంటేటో మూర్తిసంతతువుతుంది. మనచేత చూడబడుతూ మాత్రమేవుండి మనను చూడలేని శిల శిల్పి పోసిన ప్రాజంతో స్పృందస్తూ, శిల్పి ప్రసాదించిన నేత్రాలతో మనను చూస్తుంది.

స్టిప్టిస్ట్ మహాయుగం అంతిమభాగంలో, అంటే ఒక లక్ష సంవత్సరాలక్రిందట, అధునిక మానవుని అవిర్భావం. అప్పటినుండికూడ శిలలను మరిచి ఏదో రూపంలో ఒక వస్తువుగా నిర్మించుకోవాలని ఆదిమ మానవుని ఆరాటం. ఆ ఆరాటం రూపకల్పన తార్చేవరకు వేల సంవత్సరాలు పట్టింది. ప్రాచీన శిలాయుగాన్ని దాటి, నవ్యశిలాయుగాన్ని దాటి, తామ్ర, కాంస్య, లోహయుగాలను దాటి మానవుడు నేడు పరమాణుయుగంలో ప్రవేశించాడు.

ఈ ఆతీతకాలం అంతటిలోనూ, ఏదో ఒక రూపంలో, అవధిపక్క స్థితిలోనో, అర్థపక్క స్థితిలోనో పూర్ణపక్క స్థితిలోనో, శిల్పకల్పనా స్రవంతి అజనంగా ప్రవహిస్తూనే వస్తూంది విశ్వమంతటా కూడ.

భారతదేశంకూడ విశ్వంలోని ఒక దేశమే కనుక భారతదేశంలోకూడ అంతే. ఏదెనిమిది వేల సంవత్సరాల క్రిందటే వరకూ ఇతర దేశాలలో సరికొద్దే భారతదేశంలో కూడ శిల్పం అనేది పనిముట్లరూపంలో మాత్రమే వుంటూ వచ్చింది కాని మూర్తికల్పన చెందలేదు. తరువాత మొహంజుదరో కాలంనాటి శిల్పం మూర్తికల్పనలో కొంత కౌశలాన్ని సంపాదించుకొన్నది. అటు తరువాత భారతీయశిల్పం క్రమవికాసాన్ని పొందుతూ నవ్యరీతులను, నవ్యతర రూపకల్పనలను రూపొందించసాగింది.

శ్రీ. పూ. నాలుగవ సహస్రాబ్దిలో మూర్తికల్పనతో ప్రారంభమైన భారతీయశిల్పం మౌర్యకాలంలో (శ్రీ. పూ. 325-180) బహుముఖంగా వికసించింది. ఉత్తర భారతదేశంలోనూ, దక్షిణ భారతదేశంలోనూ కూడ భారతీయశిల్పం తన ప్రాభవాన్ని రూపొందించుకొనింది. ఆంధ్రదేశంలో అమరావతిలోని శాతవాహన శిల్పమూ, బాగాడున కొండలోని ఇక్ష్వాకుశిల్పమూ విజయ శిలలోని శివలింగమింకొన్నాయి. ఇంకా దక్షిణాన శ్రీ. శ.

పదకొండు పన్నెండు శతాబ్దాలలో వికసించిన చోళశిల్పం తన ప్రత్యేకతలను చూపసాగింది. ఈ చోళశిల్పం ప్రసాదించిన ప్రత్యేకమూర్తి కంచుతో నిర్మితమైన కటరాజ విగ్రహం.

భారతీయశిల్పానికి ఉత్తరహిందుస్థానం బుద్ధమూర్తిని ప్రసాదించే దక్షిణ హిందుస్థానం వటరాజ విగ్రహాన్ని ప్రసాదించింది. మొదటిది కాంతి, స్థిరత్వానికి, గంభీరతకూ ప్రతీతి అయితే రెండవది గతిశీలతకూ, భావశబ్దాలకూ, రసావేగానికి ప్రతీక. ఇక గాంధారిశిల్పం గ్రీకోభారతీయ సమ్మిశ్రణను ప్రదర్శిస్తుంది. భారతీయ శిల్పం వివిధ ప్రాంతాలలో, వివిధ కాలాలలో వివిధ రూపాలుగా రూపొందింది.

భారతీయశిల్పం వాస్తవ వాదానికి చెందినా లేక కల్పనావాదానికి చెందినా అనే వాద వివాదం కూడా సమీక్షకులలో రేగుతూ వచ్చింది. కొందరు అది అసే, మరికొందరు ఇది అసే వాదస్తూ నవ్వాడు. భారతీయశిల్పం ఏ ఒక్కదానికి చెందుతుందన్నాకూడ అది విద్యాభాక్తు మాత్రమే అవుతుంది. భారతీయ శిల్పంలో వాస్తవిక వాదమూ కల్పనా వాదమూ రెండూకూడ వున్నాయి అనటం మాత్రమే యథార్థమవుతుంది. భారతీయ శిల్పధారలో లౌకికత ఎంతగా వున్నదో పారలౌకికతకూడ అంతగా వున్నది. శృంగార రసం ఎంతగా వున్నదో, ఆధ్యాత్మికానుభూతి అంతవున్నది.

అదిమ శిల్పాలు స్వేచ్ఛగా, ఏ సూత్రాలకూ, రీతిరీవాజాలకూ, నియతబద్ధతకూ సంబంధం లేకుండా తమ శిల్ప సృష్టిని చేసినప్పటికీ అటు తరువాత వచ్చిన శిల్పాలు శిల్పకాస్త్రిలనబడే వాటిని పోలిస్తూ, నియమాలకు లొంగి తమ కళాకృతులను కల్పించ సాగేరు. అందువల్ల భారతీయ శిల్పాకృతులకు అభివృద్ధి విలువయే ఈ భారతీయ శిల్పకాస్త్రిలకూడ అభివృద్ధి.

శ్రీ స్యర్థ సుబ్రహ్మణ్య కవిగారు రచించిన ఈ “భారతీయ మహాశిల్పము” అనే బృహత్తర గ్రంథం చాలా అద్భుతమైంది. దీన్ని రచించటంలో వీరు చూపిన శ్రమ, శక్తిసామర్థ్యాలుకూడ ప్రశంసనీయం. “భారతీయ మహాశిల్పము” అనే బృహత్తర గ్రంథాన్ని గ్రంథకర్త పదహారు భాగాలైంద విభజించారు. ఇందులో చాలాభాగం వాస్తుశిల్పానికి చెందివుంది.

భారతీయశిల్పం అనగానే మూర్తిశిల్పంతోపాటు వాస్తుశిల్పంకూడ ప్రత్యక్షమవుతుంది. వాస్తుశిల్పాన్ని శిల్పకాస్త్రిలో సామత్వం అంటారు. వాస్తుశిల్పిని స్థపతి అంటారు. అనలు రూపవిశేషాల్నిటికీ వాస్తుశిల్పం మూలం. ఈ సత్యానికి సాహిత్యదేశాలలో ఎంత విజ్ఞాన ఇచ్చారో పాశ్చాత్యదేశాలలోకూడ అంత విజ్ఞాన ఇచ్చారు. అందుకే “Architecture is the mother of all arts” అన్న కళలకూ కూడ వాస్తుశిల్పం తల్లిఅట. ఇది ముహూర్తానికి విజం గృహం అనే దానిలో వుండటానికి శిల్పకళలూ చిత్రకళలూ అప్పీకూడ ఉత్పన్నమయ్యాయి. గృహమనేదే లేచో శిల్పాలు అవసరం వుండేవికావు. చిత్రాలు అవసరం వుండేవికావు, అందుకే వాస్తుశిల్పానికంత విలువ.

ఆత్మకరీరంలో నివసినే శరీరం నివసిస్తుంది గృహంతో. తమక గృహం అనేది గొప్ప తేజోమందిరం. ఇటువంటి తేజోమందిరాన్ని నిర్మించే వాస్తుకాస్త్రం కళలన్నటికీ కల్గివంటిది అనటంలో ఆశ్చర్యంలేదు. అగ్నిమ మానవునికి గృహమయే గృహంకాని మానవుని నిర్మాణకళి విజృంభించినకొద్దీ స్వతంత్ర గృహవిరూపాన్ని ఏర్పరచుకో ప్రారంభించాడు. వాతావరణ ప్రభావంనుండి రక్షించుకోటానికి ఏర్పడిన గృహవిరూపం క్రమేణ ఒక గొప్ప లలితకళగా రూపొంది దానికి గొప్ప కాస్త్రాలు తయారైనాయి. క్రమేణ ఇందులో దేవాలయ స్థాపత్యం ప్రత్యేకతను పొందింది.

వాస్తువిరూపం అనేది గంధప్రధానమైన భూమిపై శబ్ద ప్రధానమైన ఆకాశాన్ని కలిపే కళ; విలువురేఖలకూ ఆధారాలకూ సమన్వయాన్ని చేకూర్చేయ; ఉపయోగానికి పొందరానికి మైత్రిని సృష్టించే కళలం వాస్తు శిల్పం. భూమికి ఆరాళం గొడుగులే భూమిమీది మనుష్యులకు గృహమే గొడుగు.

మానవసేవయే మాధవసేవ అయినపుడు మాధవసేవకూడ మానవసేవయే అనే దృఢనిశ్చయం మానవాళి ప్రబలిసకాలంలో గృహవిరూపానికి తోడు దేవాలయ విరూపంకూడ వర్ధిల్లసాగింది. అనాటి దేవాలయాలు

దేవుడు మాత్రమే ఆలయాలకాక మానవసంస్కృతికి కూడ ఆలయంగా వుండేయి. గ్రామంలోకానీ, నగరంలో కాని అనేక గృహాల వున్నాయి. కాని వీరి గృహాలూ ఒక్కొక్కటి స్వయం పరిగృహాలే. కాని దేవాలయాల లెం ఎదిరితే స్వంత గృహాలకంటే అందరికీ స్వంత గృహమే. అని పొరుగు సన్నద్ధిగృహం, సామూహిక కార్యకలాపాలను అనే అవసరం, శిల్పాలను చిత్రాలనూ ఇది కలాపితనం. రూపంద్వారా రూపా తీతాన్ని అందుకోవాలి, ఇంద్రియానుభూతివ్వాలి అతీంద్రియ సత్యాను అనుభవించాలి అనాడు ఈ దేవాలయ నిర్మాణాల ఆవశ్యక మయ్యాయి.

శ్రీ స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి "వారతీయ మహాశిల్పము" ప్రాచీన శిల్పశాస్త్రాలున "కాశ్యప శిల్పము", "మానసారము", "శిల్పరత్నము", "సమరాంగణ", "అవగాళి" మొదలైన వాటిని ఉపయోగించి రచించబడినది. ఈ శాస్త్ర గ్రంథాలలోని శోకాలు, వాటికి తమకాల్పిగాలు చేర్చబడినవి, ఎరిమిది భాగాలు వాస్తుశిల్ప విషయాలతోనూ, ఏడు భాగాలు మూర్తి శిల్పవిషయాలతోనూ, 18వ భాగం శిల్పకదంబు సంబంధించిన విషయపుగానూ సూచించబడినాయి.

ఇటువంటి గ్రంథం ప్రజల కెంతవరకు పరిచయపడుతుందనవచ్చు. న్యాయానికి ఏ గ్రంథమూకూడ ప్రజలందరకూ పరిచయపడదు. కొన్ని గ్రంథాలు ఎక్కువమందికి ఉపయోగపడితే మరికొన్ని గ్రంథాలు తక్కువ మందికి ఉపయోగపడతాయి. తక్కువ మందికి ఉపయోగపడే గ్రంథాలెన్నడూ కూడ ఎక్కువ మందికి ఉపయోగ పడే గ్రంథాలంటే గంభీరతరమై వుంటాయి. గ్రంథాల ఉపయోగంకూడ స్థూలంగా కొంత, సూక్ష్మంగా కొంత వుంటుంది. "వారతీయ మహాశిల్పం" లాంటి గ్రంథం చాలా తక్కువ మందికి ఉపయోగ పడుతుంది. అందుకే ఈ గ్రంథపు విలువ ఎక్కువ. దీని ఉపయోగం స్థూలం కాక సూక్ష్మం, పాఠశాల పఠ్యామీద ఆధారపడి వుండదు గ్రంథపు గొప్పదనం.

వివాన గృహాల నిర్మాణానికి మంచి ప్రదేశం ఎంతవరకయో దేవాలయనిర్మాణానికి కూడ అంతమంచి ప్రదేశ ముండు. "శిల్పరత్నం" 9 వ అధ్యాయం మంచి ఒక శ్లోకాన్నితీసి సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు ఈ ప్రదేశ విధియ విషయమై చెప్పారు తాత్పర్యంతో.

తీర్థంకే తడినీకటే జలవిధే స్తీరే సరిత్సంగమే।
తైలాగ్రేఒద్రితే వనోపపనయో గుద్యానదేశే తథా।
సిద్ధార్యాయతనేషువా గురునరో గ్రామే పురే పత్తనే।
వాల్మీకాని మనోరమే సురసమిశ్రియై పీఠం కల్పయేత్॥

కా॥ పుష్కళీత్రముననూ, నదియొద్దనను, సముద్రపుటొద్దనను, రెండునదు లేవమైనచోటను, కొండ శిఖరమునను, కొండదిగువ ప్రదేశమునను, మహారణ్యమునను, తోటలోను, రాజవిహారపనమునను, మహారులు నివసించినచోటను, గ్రామమునను, పట్టణమునను, వాణిజ్యస్థానమునను, ఇంక నెవ్వరు యింపయిన ప్రదేశముకంటెదో అచ్చటనెల్ల దేవాలయమును నిర్మించవచ్చును

ఇందులో సూచించిన చోటలు చాలా కమనీయమైనవి. కొండచివరను, కొండక్రిందను, నదీసంగమాలలో, సాగరతీరాలలో, ఉద్యానాలలో ఆలయనిర్మాణాలు ఎంతో ప్రకృతిరావణీయతను ప్రసాదిస్తాయి. అత్య సాధనకు సుదృశ్యం ఎంతో మేలుచేకూరుస్తుంది. పౌండర్యసాధనకు అందుకే అంత విలువ.

వారతీయ వాస్తుశాస్త్ర గ్రంథాలలో "మానసార" మనేది విశిష్టమైన గ్రంథం. మానసారమంటే అరం కొండయొక్క సారం అని. వారతీయ వాస్తుశిల్పాన్ని గురించి ఈ గ్రంథం సమగ్రంగా వివరిస్తుంది, వాస్తు శిల్పానికి విశాలశాస్త్రాన్నిచ్చి మూర్తి శిల్పాన్నికూడ ఇందులో ఇముడుస్తుంది ఈ "మానసారం". కేవలం గృహ నిర్మాణాలను మాత్రమేకాక గ్రామనిర్మాణం, నగరనిర్మాణం, ఉద్యానవన నిర్మాణం, విజణివీధి నిర్మాణం ఓడ రేవుల నిర్మాణం, సంకెనలు కట్టట, బావులూ, సరోవరాలూ, మెట్లకట్టు మొదలైనవిన్నో విషయాలు ఇందులో

వివరించబడివున్నాయి. ఇంకేకాక గృహంగో ఉపయోగించే కర్మలు, బల్లలు, కట్టలు, బుట్టలు, మజరాలు, దీపాలు, దీప స్తంభాలు, అభరణాలు తదితరాలు మొదలైనవన్నీ “మానసారం” లో చెప్పబడివున్నాయి. గృహ నిర్మాణానికి సంబంధించిన ప్రదేశం, భూమిలోని భూగర్భ శిథిలి, చాలావరణ విషయాలు, తొట్టెలు, స్తంభరీతి, గాలితోలేడక మొదలైన ప్రాథమికవాస్తువిషయాల్నికూడ “మానసారం”లో వివరించబడివున్నాయి. ఈ ఉదాహరణలన్ని ఇదివరలో అంచూబాద్ వెళ్ళనివారయితో, ప్రాచ్యకళాధిపతియైన రాక్షస్ ప్రసన్నకుమార అవార్డు అంగంలోకి అనువదించి ఉన్నాడు. ఇదికాక “సమరాంగణ” అనేకూడ చాలా విలువైన గ్రంథమే. ప్రథమంలో నిర్మాణమే ప్రాధాన్యం, మూత్రాలు తరువాయివి. మూత్రాలను ఏర్పరచుకుంటున్న విధానం విన్నూల మోటికలైన నృజనశిఖరు. మూత్రాలు ఏర్పరచబడిన తరువాత నిర్మించే శిల్పాలు తమ మౌలిక నృజనమీదకుండా కాస్త గ్రంథాల్లోని మూత్రాలమీద ఎక్కువ ఆధారపడి నిర్మిస్తారు. ఈ రెండవ దానిలో మొదటిదానిలోపున్న ప్రాణ స్పందన మందగిస్తుంది.

అయితే ప్రతివారూ, ఏ ఆధారం లేకుండా, ప్రమాణ గ్రంథాలతో పని లేకుండా, మూత్రాల సహాయం కనుకోకుండా శిల్పనిర్మాణం చెయ్యాలనుకుంటుంది. అందువల్ల శిల్పప్రామాణ్య గ్రంథాలకూడ ఎంతో అవసరం. ఉన్న పన్నీ సంస్కృతంలోనే వుండిపోవటంలో అవి పండితులకు పసికొచ్చేవిగా మాత్రమే వుంటోయినాయి. శ్రీ స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు అవిసరమైన వాల్మీకికి తెలుగుటీకలు వ్రాసి తెలుగు శిల్పాల కుపయోగపడునట్లు ఈ గొప్ప గ్రంథాన్ని తయారు చేయటం ఆసమానమైన చేయటమే.

వాస్తుశిల్పంతో ప్రారంభించి మూర్తిశిల్పం మీదుగా శిల్పపద విమలపుతో పూర్తిచేసిన ఈ పదహారు రాగాలలో సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు తమ జీవితాన్ని అంకితం చేశారు. నృజనాత్మక శిల్పాలకే కాక శిల్పసంబంధమైన విషయాలు తెలుసుకొని ఆనందించాలనే శిల్పజ్ఞానువులకు కూడ ఈ గ్రంథం ఎంతగానో తోడ్పడుతుంది.

భారతీయ వాస్తుశిల్పానికి బౌద్ధవిర్మాణాలు ఎంతగానో వికాసాన్ని ప్రసాదించాయి. విహారం, చైత్యం, స్తూపం అవి బౌద్ధవాస్తుశిల్పాన్ని మూడు విభాగాలు చేయవచ్చు. విహారం అనేది బౌద్ధభిక్షువులు నివసించటానికి నిర్మించబడిన ఆవాసం. చైత్యం అనేది వారు ఆరాధనచేసుకొనే ఆరాధనామందిరం. ఇక స్తూపం అనేది మరణం వినవారిని పూడ్చిపెట్టిన సమాధులు. ఈమూటి వాస్తువిధానంకూడ వేర్వేరుగా వుంటుంది.

భారతీయ దేవాలయ వాస్తులో గోపురం వున్నట్లే పాశ్చాత్యమైన గోధిక వాస్తులోకూడ ఆర్కితోచిందిన నిరనిర్మాణం వున్నది. చర్చించు పాశ్చాత్య వాస్తుశిల్పంలో మనకు రెండు విధాలైన ప్రధానశైలులు గోచరిస్తాయి. ఒకదాన్ని ట్రాబేటెడ్ (Trabeated) శైలి అనీ, రెండవదాన్ని ఆర్క్యుయేటెడ్ (Arcuate) శైలి అనీ అంటారు మొదటి శైలికి సంభూ, దూలమూ ప్రధానాలు. ఈ శైలి అధికంగా ప్రాచీన ఈజిప్టులోనూ, మినోవాన్ సరియా, గ్రీసు మొదలైన దేశాలలోనూ గోచరిస్తుంది. రెండవ శైలిలోని ప్రధాన లక్షణాలు ఆర్కి, గుంబజాలూ మొదలైనవి. ఇది ప్రధానంగా రోమన్, బైజెంటైన్, గోధిక సంప్రదాయాలకు చెందివుంది. ఈ రెండు విధాల నిర్మాణంకూడ రాయి దొరికే దేశాలమీద, రాయి దొరకని దేశాలమీద ఆధారపడివుంటుంది. రాయిదొరికే చోట మొదటిశైలి వ్యాపకంలో వుంటే రాయి దొరకక ఇటుకలతో మాత్రమే నిర్మాణం సాగేచోట రెండవ శైలి వ్యాపకంలో వున్నది. అప్పుడు ఎండకు ఎండిన ఇటుకలు మాత్రమే వాడేవాళ్ళు అదేశాలలో. భారత దేశంలో ఆర్యులు ప్రవేశించినప్పుడు ఆర్యులకూడ కొన్ని ఇటుకనే కట్టడానికి వాడేవాళ్ళు. కాని భారత దేశంలోని అప్పుడున్న అనాచ్యులు మాత్రం శిల్పించిన ఇటుకనే వాడేవాళ్ళు.

భారతీయ వాస్తులో పైచెప్పిన రెండు పాశ్చాత్య శైలుల మిశ్రమ విధానం గోచరిస్తుంది. గోపుర నిర్మాణంలో రెండవ శైలి, మిగతా నిర్మాణాలలో మొదటి శైలి గోచరిస్తాయి. మొదటి శైలిలో స్తంభాల నిర్మాణం చాలా ప్రధానమైనది. ఈ స్తంభాల వినయాలను “మానసారం”లో వివరించి ఇచ్చివున్నాడు. దీనినే సుబ్రహ్మణ్య కవిగారు తమ “భారతీయ మహాశిల్పము”లో వివరించినారు. అసలు స్తంభం అనే పేరుకే పర్యాయ నామములు 12 వున్నాయి. జంభు, చరణము, స్తరి, స్తంభము, అంఘ్రి, స్థాణు, స్థూణము, పాదము, స్కంభము, అరణి, భారము, భారణము,

"4 కోణములు గలది బ్రహ్మకాంతము, 8 పలకలు కలది విష్ణుకాంతము, 16 పలకలుగాని గుండ్రముగాని కలది రుద్రకాంతము, 32 పలకలు కలది స్కంద కాంతము, మొదలునుండి చివర వరకు ఇట్లు అకారము చెప్పబడినది, మరియు మొదలు నడుము చివర నాలుగు పలకలును చివర తారముతో నడుముగా చివర కంఠమును, మధ్య తారముతో నమానముగా మధ్య కంఠమును, అటులే మొదటి భాగమును దాని తారముతో నమానముగా కంఠమును చేసి మొదలు నాలుగు పలకలు యెప్పటివలెనే యుంచినట్లయిన చిత్రకంఠమును పేరు గలదియగును. ఇది అన్ని దేవాలయములకును పనికివచ్చును".

ఇక "కాశ్యపశిల్పము"లో కిటికింను (జాలకములు) గురించి ఎన్నో వివరాలు చెప్పబడివున్నాయి. కిటికిలపేర్లు, లక్షణాలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి.

"గోనేత్రము, గజనేత్రము, నంద్యవర్ణము, ఋజుక్రియము, పుష్పకర్ణము, నక్షత్రము, అని జాలకములు 6 విధములు. దీర్ఘచతురస్రమును, కంఠమునందు చిత్రములు లేకుండునది గోనేత్రము, నలువదరమును కర్ణమున చిత్రములాను గలది గజనేత్రము. 6 పుష్పములుగా చిత్రములు గలది నంద్యవర్ణము. మధ్య కమ్మియుండి రెండు కిటికిలుగా చేసిరేని ఒక్కటియే రెండుగా కనుపడునది ఋజుక్రియము. నంద్యవర్ణమువలె రంధ్రములుగలది పుష్పకర్ణము: ఆయత పృథమకలది నక్షరము సంభముతో కలసియున్న కిటికిగాని గోదయండున్న కిటికిగాని కలుపులు యస్థానుసారముగా చేయవచ్చును. సభ మొదలైనవానికి కిటికిలు అర్థవదమున చేయవలెను, ఇనుముతోను, దారువుతోను, రాతితోను, ఇటుకలతోను కిటికిని చేయవచ్చును. ఎక్కడ అవసరమయితోచిన అక్కడ కిటికిని పెట్టవలెను. శిల్పరత్నము 4 అధ్యాయము దీని ననుసరించియే యున్నది".

ఈ విధంగా ఒక్కొక్క విషయాన్ని గురించి ఇన్నిన్ని వివరాలతోకూడిన భేదాలన్న శిల్పశాస్త్రాలు అరుదుగా వుంటాయి. అటువంటి అరుదైన గ్రంథాలను ఎన్నుకొని, ఆగ్రంథాలలోని అవసరమైన అధ్యాయాలనూ, ఆ అధ్యాయాలలోని అవసరమైన శ్లోకాలనూ తీసుకొని ఇటువంటి ఉద్గ్రంథ నిర్మాణం గ్రంథకర్త చేయటం ఎంతో ప్రశంసనీయమైనపని. ఈ గ్రంథంలో సాహిత్య రచన మాత్రమేకాక గ్రంథకర్త స్వయంగా కొంత రేఖాచిత్ర రచనకూడ చేశారు. శిల్పశాస్త్రాన్ని దృశ్యకళ, దృశ్యకళను గురించి శ్రవ్య ప్రధానమైన మాటలతో మారువాక్యాలు చెప్పేటటులు మూడు చిత్రాలను చూపిలే ఇతర్లకు సులభతరంగా తెలిసిపోతుంది. గ్రంథకర్త చిత్రించాడుకూడా కావటంవల్ల ఈపని చక్కగా నెరవేరింది.

పైన సంఖ్య భేదాలు వివరించబడి వున్నాయి. వాటిని చదివినంతమాత్రాన వాటి తారతమ్యాలను చక్కగా కళ్ళకు కట్టినట్లుగా తెలుసుకోటానికి వీలుండదు. స్కందకాంత స్తంభముగా 6 పలకలు కలిగివుంటుంది అని పదిసార్లు చదివిన దానికంటే ఒక్కసారి ఆ స్తంభాన్నికాని, ఆ స్తంభపు చిత్రాన్ని కాని చూపే వెంటనే బోధపడుతుంది, ఇటువంటి వాటిన్నిటికీ సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు రేఖాచిత్రాలను రచించటంతో చదువరిల పని చాలా సులభమైంది. ఒకే వస్తువును ఒక శిల్పశాస్త్రంలో ఒక విధంగా వివరించివుంటే మరో శిల్పశాస్త్రంలో మరో విధంగా వివరించి వుంటుంది. అంతమాత్రాన ఆ రెంటికీ కలయిక వుండవలసివచ్చింది. ఈ లక్షణ భేదాలకు కారణం ఈ శిల్పశాస్త్రాలన్నీ ఒకే కాలంలో, ఒకే ప్రాంతంలో ఒకే లాక్షిణినిచేత రచించబడినయికావు. వేరువేరుకాలాల్లో, వేరువేరు ప్రాంతాల్లో వేరువేరు వ్యక్తులచేత రచించబడినాయి. అందువల్ల ఒకే వస్తువును గురించివ్రాస్తే కూడ వాటిలో భేదాలు తప్పవు. ఈనర్కం సాహిత్య రచనల్లో, వాక్యశాస్త్రాల్లో, సంకీర్ణ శాస్త్రాల్లోకూడ విదితమవుతుంది. ప్రాంతీకర సామ్యభేదాలు అన్నిటిలోనూ గోచరిస్తున్న వుంటాయి కాలభేదాలనుకూడ కలుపుకొని.

ఈ విభేదాలు అంతగా ప్రధానమైనవికావు. దేన్ని అనుసరించి నంపించినా ప్రమాదంలేదు. వాను శిల్పంలోని ఉపసీతాన్ని వివరించటంలో "శిల్పరత్నము"అనే గ్రంథం ఒక విధంగానూ, "మానసారం" అనే గ్రంథం మరోవిధంగానూ చెప్పటం జరిగింది. వీటి వివరణల్లో కొంతలక్షకూడ భేదాలన్నాయి. ఉదాహరణకు, ఉపసీతంయొక్క ఎత్తును 12 భాగాలుచేసి అందులో పాదుక 2 భాగాలు, పద్మం 1 భాగం, కీసణం 4 భాగం మొదలైనవి "శిల్పరత్నము"లో చెప్పివుంటే "మానసారం" లో ఉపసీతంయొక్క ఎత్తును 24 భాగాలుచేసి,

వాటిలో పాదుక 5 భాగాలనీ, కంఠము 1 భాగాలనీ, కంఠం 12 భాగాలనీ, మొదలైనవి విధంగా చెప్పబడివున్నది. ఇంకొక సుబ్రహ్మణ్య తపిగారు తమ వ్యతిరేకణము తెలుపుతూ ఇది నిజంగా 12 భాగాలేకాని 21 భాగాలుకాదని "మయమము" మంటి ఈ శ్లోకాన్ని ఎత్తిచూపుతున్నారు. "ఉత్పేదం ద్వాదశాక్షత, పార్శ్వద్వ్యంశము పానకం అర్ధేన కంఠ మిక్ష్వక్తం గ్రీవాద్భుంతు షడంశకం." ఇదే విషయాన్ని "మానపారం" లోనే మరికొన్ని విధాలుగా కూడా చెప్పబడి వున్నది.

కొందరు శిల్పులు తమ అభిమానాలను అనుసరించి తమకు నచ్చిన వాటిని ఎన్నుకొని వాటికి అనుగుణంగా నవరిస్తారు. ఒకరు అనుసరించిన మరొకరు పిండించటం కూడా శిల్పుల్లో వ్యాప్తమై వున్నది. ఇటువంటి వివాదాలు నాంధ్రనీయాలు కావు. నిరపేక్షిక దృష్టిలో దోషం అనేదే లేదు ఎందుకోనో కూడ, కాని సాపేక్షిక దృష్టిలో దోషం లేనది లేదు. శాస్త్రం అనేది విరోధమైనది అని నమ్ముటమే ఒక మహాదోషం. ఒక నటి గురించి రెండవ నటికి దోషం కావచ్చు. శిల్పనిషయాలనే శీసుకొందాం. పీఠం ఎత్తు నాలుగు అంగుళాలందాని వుంటే అప్పటికిది సమంజసంగానే వుండవచ్చు. అప్పటి అవసరాలనుబట్టి, దాన్ని అప్పుడు గుణమే అంటాం కాని దోషం అనం. కాని అదే పీఠం మరొక కాలంలోనో, మరొక దేశంలోనో నాలుగు అంగుళాల ఎత్తువుంటే చాలా పోవచ్చు. అటు అంగుళాలంటేకాని సరిపోదు. అప్పుడు పీఠం ఎత్తు అటు అంగుళాలందాని కాస్త్రం కానిస్తుంది. అంతటితో నాలుగు అంగుళాల కొలత దోషంగా భావించబడుతుంది, తనుక శాస్త్రాలుకూడ అంతిమ ప్రామాణ్యాలకావు, అవి నిరపేక్షికాలు కావుకనుక.

వినిమిదవ భాగంతో వాస్తుశిల్పం వెనక్కు-తగి తొమ్మిదవ భాగంతో మూర్తిశిల్పం ముందుకు వస్తుంది. ఏయే ప్రతిమకు ఎంతెంత కొలతలుండాలి, ఏయే లక్షణాలుండాలి మూర్తి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే శిలలు ఎన్ని విధాలు, వాటి ధర్మాలేమిటి మొదలైన విషయాలతో నిండివుంటాయి ఈ భాగాలు.

మొదటనే మనం అనుకోన్నట్లు భారతీయమూర్తిశిల్పం అటు వాస్తవవాదాన్ని కలిగివున్నది, ఇటు కల్పనా వాదాన్ని కలిగివున్నది. సహజరూపాలను ఎంతగా కల్పించారో భారతీయ శిల్పులు అసహజరూపాలనుకూడ అంతగా విరిచివారు. నృప్తిలో సహజత్వమే ప్రధానంకాదు, అసహజత్వంకూడ ప్రధానమైనదే. సహజత్వమనేది తయారు కాని ముడిదార్థం, దాన్ని సుందరరూపంలోకి కాని అసుందరరూపంలోకి కాని మలచటం అసహజమే అవుతుంది. ప్రపంచంలోని సంస్కృతి, సభ్యత అంతాకూడ అసహజమైనదే, అందుకే అవి గొప్పవి. మానవుడు జన్మించేటప్పుడు సహజస్థితిలో వుంటాడు. కాని క్రమేణ వస్త్రాన్ని ధరించటం, మాటాడటం, వండిన వదారాలనుతినటం, కళానృప్తిచేయటం మొదలైన పనులద్వారా అసహజంగానే అవుతాడు. ఈ అసహజత్వమే మానవుని విశిష్టత. జంతువులు సహజంగా జీవిస్తాయి కాని మానవుడు అసహజంగా జీవిస్తాడు. అందుకే మానవుడు గొప్పవాడు, గేతే మహావి ఈ విషయాన్నే సుందరంగా అన్నాడు. "Those organs which guide an animal are under man's guidance and control." ఏ అవయవాలు జంతువును నడుపుతాయో ఆ అవయవాలను మనిషి నడుపుతాడు, తన వశంకో వుంటాడు.

భారతీయ మూర్తి శిల్పానికి దేహమానం (Anatomy) లేదనే విమర్శవున్నది. ఇది నిజమే, అయితే దానికి వాస్తవ దేహమానం లేదుకాని కళాత్మక దేహమానం వున్నది. భారతీయ శిల్పశాస్త్రాన్నికూడ ఈ కళాత్మక దేహమానపు కొలతలతో నిండివున్నాయి, వాస్తవ దేహమానాన్ని అనుసరించి కల్పించే అది అనుకరణ అవుతుంది కాని సృజనకాదు. గ్రీకోగ్లాడారశిల్పం వాస్తవవాదానికి చెందింది అని అంటే దానిలో కూడ దేహమానం వున్నదని కాదు. కుదర్భాతీయశిల్పం అనబడే దానిలోకంటే ఎక్కువ వాస్తవికత ఉన్నదని మాత్రమే, ఒక భారతీయ శిల్పంలోనేగారు దేహమానంలేవది, నేడు ప్రపంచమంతటా వ్యాపించివున్న ఆధునిక శిల్పంలోకూడ దేహమానం లేదు. దేహమానాన్ని అనుసరించి విరిచిపెట్టయితే విశ్వవిఖ్యాత మహాశిల్ప హెన్రీమూరే నేడెవరికీ తెలిసివ్వండే వాడే కాదు.

భారతీయ శిల్పంలో వాస్తవవాదంకూడ వున్నది అంటే అందులో ఫోటోగ్రాఫిక వాస్తవిక వున్నదని అర్థంకాదు. ఒక విధమైన ఆదర్శవాదపు వాస్తవికత అని అర్థం.

ఇక సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి "భారతీయ మహాశిల్పము" లాటిక శిల్పవిషయం కాక అదిరొకేక శిల్ప విషయం కావటంతో ఇందులోని కొలతలు, లక్షణాలు మొదలైనవిన్న విలక్షణంగా వుంటే ముఖ్యంగా వాస్తవికత, భిన్నంగా వుంటాయి. ఇందులోని లక్షణాల ననుసరించి విర్మించిన శిల్పాలలో రూపలావణ్యం నిమగ్నత తాత్పర్యం వర్ణం ఎక్కువవుతుంది. మానవశిల్పవస్త్రా మానవులను విర్మించటంతో మాత్రమే ఆగక కాలానికి జీవులైన యక్ష, గంధర్వ కిన్నర, కింపురుష, రాక్షస, దేవ మొదలైన వారిని కూడ సృష్టించింది. ఈ శిల్పాల రూపాలకు సామాన్యంలో ప్రాణం పోసినట్లే శిల్పంలోకూడ ప్రాణం పోకూడ. ఒక్కో జీవికి ఒక్కో విశిష్టరూపం వున్నవారు. అక్షనుల రూపాలను ఏ విధంగా కల్పించాలి, దేవతా రూపాలను ఏ విధంగా ఇంకా ఇతర రూపాలను ఏ విధంగా కల్పించాలి మొదలైన సర్వవిషయాలూ ఈ గ్రంథంలో వివరంగా, విపులంగా కనబడిస్తాయి. కొన్ని విషయాలకు చూస్తే ఆ కాలంలో కూడ ఇంత విలక్షణత ఉండేదా అనిపిస్తుంది :

శ్రీ స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్య కవిగారు "భారతీయ మహాశిల్పము" ను జయద్రథునిగా ముగించారు. కొన్ని రచనలను రచయితలు తమ నిమిత్తమే రచించుకోవచ్చు. కాని ఈ గ్రంథంలాంటి రచనలను మాత్రం ఇతర నిమిత్తమే రచిస్తారు. అందువల్ల ఇటువంటి గ్రంథాల సఫలత గ్రంథకర్తమీద మాత్రమే దేవద్రుంగా ఆధారపడక పాఠకులమీదకూడ కొంత ఆధారపడి వుంటుంది. ఇందులోని విషయం శాస్త్రీయమైనదై ఎప్పటికీ గ్రంథకర్త ఉపయోగించిన సరళశైలిద్వారా అతి సుబోధకంగా వున్నది.

దృశ్యమయమైన రూపకళలను శ్రవ్యమైన శబ్దాల్లో ఇమిడ్చి వినిపించటం అంత సులభం కాదు. ఈ సులభం కాని పనిని నెరవేర్చుట ప్రాచీన శిల్పకావ్యజ్ఞులు తమ శిల్పకావ్యాల్లో. అ శిల్ప కావ్యాల్లోను సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు మన మాటల్లో మన కందించారు తమ "భారతీయ మహాశిల్పం"లో.

శిల్పాన్ని సృజించటం ఆనందం; సృజించిన శిల్పాన్ని దర్శించటం ఆనందం. శిల్ప గ్రంథాన్ని రచించటం ఆనందం; రచించిన శిల్పగ్రంథాన్ని పఠించటం ఆనందం. ఇటువంటి ఆనందాలమధ్య జీవించటం ఒక మహాదానందం :

కుమ్మపూడి }
1968 }

- సంచిక దేవ

శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు (ఆంధ్రజ్యోతి ఎడిటర్.)

అలంకారకావ్యాన్ని కొన్నేళ్లక్రితం ఒక మహాపండితుడు తెలిగించాడు. దాన్ని చూడగా "సంస్కృతం వచ్చినవారికి ఇది అనవసరం. రానివారికి ఇది అర్థంకాదు" అని తీర్మానించుకోవలసి వచ్చింది.

స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు భేషకాలకుపోరుగాని శిల్పకావ్యంలో వారు మహాపండితులే. "సమరాంగణ" "కాళ్యనశిల్పం" "మానసారం" "శిల్పరత్నం" మొదలైన ప్రాచీన శిల్పకావ్యాల్లోని ముఖ్యభాగాలకు ఆయన చేసిన ఈ తెలిగింపు సంస్కృతంరాని నాటిటివారికి చక్కగా అర్థమౌతున్నది. నాదృష్టిలో ఇది సామాన్య విజయంకాదు.

అనువాదాలు సుబోధకంగా జరగాలంటే. అనువాదకునికి రెండు భాషలపై (మూలం భాషపై మాత్రం భాషపై) సమానంగా అధికారం వుండాలి. ఇంకేకాదు, మూలగ్రంథాంశంపై కూడా అధికారం వుండాలి. ఈ అర్హతలు తమకు పుష్కలంగా వున్నందునే సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు తమ ఈ అనువాదంలో మనవిజయాన్ని సాధించారు.

ద్రవ్యాభావంవల్ల ఈగ్రంథ ప్రచురణ మధ్యలో నిలిచిపోతే అప్పుడు మనప్రభుత్వం విజ్ఞతను, మన పరిషత్తుల విజ్ఞతను, మన సాహిత్యపోషణల విజ్ఞతను, శంకించవలసి వస్తుంది. నిర్విముక్తంగా దీని ప్రచురణ పూర్తికావాలని మనసారా కోరుతున్నాను. కాగలదని విశ్వసిస్తున్నాను.

ఆంధ్రజ్యోతి }
విజయవాడ }

- నార్ల వెంకటేశ్వరరావు

శ్రీ వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు, యం. యం. పి.

శ్రీ స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవి
స్వర్ణ కోశేశ్వరరావుగారికి.

ప్రారాధన
21-2-68

నమస్తే, మీరు అత్యంత ఆదరణతో పంపిన భారతీయ మహాశిల్పము.
బృహద్గ్రంథము 1, 2, 3 భాగాలు అందినవి. అత్యంత కృతజ్ఞుడను. ఇవి ఒక బృహద్గ్రంథము అగునందున్నది.
సంస్కృత శాస్త్రాలకు అందానుగాదం చాలా శ్రద్ధతో చేసినారు. నా ఆధిపత్యమును అనుసరించుచు ఆధారము
యివ్వడం నా అర్హతకు మించినదని అనిపిస్తున్నది, నమస్తే

భవవీరుడు,

వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య
21-2-68

— విశ్రాంతి —

నివేదిక

'భారతీయ మహాశిల్పము' అనే ఈ ఉద్గ్రంథాన్ని ఆంధ్రులకు అందించ గలుగుతున్నందుకు ఆంధ్ర
శిల్పకళాపరిషత్తు ఎంతగానో ఆనందిస్తున్నది. ఈ పరిషత్తుకు ఈనాటి చైతన్యం దిరిగిచినవారు శ్రీ స్వర్ణ
సుబ్రహ్మణ్యకవిగారనే చెప్పవలె. పరిషత్తును తన సొంతదమ్మ వెచ్చించి రిజిష్టరు చేయించి తద్వారా ప్రభుత్వము
నుండి గ్రంథముద్రణకు మూడువేల రూపాయల విరాళం సంపాదించడానికి తారతమ్య శ్రీ పట్టించారు. ఆ మొద
పరిషత్తు శ్రీవారికి సర్వదా కృతజ్ఞత చూపుతున్నది. ఈ మహాశిల్ప గ్రంథం వెలువడడానికి ధనసహాయం
చేసిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ విద్యాలయాలకు మా కృతజ్ఞతలు.

భారతీయ మహాశిల్పం - అనేక విషయాలను క్రోడీకరించిన బృహద్గ్రంథం. సామాన్య శిల్పాలకు
గ్రామనగరాలు, ఆలయ మండపాలు దేవతాప్రతిమలు విర్మించడానికి కావలసిన లక్షణాలను సులభంగా
అందించడానికి ఇంకొక చిన్న లక్షణగ్రంథం ప్రకటించాలని వున్నది. దానితోపాటు ప్రతిష్ఠాకలంకరం నడవడానికి
గూడ ఒక సులభ సూక్ష్మ ప్రతిష్ఠా కలాపం అవసరంగా వున్నది. ఈ రెండు గ్రంథాలు అచ్చికళలలోనే వెలువడ
బోతున్నవి. ఈ పనులన్నింటికీ మాకు కళాద్రియం దోహదం కావలసివున్నది. ఈ భారతీయ మహాశిల్ప
గ్రంథాలు కొద్దికాలంలోనే చెల్లినట్లయితే ఇంకా ఎన్నోవస్తులు చేయగలుగుతామని ఆశిస్తున్నాము. అందుకు మీ
సహకారం అవసరం.

ఇట్లు

కొండ్లూరు వీరరాఘవాచార్యులు
కార్యదర్శి
ఆంధ్ర శిల్పకళాపరిషత్తు

తే నా లి
12-6-68

విషయ సూచిక

సం.	ప్రథమకళ	పుట
1.	ఇష్ట దేవతా స్తుతి	1
2.	గ్రామాదులయందు దేవాలయ నియమములు	3
3.	విమాననిర్మాణమునకు ఖాతవిధి	4
4.	ప్రాసాద విమానశబ్దార్థములు	5
5.	ప్రాసాదనియమము	6
6.	వాస్తుహోమము	..
7.	ప్రథమేష్టకాన్యాసము	9
8.	పాదాధిష్ఠాన విభాగములు	16
9.	సామాన్యవిధి	17
10.	ఉపవీత ప్రమాణము	18
11.	ఉపవీత నిర్గమము	20
12.	అభ్యంతరపాదము - (పద్మము)	24
13.	ఉపవీతముయొక్క అవయవములు భద్రవీతము	25
14.	వేదిభద్రము - తద్భేదములు	26
15.	ప్రతిభద్రము - తద్భేదములు	28
16.	ప్రతిసుందరము	32
17.	సుభద్రక భేదములు	33
18.	కల్యాణ కారణభేదములు	35
19.	మంచభద్రభేదములు	36
20.	అధిష్ఠానవిధి	38
21.	ప్రకృతి లక్షణము	39
22.	హోమనిర్ణయము	40
23.	అధిష్ఠానాంగ నిర్గమము	..
24.	ప్రతిబంధ పాదబంధ భేదములు	41
25.	జాతి సంకరదోష నిర్ణయము	42
26.	అధిష్ఠానభేదములు	43
27.	ప్రతిబంధము	..
28.	పుష్పపుష్కలము	44
29.	ప్రతిక్రమము	45
30.	ప్రకారాంతరము	46

సం.	పుట
31.	కలశబంధము 47
32.	పుష్ప పుష్కలము - తద్భేదములు ..
33.	కుక్కి బంధము 48
34.	పాదబంధము - తద్భేదములు 49
35.	వేదిబంధము - తద్భేదములు 50
36.	ఘురబంధము 51
37.	ఉరగ బంధము 53
38.	కుంభబంధము ..
39.	పట్టబంధము ..
40.	వప్రబంధము 54
41.	ప్రతిముఖము ..
42.	ప్రతిక్రమము 55
43.	శ్రీకాంతము 56
44.	కుంభబంధము - తద్భేదములు ..
45.	ఉరగ బంధము 57
46.	పాదబంధము 58
47.	శ్రీబంధము ..
48.	పద్మబంధము ..
49.	ప్రతిక్రమము 59
50.	కలశబంధము ..
51.	వప్రబంధము - తద్భేదములు 60
52.	వజ్రబంధము 61
53.	ప్రతిక్రమము 62
54.	శ్రీకాంతము ..
55.	నాగ బంధము 63
56.	పద్మబంధము ..
57.	పద్మకాంతము 64
58.	శ్రీసౌందర్యము ..
59.	త్రికర్ణము 65
60.	పాదబంధము 66
61.	ఉరగ బంధము ..
62.	ప్రతిక్రమము 67
63.	వప్రబంధము 68

సం.	పుట
64. శ్రీకరము	68
65. సుందరాంబుజము	..
66. స్కందకాంతము	69
67. కలశబంధము-తద్భేదములు	70
68. కుక్కిబంధము	71
69. పద్మబంధము	72
70. పాదబంధ భేదములు	..
71. క్రమము	73
72. కలశబంధ భేదములు	74
73. పద్మకేశరము	76
74. శ్రీణిబంధ భేదములు	78
75. ప్రతిసుందరము	80
76. మయబంధము	81
77. పద్మబంధము	..
78. రత్నబంధము	82
79. కుక్కిబంధము	83
80. మంచబంధ భేదములు	84
81. శ్రీబంధము	86
82. పాదబంధము	87
83. కుముదబంధ భేదములు	..
84. శ్రీభోగ భేదములు	88
85. పాదబంధము	90
86. నళిన కాంతము	..
87. పాదబంధము	91
88. అంభోజ కేశరము	..
89. శ్రీబంధ భేదములు	92
90. శ్రీకాంత బంధము	93
91. కంపబంధము	94
92. శ్రీకాంతము	..
93. ప్రతిబంధ భేదములు	95
94. త్సుద్రహర్మ్యములకు మంచక భేదములు	..
95. పాదబంధ భేదములు	98
96. ప్రతిబంధ భేదములు	99
97. త్సుద్రహర్మ్యములకు భాగనిర్ణయము	102

సం.	పుట
98. కుముదపరిణాము	108
99. నమతలము చేయునట్టి	114
100. వత్రహానాదికము	101
101. అలంకారము	106
102. ముప్పిరిబంధము	..
103. కూటగోష్ఠాదులయందు అధిష్ఠాన నియమములు	107
104. అధిష్ఠాన నిర్ణయము	115

ద్విత్వముక

1. నాలప్రతిష్ఠ (సోమసూత్రము)	111
2. స్తంభలక్షణము	112
3. కుంభాలంకారము	123
(1) స్తంభస్వరూపములు	123
4. స్తంభములకు విశేషలక్షణములు	124
(2) స్తంభ స్వరూపములు	125
5. (కాశ్యపశిల్ప) స్తంభలక్షణము	126
6. బోధికాలక్షణము	128
7. ఫలకలక్షణము	131
8. విష్కంభము	133
(3) స్తంభస్వరూపములు	133
9. (శిల్పరత్న) స్తంభలక్షణము	140
10. వేదికాలక్షణము తద్భేదములు	150
11. బాలకలక్షణము (కిటికి)	151
12. తోరణలక్షణము	154
13. పృతస్సుటిత లక్షణము	157
14. స్తంభతోరణము	158
15. కుంభలతాలక్షణము	161
16. (4) స్తంభస్వరూపములు	162
(5) త్సుద్రస్తంభస్వరూపములు	163
22. ద్వారవిన్యాసము	165
23. కంపద్వార లక్షణము	166
24. స్తంభస్థాపనము	171
25. మంత్రము	172

సం.	పుట
26. ప్రస్తరలక్షణము	175
27. శుద్ధమిత్ర సంకీర్ణ వివరములు	184
28. ప్రస్తరాంగముల రచన	..
29. మఱియొకపద్ధతి	188
30. గలభూషణము	190
31. శిఖరలక్షణము	192
32. నాసికాలక్షణము	198
33. స్తూపికాలక్షణము	201
34. స్తూపికీల లక్షణము	..
35. స్తూపికీల ప్రతిష్ఠావిధానము	203
36. లుపాలక్షణము	208
37. ముఖభద్రలక్షణము	215
38. మూర్ధేష్ఠకాన్యాసము	219
39. మూర్తిన్యాసము	221
40. ప్రాసాదనామములు	225
41. ఏకతలము మొదలు పోడశతలము వఱకు విస్తారోన్నతములు	226
43. మఱియొక పద్ధతి కొలము 12 అంత స్తల వరకు	231
44. విమానలక్షణము	240
45. నాగరద్రావిడ వేసర భేదములు	246

తృతీయక

1. ఇష్ట దేవతాస్తుతి	250
2. గర్భన్యాసము	..
3. ఏకతలవిధానము	259
4. శాంతికము	260
5. పౌష్టికము	261
6. జయదము	..
7. అద్భుతము	262
8. అద్భుతము-రెండవపద్ధతి	263
9. సార్వకామికము	..
10. జయదము	264
11. శ్రీభోగము	..

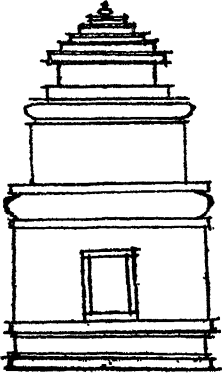
సం.	పుట
12. శ్రీభద్రము	265
13. స్వస్తికము	..
14. సుశోభనము	266
15. శ్రీకరము	..
16. వృత్త కేసరము	..
17. కల్యాణసుందరము	267
18. కోసలము	..
19. ఏకతలవిధానము-మఱియొక పద్ధతి	270
10. ఆలయమునకు వేళ్లు	277
11. ద్వారప్రమాణము	279
12. నాలలక్షణము	280
13. ముఖమండప లక్షణము	288
14. దేవతాన్యాసము	..
15. ఏకతలవిమానము ద్రావిడ పద్ధతి	287
16. ద్వితల లక్షణము	289
17. శాంతికము	..
28. పౌష్టికము	290
29. జయదము	291
30. అద్భుతము	..
31. సార్వకామికము	292
32. స్వస్తికము	..
33. స్వస్తిభద్రము	293
34. శ్రీకరము	..
35. కైలాసము	..
36. రుద్రకాంతము	..
37. హీరకము	294
38. స్వస్తిబంధము	..
39. కల్యాణసుందరము	295
40. పాంచాలము	..
41. విష్ణుకాంతము	..
42. ఈశ్వరకాంతము	..
43. మంగళము	296
44. గాంధారము	..
45. రమ్యము	..

సం.	పుట
46. శివకాంతము	297
47. కుచేరకాంతము	"
48. ద్వితల లక్షణముల మఱియొకపద్యతి శ్రీకరము	298
49. విజయము	299
50. సిద్ధము	"
51. పాప్తికము	300
52. శాంతికము	301
53. అద్భుతము	"
54. స్వప్తికము	"
55. పుష్కరము	302
56. ద్వితలము ద్రావిడ పద్యతి	307
57. త్రితలలక్షణము	309
58. శాంతికము	310
59. పాప్తికము	311
60. జయదము	"
61. అద్భుతము	312
62. సార్వకామికము	313
63. స్వప్తికము	"
64. స్వప్తిభద్రము	314
65. రుద్రకాంతము	"
66. శివకాంతము	"
67. విష్ణుకాంతము	"
68. ధర్మకాంతము	"
69. విమానము	315
70. బ్రహ్మకాంతము	"
71. హస్తీపృష్ఠము	316
72. భద్రకోష్ఠము	317
73. వృత్తకూటము	318
74. శ్రీకాంతము	"
75. సుమంగలము	"
76. గాంధారము	"
77. శ్రీ వికాంతము - శ్రీ భోగాధ్యము	319

సం.	పుట
78. త్రితలము మఱియొక పద్యతి శ్రీకాంతము	320
79. ఆనందము	321
80. సుఖాలయము	322
81. కేసరము	323
82. కమలాంగము	"
83. మేరుకాంతము	324
84. కైలాసము	"
85. త్రితలము ద్రావిడ పద్యతి	326
86. చతుర్భుజి లక్షణము శాంతికము	330
87. పాప్తికము	332
88. జయదము	333
89. అద్భుతము	"
90. సార్వకామికము	334
91. సుభద్రము	"
92. శ్రీకూటము మొదలైనవి	335
93. కూటకోష్ఠపంజర లక్షణములు	338
94. కూటకోష్ఠ పంజరస్వరూపములు	343
95. చతుర్భుజి మఱియొకపద్యతి విష్ణుకాంతము	347
96. చతుర్ముఖము	"
97. సదాశివము	348
98. రుద్రకాంతము	349
99. ఈశ్వరకాంతము	"
100. మంచకాంతము	350
101. వేదికాంతము	"
102. చతుస్తలము పద్యతి	352
103. పంచతలలక్షణము-శాంతికము	"
104. పాప్తికము	350
105. జయదము	359
106. అద్భుతము	"
107. సార్వకామికము	361
108. బ్రహ్మకాంతము	362
109. ప్రాజాపత్యము	"

సం.	పుట	సం.	పుట
110. స్వామంభువము	„	117. భూతకాంతము-విశ్వకాంతము	365
111. భద్రకాంతము	363	118. మూర్తికాంతము	368
112. జనార్దనము	„	119. గృహకాంతము	„
113. అతిభద్రము	„	120. యమకాంతము-మహాకాంతము	„
114. సర్వతోభద్రము	„	121. యజ్ఞకాంతము-పంచబ్రహ్మ	
115. వీరభద్రము	„	కాంతము	367
116. పంచతల విధానము - మఱియొక		122. పంచతలము-ద్రావిడపద్ధతి	368
పద్ధతి-విరావతము	364	123. విశ్వకర్మ పంచపృక్షము	376

	కాశ్యప	మాన	శిల్పర	సమదాం	ఆసరా
ప్ర	3-4-5-6	13-14	9-10-16-17- 18-19	1-61-	173
ద్వి	7-8-9-10-11-12-13-14- 15-16-17-18-19-20-21- 22 24-25-	15-16-18-11	1-20-21-23-30- 32-34-35-36-	55	150
త్వ	26-27-28-29-30-31-32-	12-19-20-21 22-23	1-25-26-	62	106-



277 వ పుటలో ఈ దేవాలయము
కొలతలు చదివి తెలిసికొనవచ్చును.



శ్రీ విశ్వకర్మ పరమేశ్వరునకు

భక్తి పూర్వకముగా

అంకితమివ్వబడినది.

శ్రీ రస్తు

భారతీయ మహాశిల్పము.

ప్రథమ కళ

1. ఇష్టదేవతాస్తుతి.

శ్రీవాణ్యాశ్రిత పాదపద్మయుగళం, విద్యుత్ప్రభాభాసురం
గాయత్రీయుత మవ్యయం దశభుజం మేర్వగ్ర పీఠోజ్జ్వలం
దేవర్షిస్తుత పంచవక్త్రమథవం మందస్మితాస్యం శివం
వందే శిల్పసహస్ర మూలపురుషం శ్రీవిశ్వకర్మ ప్రభుమ్॥

1

కేయూరైఃకటకై ర్విభూషితకరం హోరావళీ సంయుతం
దీవ్యద్రత్నకిరీటకుండలధరం పీతాంబ రాంకృతం
సృష్ట్యాదిత్రయ హేతుమూలవపుషం మేఘాధిరూఢోజ్జ్వలం
సర్వాభీష్ట వరప్రదాయక మహం వందే తమీశం నదా॥

2

పంచాస్యాం నవయౌవనాం దశభుజాం విద్యున్నిభాం సుందరీం
నానాశక్తి సముద్భవాత్మకతనుం వేదస్తుతాం చిన్మయాం
గాయత్రీం కనకాంబరాం త్రి నయనాం హంసాధిరూఢాం పరాం
సాష్టాంగైః ప్రణమామ్యహం నిఖిలవాం దేవీం జగన్మాతరమ్॥

3

సద్యోజాః ముఖాజ్ఞాతం కుద్ధస్ఫటిక సన్నిభం
ఆదిశక్తియుతం శాంతం ఋగ్వేదస్యాధి నాయకమ్॥
త్రికోణకుండహోతారం కాలమేఘోపరి స్థితం
లోహకృ న్మూలపురుషం మనుష్యాత్వాఽర్చయామ్యహమ్॥

4

వామదేవ ముఖోద్భూతః మేఘవర్ణో మహాద్యుతిః
వరాశక్తియుతోదేవో యజుర్వేదాధినాయకః
ధీమాకాచతుష్కోణకుండ హోతానీలాభ్రవాహనః
దారుకృన్మూలపురుషః పాతుమాం సర్వదా మయః॥

5

అహారముఖ సంజాతం మహామాణిక్య సన్నిభం
 ఇచ్చాశక్తియుతం వృత్త కుండహోతార మవ్యయం
 సామవేదాధిపం తక్త మేఘవాహన సంస్థితం
 తామ్రకృన్మూలపురుషం త్వష్టానం పూజయా మ్యహమ్॥

6

తత్త్వరుష ముఖాజ్ఞాతం శ్యామవర్ణం మహాజనం
 పద్మోణకుండ హోతారం క్రియాశక్తియుత ప్రభుం
 అధర్వాన్నాయనేతారం శ్వేతమేఘావధిస్థితం
 శిలాకృన్మూలపురుషం శిల్పినం ప్రణమా మ్యహమ్॥

7

ఈశాన ముఖసంజాతః తప్తకంచన సన్నిభః
 జ్ఞానశక్తియుతః పీత మేఘస్పృష్టో పరిస్థితః
 ప్రణవశ్రుతిశాష్టాన కుండహోతా మహామతిః
 స్వర్ణకృన్మూలపురుషో విశ్వజ్ఞః పాతు మాం సదా॥

8

బ్రహ్మేశానాచ్యుత గుణగణైః సంభవోయః పరాత్మా
 కాలజ్ఞాన ప్రథితవచనై ర్లోకచక్షుష్ ప్రదాతా
 మాయాతీతః కులమతహరో ధర్మసంరక్షకస్తం
 వీరబ్రహ్మాండ్ర గురుచరణం నామిభక్త్యా సదాఽహమ్॥

9

శ్రీ పాలకొండ పురభాసిత భానుబింబం
 సింహాద్రి వంశ భవ మాది విరాట్ స్వరూపం
 సద్విశ్వనాథ మవధూత మతీంద్రియం తం
 సర్వార్థదాయక మహం ప్రణమామి భక్త్యా॥

10

శ్రీ స్వర్ణవంశ కలశోదధి పూర్ణఛంద్రః
 అష్టాంగ యోగ మహిమాతిశయాభిరామః
 సాక్షిన్మహేశ్వరభవోఽమరలింగనామ
 మాంమత్పితా మహాసమః కృపయా స పాయాత్॥

11

సమరాంగణ శివ అధ్యాయము.

శ్లో॥ సుఖం ధనావిబుద్ధిశ్చ సంతతిః సర్వదాస్మకాం
ప్రియాణ్యేషాంతు సందీప్తైః సర్వంస్యా చ్ఛుభలక్షణమ్॥

(2) యచ్ఛనిందిత లక్ష్మీత్ర తదేతేషాం విఘాతకృత్।
అతః సర్వ ముపాదేయం, యద్భవే చ్ఛుభలక్షణమ్॥

8

తా॥ శుభలక్షణములతో గూడినవన్నియును చూసవులకు సుఖమును ధనమును విశ్వరూపమును సంతానమును కలిగించును. అవలక్షణములు కలిగి యన్నియును సర్వమును నశింపజేయును. కనుక సమస్తమును శాస్త్రోక్తమైన శుభలక్షణములతో నున్నవానినే స్వీకరింపవలయును. అట్టి శాస్త్రమునే శిల్పశాస్త్రమనియు, వాస్తుశాస్త్రమనియు చెప్పవచ్చును.

2. గ్రామాదులయందు దేవాలయ నియమము.

శిల్పరత్నము శివ అధ్యాయము

శ్లో॥ తీర్థాంతే తటనీతపే జలనిధేస్తీరే సరిత్సంగమే।
తైలాగ్రేఽద్రి తపేఃనోపనయో రుద్యానదేశే తథా।
సిద్ధాద్యాతనేషువా గుడవరో గ్రామే పురేపత్తనే।
వాన్యత్రాపి మనోరమే సురసమిజ్జాయై క్షితిం కల్పయేత్॥

తా॥ పుణ్యక్షేత్రమునను నదియొడ్డునను, సముద్రపు తీరాడ్డునను, రైండు నదు తీకమైన చోటను, కొండ శిఖరమునను, కొండకు దిగువ ప్రదేశమునను, మహారణ్యమునను, తొటలోను, రాజవిహార వనమునను, మహద్గులు నివసించినచోటను, గ్రామమునను, పట్టణమునను, వాణిజ్య స్థానమునను, ఇంక నెచ్చట యింపయిన ప్రదేశము కలదో అచ్చట నెల్ల దేవాలయమును నిర్మించ వచ్చును.

శిల్పరత్నము శివ అధ్యాయము

శ్లో॥ ప్రాచీ ప్రతీచి చహరో నిజదిక్కుమేశే
వాయో నికుంభజితి తారక జిత్కుదీవ్యాం
గ్రామాదికేషు నిర్మితౌగణ పార్యయోశ్చ
గృహోతు భూమిమఖిరేష్వపి మధ్యతో వా॥

2

తా|| తూర్పునను పడమరను విష్ణ్వలయమును. ఈశాన్యమున శివాలయమును, వాయవ్యమున దేవియాలయమును, ఉత్తరమున వణ్ణుఖాలయమును, నైఋత్యమున వినాయకాలయమును, సమస్త దేవతలకు గ్రామ మధ్యమును దేవాలయములను నిర్మించవచ్చును.

శ్లో|| తద్గ్రామ పురఃప్రాసం స్యాత్పృథ్వీ బ్రహ్మఘోగృహం।

ప్రాచ్యాం వా పశ్చిమే విష్ణో గ్రామాదీనాం చ సమ్మృఖమ్॥

10

తా|| పట్టణమున నై నను, గ్రామమున నై నను, బ్రహ్మయొక్క ఆలయము గ్రామ మధ్యము ననే యుండవలెను. విష్ణు దేవాలయము గ్రామమునకు పశ్చిమగాని, పడమరగాని, గ్రామమును చూచుచునుండవలెను.

శ్లో|| ఉగ్రాః పరాజ్మఖాః శస్తాః సృజాం సౌమ్యాస్తు సమ్మృఖాః॥

15

తా|| ఉగ్ర దేవతలయిన నృసింహ, వీరభద్ర, వీరాంజనేయ, ఆలయములు గ్రామమున కెదురుగా నుండకూడదు. సౌమ్యదేవతలయిన లక్ష్మి, సరస్వతి, విద్యాకుడు, విష్ణువు, శివుడు, మొదలగు దేవతల ఆలయములు గ్రామమును చూచుచుండుట శ్రేష్ఠము

3. విమాన నిర్మాణమువకు ఖాతవిధి.

శిల్పరత్నము 10వ అధ్యాయము

శ్లో|| స్నిగ్ధం చైవతథా స్నిగ్ధం ద్వివిధం భూమిలక్షణం

చిక్కణాశర్కరా డ్యావా వ్యశక్యఖనన క్రియా॥

1

యాసాస్నిగ్ధా మహీఖ్యాతా తనువాఽక సంయుతా

పురుషాంజలి మాత్రేషు దృష్టా తోయసమన్వితా॥

2

అక్లేశాత్థననం యత్ర సాస్నిగ్ధాఖ్యా మహీస్మృతా।

హస్తమాత్రం ఖనేత్ స్నిగ్ధ భువమన్యత్ తథాజలమ్॥

3

తా|| భూమి స్నిగ్ధమనియును, అస్నిగ్ధమనియును, రెండు విధములు కలదు. అందు నున్నపు గలిగి మొరముతో దట్టమైయుండి త్రవ్వటకు సాధ్యముకానిది అస్నిగ్ధమనియు, సన్నటి యిసుకతోగూడి నడుములోను త్రవ్వనప్పటికి జలము కనపడునట్టిదియును, సులభముగా త్రవ్వదగినదియు, నగు భూమి స్నిగ్ధమనియు జెప్పదురు. దేవాలయమునకు పై రెండు విధముల భూమి పనివచ్చును.

శ్లో॥ యుగాశ్రే తూక్తమానేతు మానసూత్రం విధాయతు।
తదన్యకృతి గేహానాం తతస్తత్సంభవ జ్ఞమాం॥

5

మత్స్యవిధాయ సూత్రాణి వేదాశ్రం ఖాతః చరేత్।
అథాధార శిలాయస్య గర్తేఽస్మిన్ కలశంస్యనేత్॥

6

తా॥ దేవాలయమునకు కావలసిన కొంత ప్రకారము సూత్రమును పట్టి నలుచదరము చేసి భాతమును త్రవ్వవలయును లేదువాత అధార శిలనుంచి యందు కలశమునుంచవలెను.

శ్లో॥ ఖాత్వాక్షితిం తాం పురుషప్రమాణం జలారత మశ్మాపది వా సులగ్నే।
పాదోనమా పూర్వ నిశుద్ధవేద్యాం రాత్రాయజేత్ దిశ్యథ వాస్తుమైశ్యాం॥4

తా॥ భూమిని పురుష ప్రమాణముగాని, నీళ్లు పడుచుండునదిగాని. రాయి పడునంతవఱకు గాని, త్రవ్వి మంచి ముహూర్తమున మరల నా గుంటను మూడుపాళ్లు జలముతో నిండించి దాని నుధ్యను అధార శిలనుంచి యందు శుద్ధోదకమును నవరత్నములు సువర్ణము మొదలగునవియును నానా ఓషధులును ఫలములు పుష్పములు మొదలగు వానితో గూడిన కలశమునుంచి యారాత్రి యందు వాస్తు పురుషుని శాస్త్రోక్త ప్రకారముగ పూజించి హోమ సహస్రమును జేసి పూర్ణాహుతి చేయవలెను. కళ్యణ శిల్పము 3వ పటమున జెప్పబడిన రీతిగా ప్రథమేష్టకా కాలమున జేయదగు రీతిని దెలిసికొని 4వ పటమున జెప్పబడినట్లు వేస మంత్రయుతముగ వాస్తు పూజాదికమును జేయవలెను.

4 ప్రాసాద విమాన శబ్దార్థములు.

శిల్పరత్నము 1వ అధ్యాయము

శ్లో॥ దేవాదీనాం నరాణాం చ యేషురమ్యతయా చిరం।
మనాంసిచ ప్రసీదంతి ప్రాసాదాస్తేన కీర్తితాః॥

1

నానామాన విధానత్వాత్ విమానం శాస్త్రతః కృతమ్॥

11

తా॥ దేవాలయములలోను మానవ గృహములలోను యేవి రమ్యముగా గన్నట్లు చున్నవో వానిని ప్రాసాదములని చెప్పబడెను. అనేక విధములయిన కొంతలతో నిర్మింపబడుట ఛేత వానిని విమానములని చెప్పదురు. ప్రాసాద భేదములన్నియు ముందు చెప్పబోవుచున్నాము

5. ప్రాసాద నియమము,

శిల్పరత్నము 16వ అధ్యాయము

శ్లో॥ బ్రహ్మవిష్ణు శివానాంచా ప్యుత్తమం చక్రవర్తినాం।

శస్త్రం ద్వాదశ భౌమం స్యాన్నాన్యేషాం తద్విదీయతే॥

81

ద్వితలం చైక భౌమంచ సర్వదేవ నరోచితం।

హీనానాం నాధికోచ్ఛంస్యా దితిప్రాహ పరాశరః॥

88

తా॥ బ్రహ్మ విష్ణు, శివ ఆలయములు చక్రవర్తి గృహము 12 అంతస్తులవరకుండ వచ్చును. ఇతర దేవతలకును సామన్య ప్రజలకును అవి కూడవు. 1 అంతస్తు 2. అంతస్తులు. సమస్త దేవతలకును సమస్త ప్రజలకును పనికివచ్చును. తక్కువ దేవతలకును, సామాన్యులకును, ఇవి పనికిరావని పరాశరుడు చెప్పెను

6. వాస్తు హోమము.

కాశ్యప శిల్పము 31వ పటలము

శ్లో॥ హర్యేవాఽ ద్యేష్టకేకాలే లింగం సంస్థాపయేత్తథా।

సకలం స్థాపనేచైవ సంప్రోక్షంతు తథైవచ॥

1

బాణలింగ ప్రతిష్ఠానాం మండపే నృత్తరంగకే।

సభాయాం యాగశాలాయాం వాస్తుహోమం సమాచరేత్॥

2

అచార్యో లక్షణోపేతం స్వాచార్యో హోమ మాచరేత్।

సమయా ప్రాక్రదేశేవా సౌమ్యేవా బ్రహ్మకేవదే॥

3

స్థండిలం సికతైః కుర్యాద్ధస్తమాత్రం ప్రవిస్తరం।

ఉత్పేధం ద్వియంగులం జ్ఞేయం చతురశ్రం సమంకురు॥

4

జల కుంభం న్యసేద్దైంద్రే శాలిమద్యే ద్విజోత్తమాః।

గంధతోయేన సంపూజ్య హోమకంత్రే చనిక్షిపేత్॥

5

పాలాశ పత్ర పర్వాచ తజ్జలేషు నిధాపయేత్ ।

గంధ పుష్పాదినా పూజ్యా తజ్జలేద్వార దేవతా ॥

6

అగ్న్యాదా నాదికం సర్వ మగ్నికార్యోక్త మాచరేత్ ।

బ్రహ్మాది వాస్తుదేవాంశ్చ అగ్నిమధ్యేతు ఆవహేత్ ॥

7

గంధైః పుష్పైశ్చ ధూపైశ్చ పూజయేత్ స్వస్వనామతః ।

వ్రణవాది స్వనామ్నాంతు స్వాహాంతం హోమమాచరేత్ ॥

8

స్యాద్భూహ్మ ప్రసమిహేతుః ప్రత్యేకం హోమమాచరేత్ ।

శతమర్థంత దర్ధంవా హోమయేత్ గోఘృతేన తు ॥

9

పాయసే నైవ చరుణా ప్రత్యేకంతు శతాహుతీః ।

జయాది రభ్యాదానంచ రాష్ట్రేభ్యశ్చ క్రమాద్భుతే ॥

10

పిండాహుతించ కూక్మాండం ప్రాయశ్చిత్తాహుతించరేత్ ।

హవ్యవాహేతి మంత్రేణ స్విష్ట మగ్నేతి హోమయేత్ ॥

11

యదస్యేతి చమంత్రేణ హోమయేత్తు ఘృతేన తు ।

పరిషేచనం తతః కృత్వా ప్రాసాదే తనుమంత్రతః ॥

12

పరిస్తరణం విధాయ ఆజ్యస్యో త్పవనేక్రమాత్ ।

బ్రాహ్మణం తు పరే దద్యా ద్దర్శనా సూర్యమండలే ॥

13

ప్రణీతాద్భిశ్చ సంప్రోక్ష్య ఆత్మార్థం పావమానకైః ।

ఏవం సమాప్య హోమంతు ప్రణిపత్య ఉమాపయేత్ ॥

14

దర్భైః పాలాశపత్రైశ్చ శోషితే విన్యసేత్ క్రమాత్ ।

తదగ్రో దీపయిత్వాతు తథా ప్రాసాదమండపే ॥

15

ప్రాకారే గోపురస్థానే పర్యగ్ని కరణం కురు ।

బ్రాహ్మ్య తదగ్నిముద్వాప్య స్థాపితేతు జలేబుధః ॥

16

సర్వత్ర ప్రోక్షయే ద్విద్వాక్ శుచీవో హవ్యమంత్రః॥

వాస్తుదే వోద్గతార్థంతు సత్యగ్ని కరణంకురు॥

17

వాస్తు హోమః సమాఖ్యత ఛాద్యేష్టకా విధం బ్రువం॥

18

ఇతి కాశ్యపశిల్పే వాస్తు హోమస్తపనాదుః పదవిః॥

తా॥ దేవాలయమునందు ప్రథమేష్టకా న్యాయమునకు హోమ లింగమును స్థాపించి వలయును. ఆ స్థాపనమునందు సంప్రోక్షణమునకుఁ జేయవలయును. అంతరింగ ప్రోక్షణమునకును, మండప ప్రారంభమునకును, సభామండప ప్రారంభమునకును, వృత్తాంతమునకును ప్రారంభమునందును యజ్ఞశాలలో వాస్తు హోమమును చేయవలయును. ఆ హోమము లక్షణము క్షమాగ హోమమును చేయవలయును. దేవాలయ మధ్య ప్రదేశమునగాని, అందు సమీపమునగాని, ఉత్తరమునగాని, లేక కొలత ప్రకారము నిర్ణయింపబడిన బ్రహ్మస్థానమునందు గాని యిసుకతో స్థంబమును ఒక హస్తము విస్తారముగను, అంతే పొడవుగను, రెండంగుళముల మొత్తంగను, ముగ్ధచదరముగ కల్పించవలెను. అందు తూర్పున జలకుంభమును, దక్షిణాన యందుంచవలయును. గంధముతో పూజించి హోమతంత్రమున మోదుగ ఆకులయొక్క యూనెను ఆ జలమునందుంచవలెను గంధపుష్పాదులతో పూజించి ద్వార దేవతలను అవాహనము చేయవలయును అగ్ని కార్యమంతయును యథావిధిగా చేసి వాస్తుపురుషాంగ దేవతలగు బ్రహ్మదేవించవత్సారితోద్దేశితలను అగ్నియం దావాహనముచేసి గంధపుష్ప ధూపాదులతో పూజించి యొక్కొక్క నామమునకు ముందు ఓంకారమును, చివర స్వాహా అను పదమును, చేర్చి హోమములను చేయవలయును అందు బ్రహ్మకు ప్రత్యేకముగా 108 లేక 64 లేక 27 పర్యాయములుచేసి ఆపి నామ్య, హోమ, అగ్నిము వీనితో నూఱు హోమములు చేయవలయును. తరువాత జమూనిహోమములు చేయవలయును. పిండాహుతి, కూశ్మాండప్రాశ శ్చిత్తాహుతులు చేయవలెను. “హవ్యవాహ” అను మంత్రముతో స్వీష్టమగ్నేతి హోమములు “యదస్య” అను మంత్రముచేత ఘృతహోమము. లేక వాత పవ పేచనము ప్రాసాదమంతటను చేయవలయును. పరిస్తరణముచేసి అజ్యోత్సావనముచేసి బ్రహ్మదేవి, సూర్య మండలమును, చూచి ప్రణీతాన్నిని పవమానసూక్తముతో శుద్ధోదకముచే రంప్రోక్షించి హోమమును సమాప్తిచేసి సాష్టాంగ నమస్కారములతో గోత్ర సూత్ర నామములుచేర్చి కొని క్షిమాహుతిమును వేసికొనవలయును. దర్బలు, మోదుగ ఆకులు ఎండించి యుంచవలెను. వాని చివరలకు అగ్నిని ముట్టించి ప్రాసాదము, మండపము, ప్రాకారము, గోపురము, మొదలగు ప్రదేశములయం సంతటను పర్యగ్నికరణము చేయవలయును. మరునాడు సూర్యోదయ కాలమునకుముందు బ్రాహ్మ్యకాలమున అగ్ని హోమమున కుద్వాగముచేర్చి జలమున స్థాపించవలయును. తరువాత “శుచీవో హవ్యా” అను మంత్రముతో అంతటను జలమును ప్రోక్షించవలయును. వాస్తుపురుషు డనుదేవుడు పైకిపచ్చుటకు గాని పర్యగ్నికరణమును చేయవలయును. ఇది వాస్తు హోమపద్ధతి. ఇత ప్రథమేష్టకాన్యాయ విధిని చెప్పబోవు చున్నాను. వినుము.

7. ప్రథమేష్టకాన్యస విధానము

కాశ్యపశిల్పం 4వ పటలము

- శ్లో॥ అథమక్ష్యే విశేషేణ శ్రుణుశ్చ ప్రథమేష్టకామ్ ।
ప్రాసాదే మండపే సాలే గోపురేద తదైవచ॥ 1
- సదనే పరివారాణాం విన్యసేత్ ప్రథమేష్టకామ్ ।
స్నిగ్ధం చైవ తథాఽ స్నిగ్ధం ద్వివిధం భూమిఃక్షణమ్॥ 2
- చిక్కణం శర్కరాధ్యంచ అశక్యం ఖననక్రియమ్ ।
సుస్నిగ్ధమితి విఖ్యాతం తసువాచక సంయుతమ్॥ 3
- పురుషాంజలి మాత్రంతు దృష్ట్యాతోయ సమన్వితమ్ ।
అశక్యకరణం యత్త దస్నిగ్ధాఖ్యం మహీతలమ్॥ 4
- ప్రాసాదస్యతు విస్తారో ద్విద్విహస్తో థవిస్తృతః ।
హస్తమాత్రం ఖనే ద్విప్ర సుస్నిగ్ధంతు మహీతలమ్॥ 5
- యావత్త త్ర జలందృష్టం ఖనేత్తావత్తు భూతలే ।
అవటం వాటకైః స్థూలైః పూరయిత్వా జలాన్వితమ్॥ 6
- పూరయిత్వాజలం పశ్చా జ్జలేన సమతాం కురు ।
మునలైర్దాస్తి పాదైశ్చ స్నిగ్ధం కృత్వా బృహచ్ఛిరైః॥ 7
- వీవమాధార మానంతు అధికం త్వవటం కుర్ను ।
మాన సూత్రాని సూత్రంతు పాతయేత్తత్ర దేశికః॥ 8
- ప్రథమం మానసూత్రంతు విన్యసేత్తు ద్వితీయకమ్ ।
తృతీయ ముపపీఠం స్యా దధిష్ఠానం తథోపరి॥ 9
- పంచమ హోమసూత్రంతు షష్ఠంతు స్రుతిసూత్రకమ్ ।
ఏవం క్రమేణ కర్తవ్యం సూత్రషట్కం ద్వితోత్తమాగ్ని॥ 10

తా॥ ప్రథమేష్టకాన్యాయమును గూర్చి చెప్పుచున్నాను వినుడు. ప్రాసాదము, మండపము, ప్రాకారము, గోపురము, పరివారాలయము, సినియందు ప్రతి ప్రేష్టకాన్యాయమును చేయవలయును. అందు స్నిగ్ధము, అస్నిగ్ధము అనురెండు విధముల భావింపఁ కలవు. నున్నపై మొదలప నాతితోను సన్నయిసుకతోను, గూడి త్రవ్వఁటకు సాధ్యముకానిది సుస్నిగ్ధభూమి. అట్టి భూమిని నాభిలోతున త్రవ్వి దానినిండ జలమునుంచెగా త్రవ్వఁటకు శీలుకానభూమి సుస్నిగ్ధము. ప్రాసాదము మొక్క విస్తారమునకు రెండురెండు హస్తములు పెంపుచేసి రోక హస్తములోతున త్రవ్వవలయును. సుస్నిగ్ధమైన భూమినే త్రవ్వ వలయునుగాని అస్నిగ్ధభూమిని త్రవ్వరాదు. నీళ్లు యెంతలోతున నున్నవో అంతలోతు త్రవ్వవలయును. దానినిండ లావుగల యిసుకను చేయవలయును. అంతట జలముచే నింపి తలవెడల్పుగల రోకళ్ళతోను, దిమ్మెనలతోను, చదిరము చేయవలయును. ఇట్లు ఆధార మానమును చేయవలయును. అందుపల్లముగాచేసి మూలనూత్రము మొదలయిన నూళ్ళువేయ వలయును. మొదట మానసూత్రము, రెండవది విశ్యాసము, మూడవది ఉపసేతము. నాలుగవది అధిష్ఠానము అయిదవది హేమానుసూత్రము, ఆఱవది ప్రతి సూత్రము ఇట్లు వరుసగా చేయ వలయును.

శ్లో॥ తస్యోపరి పరిపాంకృత్వా నవహస్త పరిమాణతః।

షోడశ స్తంభ సంయుక్తం విధాయ ధ్వజభూషితమ్॥

11

తోరణై ర్దర్శమాల్లైశ్చ ముక్తాదామై రలంకృతః।

మండపస్య త్రిభాగైకం వేదికాయాస్తు విస్తరమ్॥

12

హస్తమాత్రం సముత్పేదం దర్పణోదరసన్నిభః।

పరిత స్తవ్విక్కుండాని మహాశాలం పరికల్పయేత్॥

13

వేదాశ్రం బాపసువృత్తం చాబ్జహింద్రాదితః క్రమాత్।

హస్తమాత్రం చవిస్తారం ఖతం చైవ త్రిమేఖలమ్॥

14

గోమయాలేపనం కృత్వా పోక్షయే త్పంచ గవ్యకైః।

పిష్టచూర్ణై రలంకృత్య తతోవై విప్రభోజనమ్॥

15

కృత్వోచ్చిష్టం సముద్వాస్య వాస్తుహోమం తతఃకురు।

పర్యగ్నికరణం కృత్వా పోక్షయే ద్వా కుశాన్ న్యపేత్॥

16

స్థండిలం వేదికాయాంతు అష్టదోణైశ్చ కాలిభిః।

తదరై స్తందులైశ్చైవ తదరైశ్చ తిరోపరి॥

17

స్థండిలం కల్పయేద్దీమాః దర్శైః శుష్పైః పరిస్తరైః
శిలాభిస్తై శిలాభిస్తు కళి.భిస్తకు హవ్యకే॥

18

అద్యేష్టకాం తం కర్తవ్యం వివరీతం వినఽఽచరేత్॥
పుంలింగాభిః శిలాభిస్తు కారయే త్రప్తథమేష్టకాః

19

ద్వారబంధస్తు కర్తవ్యః శ్రీ శిలాభి ర్విశేషతః॥
నపుంసకోపరైర్నైవ మూర్ధ్వేష్టకాద్విజోత్తమ॥

20

యథాలాభ శిలాభిర్వా భిత్తి స్తంభోదయో భవేత్॥
నవాంగులం సమారభ్య ద్విద్య్వంగుల వివర్ధనాత్॥

21

ఏకోన చత్వారిం శాంతం వేదమే వాంగులేనతు॥
విస్తారం చ మనం ప్రాగ్వి త్తత్పం ఖ్యాహ్యేవ షోడశ॥

22

ఏకాది షోడశాంతం భూ మి నామక్రమ ఉచ్యతే॥
మృదిష్టకాది పుంసాసి రేవాభిస్తు పరిక్షయేత్॥

23

అయుగ్మ ఋజురేఖాచ పుంలింగా సంస్రీకీర్తితా॥
యుగ్మరేఖాచ యుగ్మత్వా త్కంతాభాసా నపుంసకా॥

24

భిన్నబిందు కలాదీని లోకపాల సమన్వితం॥
వర్జితాని ప్రయత్నేన దోషహీనాంస్తు సంగ్రయేత్॥

25

ఈషదున్నత మగ్రింస్యా న్నత మూల ముటాహృతం॥
ఊర్ధ్వభాగం ముఖంఖ్యాత మవరం పృష్ఠకాంశకమ్॥

26

అగ్రినా మగ్రితాం చాగ్రి ఊర్ధ్వం హ్యవర ముచ్యతే॥
ప్రాగుదగ్రింతు సర్వాసాం శీర్షాణాం పరికీర్తితమ్॥

27

మూలాంతా దితరత్ఖ్యాతం ప్రమాణ మిష్టయావరం॥
గవ్యైర్గంధోదకైః స్నాప్య పూర్వరాత్రేఽ దివాసయేత్॥

28

తా॥ పూర్వము చెప్పబడిన ఆధారముపై తొమ్మిది హస్తముల పెట్టిన పొడవునుచేసి నలుచదరముగ పదునాటు స్తంభములతో పంచరి వేయవలెను. శ్వజములు, తోరణములు, దర్భములు, ముత్యముల హారములు, మొదలగు వానితో అలంకరించి ఆ మండపములో మూడవ వత్తు నలుచదరముగ అడుగును వేయవలయును. ఒక హస్తము యెత్తును అద్దమువలె మెరక పల్లములు లేకుండను రచించి దానిచుట్టును అన్ని కంఠములు, పెద్ద పంచరి కల్పించవలెను శూన్య నలుచదరముగను, దక్షిణము అర్థ చంద్రాకారముగను, నడగు గుండముగను, ఉత్తరము అష్ట దళ పద్మమువలెను, కుండములకు, మూడేసి మేఖలములను, ఒక్కొక్క కంఠము విస్తారము ఒక హస్తమును లోతు ఒక హస్తమును చేసి ఆవుపేడతో అలికించి ఆ పైన పంచగవ్యములను ప్రోక్షించవలెను పరిపిండి మొదలగు వానితో ముగ్గులు వేసి అచ్చు బ్రాహ్మణులకు భోజన ముపెట్టి తరువాత మరల గోమయముతో అలికి ముగ్గులుపెట్టి వాస్తవ హోమమును, ప్యోగి కరణమును, చేసి శుద్ధోదకమును ప్రోక్షించి దర్భల నుంచవలయును. అంతట సగస్కరించబడినభూమి యందలి వేదికయందు ఎనిమిది తూముల శాలిభాగ్యమును ఆపైన అడుగ్లో సగము బియ్యమును, ఆ బియ్యముపైన అందులో సగము నువ్వులును, ఉంచి దర్భలును, పుష్పములును, చుట్టునుంచి శాతి గొడలయందు తాలను, దారుభిత్తియందు దారువులను, ఇవ్వకలుగా రచించవలయును. ప్రవమేష్టకా న్యాసమువలకు చేయవలయును. ఇందుకు వ్యతిరేకము చేయరాదు. పురుషశిలతో ప్రథమేష్టకను రచించ వలయును. ద్వారబంధమునకు స్త్రీ శిలలనుపయోగించవలయును. మూర్ధ్వేష్టకకు నపుంసక శిలను ఎన్నడు నుపయోగించదగదు గోడకును, స్తంభములకును, స్త్రీపున్నపుంసక భేదములతో పని లేదు. తొమ్మిది అంగుళములు మొదలుకొని రెండు అంగుళముల చొప్పున పెంచుచు, ముప్పది తొమ్మిది అంగుళములవఱకు పొడవు పదునాటు విధములుగా ఇవ్వకలను కల్పించవచ్చును. విస్తారము నాలుగంగుళములును, అంతే మందమును చేయుచు ఒక్కొక్క అంగుళమును పై విధము గానే పెంచుచు పదునాటు భేదములుగ రచించవచ్చును. అంతస్తులుకూడ ఒకటినుండి పదునాటు వఱకు చేయవచ్చును. మట్టితో ఇటికలను చేసినయెడల స్త్రీ పురుష నపుంసక భేదము లేట్లనిన, బేసి సంఖ్యగల కేఖలు నిలువుగా వంకరలు లేకుండనుండేనేని పురుషేష్టక, జంటకేఖలు, వంకరలు కలిగినయెడల స్త్రీ జాతి అడ్డరేఖలు, చుక్కలు, కలది నపుంసక జాతి. కనుక చక్కగా పరిశీలించి దోషములేని పురుషజాతిని గ్రహించి తల కొంచెము యెత్తుగను, పాదము కొంచెము పల్లముగను నిలువవలెను. పై భాగము ముఖము. అడుగుభాగము వీపు అని తెలియవలయును. అన్ని యిటు కలను తూర్పుగాని, ఉత్తరముగాని, తలలుండునట్లుంచవలయును. పంచగవ్యములతోను, సుగంధ ద్రవ్యములతోను, ఇవ్వకలను పూజించి యారాత్రి అదివాసము చేయించవలయును.

శ్లో॥ శివద్విజ కులోద్భూతం శివదీక్ష సమన్వితం।

సర్వలక్షణ సంపన్నో వేదాధ్యాయరతఃకుచిః॥

29

అపోవగాహనం స్నానం భస్మస్నానం సమాచరేత్।

నవాంబరధరోష్ణిషం సతిర్యగనులేవనమ్॥

30

- గంధమాల్యై రణంకృత్య సకలీకృత విగ్రహం।
పంచాంగ భూషణైర్భూష్య జ్ఞానయేద్వర్షనేష్టకాః 31
- హేమైః కార్పాస సూత్రైర్వా ప్రతినంబంధయేత్పదా।
స్థండిలేకర్ణికా బాహ్యే మహాపద్మం నిధాపయేత్॥ 32
- అకారం పూర్వభాగేతు వకారం యామ్యుగోచరేత్।
రకారం వారుణశ్చేతు యకారం సౌమ్యుగోచరేత్॥ 33
- శాలిపిష్టేన సంలిఖ్య ప్రత్యేకం వస్త్రవెష్టితం।
పూర్వాగ్రం సౌమ్యమూమ్యేతు శేషాద్వాచోత్తరాగ్రకా॥ 34
- స్థాపయేత్సమ యాభ్యర్చ్య పృథివ్యాద్యా నవక్రమాత్।
నవసంధ్యాన్ నవాన్ కుంభాన్ సూత్రవస్త్ర విభూషితాన్॥ 35
- సకూర్చాన్ సవితానాంశ్చ స్నానగంధ సుపూజితాన్।
హేమపంకజ సంయుక్తాన్ మధ్యమాన్ క్రమశోన్యనేత్॥ 36
- మధ్యకుంభేతు సాదాఖ్యం పరితో లోకపాలకాన్।
తత్తన్మంత్రైర్ న్యనేత్కుంభం ధ్యాత్వాగంధాది పూజయేత్॥ 37
- నైవేద్యం నమయేద్ధీ మాంస్తతో హోమం సమాచరేత్।
అగ్నిధ్యానాదికం సర్వ మగ్నికార్యోక్తమాచరేత్॥ 38
- పాలాశోదుం బరైశ్చైవ అశ్వత్థవట చందనం।
సమిధః సమ్యక్ మంత్రేణ మూలేనాన్యత్తు హోమయేత్॥ 39
- చరు హోమ మఘోరేణ నేత్రేణైవ తిలాంస్తథా।
సర్పవం కవచేనైవ ప్రత్యేకాష్ట శతాహుతీః॥ 40
- ద్రవ్యం ప్రతివిశేషేణ వ్యాహృత్యాఽఽహుతి మాచరేత్।
ఏవం జాగరణం రాత్రౌ ప్రభాతే దేశికోత్తమః॥ 41

- అప్రోవగహనాదీని ప్రాజ్ఞాయామం సమాచరేత్ |
ఇష్టకా కల శాగ్నింశ పూజయేత్తు విశేషతః || 42
- జలాది రభ్యాదానైశ్చ రాష్ట్రం చైవ హోషయేత్ |
శిష్టమగ్నేతి మంత్రేణ పూర్ణాహుతిం సమాచరేత్ || 43
- స్థావకః స్థవతిః పూజ్యో వస్త్రహేమాంగు లీయతైః |
ముహూర్తే సమనుప్రాప్తే ద్వారం నిభిత్య పూజయేత్ || 44
- ద్వారస్య దక్షిణేవాంఘ్రి మూలేభిత్త్యంత కాంఘ్రికే |
ఇష్టకాం వా శిలాయాం తు స్థాపయేత్ స్థవతిః క్రమాత్ || 45
- ప్రాసాద మండపానాంచ నిర్గమస్య ప్రదక్షిణం |
సాలానాం గోపురాణాంచ ప్రవేశ స్యాత్ప్రదక్షిణే || 46
- అభ్యంతరేతు భిత్తేస్తు గోపురాణాం నిధావయేత్ |
అగ్రమ గ్రం తథైశాన్యం మూలం మూలంతథానురే || 47
- అగ్రం మూలం సమం యుక్త్యా అగ్నౌచ వాయుగోచరే |
పంచబ్రహ్మణ ఉచ్చార్య పూర్వాది క్రమశో న్యసేత్ || 48
- తన్మధ్యే విన్యసేత్ ప్రీతాం హేమపంకజ సంయుతా |
పంచమృద్భిః సమాలిఖ్య కుంభస్యాద్భిస్తు పూరయేత్ || 49
- శోభనం దక్షిణావర్తం వామావర్త మశోభనం |
వామావర్తం భవేత్ సమ్యక్ శాంతి హోమంతు కారయేత్ || 50
- యా గోవకరణం సర్వం దద్యాద్భిల్పీ ప్రకారయేత్ |
ఇతి కాశ్యప శిర్షే ప్రథమేష్టకా విధిశ్చతుర్థః పటలః || 51

తా|| శైవద్విజయం శ సంభవుండును, శివదీక్షా పరుఁడును, సమస్త శుభలక్షణములు కల వాఁడును, వేదాధ్యయ నాసక్తుఁడును, పవిత్రుఁడును, నదీస్నానము భస్మస్నానము చేసి నూతన వస్త్రములు శిరోలంకారము చందనాది లేపనము పుష్పమాలాద్యలంకారములు గల శరీరముతోను, శిరోభూషణము, కంఠమాల, కర్ణభూషణము, హస్తాభరణము, అంగుళ్యాభరణము, మున్నగునవి కల వాఁడై చక్కని యిటికెఱఱయిని కడుగవలెను బంగారు తీగెతోగాని, నూలుదారముతోగాని, యేట వాలుగా చుట్టి మరల సచేవిధముగా యెదురు చుట్టి సంస్కరింపబడిన భూమియందు కర్ణికాకారము గల ముగ్గులో మహాపద్మము నుంచవలయును. దానికి తూర్పున లకారము, దక్షిణమున వకారము పడమర రకారము ఉత్తరము యకారము నుంచి పడిపిండితో ముగ్గువేసి ఒక్కొక్క దానికి ప్రత్యేకముగా పత్రములనుచుట్టి ఉత్తరము దక్షిణమున నుండు యిటికలు తూర్పుచివరలుగాను, తూర్పు పడమర నుండు యిటికలు ఉత్తరముచివరలుగాను, ఉండునట్లు సట్టనడుమ స్థాపించవలెను. పృథివి, జలము, లేదన్ను, వాయువు, ఇట్లు ఐశిల క్రమముగా తొమ్మిది యిటికలును, తొమ్మిది కుంభములును, దారములు చుట్టి పత్రములు చుట్టి కూర్చులు పైన వితానములు నుంచి స్నానము గంధము పూజ సువర్ణపద్మములు మధ్యనుంచి పరుసగా నుంచవలెను. నైవేద్యమును సమర్పించి సమస్కారముచేసి తరువాత హోమములను చేయవలయును, అన్ని కార్యమంతయును శాస్త్రోక్తముగా చేయవలయును మోదుగ, మేశి, రావి, మట్టి, చందనము మొదలగు సమిధలను వేద మంత్రములతో ఓం మొదలుగాను, స్వాహా అను వదము చివరగాను, వచ్చునట్లు ఆయా దేవతల నామములతో హోమములను చేయవలయును, అఘోర మంత్రముతో చరుహోమమును, నేత్రమంత్రముతోతిలలను, కవచముతో ఆవాలను, వేటువేటుగా నూట యెనిమిది మాటులు చేయ వలయును. ద్రవ్యమునకు సమానముగా విశేషముగా ఆహుతులను చేయవలయును. ఇట్లు రాత్రియంతయు జాగరణముచేసి ఆచార్యుడు వేళవజ్రమున నదీస్నానముచేసి సంధ్యావందన ప్రాణాయామాదులను ముగించి యిష్టకలను, కలశములను, అగ్నిని, విశేషముగా పూజించవలయును. షోడశోపచార పూజలుచేసి హోమములను చేయవలయును ప్రజలందఱిచేతను హోమములు చేయించి పూర్ణాహుతి శిష్ట మగ్నేతి మంత్రముతో చేయవలయును. శీల్పియును ఆగమాచార్యుడును పత్రములు సువర్ణాంగుళ్యాభరణములతో పూజింపబడవలయును. సుముహూర్త సమయమున ద్వారసానమున గుర్తుపెట్టి ద్వారమును పూజించవలయును. ద్వారముయొక్క కుడిఁకను, గోడయందును నిలువబడు శాఖలక్రిందనుగూడ యిటికలనుగాని, శిలలనుగాని స్థాపించవలయును. ప్రాసాదముయొక్కయు, మండపముయొక్కయు, నిర్గమములకు చుట్టును ప్రాకారము గోపురము వీనికి వెలుపలి హద్దునను, గోడయొక్క లోపలిహద్దునను శిలల నుంచవలెను. ఈశాన్యమున రెండు చివర లుండునట్లును, నైర్వతి న రెండు మొదళ్లుండునట్లును ఆగ్నేయము వాయవ్యము ఒక్క మొదలు ఒక్క చివర యుండునట్లును శిలలను స్థాపించవలయును. పంచబ్రహ్మలను స్మరించి తూర్పునుండి వరుసగా నలుదిశలయందు శిలలనుంచవలయును. మధ్యప్రదేశమున కలశమును సువర్ణపద్మయుతము గను, పంచమృత్తికలతో సహితముగను, శుద్ధోదక పూర్ణముగను జేసి పూజించవలయును. కలశమున జలము నింపునపుడు దక్షిణావర్తము శుభము. వామావర్తము అశుభము. అని తెలియ వలెను. వామావర్తమైనయెడల శాంతి హోమములు చేసి యజ్ఞసామగ్రిని శిల్పాచార్యునకు దానము చేయవలయును.

8. పాదాధిష్ఠాన విభాగములు.

శిల్పరత్నము : 7వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ అధిష్ఠానోచ్ఛయః పూర్వం హస్తమానేనవర్ణ్యతే।

ప్రాసాదస్తు నిజైరంగై రధిష్ఠిష్ఠతి యం నదా॥

1

శ్లో॥ దృఢం శిలాదిఘటితం, తదధిష్ఠాన సంజ్ఞితం।

తైతిలానాం చతుర్హస్తం త్రిహస్తార్థం ద్విజన్మనామ్॥

2

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తును హస్తములముతో చెప్పబడు ప్రాసాదము యొక్క అంగములన్నిటితో దీని యందుండును కనుక దీనికి అధిష్ఠానమును పేరు కలిగినది. దేవతా లయములకు 4 హస్తములుండవలెను.

శ్లో॥ మసూరకోన్నతం పంచహస్తే ద్వాత్రింశదంగులం।

త్రింశదంగుల ముచ్చంవా తస్యైవ చ పున స్తథా॥

6

శ్లో॥ షడదీనాంతు పంచానా మేకత్రింశతి మాత్రకం।

ఏకాదశోఽథద్వాత్రింశత్ ద్విద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్॥

7

శ్లో॥ అష్టత్రింశతి మాత్రోచ్చం శతుర్దశపశాచినః।

నవత్రింశతి మాత్రోచ్చం చతుర్దశ పరస్యచ॥

8

తా॥ మసూరకోన్నతము 5 హస్తములయ్యేనేని పాదాధిష్ఠానము 14 హస్తముండవలెను లేదా అంతకు 2 అంగుళములు అధికముగాను ఉండవచ్చును. 6 హస్తములు మొదలు అనగా 7-8-9-10 వరకు అయిదు విధములు వీనికి 31 అం. అనగా గజమునకు 24 అంగుళముల కొలతతో చెప్పబడినది. అక్కడినుండి 11 హస్తములవరకు 32 అంగుళములు 12 హస్తములకు 34 అంగుళములు 13 హస్తములకు 36 అంగుళములు 14 హస్తములకు పైన విశాలముయ్యేనేని 39 అంగుళములున్నతముండవలెను.

శ్లో॥ త్రిచతుర్హస్తయోర్ధామ్నో ర్హస్తమేవేతినిశ్చితం।

ఇత్యేవం ఊద్ర హర్మ్యాణా మధిష్ఠానోచ్చయక్రమః॥

9

తా. మూడు నాలుగు హస్తములుగల దేవాలయమునకు 1 హస్తము అనగా 34 అం. ఎత్తు చెప్పబడినది.

శ్లో॥ ఆత్మోత్సేధాంశమానేనా పృథిష్ఠానో చ్ఛ్రియం విదుః।

కైశ్చిత్తేన ప్రకారేణ విధాతవ్యం విచక్షణైః॥

13

తా॥ పై జెప్పినరీతిగా భాగ నిర్ణయములతో చేయుచుందురు. కొందఱు సామాన్యముగా ఇదేప్రకారముగా చేయుచుందురు.

శ్లో॥ ఆత్మాధిష్ఠాన తుంగస్య ద్విగుణం పాదతుంగకం।

ద్విగుణాన్నాధికోత్సేధః స్తంభః ప్రోక్తః స్వయంభువా॥

14

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తునకు రెట్టింపుగా పాదాధిష్ఠానము యెత్తుండవలెను. అంతకంటె మిగులుండగూడదు. స్తంభములైనను ద్విగుణముకంటె అధికముగా నుండరాదు.

4. సామాన్య విధి.

శ్లో॥ ఉత్తరోపానయోర్మధ్యం పాదమానమితిస్తత్తతం!

త్రికరాద్యంగులీ షట్కం వర్ధమానం తతస్తతః॥

15

శ్లో॥ యథాశోభం యథాయోగ్యం పాదమానం కరోతువా।

విస్తారేణ సమం పాద మాన మిత్యవ్యతే బుధైః॥

16

తా॥ ఉత్తరము ఉపానము వీనిమధ్య పాదమానము అని చెప్పదురు. 1 హస్తములు మొదలు 6 అంగుళములు చొప్పున వృద్ధిచేయుచు అలంకారమునకు సరిపడునట్లును శాస్త్రమునకు సరిపడునట్లును చేయవలెను. విస్తారముతో సమానముగా పాదముయొక్క యెత్తును చేయవలెనని తెలిసినవారు చెప్పదురు.

శ్లో॥ విస్తారస్యచతుర్థాంశ యుతం వా వియుతం తు వా।

స్యాత్షట్సప్తాష్టభాగేన యుతం వా హీనమేవవా॥

17

తా॥ విస్తారములో నాల్గవభాగము కలిపిగాని కలువకుండాగాని 4వ భాగము 7వ భాగము 8వ భాగము కలిపిగాని లేక తగ్గించిగాని చేయవచ్చును.

10. ఉపపీఠ ప్రమాణము.

శిల్పరత్నము 17వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చాధస్తాదుపపీఠ ప్రయోజితం।

రక్షార్థ మున్నతార్థం వా శోభార్థం చ ప్రకల్పయేత్॥

25

అద్యంగ తుంగ పంచాంశ త్రిగుణం వోప పీఠకం।

అధిష్ఠాన ద్విగుణం స్యా దుపపీఠ సముచ్చయః॥

26

తా॥ అధిష్ఠానమునకు దిగువ భాగమున ఉపపీఠమును కల్పించవలెను. గట్టితనమునకును ఎత్తుకొఱకును, సౌందర్యముకొఱకును, ఉపపీఠము నిర్ణయింపబడినది. అధిష్ఠానముయొక్క పొడవును 5 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు ఉపపీఠము యెత్తు చేయవలెను. అధిష్ఠానము యొక్క యెత్తునుబట్టి రెట్టింపుకూడ చేయవచ్చును.

కాశ్యపశిల్పము 5వ పటలము.

శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ ఉపపీఠ విధింపరం।

అధిష్ఠాన సమోచ్చం వా త్రిపాదం చార్థమేవ వా॥

1

పంచభాగేఽగ్ని భాగం వా సపాదం సార్థమేవ వా।

పాదోన ద్విగుణం వాఽథ ద్విగుణం వా విశేషతః॥

2

ఏవ మష్టవిధః ఖ్యాత ఉపపీఠోదయో ద్విజః॥

2½

తా॥ ఉపపీఠముయొక్క యెత్తును చెప్పుచున్నాడు. 1 అధిష్ఠానముతో సమానము. 2 అధిష్ఠానము యెత్తును నాల్గుభాగములుచేసి అందు మూడు పాదములయెత్తును, 3 అధిష్ఠానము యెత్తులో సగము, 4 అధిష్ఠానము యెత్తును ఐదుభాగములుచేసి అందు మూడుభాగములు, 5 అధిష్ఠానమును నాల్గు భాగములుచేసి అందు ఒక భాగము కలిపి మొత్తము 5 భాగములు, 6 అధిష్ఠానము యెత్తులో సగము కలిపి మొత్తము ఒకటిన్నరభాగము, 7 అధిష్ఠానమును నాల్గుభాగములుచేసి పైన 3 భాగములు కలిపి ఒకటిన్నుప్పాతిక, 8 అధిష్ఠానమునకు రెట్టింపు. ఇట్లు యెనిమిది విధములుకలవు. మరియు.

మానసారము 13వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ ఉపపీఠ విధివక్ష్యే శాస్త్రే సంక్షిప్తతేఽధునా।
అధిష్ఠానోన్నతేదేశే చోపపీఠం హి సంశ్రితం॥ 1

ఏతంతత్త్వమధిష్ఠానం తుంగం తచ్ఛతురంశకం।
విభజేత్వాదిమాంశేన చైత్రైకాంశ వివర్ధనాత్॥ 2

తదష్టాంశావసానం స్యా జ్జఞ్మాదిపట్టి కాంతకం।
ఏవం హి చోప పీఠోచ్ఛం నవభి ర్భేద మీరితం॥ 3

అథవా ద్వాదశాంశంవా మధ్యభూమ్యాదికం క్రమాత్।
అథవా ఊద్రహర్యేతు చతుర్భాగ సమోన్నతమ్॥ 4

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తులోనే ఉపపీఠముండును. అధిష్ఠానము యెత్తును నాల్గు భాగములుచేసి అందలి మొదటి భాగమునందు ఒక్కొక్క పాతికను పెంచుచు ఇట్లు 8 పాతికల వరకు పెంచి 9 భేదములుగా చేయవచ్చును. 1 $\frac{1}{2}$.1 $\frac{1}{2}$.1 $\frac{1}{2}$.2.2 $\frac{1}{2}$.2 $\frac{1}{2}$.3 అనగా అధిష్ఠానము యెత్తులో నాల్గవ భాగముతోకూడ చేయవచ్చును, కనుక 9 అయినవి. లేక ఎత్తును 16 భాగములుగా చేసి అందు 12 భాగములుగాని మధ్య భూమ్యాదులకు చేయవచ్చును. లేక ఊద్రహర్యములకు అధిష్ఠానము యెంతో అంతయెత్తున చేయవచ్చును.

శ్లో॥ ద్విభాగం వా త్రిభాగం వా చతుర్భాగ మథాపి వా।
పంచదశోదయం వా పి శాంతికాది శిరోన్నతం॥ 5

అథవామధ్యహర్యేతు ద్విభాగం వా త్రిభాగికం।
చతుర్భాగం పంచభాగం స్యాత్షడ్భాగావసానకం॥ 6

శాంతి కాత్ సర్వ కామ్యాతం పంచధోత్తుంగ మీరితమ్॥ 6 $\frac{1}{2}$

తా॥ ఎత్తును నాల్గుభాగములుచేసి అందు 2 భాగములుగాని, లేక 3 భాగములుగాని, లేక సమానముగాని, 16 భాగములుచేసి అందు 15 భాగములుగాని శాంతికాది శిరోన్నతము చెప్పబడియున్నది. లేక మధ్యహర్యములకు 2 భాగములుగాని, 3 భాగములుగాని, 4 భాగములుగాని, 5 భాగములుగాని, 6 భాగములుగాని, ఇట్లు ఏదువిధములుగా చెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ అథవా ముఖ్యసార్వమలకు త్రయం వా చతురంశకం॥

7

పంచాంశం వా షడంశం వా సపాంశం వాఽవసానకం।

ఏవం పంచవిధం ప్రోక్తం శాంతికాది శిరోన్నతమ్॥

8

తా॥ ముఖ్యసార్వమలకు 3 భాగములు, లేక 4 భాగములు, లేక 5 భాగములు, లేక 6 భాగములు, లేక 7 భాగములు ఇట్లు ఐదువిధములుగా శాంతికాది గృహములకు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ క్షుద్రోత్పేదం వా పి పాదా ధికం చార్దాధికంతు వా।

పాదోనద్విగుణం వాఽపి ద్విగుణం చ విశేషతః॥

9

తా॥ క్షుద్రోత్పేదమునకైనను ఎత్తును నాలుగు భాగములుచేసి దానికి ఒక పాదక యెక్కువగాని, అర యెక్కువగాని, ముప్పాతిక యెక్కువగాని, రెట్టింపుగాని చేయవచ్చును.

11. ఉపపీఠ నిర్గమము.

కాశ్యపశిల్పము 5వ పటలము

శ్లో॥ పీఠంవిభజ్యదశదా ఏకద్విత్రి చతుష్టయం॥

3

పంచాంశం వాఽథ నిష్కాగ్రింత మధిష్ఠానస్య పాదుకః।

ఉపపీఠస్య నీవ్రంతంతు పంచాంశం పరికీర్తితమ్॥

4

తా॥ ఉపపీఠముయొక్క నిర్గమమును చెప్పుచున్నాడు. అధిష్ఠానమును 10 భాగములుచేసి అందు 1 భాగముగాని, 2 భాగములుగాని, 3 భాగములుగాని, 4 భాగములుగాని, 5 భాగములుగాని ఇట్లు అధిష్ఠానముయొక్క నిర్గమము చేయవచ్చును. ఉపపీఠముయొక్క నిర్గమము 5 భాగములుండవలెను.

శిల్పరత్నము 17వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ అష్టభాగైక భాగం వా సప్తభాగైక భాగికం।

షడ్భాగైకాంశకం వా థ నిర్గతిః పూర్వము క్తవత్॥

31

తా॥ ఉపపీఠమును 8 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము, లేక 7 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము, లేక 8 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము, ఇట్లు నిర్గమమును చేయవచ్చును.

శ్లో॥ మూలహర్మ్యస్యపాదేషు బాహ్యతో వప్రజన్మనః।

ఉపపీత నిర్గమంస్యా బృగం నేన నత్కృతే॥

10

సప్తాష్ట నవ భాగంవా దశమేకాదశం తథా।

ద్వాదశైకార్షభాగం వా చతుర్దశాంశం మేవ వా॥

11

పంచదశాంశకం వా పి విభజేత్తు విశేషకః।

తత్తద్భాగైక భాగం వా ద్విభాగం వా త్రిభాగికం॥

12

చతుర్భాగం పంచభాగం షట్సప్తాష్టమేవవ।

పూర్వవన్నిర్గమం ప్రోక్తం యన్మానోరమ్యైశ్చత్పుజేత్॥

13

తా॥ మూలహర్మ్యము (అనగా అధిష్ఠానము) యొక్క పాదమున వప్రముయొక్క మొదలు వెలుపలకు ఉపపీతముయొక్క నిర్గమము భాగములకేల చెప్పబడుచున్నది. 7 8. 9 10. 11. 12 13. 14. 15. ఇట్లు తొమ్మిది విధములుగా భాగములు చేయవచ్చును. ఆయా భాగములలో 1 భాగముగాని, 2 భాగములుగాని, 3 భాగములుగాని, 4 భాగములుగాని, 5 భాగములుగాని, 6 భాగములుగాని, 7 భాగములుగాని, 8 భాగములుగాని మునుపటివలెనే నిర్గమమును విడువ వచ్చును.

శ్లో॥ అథవా హస్తమానేన నిర్గమం తత్ప్రవక్ష్యతే।

ఏకహస్తం సమాంభ్య చతుర్థాంశేన విధనాత్॥

14

తత్త్రిహస్తావసానం స్యాన్నిర్గమం నవధా భవేత్॥

14½

తా॥ లేక హస్తముల కొలతచేత నిర్గమము చేయవచ్చును. 1 హస్తము మొదలు నాలుగవ భాగము వృద్ధిచేయుచు అట్లు 3 హస్తములవఱకు 3 విధములుగా నిర్గమము విడువవచ్చును.

శ్లో॥ అథవా దండమానేన చోపపీతస్య నిర్గమం।

15

దండం సార్థం ద్విదండం వా సార్థద్విదండ మేవచ॥

త్రిదండం చార్థమాధిక్యం చతుర్దండ మథా పివా।

పంచషట్ సప్తదండంవా దండాష్ట నవ దండకం॥

16

నిర్గమం చోపపీతస్య పాదబాహ్యవసానకమ్।

17

ఏతత్తు నిర్గమం ప్రోక్తమ్॥

17½

తా|| మరియు దండమానముచేత ఉపశీతముయొక్క నిర్గమము చెప్పుచున్నాడు. 1 దండము 1½ దండము 2, దండములు, 3½ దండములు, 3 దండములు, 3½ దండములు, 4 దండములు, 5 దండములు, 6 దండములు, 7 దండములు, 8 దండములు, 9 దండములు, ఇట్లు పదిరెండు విధములుగా, మానసారమున జెప్పబడినది.

కాశ్యప శిల్పము 5వ పటలము

శ్లో|| తన్నీవ్ర ముపపీఠంతు పాదబాహ్యే ప్రకల్పయేత్|

అథాగ్నిపాద సదృశం ద్విగుణం త్రిగుణం తు వా||

5

జగతీనీవ్రతుల్యం వా ఉపాన సదృశంతు వా|

ఏవం హి పంచభేదం స్యా దుపపీఠస్య నిర్గమః||

6

ఉపపీఠస్య నిష్కాగ్రింతం సభాదీనా మథోచ్యతే|

సభాదీనంతు పాద్భాహ్యం నిష్కాగ్రింతం దండముచ్యతే||

7

సమంతు దండ మారభ్య నవదం దావసానకం|

ఉపానంచ తథానీవ్రం ప్రథమాది త్రయ త్రయమ్||

8

తా|| ఉపపీఠముయొక్క నిర్గమము గోడకు వెలుపల చేయవలెను. ముచ్చాతిక భాగము దానికి రెట్టింపు లేక 3 భాగములు చేయవచ్చును. జగతి నిర్గమముతో సమానముగాని, ఉపానముతో సమానముగాని, చేయవచ్చును ఇట్లు 5 భేదములు సభ మొదలైన వానికి ఉపపీఠముయొక్క నిర్గమము గోడకు వెలుపల సమముగాని, ఒక దండము మొదలు 9 దండములవరకు చెప్పబడుచున్నది. ఉపానము నిర్గమము 1 మొదలు 9 వరకు కలదు.

మానసారము 13వ అధ్యాయము

శ్లో|| ఉమేశవిష్ణు హర్యాణాం చక్రవర్త్యాలయస్య తు

య త్తదేవ సముక్తం హి తంత్రవిద్భిః పురాతనైః||

83

త త్తద్దేవాది సర్వేషాం నిర్గమాని యథోచ్యతే|

త త్తదంగాని సర్వేషా ముపానాది యథాక్రమమ్||

84

తత్సమం నిర్గమంవాపి తత్పాదాధికమేవచ|

తదర్థాధిక భాగంవా త త్త్రి పాదాధికం తతః||

85

తత్సమాధిక మేవం వా పాదాదుపాన నిర్గమః।

అథ వా పాద విష్కంభా ద్దండమానేన మానయేత్।

66

తా॥ శివ విష్ణుమందిరములకు యేవి చెప్పబడినవో అవియే చక్రవర్తి మందిరమునకు రచించవలయును. సమస్త దేవతలకును ఆ యా నిర్గమములు ఉపాసములు క్రమముగా రచించదగును. నిర్గమము సమానముగాని, పాతిక అర, ముప్పాతిక, రెట్టింపు ఇట్లు చేయవచ్చును.

శ్లో॥ ఏకదండ సమంవాపి తదర్థాధికమేవచ।

తదర్థాధికమేవం వా తత్తత్రిపాదాధికం తు వా॥

67

ద్విదండం వా త్రిదండం వా జన్మనిర్గమ మీరితం।

అథ వా హస్తమానేన పాదహస్తం సమారభేత్॥

68

తత్సమం వర్థయే త్రస్మాత్ సార్థహస్తావసానకః।

జన్మనిర్గమ మేవోక్తం పద్మనిర్గమ మిష్యతే॥

69

తుంగం తత్సమమేవం వా పాదార్థాధిక మేవ వా

పాదోన ద్విగుణం వాఽపి పద్మమేవం తు నిర్గమం॥

70

అథ వా హస్తమానేన పూర్వవద్ వక్ష్యతే విధిః।

ఉపాన పీఠమానేన యుక్త్యా పద్మస్య నిర్గమమ్॥

71

తా॥ ఉపాసముయొక్క నిర్గమము ఒక్క దండము సమానముగాని, దానికంటె పాతిక అధికముగాని, అర్థభాగము అధికముగాని ముప్పాతిక అధికముగాని, రెండు దండములుగాని, మూడు దండములుగాని, చేయవచ్చును. లేక హస్తమానముచేత ఒక్క పాతిక మొదలుకొని దానితో సమానముగాని, ఇట్లు క్రమముగా పెంచుచు ఒకటిన్నర హస్తమువరకు ఉపాసముయొక్క నిర్గమము చెప్పబడినది. పద్మముయొక్క నిర్గమము ఎత్తుతో సమానముగాని, ఒక పాతిక అధికముగాని, అర్థభాగ అధికముగాని, ముప్పాతిక అధికముగాని రెట్టింపుగాని చేయవచ్చును. లేక హస్తమానముచేత మునుపటివలెనే భాగములతో చేయవచ్చును. లేక ఉపసీతముతో సమానముగా నిర్గమము చేయవచ్చును.

శ్లో॥ కల్పానాం క్షుద్రపద్మానాం తత్సమం వాఽథ నిర్గమం।

పట్టికానాం తు సర్వాసాం తత్సమం నిర్గమం భవేత్॥

72

భాగ పాదాచి సర్వేషా మూర్ధ్వం వాస్తువశా న్న్యసేత్ ।

పాదానామపి సర్వేషాం భూషణం వత్ప్రజాతిభిః

73

అంతరేనటకైర్ద్యుక్తం సద్భూషణం వదైర్ద్యుక్తం ।

చతురశ్రాకృతించైవ ప్రథమదీన కంపశాస్త్రైః ॥

74

అథవారత్న వ్యవైశ్చ వత్ప్రజావైర్భూషణం (స్యాత్) ।

అన్వైర్ద్యుక్తం స్వభుంకృత్య ప్రతివాజన దేశకే ॥

75

ప్రతివాజనంతు తేషాం కుర్యాత్తత్ తక్కురీకృతం ॥

76

తా॥ ఊద్రపద్మములకు నిర్గమము ఎత్తుతో సమానముగా నుండవలెను. పట్టికలన్నటికిని యెత్తుతో సమానముగానే నిర్గమముండవలెను. భాగము అందులో పాతికవంతు మొదలైనవి అన్నియు పైన వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారము చేయవలెను స్తంభములన్నిటికిని పత్రజాతులతో నలంకారము చేయవలెను. లోపల నాట్యములతోను, పద్మదళములతోను, సుచందరముగాను. ప్రథమమునుండి కంపము వాజనము మొదలగు వానితోను లేక ప్రతివాజన ప్రదేశమున రత్నముల చేతను పుష్పములచేతను పత్రములచేతను అలంకారము చేయవలెను. ఇతరములగు అలంకారముల చేతను చేయవలెను. ప్రతివాజనము దృఢముగా చేయవలెను.

శ్లో॥ అన్యేన వాంతరం చైవ వ్యాలసింహాదిరూపతైః

ఖండేవాశ్రేణి సంయుక్తం పృథ్వాశ్రం పుష్పతైర్ద్యుతం ॥

78

అనుక్త మ్యం సర్వేషాం యుక్త్యా తత్త్రైవ యోజయేత్ ॥

77

ఇతిమానసారే వాస్తుశాస్త్రే ఉపపీఠ విధానం నామత్రయోదశోఽధ్యాయః

తా॥ అంతరితము మొదలగువానియందును వ్యాలములు సింహములు మొదలగు రూపములతోను ఖండములయందు వరుసలతోను గుండ్రముగానుండెడి ప్రదేశములందు పుష్పములతోను ఇట్లు ఆలోచించి యిందు చెప్పబడకున్నను సమస్తమైన అలంకారములు చేయవచ్చును.

ఇట్లు మానసార వాస్తుశాస్త్రమున ఉపపీఠముయొక్క విధానము అను 13వ అధ్యాయము.

12. అభ్యంతర పాదము. (పద్మము)

శిల్పరత్నము 17వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఇష్టాధిష్ఠానోచ్చయంశంవిభజ్య సంఖ్యాభిక్రత్యాదినందాంతిమాభిః

కుర్యాదేకాంశేన తూపానకం తే పద్మం ధామోత్సృజతోఽపదోఽధికంస్యాత్ ॥ 82

పద్మస్య తుంగే పద్భక్తే భాగం మూలేఽన్యపీఠికా
అథశ్చదం త్రిభాగేన ద్విభాగే నోర్ధ్వగచ్ఛదం॥

అథసప్తాంశితే తస్మిన్ పీఠమంశేన పంకజం
త్రిభిర్భాగేన తత్కర్ణం ద్వాభ్యామూర్ధ్వగచ్ఛదం విదుః॥

34

పద్మోత్తుంగేఽష్టాభిరంతైర్విభక్తే భాగేన స్యాత్ పీఠికా లోకభాగైః
పద్మోత్సేధోద్వ్యంశతః కర్ణికోచ్చం యుగైర్వాజైర్వా ఛదైర్భూషితం హి॥౧౫

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తును 4 మొదలు 9 వరకు భాగములు చేసికొనవచ్చును, అందు పాదము 1 భాగమును వదలి దానిపైన పద్మమును చేయునప్పుడు ఆ పద్మము అధోభాగమున యెక్కువగను ఊర్ధ్వభాగమున తక్కువగను ఊడవలెను ఎట్లనగా పద్మముయొక్క యెత్తును 6 భాగములు చేసితిమేని అందు పాదము 1 భాగమును పద్మముయొక్క దిగువ ప్రదేశము 3 భాగములును, పైప్రదేశము 2 భాగములును, ఇట్లు చేయవలెను. 7 భాగములు చేసినప్పుడు అందు 1 భాగము పాదమును పద్మము క్రిందిప్రదేశము 3 భాగములును, పైప్రదేశము 1 భాగములును ఆ పైన మట్టము 1 భాగమును చేయవలెను. 8 భాగములు చేసినప్పుడు అందు 1 భాగము పీఠమును, 3 భాగములు పద్మముయొక్క దిగువ ప్రదేశమును 2 భాగములు పద్మముయొక్క పైవంపును, (యీ పైవంపును కర్ణమని చెప్పవచ్చును) దానిపైన 2 భాగములు వాజనముగాని మట్టముగాని చేయవచ్చును.

13. ఉపపీఠము యొక్క అవయవములు భద్రపీఠము.

శిల్పరత్నము 18వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ అర్కాంశే తూపపిఠోచ్చే తూపానద్ ద్వ్యంశ మంశతః
పద్మంక్షేపణ మర్ధాంశం గ్రీవా పంచాంశతో భవేత్॥

1

అర్ధేన కంపం తస్మోర్ధ్వ గాట్ట మంశేన వాజనం
కంప మూర్ధ్వపదం చైత దష్టాంగ ముపపీఠకం॥

2

షడంగం వా విభాతవ్య మూర్ధ్వాధః పద్మకౌ వినా
వేది భద్ర మిదం పోక్తం సర్వ హర్తోచితం ద్విధా॥

3

ఆచ్ఛిద్య శివభాగైశ్చ భానుభాగాంశకాంశకైః
రామాంశాంశక భాగై స్తు ద్వాభ్యా మంశేన యోజయేత్॥

4

తా॥ ఉపపీఠముయొక్క యెత్తును 14 భాగములుచేసి అందు పాదక 2 భాగములు పద్మము 1 భాగము, క్షేపణము 1 భాగము, కంఠము 5 భాగములు, కంపము 1 భాగము, పద్మము 1 భాగము, వాజనము 1 భాగము, కంపము 1 భాగము, ఇట్లు చేసి రేసి అష్టాంగయుతమైన భద్రపీఠ

మనబడును. అందు ఊర్ధ్వపద్మమును, ఆధోపద్మమును, వదలికట్లయిన షడంగయుతిమైన వేదిభద్ర మగును. మరియు పై 12 భాగములను కొక్క భాగముతోనే 2 విధములుగా కలపవచ్చును. లేదా 3 భాగముల చొప్పున విభజించియైన చేయవచ్చును. మరియు 4 భాగముల చొప్పున 4 ఖండములుచేసియైన చేయవచ్చును. ఇది అధమము.

కాశ్యపశిల్పము లేవ పటలము.

శ్లో॥ తదుచ్చైర్ద్వాదశాంశే తు ఉపానోచ్చం ద్విభాగయా
పద్మ మంశేన క ర్తవ్య మర్థాంశం కంప ముచ్చతే॥

9

భూతాంశం కంఠతుంగం తు కంపమజ్జుతు పూర్వవత్
ఏకేన వాజనం కుర్యా త్కంపమేకేన కారయేత్॥

10

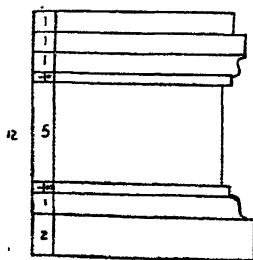
అస్తాంగ మేవ మాఖ్యాతం షడంగం త ద్విసాంబుజం
కంపేనాంబుజ మానంతు యోగ్యం భద్రోపదితకం॥

11

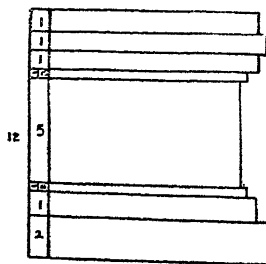
ఉద్ధౌకంపం వినా వాఽపి పంచాంగ ముపదితకమ్॥

11½

తా॥ ఉపశీతముయొక్క యెత్తును 12 భాగములుచేసి అందు పాదక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము ½ భా. కంఠము 9 భా. కంపము ½ భా. పద్మము 1 భా. వాజనము 1 భా.



1 భక్తి పీఠము



2 పీఠపటము.

కంపము 1 భా. ఇట్లు చేసి వి అస్తాంగయుత మగు భద్రపీఠ మునించుకొనును, ఇది ఉత్తమము. ఈ 12 భాగములతోనే చేసి అందు పై నను క్రిందను పద్మములు లేకుండా చేసినచో షడంగములు గలిగిన వేదిభద్ర మగును. ఇది మధ్యమము పై 12 భాగ ములతోనే చేయుచు పైభాగమున కంపము

లేకుండ వాజనముతోనే సరిపుచ్చినట్లయిన పంచాంగ యుత భద్రపీఠమగును, ఇది అధమము.

కాశ్యపశిల్పము మయమతము మొదలగువానియందు చెప్పిన భాగములను పెంచి మాన సారమున కొంచెము వ్యత్యాసముగా చెప్పబడియున్నది.

14. వేదిభద్రము తద్వేదములు:

మానసారము 13వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఉత్పేదంతు చతుర్వింశ దుపానం పంచభాగికం
ఏకే నకంపమిత్కుక్తం గ్రీవోచ్చం ద్వాదశాంశకం॥

18

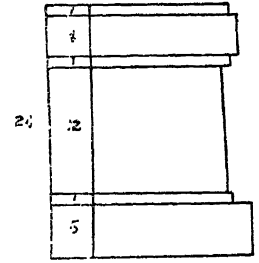
కంపమేకంతు వేచాంశం వాజనం కంప మంశకం॥

19

వేదిభద్ర మితి ప్రోక్తమ్॥

19½

తా॥ ఉపపీఠోన్నతమును 24 భాగములుచేసి అందు పాదక 5 భా. కంపము, 1 భా. కంఠము 12 భా. కంఠము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంపము 1 భా. ఇట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇది నిజముగ 12 భాగములే దీనిని 24 భాగము లని చెప్పట వింత. “ఉత్తేషం ద్వాదశాంశం తు. సార్థద్వ్యంశ ముపా నకం అర్ధేనకంప మిన్యక్తం గ్రీవోచ్చం తు షడంశకం॥ కంప మర్ధేన యుగ్మాంశం వాజనం కంఠమర్ధకం॥ అని మాయనుతమునందున్నట్లు చెప్ప చున్నారు మరియు మానసారమున దీనినే నాలుగు విధములుగ జేసినాడు



మానసార దీర్ఘము 1.

శ్లో॥అథవా ద్వాదశాంశకం

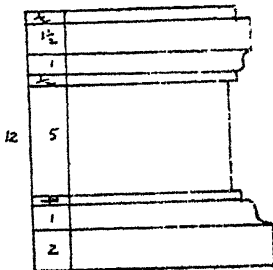
జన్మ ద్వయాంశకం పద్మం కంపమర్ధేన కారయేత్॥

20

పంచాంశం కంప మర్ధేన క్షేపణం పద్మ మంశకం

అద్యర్థం పట్టికోత్సేధం కంపమర్ధేన కారయేత్॥

21



తా॥ ఉపపీఠోన్నతమును 12 భాగములుచేసి అందు ఉపానము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 5 భా. కంపము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంఠము 1 భా. ఇది రెండవ పద్ధతి. మానసారమునందలి ?- పద్ధతులు చూపుచున్నాము.

మానసార దీర్ఘము 2.

శ్లో॥ అథవా భాగమానేన సార్థాంశం పాదుకోదయం

తదూర్ధ్వే తత్సమే నాజ్ఞం కంప మర్ధేన కారయేత్॥

22

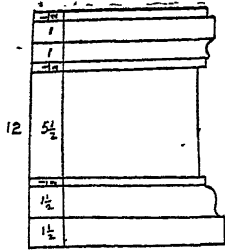
సార్థ పంచాంశకం గ్రీవం క్షేపణం చార్థభాగికం॥

తదూర్ధ్వేపద్మ మంశేన వాజనం చైకభాగికం॥

23

తదూర్ధ్వే కంపమర్థంస్యా ద్యోజయేత్తు విచక్షణః॥

23½



మహాశివాలయపురము.

తా॥ పూర్వము చెప్పిన 12 భాగములనే పాదుక 1 1/2 భా. పద్మము 1 1/2 భా. కంపము 1/2 భా. కంఠము 5 1/2 భా. క్షేపణము 1/2 భా. పద్మము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంపము 1/2 భా. చేయవచ్చును. ఇదిమూడవపద్ధతి.

శ్లో॥ తదే వాంశేన యుగ్మేన సోపానాంబుజ మేవ వా
కంపమర్థం తథా కర్ణం తదూర్ధ్వేఽంశేన పట్టికా॥

24

పంచాశం కంధరం ప్రోక్తం కంపమర్థేన కారయేత్॥

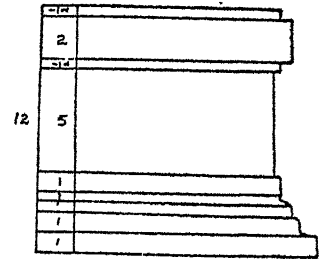
25

ద్వ్యంశం త ద్వాజనోత్తంగం కంపమర్థేన కార యేత్॥

సర్వహర్మ్యేషు యోగ్యంస్యాద్ వేదిభద్రం చతుర్విధమ్॥

26

తా॥ మునుపు చెప్పినదానినే ఉపాసము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1/2 భా. కర్ణము 1/2 భా. పట్టిక 1 భా. కంఠము 5 భా. కంపము 1/2 భా. వాజనము 2 భా. కంపము 1/2 భా. చేయవలెను. ఇది నాల్గవపద్ధతి.



మహాశివాలయపురము.

15. ప్రతిభద్రము తద్వేదములు

శిల్పరత్నము 18 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మతో వాజనాంతం యత్ తుంగే త్రినవ భాజితే

పాదుకం పంకజం కంపం కంఠ ముత్తర మంబుజం॥

5

కపో తాలింగ కర్ణం శ్చ ప్రతిం వాజన మిత్యపి

ప్రతిభద్రహ్వయం హ్యేతత్ సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

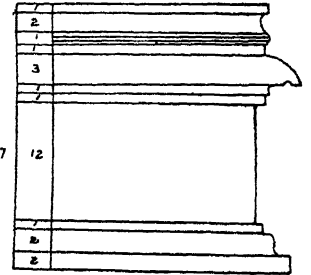
6

తా॥ ఉపాసమునుండి వాజనముయొక్క చివరకు ఎత్తును 27 భాగములుచేసి అందు పాదుక, పద్మము, కంపము, కంఠము, ఉత్తరము, తాలింగము, కర్ణము, ప్రతి, వాజనము, ఇవియన్నియు భాగముల ప్రకారము 27 అగునట్లు చేసిరేని ప్రతిభద్ర మగును. ఇందు భాగనిర్ణయములేదు.

చాళ్యపశిల్పము 1వ పటలము.

- శ్లో॥ ఉపపీఠస్య చోత్సేదం సప్తవింశతి భాజితే॥ 12
- ద్విభాగం పాదుకోత్సేదం పంచజం తత్సము భజేత్
- కంప మేకాంశ మిత్త్యుత్తం ద్వాదశాంశం గతోదయం॥ 13
- ఉత్తరం చైకభాగం స్యాత్తత్సముం చోర్ధ్వ మంబుజం
- అగ్నిభాగం కపోతోచ్చ మంశ మాలింగ ముచ్యతే॥ 14
- త్రియశ్ర మేకభాగేన ప్రతిమానం ద్విభాగయా
- కంపం చైకవిభాగేన మానం త త్సృతి భద్రకమ్॥ 15

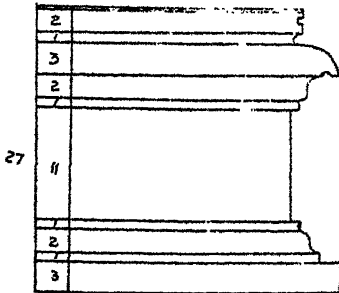
తా॥ ఉపపీఠముయొక్క యెత్తును 27 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. గలము 12 భా. ఉత్తరము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 3 భా. అలింగము 1 భా. మూడుపలకలు 1 భా. ప్రతి 2 భా. కంపము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో ప్రతిభద్రమగును.



చాళ్యపశిల్పమునందు విస్తృత భద్రమ.

మానసార 13వ అధ్యాయము.

- శ్లో॥ సప్తవింశంతికం భాగం, చోపపీఠోదయం భవేత్
- తదంతేన త్ర్యంశకం చ జన్మకంపం శివాంశకం॥ 27
- తదూర్ధ్వే చాక్ష మజ్జం స్యాత్ కంప మేకేన కారయేత్
- గ్రీవ మేకాదశాంశం స్యాత్ తదూర్ధ్వే కంప మంశకం॥ 28
- తద్ద్యయం చాంబుజం చోర్ధ్వే కపోతోచ్చం గుణాంశకం॥
- తదూర్ధ్వేఽంతరితం చాంశం యుగ్మాంశం ప్రతివాజనమ్॥ 29



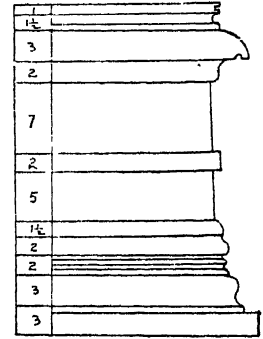
మానసారప్రతిభద్రమ.

తా॥ ఉపపీఠముయొక్క యెత్తును 27 భాగములుచేసి అందు ఉపాసము 3 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. గ్రీవము 11 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 2 భా. కపోతము 3 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతివాజనము 2 భా. ఇట్లు చేయుట మొదటి పద్ధతి.

కపోతోచ్చం త్రయాంశం స్యా దాలింగం చార్దకం భవేత్,
అంతే నాంతరం చోర్ధ్వ శివాంశం ప్రతివాజనమ్॥

39

తా॥ ఉపశీతోన్నతమును 30 భాగములు చేసి అందు ఉపాసము 2½ భా.
కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కంఠము ½ భా.
కంపము ½ భా. శ్శుద్రపద్మము ½ భా. వక్షగుభము 2 భా. దశము 1½ భా.
గలము 5.7 ఇట్లు మూడు భిన్నములుగా చేయవలెను. దీనిని పట్టగళ³³
మని చెప్పవచ్చును. ఈ గళమును సుధ్య రత్నముగా జేయగూడదు.
ఉత్తరము కంపము శ్శుద్రపద్మము ఈ మూడును కలిపి రెండు భాగములు
చేయవలెను. కపోతము 3 భా. అలింగము ½ భా. అంతరితము 1 భా.
ప్రతివాజనము 1 భా. ఇది మూడవపద్ధతి.



మూడవ ప్రతివాజనము - 3

శ్లో॥ తదేవ త్ర్యంశ మాదిక్యం జన్మ సార్పద్వయాంశకం।
తదూర్ధ్వ కంప మర్ధేన పద్మోత్సేధం గుణాంశకం॥

40

కంప మర్ధం తథా కర్ణం కంపమర్ధం తథాంబుజం।
ద్విభాగం రత్నపట్టం స్యాత్ దల మర్ధంతు క్షేపణం॥

41

కర్ణ మంశం తదూర్ధ్వైర్ధం క్షేపణం చైక మంబుజం।
తదూర్ధ్వ క్షేపణం సార్ధం కంఠ మేకాదశాంశకం॥

42

ఉత్తరం కంప మవ్యర్ధం చాంబుజం ద్వ్యంశ మూర్ధ్వకే।
కపోతం సార్ధ మాలింగం సార్ధ మంతరితం తథా॥

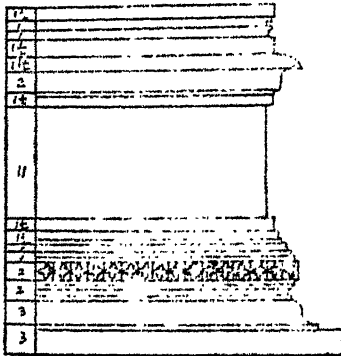
43

ఏకభాగం ప్రతిం చైవ సార్ధాంశం చోర్ధ్వవాజనం।
ప్రతిభద్ర మితిప్రోత్తం పాదర స్తు చతుర్విధం॥

44

దేవ భూసుర భూపానాం హర్మ్యాణా మాసనాన్వితమ్॥

44½



మూడవ ప్రతివాజనము - 4.

తా॥ ఉపశీతమును 30 భాగములు చేసి అందు ఉపాసము 2½ భా.
కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కర్ణము 1 భా.
కంపము ½ భా. శ్శుద్రపద్మము ½ భా. రత్నపట్టము 2 భా.
దశము ½ భా. క్షేపణము ½ భా. కర్ణము ½ భా. క్షేపణము ½ భా.
పద్మము 1 భా. క్షేపణము 1½ భా. కంఠము 1½ భా.
ఉత్తరము 1 భా. కంపము ½ భా. పద్మము 2 భా. కపోతము ½ భా.
అలింగము 1½ భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతివాజనము 1 భా.
వాజనము 1½ భా. ఇది నాల్గవ పద్ధతి.

ఃరివ ప్రతిసుందరము

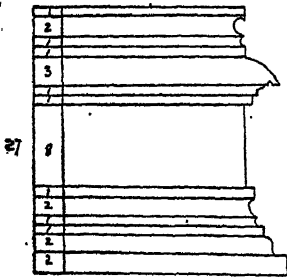
కాశ్యపశిల్పము 18వ పటలము

శ్లో॥ ద్విభాగం పాదుకోత్పేదం ద్విభాగం పంకజోదయం॥
కంపమేకేన కర్తవ్య మేకేనాంతరితం భవేత్॥ 16

ద్విభాగం ప్రతితుంగం తు ఏకేనైవతు వాజనం॥
అష్టాంశం గల మానంతు కంప మేకేన కారయేత్॥ 17

అబ్జ మేకేన కర్తవ్యం కపోతోచ్ఛం గుణాంశకం॥
ఏకేనాలింగమేకేనాంతరితం తు ప్రకల్పయేత్॥ 18

ప్రతితుంగం ద్విభాగేన వాజనం చైకభాగయా॥
సప్తవింశతి భాగేతు మానం త త్ప్రతి సుందరమ్॥ 19



కాశ్యపశిల్పము (ప్రతిసుందరము).

తా॥ ఉపపీఠోన్నతమును 27 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతిముఖము 2 భా. వాజనము 1 భా. గళము 8 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 3 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో దీనిని ప్రాసుందరమందురు.

శిల్పరత్నము 18వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ ద్విభాగం పాదుకోత్పేదాత్ ద్విభాగం పంకజోదయం॥
కంపమేకేన కర్తవ్య మేకేనాంతరితం భవేత్॥ 11

ద్విభాగం ప్రతి తుంగం తు తధైవేకేన వాజనం॥ 12

అష్టాంశం గల తుంగం తు కంప మేకేన కారయేత్॥
అబ్జమేకేన కర్తవ్యం కపోతోచ్ఛం గుణాంశకం॥ 13

ఏకేనా లింగపట్టం స్యా దంతరం చైక భాగికం॥
ప్రతి తుంగం ద్విభాగంతు వాజనం చైక భాగికం॥ 14

సప్తవింశతి భక్తేతు నామ్నా తత్ప్రతి సుందరమ్॥ 14½

తా॥ ఉపసీతస్థితమును 21 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. గలము 8 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపాతము 5 భా. అలింగము 1 భా. పట్టము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసి నీ ప్రాసూదరముగును. ఇది కాశ్యపశిల్ప పద్ధతితోనే యున్నది కనుక ఆకారము చూపవలసివచ్చుచున్నది. అలింగము కొలతలోనే పట్టమును అలింగమును రెంటిని చేసినాడు. మానసానిమును దుసపి అన్నియుండలేదు.

17. సుభద్ర వ భేదములు.

కాశ్యపశిల్పము 18వ పద్యము.

- శ్లో॥ ఉపసీతస్థ చోత్పేద మేఘ విదళతి భాజితే |
ఉపానం చ ద్విభాగేన రత్నము త్వింబుజోదయం | 20
- కంఠ మంశేన క ర్తవ్యం పద్మమంశేన కారయేత్ |
మహా పద్మం ద్విభాగేన పద్మమంశేన కారయేత్ || 21
- కంప మంశేన క ర్తవ్యం కంఠోచ్చం వసుభాగయా |
భాగేన కంప మన్యేన పద్మకం పోలక ర్తృభిః || 22
- కంపమంశేన క ర్తవ్య మేతత్ సౌభద్ర ముచ్యతే || 22½

తా॥ ఉపసీతస్థమునకుక్క యెత్తును 21 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంఠము 1 భా. క్షుద్రపద్మము 1 భా. మహాపద్మము 2 భా. క్షుద్రపద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 8 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. ఇట్లు చేసిరేని సౌభద్ర మగును.

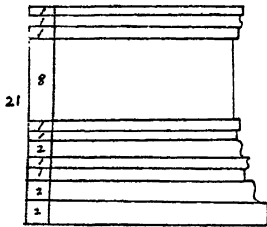
శిల్పరత్నము 18వ అధ్యాయము.

- శ్లో॥ ప్రకృత్యంశే సముత్పేదే భాగాభ్యాం జన్మ చాంబుజం |
గల మర్చేన భాగేన పద్మం ద్వ్యంశం తు వాజనం || 7
- అర్చే నాజ్ఞం తథా కంప చుష్టం కంఠాంశ ముత్తరం |
అర్చేనాజ్ఞం తు గోపానం త్రిభిః స్యాత్కంప మంశతః || 8
- సుభద్రకమిదం నామ్నా కథితం హ్యప పీఠకం |
సింహేభ మకర వ్యాల భూత భద్రా ద్యలంకృతం || 9
- ప్రతి వక్త్రం ఋషాస్యం స్యాత్ వ్యాలే నారూఢ మస్తకం |
దేవ ద్విజ సరేంద్రాణాం మకరాస్యం ప్రతేక్షుః || 10

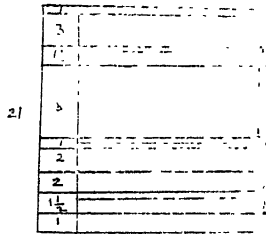
స్వస్తికం వాఙ్మథ దేవానా మృగం దు రైవ్యశ్య శూద్రయోః॥

109

తా॥ ప్రకృతిని రెండుభాగములుచేసి అందు మొదటిభాగమును పదిలి పైభాగమును అనగా ఉపపీఠోన్నతమును 21 భాగములుచేసి అందు ఉపపీఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము



వాక్యం శిల్పము సో ఫలము



శిల్పం శిల్పము సో ఫలము

1 భా. మహాపద్మము 2 భా. వాజ సము 2 భా. క్షుద్రవద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 8 భా. వాజసము 1 భా. పద్మము 1 భా. గోపానము 3 భా. కంపము 1 భా. చేసి లేసి ఇది సుభద్రకమను. ఉపపీఠము. ఇట్లుచేసి సింహములు, ఏనుగులు, వ్యాళములు, భూతములు, భద్రము

మొదలగువానితో సలంకారముగ చేయవలెను. ప్రతిముఖమున మత్స్యాకారములను చేయవలెను. మస్తకమున వ్యాళములను చేయవలెను. దేవతలకును, ద్విజులకును, రాజులకును, మకరముఖము లతో ప్రతిని చేయవలెను. లేక స్వస్తికమునైన చేయవలెను. వైశ్యులకును శూద్రులకును అర్థచంద్రాకారములను చేయవలెను.

కాశ్యపశిల్పము రవ పబలము

శ్లో॥ ఉపానద్వికమగ్న్యంశ మబ్జం చాంచేన కంధరం॥

23

ద్విభాగే నాబ్జం కర్తవ్యం పట్టికా తత్సమాభవేత్॥
పర్తులం సార్థభాగేన కంప మంచేన కారయేత్॥

: 4

సప్తభాగం గలోత్పేథం కంప మంచేన కారయేత్॥
అంబుజం శివ భాగేన మహాపట్టి ద్విభాగయా॥

25

అబ్జమర్ధాంశ మానేన, కంపమంచేన కారయేత్॥
పంచపంచేన పీఠేన సమ్యగ్భాగ విభాజితే॥

26

కల్యాణ కారణం నామ్నా సర్వధామసు పూజ్యతే॥
ఏవం విధిః సమాఖ్యాత ఉపపీఠే ద్విజోత్తమ॥

27

అంగ నిష్కృంతవేశంచ అధిష్ఠాన విధానవత్॥
భూతైశ్చవ్యాళ వింహైశ్చ మకరైః సత్రజాతిభిః॥

28

ఉపపీఠం గలోన్మిత్రం భూషయంతు సలక్షణం॥
ప్రత్యంగం మకరస్థాన మబ్జాధ్యం రుద్ధమస్తకం॥

29

అంబుజేనైవ కర్తవ్య మధిష్ఠానోక్త మాచరేత్ ।

ఉపపీఠం సమాఖ్యాప మధిష్ఠాన విధిం శృణు ॥

30

తా॥ ఉపపీఠముయొక్క యెత్తును 25 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 3 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 2 భా. పట్టిక 2 భా. వర్తులము 1½ భా. కంపము 1 భా. కంఠము 7 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టిక 2 భా. పద్మము ½ భా. కంపము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో కల్యాణకారణమును పేరుగలది యగును. ఉపపీఠములయందెదిది శ్రేష్ఠమైనది. మునుపుచెప్పిన అష్టాంగములు అధిష్ఠానమునకువలె దీనియందును చేయవలెను. భూతములు, చ్యాలములు, సింహములు, మకరములు, పత్రహతులు, మొదలగు వానితో నలంకారముగ చేయవలెను. ప్రతి స్థలము అలంకారముగా నుండవలెను. మస్తకమున పద్మములు మొదలగు వానితో నలంకారము చేయవలెను.

18 కళ్యాణకారణ భేదములు

శిల్పరత్నము 18వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ ఉపానంతు ద్విభాగం స్యాద్ రామాంశం పద్మ ముచ్యతే ॥

15

ఏకాంశం కంధరం విద్యా దంశాభ్యాం పద్మముచ్యతే ।

ద్విభాగం పట్టిమానం స్యా దధ్యర్థం పద్మమానకం ॥

6

కంపమధేన కర్తవ్యం సస్తభాగం గలం తథా ।

కంపమధేన కర్తవ్య మంబుజం సార్ధభాగికం ॥

17

మహాపట్టి ద్విభాగేన పద్మమధ్యర్థ భాగతః ।

కంపమధేన కర్తవ్యం పంచవింశతి భాజితే ॥

18

కల్యాణకారణం నామ్నా సర్వధామసు పూజితం ।

అథవా మంచకాద్యంగై ర్భూషయే దోష్టవ పీఠకం ॥

19

ఆంగనిష్క్రాంత వేదాన్య పృథిష్ఠానక వ ద్భవేత్ ।

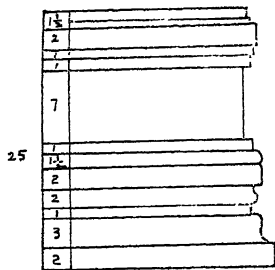
అధిష్ఠానం చోప పీఠం మృదాచేష్టకయాఽపి వా ॥

20

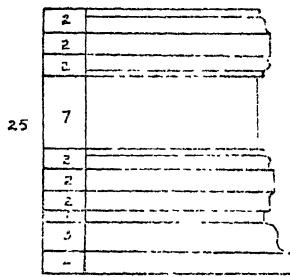
శిలాభి ర్వా విధాతవ్యం దారుణా వా యథాబలమ్ ॥

20½

తా॥ ఉపశీతోన్నతమును 25 భాగములు చేసి అందు పాశుక 2 భా. పద్మము 3 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 2 భా. పట్టము 2 భా. పద్మము 1 1/2 భా. కంఠము 1 భా. గలము 7 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 1/2 భా.



ఉపశీతోన్నతము కల్యాణకారణము



ఉపశీతోన్నతము కల్యాణకారణము

పట్టము 2 భా. పద్మము 1 1/2 భా. కంఠము 1 భా. ఇట్లు చేసి సహా కల్యాణకారణమును చేయగలసి యగును. ఇది శ్రేష్ఠము. చేయించుకొని అంగములచేత కూడ ఉపశీతోన్నతమును చేయవచ్చును. అంగ నిష్కారిత వేదములు (అనగా పద్మము కలము మొదలైనవి. పలుకలికి వచ్చుట లోపలికి తగ్గుట మొదలయినవి.) అధిష్ఠానమునకు యెట్లో ఉపశీతమునకుగూడ అట్లే అని తెలియవలెను. అధిష్ఠానము ఉపశీతము ఇవి మన్నుతోగాని, ఇటుకలతోగాని, దారువుతోగాని, శిలలతోగాని చేయవచ్చును. అనగా చేయబోవు పని ననుసరించి బలమును తెలిసికొని చేయవలెను-మానసారమున ఇది బిప్పబులేదు.

మంచభద్రమునునది యొక పీఠమున్నట్లు శ్రీకుమారుడు వచ్చించియున్నాడు కాని దాని కొలతలు చెప్పలేదు. మానసారమున నాలుగు విధములుగా జెప్పబడియున్నది.

15 మంచభద్రభేదములు

మానసారము 13వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తుంగే త్రింశతి భాగేన జన్మతుంగం గుణాంశకం ॥

45

అర్ధేన కంప మూర్ధ్వేతు గుణాంశేన మహాంబుజం ।

అర్ధేన కంపం కంఠం దృక్ చార్ధం కంపం తథాంబుజం ॥

46

కపోతం సార్ధ మూర్ధ్వేతు యుగ్మాంశం ప్రతివాజనం ।

తదూర్ధ్వే కంఠ వక్షాంశ ముత్తరం చైక భాగికం ॥

47

తదూర్ధ్వం క్షేపణం సార్ధం పద్మం గోపానకం త్రిభిః ।

శేషమాలింగాంతరితం ప్రతివాజన సంయుతమ్ ॥

48

తా॥ ఉపశీతముయొక్క యెత్తును 30 భాగములు చేసి అందు పాశుక 3 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 3 భా. కంఠము 1 భా. కంఠము 2 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 1/2 భా. కపోతము 1 1/2 భా. ప్రతివాజనము 2 భా. కంఠము 3 భా. ఉత్తరము 1 భా. క్షేపణము 1 భా. పద్మము 1 1/2 భా. గోపానము 3 భా. మిగిలినది ఆలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతివాజనము 1 భా. ఇట్లు చేయుట మొదటిపద్ధతి.

శ్లో॥ తదేవ భాగభేదేన త్రయం చోపాన మీరితం ।

అర్ధే నోపరి కంపం స్యాత్ సార్ధత్ర్యంశం సరోరుహం ॥

49

క్షేపణం చార్థ మర్థాంశం కంపం కర్ణం తథాంబుజం।

సార్థద్వయం తు గోపానం త్ర్యంశం తత్ప్రతివాజనం॥

50

తదూర్వైగల మస్తాంశ ముత్తరం చైకభాగికం।

కంప మర్థం తథాంబు స్యాత్ కపోతోచ్చం త్రయాంశకం॥

51

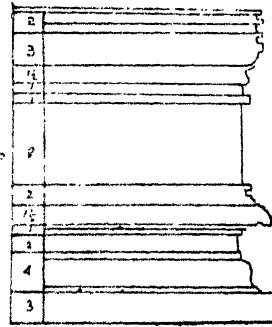
అర్థమర్థాంశకం చైవ మవ్యర్థం తు యథాక్రమం।

ఆలింగ మంతరం చైవ ప్రతివాజన మంతిమమ్॥

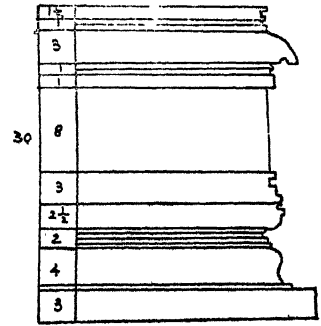
52

తా॥ పైజెప్పిన దానినే భాగ భేదములచేత చెప్పచున్నాడు. పాదుక 3 భా. కంపము

3 భా. వద్దము 3 భా. క్షేపణము
3 భా. కంపము 3 భా. కర్ణము 3 భా.
వద్దము 3 భా. గోపానము 2 భా.
ప్రతివాజనము 3 భా. గలము 3 భా.
ఉత్తరము 1 భా. కంపము 3 భా.
వద్దము 3 భా. కపోతము 3 భా.
ఆలింగము 3 భా. అంతరితము 3 భా.
ప్రతివాజనము 1 భా. ఇది రెండవ
ప్రకారము.



పాదుక భేదము 1.



పాదుక భేదము 2.

త్రయత్రింశతి కంతుంగం ద్వ్యంశేనోపాన మీరితం।

కంపమర్దేన తస్యోర్ధ్వే సార్థద్వ్యంశం మహాంబుజం॥

53

అర్థం సార్థం కంపమర్థం ద్వ్యంశే నాంతరితం తతః।

కంపమర్థం తథా వద్దం పట్టికోచ్చం తథాంశకం॥

54

వద్దమర్థం తథాకంపం పంచ భాగేన తద్గలం।

ఏకాంశం చోత్తరం చోర్ధ్వే కంపమర్థం తథాంబుజం॥

55

కపోత మరభాగం స్యాత్ తత్సమం ప్రతి వాజనం।

తదూర్ధ్వేంతరితం కర్ణం త్రయాంశం చోత్త రాంశకం॥

56

కంప మర్థం తథా వద్దం కపోతోచ్చం గుణాంశకం।

శేష మాలింగం తరితం గల ముత్తర మంశకమ్॥

57

తా॥ ఉపసీతముయొక్క యెత్తును 3 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. కంపము
3 భా. వద్దము 3 భా. క్షుద్రవద్దము 1 భా. కంపము 3 భా. అంతరితము 2 భా. కంపము 3 భా.
వద్దము 3 భా. పట్టిక 1 భా. వద్దము 3 భా. కంపము 3 భా. గలము 3 భా. ఉత్తరము 1 భా.

భువనం పృథివీ భూమిః పర్యాయ వచనాదిభిః।

హర్యారం చ కూటాది నీవ్రాధిష్ఠాన నీవ్రకం॥

2

తస్మా దుపరి దిశస్థ నీవ్రం హోమాగ్నినిర్గమం।

తిస్మాత్ ప్రవృత్తినివ్రం చ సూత్రపాతం తు కారయేత్॥

3

యత్రై వాద్యేష్టరానం స మానం తత్రైవ లక్షయేత్।

తస్మా త్తు ఘనభిర్వైవ ప్రకృత్యంతం ప్రకల్పయేత్॥

4

తా॥ ధరాతలము, అధిష్ఠానము, ఆహారమా, ధరణి. భువనము, పృథివి, భూమి, ఇవి యన్నియు అధిష్ఠానమునకు వేర్బి. ఇక మేష్టకలను నచట నుంచితమో అక్కడనే పరిమాణమును నిర్ణయించవలెను. దానినుండి ఘనభిర్వైవ ప్రకృతి అంతమువరకు కల్పించవలెను. ప్రకృతి యనగా అధిష్ఠానమునకు మూలమైన సజ్జేము. అచ్చికినుండి పైన ఉపశీతముయొక్క నిర్గమమును హోమాగ్ని నిర్గమమును ప్రకృతి నిర్గమమును సమానముగా నుండునట్లు సూత్రమును వట్టవలెను, కనుక కొలతలను చక్కగా చూచివలెను

21. ప్రకృతి లక్షణము.

కాళ్యణిల్పము రివ పటలము.

శ్లో॥ సుభావం ప్రకృతే రుచ్యే ప్రకృతా పేకహస్తకం।

ద్విహస్తం వా ప్రకృత్యుత్పం త్రిహస్తం వా వినాఽఽకృతిం॥

5

షడంగుల సముత్పేదం షట్ షడంగుల పర్ధనాత్।

ఉత్తమం మధ్యమం చైవ అధమం తత్ త్రిధా అపి॥

6

ప్రకృత్యం చ స్థలం ఛాత్ర మంతమండలకస్య తు।

ఏవం కృత్వా ప్రకృత్యూర్ధ్వం హోమవాక్పలదేశికా॥

7

భి తిపాదస్య విష్కంభం ద్విగుణం త్రిగుణం తు వా।

హోమనీవ్ర మితి ఖ్యాతం తదర్థం వా బలాంచితం॥

8

తా॥ ప్రకృతియొక్క కొలత 1 హస్తమునకు 6 అంగుళములు. అనగా 1 హస్తము. ప్రకృతి 2 హస్తములుగాని 3 హస్తములుగాని అయినప్పుడు 18 అంగుళముల యెత్తు ఉత్తమము. 12 అంగుళములు మధ్యమము 6 అంగుళములు అధమము అని తెలియవలెను. మరియు స్తంభము యొక్క విష్కంభమునకు 2 భాగములు గాని, 3 భాగములు గాని, గోడ యుండవలెను. హోమ నీవ్రము పాతికభాగము గాని, అర్ధభాగము గాని, యుండవలెను. హోమము అనగా ప్రకృతి యని చెప్పబడు దిమ్మ.

22. హోమనిర్గమము.

కాశ్యప శిల్పము గల పరివర్తనము

శ్లో॥ తద్దోమ ప్రకృతీ నీవైర్దిష్ట త్రి దండై ర్విదాపి వా।

ఆయాని ప్రత్యవాహంతి ప్రాదుపా పింగళం చ వా॥

9

హోమనీవ్రం సమం ప్రోక్షం ద్వివిధం ద్విజనస్త్రిభుం।

హోమ తుంగ సమానేన హోమోర్ధ్వైర్జ్వలం ప్రకల్పయేత్॥

10

అజ్ఞస్యోద్భవము వేళ మధ్యార్ధం తు ఉపానయం।

తస్యోపరి అధిష్ఠానం సోపహింస్వితం చ వా॥

11

అన్య ద్దోమం ప్రకృత్యుర్ధ్వై సోపానానాం ప్రకల్పయేత్।

తదూర్ధ్వై తరితలం వా సోపపిత మథాపి వా॥

12

తా॥ ఆహోమ ప్రకృతి నీవ్రములు 3 దండములు గాని, లేక 3 దండములు గాని, చేయవచ్చును. హోమనీవ్రముతో సమానముగా అనుగా అధిష్ఠానమునకు దిగువనుండజేసి ప్రకృతి యనుడిమ్మ హోమతుంగ సమానముగా హోమముపై న స్త్రీమును కల్పించవలెను. పశ్చిము యెత్తుతో సమానముగా ఉపానమును, దానిపైన అధిష్ఠానము ఉపరితముతో గాని, లేక ఒక్క చుకాని కల్పించవలెను.

శ్లో॥ తతోపానం వినాఽఽధారం హోమోర్ధ్వై వా ప్రకల్పయేత్।

ప్రకృతిం సమమాత్రంతు కల్పయే ద్వేహోత్తమః॥

13

హోమమాప్నే ఉపానాది హర్యునిష్కాంత వేళనం।

అర్ధోత్పేధాంశ సూనేనా ధిష్ఠాన సోమచ్ఛ్రియం పిదుః॥

14

పాదోదయోర్ధ్వ మానం వా ష డష్టాంశేన పివవా।

అగ్రపాద విశాలంతు దండ మి త్యభిధీయతే॥

15

తా॥ తలము, ఉపానము ఆధారము ఈమూడును కాకుండా హోమముపై న ప్రకృతి యను దానిని చేయవలెను. ఆ ప్రకృతి సమమాత్రముతో వరుసగా ఉపానమును అధిష్ఠానమును తలమును చేయవలెను. ఆ హోమముయొక్క కొలతతోనే ఉపానము మొదలయి హర్యునిర్గమములు వేళనములు చేయవలెను. ఎత్తులో సగముతో అధిష్ఠానముయెత్తును చేయవలెను స్తంభము యొక్క చివరతో సమానముగాని, లేక 6 వ భాగముగాని, 8 వ భాగముగాని చేయవచ్చును.

23. అధిష్ఠానాంగ నిర్గమము

శ్లో॥ ఏకదండ సమార్యభ్య అర్ధదండ వివర్ధనాత్।

సపాదావంచ సంఖ్యతు అగ్నిదం దాపసానకా॥

16

పద్మాప్యే పాదనిష్కృంతం తత్ త్రిభాగ విభాజితే।

ఉపానం వ్యాస మేకాంశం శేషం జగతి విస్తరం॥

17

కుముదేర్షంశమే కాంశం తస్మిన్ ప్రజగతీ సమం।

కుముదే పట్ట ముశేన తత్సమం తర్జవేశనం॥

18

సర్వేషా మంబుజానాం తు నీవ్రం తుంగసమం భవేత్।

కంపానా మపి వా శేషం చతుర్భాగైక నిర్గమమ్॥

19

తా॥ దండముతో కొలత యయ్యెనేని ! దండము మొదలుకొని 1 దండము వృద్ధి చేయుచు అటుల 3 దండముల నతికు 3 విధములుగా నిర్గమమును చేయవచ్చును. స్తంభము వెలువలి నిర్గమము ఎట్లుచిన దానిని మూడుభాగములు చేసి అందు ఉపానము 1 భాగము వ్యాసము మిగిలిన 2 భాగములు జగతి విస్తారమును చేయవలెను. కుముదమునకును 1 భాగము నీవ్రమును ఆనీవ్రము జగతితో సమానముగను ఉండవలెను. కుముదమున పట్టము 1 భాగమును దానితో సమానముగ కర్ణము లోపలికి లిగిపలయును చేయవలెను. సరుస్తమైన పద్మములకు నిర్గమము యెత్తుతో సమానముగా నుండవలెను. మిగిలిన కంపము మొదలయినవి అన్నియును యెత్తులో నాల్గవ భాగమే నిర్గమము చేయవలెను.

శ్లో॥ మహావాజన నిష్కృంతం తుంగం తుల్యాక్షి ఏవవా।

త్రిపాదం వాఒథ నిష్కృంతం యథా బలవశా న్న్యసేత్॥

20

జన్మాది పంచవర్గేషు త త్త దంగావసానకే।

ద్వారార్థం వా స్థలార్థం వా చోదయేత్త ద్దరాతలే॥

21

ఉపానం జగతి కంపం భాదంచ పట్టికా తథా।

పంచవర్గ మితి భావం జ్ఞేయ మర్థం తథా బుధః॥

22

ద్వారం చ జలధారంచ స్థలం చ ప్రతిబంధకైః।

ప్రతే రూర్ధ్వే తు క తర్జవ్య హంగం చైత న్నకారయేత్॥

23

తా॥ మహావాజనముయొక్క నిర్గమము ఎత్తుతో సమానము గాని అందులో సగముగాని ముప్పాతికభాగముగాని బలము సనుసరించి చేయవచ్చును. ఉపానము, జగతి, కంపము, ఖండము, పట్టిక, అనునవి యైదును పంచవర్గ సునబడును. ద్వారము, జలధారము, స్థలము, ప్రతిబంధము ఇవి ప్రతియొక్క ఊర్ధ్వమున చేయవలెను గాని, ఈ అయిదు అంగములయందు మాత్రము చేయరాదు.

24. ప్రతిబంధ సాదబంధ భేదములు

శ్లో॥ ప్రత్యంగ చేదనం చేత్తు విపదా మాస్పదం సదా।

తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన ప్రత్యంగచేదనం వినా॥

24

అధిష్ఠానం ద్విధా జ్ఞేయం ప్రతిబంధాంఘ్రి బంధనం।
ప్రత్యేకానాంతు భేదేన ప్రోచ్యతే ద్విజన త్రమాః॥ 25

సర్వేషాం ప్రతిబంధానాం కుముదం వృత్త ముచ్యతే।
పాదబంధ తలానాం తు వస్వశ్రం కుముదం భవేత్॥ 26

తయోః సంకర మేతస్మిన్ భవేత్తత్కర్తృ నాశనం।
ప్రాసాదం ప్రతిబద్ధంచేత్తద్భేదానేక సంకరమ్॥ 27

తా॥ ప్రత్యంగచ్ఛేదనమును చేసినట్లయిన హానికలుగును. కనుక నిష్కడును ప్రత్యంగచ్ఛేదనమును చేయరాదు. అధిష్ఠానము రెండు విధములు అని తెలియవలెను. 1 ప్రతిబంధము 2 పాదబంధము అని వేరువేరుగా వాని లక్షణములు చెప్పబడినవి. ప్రతిబంధము లన్నిటికిని కుముదము గుండ్రముగా చేయవలెను. పాదబంధ ప్రదేశమున కుముదమును 8 పలకలుగా చేయవలెను. ప్రాసాదములకు ఈరెంటిని కలిపిగాని యింకా కొన్నిటిని కలిపిగాని సంకరముగా చేసిన యెడల యజమానుని చంపును కనుక జాతిచెడకుండ చేయవలెను.

25. జాతిసంకరదోషనిర్ణయము

శ్లో॥ కూటకోష్ఠాదికానాం తు కర్తవ్యం త చ్చుభావహం।
తదే వాంఘ్రి ప్రబంధేన తస్మిన్ సంకర ముత్తమం॥ 28

అకుభం విపరీతం చ వాస్తు రాష్ట్రస్యవస్యచ।
తస్మా త్పర్వప్రయత్నేన వర్గం వర్గేణ సంకరమ్॥ 29

తా॥ కూటకోష్ఠములు చేయుటయందు సంకరము చేయవచ్చును. స్తంభములు చేయుట యందును సంకరము పనికివచ్చును. ఆలయమునకు మాత్రము విరుద్ధముగా చేసినట్లయిన రాజున కును రాష్ట్రమునకును కీడు కలిగించును. కనుక యేవర్గమునకు ఆ వర్గమునే కలిపి చేయవలెను.

మానసారము 14వ అధ్యాయమున చెప్పబడిన అధిష్ఠాన విధానము

శ్లో॥ అధిష్ఠానవిధిం వక్ష్యేకాస్త్రే సంక్షిప్తవ్యతేదధునా
త్రింశ దంగుల మారభ్య షట్ షడంగుల వర్ధనాత్॥ 1

చతు ర్హస్తావసానం స్యా త్కుట్టిమం ద్వాదశోన్నతం।
సకాద్ ద్వాదశ భూమ్యంతం హర్మ్యాణాం తు క్రమా న్న్యపేత్॥ 2

విప్రాణాం తు చతుర్హస్తం భూతీనాం త్రిహస్తకం।
సార్థ ద్విహస్త ముత్సేధం యువరాజస్య హర్మ్యకే॥ 3

ద్విహస్తం తు విళాం ప్రోక్త మేకహస్తం తు శూద్రకే।

హర్యాయంగ వరాత్ప్రేక్షం తస్య మాసుర కోన్నతమ్॥

4

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క విధానమును చెప్పచున్నాడు. 30 అంగుళములు మొదలు అనగా 1½ హస్తము. 6, 6 అంగుళములు వృద్ధిచేయుచు అనగా 1½, 1½, 1½, 2, 2½, 2½, 2½, 3, 3½, 3½, 3½, 4. ఇట్లు పది మూడువిధములుగా నిత్తు చెప్పబడినది. ఎందుకనగా ఏకతలము ద్వితలము ఇట్లు పదిరెండు అంతస్తులవగుట శాస్త్రము చెప్పబడియున్నది. కనుక ఆయాహర్యముల ననుసరించి చేయవలెను. విప్రులకు 4 రాజులకు 3 యువరాజులకు 2½ వైశ్యులకు 2 శూద్రులకు 1 ఇట్లు జాతి విధ్యయునుతోను హర్యములయొక్క ఉన్నతము ననుసరించియు చెప్పబడియుండెను.

26. అధిష్ఠానభేదములు

శిల్పరత్నము 1వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానం మయః ప్రాహ చతుర్గళ విధం పృథక్।

పరాశరోఽపి ద్వివిధం త్రివిధం చ పరే జగుః॥

1

మంచకా స్యధమా న్యాహుః పాదబంధాభిధాని వై।

మధ్యమా న్యుత్తమాని న్యుః ప్రతిబంధా న్యసంశయః॥

2

ఉపానం జగతీ కుంభం కంధరం ప్రస్తరం తథా।

పంచవర్గ మితి ఛాత్ర మాద్యంగానాం విశేషతః॥

3

కుముదేన వినా కార్యం యత్ త న్మంచక ముచ్యతే।

పాదబంధ తలానాం తు వస్వశ్రం కుముదం భవేత్॥

4

సర్వేషాం ప్రతిబంధానాం కుముదం వృత్త ముచ్యతే॥

తా॥ ముచ్యమానా తనశిల్పశాస్త్రమున అధిష్ఠానమును 1: విధములుగా జెప్పియున్నాడు. పరాశరుడు రెండు విధములుగా మాత్రము చెప్పినాడు. మరికొందరు మూడువిధములుగా చెప్పిరి. అందు మంచకములు అధమములనియు, పాదబంధములు మధ్యమములనియు, ప్రతిబంధము లుత్తమములనియు, నిర్ణయింపబడి యుండెను. ఉపానము, జగతి, కుంభము, కంఠము, ప్రస్తరము ఈ యైదును పంచవర్గ మనుపేరు పొందినవి. ఈ 5 కలవి ఉత్తమములు. కుముదము లేనిది మంచక మనబడును పాదబంధ ప్రదేశములందు కుముదము గి, పలకలు గలిగియుండును. అటులగాక అన్ని ప్రతిబంధముల యందును కుముదము గుంఢముగానే యుండును.

27. ప్రతిబంధము

కాళ్యపశిల్పము 6వ పటలము.

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్సేధ మేకోనవింశ దంతే।

ఉపానం చైకభాగేన సప్తాంశే జగతీ భవేత్॥

80

పడంశం కుముదోత్పేధ కుమారం త్వేకభాగయా।
 త్రిపట్టం త్వేకభాగేన ప్రత్యుత్పేధ ద్విభాగయా॥

31

వాజనం చైకభాగేన ప్రతిబంధ విదం బగత్।
 ఉపానరహితం కేషం పూర్వజ నైకభాగయా॥

32

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తును 19 భాగములుచేసి అందు ఉపానము 1 భా. జగతి 7 భా. కుముదము 6 భా. ఆలింగము 1 భా. త్రిపట్టము 1 భా. ప్రతిబంధము 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసిరని అది ప్రతిబంధ మనెనుచుకొనును. ఉపానము లేకుండు అనేక విధములగా చేయుదురు. ఇదే కొలతలో పుష్పపుష్కలమును చెప్పినాడు.

28. పుష్పపుష్కలము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

శ్లో॥ ఏకోనవింశ దంశంతు తలోత్పేధం విభాజితే॥

46

ఉపాన మేకభాగేన అజ్ఞోచ్చ మనలాంశకం।

కంపొచ్చ మర్ధభాగేన జగత్తుచ్చం యుగాంశకం॥

47

అంబుజం త్వర్ధభాగేన దల మర్ధాంశ మానతః।

అర్ధాంశం పద్మతుంగం తు గుణాంశం పట్టమానతః॥

48

పద్మ మర్ధాంశ మానేన తత్సమం కంప చాచ్చతే।

అధ్యర్ధాంశం తు అండోచ్చం కంప మర్ధేన కారయేత్॥

49

పద్మ మర్ధేన క ర్తవ్యం పట్టికా సార్ధభాగతః।

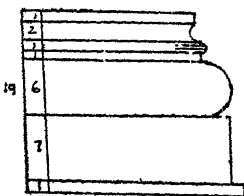
అంబుజం చార్ధభాగేన కంప మర్ధేనకారయేత్॥

50

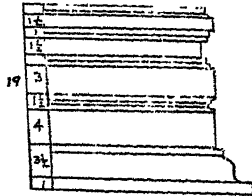
పుష్పపుష్కల మాఖ్యాతం పాదబంధే తు భేదితమ్॥

50½

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తును 19 భాగములుచేసి అందు పాదము 1 భా. పద్మము



కాశ్యపశిల్పము ప్రామాణికము



కాశ్యపశిల్పము ప్రామాణికములము

3 భా. కంపము ½ భా. జగతి 4 భా. పద్మము ½ భా. దళము ½ భా. పద్మము ½ భా. పట్టము 1 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. అండము 1½ భా. కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. పట్టిక 1½ భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కలది పుష్పపుష్కలము. (పాదబంధము లోనిది).

బ్రాహ్మద్రాపాద పంచవీరములలో పైకొలతలుగల వీరమొకటి యున్నది.

23. ప్రతిక్రమము

అపరాధిపృష్ట శివ సూత్రము విశ్వకర్మోవాచ

శ్లో॥ ద్రావిదాం శ్చ ప్రసజ్యేమి ప్రాసాదాః కుభలక్షణాః।
పితాః పంచైవ సంప్రోక్తాః తథయిష్యా వ్యనుక్రమాత్॥

1

పాదబంధన ఉత్పత్తి స్థానైః శ్రీబంధాభ్యో ద్వితీయకః।
తృతీయో వేదిబంధాభ్యో శ్రీబంధ శ్చ ప్రతిక్రమః॥

2

పంచమః పిత ఉభ్యాలో నామ్నా ఖరకబంధనః।
ఏ తై కానుక్రమం ఉత్త్యే శృణు చైకాగ్రమానసః॥

3

ఉత్పేదం భాగవింశత్యా విభజే త్పాదబంధనే।
శ్రీబంధే సప్తవింశత్యా వింశత్యా వేదిబంధనే॥

4

ప్రతిక్రమే నవదశ వింశత్యా ఖరకే తథా।
త దనుక్రమతః ప్రోక్తం ప్రవక్ష్యే పాదబంధనే॥

5

తా॥ ద్రావిడ ప్రాసాదములకు పేరులు 5. అందు పాదబంధము, శ్రీబంధము, వేది బంధము, ప్రతిక్రమము, ఖరకబంధము, అనుపేర్లు గలియున్నవి వానికి వరుసగా 20, 27, 20, 19, 20 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో॥ నీడవర్తి పంచభాగా ద్వితీయా పద్మపత్రికా।
ఏకభాగా ర్జితా చ కుముదం త్రిపదోన్నతం॥

15

చేదోభాగం ద్వయం పితః పత్రికా భాగమేవచ।
పద్మపత్రి భవే ద్భాగం రసనా చ ద్వితీయా॥

16

చేదోభాగః ప్రత ర్థవ్యో నామ్నా స స్యాత్ ప్రతిక్రమః।
ఊనవింశతి భాగైశ్చ కిర్యవ్యా తు సమాచ్ఛ్రితిః॥

17

తా॥ నీడవర్తి 5 భా. పద్మపత్రిము 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 3 భా. చేదము 1 భా. కంఠము 2 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మపత్రిము 1 భా. రసన 2 భా. చేదము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో ప్రతి క్రమమగును.

సమరాంగణ సూత్రధార 61వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఇదానిం ద్రావిదాన్ బ్రామఃప్రాసాదాః కుభలక్షణాః।
ఏకభూ మ్యాదయ స్తే న్యు ర్యావ ద్వ్యాదశభూమికాః॥

1

పీఠా న్యపి చ కథ్యంతే తేషాం పంచై వ లక్షణైః |
తలశ్చంద శ్చ పంచై వ తేషాం యే కుభలక్షణాః ||

2

పీఠమాద్యం భవే త్తేషు పాదబంధన ముద్దయం |
శ్రీబంధాఖ్యం ద్వితీయంచ తృతీయం దేహిబంధనం ||

3

ప్రతిక్రమ మితి ప్రోక్తం చతుర్థం పీఠ ముద్దయం |
పంచమం పీఠ ముద్దిష్టం నామ్నా ఖరకబంధనం ||

4

ఏతాని పంచపీఠాని ప్రోక్తా నీహ సమాసతః |

44

తా|| ద్రావిడప్రాసాదములలో శ్రేష్ఠమైనది 5 అవి దేశనిలము ముసల ద్వాదశిలము వరకు నిర్మాణభేదము లున్నను పీఠము అవియే. 1 సామంధము 2 శ్రీబంధము 3 దేహిబంధము 4 ప్రతిక్రమము 5 ఖరకము వీనిని పంచపీఠము లందును.

30. ప్రకారాంశరము

శ్లో|| భాగే నై కోనవింశత్యా పీఠక స్తోచ్చితం భవేత్ |

నీడవర్తి శ్చతుర్భాగా ద్విభాగా వద్యపత్రికా ||

22

కర్ణికాం భాగికిం కుర్యాత్ కుముదం చ త్రిభాగికం |

చేద మేకవదం విద్యాత్ తతః కంఠం ద్విభాగికం ||

23

పట్టికాం భాగికిం కుర్యాత్ భాగికిం నక్రపట్టికాం |

తథా మకరపట్టం తు భాగే నై కేన కల్పయేత్ ||

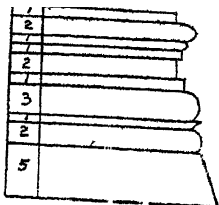
24

ద్విభాగో రసనాపట్ట శ్చేద స్తు భాగికో భవేత్ |

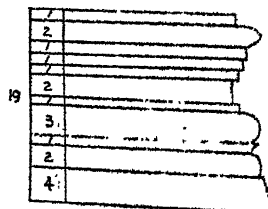
ఇతి ప్రతిక్రమం పీఠం ఖరబంధోఽదునోద్యతే ||

25

తా|| ఎత్తును 19 భాగములుచేసి అందు నీడవర్తి 4 భా. పట్టిక నిమ్మ 3 భా. కర్ణిక



అపరాధిత ప్ర శ్రవణము



సమంతాంతప్ర శ్రవణము

1 భా. కుముదము 3 భా. పట్టిక 1 భా. కంఠము

2 భా. పట్టిక 1 భా. ముసలపట్టిక 1 భా. మకర

పట్టము 1 భా. రసనాపట్టము 2 భా. భేదము

1 భా. ఇది ప్రతిక్రమము. కాశ్యపశిల్పమున

మాత్రము ప్రతిక్రమమునకు 21 భాగము చెప్పి

యొన్నాడు.

31. కలశబంధము

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ తుంగే వ్యేచనవింశాంచే ద్వాభ్యాం పాదుకమాకుగైః।

జగతి చ చతుర్భాగైః కుముదం పట్ట ముళతః॥

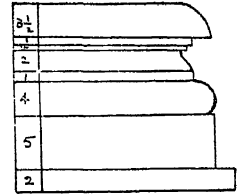
90

అంశాభ్యాం కర్ణ మర్ధాంచే నోత్తరం వలిఖిం భువా।

సార్దాగ్నిధిః కపోతోచ్చం కుర్యా త్కలశబంధకే॥

91

తా॥ ఎత్తును 19 భాగములుచేసి అందు 2 భా. పాదుక, జగతి 3 భా. కుముదము 4 భా. పట్టము 1 భా. కర్ణము 2 ఉత్తరము 1 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 3 భా. ఇది కలశబంధము. ఇది ప్రసిద్ధంబు జాతి లోనిది.



శిల్పరత్నము కలశ బంధము.

32. పుష్పపుష్కలము తద్వేదములు

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ నవాధిక దశాంశం తత్ స్యాత్ తథాధికతుంగకే॥

40

జన్మతుంగం ద్విభాగం తు చేదాంశం వప్రతుంగకం।

అర్ధాంశం పద్మతుంగం తు కంధరం త త్సమం భవేత్॥

41

తత్సమం చోర్ధ్వపద్మం స్యా దేకాంశం కుముదోదయం।

సార్ధం పద్మం తథా కంపం కర్ణతుంగం ద్వయాంశకం॥

42

కంప మర్ధం తథా పద్మం పట్టికోచ్చం ద్వయాంశకం।

తదూర్ధ్వే పద్మ మేకాంశం చోర్ధ్వే కంపం తదర్ధకం॥

43

ఊర్ధ్వే చార్ధం వాజనోచ్చం కంప మూర్ధ్వేర్ధమేవ వా।

శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాత్ తత్త దేత ద్విశేషతః॥

44

తా॥ ఎత్తును 19 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పప్రము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా. కుముదము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టిక 2 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంపము 1 ఇది కుముదజాతిలోని మూడవపద్ధతి దీనిని పుష్పపుష్కల మందురు.

శ్లో॥ ఏకాంశం జన్మతుంగం స్యా దర్థాంశం పద్మమేవచ ।
శేషం తు పూర్వవ త్కుర్యాత్ కంచి దేవం విశేషతః॥

45

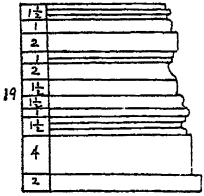
పట్టికే తత్కపోతం వా శేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్ ।
ఏత చ్చతుర్విధం ప్రోక్తం పుష్పశుష్కుల నామరం॥

46

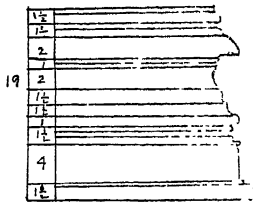
క్షుద్రేమధ్యేతు ముఖ్యేతు ప్రథమాద్యం చ భూషితం ।
తేషు హర్ష్యేషు యోగ్యం స్యాత్ కల్పయే చ్చిల్పవిత్తమః॥

47

తా॥ పై జెప్పినదానినే సాదుక ! భా. పద్మము కి భా. చేసి మిగిలినన్నియు మునుపటి వలెనే కొంచెము భేదముతో చేయవచ్చును. పట్టికను కపోతముగా చేసి దానికి దళనరీతిగా మిగిలిన



మానసాక పుష్పపుష్పము. 3



మానసాక పుష్పపుష్పము. 4

పనులన్నియును చేయవలెను. ఇది కుముదజాలోని నాల్గవ పద్ధతి. క్షుద్రహర్ష్యములు మధ్య హర్ష్యములు ఉత్తమహర్ష్యములు అను మూడు విధములలో క్షుద్రహర్ష్యములు మొదలగువానికి జాతి పనికివచ్చును కాన నిల్పిచాడ్యుడు తెలిసికొని చేయవలెను.

33. కుక్షిబంధము

మానసారము 14వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ తదే వాంశాధికోచ్ఛం స్యా జన్మతుంగం కలాంశకం॥
తతూర్ధ్వేర్ధేన పద్మం స్యా త్కంప మర్ధేన కారయేత్ ।

157

ద్వ్యంశం మహాంబుజం చోర్ధ్వే పద్మనిమ్నం శివాంశకం॥
అర్ధేనాజం తదూర్ధ్వే తు సార్థాంశం తుముదోదయం ।

158

అర్ధేనాజం తథాకర్ణం చార్ధేనాజం తదూర్ధ్వకే॥
సార్థాంశం పట్టికోత్తుంగం పద్మకం పం శివాంశకం ।

159

అర్ధేన నిమ్నకం చోర్ధ్వేఽంతరితం తత్సమం తథా॥
ఏకాంశేన ప్రతిం చోర్ధ్వే వాజనం చార్ధభాగికం ।

160

ఏకాంశం కంధరం ప్రోక్తం కంప మర్ధేన యోజయేత్॥
పద్మమర్ధేన సార్థాంశం కపోతం విధువాజనం ।

161

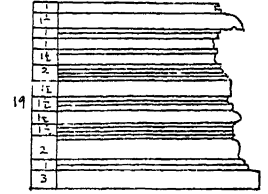
ఏకం తత్రప్రతి కంపం స్యాత్ ద్వివిధం త త్రప్రకీర్తితం॥

162

శేషంతు పూర్వవ త్కుర్యాత్ సర్వాంకార సంయుతమ్॥

162+

తా॥ నిత్తును 12 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 2 భా. పద్మము 1 భా. నిమ్మము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 1 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. నిమ్మము 1 భా. అంతరితము 1 భా. సోఠ 1 భా. వాజసము 1 భా. కంఠము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కిరీటము 1 భా. సతివాజసము 1 భా. చేయవలెను. ఇది పాదబంధమునకు పాదబంధము.



పాదబంధమునకు పాదబంధము.

34. పాదబంధము తద్దేదములు

అపరాజితపృచ్ఛ 173వ సూత్రము

శ్లో॥ ఖరకః పంచభాగం స్తు ద్విభాగా పద్మపత్రికా ।

త్రిభాగ శ్చ కపోతః స్యాద్ధేదో భాగః ప్రకీర్తితః॥

6

కంఠో ద్విభాగః కర్ణస్య త్రిభాగా పద్మపత్రికా ।

త్ర్యంశః కపోతః పట్టిక భాగా స్యాద్ధేదబంధనే॥

7

తా॥ పాదబంధమునకు ఖరము 5 భా. పద్మపత్రిక 2 భా. కపోతము 3 భా. ఛేదము 1 భా. కంఠము 2 భా. పద్మపత్రిక 3 భా. కపోతము 3 భా. పట్టిక 1 భా. ఇట్లు 20 భాగములు చేయవలెను.

పంచరాంగణ సూత్రధార 61వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఉత్పేదం భాగవంశర్యా విభజేత్ పాదబంధనే॥

5

ఖరకః పంచభాగం స్యాత్ ద్విభాగా పద్మపత్రికా ।

భాగీరీ కర్ణిరా కర్ణ్యా త్రిభాగం కుముదం భవేత్॥

6

కంఠస్తు భాగేనైతేన కర్ణశ్చ తత్ ద్విభాగికః ।

పట్టికా భాగమేకం స్యాత్ భాగీరీ పద్మపత్రికా॥

7

త్రిభాగికం కపోతం చ కుర్యా న్నాసికయా సహ ।

భాగమేకం ఛవే ఛేదః పాదబంధాఖ్య పీతకే॥

8

తా॥ ఖరము 5 భా. పద్మపత్రిక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 3 భా. కంఠము 1 భా. కర్ణము 2 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మపత్రిక 1 భా. కపోతము 3 భా. నాసికతోసహ చేయవలెను. ఛేదము 1 భా. ఇది పాదబంధము.

శ్లో॥ పద్మపత్రాః ప్రవేశః స్యాత్ ఖరకా దంగులద్వయం ।

గ్రాసః షడంగుల స్తస్యాః కుముదం సప్తనిర్గమం॥

9

ప్రవేశమానం తావత్ స్యాత్ యావద్ది చేదపట్టికా।
పదంగులం ప్రవేశం చ చేదపట్టస్య కారుయేత్॥

10

సమస్తత్ర విధాతవ్యం చేదస్య కర్తవ్యం చ।
నిర్గమేణ పునస్తస్మాత్ ద్వ్యంగులా కర్తవ్యకా॥

11

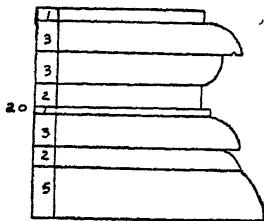
అంగులత్రితయం తస్యాః పద్మపత్రీ వినిర్గమః।
నిర్గమశ్చ కపోతస్య కారుయే దంగులత్రయం॥

12

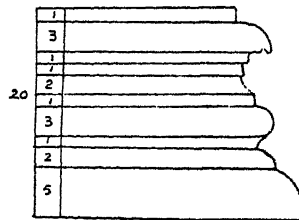
పట్టికానాం సమసూత్రంస్యా చేదానాం చ సంస్థితః।
పాదబంధోఽయ మాఖ్యాత శ్రీబంధః కథ్యతేఽ యన॥

13

తా॥ పద్మపత్రముయొక్క ప్రవేశము ఖరమునుండి లోపలికి 2 అంగులములు, మొత్తము దానియొక్క కొలతపైన 6 అంగుళములు, కుముదముయొక్క నిర్గమము 7 అంగుళములు, దానియొక్క ప్రవేశమును అంగే చేయునలెను. ఇదే



అపరాజిత పాదబంధము.



కుముదాంగుల పాదబంధము.

ప్రవేశమును అంగే చేయునలెను. ఇదే పట్టిక 6 అంగుళములు ప్రవేశమును చేయునలెను. అది సమముగా నుండవలెనుగాని యేటనాలుగుగా నుండగూడదు. ఇదేసమమున కర్తవ్యమును దాని ఉన్నతము యెంతో అంతి చేయునలెను. కంఠపట్టిక నిర్గమము 2 అంగుళములు యుండ

వలెను పద్మపత్ర నిర్గమము 3 అంగుళములు యుండిన లెను. కపోతమునకును 3 అంగుళముల నిర్గమము చేయునలెను. పట్టికలన్నియును సమసూత్రముతో నుండినలెను. ఇదేముందు పమసూత్రము తోనే యుండవలెను.

35. వెదీబంధము - తద్వేదములు

కాశ్యపశిల్పము 6వ పటలము

శ్లో॥ తదే వాతంగకాదూర్ధ్వం విభజ్యం వింశ దంశక్తై॥

80

కల్ప్యం శ్రీకాంతబంధం తు పాదబంధే విభేదిరమ్॥

81

తా॥ ఎల్లెను 20 భాగములుచేసి భాగభేదములతో చేసినట్లయిన శ్రీకాంతబంధ మగును. ఇది పాదబంధజాతిలోనిదిని చెప్పియున్నాడు. ఇందు వివరము కనుపడనందున ఆకారము వ్రాయలేదు.

అపరాజిత పృచ్ఛ 173వ సూత్రము విశ్వకర్మవచ

శ్లో॥ నీడవర్తీ చతుర్భాగా ద్విభాగా పద్మపత్రికా।

కర్ణికా భాగ మేకంతు త్రిభాగా కుముదోన్నతిః॥

12

చేదో మేషశ్చ మకరో నక్రవర్తి చ భేదకః।
కంతశ్చ పద్మపత్రచ భాగి భాగం సమున్నతః॥

13

వేదీ ద్విభాగా కర్తవ్యా భాగస్యా చేదకోన్నతిః।
వేదీబంధన ఉత్తశ్చ వింశత్యంతైః సముచ్చితః॥

14

తా॥ నీడవర్తి 4 భా. పద్మపత్రక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 3 భా. ఛేదము, మేషము, మకరము, నక్రపత్రక, భేదము, కంతము, పద్మపత్రము ఇవి 7 ను ఒక్కొక్కభాగము, వేది 2 భా. ఛేదము 1 భా. చేయవలెను. ఇది వేదీబంధము.

సమరాంగణ సూత్రదార 61వ అధ్యాయము

శ్లో॥ విభజే ద్భాగవింశత్యా పితోద్భ్రాయం విచక్షణః।
నీడవర్తి శ్చతుర్భాగ ద్విభాగా పద్మపత్రికా॥

20

కర్ణికాం పదికాం విద్యాత్ కుముదం త్రిపదం తథా।
కుర్వీత పదికం చేదం తద్మ న్మేషం పదం బుధః॥

21

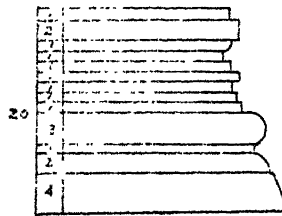
భాగే నై కేన మకరం తథా మకరపత్తికాం।
చేదం పదం తథాకరం భాగికా పద్మపత్రికా॥

22

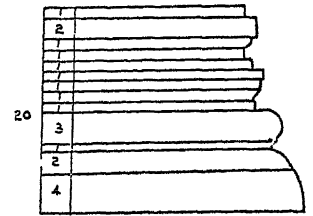
భాగద్వయేన వేదిస్యాత్ చేద భాగేన కల్పయేత్॥

22½

తా॥ ఉన్నతమును 20 భాగములు చేసి నీడవర్తి 4 భా. పద్మపత్రక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 3 భా. ఛేదము 1 భా. మేషము 1 భా. మకరము 1 భా. మకరపత్తిక 1 భా. ఛేదము 1 భా. కంతము 1 భా. పద్మపత్రక 1 భా. వేది 2 భా. ఛేదము 1 భాగము. చేయవలెను. ఇది వేదీబంధము.



ఉపనాదిచేదీబంధము.



సమరాంగణా చేదీబంధము

36. భు ర బం ధ ము

అపరాజితపృచ్ఛ 173వ సూత్రము

శ్లో॥ నీడవర్తి చతుర్భాగా ద్విభాగా పద్మపత్రికా।
కర్ణికా చై కభాగేన ద్విభాగా కుముదోన్నతిః॥

18

మేషో నక్రశ్చ మకరీ పట్టి చేదశ్చ భాగతః।
కంతం పట్టి భాగభాగం భాగా స్యా త్పద్మపత్రికా॥

19

కపోతస్తు త్రిభాగైః స్యాచ్చేదో వై భాగ ఏవచ।
అవృతః పంచమః పీఠో నామ్నా ఖురబంధనమ్॥

20

ఇతి సూత్రసంతాన గుణకీర్తి ప్రోక్తృ శ్రీమదనంతరాచార్యో వ్రాసరాజీవ పృచ్ఛాయాం
ద్రావిడప్రాసాద పంచపీఠ లక్షణాధికారో నామ త్రిపత్తుర్విర శతకమం సూత్రమ్.

తా॥ నీడవర్తి 4 భా. పద్మపత్రిక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 2 భా. మేషము, సక్రము, మకరపట్టము, ఛేదము, కంఠము, పట్టి, పద్మపత్రిక. ఇది 1 కొక్క-కొక్క-భాగమును కపోతము 3 భా. ఛేదము 1 భా. మొత్తము 20 భాగములు. చేసిగేని ఖురబంధనాగురు.

సమరాంగణ సూత్రధార 61వ అధ్యాయము

శ్లో॥ విభజే ద్భాగవింశత్యా పీఠోద్భాయం విచక్షణః॥

25

నీడవర్తి శ్చతుర్భాగా ద్విభాగా పద్మపత్రికా।

కర్ణికా భాగమేకం స్యాత్ ద్విభాగం కుముదం చ॥

26

భాగం మేషం తథా క్షేపో మురొ భాగిక స్తథా।

భాగమేకం విధాతవ్యా తతో మకరపట్టికా॥

27

చేదో సక్రసమం కుర్యాత్ కంఠ మేకం పదం తతః।

పట్టికాం భాగికీం విద్యాత్ భాగికీ పద్మపత్రికా॥

28

కపోతం త్రిపదం కుర్యాత్ తతో నాసికయా సహ।

చేద శ్చ భాగికః కార్యః ఖురబంధోఽ య మీరితః॥

29

పీఠపంచక మి త్యుక్తం సూత్రితం పూర్వమేవ యత్।

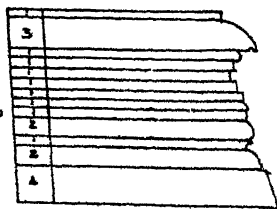
పీఠా దూర్వంతు విజ్ఞేయా ప్రాజ్ఞైః ఖురవరండికా॥

30

సంతి చాన్యాని పీఠాని లక్ష్మభేదా న్యనేకదా।

తేషాం మధ్యే ప్రకృష్టత్వా దేత త్పంచక మీరికమ్॥

31



విభజిత పీఠాంగణము.

తా॥ ఎత్తును 20 భాగములుచేసి నీడవర్తి 4 భా. పద్మపత్రిక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 2 భా. మేషము 1 భా. మకరము 1 భా. మకరపట్టము 1 భా. ఛేదము 1 భా. కంఠము 1 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మపత్రిక 1 భా. కపోతము 3 భా. ఛేదము 1 భా. చేయవలెను, ఇది ఖురబంధము. ద్రావిడపీఠములలో నీయైనది ముఖ్యమైనది కనుక పంచపీఠములను పేరు పొందినవి.

37. ఉరగబంధము

మానసారము 14వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ అథ వా ద్వింశ మాధిక్యం తుంగం కృత్వా విశేషతః।
వాజనం చైకభాగం స్యాత్ తస్మాద్ధ్యక్ష కంధరం ద్వయం॥ 14
- తస్మాద్ధ్యక్షే వాజనం చాంశం శేషం ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥ 14½

తా॥ అధిష్ఠానము యెత్తుచు 20 భాగములుచేసి వద్రము 7 భా. కుముదము 6 భా. వాజనము 1 భా. కంఠము 2 భా. నాజనము 1 భా. పట్టము 1½ భా. పట్టిక ½ భా. కంఠము 1 భా. చేయవలెను, ఇది ఉరగబంధమున రెండవపద్ధతి.

38. కుంభబంధము

- శ్లో॥ జన్మోచ్చం స్యాత్ ద్విభాగం తస్మాత్ మేకేన కారయేత్।
కంధరం చైకభాగం స్యా ద్దూర్ధ్వే పద్మం వివాంశకం॥ 14
- కుంభతుంగం శరాంశం స్యా త్పద్మ మేకేన కారయేత్।
తదూర్ధ్వే కంఠ మేకేన కర్ణ మంశం తదూర్ధ్వకే॥ 15
- పద్మ మేకం తదూర్ధ్వే తు కపోతోచ్చం కలాంశకం।
అలింగ మంశకం చైవ మేకం చాంతరితం తథా॥ 16
- ప్రతివాజన మేకేన కుంభబంధం చతుర్విధం।
గ్రాహసింహాదిరైవ స్తు యుక్త్యా దేశ మలింకృతమ్॥ 17

తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 20 భాగములుచేసి అందు సాదుక 3 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుంభము 5 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 2 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతివాజనము 1 భా. చేయవలెను, ఇది కుంభబంధమున నాల్గవపద్ధతి.

39. పట్ట బంధము

- శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతస్య తుంగే వింశాంశకం భవేత్।
జన్మతుంగం ద్విభాగం స్యా త్తదూర్ధ్వే ర్దేన వాజనం॥ 140
- మహాబ్జం సార్దయుగ్మం స్యా త్పద్మ కంఠం వివాంశకం।
విముక్తకంఠం త దైకాంశం తదూ ర్ధ్వకేన పద్మకం॥ 150

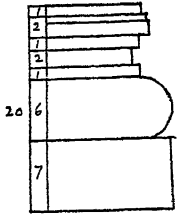
మహాపట్టం ద్విభాగం స్యాత్ పద్మకంపం తివాంశకం।
కంధరం చైకభాగం స్యాత్ క్షేపహ్లాంశం శరంశకం॥

151

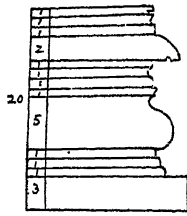
కప్రోతోచ్చం ద్విభాగం స్యా చ్చేషం త త్ప్రతివాజనం।
ఏతత్తు పట్టబంధం స్యా త్సర్వాలంకార సంఘాతమ్॥

152

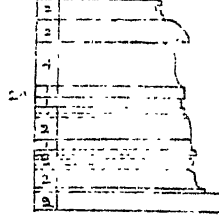
తా॥ అధిపానము యెత్తును 20 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. వాజనము 3 భా.



మహాపాద మతగలబంధము



మహాపాద కింకర బంధము



మహాపాద చక్ర బంధము.

మహాపద్మము 1 భా. పద్మము 1 భా.
కంపము 1 భా. నిమ్నము 1 భా.
కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా.
మహాపట్టము 2 భా. పద్మము 1 భా.
కంపము 1 భా. గలము 1 భా.
క్షేపణము 1 భా. పద్మము 4 భా.
కప్రోతము 2 భా. ప్రతివాజనము 2 భా.
ఇట్లు చేసి గోని వప్రబంధముగును.

40. వ ప్ర బం ధ ము

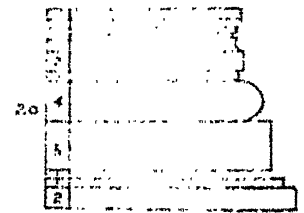
శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ ద్వ్యైకైకాంశైః శరాంశై ర్యుగ శశధర దృక్ చంద్ర భూమ్యాఽన్వినభి।
ర్భాగే నోపాన కాబ్జం తదుపరి చ తథా కంప ఒప్రే చ కుంచే॥

పద్మం పట్టం చ కర్ణం తదుపరి చ గతం కంప మట్టం చ పట్టి।
పట్టం త ద్వప్రబంధం వ్యసహితకృతినా భాజితే పాదబంధే॥

48

తా॥ ఎత్తును 20 భాగములుచేసి అందు పాదుక 2 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. వప్రము 1 భా. కంభము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టము 2 భా. కర్ణము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టి 1 భా. పట్టము 1 భా. ఇట్లు చేసి గోని వప్రబంధముగును.



శిల్ప రత్న వప్ర బంధము.

41. ప్ర తి ము ఖ ము

కాశ్యపశిల్పము 6వ పటలము.

శ్లో॥ త్రిసప్తాంశే తరోత్సేధే కృతాంశే నైకపాదుకా॥

36

అంబుజం సార్ధభాగేన కంప మర్ధాంశ ముచ్యతే।
సప్తాంశంజగతీతుంగం రసాంశం కుముదోదయం॥

37

అలింగ మేకభాగేన త్రిపట్టం త్వేకభాగయా।

ద్విభాగం ప్రతితుంగం స్యాత్ భాగ మేకేన వాజనం॥

38

ప్రతివక్త్ర మిదం నామ ప్రతిబాధే తు భేదితమ్॥

38½

తా॥ అధిష్ఠానముయొక్క యెత్తును 3! భాగముచేసి పాదక 1 భా. పద్మము 1½ భా. కంపము ¾ భా. జగతి 7 భా. కుముదము 6 భా. అలింగము 1 భా. త్రిపట్టము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. చేయవలెను. ఇది ప్రతిముఖము

2. ప్రతిక్రమము తద్భేదములు

శ్లో॥ తదేవ పక్షభాగేన ఉపానం పరికీర్తితం॥

39

అలింగం చ ద్విభాగేన శేషం పూర్వవ దేవ హి।

ఉపానోపరి పద్మంచ కంపం చైకం పరిత్యజేత్॥

40

తచ్చ ప్రతిక్రమం త్యాతం సర్వచేవాదయే హితమ్॥

40½

తా॥ పైదానినే ఉపానము 2 భా. అలింగము 2 భా. జగతి 7 భా. కుముదము 6 భా. అలింగము 1 భా. పట్టము ½ భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము ¾ భా. ఇట్లు చేసిరేని ప్రతిక్రమమగును. ఉపానము పై న పద్మము కంపము చేయగూడదు.

మానసారము 14వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ ఏకవింశాంశకం తుంగే త్పద్రోపానం వాంశకం॥

22

సార్థ ద్వ్యంశం తు పద్మం స్యాదూర్ధ్వే సార్ధంతు కంపకం।

ఊర్ధ్వే వప్రంతు సప్తాంశం ధారాకుంభం రసాంశకం॥

23

అలింగ మంశకం చైవాం త్రితం తత్సమం తథా।

ఏకేన పద్మకంపం వా పట్టం వాఽథ ద్వయాంశకం॥

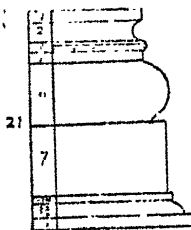
24

గజై రశ్చైశ్చ సింహైశ్చ భూషితం మకరాదిభిః॥

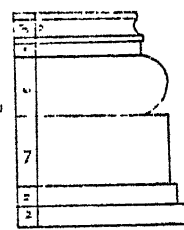
24½

తా॥ ఎత్తును 31 భాగముచేసి త్పద్రోపానము 1 భా. పద్మము 2½ భా. కంపము 1½ భా. వప్రము 7 భా. ధారాకుంభము 6 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ¾ భా. చేసిగాని లేక

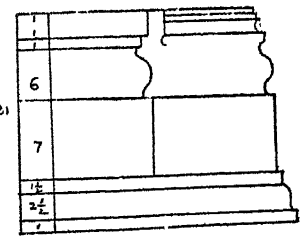
అంతరితమును పద్మమును కంపమును తీసివేసి 2 భాగములు పట్టమును చేసి యేనుగులు గుట్టములు సింహములు మకర పత్రములు మొదలగువానిచేత నలంకరింపవలెను. ఇదిప్రతిక్రమమున మొదటి పద్ధతి.



భక్త్యర్థ ప్రతిక్రమము



భక్త్యర్థ ప్రతిక్రమము



మానసారప్రతిక్రమము

43. శ్రీకాంతము

శిల్పరత్నము 15వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త్రిసప్తాంశే తతోత్సేధే పాదురం భూమిభాగతః॥

పట్టంచాంశౌ క్రిమాత్కార్యౌ వస్త్రకుంభౌ తథాంశలిః॥

33

కంపం గుణాంశకం కర్ణ మూర్ధ్వకంపం పాదంశకం॥

పద్మ మంశే నాగ్నిభాగైః తపోతం పాదబంధలిః॥

34

శ్రీకాంత మితి విఖ్యాతం సర్వజా త్యర్హకం భవేత్॥

34½

తా॥ ఎత్తును 21 భాగము చేసి పాదుక 1 భా. పద్మము 6 భా. కుంభము 5 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 3 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. క్రిమాతము 3 భా. చేయవలెను. ఇది శ్రీకాంతమును పేరుగల పాదబంధ జాతి సరుస్తమైనవారికిని వినిపించును.

44. కుంభతంత్రము తద్వేదములు

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఏకవింశాంశ కోత్సేధం జన్మతుంగం కలాంశకం॥

35

ఏకాంశం పద్మతుంగంతు కంప మేకేన కారయేత్॥

భూతాంశం కుంభతుంగం స్యా దేకాంశం జేవణం ఛపేత్॥

36

త్రయాంశం స్యా దధోపద్మ మూర్ధ్వే కర్ణం పాంశకం॥

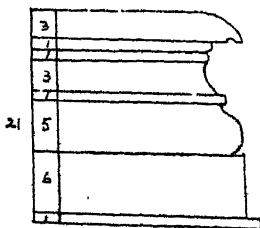
తత్పమం కంప మూర్ధ్వేతు ద్విభాగం పట్టిరోదయం॥

37

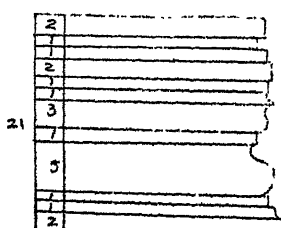
తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం కంధరం చైకభాగికం॥

తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశకం పట్టం యుక్త్యా తత్రైవ యోజయేత్॥

38



శిల్ప రత్నము శ్రీకాంతము



మానసార కుంభ బంధము

తా॥ ఎత్తును 21 భాగము చేసి పాదుక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కుంభము 5 భా. కంపము 1 భా. అధో పద్మము 3 భా. కర్ణము 1 భా. కంపము 1 భా. పట్టిక 2 భా. పంపము 1 భా. కంపము 1 భా. పట్టము 2 భా. చేయవలెను. ఇది కుంభబంధ ములలో మొదటిది.

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తదేవ తుంగభాగేన వహ్నిం సోపాన మీరితం।

ఏకాంశం పద్మతుంగం స్యాత్ పంచాంశం కుముదోదయం॥

89

కంప మేకం తదూర్ధ్వే స్యా ద్భృంభ్యంశం పద్మతుంగకం।

తదూర్ధ్వే కంప మేకేన తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశకం గలం॥

90

క్షేపణం చైకభాగం స్యా త్పద్మ మేకేన కారయేత్।

కపోతోచ్చం ద్విభాగం స్యా త్కంప మేకం తదూర్ధ్వకే॥

91

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి సోపానము 3 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 5 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. గలము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 2 భా. కంపము 1 భా. చేయవలెను. ఇది కుంభబంధమున రెండవ పద్ధతి.

శ్లో॥ తదే వాష్టప్రదేశే తు కంప మేకేన పూర్వవత్।

తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశం కర్ణం స్యా త్కంప మేకం తదూర్ధ్వకే॥

92

ద్వ్యంశం చాంతరితం చోర్ధ్వే ప్రతిం చైకాంశ మేవచ।

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం శేషం ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥

93

తా॥ పై జెప్పిన దానినే మహాపద్మమునకు పైన కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా. అంతరితము 2 భా. ప్రతి 1 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేయుట మూడవ పద్ధతి.

45. ఉ ర గ బం ధ ము

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తదేవ ద్వ్యంశ మాధిక్యం కుంభసోర్ధ్వే విశేషతః॥

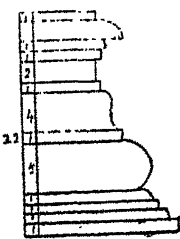
15

కంప మేకం తథా కర్ణం కంపం తసోర్ధ్వ మంశకం।

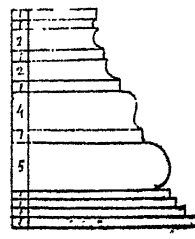
ద్వ్యంశం గోపానరం చోర్ధ్వే శేషం త త్ప్రతివాజనమ్॥

16

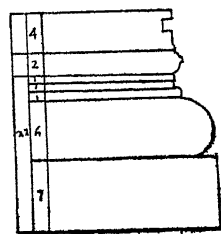
తా॥ ఎత్తును 22 భాగములు చేసి కుంభముపైన కంపము 1 భా. కర్ణము 1 భా. కంపము 1 భా. గోపానము 2 భా. ప్రతివాజనము 4 భా. చేయవలెను. లేదా గోపానముపైన 4 భాగములు మునుపటివలెనే చేయవచ్చును. ఇది ఉరగ బంధమున మూడవపద్ధతి.



మానసారము కుంభబంధము 2



మానసారము ఉరగ బంధము 2



మానసారము ఉరగ బంధము 3

46. పాదబంధము

శిల్పరత్నము 13వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ అష్టనస్తశశియుగ్మభాగకైః చంద్రయుగ్మశశిభాగకైః క్రమాత్ |

వప్రకం కుముదకంపకలధరాః కంపవాజనమభిర్ద్వకంపరం || 46

పాదబంధముదితం తదుచ్చయే డ్రయ్యుగ్మకవిభాజితే తతే || 46½

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి నస్తము 8 భా. కుముదము 1 భా. కంపము 1 భా. వప్రము 2 భా. కంపము 1 భా. వాజనము 2 భా. ఉర్ధ్వకంపము 1 భా. చేసి 13 పాదబంధముగను

47. శ్రీబంధము

శ్లో॥ ద్వావింశద్భాజితోత్సేధే పాదభ్యాం పాదురంశరైః |

జగతీ కుముదం వేదైః పట్టమంశేన కారయేత్ || 47

ఏకేన కర్ణమంశాభ్యాం సవలభ్యుత్తరం త్రిభిః |

కపోతం చతురంశేన శ్రీబంధే ప్రస్తరోచ్చయేత్ || 48

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి పాదశ 2 భా. జగతి 6 భా. కుముదము 4 భా. పట్టము 1 భా. కర్ణము 1 భా. సవలి 2 భా. ఉత్తరము 3 భా. కపోతము 4 భా. చేయవలయును. ఇది శ్రీబంధప్రస్తరము ప్రతిబంధజాతిలోనిది.

48. పద్మబంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ద్వావింశదంశకం కృత్వా పక్షింశం జన్మతుంగరం |

ఉద్రక్షేపణ మర్ధాంశం సార్ధవేదాంశ మంబుజం || 49

ఏకాంశం కంధరం చోర్ధ్వే తత్సమం చాబ్జకం భవేత్ |

కుంభతుంగం గుణాంశం చ పద్మతుంగం శివాంశకం || 50

కంపమేకం తదూర్ధ్వే తు కంధరం చాక్షభాగికం |

క్షేప్రణం చైకభాగం తు పద్మం చైకేన కారయేత్ || 51

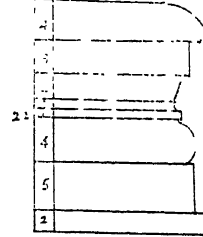
ద్విభాగం పట్టికం పద్మ మంశమంశం తు వాజనమ్ || 52

తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 22 భాగములుచేసి, పాదుక 2 భా. కంపము 1 భా.

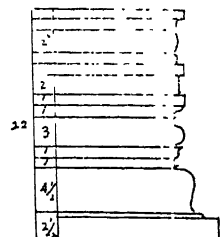
పద్మము 4½ భా. కంఠము 1 భా.
పద్మము 1 భా. కుంభము 9 భా.
పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా.
కంఠము 2 భా. కంఠము 1 భా.
పద్మము 1 భా. పట్టిక 2 భా.
పద్మము 1 భా. వాజనము 1 భా.
ఇది పద్మబంధము రెండవ పద్ధతి.



కంపకంఠము పాదుకబంధము



కంపకంఠము పాదుకబంధము



కంపకంఠము పాదుకబంధము

49. ప్రతిక్రమము

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ద్వావింశ దంశకే కుంభం కుంభం చ విశేషతః॥ 25

ఆలింగ మంశకం చోర్ధ్వే చైకాంశం వాజనం భవేత్॥

ద్విభాగం కంఠరం పట్టం చైకం వాజన మంశకం॥ 26

తద్దేశే పూర్వవ ద్రూపైః సర్వాలంకార సంయుతం॥

శేషం తు పూర్వవ త్పున్యాత్॥ 26½

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి త్సుద్రపాదుక 1 భా. పద్మము 2½ భా. కంపము 1½ భా. జగతి 6 భా. కుంభము 9 భా. లేక కుముదముగాని చేసి, అపైన ఆలింగము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంఠము 2 భా. పట్టిక 1 భా. వాజనము 1 భా. ఇది ప్రతిక్రమములోని రెండవ పద్ధతి.

50. కలశబంధము

కాశ్యపశిల్పము 16వ పటము.

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్సేధం ద్వావింశతి విభాజితే॥ 82

పాదుకం చైకభాగేన భాగే నాజ్ఞంతు కంపకం॥

కంప మేకేన కర్తవ్యం కంఠమానం ద్విభాగయా॥ 83

కంప మేకేన భాగేన పట్టి కాంశేన కల్పకం॥

ద్విభాగం దలమానంతు గల మేకాంశ మానతః॥ 84

అంబుజం త్వేకభాగేన కుంభమానం శరాంశకం॥

ఏకాంశం దలమానం స్యా దంశే నాలింగ ముచ్యతే॥ 85

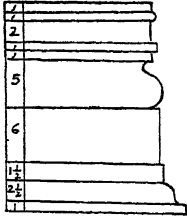
త్రివట్టం త్వేకభాగేన ప్రతిమానం ద్విభాగయా।
వాజనం త్వేకభాగేన కుర్యాత్ సర్వ మాలంకృతం॥

86

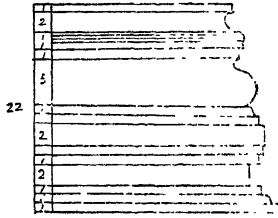
ఏత చ్చ ప్రతిబంధం స్వాత్ ఛేదం కలశబంధనమ్॥

88

తా॥ అధిష్ఠానము ఎత్తును 2 భాగములుచేసి, పాదుక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము



మీదస్థాన ప్రతిబంధము.



పాశ్చాత్య శిల్ప శాస్త్ర కంపము

1 భా. కంపము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. పద్మము 1 భా. కలము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుంభము 5 భా. చుము 1 భా. అలంగము 1 భా. త్రివట్టము 1 భా. ప్రతిముఖము 2 భా. వాజనము 1 భా. చేయనలెను. ఇది ప్రతిబంధకాంతిలోని కలశబంధము.

51. వ ప్ర బం ధ ము - త ద్వే ద ము లు

కాశ్యపశిల్పము 14వ పటము

శ్లో॥ తలం ద్వావింశ దంశే తు ద్విభాగం పాదుకోన్నతం।
అబ్జ మేకేన కంపం తు ఏకాంశేన ప్రకల్పయేత్॥

69

జగతీ పంచభాగేతు కుముదం చతురంశకం।
పద్మ మేకేన కర్తవ్యం కంప మేకేన కారయేత్॥

70

కంఠతుంగం ద్విభాగేన కంప మేకేన కారయేత్।
శివాంశం దలతుంగం తు మహాపట్టి ద్విభాగతః॥

71

కంప మేకేన కర్తవ్యం వప్రబంధ మితిస్మృతం।
పాదబంధస్య వర్గం స్వాత్ సర్వధామను పూజయేత్॥

72

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. జగతి 5 భా. కుముదము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 2 భా. కంపము 1 భా. దలము 1 భా. మహాపట్టి 2 భా. కంపము 1 భా. చేసిలేని వప్రబంధమగును. ఇది పాదబంధ కాంతిలోనిది.

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ వప్రబంధ మధిష్ఠానం ద్వాత్రింశ ద్భాగ తుంగతే॥

120

జన్మ తు ద్వ్యంశకం తుంగే కంప మర్ధేన కారయేత్।
పద్మం సార్థం శివాంశం స్వాత్తదూర్వైర్ధేన వాజనం॥

121

వప్రోచ్చం సార్ధవహ్మ్యంశం పద్మ మర్దం చ కంపకం।
కంధరోచ్చం ద్విభాగం స్యా త్కంప మర్దం తథాఽబ్జకం॥

122

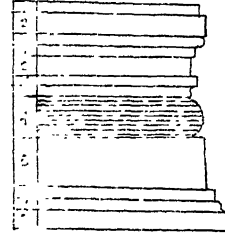
పట్టికోచ్చం కలాంశం స్యా త్పద్మమర్దం తు వాజనం।
యుగాంశం కర్ణతుంగం స్యా త్కంప మంశం తథాఽంబుజం॥

123

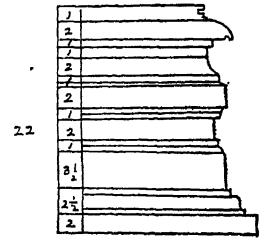
కపోతోచ్చం ద్విభాగం స్యా దేకాంశం ప్రతివాజనం।
వప్రబంధ మితి ప్రోక్తమ్॥

123

తా॥ ఎత్తును 22 భాగములుచేసి
పాదుక 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 1/2 భా.
వాజనము 1 భా. వప్రము 3 1/2 భా. పద్మము 1 భా.
కంపము 1 భా. కంఠము 2 భా. కంపము 1 భా.
పద్మము 1 భా. పట్టిక 2 భా. పద్మము 1 భా.
వాజనము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా.
పద్మము 1 భా. కపోతము 2 భా. ప్రతివాజ
నము 1 భా. చేసిన వప్రబంధ మగును.



రాష్ట్రపతిమండపము పైకి బంధము.



మూలకాంత మండపము.

12. వప్ర బంధము

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ వప్రబంధ మితిప్రోక్తం వప్రబంధ మి హోచ్యతే॥

124

తదేవ తుంగభాగేన జన్మతుంగం కలాంశకం।
తదూర్ధ్వేఽర్ధేన కంపం స్యాత్ సార్ధాంశం పద్మతుంగకం॥

125

అర్ధేన కంపకం చోర్ధ్వే కంధరం తత్సమం భవేత్।
కంప మర్ధేన తస్యోర్ధ్వే పద్మ మరేన కారయేత్॥

123

వప్రకుంభం ద్వయాంశం స్యా త్తదూర్ధ్వేఽర్ధం సరోరుహం।
కంప మరేన తస్యోర్ధ్వే కర్ణతుంగం కలాంశకం॥

127

తదూర్ధ్వం కంప మర్ధేన తత్సమం చాంబుజం భవేత్।
కపోతం తద్ ద్విభాగం స్యా దేకాంశం ప్రతివాజనం॥

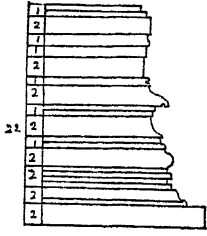
128

కంధరం చాఖ్యనీ భాగం కంప మేకం తథాఽంబుజం।
వప్రపట్టు ద్విభాగం స్యా త్పద్మం కంపం శివాంశకం॥

128

వప్రబంధ మితిప్రోక్తమ్॥

129 1/2



మూల భాగ త్రైకలంకము

తా|| పైన చెప్పినదానినే మార్పుచేసి వ్రాస్తున్నాము. పాదుక 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. వజ్రకుంభము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 2 భా. ప్రతి వాజనము 1 భా. కంపము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. వజ్రపట్టము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. ఈ ప్రకారముగా చేసి నచో వజ్రబంధ మగును.

53. ప్రతిక్రమము

మానసారము 14వ అధ్యాయము

శ్లో|| త దేకాంశాధికం తథా||

27

కుంభాంతం పూర్వవ చోర్ధ్వే కంప మేకేన కారయేత్|
కంధరం చైకభాగం స్యాత్ తదూర్ధ్వే కంప మంశకం||

28

అంశేన కర్ణ మూర్ధ్వంతు వాజనం చైకభాగికం|
పూర్వవత్ సమలంకృత్య||

28½

తా|| పైన చెప్పినదానినే ఒక భాగముకలిపి మొత్తము 28 భాగములుచేసి శుద్ధపాదుక 1 భా. పద్మము 2½ భా. కంపము 1½ భా. జగతి 7 భా. కంభము 6 భా. కంపము 1 భా. కంపము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 1 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లుచేసి మునుపటి వలెనే అన్ని అలంకారములు చేయవలెను. ఇది మూడవ పద్ధతి ప్రతిక్రమము.

54. శ్రీకాంతము

కాశ్యపశిల్పము 6వ పద్యము

శ్లో|| అధిష్ఠానస్య చోత్పేదం త్రయోవింశతి భాజితే|

ఉపాన మేకభాగేన పద్మ మేకేన కంపకం||

75

జగతిం షష్ఠేన కుర్యాత్ కంప మేకేన కల్పయేత్|
పద్మ మేకేన కంఠాంత మేకాంశేనైవ కల్పయేత్||

76

ఏకాంశే నాంబుజం కుర్యాత్ గుణాంశం కుముదోదయం,
పద్మ మేకేన కర్తవ్య మాలింగం త్వేకభాగతః||

77

త్రిపట్టం శివభాగం తు ద్విభాగం ప్రతిమానకం|
వాజనం తు ద్విభాగేన కల్పయేత్తు యథాక్రమం||

78

ప్రతిబంధే తు భేదం స్యాత్ శ్రీకాంశం త ముదాహృతమ్||

78½

తా॥ అధిష్ఠానము యెత్తు 2కి భాగములు చేసి పాదుక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. జగతి 6 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. ఆలింగము 1 భా. త్రిపల్లము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 2 భా. ఇట్లు చేసినచో శ్రీ కాంతమగును. ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోనిది.

55. నాగబంధము

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త్రయోవింశ త్కృతోత్తేదే సార్థ ద్వ్యంశేన పాదుకం॥

వేదై ర్వప్రం కై రవంతు త్రిభి రేకేన తద్గలం॥

92

భూమ్యంశే నోత్తరం సార్థ భాగేన వలభిం తథా॥

కపోతం గుణభాగేన ప్రతించ చతురంశక్తైః॥

93

దలమేకేన కర్తవ్యం వాజనం ద్వ్యంశకం భవేత్॥

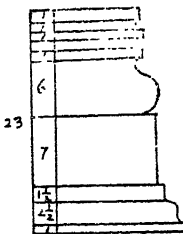
నాగబంధ మిదం నామ్నా కౌరయే త్వర్వధామసు॥

పాదబంధేఽపి దృశ్యంతే శ్రీబంధాది చతుష్టయమ్॥

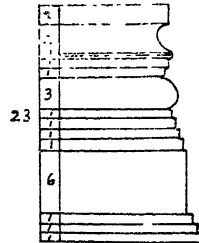
94

తా॥ అధిష్ఠానము యెత్తును 2కి భాగములు చేసి పాదుక 2½ భా. వప్రము 4 భా. కుముదము 3 భా. గలము 1 భా. ఉత్తరము 1 భా. వలభి 1½ భా. కపోతము 3 భా ప్రతిముఖము

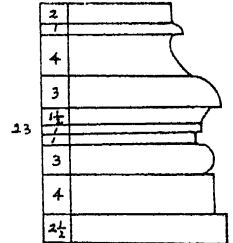
4 భా. దలము 1 భా. వాజనము 2 భా. ఇట్లు చేసినచో నాగబంధ మగును. ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోనిది. మరియు శ్రీ బంధము, కపోత బంధము, కలశబంధము, నాగ బంధము ఈ నాల్గువిధములును పాదబంధమునందును గొన్నింటి చు చున్నవి.



నాగబంధ ప్రతిముఖము



నాగబంధ ప్రతిముఖము



నాగబంధ ప్రతిముఖము

56. పద్మబంధము

మానసారము 14వ అధ్యాయము.

శ్లో॥ తస్మా దేకాంశ మాధిక్యం సార్థయుగ్మం తు పాదుకం॥

78

తుదూర్ధ్వే కంప మర్దేన పంచాంశేన మహాంబుజం॥

కంఠరం చైకభాగేన పద్మ మంశేన యోజయేత్॥

79

కుముదోచ్ఛం గుణాంశం స్యాత్ పద్మ మంశం తదూర్ధ్వకే॥

కంప మంశేన సంయుక్తం కంఠరం తత్సమం భవేత్॥

80

తత్సమం వాజనం చోర్ధ్వే వహ్న్యశ మంతరం యథా ।
ద్వ్యంశం ప్రతిముఖం కుర్యాద్ వాజనం ప్రకథాగిర్యమ్ ॥

8'

తా॥ ఎత్తును 23 భాగములు చేసి అందు చాపక 2 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 5 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుసుదము 3 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. కంఠము 1 భా. వాజనము 1 భా. అంతరితము 3 భా. ప్ర 2 భా. వాజనము 1 భా చేయవలెను. ఇది పద్మబంధము మూడవ పద్ధతి.

57. పద్మకాంతము

కాశ్యపశిల్పము 6వ పటము.

శ్లో॥ ధరాతలోచ్ఛం విభజేత్ త్రయోవింశతి భాగయా ।

ఉపానోదయ మేకాంశం షడంశం త్వంబుదోదయం ॥

109

ఏకాంశం కఠమానం తు ఊర్ధ్వే పద్మం నవాంశకం ।

యుగాంశం తు ఘటోత్పేధ మేకాంశం పద్మకంపకమ్ ॥

110

కంప మేకేన కర్తవ్యం ద్విభాగం కంధదోదయం ।

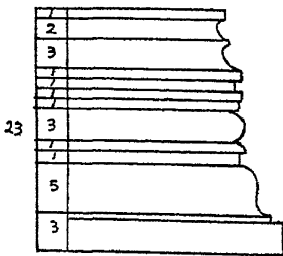
ఏకాంశం కంపమానం తు ఊర్ధ్వే పద్మం తు తర్జుమమ్ ॥

111

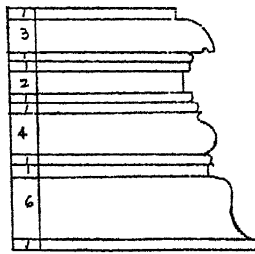
కపోతోచ్ఛం గుణాంశం తు ఆలింగం త్వేకభాగయా ।

ఏత చ్ఛాంబుజకాంతం స్యాత్ పాదబంధే తు భేదితమ్ ॥

112



మూడవ పద్మబంధము



కాశ్యపశిల్పము. పద్మకాంతము.

తా॥ ఎత్తును 23 భాగములు చేసి చాపక 1 భా. పద్మము 6 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుంభము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. కంఠము 2 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 3 భా. ఆలింగము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో పద్మకాంతమగును. ఇది పాదబంధజాతి.

58. శ్రీ సౌందర్యము

శ్లో॥ త్రయోవింశతి భాగేతు తలోచ్ఛం తు విభాజితే ॥

99

ఏకాంశం పాదుకోత్పేధ ముపోపానం శరాంశకం ।

అధఃపద్మం శివాంశం స్యా దేకాంశం కంఠ ముచ్చతే ॥

109

తద్వ ద్వేవన మేకాంశం కుముదోచ్ఛం గుణాంశకం ।

తదూర్ధ్వం పద్మ మేకాంశ మేకాంశ ముపమానకమ్ ॥

101

కంఠం ద్వ్యంశేన కర్తవ్య మేకాంశం చ వట్టికా।
ఏకాంశం పద్మ తుంగం తు అలింగం త్వేకభాగయా॥

102

త్రిపట్టం తు తథాంశం తు ప్రతిమానం ద్విభాగయాః
ఏకేన వాజనం కుర్యాత్ శ్రీసౌందర్య మిహోన్యతే॥

103

ప్రతిబంధస్య భేదం స్యా దంతం చ పునరాశ్రయా॥

103½

తా॥ ఎత్తును 2½ భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. ఉపపాదుక 5 భా. అధఃపద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. కంపము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 2 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మము 1 భా. అలింగము 1 భా. త్రిపట్టము 1 భా. ప్రతిముఖము 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లుచేసి రేని శ్రీసౌందర్య మగును. ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోనిది.

59. త్రి క ర్ణ ము

శిల్పరత్నము 1వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్పేదే త్రయోవింశతి భాజితే
ఉపాన మేకం ద్వాభ్యాం తు పద్మ మేకేన కల్పయేత్॥

82

కర్ణం త్రిభాగ మంశేన కంప మేకేన కల్పయేత్।
ద్వ్యంశేన పట్టికాం విద్యాత్ కంప మేకేన కల్పయేత్॥

83

పద్మ మేకేన కర్ణం తు ఏకాంశే నైప కల్పయేత్।
ఏకాంశే నాంబుజం కుర్యాత్ గుణాంశం కుముదోదయమ్॥

84

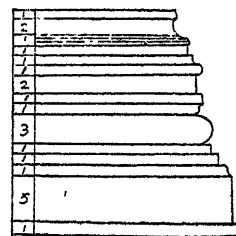
పద్మ మేకేన కర్తవ్య మాలింగం త్వేకభాగయా।
త్రిపట్ట మిందుభాగేన ద్విభాగం ప్రతివాజనం॥

85

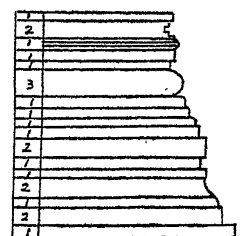
వాజనం త్వేకభాగేన కల్పయేత్తు యథాశ్రమం।
ప్రతిబంధ విశేషః స్యాత్ త్రికర్ణం త త్ప్రకీర్తయేత్॥

86

తా॥ ఎత్తును 2½ భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. ఉపపాదుక 5 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 3 భా. కంపము 1 భా. పట్టిక 2 భాగములు. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. అలింగము 1 భా. త్రిపట్టిక 1 భా. ప్రతివాజనము 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసిరేని త్రికర్ణమును పేరుగలది యగును. ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోనిది.



త్రికర్ణ కిల్పిత సింహద్వారము



శిల్పరత్న త్రికర్ణము

గీ. పాద బంధము

మానసార 13వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం స్యాత్క్రుష్టమోదయ మిరితం॥

తదుత్పేదం చతుర్వింశ త్కృత్వా స్థాంశం చ వక్షకమ్॥

5

కుముదోచ్చం తు నస్తాంశం కంప మేకంశం చ॥

కర్ణతుంగం త్రయాంశం స్యాద్దూర్ధ్వ కంపం చాంశికమ్॥

6

పట్టికోచ్చం గుణాంశం స్యాత్క్రుంప మంశేన యోజయేత్॥

61

తా॥ అధిపానోన్నతమును 24 భాగములుచేసి న్నము 8 భా. కుముదము 7 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 3 భా. కంపము 1 భా. పట్టి 3 భా. కంపము 1 భా. ఇది పాదబంధము మొదటిపద్ధతి.

శిల్పరత్నము 13వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అష్ట సప్త శశి రామ భాగితైః శ్వేద్ర లోక శం భాగితైః క్రమాత్॥

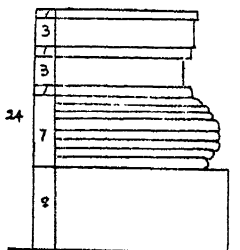
వప్రకం కుముద కంశ కంధరాః కంప న్న మథ వాజనం క్రమాత్॥

23

పాదబంధ ముదితం త దుచ్చయే భాగ్యర ద్విగుణితాంతే రితే॥

దేవ విప్ర నృప వైశ్య శూద్రకే ప్లేష ముత్త మృషిభిః పురాకన్తైః॥

24



శిల్పరత్నము మాన్య 24వ
పాద బంధం

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి. న్నము 8 భా. కుముదము 7 భా. కంపము 1 భా. కంపము 3 భా. కంపము 1 భా. పట్టిము 3 భా. వాజనము 1 భా. ఇది పాదబంధము సమస్త పద్ధతులవారికిని. క్షేత్రలకును శ్రేష్ఠము. మానసారమునకును శిల్పరత్నమునకు భేద మేమి లేనందున ఒక్కటే యాకారము సరిపోవును.

61. ఉ ర గ బంధ ము

మానసార 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అథ వా తప్పతుర్వింశ ద్భాగం కృత్వా యథోచ్చయం॥

సప్తాంశం వప్రతుంగం స్యాత్ కుముదోచ్చం షడంశకమ్॥

17

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం కంధరం తత్సమం భవేత్॥

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం కంధరోచ్చం గుణాంశకమ్॥

18

తత్ప్రదేశే విశేషోఽస్తి చుకరాది విభూషితం॥

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం కంపనం చైక భాగికమ్॥

19

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం శేషం త త్ప్రతివాజనం
ఏత చ్చతుర్విధం జ్ఞాత్వో రగబంధ మితిస్మృతం॥

20

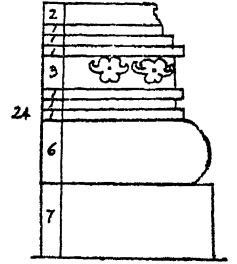
సర్పవక్త్రాకృతిం కుర్యాత్ తదూర్ధ్వే త త్ప్రతిద్వయం।
ఏత చతుర్విధాకారం వృత్తం కుంభం ప్రకారయేత్॥

21

దేవభూసుర భూపానాం హర్యాణాం త త్ప్రకల్పయేత్॥

21½

తా॥ పైజెప్పిన విధముగా గాక ఎత్తును 2! భాగములుచేసి వప్రము 7 భా. కుముదము 6 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 1 భా. వాజనము 1 భా. కంఠము 3 భా. మకగాద్యబంకారములతో చేయవలెను. వాజనము 1 భా. కంపము 1 భా. కంపము 1 భా. మిగిలిన 2 భాగములు ప్రతివాజనము చేయవలెను. ఈ ఉరగబంధము 1-2 పద్ధతులు ఒకవిధమైన సృష్టముఖమువలె నుండును. 3-4 పద్ధతులుగూడ సర్పముఖమువలెనే మరియొక విధముగా నుండును. ఈ నాలుగు పద్ధతుల యందును, కుంభము గుండ్రముగా నుండవలెనే కాని కోణములుగా చేయగూడదు.



మూసనారధిరగబంధం

62. ప్రతిక్రమము

మానసార 14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త త్తుంగై కాంశ మాధిక్యమ్॥

22

పూర్వోత్తర ప్రదేశేతు కంపం చాంతర మంశం।
ద్వ్యంశకం చ త్రిపట్టం స్యా త్తదూర్ధ్వే చాంతరం భవేత్॥

30

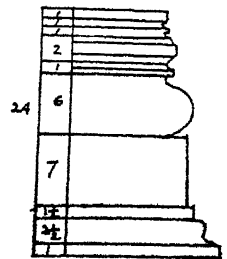
ప్రతిం చైవాంశ మంశం వాజనం చైవ కారయేత్।
పూర్వవ త్సమలింశృత్య శేషం ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥

31

తైతిలానాం ద్విజాతీనా మాలయేషు న్యసే త్క్రమాత్।
ఏతత్ ప్రతిక్రమం నామ్నా తం చతుర్విధ మీరితమ్॥

32

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. పద్మము 2½ భా. కంపము 1½ భా. జగతి 7 భా. కుంభము 6 భా. కంపము ½ భా. అంతరము ½ భా. త్రిపట్టము 2 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 1 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసి శేషించినది మునుపటివలెనే సర్పాలంకారములు చేయవలెను. ఇది ప్రతిక్రమము నాల్గవ పద్ధతి.



మూసనారధిరగబంధం

60 వ ప్రబంధము

శిల్పకర్తము 19వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ ఆత్మాదిష్ఠానతుంగే తు చతుర్వింశతి భాజితే
స్యాద్విద్యభాగైర్జగతి నష్టాంతైః కుమారం భవేత్॥ 60
- పద్మం చ పట్టికా కంప ద్వైతైకాంతైర్గణైః కరైః
భాగే నైవోర్ధ్వకంపం స్వాత్ త్రిభిర్భాగై శ్చ వాజనం॥ 61
- వప్రబంధ మిదం ప్రోక్తం విప్రజా త్యర్హతం భవేత్॥ 61½

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి జగతి 8 భా. కుమారము 7 భా. పద్మము 1 భా. పట్టిక 1 భా. కంపము 1 భా. గలము 3 భా. కంపము 1 భా. వాజనము 3 భాగములు, ఇది ప్రబంధము. ప్రతిబంధజాతిలోనిది.

64. శ్రీ క ర ము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

- శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్పేదం చతుర్వింశతి భాజితే॥ 87
- పాదుకం తు ద్విభాగేన తత్సమం పంకజోదయం
కంప మేకేన కర్తివ్యం జగత్యుచ్ఛం రసాంశకం॥ 88
- పద్మ మేకేన భాగేన కంఠం పద్మం తు భాగయా
వేదాంశం కలశోత్పేదం కమలం త్వేకభాగయా॥ 89
- కంప మేకం ద్విభాగేన పట్టు ద్వ్యంశం తు వాజనం
ప్రతిబంధే తు భేదం స్వాత్ శ్రీకరం నామ తూచ్ఛతే॥ 90

తా॥ అధిష్ఠానము ఎత్తును 24 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 8 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కలశము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. పట్టుము 2 భా. వాజనము 2 భా. ఇట్లు చేసినచో శ్రీకర మనిపించుకొనును. ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోనిది.

65. సుందరాంబుజము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

- శ్లో॥ భానుద్వ్యంశే తరోత్పేదం ద్విభాగం పాదుకోదయం॥ 90

ఉప్రోషానం శివాంశం స్థావరేషు షడంశం దలమానకం।

కంఠ మేకేన కర్తవ్య మంశే నాజ్ఞం ప్రకల్పయేత్॥

91

గుణాంశం ఖండమానం తు దల మేకేన వృత్తకం।

కంఠ మేకేన కంఠం తు గుణాంశం గణమానకం॥

9

వ్యోమాంశం దలమానం తు ద్విభాగం పట్టికా భవేత్।

ఏకాంశం దలమానం తు కంఠ మేకేన కారయేత్॥

93

సుందరాజ్ఞా ద్యంబుజానాం పాదబంధే తు భేదితం॥

93½

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి అందు పాదుక 3 భా. ఉపపాదుక 1 భా. జగతి 6 భా.

కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా.

ఖండము 3 భా. దలము 1 భా.

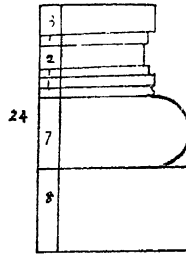
గుండ్రముగా నుండవలెను. కంఠము

1 భా. కంఠము 3 భా. దలము 1 భా.

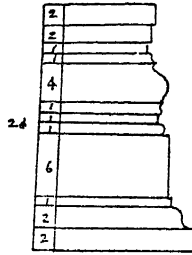
పట్టిక 2 భా. దలము 1 భా. కంఠము

1 భా. ఇట్లు చేసిరేని సుందరాంబుజ

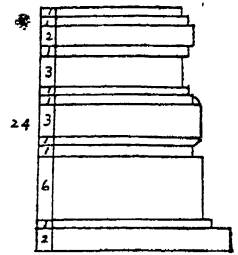
మగును. ఇది పాదబంధ జాతిలోనిది.



శిలారత్న దలబంధము



పాదపట్టికరము



కాశ్యప సుందరాంబుజము

శ్రీ. స్కందకాండము

కాశ్యప శిల్పము శివ పటలము

శ్లో॥ చతుర్వింశతి భాగం తు తలోచ్చం తు విభాజితే॥

104

ఉపానం త్వేకభాగేన ద్విభాగం తు దలోదయం।

తదూర్ధ్వే కంఠ మేకాంశం జగత్పుష్పం శరాంశకం॥

105

వేదాంశం కుమదోత్పేదం పద్మ మంశేన కల్పయేత్।

కంఠ మేకాంశ మిత్యక్త మూర్ధ్వపద్మం శివాంశకం॥

106

వాజినోచ్చం ద్విభాగేన ఏకాంశం పద్మతుంగకం।

అలింగం త్వేకభాగేన త్రిపట్టం తత్సము భవేత్॥

107

ప్రతిమానం ద్విభాగం స్యా ద్వాజనం త్వేకభాగయా।

స్కందకాంత మిదంనామ్నా ప్రతిబంధస్య భేదకమ్॥

108

తా|| ఎత్తును 24 భాగములుచేసి ఉపానము 1 భా. దలము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 5 భా. కుముదము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా. వాజనము 2 భా. పద్మము 1 భా. అలింగము 1 భా. ప్రతిబంధము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇది స్కందకాంతము. ప్రతిబంధ జాతిలోనిది.

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో|| చతుర్వింశతి భాగేన తతోత్సేధే విభాజితే||

69

ఉపానం త్వేకభాగేన ద్విభాగం తు దలౌదయమ్|

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం జగత్కుచ్చం కలాంశకమ్||

70

వేదాంశం కుముదోత్సేధం పద్మ మంశేన కల్పయేత్|

కంఠ మేకాంశ మిత్యుక్త మూర్ధ్వపద్మం కలాంశకమ్||

71

వాజనోచ్చం ద్విభాగేన భూమ్యంశం పద్మతుంగకమ్|

అలింగ మేకభాగేన తత్సమం నీరజం ఖవేత్||

72

ప్రతిమానం ద్విభాగం స్యాద్వాజనం త్వేకభాగతః|

స్కందకాంత మిదంనామ్నా ప్రతిబంధస్య భేదకమ్||

73

తా|| ఎత్తును 24 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. దలము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 5 భా. కుముదము 4 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా. వాజనము 2 భా. పద్మము 1 భా. అలింగము 1 భా. పద్మము 1 భా. ప్రతిముఖము 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇది ప్రతిబంధజాతి. ఈ రెండు శాస్త్రములు ఒక్కరికిగానే యున్నవి.

67. కలశబంధము తద్భేదములు

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో|| ఉత్సేధం తు చతుర్వింశ ద్భాగం కుర్యాద్విశేషతః|

జన్మోచ్చం తు ద్విభాగం స్యాత్ తత్సమం పద్మతుంగకమ్||

98

కంప మేకం తదూర్ధ్వే కర్ణతుంగం గుణాంశకమ్|

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం పట్టికోచ్చం కలాంశకమ్||

99

తదూర్ధ్వే కంపమంశేన చాహవద్మం కలాంశకమ్|

కర్ణ మేకాంశకం చోర్ధ్వే పద్మమేకేన కారయేత్||

100

కుంభం త్రింశం తదూర్ధ్వే స్యాత్ పృథ్వీ మేకాంశ మేవచ।

తదూర్ధ్వే నిమ్న మ్మంశం స్యాత్ త్రింశద్ధ్వే కంప మంశకం॥

101

తదూర్ధ్వే తత్సమం నిమ్నం ప్రతి మేకంశ మేవచ।

101

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి పాదక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 3 భా. పంథము 1 భా. పట్టిక 2 భా. కంపము 1 భా. అధఃపద్మము 2 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. పంథము 3 భా. పద్మము 2 భా. నిమ్నము 1 భా. కంపము 1 భా. నిమ్నము 1 భా. ప్రతి 1 భా. ఇది కలశబంధము మొదటి పద్ధతి.

శ్లో॥ తదేవ ప్రాగ్వి దుత్సేధం పద్మకర్ణే విశేషతః॥

102

మధ్యే కుంభం కలాశం స్యాత్ తస్మాద్ధ్వే నిమ్న మంశకం।

శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాత్ తద్భాగేన విశేషతః॥

103

తా॥ పైజెప్పిన దానినే మధ్యలోనున్న పద్మమును కర్ణముగా మార్పుచేసి మధ్య కుంభమును 2 భాగములుచేసి దానిపైన నిమ్నము 1 భాగము చేసిన యెడల రెండవ విధముగా కలశబంధ మగును.

63. కు షీ బంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ చతుర్వింశాంశకే తుంగే జన్మోత్సేధం గుణాంశకం॥

168

కంప మీశం తదూర్ధ్వే తు నిమ్న మంశేన కారయేత్।

ఏతదూర్ధ్వం పంచభాగే నైకైకం భద్ర సంయుతం॥

169

తదూర్ధ్వే కంప మేకేన తత్సమం నిమ్నకం భవేత్।

ఏకే నాంతరితం చోర్ధ్వే భాగేన ప్రతినయుతమ్॥

170

తదూర్ధ్వే కంప మంశం చ తత్సమం చోర్ధ్వకంధరం।

కంప మేకం తదూర్ధ్వే తు పద్మ మేకేన కారయేత్॥

171

కపోతోచ్చం త్రయాంశం స్యా దేకాంశం కంధరం భవేత్।

తథా చోర్ధ్వే ప్రతిం చైవ కుంభ మేకాంశ మేవచ॥

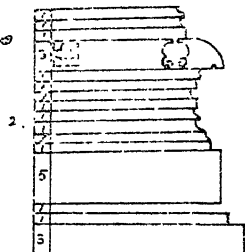
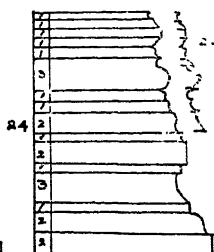
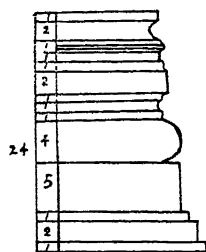
172

కపోతే భద్రపట్టం స్యాత్ పత్రపట్టక మేవచ।

ఏత చ్చతుర్విధం ప్రోక్తం॥

172½

కా॥ ఎత్తును 24 భాగములు చేసి పాదుక నిభా. కంపము : భా. నిమ్మము : భా. అన్నెన
6 భాగములు భద్రదశీతము. కంపము : భా. నిమ్మము : భా. అంతరితము : భా. సతి : భా.



శిల్పరత్న ఆస్థాన ప్రియతామ. మానసాదర ప్రశంసలు
1.2 పదాలు

ఈ ప్రసంగం చూడండి.

కంపము ౨ భా. కంఠము 1 భా.
కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా.
కంఠము ౨ భా. కంఠము 1 భా.
ప్రతి 1 భా. కంఠము 1 భా. ఇట్లు
చేసి కంఠమును భద్రపట్టుముతో
గాని, లేక పత్రిపట్టుముతో గాని
చేయవచ్చును. ఇది ౩ క్షిబంధము
నందిలి నాల్గవ పద్ధతి.

69. వ ద్మ బ య ధ ము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తస్మా దధిక్య మేకాంశం జన్మతుంగం కలాంశకం।

ఏకాంశం ఋద్రపద్మోచ్చం తూర్వ ము శేన వాజినః॥

42

భూతాంశేన మహాపద్మం తదూర్వాంశం దలాన్వితం।

శేషం ప్రాగు క్తవ చ్చోర్వై గ్రాహసింహాది భూషితం॥

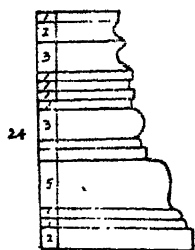
83

ఏత చ్చతుర్విధం జ్ఞాత్వా వద్మబంధ ముదీరితం।

దేవానా మపి సర్వేషాం దేవీనాం శక్తకరాలయే॥

84

కారయే త్వర్వసంసిద్ధ్యే శ్రీసౌభాగ్య ప్రదాయకమ్॥

84 $\frac{7}{2}$ 

యూవనాత పద్మనాభయ్య.

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. పద్మము 1 భా. వాజినము 1 భా. పద్మము 1 భా. దలము 1 భా. మిగిలిన భాగములు మునుపటివలెనే చేయవలయును. ఇది పద్మబంధము నాల్గవ పద్ధతి. మొగ్గస్సు, సింహములు మొదలయిన అన్ని అలంకారములు చేయవలెను.

10. పాదబిందభేదములు

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ వాస్తాదార సముద్రుయే ప్రకృతివక్తే వా త్రివిః పాదుకం॥

చందోలి ర్జగతం రసైః కుముదకం చైతన్ త త్పట్టికాం॥

g²

భాగాభ్యాం గలపాదకాన్ విరచయే ద్రాక్షతః పట్టికామ్

క్షుద్రాం సార్ధధరాంశి కేన మహతం న్వాశ్శోల్లస ద్వైజనమ్॥

39

తా॥ ఎత్తును 21 భాగములుచేసి పాదము 3 భా. జగతి 7 భా. కుముదము 6 భా. పట్టిక 1 భా. గలము 2 భా. క్షుద్రపట్టిక 1 భా. వాజనము 1½ భా. చేసినచో పాదబంధమే.

శ్లో॥ సప్తాంశై ర్జగతీ పద్భిః కుముదం చైక మంబుజమ్

21

పట్టంచ కంపం చైకైకం కర్ణోంశా న్నవ మంశతః

ద్వైవాజనం చాబ్జ మేక మంశాభ్యా మూర్ధ్వపట్టికామ్॥

22

పాదబంధ మధిష్ఠాన మిదం సాకృతి భేదితమ్॥

22½

తా॥ ఎత్తును 24 భాగములుచేసి జగతి 7 భా. కుముదము 6 భా. పద్మము 1 భా. పట్టము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. పద్మము 1 భా. వాజనము 2 భా. పద్మము 1 భా. పట్టిక 2 భా. ఇదియొక పాదబంధము.

21. క్రమము

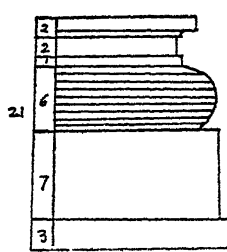
శ్లో॥ మాసూరేంశై ర్దినేశద్వయ మితిజగతీ కైరవే శ్రుత్యపాయై

స్తచ్చిష్టైః పట్టికా మంతర మపి రవయే గ్వాజనం చ ప్రతి చ

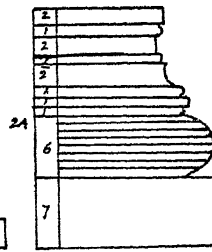
ప్రత్యుత్పన్న క్రమాభ్యే క్రమ ఇతి కథితః సర్వదేవాలయేషు

సంపూజ్యో మానవానా మపి గృహకరణే ష్వేష ఆద్యంగముఖ్యః॥

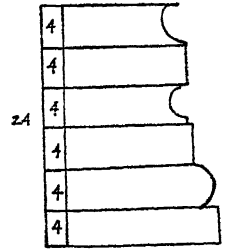
తా॥ ఎత్తును 24 భాగములు చేసి, జగతి, కుముదము, పట్టిక, అంతరము, వాజనము, ప్రతి ఇవి ఆఱును ఒక్కొక్కటి నాలుగు భాగముల చొప్పున చేసిని క్రమ మనుపేరు గలది యగును. ఇది ప్రతిబంధభాతి.



శిల్పరత్నం పాదబంధ నాలు



శిల్పరత్నం పాదబంధ నాలు



శిల్పరత్నం ప్రతిమ.

కాశ్యప శిల్పము 6 వ పటము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్సేధం పంచపింశతి భాజితే

శివాంశం పాదుకోత్సేధం జగతీ వసుభాగయా॥

33

ధాత్వంశం కుముదోత్సేధం వ్యోమాంశం కంపమానకమ్

అనలాంశం గలోత్తుంగం శశ్యంశం చోర్ధ్వకంపకమ్॥

34

మహాపట్టి గుణాంశం తు లక్షాద్వైతం కంపకం।

పాదబంధ మితి భ్యాత ముదాన రహితం తథా॥

35

ఏత చ్చ పాదబంధం చ సానాభేదై శ్చ కీర్తితమ్॥

36

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములు చేసి సాచక 1 భా, జగతి 8 భా, కుముదము 7 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా, కంపము 1 భా, పట్టిక 3 భా, కంపము 1 భా, ఇట్లు చేసినచో పాదబంధ మగును. ఇందు సాచకను తీసి వేసి 24 భాగములతోను చేయవచ్చును.

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అత్తాధిష్ఠాన కోత్సేధే పంచవింశతి భావైః।

శివాంశం పాదుకం కుర్యాత్ జగతీం ననుభాగతః॥

25

ధాత్వం శైః కుముదోచ్చంతు వ్యోమాంశం కంప మానకం।

అనలాంశం గతోత్తుంగం శశ్యంశం చోర్ధ్వ కంపకమ్॥

26

మహాపట్టి గుణాంశై స్తు తదూర్ధ్వై లంకేన కంపకం।

పాదబంధ మిదం భ్యాత ముదాన రహితం తథా॥

27

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములు చేసి సాచక 1 భా, జగతి 8 భా, కుముదము 7 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా, కంపము 1 భా, పట్టిక 3 భా, కంపము 1 భా, ఇది ఉపాసము లేకుండు 24 భాగములతోను చేయవచ్చును. ఇందు పాదకోశమును 8 శ్లోకములు ఇదే కొలతలతో పాదబంధ లక్షణమే చెప్పబడియున్నది. అవిఃపాదకా శిల్పశిల్పములొసినదై యుండునచ్చును.

శ్లో॥ పంచవింశతి కోత్సేధే కృతేలంకే నైవ పాదుకం।

అంబుజం సార్దభాగేన కంప మధాంశ ముచ్చతే॥

49

సప్తాంశం జగతే రుచ్చం రసాంశం కుముదోదయం।

అలింగ మేకభాగేన గల మగ్న్యంశకం విదుః॥

50

ఊర్ధ్వవాజన మేకాంశం మహాపట్టి గుణాంశతః।

తదూర్ధ్వై కంప మేకాంశం పాదబంధ మిదం విదుః॥

51

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములు చేసి సాచక 1 భా, పద్మము 1½ భా, కంపము ½ భా, జగతి 7 భా, కుముదము 6 భా, అలింగము 1 భా, కంపము 3 భా, వాజనము 1 భా పట్టిక 3 భా, కంపము 1 భా చేయవచ్చును. ఇదియును పాదబంధమే.

72, కలశబంధ భేదములు

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ద్విభాగం జన్మతుంగం స్యాత్పద్మతుంగం తు తత్పదుమ్।

నిమ్న మేకం తదూర్ధ్వై తు కుంభతుంగం కలాంశకమ్॥

104

కంప మేకం తదూర్ధ్వే తు కంధరం చై కథానికం॥

కంప మేకం తదూర్ధ్వే స్యాత్తత్సమం చోర్ధ్వ ముఖజ్జిమ్మ॥ 105

కపోతోచ్చం కలాంశం స్యా ద్వాజనం చై కథానికం॥

సార్థం పద్మం తదూర్ధ్వే స్యాన్నిచ్చమ్మ మేకేన కారయేత్॥ 106

సార్థం పద్మం తదూర్ధ్వే తు కుంభతుంగం కలాంశకం॥

సార్థం పద్మం తదూర్ధ్వే స్యాన్నిచ్చమ్మ మేకేన కారయేత్॥ 107

తస్యోర్ధ్వే క్షేపణం చార్థం తత్సమం నిమ్న మేవచ॥

తస్యోర్ధ్వే లంకం ప్రతిం చైవ కారయే త్లక్షణాన్వితమ్॥ 108

తా॥ ఎత్తును 25 భాగములుచేసి సాదుక 1 భా, పద్మము 2 భా, నిమ్నము 1 భా, కుంభము 2 భా, కంపము 1 భా, కంఠము 1 భా, కంపము 1 భా, ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా, కపోతము 2 భా, వాజనము 1 భా, పద్మము 1½ భా, నిమ్నము 1 భా, పద్మము 1½ భా, కుంభము 2 భా, పద్మము 1½ భా, నిమ్నము 1 భా, కంపము ½ భా, నిమ్నము 1 భా, ప్రతి 1 భా, చేయవలెను. ఇది కలశబంధమున మూడవ పద్ధతి.

శ్లో॥ అథ వా ద్వ్యంశకం జన్మ తత్సమం పంకజో చ్చయం॥

ఏకాంశం కంధరం ప్రోక్తం కుంభతుంగం కలాంశకం॥ 109

ఏకాంశం నిమ్న మంశం చ క్షుద్రపట్ట్య బ్జమంశకం॥

కపోతం చోర్ధ్వేకే యుగ్మం తదూర్ధ్వే కంప మంశకం॥ 110

ఊర్ధ్వే చాధఃపద్మ మంశం తత్సమం కంధరం భవేత్॥

తత్సమం చోర్ధ్వపద్మం స్యాత్ కుంభతుంగం గుణాంశకం॥ 111

అధఃపద్మం శివాంశం స్యా త్తదూర్ధ్వే లంకేన కంధరం॥

క్షేపణం చార్థభాగం స్యాత్ క్షుద్రాబ్జం చార్థకం భవేత్॥ 112

సార్థాంశం తు కపోతోచ్చం శేషం త త్ప్రతివాజనమ్॥

112½

తా॥ పై శెప్పినదానినే సాదుక

2 భా, పద్మము 2 భా, కంఠము

1 భా, కుంభము 2 భా, నిమ్నము

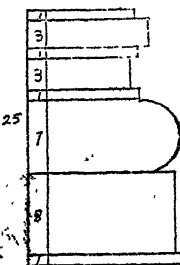
1 భా, క్షుద్రపట్టము 1 భా, పద్మము

1 భా, కపోతము 2 భా, కంపము

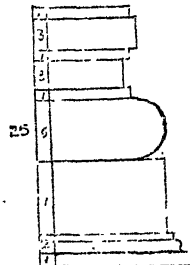
1 భా, అధఃపద్మము 1 భా,

కంఠము 1 భా, ఊర్ధ్వపద్మము

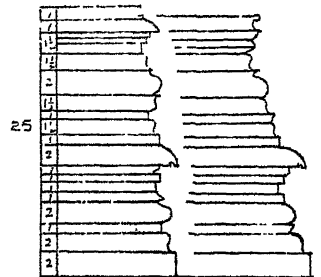
1 భా, కుంభము 2 భా, అధః



వాత్సవ కలశము పాదలంఛనము



శివురత్న పాదలంఛనము



మహానాథ కలశపద్ధతి 25 పద్ధతి

కర్ణ మేకేన కర్తవ్య మేకే న్నాన్తు తు కారయేత్ |
కుముదోచ్చం గుణాంశేన పద్మ మేకేన కారయేత్ ||

43

కంప మేకేన కర్తవ్యం కర్ణోచ్చం తు ద్విభాగయా |
ఏకాంశం కంపమానం తు తత్సమం తు దలోదయమ్ ||

44

మహాపట్టి ద్విభాగేన దల మేకాంశ మానతః |
కంప మేకేన కర్తవ్య మష్టాశ్రం కుముదం కురు ||

45

అంభోజ కేసరం ఖ్యాతం పాదబంధేతు భేదితమ్ ||

45½

తా|| ఎత్తును 26 భాగములు చేసి పాదుక 1 భా. చిక్కుము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 6 భా. దలము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 1 భా. కంపము 1 భా. దలము 1 భా. మహాపట్టి 2 భా. దలము 1 భా. కంపము 1 భా. చేయవచ్చును. ఇది పద్మకేసరము. పాదబంధజాతి.

శిల్పరత్నము 18వ అధ్యాయము

శ్లో|| పద్మింశ ద్విభజే దుచ్చ ముపానం చైకభాగతః |
ద్విభాగేన దలంకుగ్యాత్ కంప మేకేన కారయేత్ ||

52

షడంశం జగతే రుచ్చ మేకాంశం దలమానకం |
కర్ణ మేకేన కర్తవ్య మేకే న్నాన్తు తు కారయేత్ ||

53

కుముదోచ్చం గుణాంశేన పద్మ మేకేన కారయేత్ |
కంప మేకేన కర్తవ్యం కర్ణోచ్చం తు ద్విభాగతః ||

54

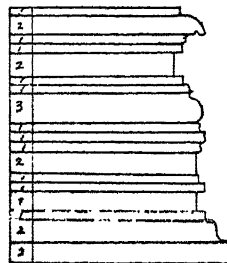
ఏకాంశం కంపతుంగం తు తత్సమం తు దలోదయం |
మహాపట్టి ద్విభాగేన దల మేకాంశ మానతః ||

55

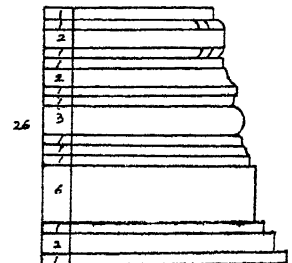
కంప మేకేన కర్తవ్య మష్టాశ్రం కుముదాన్వితం |
అంభోజకేసరాఖ్యాతం పాదబంధ విశేషకమ్ ||

56

తా|| ఇదియును కాశ్యప శిల్పమునలెనే పాదుక 1 భా. దలము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 6 భా. దలము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా. దలము 1 భా. మహాపట్టి 2 భా. దలము 1 భా. కంపము 1 భా. చేసికేని పద్మకేసర మగును. ఇది పాదబంధజాతి.



పాదబంధ కేసరము



పాదబంధ కేసరము కుముదాన్వితము

74. శ్రేణీ బంధ భేదములు

శిల్పరత్నము 13 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తుంగే షడ్వింశ దంశే తు గుణాంశం పాదుకొన్నతం।

ద్విభాగం దలమానం తు కంపొచ్చం శశిభాగతః॥

43

షడంశం తు జగత్కృచ్ఛం చతుర్భాగం ఘటోదయం।

కంప మేతేన కర్తవ్యం కర్ణోచ్చం తు ద్విభాగికమ్॥

44

ఊర్ధ్వకంప మధైకాంశం గలమానం ద్విభాగతః।

వాజనం చైకభాగేన సార్ధాంశం కమలోదయమ్॥

45

కంపం స్యాన కర్తవ్యం శ్రేణీబంధ మిదం భవేత్॥

45½

తా॥ ఎత్తురు 26 భాదములు చేసి, పాదుక 1 భా. దలము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 6 భా. కుంభము 4 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంపము 1 భా. గలము 2 భా. వాజనము 1 భా. పద్మము 1½ భా. కంపము 1½ భా. ఇట్లుచేసిన శ్రేణీబంధ మగును. ఇది పాదబంధజాతి.

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

శ్లో॥ తుంగం షడ్వింశ దంశం తు గుణాంశం పాదుకం భవేత్॥

61

ద్విభాగం దలమానం తు కంపొచ్చం శశిభాగతః।

షడంశం తు జగత్కృచ్ఛం చతుర్భాగం ఘటోదయమ్॥

62

కంప మేతేన కర్తవ్యం పద్మోచ్చం తు ద్విభాగతః।

ఊర్ధ్వకంప మధైకాంశంగలమానం ద్విభాగతః॥

63

వాజనం త్వేభాగేన సార్ధాంశం కమలోదయం।

కంపం సార్ధేన కర్తవ్యం శ్రేణీబంధ మిదం భవేత్॥

64

పాదబంధేతు భేదం స్యాత్ సింహభాద్యై ద్విభాషితమ్॥

64½

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములు చేసి, పాదము 1 భా. దలము 2 భా. కంపము 1 భా. జగతి 6 భా. కుంభము 4 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 2 భా. ఊర్ధ్వకంపము 1 భా. గలము 2 భా. వాజనము 1 భా. పద్మము 1½ భా. కంపము 1½ భా. ఇట్లుచేసిన శ్రేణీబంధమగును. సింహ గజాద్యలంకారములు చేయవలెను. ఇది పాదబంధజాతి.

మానసార 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం చ కృత్వా షడ్వింశ దంశకం।

జన్మతుంగం తు సార్ధాంశం యుగళం పద్మతుంగకమ్॥

62

ఏవం కంపం చ వప్రంతు షడంశం కలశం యుగం।
తస్యోర్ధ్వే కంప మేకాంశం కంధరం చ ద్వీభాగికమ్॥

63

ఏకాంశం కంపకం ద్వీభాగం పట్టం క్షేపణం మంజుకం।
అలింగం సార్ధకం చోర్ధ్వే కంప మేకేన కారయేత్॥

64

అధ్యర్థాంశం ప్రతిం చైవ సార్ధాంశం వాజనం భవేత్।
వ్యాలరూపాది సింహైశ్చ మకరాది విభూషితమ్॥

65

తా॥ ఎత్తును 6 భాగములుచేసి పాదుక 1½ భా. పద్మము 2 భా. కంపము 2 భా. వప్రము

6 భా. కుంభము 1 భా. కంపము

1 భా. కంఠము 2 భా. కంపము

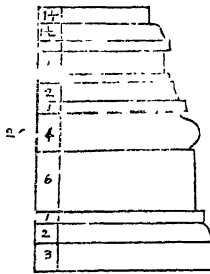
1 భా. పట్టము 2 భా. కంపము

1 భా. అలింగము 1½ భా.

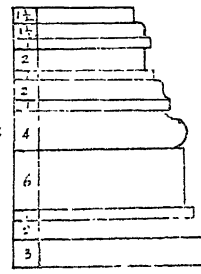
కంపము 1 భా. ప్రతి 1½ భా.

వాజనము 1½ భా. చేసిరేసి

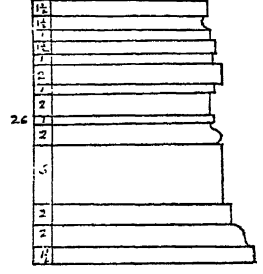
శ్రేణీబంధము మొదటి పద్ధతి.



శిల్పతత్త్వం ప్రకారం



తాత్త్వం ప్రకారం



వాసనాకర్తవ్యం ప్రకారం

శ్లో॥ ద్వీభాగం జన్మతుంగం స్యాత్తత్సమం చాంబుజం భవేత్।

ఏకాంశం క్షేపణం చైవ వప్రతుంగం రసాంశకమ్॥

66

కుముదోచ్ఛం యుగాంశం స్యాత్కంప మేకేన కారయేత్।

కంధరం చ ద్వీభాగం స్యాత్కంప మంశేన యోజయేత్॥

67

పట్టికోచ్ఛం ద్వీభాగం స్యాత్కంప మంశం తదూర్ధ్వకే।

కర్ణ మేకేన కర్తవ్యం వాజనం చైకభాగికమ్॥

68

ప్రతిం చైకాంశకం కుర్యాద్ వాజనం చైకభాగికమ్॥

69

తా॥ పై జెప్పిన దానినే పాదుక 2 భా. పద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. వప్రము 6 భా. కుముదము 4 భా. కంపము 1 భా. కంఠము 2 భా. కంపము 1 భా. పట్టిక 2 భా. కంపము 1 భా. కర్ణము 1 భా. వాజనము 1 భా. ప్రతి 1 భా. వాజనము 1 భా. చేయవచ్చును. ఇది శ్రేణీ బంధము రెండవ పద్ధతి.

శ్లో॥ త్రిపట్టం కుముదం వాపి ప్రతి మేవం త్రిపట్టకమ్॥

69

శేషంతు పూర్వవ త్కుర్యాత్ ప్రత్యలంకార సంయుతమ్॥

69

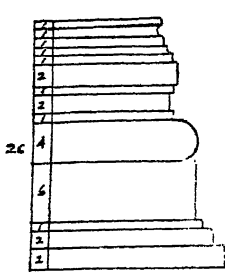
తా॥ పై జెప్పినదానినే కుముదమును త్రిపట్టముగాను ప్రసరిత త్రిపట్టముగాను మాత్రము మార్చి శేషించిన పనులన్నియును మునుపటివిలెనే అన్ని అలంకారములతో చేయునలెను. ఇది శ్రేణీబంధమున మూడవపద్ధతి.

శ్లో॥ తదేవ పట్టికం చోర్ధ్వకంధరం వై కథాగిమ్ ॥ 70

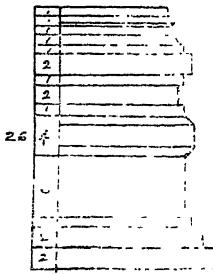
శేషం పూర్వవ ద్విష్టం యక్తాఽఽంకార కల్పనం।

ఏవం చ ద్విభం ప్రోక్తం శ్రేణీబంధ మితి స్మృతమ్ ॥ 71

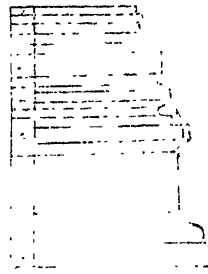
దేవానా మపి సర్వేషాం హర్యాణాం కల్పయే ద్భుధః॥ 71½



మూడవ శ్రేణీబంధము.



మూడవ శ్రేణీబంధము.



మూడవ శ్రేణీబంధము.

తా॥ పై జెప్పినదానినే కంఠమును మాత్రము త్రిపట్టముగా చేసి మిగిలిన పనులన్నియు అదే విధముగా చేసినచో శ్రేణీబంధమున వాల్చవలసినది యగును. ఇవి సమస్త దేవాయమలకును సమస్త హర్యాణములకును యోగ్యమైనవి.

75. ప్రతిసుంధరము

కాశ్యపశిల్పము రీతి పటలము

శ్లో॥ తలం ద్వాత్రింశ దంశేతు ద్విభాగం పాదుకోన్నతం

అబ్జ మేకేన కంపంతు ఏకాంశేన ప్రకల్పయేత్ ॥

68

జగతీ పంచభాగేతు కుముదం చతురశ్రకం।

పద్మ మేకేన కర్తవ్యం కంప మేకేన కారయేత్ ॥

70

కంఠతుంగం ద్విభాగేన కంప మేకేన కారయేత్।

శివాంశం దలతుంగం తు మహాపట్టి ద్విభాగతః॥

71

కంప మేకేన కర్తవ్యం వప్రబంధ మితి స్మృతం।

పాదబంధస్య వర్ణం స్యాత్ సర్వధామను పూజయేత్ ॥

72

తన్మహాపట్టికా మానం కపోతం వాఽథ కంధరం।

కపోతోపరి కంపోర్ధ్వ త్రిపట్టం త్వేకభాగయా॥

73

ప్రత్యుత్పేదం ద్విభాగేన వాజనం త్వేకభాగయా।

తుంగే షడ్వింశ దంశే తు కల్పయే త్రప్తసుందరమ్॥

74

తా॥ లోగడ జెప్పిన వప్రబంధమునకు పైన మహాపట్టికను కపోతముగాగాని కంఠముగాగాని చేసి అందుపైనున్న కంపమును మామూలుగానే యుంచి దానిపైన 1 భాగము త్రిపట్టమును, 2 భాగములు ప్రతిని, 1 భాగము వాజనమును చేసిచో మొత్తము 26 భాగములగును. దీనిని ప్రతిసుందర మందురు. ఇది పాదబంధజాతి.

76. మ య బంధ ము

శిల్పరత్నము 18 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్పేదే షడ్వింశతి విభాజితే।

ఉపానం త్వేకభాగేన జగత్యుచ్చం రసాంశకమ్॥

76

కుముదం పంచభాగేన కంప మేకేన కారయేత్।

గుణాంశం గణమానం తు కంప మేకేన కల్పయేత్॥

77

పద్మ మేకేన కర్తవ్యం కపోతోచ్చం గుణాంశకం।

అలింగ మేకభాగేనా వ్యంతరీ తు శివాంశతః॥

78

ప్రతితుంగం ద్విభాగేన శివాంశం వాజనోదయం।

ప్రతిబంధ విశేషోఽయం మయబంధ ఇతి స్మృతః॥

79

తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 26 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, జగతి 6 భా. కుముదము 5 భా. కంపము 1 భా. గలము 3 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతము 3 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసినచో మయ బంధ మగును. ఇది ప్రతిబంధ జాతి. మయమతమునందు చెప్పబడిన పద్మబంధమును గూడ శ్రీకమారుడు తనశిల్పరత్నమున జేర్చినట్లు శ్లోకములు కన్పట్టుచున్నవి.

77. ప ద్మ బంధ ము

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్పేదే షడ్వింశతి విభాజితే॥

82

ఉపానం త్వేకభాగేన జగత్యుచ్చం రసాంశకం।

కుముదం పంచభాగేన కంప మేకేన కారయేత్॥

83

గుణాంశం గలమానం తు కంప మేకేన కారయేత్ ।

పద్మ మేకేన కర్తవ్యం కపోతోచ్చం గుణాంశతః॥

64

అలింగ మేకభాగేన తత్సమం త్వంతరీ భవేత్ ।

ప్రతితుంగం ద్విభాగేన శివాంశం వాజినోదయమ్॥

65

ప్రతిబంధన భేదం తత్ పద్మబంధ ముదాహృతమ్॥

65½

ఈ శ్లోకమునకు తాత్పర్యమవసరములేదు. పైనిచెప్పిన మయబంధముయొక్క కొలతలేయివి.

78. రత్న బంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ రత్నబంధ సుధిష్ఠానం షడ్వింశ త్వంశకం భవేత్ ।

అధ్యర్థాంశం తు జన్మస్యా దర్థాంశం ఊద్రవాజనం॥

141

వప్ర మంశం తు పద్మంస్యా త్తదూర్ధ్వేఽర్ధేన చాననం ।

రత్నవప్రం తు బంధ్వంశ మర్ధే నాజ్జంతు కారయేత్॥

142

తత్సమం చోర్ధ్వకంపం స్యాన్నిమ్న మర్ధేన కారయేత్ ।

ఊర్ధ్వ మర్ధేన కంపం స్యాదర్ధే నాజ్జం తదూర్ధ్వకే॥

143

రత్నకంపం ద్విభాగం స్యాత్తదూర్ధ్వేఽర్ధేన పంకజం ।

ఊర్ధ్వ మర్ధేన కంపం స్యాత్కంధరం చ ద్విభాగికం॥

144

కంపం పద్మం శివాంశం స్యాద్రత్నవప్తం కలాంశకం ।

తదూర్ధ్వే పద్మకంపం చ వ్యోమాంశే నైవ యోజయేత్॥

145

అధ్యర్థాంశం తు కర్ణం స్యాదర్థాంశం చోర్ధ్వవాజనం ।

అర్ధేనాజ్జం తదూర్ధ్వే తు ద్వయాంశం తు కపోతకం॥

146

అలింగం చార్థభాగేన కేషం తత్రప్రతివాజనం ।

తద్దేశం వ్యాలరూపాది మకరాది విభూషితం॥

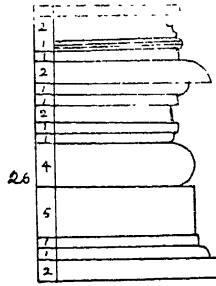
147

అన్య త్సర్వాంగకైః రత్నైః పంకజై శ్చ విభూషితం ।

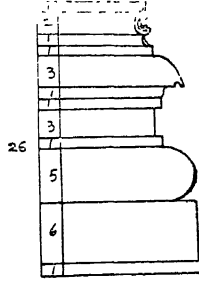
శివవిష్ణ్వలయే కుర్యాద్రత్నబంధ ముదీరితమ్॥

148

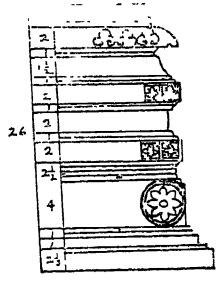
తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 26 భాగములుచేసి పాదుక 1½ భా. క్షుద్రవాజనము ½ భా. జగతి 1 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. రత్నవస్త్రము 4 భా. పద్మము ½ భా. ఊర్ధ్వ కంపము ½ భా. నిమ్నము ½ భా. కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. రత్నకంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కంఠము 2 భా. కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. రత్నపట్టము 2 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కర్ణము ½ భా. వాజనము ½ భా. పద్మము ½ భా. కపోతము 2 భా. ఆలింగము ½ భా. ప్రతివాజనము 1½ భా. ఇట్లు చేసి రత్నబంధమును. ప్రతివాజనమునందు వ్యాలములు మకరములు మొదలయినవి చేయవలెను ఇతర ప్రదేశములందును రత్నములతోను అలంకారము చేయవలెను.



పాదపద్మము (ప్రతివాజనము)



రత్నపట్టము (రత్నకంపము)



మూలపాద రత్నబంధము

79. కుక్షి బంధము

మానసార 14 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ తుంగే షడ్వింశ దంశే చ జన్మతుంగం కలాంశకం॥ 163
- క్షుద్రోపానం శివాంశం స్యాత్పద్మతుంగం కలాంశకం॥
ఏకేన కంపకం చోర్ధ్వ కంధరం చ ద్విభాగికం॥ 164
- తదూర్ధ్వ కంప మేకాంశం పద్మ మేకేన కారయేత్॥
సప్తాంశం కుముదోచ్చం స్యాత్పద్మ మేకేన కారయేత్॥ 165
- కంప మేకం తదూర్ధ్వం చ ద్వ్యంశకై ర్గల మేవచ॥
తదూర్ధ్వ కంప మేకాంశం పద్మ మేకేన కారయేత్॥ 166
- కపోతోచ్చం ద్విభాగం స్యాచ్ఛేషం తత్రప్రతివాజనం॥
వృత్తం వా పట్టకంపం వా కపోతం వాఽపి పట్టకౌ॥ 167
- అధఃకర్ణ ద్వయోర్ధ్వే వ్యాలరూపాది భూషితమ్॥ 167½

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములుచేసి, పాదుక 2 భా, క్షుద్రపాదుక 1 భా, పద్మము 2 భా, కంపము 1 భా, కంఠము 2 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుముదము 7 భా, పద్మము 1 భా, కంపము 1 భా, కంఠము 2 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా. కపోతము 2 భా, ప్రతి వాజనము 1 భా. పట్టకంపమును వృత్తముగాను, కపోతమును పట్టముగాను చేయవచ్చును.

వ్యాలము మకరము సింహము మొదలగు సమస్త రూపములతో నలంకరించ వలెను. ఇది కుక్కి బంధము మూడవ పద్ధతి.

80, మంచబంధ భేదములు

శిల్పరత్నము 16వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తుంగే షడ్వింశ దంశే ఖర మథ జగతీ తైరవం కంపకర్ణే॥

కంపం పద్మం కపోతం తమపరి చ తథా నిమ్న మంతాదివక్త్రం॥

కంపం భాగేన షడ్విః శర శశి గుణ చంద్రై క పేదాంశ కాంతై॥

ర్వాభ్యా మేకేన కుర్యా దమర నరపతే త్కంఠే మంచబంధమ్॥

56

తా॥ ఎత్తును 26 భాగములుచేసి అందు ఖరము 1 భా, జగతి 6 భా, కుముదము 5 భా, కంపము 1 భా, కర్ణము 3 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కపోతము 4 భా, నిమ్నము 1 భా, అంతరితము 2 భా, కంపము 1 భా, చేసిన మంచబంధమగును. ఇది ప్రతిబంధశాతి.

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్పేదం షడ్వింశతి విభాజితే॥

56

ఉపానం త్వేకభాగేన జగత్యుచ్చం రసాంశకమ్॥

కుముదం పంచభాగేన కంప మేకేన కారయేత్॥

57

గుణాంశం గలమానం తు కంప మేకేన ధృయేత్॥

పద్మమేకేన కర్తవ్యం కపోతోచ్చం గుణాంశకమ్॥

58

అలింగం త్వేకభాగేనాం తరితం తు ప్రకల్పయేత్॥

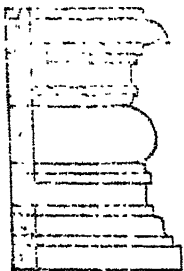
ప్రతిం కుర్యాత్ ద్విభాగేన శివాంశం వాజసోదయమ్॥

59

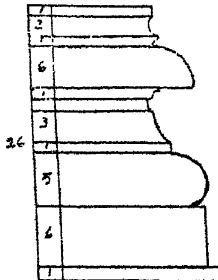
ప్రతిబంధస్య వర్గం స్యాత్ మంచబంధ ముదాహృతమ్॥

59

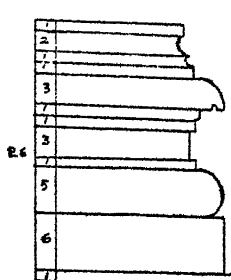
తా॥ అధిష్ఠానము ఎత్తును 26 భాగములుచేసి ఉపానము 1 భా, జగతి 6 భా, కుముదము



ఉపానం త్వేకభాగేన



కుముదం పంచభాగేన



గుణాంశం గలమానం తు

6 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కపోతము 4 భా, అలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా వాజసము 1 భా, కలది మంచబంధము ప్రతిబంధ

శాతి.

మానసారము : 4 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ షడ్వింశ ద్భాగ ముత్తుంగే జన్మ చైకాంశ షీరితం।
వప్రోచ్చం తు షడంశం స్యాత్ కుముదోచ్చం శరాంశకమ్॥ 55

కంప మేకేన వహ్న్యంశం కర్ణం కంపం శివాంశకం।
వద్మ మంశం తదూర్ధ్వే తు త్ర్యంశం గోపానకోదయం॥ 56

అలింగ మంశకం చోర్ధ్వే చాంశ మంతరితం తథా।
ప్రతివక్త్రం ఘ్నయతిగ్మాంశం వాజనం చైకభాగికమ్॥ 57

తా॥ ఎత్తును 2¹/₂ భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. వప్రము 6 భా. కుముదము 5 భా. కంఠము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంఠము 1 భా. వద్మము 1 భా. గోపానము 3 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. చేయవచ్చును. ఇది మంచబంధమున మొదటి పద్ధతి.

శ్లో॥ అథ వా జన్మయుగ్మాంశం తదేవ ప్రతికాంశకం।
శేషం తు పూర్వవ త్కుర్యాత్॥ 57¹/₂

తా॥ పై న చెప్పినదానినే పాదుక 2 భాగములుచేసి దానిని వప్రమునుండి తగ్గించి మిగిలినవి మునుపటివలెనే చేయవలెను. ఇది రెండవ పద్ధతి మంచబంధము.

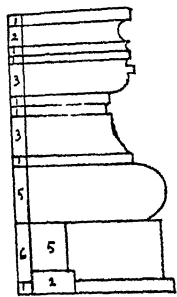
శ్లో॥ జన్మోర్ధ్వే క్షేపణాంశకం॥ 58

గోపానోపరి చార్దైనా లింగ మంతర మంశకమ్।
అంశం తత్ప్రతివక్త్రం స్యా దర్ధాంశ మథ వాజనమ్॥ 59

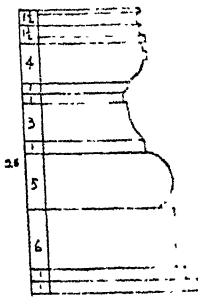
తా॥ ఉపానముపై న 1 భాగము క్షేపణమును, గోపానముపై న 3 భాగము అలింగమును, అంతరితము 1 భాగమును, ప్రతిముఖము 1 భాగమును, వాజనము 1 భాగమునుచేసి మిగిలినవి క్రమముగా చేసిన యెడల మంచబంధము మూడవ పద్ధతి యగును.

శ్లో॥ అథ వా జన్మ చైకాంశం తత్సమం చాబ్జకం తథా।
తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం శేషం ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥ 60

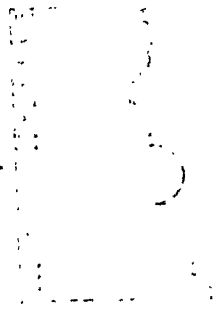
ఏత చ్చతుర్విధం ప్రోక్తం మంచబంధ ముదీరితం।
దేవానాం భూపతీనాం చ హర్మ్యాణాం త త్ప్రకల్పయేత్॥ 61



మోక్షసాధన ముఖ్యభాగము 1-2



మోక్షసాధన ముఖ్యభాగము 3



మోక్షసాధన ముఖ్యభాగము 4

తా॥ పాదుక 1 భా. పద్మము
1 భా. కింకరము 1 భా. మిగిలింపి
మనునవివలెనే చేసిన యెడల
నాంజలిభమున నాల్గవ పద్ధతి
యగును. దేవాలయములకును
రాజభవనములకు ఈరీతిగా చేయ
వలెను.

81. శ్రీ బంధము

అపరాజిత పుష్ప 17 వ సుత్రము

శ్లో॥ నీడవర్తి చతుర్భాగా ద్వీభాగా పద్మపత్రికా॥
ఏకభాగా కర్ణికా చ కుముదే త్ర్యంశకోన్నతిః॥

8

చేదో మేషశ్చ మకరో నక్రపట్టి చ చేదః కః॥
కంఠశ్చ పట్టికా వేదీ చేదః స్యుర్భాగభాగతః॥

9

ద్వీభాగః కంఠ ఇత్యుక్తః పట్టికా భాగ మేవచ॥
పద్మపత్రి భవే ద్భాగా కపోతాలీ త్రిభాగికా॥

10

చేద స్త తైకభాగః స్యాద్ద్వీబంధాఖ్యః సమున్నతః॥
సప్తవింశ త్యున్నతః స్యాత్ ప్రపక్ష్యే వేదిబంధనమ్॥

11

తా॥ నీడవర్తి 4 భా. పద్మపత్రిక 2 భా. కర్ణిక 1 భా. కుముదము 3 భా. చేదము
1 భా. మేషము 1 భా. మకరము 1 భా. మకరపట్టము 1 భా. వేది 1 భా. చేదము 1 భా.
కంఠము 1 భా. పట్టిక 1 భా. చేదము 1 భా. కంఠము 2 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మపత్రిక 1 భా.
కపోతము 3 భా. చేదము 1 భా. ఇట్లు 17 భాగములు చేసినచో శ్రీ బంధమగును.

సమరాంగణ 61 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ పీఠోత్పేదస్య మానం తు సప్తవింశతి ధా భజేత్॥

నీడవర్తి చతుర్భాగః ద్వీభాగా పద్మపత్రికా॥

14

కర్ణికాం భాగికాం కుర్వాత్ త్రిభాగం కుముదం తతః॥

చేద మేకం కుర్వాత్ భాగం మేషం క్రమా త్తథా॥

15

మకరం భాగ మేకంచ భాగం మకరపట్టికాం।
చేద మేకం పదం విద్యాత్ కంఠ మేకం పదం తథా॥

6

పట్టికా భాగ మేకంచ వేదిభాగం తతః పరా।
చేద మేకపదం కుర్యాత్ తతః కంఠం ద్విభాగికమ్॥

17

పట్టికా భాగ మేకం చ ఏకేన పద్మపత్రికా।
కపోతం నాళికాయుక్తం విదధీత పదత్రయం॥

18

చేదం చ భాగికం కుర్యాత్ పీఠే శ్రీబంధనామని।
శ్రీబంధోఽయం సమాఖ్యాతో వేదిబంధోఽథ కథ్యతే॥

1

తా॥ పీఠము యొక్క ఎత్తును 27 భాగములుచేసి నీడవర్తి 4 భా, పద్మపత్రిక 2 భా కర్ణిక 1 భా, కుముదము 3 భా, చేదము 1 భా, మేషము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, చేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేది 1 భా, చేదము 1 భా, కంఠము 2 భా, పట్టిక 1 భా, పద్మపత్రిక 1 భా, కపోతము 3 భా, భేదము 1 భా, ఇది శ్రీబంధము.

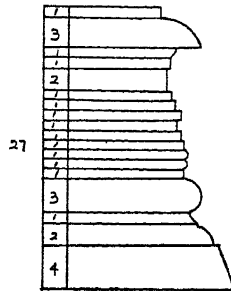
82. పాదబంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

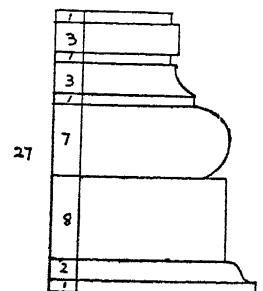
శ్లో॥ అథ వా త్రినవాంశోచ్ఛం జన్మ చై కేన కారయేత్।
శేషం పూర్వవ దుద్దిష్టం కుర్యా త్తుంగే శేషతః॥

9

తా॥ ఎత్తును 27 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా. పద్మము 2 భా. కంపము చేయగూడదు. ఆ పైన వరుసగా మును పటివలెనే చేయవలెను. ఇది పాదబంధము మూడవపద్ధతి.



ఉపనాళికాస్థితపాదబంధము
శ్రీబంధము.



పూర్వవత్పాదబంధము 2

83. కుముదబంధ భేదములు

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం చ సప్తవింశాంశ ముచ్చయేత్।
ద్విభాగం జన్మతుంగం స్యాత్ తత్సమం చాంబుజోత్తమమ్॥

33

అంశ మేకం చ కంపం స్యాత్ పప్రచుగం పవంశకం!

అంశం పద్మంచ కర్ణంచ అంశం పద్మం తథాఒంశకం॥

34

కుముదోచ్చం త్రయాంశం స్యాత్ పద్మచుగం తథాఒంశకం!

కర్ణాంత మంశకం పద్మం కంపం చాట్టం తథాఒంశకం॥

35

ద్వ్యంశం పట్టం చాట్టమంశం కంప మంచేనయోజయేత్!

పూర్వోత్తంగస్య మానేన పట్టికే తు విశేషతః॥

36

ద్వ్యంశం గోపాన సంయుక్తం చోర్ధ్వే యుక్త్యా స్వలంకృతం!

కేచి త్కుముదకాంగే తు త్రిపట్టాశ్రమ మేవ వా॥

37

మధ్యే పట్టై ర్విశేషం తు పుష్పరత్నై శ్చ శోభితం!

కటకావృత మేవం వా శుద్ధవృత్త మథాఒపి వా॥

38

త్రయాంశం కుముదం వాఒపి షడశ్రాకృతి మేవ వా!

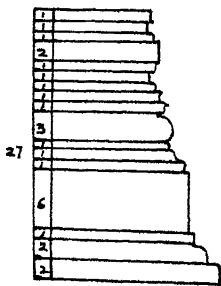
ఏన మష్టాశ్రకం కుర్యాత్ పద్మకేసర మీరితమ్॥

39

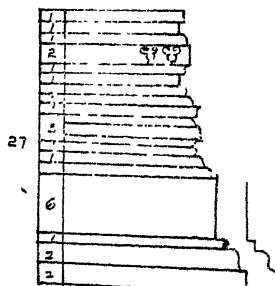
సర్వహర్యేషు యోగ్యం స్యాత్ కారయే చ్చిల్పవిత్తమః॥

39½

తా॥ అధిష్ఠానము ఎత్తును 27 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా. జన్మము ? భా. కంపము 1 భా. జగతి 1 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుముదము 3 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. పట్టము 2 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. నాజనము 1 భా. ఇది మొదటి పద్ధతి. మరియు దీనినే పట్టిక 2 భాగములు గోపానము చేసి అపైన ఆలోచనతో చక్కగా చేయవలెను. కుముదమును త్రిపట్టముగా చేసి మధ్యపట్టమును పుష్పలంకారముగను లేదా రత్నాలంకారముగను లేక కడియములతో నావరింపబడిన దానినిగాను లేక గుండ్రముగాను చేయుదురు. కొండలు కుముదమును 6 పలకలుగాను లేక



మూసారీ కుముదములకము.



మూసారీ కుముదములకము 2 భామే పట్టికేసరము

6 పలకలుగాను చేయుదురు. ఇది సమస్తహర్యములకు యోగ్యమైనది. ఇది రెండవపద్ధతి. దీనినే పద్మకేసరమందురు.

84. శ్రీ భోగ భేదములు

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ శ్రీభోగం త మిహోద్యతే ।

తుంగే తు సప్తవింశాంశం సార్థద్వ్యంకేన జన్మచ॥

క్షుద్రకంపం త్వర్ధభాగం చాంబుజోచ్ఛం గుణాంశకమ్।

అన్యత్ర క్షుద్రపద్మం స్యాత్ కంప మర్ధేన యోజయేత్॥

131

తదూర్ధ్వే కర్ణ మంశం స్యాత్ కంప మర్ధేన యోజయేత్।

క్షుద్రాబ్జం తత్సమం చైవ కుంభాచోచ్ఛం గుణాంశకమ్॥

132

తదూర్ధ్వే పద్మ మర్ధేన తత్సమం క్షేపణం భవేత్।

కర్ణతుంగం కలాంశం స్యాత్ కంప మర్ధేన కాలయేత్॥

133

తత్సమం పద్మతుంగం స్యాత్ పట్టికోచ్ఛం కలాంశకమ్।

పద్మ మర్ధం తథా కంపం కంధరం ద్వ్యంశ మిష్యతే॥

134

కంపం పద్మం శివాంశం తు సార్ధాంశం తు కపోతకమ్।

తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశ కే నైవ మాలింగాదీని యోజయేత్॥

135

తా॥ అధిష్ఠాన తుంగమును 27 భాగములు చేసి పాదుక 2½ భా. క్షుద్రకంపము ½ భా. పద్మము 1 భా. క్షుద్రపద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కర్ణము 1 భా. కంపము ½ భా. క్షుద్ర పద్మము ½ భా. కుంబుదము 1 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కర్ణము 2 భా. కంపము ½ భా. పద్మము ½ భా. పట్టిక 2 భా. పద్మము ½ భా. కంపము ½ భా. కంఠము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము ½ భా. కపోతము 2 భా. అలింగము ½ భా. వాజనము 1 భా. ఇది శ్రీభోగము మొదటిపద్ధతి.

శ్లో॥ అథ వా జన్మయుగ్మాంశం క్షుద్రోపానం శివాంశకమ్।

మహాంబుజం శివాంశం స్యా దర్ధేన క్షుద్రపంకజమ్॥

136

అర్ధేన కంప కర్ణం దృక్కంపం పద్మం శివాంశకమ్।

కపోతం చాశ్వినీభాగ మంబరాంశం గతోదయమ్॥

137

ప్రతివాజన మేకాంశం ద్విభాగం చ గతోదయమ్।

వ్యోమాంశ మబ్జం కంపం చ ద్వ్యంశకం పట్టికోదయమ్॥

138

అద్యర్ధాంశం గతోత్తుంగం వాజనం కంప మూర్ధ్వకే।

తత్సమం పద్మతుంగం స్యాత్ సార్ధద్వ్యంశం కపోతకమ్॥

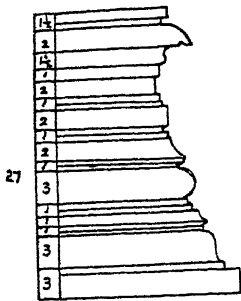
139

ద్వ్యంశేన ప్రతిమం చైవ సప్తఞ్చింతి కోదయమ్।

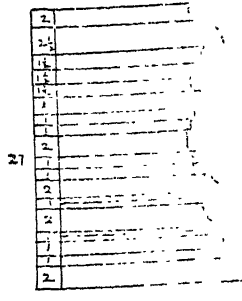
శ్రీభోగం స్యాద్ధోద్విధా ప్రోక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

140

తా|| పైజెప్పినదానినే పాదుక 2 భా. ఉపపాదుక 1 భా. పద్మము 1 భా. త్సుద్రుద్యము



పాదపాద్ర భాగము 1



పాదపాద్ర భాగము 2

శ్రీ భా. కంఠము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 2 భా. గలము 1 భా. ప్రవాజనము 1 భా. గలము 2 భా. పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. పట్టిక 2 భా. గలము 1 1/2 భా. ప్రవాజనము 1 1/2 భా. పద్మము 1 1/2 భా. కంఠము 2 1/2 భా. ప్రవాజనము 2 భా. ఇట్లు చేసిచివ్ శ్రీభాగము రెండవపద్ధతి యగును.

85. పాదబంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో|| అష్టావింశాంశకం కృత్వా జన్మ ద్వ్యంశేన కారియేత్|

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం వప్రస్థోఽపి కారియేత్||

10

యుక్త్యా తు కంధరం ప్రోక్తం శేషం పూర్వోక్తవ ద్విధుః|

ఏత చ్చతర్విధం ప్రోక్తం పాదబంధ మసూతకమ్||

తా|| ఎత్తు 28 భాగములు చేసి ఉపాసము 2 భా. కంఠము 1 భా. ప్రసము 8 భా. అక్కడి నుండి కంఠము 1 భా. పుముదము 7 భా. కంఠము 1 భా. కర్ణము 2 భా. కంఠము 1 భా. పట్టము 3 భా. కంఠము 1 భా. ఇది పాదబంధము నొల్లవ పద్ధతి.

86. నశినకాంతము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

శ్లో|| చతుఃసప్త విభాగం తు తలమానం విభాజితే||

94

ద్విభాగం పాదుకం ఖ్యాతం దలమానం యుగాంశకమ్|

గల మేకేన కర్తవ్య మంబుజం తు ద్విభాగయా||

95

ద్విభాగం పట్టికామాన మంశం పాదుక నుచ్యతే|

జగతీ చతురంశం తు పద్మ మంశం ద్విజోత్తమ||

96

కంఠ మంశేన పద్మం తు శశ్యంశం ప్రవిధీయతే|

గుణాంశం కుముదోత్సేధం పద్మ మంశేన కల్పయేత్||

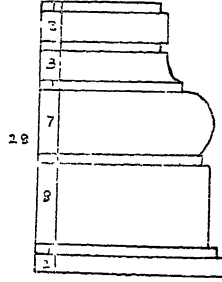
97

కంప మంకేన కర్తవ్యం త్రిపట్నం త్వేభాగయా।
ప్రతిమానం భవేద్ ద్వ్యంశం వాజనం తు శివాశకం॥
ఏవం నశినకాంతం స్యాత్ సర్వదేవ ప్రియావహమ్॥

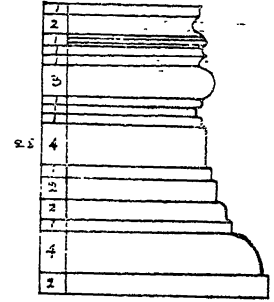
83

88

తా॥ ఎత్తును 28 భాగములుచేసి పాదుక
2 భా. దలము 4 భా, గలము 1 భా, వద్దము
2 భా, పట్టిక 2 భా, పాదుక 1 భా, జగతి
4 భా. పద్మము 1 భా, కంఠము 1 భా,
పద్మము 1 భా, తుముదము 3 భా, పద్మము
1 భా. కంపము 1 భా, త్రిపట్నము 1 భా,
ప్రతిముఖము 2 భా, వాజనము 2 భా,
ఇది నశినకాంతము.



పాదబంధము 4



కర్తవ్యం త్వేభాగయా

87. పాదబంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఏకోన త్రింశదంశం తు తుంగం కృత్వా విశేషతః॥

7

ద్విభాగం జన్మతుంగం స్యాత్ పద్మోచ్చం తత్పమం భవేత్।
కంప మేకేన కర్తవ్యం శేషం ప్రాగుక్తవ న్న్యసేత్॥

8

తా॥ ఎత్తును 29 భాగములుచేసి పాదుక 2భా, పద్మము 2 భా, కంపము 1 భా.
మిగిలినవి పూర్వమువలెనే వరుసగా 8-7-1-3-1-3-1 భాగములచేయుట రెండవపద్ధతి పాదబంధము.

88. అంభోజకేసరము

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య చోత్సేధేఽ ప్యేకోన వింశ దంశితే।
ఉపానం చైకభాగేన సాష్టకంపం షడంశకమ్॥

28

షడంశం జగతేరుచ్చ మేకాంశం గలమానకం।
కర్ణ మేకేన కర్తవ్య మేకే నాష్టం తు కారయేత్॥

29

తుముదోచ్చం గుణాంశేన పద్మ మేకేన కారయేత్।
కంప మేకేన కర్తవ్యం కర్ణోచ్చం తు ద్విభాగశః॥

30

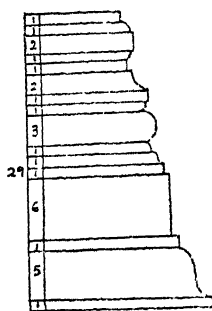
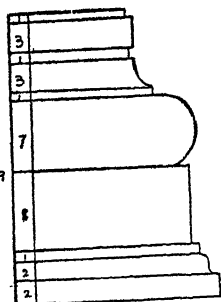
ఏకాంశం కంపతుంగం తు తత్పమం తు దలోదయం।
మహాపట్టి ద్విభాగేన దల మేకాంశ మానతః॥

31

కంప మేకేన కర్తవ్య మష్టాశ్రం కుమనాత్మతి!
అంభోజకేసరం నామ్నా పౌడయింశ విశేషమ్॥

82

తా. ఎత్తును 29 భాగములచేసి ఉపాసము 1 భా, పశ్చము 5 భా, కంపము 1 భా,



జగతికి భా. గలము 1 భా, కర్ణము 1 భా,
 నవ్వుము 1 భా, నమనము 1 భా, పద్మము
 1 భా, పంచము 1 భా, కర్ణము 2 భా,
 కంపము 1 భా, చలము 1 భా, మహాపట్టి
 2 భా, నమము 1 భా, సంపము 1 భా, కుముద
 మును 1 చలకళగా చేయవలెను. దీనిని
 అభ్యుక్తి లేగు నాంతులు. పాదబంధపాతి.

89. శ్రీ విరాధభేదములు

కాశ్యపశిల్పము రెవ పరిలభము

శ్లో॥ ద్వాత్రింశ ద్విభజే దుచ్చ ము.పోపానం ద్విభాగం॥

51

ఉపానం త్వేతి భాగం స్వాత్ సప్తాంశం కమలోదయమ్।

కంత మేకేన కర్తవ్యం పట్ట మేకేన కారయేత్॥

52

కుముదోచ్ఛం చతుర్భాగ మేకాంశం దల ముచ్యతే।

కంప మేకేన కర్తవ్యం గుణాంశం గలమానతః॥

53

కంప మేకేన కర్తవ్య మూర్ధ్వకంప ప్రకల్పయేత్ ।

కపోతోచ్ఛం యుగాంచేన ఆలింగం చైకభాగవతః॥

54

ఏకే నాంతరితం కుర్యాత్ ప్రతితుంగం ద్విభాగతః॥

వాజనం తు ద్విభాగేన కల్పయే త్సు క్రమేణ తు॥

55

ప్రతిబంధే తు భేదం స్యాత్ శ్రీబంధం త ముదాహృతమ్॥

551

తా॥ ఎత్తును 32 భాగములుచేసి, ఉపపాదుక 2 భా, పాదుక 2 భా, పద్మము 7 భా, కంఠము 1 భా, పట్టము 1 భా, కుముదము 4 భా, దలము 1 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా, కంపము 1 భా, ఊర్ధ్వకంపము 1 భా, కపోతము 2 భా, ఆలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజసము 2 భా, ఇది ప్రతిబంధజాతిలోని శ్రీ బంధము.

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం స్యాద్ ద్వాత్రింశ ద్విభాజితే।

ద్విభాగం జన్మతుంగం స్యా దంతే నై కేన వాజనం॥

48

సప్తాంశేన మహాపద్మం కర్ణ మంశం తథాఽంబుజం।

ఊర్ధ్వే కుంభం తు వేదాంశం పద్మ మేకేన కారయేత్॥

49

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం త్ర్యంశకై ర్గల మున్నతం।

కంప మంశం గలం చాంశం గోపానం చతురంశకమ్॥

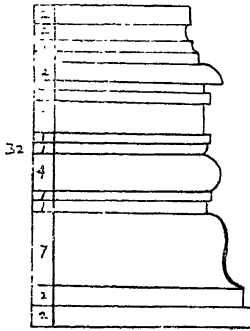
50

అలింగ మంశకం చోర్ధ్వే చాంశే నాంతరితం తథా।

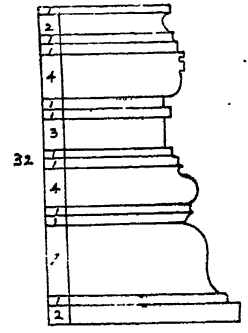
ప్రతివ క్త్రిం ద్విభాగం స్యా దూర్ధ్వే వాజన మంశకమ్॥

51

తా॥ ఎత్తును 32 భాగములుచేసి పాదుక
2 భా. వాజనము 1 భా. పద్మము 7 భా,
కర్ణము 1 భా. పద్మము 1 భా. కుంభము 4 భా,
పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. గలము 3 భా.
కంపము 1 భా. గలము 1 భా. గోపానము
4 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా.
ప్రతి 2 భా వాజనము 1 భా. ఇది శ్రీబంధము
మొదటి పద్ధతి.



కాశ్యపశిల్పశ్రీబంధము.



మానసారశ్రీబంధము 1

90. శ్రీ కాంత బంధము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

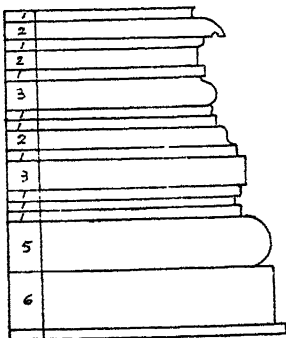
శ్లో॥ ప్రతిబంధస్య వర్గం స్యా న్మం చ బంధ ముదాహృతం।

తదే వాలింగకా దూర్ధ్వం విభజ్యం వింశ దంశకైః॥

90

కల్ప్యం శ్రీకాంత బంధం తు పాదబంధేవిభేదితమ్॥

90½



కాశ్యపశిల్పశ్రీకాంత బంధము.

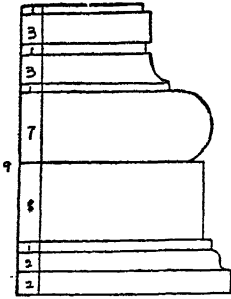
తా॥ మంచబంధముకంటె 7 భాగము లెక్కువచేసి అనగా
కుముదముపైనున్న అలింగముతోగూడ దిగువ 13 భాగములుకాక
పైన 20 భాగములుచేసి కుదిర్చినచో శ్రీకాంతబంధమగును.

కంప మేకేన కర్తవ్య మస్త్రాశ్రం కుముదాకృతిః।

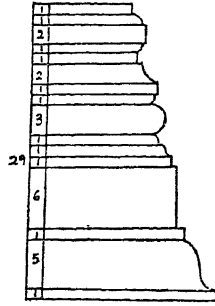
అంభోజకేసరం నామ్నా పాదబంధ విశేషకమ్॥

32

తా॥ ఎత్తును 29 భాగములచేసి ఉపానము 1 భా, పద్మము 5 భా, కంపము 1 భా,



మూలపాద పాద బంధము 2



శిల్పకర్తృత్వంబున భాగములు 29.

జగతి 5 భా, గలము 1 భా, కర్ణము 1 భా,

పద్మము 1 భా, కుముదము 3 భా, పద్మము

1 భా, కంపము 1 భా, కర్ణము 2 భా,

కంపము 1 భా, దలము 1 భా, మహాపట్టి

2 భా, పలము 1 భా, కంపము 1 భా, కుముద

మును 5 పలకలుగా చేయవలెను. దీనిని

అంభోజకేసర మందురు. పాదబంధజాతి.

89. శ్రీ బంధ భేదములు

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

శ్లో॥ ద్వాత్రింశ ద్విభజే దుచ్చ ముపోపానం ద్విభాగతః।

51

ఉపానం త్వేతి భాగం స్యాత్ సప్తాంశం కమలోదయమ్।

కంఠ మేకేన కర్తవ్యం పట్ట మేకేన కారయేత్॥

52

క్షుముదోచ్చం చతుర్భాగ మేకాంశం దల ముచ్చతే।

కంప మేకేన కర్తవ్యం గుణాంశం గలమానతః॥

53

కంప మేకేన కర్తవ్య మూర్ధ్వకంపం ప్రకల్పయేత్।

కపోతోచ్చం యుగాంశేన అలింగం చైకభాగతః॥

54

ఏకే నాంతరితం కుర్యాత్ ప్రతితుంగం ద్విభాగతః।

వాజనం తు ద్విభాగేన కల్పయే త్తు క్రమేణ తు॥

55

ప్రతిబంధే తు భేదం స్యాత్ శ్రీబంధం త ముదాహృతమ్॥

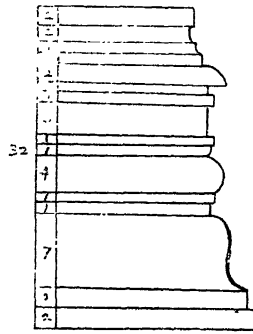
55½

తా॥ ఎత్తును 32 భాగములుచేసి, ఉపపాదుక 2 భా, పాదుక 2 భా, పద్మము 7 భా, కంఠము 1 భా, పట్టము 1 భా, కుముదము 4 భా, దలము 1 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా, కంపము 1 భా, ఊర్ధ్వకంపము 1 భా, కపోతము 2 భా, అలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజనము 2 భా, ఇది ప్రతిబంధజాతిలోని శ్రీ బంధము.

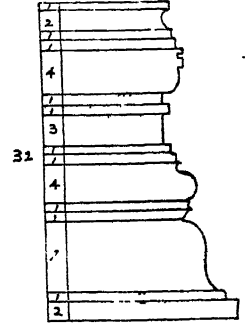
మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం స్యాద్ ద్వాత్రింశ ద్విభాజితే।
ద్విభాగం జన్మతుంగం స్యా దంశే నై కేన వాజనం॥ 48
సప్తాంశేన మహాపద్మం కర్ణ మంశం తథాఽంబుజం।
ఊర్ధ్వే కుంభం తు వేదాంశం పద్మ మేకేన కారయేత్॥ 49
తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం త్ర్యంశకై ర్గల మున్నతం।
కంప మంశం గలం చాంశం గోపానం చతురంశకమ్॥ 50
అలింగ మంశకం చోర్ధ్వే చాంశే నాంతరితం తథా।
ప్రతివక్త్రం ద్విభాగం స్యా దూర్ధ్వే వాజన మంశకమ్॥ 51

తా॥ ఎత్తును 32 భాగములుచేసి పాదుక
2 భా. వాజనము 1 భా, పద్మము 7 భా,
కర్ణము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుంభము 4 భా,
పద్మము 1 భా, కంపము 1 భా, గలము 3 భా,
కంపము 1 భా, గలము 1 భా, గోపానము
4 భా, అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా.
ప్రతి 2 భా వాజనము 1 భా. ఇది శ్రీబంధము
మొదటి పద్ధతి.



కాశ్యపశిల్పశ్రీబంధము.

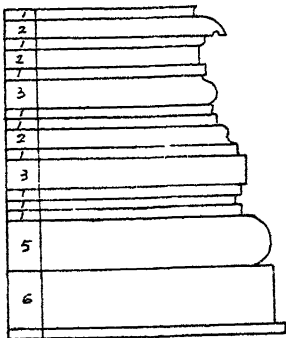


మానసారశ్రీబంధము 1

౨౦. శ్రీ కాంత బంధము

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటము

శ్లో॥ ప్రతిబంధస్య వర్గం స్యా న్మం చ బంధ ముదాహృతం।
తదే వాలింగకా దూర్ధ్వం విభజ్యం వింశ దంశకైః॥ ౯౦
కల్ప్యం శ్రీకాంత బంధం తు పాదబంధేవిభేదితమ్॥ ౯౦½



కాశ్యపశిల్పశ్రీకాంత బంధము.

తా॥ మంచబంధముకంటె 7 భాగము లెక్కువచేసి అనగా
కుముదముపైనున్న అలింగముతోగూడ దిగువ 18 భాగములుకాక
పైన 20 భాగములుచేసి కుదిర్చినచో శ్రీకాంతబంధమగును.

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త దేకాంశ సమాధిక్య మంబుజోపరి పద్మకమ్ |
ఉపానోపరి పద్మం వా శివాంశే నాంశ మాధీకమ్ || 52

ఏత నృహంబుజస్యాధః కంప మేకేన కారయేత్ |
రసాంశం తన్మహాబ్జం స్యా చ్ఛేషం ప్రాగుత్తవ స్సయేత్ || 53

ఏత చ్చతుర్విధం ప్రోక్తం శ్రీబంధ మతి నామకం |
చక్రవర్తే శ్చ విష్ణోశ్చ శివస్యాపీచ యోగ్యకమ్ || 54

తా॥ పై జెప్పిన దానినే ఒక భాగమును పెంచి, మహాపద్మము పైన పద్మమునుగాని లేక ఉపాసముపైన పద్మమునుగాని చేసినయెడల (శ్రీ) బంధము క్రిందపద్మము యగును. అటుల ఒక భాగమును పెంచి దానినే మహాపద్మము క్రిందకంపమును చేయుట. (శ్రీ) బంధము మూడవపద్మతి. ఇప్పటి కొలతమీదనే మహాపద్మమును 3 భాగములుచేసి దాని దిగువ 1 భాగమును కంపమును చేయుట (శ్రీ) బంధము నాల్గవపద్మతి.

91. కంప బంధము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ కంపబంధం ప్రకీర్తితం || 173

పటషడ్భాగకృతే తుంగే జన్మాది వాజనాంతరం |
చతుర్భాగేన జన్మ స్యాత్ ఊద్రోపానం శివాంశంకం || 174

మహాబ్జం పంచభాగం స్యాత్ ఊద్రాబ్జం తు శివాంశకం |
తదూర్ధ్వే కంప మేకేన నిమ్న మంశేన యోజయేత్ || 175

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం తత్సమం చోర్ధ్వపద్మకమ్ |
మహాబ్జోచ్చసమం కుంభం తదూర్ధ్వే చాబ్జ మంశకమ్ || 176

కంప మేకం తదూర్ధ్వే తు చాలింగోపరి చాంశకమ్ |
తదూర్ధ్వేఽంతరితం చాంశం ప్రతిం ద్వ్యంశేన యోజయేత్ || 177

తస్యోర్ధ్వే వాజనం చాంశం క్షేపణం చైకభాగికమ్ |
తస్యోర్ధ్వే కంధరం చాంశం కంప మేకేన కారయేత్ || 178

పద్మమంశం తదూర్ధ్వే తు కపోతోచ్చం త్రయాంశకం |
అలింగ మంశకం చోర్ధ్వే ప్రతి మేకేన కారయేత్ || 179

వృత్తం వా తత్ర పట్టం వా కంఠదేశే విశేషతః॥

179

తా॥ ఎత్తును ౩6 భాగములుచేసి పాదుక 4 భా, ఉపపాదుక 1 భా, పద్మము 5 భా, పద్మము 1 భా, కంపము 1 భా, నిమ్మము 1 భా, వాజనము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుంభము 5 భా, పద్మము 1 భా, కంపము 1 భా, ఆలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజనము 1 భా, క్షేపణము 1 భా, కంఠము 1 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కపోతము 1 భా, ఆలింగము 1 భా, ప్రతి 1 భా, ఇది కంపబంధము. దీనికి కుంభప్రదేశమున వృత్తముగాని లేక పట్టముగాని చేయవలెను.

2. శ్రీకాంతము

శ్లో॥ శ్రీకాంతస్య విధం ప్రోక్తం సవ్యాంకార శోభితం॥

180

తదేవ తుంగభాగేన త్ర్యంశం చోపానతుంగకం॥

క్షుద్రోపానం త తైకాంశం చాష్టభాగం మహాంబుజం॥

181

క్షుద్రాబ్జం చైకభాగేన కంఠరం తత్సమం భవేత్॥

పద్మ మేకం తదూర్ధ్వే తు పట్టికోచ్ఛం గుణాంశకమ్॥

182

క్షుద్రకంపం శివాంశం స్యాత్పద్మతుంగం యుగాంశకమ్॥

క్షుద్రాబ్జతుంగ మంశం చ నిమ్నం చోర్ధ్వే శివాంశకమ్॥

183

తత్సమం చోర్ధ్వపద్మం స్యా దూర్ధ్వే కుంభం గుణాంశకమ్॥

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం తత్సమం క్షేపణం భవేత్॥

184

కంఠరం చ ద్విభాగం స్యాత్కంప మేకేన కారయేత్॥

పద్మతుంగం తు తత్తుల్యం కపోతోచ్ఛం కలాంశకం॥

185

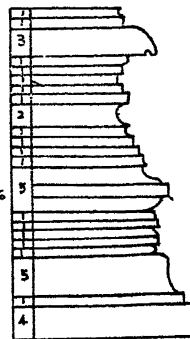
ఊర్ధ్వ మాలింగ మంశంచ ప్రతి మేకేన కారయేత్॥

ఏతత్ శ్రీకాంతనామ స్యాత్ శివవిష్ణులయేషుచ॥

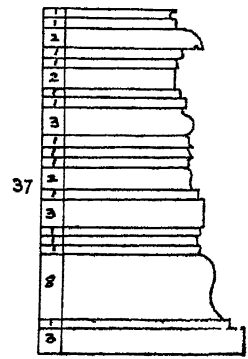
186

తా॥ పై జెప్పిన దానికంటె 1 భాగము

ఎత్తునుకలిపి ౩7 భాగములుచేసి, పాదుక ౩ భా, ఉపపాదుక 1 భా, పద్మము 8 భా, క్షుద్రపద్మము 1 భా, కంఠము 1 భా, పద్మము 1 భా, పట్టిక 1 భా, క్షుద్రకంపము 1 భా, పద్మము 2 భా, క్షుద్రపద్మము 1 భా, నిమ్మము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుంభము 1 భా, కంపము 1 భా, క్షేపణము 1 భా, కంఠము 2 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కపోతము 2 భా, ఆలింగము 1 భా, ప్రతి 1 భా, ఇట్లు చేసినచో శ్రీకాంతమగును. ఇది శివవిష్ణుమందిరములకు యోగ్యము.



మీసము 36 కంఠదేశము



మీసము 37 శ్రీకాంతము

93. ప్రతిబంధ భేదములు

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ మాసూరే మిహిరత్రయాంశిని తతో లంఘ్యైః పాదుకాం పావతైః ।
 రష్టాభి ర్జగతీం స్వరైః కుముదకం శేషే చ సాంశే లంఘ్యైః ।
 త్రి ద్వ్య గ్న్య శ్చ మితై ర్గలం విచయేత్ కంపం గలం పట్టికామ్ ।
 ప్ర త్యుద్యన్మకరాస్యకాది పుచిరాం సింహాదభి శోభ్యన్విలామ్ ॥

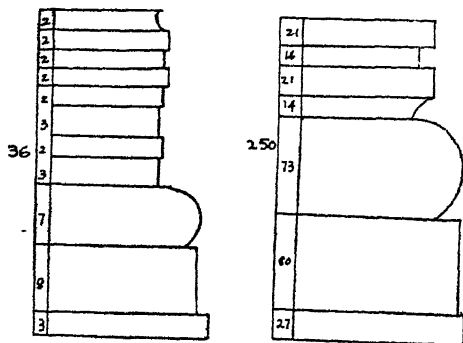
74

తా॥ అధిష్ఠానతుంగమును శిశి భాగములుచేసి పాదుక 3 భా, జగతి 8 భా, కుముదము 7 భా, గలము 3-2-2, ఇట్లు నాలుగుండములుగా మొత్తము 16 భాగములు, కంపము 2 భా, గలము 2 భా, పట్టిక 2 భా, ప్రతి 2 భా, ఇట్లుచేసి ప్రతియంశు మకరాలంకారముగాని సింహాద్య లంకారముగాని చేయవలెను. ఇది ప్రతిబంధభేదము.

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ నక్షత్రైః పాదుకోచ్చం రచయతు జగతీం పంక్తిమాతంగ సుఖ్యైః
 సప్తత్యై కై రవోచ్చం త్రితయసహితయా కర్ణ మద్రిద్వయాంఘ్రైః ।
 కంపోత్పేదం సమిద్భిః పుస రపి మనుభిః కంధరం పట్టికోచ్చం ।
 త్విద్మాంఘ్రైః కుట్టిమోచ్చే శతయుగయుత పంచాశ దంతై ర్విభక్తైః ॥

86



శిల్పరత్నప్రతిబంధము

శిల్పరత్నప్రతిబంధము.

తా॥ అధిష్ఠానతుంగమును 50 భాగములుచేసి, పాదుక 17 భా, జగతి 80 భా, కుముదము 73 భా, కర్ణము 14 భా, కంపము 21 భా, కంఠము 14 భా, పట్టిక 21 భా, ఇట్లు చేసికొని ప్రతిబంధముగును.

94. క్షుద్రహర్మ్యములకు మంచక భేదములు

క్షుద్రహర్మ్యములకు వయోగించు మంచకపాతి భేదములను చెప్పుచున్నాడు.

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ మంచకః సోఽప్రభుయం కుర్యా న్నవభాగం విచక్షణః ॥

ద్విభాగం కుముదతత్ర సప్తాంశం కుట్టిమం భవేత్ ॥

8

81

తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 9 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు కుముదమును 7 భాగములు కుట్టిమమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ద్వాదశాంశ కృతోత్పేదే ద్విభాగం పాదుకం విదుః॥ 6

సప్తాంశం కుట్టిమోత్పేదం రామాంశం ప్రతిచ్యుతే॥
ప్రతిమంచక నామైత న్నౌణాం సాధారణం విదుః॥ 7

తా॥ ఎత్తును 12 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా, కుట్టిమము 7 భా, ప్రతి 3 భా, చేసి లేని ప్రతిమంచకమగును.

శ్లో॥ పంచభాగ కృతోత్పేదే ప్యేకాంశం పాదుకోన్నతం॥
ద్విభాగై ర్జగతీం తస్య కర్ణ మంశేన కారయేత్॥ 8

ప్రతే రుచ్చయ మేకేన నామ్నా త ద్గలమంచకమ్॥ 8½

తా॥ ఎత్తును 5 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, జగతి 2 భా, కర్ణము 1 భా, ప్రతి 1 భా, ఇదిగల మంచకము.

శ్లో॥ సూర్యాంశక కృతోత్పేదే ద్వ్యంశం త త్పాదుకం భవేత్॥ 9

షడంశం కుట్టిమం విద్యాద్ గలం ద్వ్యంశం తు కారయేత్॥
ద్వ్యంశం త త్రప్తస్థరం విద్యాద్ గలమంచక మీతితమ్॥ 10

తా॥ ఎత్తును 12 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా, కుట్టిమము 6 భా, గలము 2 భా, త్రప్తస్థరము 2 భా, ఇదియును గలమంచకమే.

శ్లో॥ కుర్వీత స్ఫుట మిహ జన్మకుట్టిమం తత్ తత్పట్టం గల మఖ పట్టికాం ప్రతిచ॥
నే త్రాంగ ఊతి నయ నేందు నేత్ర భాగై ర్మాసూరై ర్బలవిపు భాజితే క్రమోఽయమ్॥ 11

తా॥ ఎత్తును 14 భాగములుచేసి పాదుక 2 భా, కుట్టిమము 6 భా, పట్టము 1 భా, గలము 2 భా, పట్టిక 1 భా, ప్రతి 2 భా, ఇది క్రమము.

శ్లో॥ జన్మత్రిభాగం వసుభిశ్చజంఘా తత్పట్టికాంశేన గలం ద్విభాగమ్॥
తదూర్ధ్వపట్టం రజనీకరాంశం ప్రతిర్గణాంశై ర్గలమంచకాఖ్యమ్॥ 12

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి పాదుక 3 భా, జంఘ 8 భా, పట్టిక 1 భా, గలము 2 భా, పట్టము 1 భా, ప్రతి 3 భా, ఇదియొకగల మంచకము.

శ్లో॥ నవభాగ కృతోత్పేదే శివాంశం పాదుకోన్నతమ్॥
జంఘాకర్ణై ర్త్రి ద్వి భాగైర్గల మంశం ప్రతిచ దృశామ్॥ 13

తా॥ ఎత్తును 9 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, జంఘ 3 భా, కర్ణము 2 భా, గలము 1 భా, ప్రతి 2 భా, ఇదియునుగల మంచకమే.

శ్లో॥ ఏక త్రి ద్వి ద్వి భాగైః స్యు ర్గలమంచేత్ప్రభాజితే।
ఉపాన జగతి కర్ణ ప్రస్తరాణి యథాక్రిమమ్॥

1

తా॥ ఎత్తును 8 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, జగతి 3 భా, కర్ణము 2 భా, ప్రస్తరము 2 భా కలది గలమంచకము.

శ్లో॥ అష్టాదశాంశే త్రిభి రస్య పాదుకం । జంఘాస్తభిః పట్ట మిలాంశితో గలమ్ ।
ద్వాభ్యాం తదూర్ధ్వగత మంశత ఏవ పట్టమ్ । కర్ణత్రిభాగై ర్గలమంచకాభిధే॥

5

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి పాదుక 3 భా, జంఘ 8 భా, పట్టము 1 భా, గలము 2 భా, పట్టము 1 భా, కర్ణము 3 భా, కలది గల మంచకము.

శ్లో॥ అధిష్ఠానే త్రిధా భ క్తే పాదుకం కుట్టిమం ప్రతిమ్ ।
కుర్యా దేకాంశతః పద్మా కార మేతైః కరోతు వా॥

16

తా॥ ఎత్తును 3 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, కుట్టిమము 1 భా, ప్రతి 1 భా, ఈ మూడు భాగములును పద్మమువలె చేయవలెను.

శ్లో॥ ఆద్యంగం దశదా కృత్వా కుర్యా త్పాదుక మంశతః ।
జంఘామానం త్రిభి ర్భాగైః పట్టమాన మిలాంశకమ్॥

17

ద్విభాగతో గళోత్పేద మేకాంశం పట్టికోదయమ్ ।
ద్వాభ్యాం ప్రస్తరమానం తు గలమంచవిశేషకమ్॥

18

తా॥ ఎత్తును 16 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, జంఘ 3 భా, పట్టము 1 భా, గలము 2 భా, పట్టిక 1 భా, ప్రస్తరము 2 భా కలదికూడ గల మంచకమే.

శ్రి. పా ద బంధ భేద ము లు

పై అధ్యాయముననే పాదబంధ జాతిని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అధిష్ఠాన నోచ్చ్రయే ద్వేదా భ క్తే ష్వంశేన కుట్టిమమ్ ।
అంశేన కుముదోత్పేద మష్టదా విభజే త్పదమ్॥

19

పట్టికాంశేన కంపాంశ కర్ణాంశౌ తూర్వకంపకమ్ ।
అంశే నథ త్రిభి ర్భాగై ర్వాజనం ప్రతికల్పయేత్॥

20

పాదబంధ మిదం జ్ఞేయం ముఖ్యజాత్యాద్యదూషితమ్॥

20½

తా॥ అధిష్ఠానోన్నతమును 2 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము కుట్టిమముచేసి రెండవ భాగమును 8 భాగములుచేసి పట్టిక 1 భా, కంపము 1 భా, కర్ణము 2 భా, కంపము 1 భా, వాజనము 3 భా, చేసిన పాదబంధ మగును. ఇది ముఖ్యజాతి వారలకు పనికివచ్చును.

శ్లో॥ ద్వాదశాంశే తతోత్సేధే వేదాంతై ర్జగతీం విదుః।
కుముదం తత్సమం కంప మంశం సార్ధేన వాజనమ్॥

40

ప్రతివాజన మర్ధాంశ మంశతః ప్రస్తరోచ్చయమ్।
పాదబంధ మిదం సర్వ దేవ మానవ యోగ్యకమ్॥

41

తా॥ ఎత్తును 12 భాగములుచేసి జగతి 4 భా. కుముదము 4 భా, కంపము 1 భా, వాజనము $\frac{1}{2}$ భా, ప్రతివాజనము $\frac{1}{2}$ భా, ప్రస్తరము 1 భా, ఇది పాదబంధము సమస్తదేవతలకు మానవులకు యోగ్యమైనది.

శ్లో॥ మన్వైకయుక్ త్రిభి రుపాన మతో ధరిత్రీ భాగై ర్నైః కుముద కం ప్రకరోతు తుంగే।
ఏకేన పట్ట మథ కంధర మీక్షణేన తద్వ త్ప్రతిం పున రిదం ఖలు పాదబంధమ్॥

42

తా॥ ఎత్తును 15 భాగములుచేసి పాదుక 3 భా, కంపము 1 భా, కుముదము 6 భా, పట్టము 1 భా, కంఠము 2 భా, ప్రతి 2 భాగములు. ఇది పాదబంధము.

౪౪. ప్రతిబంధభేదములు

శ్రీకుమారుడే ప్రతిబంధజాతిని చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ చంద్ర దృక్ శశి శివాంశకై ర్నైః ర్ధాతుభి శ్చ సమభాగితైః క్రమాత్।
వాజనం ప్రతిముఖ త్రిక శ్రుతో కర్ణ వృత్త కుముదే చ వప్రకమ్॥

57

ష ట్త్రిభాగ సమభాగితే తలే నాగవక్త్రసదృశం ముఖద్వయం।
దేవ విప్ర నృప మందిరేషు తత్ యోగ్యకం హ్యారగబంధకం భవేత్॥

58

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి వప్రము 7 భా. కుముదము 6 భా, కర్ణము 1 భా, త్రికము 1 భా ప్రతిముఖము 2 భా, వాజనము 1 భా, ఇట్లుచేసినచో సర్పముఖములు రెండుండి నట్లుండుటచే దీనిని ఉర్రబంధమని చెప్పదురు. దేవాలయములకును ఉత్తమజాతివారి భవనము లకును పనికివచ్చును.

శ్లో॥ ఆధిష్ఠానస్య చోత్సేధ మష్టాదశ విభాజితే।
సార్ధాంశం పాదుకోత్తుంగం కంప మర్ధాంశ మానతః।
భూతాంశం పంకజోత్తుంగం గల మేకేన కారయేత్॥

67

పద్మ మేకేన కర్తవ్యం కుముదోచ్చం త్రిభాగికమ్।
దల మేకేన భాగేన కారయే దంశ మూసితః॥

68

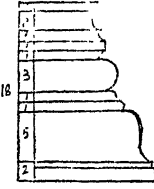
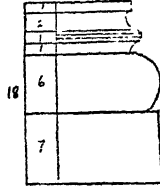
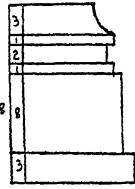
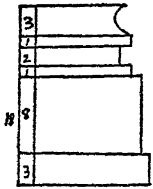
అలింగ మేకభాకేన తత్సమం త్వంతరీ భవేత్।
ప్రతేరుచ్చం ద్విభాగేన వాజనం చైకభాగతః

69

అబ్జబంధ మిదం నామ్నా భేదం తత్ప్రతిబంధకే॥

69½

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి పాదుక 1½ భా, కంపము ½ భా, మహాపద్మము 5 భా,



శిల్పరత్న గలమూసకము

శిల్పరత్న గలమూసకము

శిల్పరత్న ఉరగబంధము

మొదటి పద్మము

గలము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుముదము 5 భా, దలము 1 భా, అలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజనము 1 భా, ఇది పద్మబంధము. ప్రతి బంధభేదము.

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అధిష్ఠానస్య తుంగం తు అష్టాదశాంశకం కృతే।

సప్తాంశం వస్త్రతుంగం తు కుముదోచ్చం రసాఞ్శకమ్॥

12

కంప మేకేన కర్తవ్యం కంధరం తత్సమం భవేత్।

పట్టం చ పట్టికై ర్వ్యంశం కంప మేకేన కారయేత్॥

13

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి వస్త్రము 7 భా, కుముదము 5 భా, కంపము 1 భా, ఇది ఉరగబంధము మొదటిపద్ధతి. ప్రతిబంధజాతి.

శ్లో॥ అష్టాదశాంశకం తుంగే పాదుకాద్యర్థభాగికం॥

72

అర్ధాంశం ఊద్రకంపం తు భూతాంశం త నృహంబుజం।

ఏకాంశం కంధరం చాఞ్శం చాబ్జం కుంభం గుణాంశకం॥

73

తదూర్ధ్వే పద్మ మంశం స్యా దాలింగం తూర్ధ్వమంశకమ్।

ఏకాంశం వాజనం ద్వ్యంశం ప్రతి మేకేన వాజనమ్॥

74

తా॥ ఎత్తును 18 భాగములుచేసి అందు పాదుక 1½ భా, ఊద్రకంపము ½ భా, పద్మము 5 భా, కంపము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుంభము 5 భా, పద్మము 1 భా, అలింగము 1 భా, వాజనము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజనము 1 భా, ఇది పద్మబంధము మొదటి పద్ధతి. ప్రతిబంధజాతి.

- శ్లో॥ త్రిషడంశం తదుత్పేదం ద్వ్యంశకం పాదుకోచ్చయః।
కంప మర్థం తదూర్ధ్వే తు సార్థద్వ్యంశం మహాంబుజమ్॥ 153
- పద్మకంపం తదై కేన నిమ్న మంతరితం తథా।
అధ్యర్థాంశం ప్రతిఁ చైవ వాజనం చార్థభాగికం॥ 154
- కంధరం చైకభాగం స్యా త్కంపపద్మం శివాంశకమ్।
వృత్తకుంభం ద్విభాగం స్యా త్పద్మక్షేపణ మంశకమ్॥ 155
- కర్ణ మేకేన తస్యోర్ధ్వే కంపపద్మం శివాంశకమ్।
కపోతం సార్థభాగం స్యా దూర్ధ్వ మర్ధేన వాజనమ్॥ 156
- సర్వాలంకార సంయు క్తం వ్యాలగ్రాహోది భూషితమ్॥ 156½

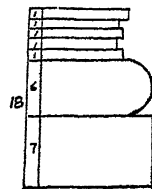
తా॥ ఎత్తును 18 భాగములు చేసి పాదుక 2 భా, కంపము ½ భా, పద్మము ½ భా, పద్మము ½ భా, కంపము ½ భా, నిమ్నము ½ భా, అంతరితము ½ భా, ప్రతి 1½ భా, వాజనము ½ భా, కంఠము 1 భా, కంపము ½ భా, పద్మము ½ భా, వృత్తకుంభము 2 భా, పద్మము ½ భా, కంపము ½ భా, కర్ణము 1 భా, కంపము ½ భా, పద్మము ½ భా, కపోతము 1½ భా, వాజనము ½ భా, సమస్తవిధములయిన అలంకారములతో చేయవలెను. ఇది కుక్కి బంధము మొదటిపద్ధతి.

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

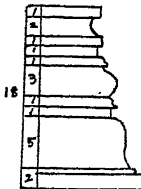
- శ్లో॥ త్రిషడంశం తదోత్పేదం కృత్వా సార్థాంశ పాదుకమ్॥ 65
- కంప మర్థాంశ మి త్యుక్తం భూతాంశం పంకజోదయమ్।
గల మేకేన కర్తవ్యం పద్మ మేకేన కారయేత్॥ 66
- కుముదోచ్చం త్రిభాగం తు గల మేకేన కారయేత్।
అలింగ మేకభాగే నాం తరితం తత్సమం భవేత్॥ 67
- ప్రతేరుచ్చం ద్విభాగేన వాజనం త్వేకభాగతః।
అబ్జబంధ మిదం నామ్నా భేదే తత్ప్రతిబంధకే॥ 68

తా॥ అధిష్టానతుంగమును 18 భాగములు చేసి పాదుక 1½ భా, కంపము ½ భా, పద్మము

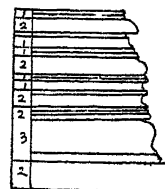
6 భా, గలము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుముదము 3 భా, దలము 1 భా, అలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ప్రతి 2 భా, వాజనము 1 భా, ఇది ప్రతిబంధ జాతిలోని పద్మ బంధము,



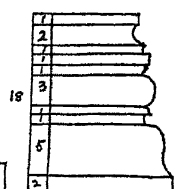
మొదటి పాద పద్మ బంధము



మొదటి పాద పద్మ బంధము



మొదటి పాద పద్మ బంధము



మొదటి పాద పద్మ బంధము

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అష్టాదశ కృతోత్పేదే పూర్వోక్త క్రమ మాచరేత్ |
నామ్నా కపోతబంధం తత్ ప్రస్తరేణ వినాకృతమ్ ||

19

తా॥ లోగడ 87-88 శ్లోకములలో శ్రీ బంధమును చెప్పినాడు. ఆ కొలతలు పాదుక 3 భా, జగతి 5 భా, కుముదము 4 భా, పట్టము 1 భా, కర్ణము 1 భా, వలభి 2 భా, వాజనము 3 భా, కపోతము 4 భా, ఇట్లు 22 భాగములు చెప్పబడియున్నవి. కనుక ఇందు వాజనమును తగ్గించి వలభియందు 1 భాగమును తగ్గించినచో 28 భాగములు అగును. దీనిని కపోతబంధమందురు.

కాశ్యపశిల్పము 6 వ పటలము

శ్లో॥ ఉపాన మేకభాగేన పద్మ మేకేన కంపకం ||

79

ద్వ్యంశేన పట్టికా కంప మేకాంశేన ప్రకల్పయేత్ |
గల మేకేన కర్తవ్యం పద్మ మేకేన కారయేత్ ||

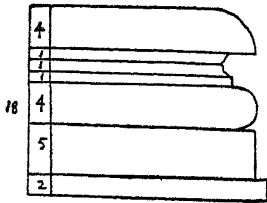
80

కుముదం తు త్రయాంశేన పద్మ మేకాంశ మానతః |
ఆలింగం త్వేకభాగేనాం తరితం శశిభాగయా ||

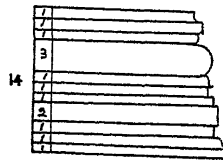
81

ఏత త్కరీరబంధం స్యాత్ ప్రతిబంధే తు భేదితమ్ ||

81½



శిల్ప రత్న కపోతబంధము .



కాశ్యపశిల్ప కరీరబంధము

తా॥ ఎత్తును 14 భాగములుచేసి పాదుక 1 భా, పద్మము 1 భా, కంపము 1 భా, పట్టము 3 భా, కంపము 1 భా, గలము 1 భా, పద్మము 1 భా, కుముదము 3 భా, పద్మము 1 భా, ఆలింగము 1 భా, అంతరితము 1 భా, ఇది కరీరబంధము.

97. ఊద్ర సభాదులకు భాగనిర్ణయము

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అథ ఊద్రసభాదీనా మాద్యంగోచ్చే త్రిభాజితే |
పీఠ మంశేన పద్మం చ కర్ణికా మంశతో లంకతః ||

95

అథ వా చిత్తివ త్కుర్యా దుపానా ద్యంగవర్జితమ్ |
స ప్రాప్త నవభి ర్భక్తే మాసూరోచ్చేంశతః ఖరమ్ ||

96

క్రమాద్ వేద శశాంకాది భాగైః కర్ణసమున్నతిః |
పతి భ్యుత్తర మంశేన ప్రస్తరోచ్చం తు తత్సమమ్ ||

97

కపోతం వా ప్రతిష్ఠాన కుర్యా దేతే ౭వీ మంచకాః॥

974

తా॥ శ్నుద్రసభ మొదలయినవానికి మొదటిరూపముయొక్క యెత్తును 1 భాగములుచేసి పీఠము 1 భా. పద్మము 1 భా. కర్ణము 1 భా. చేయవలెను. లేక గోడవలె చేయవలెను. అప్పుడు ఉపాసము మొదలగనవి యుండవు. మాసూరము యెత్తును 7-౮-9 భాగములుచేసి అందు ఖురము 1 భా. కర్ణము 1-2-3-4 వీనిలో యేదో ఒక భాగము, వలభి 1 భా. వాజము 1 భా. ప్రస్తరము 1 భా. ప్రతిగాని లేక కనీసముగాని, చేయవచ్చును. ఇవి మంచక భేదములు.

కుముదకరణము

శిల్పరత్నము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ కుముదోచ్చేషడంతే తా పాదబంధితలే పునః॥

98

అధఃపట్టం త దేకాంశం మధ్య పట్టం త్రిభాగతః॥

ఊర్ధ్వపట్టం తథా ద్వాభ్యా మేవం వాస్తాశ్ర మాచరేత్॥

99

యథా తుల్యశ్చ మద్రాణాం తథా వా కారయే త్పునః॥

సంపూర్ణగర్భిణీ క్రోడ తుల్యం స్యాత్ ప్రతిబంధకే॥

100

సింహవ్యాలగజేంద్రాది మృగై ర్నానరసాన్వితైః॥

భూషయేత్ ప్రస్తరం భూత్వై ర్వలభిం చ విభూషయేత్॥

101

తా॥ పాదబంధప్రదేశమున కుముదముయొక్క యెత్తును 1 భాగములుచేసి దిగువ 1 భాగము పట్టమును. మధ్య 2 భాగములు పట్టమును. పైన 2 భాగములు పట్టమును చేయవలెను. 1 భాగములు చేయదలచినప్పుడుకూడ యిదేవిధముగా దిగువ 1½ భాగము మధ్య 4 భాగములు పైన 2½ భాగములు చేయవలెను. సమానముగా 2 భాగములు చేయవలసినప్పుడు అటులను చేయవచ్చును. ప్రతిబంధమునందుమాత్రము నిండుచూలుగానున్న పందిపొట్టవలె గుండ్రముగా నుండవలెను. సింహములు, వ్యాలములు, వీనుగులు లేళ్లు మొదలైన చిత్రములలో నవరసాలంకారముగా చేయవలెను. ప్రస్తరము వలభికూడ చక్కగా నానాలంకారములతో చేయవలయును.

శ్లో॥ యత్ర ప్రాసాదకరణం తలే తత్ర సమీకృతే॥

హోమం విన్యస్య పరిత స్తద్రవ్యై ర్యథోదితైః॥

102

భిత్తి పాదస్య విష్కంభం ద్విగుణం త్రిగుణం తు వా॥

హోమ నీవ్ర మితి భ్యాతం తద్బాహుల్యం తదర్ధతః॥

103

మానసూత్రా ర్పహి ర్నివ్రం ద్వి త్రి దండ మథాపి వా॥

హోమనీవ్రం పునః ప్రోక్త ముపపీఠం గలాత్తువా॥

104

అధిష్ఠాన జగత్వా వా పాదుకా ద్వా విమానతే!

హోమోర్ధ్వై బ్జై ప్రకర్తవ్యే తిష్ఠీరా ద్ధోమసస్త్రిమః॥

105

తా॥ ప్రాసాదము నిర్మింపదలచినచోట ఆ లలమునుండు సమానచరముగా ఒక్కటే దిక్కుగా చేయవలెను. ముందుగా హోమము నుంచవలెను. అదిచేలాగనిన గోడపాదము యొక్క విస్తారమునుకొలిచి అదేకొలతతో 2 భాగములుకాని, 3 భాగములుకాని హోమనీవ్రమును చుట్టును అదే ద్రవ్యముతో చేయవలెను. వేటుజాతితో చేయరాదు. దానికి బాహుల్యము అందులో సగముచేయవలెను. మరల హోమనీవ్రమును మూసనూత్రమునుండి వెలుపలికి 2 దండములుగాని 3 దండములుగానిచేసి ఉపవీతము గలను నుండిగాని అధిష్ఠానజగత్తోగాని పాదుకనుండిగాని విమానమున హోమముపై పద్మము చేయవలెను. ఆ వీతమునుండి హోమ నిష్క్రమమునుచేయవలెను.

శ్లో॥ పద్యస్య వేళరస్యోచ్చం సమం పాదోన మేవ వా!

తదూర్ధ్వే వా పి చాద్యంగం హోమోర్ధ్వే వోపవీతకమ్॥

106

తదూర్ధ్వై బ్జై మధిష్ఠానం వా కరోతు యథాగ్రచి॥

106½

తా॥ హోమము అనురూపముపైన పద్యములయొక్క చివరివరకు యెత్తు యెంతఅగునో దానితో సమానముగాని అందులో ముప్పాళ్ళ భాగముగాని. దానిపైన నిర్మింపదలచిన ఉపవీతము యొక్క మొదటిరూపమునునిర్మించవలెను. దానిపై పద్యమునుగాని అధిష్ఠానమునుగాని చేయవలెను.

99. స మ త ల ము చే యు ప ద్ధ తి

శ్లో॥ అథ కుర్యా దపినతం పట్టికాభి త్రిభిః పునః

107

సాంగులీ కరమానాభి స్త్రీశ్రం సంబంధ్య నిశ్చలమ్!

వాపీం కుర్యా బ్జలైః పూర్ణాం తస్యాం శంకుద్వయం న్యసేత్॥

108

తోయోర్ధ్వగత తుంగం తు తయోహ్మర్థ్నః పదద్వయమ్!

నిధాయ త్ర్యశ్రకస్యైత దూర్ధ్వశ్రౌ బద్ధలంబకం॥

109

తిర్యక్ పట్టాశ్చ లంబేన సంగదేశే లంక మాభిఖేత్!

ఏవం కృత్వా హ్యవనతం తేన నిమ్నాది నీయతామ్॥

110

అంకా త్సూత్రగతి ర్యత్ర తన్నిమ్నం చాన్య దున్నతమ్!

పట్టికాంకే సలంబస్య సంయోగే సమభూతలమ్॥

111

తా॥ అంగుళసహితమైన కరమానముచేత మూడు పలకలను సమముగాచేసి అమూఢింటిని గట్టిగా మూడుకోణములగునట్లు బిగించి ఒక నడబావిని యేర్పరచి యందు నిండార నీళ్లుపోసి రెండుశంకువులను అసీక్షణే మట్టమునకు తలలు సరిపోవునట్లు అందుంచి ఆ శంకువుల రెంటి

తలలుపైన మునుపుచెప్పిన ముక్కోణమునుంచి బాని తలనుండి నీసపుగుండు కట్టిన మాలుదారమును క్రిందికి వదలినట్లయిన అది లంబమునబడును. అడ్డముగా సూత్రముపట్టి క్రిందనున్న పలకతో సమానముగా ఆ సూత్రము పోయినయెడల అది సమతలమునయు లేక కొంచెము దిగువకు బోయిన యెడల క్రమక్రమముగా పల్లవుగుంబియు లేక కొంచెము పైకిబోయినయెడల క్రమక్రమముగా మెరకయనియు తెలియవలెను. ఇట్లు జాగరూకతో తెలుసుకొనవలెను. లంబసూత్రమును పాద సూత్రమును మట్టమునకు సరిపుచ్చినట్లయిన అవసరము (ఒరుగు) రాదు.

100. ప త్ర మా నా ది క ము

శిల్పరత్నము 19వ అధ్యాయము

శ్లో॥ యావత్ స్వామోచ్చమానం గమయతు జగతీం బాహ్యతో మానసూత్రాత్.

తత్తుల్యం కైరవం చోద్భవ్య సమవరణే నోర్ధ్వపాదాంశకం చ।

శిష్టం త త్పట్టికాబ్జాదిక మపి గమయే న్మానసూత్రాత్ సమంతాత్.

తత్త చోభానురూపం గమయతు జగతీ సూత్రతః పాదుకం చ॥

116

తా॥ ఆలయముయొక్క యెత్తు యెంతయున్నదో దాని ననుసరించి మానసూత్రము నుండి వెలువల జగతిని చేయవలెను. జగతితో సమానముగాను అదే యెత్తునగాని లేక ఒక పాతిక భాగముయొక్కవగాని కుముదమును చేయవలెను. పటిక పద్మము మొదలయినవి వాని వాని అందమునకు దగినట్లు మానసూత్రమునుండి అంతటను చేయవలెను. జగతి సూత్రమునుండి వెలువల పాదుకను రచించవలెను.

శ్లో॥ అంబుజానాం తు సర్వేషాం నిర్గమం తూచ్చసమ్మితమ్।

వేత్రాణా మపి సర్వేషాం చతుర్థా గైకినిర్గమమ్॥

117

తత్సమం వా త్రిపాదం వా మహావాజన నిర్గమమ్!

నిర్గమం మానసూత్రా త్తు సోవ్యతేనైధ చరణం తు వా॥

118

తత్సమం పాదహీనం వాఽప్యర్థం సర్వేషు వస్తుషు।

నిర్గమం మానసూత్రా ద్వా తత్తత్ స్థానాత్ తు వా పునః॥

119

తా॥ అన్నివిధములయిన పద్మములకు నిర్గమము యెత్తుతో సమానము. పట్టము మొదలయిన వాని కన్నిటికి ఎత్తులో నాల్గవభాగము నిర్గమము. మహావాజనమునకు యెత్తుతో సమానముగాని అందులో పాకతిభాగముగాని నిర్గమము. లేక $1\frac{1}{4}$ భాగముగాని యుండవచ్చును. మొత్తము మీద అన్నిటికిని యెత్తుతో సమానముగాని లేక ముప్పాతిక భాగముగాని లేక అందులో సగము భాగముగాని నిర్గమము చేయవచ్చును. ప్రతిరూపమును మానసూత్రమునుండి స్థానమును చక్కగా నిర్ణయించు చుండవలెను.

మరియొకవిధము చెప్పుచున్నాడు

శ్లో॥ పత్రమాన మితి ప్రోక్త మః త్రా జన్మనిష్క్రమం।
సమంతః పరితః కుర్యాత్ ది గ్విన్ త్వంగులాష్టకమ్॥

120

తతః సంవర్ధయి త్వాఽష్ట మాద్రం తస్మా డ్యథా దుచి।
అంగులీ షోడశ యుతం ద్వికరాంతం పునఃపునః॥

121

ప్రాయేణ నృణాం భవనే కత్రమాన ముదాహృతమ్।

121½

తా॥ వాజసమనుండి పాదుకనిర్గమము కొలతనకొరము చుట్టునుదిశలయందును మూలలయందును 8 అంగుళముల చొప్పున నిర్మించవలెను. లోపలికి తగ్గించవలసినప్పుడుకూడ 8 అంగుళములనుమాత్రమే తగ్గించవలెను. మరియు 8 అంగుళములు మొదలు 2 మాస్తములవరకు కూడ పత్రమానము చెప్పబడియున్నది.

101. అలంకారము

శ్లో॥ ప్రస్తరే వా గలే వాఽథ కప్రాతే వా విశేషతః॥

122

పాదాంతరేషు యుగ్మై ర్వాఽయుగ్మై ర్వ్యాలైః పరాఽప్యభైః।
వలభ్యాం భూతసింహౌ స్తు భూయే చ్ఛాఖిలే ష్వపి॥

123

ప్రత్యుత్పేదసమం వాఽథ త్రిపాదం వాఽర్థ మేవ వా।

ప్రతే రగ్రం ప్రకర్తవ్యం పూర్వవత్ పార్శ్వయో ర్ద్వయోః॥

124

తా॥ ప్రస్తరమునందును, గలమునందును, కప్రాతమునందును, స్తంభములయందును ఏమరుగా జతలుగాగాని పెడమొగములుగా జతలుగాకూడాగాని వ్యాలములను రచించవలెను. కొణి గలయందు భూతములను సింహములను చేయవలెను. ప్రక్షేముఖమును ఎత్తుతో సమానముగాని లేక ముప్పాతిక భాగముగాని సగముగాని ముందుకు చివరకు చేయవలెను. ప్రక్కలయందు కూడ యీ చెప్పిన విధముగా చేయవలెను.

102. ముష్టిబంధము

శ్లో॥ పాదాంతరేషు కర్తవ్యం త్రిపట్టం గలసీమని।

మూలపాదసమం వ్యాసం త్రిపట్ట పాదమూలగమ్॥

125

పాదాంతరగతం సర్వం త్రిపాదం దండవిస్తృతమ్॥

పాదబాహ్యసమం వేశం నీవ్రం వ్రతినమం భవేత్॥

126

యుగ్మం వాఽయుగ్మసంఖ్యం వా సింహవ్యాలాది భూషితమ్॥

126½

తా॥ పాదాంతరములయందును గలమునందును. పూర్వపాదరూపముననున్న త్రిష్టుమున పాదములమున చేయవలెను. అన్నిపాదములయందు ముచ్చక్కే, తొమ్మిది రూపములను ముండవలె. పాదము విలువల సమానముగా వేర్వేరును, ప్రతి సమానముగా సమమును, చేయవలెను. జతలుగా గాని లేక బేసిసంఖ్యలుగాని సింహములు వ్యాలములు మొదలగువానితో నలంకరించవలెను.

101. కూటకోష్ఠాదులయందు అధిష్ఠాన నియమము

శ్లో॥ ప్రాసాదే ప్రతిబంధ శ్చేత్ కూటకోష్ఠాదికే షష్ఠి॥

127

ప్రతిబంధైవ కర్తవ్యః పాదబంధే తదైవచ।
స్వజాతిసంకరం నైవ దోషా మాన్య దనర్థకృత్॥

128

ద్వారార్థం వా స్థలార్థం వా జలమార్గార్థ మేవ వా।
జన్మాది పంచవర్గేషు తత్త దంగవసానకే॥

129

ఛేదనం నైవ దోషాను పాదబంధతలేఽఖిలే।
ప్రతే శ్చేదు నకర్తవ్యం ప్రతిబంధకతే క్వచిత్॥

130

జన్మచ్ఛేదు నకర్తవ్యం యత్ర కత్రాపి సర్వతః।
విపదా మాస్పదం హ్యేతత్ తస్మా త్త న్నైవ కారయేత్॥

131

తా॥ ప్రాసాదమునందును కూటకోష్ఠాదులయందు ప్రతిబంధమునక ప్రతిబంధమునే చేయవలెను. పాదబంధమునకు పాదబంధమునే చేయవలెను. స్వజాతి సంకరము దోషములేదు. ఒక జాతికి వేరొకజాతిని కలిపినయెడల దోషము. అట్టి దోషములు కీడు గలిగించును, ద్వారమునకు గాని, స్థలమునకుగాని, జలమార్గమునకుగాని, జన్మాదిపంచ వర్గమునందు ఆయా రూపములయొక్క చివరఛేదనము దోషములేదు. పాదబంధము తలము అన్నిటియందును ప్రతియందును ఛేదనము చేయగూడదు. ప్రతిబంధజాతియందు అంతటను జన్మమును ఛేదించగూడదు. అటుల ఛేదించినచో ఆపదలు కలుగును.

కాశ్యపశిల్పము రీతి పటలము

శ్లో॥ ఏవం త్వనేకభేదేన ప్రోచ్యతే తు ధరాతలం।

తతోత్సేద మి వాత్ర స్యాత్ హీనాధిక్యం న దోషభాత్॥

113

అంశం వాఽర్థం త్రిపాదం వా బలాం గావబలాన్వితమ్।

త్రిపట్టస్య వికాలం తు ద్వివిధం ప్రవిధీయతే॥

114

మూలపాదసమం వ్యాసం పాదమూలే త్రిపట్టకం।

పాదాంతరే త్రిపట్టానాం వ్యాసం త్రిపాదదండకమ్॥

115

తా॥ ఇట్లు అనేకవిధములుగా అధిష్ఠానము చెప్పబడినది. తల్లోత్సేధమువలె హీనాది కములు దోషములు కావు. 1 భాగముగాని 2 భాగముగాని ముప్పాతిక భాగముగాని ఆయా రూపములనుబట్టియు వానివాని బలమునుబట్టియు బలహీనమును బట్టియు చేయవలెను. త్రిపటముయొక్క విశాలము రెండు విధములుగా జేయవచ్చును. మూలపాదముతో సమాన వ్యాసముతో పాదమూలమున త్రిపట్టము చేయవలెను. వేటొకచోట త్రిపట్టములకు వ్యాసము ముప్పాతిక దండము కలిగియుండవలెను.

శ్లో॥ పాదబాహ్యే సమం వేళం నీవ్రం చైవ సమం భవేత్ ।

అయుగ్మం యుగ్మసంఖ్య వా పాదాంతరే ప్రకల్పయేత్ ॥

116

హంసై ర్వా మకరై ర్వాశి భూతసింహౌ ర్విభూషితమ్ ।

ప్రత్యగ్ర మకరై ర్వ్యలై ర్విద్యాధర వినిర్మితమ్ ॥

117

త్రిపట్టోద్వే ప్రతి హ్యేవం సర్వ త పరికల్పయేత్ ।

ఊర్ధ్వథ స్త్వంబుజోపేతం కుముదం వృత్త మాచరేత్ ॥

118

అన్యే వై కుముదం సర్వే ప్రతిబం ధా-ప్రిబంధయోః ।

వృత్తం చ వసుకోణం చ క్రమే చైవ తు కల్పయేత్ ॥

119

తా॥ పాదము వెలుపల వేళము నీనము సమముగా నుండవలెను. ఇతర పాదములు సమసంఖ్యగాగాని బేసిసంఖ్యగాగాని చేయవచ్చును. హంసలచేతను, మకరములచేతను, వ్యాలములచేతను, భూతములచేతను, సింహములచేతను అలంకరించవలెను. ఎదురుముఖములుగా మకరములను గాని, అటులే వ్యాలములనుగాని, విద్యాధరగణమునుగాని, చేయవచ్చును. త్రిపట్టముపైనను ప్రతి ముః మునందును అంతటను ఇట్లు చేయవలెను. క్రిందను పైను పద్మములు కలిగి నడుమ కుముద ముండవలెను. ఇది ప్రతిబంధమునందు మాత్రమే, పాదబంధమునందు కుముదము 8 పలకలు గలిగి యుండును.

103. అ ధి ష్ఠా న ని ర్గ మ ము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ జన్మాది వాజనాంతం స ర్వాంగానాం తద్విశేషతః ।

త త్త ద్ద్రవ్యేణ సంజ్ఞాయ వృద్ధి హాన్యంశకం భవేత్ ॥

187

తుంగే హీనాధికంచే త్తు సర్వం దోషం సముద్భవేత్ ।

తత్సమం నిర్గమం వాఽపి త్రి ద్వ్యేక పాద మేవచ ॥

188

తదేవ క్షేపణం సర్వం యథాశోభం తు కారయేత్ ।

ఉపానోచ్చసమం వాఽపి తత్పాదేన వివర్ధనాత్ ॥

189

తుంగేన త్రివిధానాం చ త్రిపాదం నిర్గమం భవేత్ |
వప్రోచ్చం తు సమం వాఽపి యావ త్కుముదనిర్గమమ్ ||

190

కుముదోచ్చం వప్రపట్టాంతం పట్టికానిర్గమం భవేత్ |
తత్సమం నిర్గమం వాఽపి పట్టగోపాననిర్గమమ్ ||

191

క్షుద్రపంకజసర్వేషాం తత్సమం నిర్గమం భవేత్ |
యథాశోభం బలాత్స్వర్వ మంగానాం సహితో న్యసేత్ ||

192

తా|| పాదుక మొదలు వాజసముయొక్క చివరవఱకు యేయే పేరులుగల భాగము లున్నవో అవి యాయాకొలతల ప్రకారము చేయవలెను. ఎత్తులో హీనముగాని అధికముగాని చేసినయెడల సమస్త దోషములు కలుగును. ఎత్తుతో సమానము నిర్గమముగాని అందు ముప్పాతిక భాగముగాని సగముగాని యుండవలెను. అటులే క్షేపణములన్నియును చక్కగా నుండునట్లు చేయవలెను. ఉపాననిర్గమము యెత్తుతో సమానము. 1½ భాగము, ముప్పాతిక భాగము, ఇట్లు మూడువిధములుగా జెప్పబడి యున్నది. వప్రముతో సమానముగూడ చేయవచ్చును. కము దము యొక్క నిర్గమము యెత్తుతో యెత్తుకూడ అంతే యుండవలెను. వప్రపట్టమును మించకుండ పట్టికా నిర్గమము చేయవలెను. దానిపైన పట్టమునకుగాని గోపానమునకుగాని అదే కొలతతో నిర్గమమును చేయవలెను. క్షుద్రపద్మము లన్నిటికిని ఎత్తుతో సమానము నిర్గమము చేయవలెను. అన్నిటిని చక్కగా ఆలోచించి బలమును అందమును చెడకుండ చేయవలెను.

నిర్గమము మరియొకవిధము

శ్లో|| అథ వా దండమానేన నిర్గమం వక్ష్యతేఽధునా |
దండం వా సార్థదండం వా ద్విదండం వా త్రిదండకమ్ ||

193

సార్థత్రిదండకం వాఽపి చతుర్దండ మథాఽపి వా |
సార్థచతుర్దండకం వా పంచదండ మథాఽపి వా ||

194

ఏవం చోపాననిష్కాంత మథవా హస్తమానతః |
అర్థహస్తం సమారభ్య త్రిత్ర్యంగుల వివర్ధనాత్ ||

195

సార్థహస్తావసానం స్యాన్నిర్గమం త్రి త్రి భేదకమ్ |
క్షుద్ర మధ్యమ ముఖ్యానాం హర్యాణాం నిర్గమం చ తత్ ||

196

తా|| దండమానముచేత నిర్గమము చెప్పుచున్నాడు. ఒక్కదండముగాని 1½ దండముగాని, 2 దండములుగాని, (2½ దండములుగాని) ఇది పైశ్లోకమున కనిపించకున్నను శాస్త్రపద్ధతియే. 3 దండములుగాని, 3½ దండములుగాని, 4 దండములుగాని, 4½ దండములుగాని, 5 దండములుగాని. ఇట్లు ఉపాన నిర్గమము 5 విధములుగా చెప్పబడినది. మరియు హస్తమానముచేత నిర్గ

మము చెప్పుచున్నాడు. అర్ధహస్తము అనగా 1' అంగుళములు మొదలు కొని 15-12-21-24-27-30-33-36. ఇట్లు 1½ హస్తమువరకు 9 భేదములు చెప్పబడి యున్నవి. వీనిని క్రమముగా క్షుద్ర హర్ష్యములకు 3, మధ్యమహర్ష్యములకు 3, ముఖ్యహర్ష్యములకు 2 అని తెలియవలెను.

శ్లో॥ ఏవం చతుఃషష్ఠి మసూరకాణి శాస్త్రోక్తానీన విభాజితాని।

జ్ఞాత్వా ప్రకుర్వన్నిహ శిల్పివర్యస్తవాస్తుభక్తుః ప్రదదాతి సంపత్॥ 197

విమానకాలేషు చ మండపేషు నిధాయ సర్వేష్వపి గోవురేషు।

ఏతే శ్వధోదేశ తలోపపీతే తస్యోపరిష్ఠా తస్మాత్కర్తుమాని॥ 198

కిం చోపపీతేనసహౌవ కుర్యాత్ పీతోపపీతా త్సమూత్రకాని।

ఏవంతుసమ్యక్ కృతరేపభక్తౌ సింహంతి లజ్ఞైస్సహ ముక్తి భుక్తిః॥ 99

సమస్తహర్యాది చ దాతునర్వం కృతంవిమానంమనురేణ సస్యాత్।

లోకే త్వనావృష్ట్యపి కర్తృనాశం త్వశ్రీకరంస్యాత్ఖలు సర్వహానిః॥ 200

తస్మాన్మసూరేణ సహౌవనర్వం కృతం విమానేషు చ భూషణాని।

అనూసలక్ష్మీ రిహభుక్తిముక్తి మాయుష్యమారోగ్య కరంసుఖంచ॥ 201

ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే అధిష్ఠానవిధానం నామచతుర్థశోఽధ్యాయః

తా॥ ఇట్లు 64 విధములగు మసూరములు కలవు. వాని నెల్ల శాస్త్రోక్తప్రకారముగా తెలిసికొని శిల్పిచాడ్యుడు విమానములు, శాలలు, మండపములు, అన్ని విధములైన గృహములు, గోవురములు మొదలగువానిని నిర్మించినట్లయిన వాస్తుపురుషుడు సర్వసంపదల నిచ్చును. వీనిలో క్రింద నుండెడి యుపపీతము దానిపైనుండెడి కుట్టియము. ఇవియును పీతము ఉపపీతము అరు పేరులు కలవి. కనుక ఈ రెండు సమసూత్రముతో రచించవలెను. అటుల శాస్త్రప్రకారముచేసిరేని సంపదలు భుక్తిముక్తి కలుగును. శాస్త్రము నతిక్రమించినచో లోకమున అనావృష్టి దరిద్రము కీడు కలుటయేకాక కర్తృనశించును, కనుక సమస్త విధాలంకారములలో శాస్త్రము నతిక్రమించకుండ చేసినట్లయిన తరుగులేని సంపదలు ఆయుష్యము, ఆరోగ్యము, అభివృద్ధి, సుఖము, మోక్షము లభించును.

ఇది శ్రీ మద్విశ్వకర్మ వంశమూలర్షి పంచకమాధ్య చూహభూసససోత పవిత్ర, స్వర్ణాచ్చమాంబా వేంతుశివార్యపాత్ర, లక్ష్మ్యాంబాకోటయసుధీసునిపుత్ర, శ్రీ మద్దాయశ్రీ వివాద్విశ్వకర్మ పరవ్రసాద జనితకవితా సుధారసపాత్ర, పదవాక్యప్రమాణనిధాన విమర్శకాచార్య శిల్పకళాకోవిద సర్వతంత్ర స్వతంత్ర స్థవతి తిలకాది బిరుద విరాజమాన సుబ్రహ్మణ్యాభిధాన విరచిత నానావాస్తుశిల్పగమశాస్త్ర పరిశీలనాత్మ కాంధ తాత్పర్యసహిత భారతీయ మహాశిల్పమునందు వాస్తు హోమము ప్రథమేష్టకాన్యాసము ప్రకృతి ఉపపీత భేదములు అధిష్ఠాన భేదములు అను

శ్రీ రస్తు

బౌరతీయవః హాశిల్పము

ద్వితీయకళ

ఇష్టదేవతాస్తుతి (శిల్పరత్నము)

శ్లో॥ పారుష్యాంగో యేన చాదౌ యుగానాం వాష్యా తష్టాస్వి స్నిగ్ధతాం ప్రాపితోఽర్కః॥
నిత్యం దేవైరద్భితో విశ్వకర్మభోః ౭ యం భూయాత్ సర్వలోకోదయాయ॥

1. నాల సుతెష్ఠ (సోమనూత్రము)

కాశ్యపశిల్పము 7 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ నిర్మూల్యద్వార లక్షణం॥

ప్రతిబంధే ప్రతే రంతే దలాంతే పట్టికాంతకే॥

1

గలాంతే కుమదాంతే వా వస్రాంతే పాడుకాంతకే॥

చిద్రం కుర్యా త్తథా చోర్ధ్వే గుంధస్మాత్తు యోజయేత్॥

2

తా॥ దేవుని అభిషేకము చేసిన జలము, పూజించిన తరువాత వాడిపోయిన పుష్పములు, మొదలైనవి పోవుటకు చేసిన ద్వారమునకు నాలము అని పేరు. వీరమునందును, పైకప్పుమీదను, దలము, పట్టిక. గలము. కుమదము, వసము, పాడుక మొదలైన అన్నిటియందును జలము పోవుటకు రంధ్రము లుండవలెను. పైన గలమును యేర్పరచవలెను.

శ్లో॥ భాన్వంగులం సమారభ్య గుణాంగుల వివర్ధనాత్॥

చతుర్వింశాంగులం యావత్ తావత్పంచవిధం తథా॥

3

భిత్తి బాహ్యగతం హ్యేవం తస్యార్ధం గర్భగేహకే॥

వేశయిత్వాఽథ వా భిత్తే ర్వ్యభ్యంతర సమం తు వా॥

4

తా॥ 12 అం మొదలుకొని 3-3 అం. పెంచుచు 24 అం. వరకు 5 విధములు కలవు. గోడ వెలుపలకు గర్భగృహమునందలి వీరమునుండి గోడమందములో సగము వెలుపల నుండవలెను. లేక గోడకు లోపలయొంతకలదో వెలుపలను అంత పొడవు చేయవచ్చును.

శ్లో॥ వన్వంగులం సమారభ్య ద్వి ద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్॥

కలాంగు లావసానంతు విస్తారం పంచధా క్రమమ్॥

5

త న్మూలతార పంచాంశే త్రయాంశం త్వగ్ర విస్తృతమ్॥

త ద్విస్తార సమం వాఽథ త్రిపాదం వాఽథ తద్ధనమ్॥

6

విస్తారస్య త్రిభాగైకం చిద్రతారోన్నతం యథా।
నాలమధ్యే తు కర్తవ్యం నిమోన్నత విష్ణుమ్॥

7

మూలా దగ్రోన్నతం కించి స్థూలం సింహాస్య కాన్వితమ్।
గజోష్ఠసదృశాలంబీ యథా సుందర మాచరేత్॥

8

తా॥ 8 అం. మొదలుకొని 2, 2 అం. పెంచుచు 16 అం. వరకు విస్తారము 6 విధములుగా చేయవచ్చును. దానియొక్క మొదలును 6 భా. చేసి అందు 3 భా. చివరను విస్తారము చేయవలెను. ఆ విస్తారముతో సమముగాని లేక అందు ముప్పాతిక భాగముగాని, దాని మందమును చేయవలెను. ఆ విస్తారమును 3 భా. చేసి అందులో 1 భా. రంధ్రము చేయవలెను. ఆ రంధ్రము క్రింద పల్లముగాని మెరకగాని లేకుండ సమానముగా చేయవలెను. మొదలుకంటె చివర కొంచెము యెత్తుండి ఆ మూలమున సింహముఖము అలంకారముగా నుండవలెను. ఏనుగు తొండమువలె పొడవుగను చక్కగాను చేయవలెను.

శ్లో॥ వ్యాలో వా సింహ భూతో వా నాలం ధృత్వా తు సంస్థితః।

నాల మేవం ప్రకర్తవ్యం సౌమ్యం ప్రాసాద మధ్యగమ్॥

9

స్థాపయిత్వా విశేషేణ అనేన విధినా తథా।

నాలం గంధోదకై ర్దివ్యైః స్థాపయిత్వా ముదా బుధః॥

10

తా॥ వ్యాలముగాని, సింహముగాని, భూతముగాని, నాలమునకు అలంకారముచేసి ప్రాసాదముయొక్క ఉత్తరపుదిశను మధ్యభాగమున స్థాపించవలెను. ఆ స్థాపనక్రమము ననుసరించి నాలమునకు గంధోదకాదులను చల్లి స్థాపించుట శ్రేయస్కరము.

శ్లో॥ శాంతిహోమం తు కురీత వారుణం సూక్త ముచ్చరన్।

స్థాపకః సుప్రసన్నాత్మా సుముహూర్తే సులగ్నకే॥

11

నాలం తు స్థాపయే ద్దీమాన్ స్థపతిః స్థాపకాన్వితః।

సర్వాలంకార సంయుక్తం సర్వతోయ సమన్వితమ్॥

12

సుధయా గుడతోయై శ్చ బంధయే త్సుదృఢం యథా।

పుంశిలాయాం తు కర్తవ్యం నాలం తు ద్వితలాన్వితమ్॥

13

నాలస్థాపన మేవం తు స్తంభలిక్షణ ముచ్యతే॥

14

ఇతి కాశ్యపశిల్పే నాలలిక్షణం సప్తమః పటలః

తా॥ శాంతిహోమమునుచేసి వారు 8 సూక్తమును పఠించుచు శిల్పాచార్యుడును యజమానుడును సుముహూర్తమును లగ్నబలాదులతో గూడిన దానిని తెలుసుకొని ఆ సమయమున నాలమునకు సమస్తమైన అలంకారములనుచేసి పంచామృతాది స్తవ్యస్త చిధములయిన జలములతో

సభిషేకముచేసి సున్నము బెల్లపునీళ్ళు మొదలైన వానిచేత గట్టిగా నుండునట్లు బిగించవలెను. నాలమును పురుష శిలతోనే చేయవలెను. అదిపైన 1 భా. దిగుప 1 భా. ఇట్లు రెండువిధములుగా నుండవలెను. నాలస్థాపనము యిట్లు చేయవలెను. స్తంభలక్షణము చెప్పబోవుచున్నాను. (మరియు శిల్పరత్నము 20వ అధ్యాయమున 31 మొ 10 శ్లోకములు యినియే కలవు.)

శ్లో॥ జగ త్యంగుల మారభ్య ద్వి ద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్ ।

వ్యాసం కృత్యంగులం నాల స్థాయామం పంచభా స్మృతమ్ ॥

11

మయోష్టాంగుల మారభ్య ద్వి ద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్ ।

నాలం షోడశమాత్రాంతం పంచధేతి జగాదహ ॥

12

త్రి చతుః పంచ షణ్మాత్రం తారం తస్యసమం ఘనమ్ ।

తారా త్పంచ త్రిభాగం స్యా దగ్రం నాళస్య వా పునః ॥

13

అనిమయ శిల్పమున చెప్పినట్లు వ్రాసినాడు

శ్లో॥ శుండాభి శ్చిత్రవల్క్యాది భూషణై శ్చ విభూషితం ।

ఏవం తలే తలే కార్యం గోముఖం ప్రస్తరాంతరే ॥

14

దక్షిణోదజ్జుభే ష్వత్ర విమానేషు షహామతిః ।

ప్రణాలం ప్రాజ్ఞుఖం కుర్యాత్ పూర్వసూత్రే 2 థవా పునః ॥

16

తా॥ ఏకతలము మొదలు అన్ని తలములయందును నాలమును గోముఖముగా చేసి దక్షిణముఖము ఉత్తరముఖము గలవానికి నాలము తూర్పుముఖము చేయవచ్చునని చెప్పచున్నాడు. ఇందు దక్షిణముఖము వ్రాచిన శాస్త్రములకు విరుద్ధముగా కనబడుచున్నది.

2. స్తంభ లక్షణము

మానసారము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ పాదానా మపి సర్వేషాం లక్షణం వక్ష్యతే 2ధునా ।

ఆయామం చ విశాలం చ చాయాది భూషణాదికమ్ ॥

1

దారు సంగ్రహణం పాద స్థాపనం చ యథా క్రమమ్ ।

జంఘా చ చరణం చైవ స్తలీ తు స్తంభ మంఘ్రికమ్ ॥

2

స్థాణు స్థూణం చ పాదం చ స్కంభ మారణి భారకమ్ ।

ధారణం ద్వాదశకం నామ పర్యాయోక్తం పురాతనైః ॥

3

తా॥ అన్నివిధములైన స్తంభములయొక్క లక్షణములను చెప్పచున్నాను. పాదపు, పాదపు, మందము అలంకారములు వానివాని భేదములు మొదలైనవి చెప్పబోవుచున్నాను.

జంఘు, చరణము, స్త్రీ, స్తంభము, ఆంఘ్రి, స్థాణు, స్థూణము, పాదము, స్కంభము, ఆరణి, భారము, భారణము. ఈ 12ను స్తంభమునకు ఏర్పాయనామములు తలిపము అనునది కాశ్యపశిల్పమున నొకటి యున్నది.

శ్లో॥ అధిష్ఠా నోపరిష్ఠా త్తు చోత్త రాధో ఒపసానకమ్॥

ఉపపీ రోపరిష్ఠాత్తు జన్మాదో చోత్తరాంతకమ్॥

4

పాదాయా మావసానం తు చాధిష్ఠా నోదయేన చ॥

ద్విగుణం వా ససాదార్థం పాదోన ద్విగుణం తు వా॥

5

ద్విగుణాంత మంఘ్రికాయామం హస్తమానా త్త దుచ్యతే॥

సార్థ ద్విహస్త మారభ్య షట్ షడంగుల వర్ధనాత్॥

6

ఆష్ట హస్తావసానం స్యాత్ప్రయోవిం శాంఘ్రితుంగకమ్॥

6½

తా॥ అధిష్ఠానముపై నుండి ఉత్తరముయొక్క క్రింది ప్రదేశమునరకును, ఉపపీఠముపై నుండి ఉత్తరముపై వరకును, అధిష్ఠానము మొదలునుండి ఉత్తరముపై వరకును, స్తంభముయొక్క పాదపు అధిష్ఠానముయొక్క పాదపునుబట్టి (రెట్టింపు అనగా) 2 భాగములుగాని, లేక 1½ భాగము గాని, 1½ భాగముగాని, 1¾ భాగముగాని, ¾ భాగముగాని యిట్లు అయిదు విధములుగా చెప్పబడినది. మరియు హస్తమానము చేత స్తంభముపాదపు 2½ హస్తములు మొదలు పాతిక హస్తము చొప్పున పెంచుచు, ఇట్లు 8 హస్తములవకు 28 భేదములుగా చెప్పబడినది.

శ్లో॥ త్రి చతు ష్పంచ షణ్మాత్రం కుడ్యస్తంభ విశాలకమ్॥

7

తత్తత్ ద్విగుణితం వాఒపి త్రిగుణం వా చతుర్గుణం॥

ఏతత్ త్కుంభ విశాలం స్యా దథ వా తుంగమానతః॥

8

ఆదిత్య రుద్ర పంక్త్యంశ రంద్రం చాష్టాంశకం భవేత్॥

ఏకైక పాదవిస్తారం తత్త త్పాదోన మగ్రతః॥

9

ఏత త్పాదవిశాలం స్యా త్తదాకార మి హోచ్యతే॥

9½

తా॥ ఇతర స్తంభములలో 3వ వంతుగాని, లేక 4వ వంతుగాని, 5వ వంతుగాని, 6వ వంతుగాని కుడ్యస్తంభము విశాలము చేయవలెను లేక కుడ్యస్తంభముల ననుసరించి ఆ కొలతకు 2 భాగములుగాని, 3 భాగములుగాని, 4 భాగములుగాని, స్తంభములను చేయవలెను లేక యెత్తునుబట్టి 12-11-10-9-8 ఇట్లు భాగములుచేసి ఆ చేసిన భాగములలో ఒక్క భాగమును తగ్గించి చివర చేయవలెను.

శ్లో॥ చతురశ్రం బ్రహ్మకాంతం స్యా దష్టాశ్రం విష్ణుకాంతకమ్॥

10

షోడశాశ్రం తు వృత్తం వా రుద్రకాంత మితి స్మృతమ్॥

పంచాశ్రమం శివకాంతం స్వాత్ షడశ్రం స్కందకాంతకమ్॥

11

మూలాది చాగ్రపర్యంత మేవ చాకార మీరితమ్॥

ఏవ మాకార పాదానాం మూలే వేదాశ్ర మేవ చ॥

12

మూలం మధ్యం తదగ్రంచ చతురశ్ర మథాపి వా॥

అగ్రతారసమే వాగ్రే కంఠమాన సమంతకమ్॥

13

తత్సమం మధ్యమాగ్రాంతం మధ్యమాశ్రం సమాశ్రకమ్॥

మధ్యమాగ్ర ద్వయోపాద మగ్రస్య చ సమాంతకమ్॥

14

శేషే త త్పాదమూలే తు చతుర శ్రాకృతి న్యనేత్॥

చిత్రకంఠ మితి ప్రోక్త మే తత్పర్వలయేభవేత్॥

15

తా॥ 1 కోణములు గలది బ్రహ్మకాంతము, 8 పలకలు గలది విష్ణుకాంతము, 16 పలకలు గాని గుండ్రముగాని కలది రుద్రకాంతము, 8 పలకలుగలది స్కందకాంతము మొదలునుంపి చివర వరకు యిట్లు ఆకారము చెప్పబడినది. మరియు మొదలు నడుము చివర నాలుగు పలకలును చివర తారముతో సమానముగా చివర కంఠమును, మధ్యతారముతో సమానముగా మధ్యకంఠమును, అటులే మొదటి భాగమునను దానితారముతో సమానముగా కంఠమును చేసి మొదలు నాలుగు పలకలు యెప్పటివలెనే యుంచినట్లయిన చిత్రకంఠమును పేరుగలది యగును. ఇది అన్ని దేవా లయములకును పనికివచ్చును.

శ్లో॥ తన్మూలే చాసనం కుర్యాత్ పాడుకం వాఽబ్జసంయుతమ్॥

మూలాగ్రే చిత్రసంయుక్త మగ్రాంతే ముకులాన్వితమ్॥

16

తన్మూలే పాకా హి స్యా ద్యథాశోభం తు కారయేత్॥

అంతరే చిత్రపట్టం స్యా త్పరితో ద్వ్యంగులేన చ॥

17

పత్రాది రత్నపుష్పై శ్చ ఏత త్పట్టై శ్చ భూషితమ్॥

మధ్యాగ్రే పద్మపత్రాది మూల మగ్రం తు కుడ్యలమ్

18

మూలవ చ్చాగ్ర మగ్రే తు చాగ్రాధః కుడ్యలాన్వితమ్॥

సర్వాలంకార సంయుక్తం పద్మకాంత మితి స్మృతమ్॥

19

తా॥ స్తంభము మొదట పీఠమునుగాని లేక పద్మమునుగాని చేసి మొ చివదలర చిత్రములను చేసి పైభాగమున మొగ్గను చేయవలెను. దాని మొదట పాలిక యుండవలెను. నడుము చిత్రపట్టము చేయవలెను. అది చుట్టును ? అం వెడల్పున నుండవలెను చక్కని ఆకులతోను లేక రత్నములతోను లేక పుష్పములతోను పట్లములు అలంకారముగ చేయవలెను. మధ్యను అగ్రమున పద్మపత్రములను మొదటను చివరను మొగ్గలను చేయవలెను. మొదట చేసిన

మొగ్గవలె చివర మొగ్గకూడ నుండవలెను. అనగా క్రింది మొగ్గ తలక్రిందికి పై మొగ్గతల పైకి నుండవలెను. ఇట్లు అన్ని అలంకారములతో చేసినట్లయిన పద్యకాంత మగును.

శ్లో॥ మూలే వినాఽఽ సనస్తంభం చిత్రస్థంభ ముదీరితమ్ |

అంఘ్రి కా యామ మానేన బోధికాదీని నిన్యసేత్ ||

20

తత్త త్పాదప్రదేశే తు త ద్వికాలేన మానయేత్ |

విస్తారస్య సముత్పేదం త్రిపాదం వాఽర్థమేవ వా ||

21

అథ పాదాంశకం చైవ యన్మానో తహ్యమానకం |

దండకే బోధికా వాఽపి పాలికా వాఽథ చోన్నతమ్ ||

22

ద్విదండం వా త్రిదండం వా చతు స్పంచక మేవ వా |

ఏత దాయామ విస్తార మున్నతస్య సమం భవేత్ ||

23

తా॥ స్తంభము మొదట పీఠములేకుండ చేసినది చిత్ర స్తంభమగును. పాదముయొక్క పొడవు రుబ్బటి బోదెలు మొదలైనవి చేయవలెను. అయా స్తంభప్రదేశమున దాని విశాలము తోను చేయవచ్చును. విస్తారముతో సమానముగా యెత్తును లేక ముప్పాతికవంతుగాని, సగము వంతుగాని, పాతికవంతుగాని అప్పుడు యెంత అందము గానుండునో అంత ఆలోచించి చేయవలెను. ఇట్లు బోదెలను పాలికలను చేయవలెను. బోదెలకును పాలికలకును పొడవు చెప్పుచున్నాడు, 2 దండములుగాని, 3 దండములుగాని, 4 దండములుగాని, 5 దండములుగాని చేయవలెను. వాని లావు స్తంభము లావు యెంతో అంతే యుండవలెను.

శ్లో॥ దండం సపాద దండం వా బోధికా విస్తృతి ర్భవేత్ |

ఏకదండ సమం వాఽపి త్రిపా ద్ధా క మేవ వా ||

24

ఏవం తు పీఠకంఠోచ్చం విస్తారార్థం విశాలకమ్ |

ఫలకోచ్చ మేకదండం వా త్రిపాదం వా తథోన్నతమ్ ||

25

ద్విదండ వా త్రిదండం వా ఫలకాయామ మిష్యతే |

పాదతార చతుర్థాంశం తత్సమం నిమ్నకం భవేత్ ||

26

దండార్థం కుంభతుంగం స్యా దధ్యర్థం వా ద్విదండకమ్ |

కుంభాయామం తథోత్కంఠ మూర్ధ్వ కంఠసమం భవేత్ ||

27

తా॥ మరియు బోదెలు లావు 1 దండముగాని, $1\frac{1}{4}$ దండముగాని చేయవచ్చును. పీఠ కంఠము యెత్తు 1 దండముగాని లేక ముప్పాతిక వంతుగాని చేయవలెను. అది పొడవులో సగము పెడల్పు చేయవలెను. ఫలకముయెత్తు 1 దండముగాని అందు ముప్పాతికవంతుగాని యుండవలెను, 2 దండములుగాని, 3 దండములుగాని, ఫలకముయొక్క పొడవును చేయవలెను స్తంభముయొక్క విశాలముతో నల్లవవంతు ఫలకమున నిమ్నమును చేయవలెను. కుంభముయొక్క యెత్తు

1 దండము చేయవలెను. కుంభముయొక్క యెత్తు 1 దండము చేయవలెను. 1 1/2 దండముగాని, 2 దండములుగాని, కుంభముయొక్క పొడవును చేయవలెను. కుంభమునకు పైన కంఠమును కంఠముతో సమానముగా చేయవలెను.

శ్లో॥ తత్సమం త్రోటికాస్యం స్యా దున్నతం త ద్విశేషతః।
సపాదం సార్థదండం వా తస్యాయామం తథోదితమ్॥ 28

త త్తుంగస్య సమం చాథః పద్మతుంగం ప్రకల్పయేత్।
సపాద దండ మాయామం తత్తుంగార్థం తు హారికమ్॥ 29

తద్దండం తు తదాయామ మథోదేశే విశేషతః।
దండం తత్సమ విస్తార ముత్పేదం త్రోటి కోదయమ్॥ 30

కలకాకారవ త్కుర్యా దథో వీరావసానకమ్।
అదౌ స్యాత్ సురపుష్పాభం యథా శోభం తు కారయేత్॥ 31

తా॥ ఆ కంఠముతో సమానముగా త్రోటిక ముఖమును చేయవలెను. ఎత్తును దాని ననుసరించి చేయవలెను. 1 1/2 దండముగాని, 1 1/2 దండముగాని, నాసియొక్క పొడవు చేయవలెను. దాని యెత్తుతో సమానముగా అధఃపద్మముయొక్క యెత్తును చేయవలెను. దాని పొడవును 1 1/2 దండము చేయవలెను, దాని యెత్తుతో సగము హారమును చేయవలెను. హారముయొక్క పొడవు 1 దండము చేయవలెను. పద్మమునకు దిగువ నుండవలెను. విస్తారముకూడ 1 దండ ముండవలెను. ఎత్తు నాసి యొరియుడునో అంత చేయవలెను. కలశమువలెనే దానిని క్రింద వీరము వరకు చేయవలెను. మొదట మందార పుష్పమువలె చక్కగా చేయవలెను.

శ్లో॥ తస్యాథః సార్థదండేన మూలబంధం మహాంబుజైః।
తస్యాథో ఒపి విశేషేణ ముక్తాదామ విభూషితమ్॥ 32

ఊర్ధ్వాలంకార మేవంతు చాథోఒలంకార ముచ్యతే।
ఏకదండేన మూలే తు ద్విదండే నోన్నతాయతమ్॥ 33

ఏవం పద్మాసనం కుర్యాద్ భూత సింహాది రూపకమ్।
అధఃకుంభం వినిక్షిప్య దండం వా ఒథ ద్విదండకమ్॥ 34

సింహస్యోపరి పట్టం వా పద్మం గోపాన మేవ వా।
పాలికాకృతి బద్ధాపి శేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥ 35

తా॥ హారమునకు దిగువ 1 1/2 దండము మూలబంధమును దానికి దిగువ మహాపద్మమును ముత్తైపుదండతో నలంకారముగ చేయవలెను ఇది పైభాగమునందలి యలంకారము. దిగువ భాగమున 1 దండము మొదట 2 దండముల పొడవున పద్మాసనమును చేయవలెను. భూతములు సింహములు మొదలైన చిత్రములతోను అధఃకుంభమును 1 దండముగాని 2 దండములుగాని చేసి

సింహముపైన పట్టముగాని, పద్మము గోపానముగాని, పాలికయుండు ఇమిడ్చి మిగిలిన పనులన్నియును ఆలోచనతో చేయవలెను.

శ్లో॥ అథ వా తస్యమూలే వా పాలికాదీని విన్యసేత్॥

ఏవం తు పాలికాస్తంభం కుంభస్తంభ మి హోచ్యతే॥

36

తా॥ లేక సింహమునకు దిగువ పాలిక మొదలైనవి చేయవచ్చును. ఇది పాలికా స్తంభము. ఇక కుంభ స్తంభమును చెప్పుచున్నాను.

శ్లో॥ ఏకదండే నాంప్రిమూలే పాలికోన్నత మిష్యతే॥

త ద్విస్తారం ద్విదండేన కుంభతుంగం ద్విదండకమ్॥

37

త ద్విస్తారం త్రిదండం స్యా త్తద్యం వాఽశ్యతుంగకం॥

తత్పాద స్యాగ్రకే కుర్యా న్నాసికా పంజరాన్వితమ్॥

38

శక్తిధ్వజం చై కదండం నాసితుంగం ద్విదండకమ్॥

తత్సమం విహృతం చైవ చై కదండం గఱోదయమ్॥

39

విశాలం తద్ ద్వయం చాధః పంజరోదయ మీరితమ్॥

త ద్విశాలం ద్విదండం స్యా దేకైకం దండ మేవచ॥

40

తా॥ స్తంభము మొదట 1 దండము ఎత్తున పాలికను చేయవలెను. దాని విస్తారము 2 దండములు. కుంభము యెత్తు 3 దండములు. కుంభ విస్తారము 3 దండములు. ఎత్తు $1\frac{1}{2}$ దండము కూడ చేయవచ్చును. స్తంభముయొక్క చివర నాసికను పంజరముతోసహా చేయవలెను. నాసిక యెత్తు 2 దండములు. శక్తిధ్వజము యెత్తు 1 దండము. నాసితుంగముతో సమానముగా విహృతమును చేయవలెను. గలము 1 దండము చేయవలెను. గలముయొక్క విశాలము 2 దండములు చేయవలెను. పంజరము పొడవు 2 దండములు, దాని విశాలము 1 దండము, ఎత్తు 1 దండము చేయవలయును.

శ్లో॥ యథా శోభం తథా కుర్యా త్త స్యాధో వీరకంఠకమ్॥

పాదతార సమోత్పేదం విస్తారం తత్సమం భవేత్॥

41

తస్యాధః ఫలకాదీని పూర్వవ త్కారయే త్కమాత్॥

కుంభస్తంభ మితి ప్రోక్తం కోష్ఠస్తంభాది వక్ష్యతే॥

42

తా॥ అందమును తెలుసుకొని చక్కగా చేయవలెను. ఆ పంజరమునకుదిగువ వీర కంఠమును చేయవలెను. స్తంభముయొక్క విస్తారములతో సమానముగా దాని విస్తారమును ఎత్తు విస్తారముతో సమానముగాను చేయవలెను. దానికి దిగువ ఫలకము మొదలైనవి మునుపటి వలెనే వరుసగా చేయవలెను. దీనిని కుంభ స్తంభమని చెప్పుదురు. కోష్ఠస్తంభము మొదలైనవి చేప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ కోష్ఠకం తద్ ద్విపార్శ్వేతు ఋజుపాదాకృతి తథా।
పంజరం చోత్తరాదీం శ్చ కోష్ఠవాసాకృ (తీ) తథా॥

43

తదేవ కోష్ఠపాదే చ తదూర్ధ్వే పంజరాదికమ్।
మూలపాద విశాలేన పంజరాదీని కారయేత్॥

44

పంజరం చ ద్విదండేన తదర్థం చోర్ధ్వకే గలమ్।
తదూర్ధ్వే చ ద్విదండేన నాసికా ఖరాన్నితమ్॥

45

తదర్థం స్తూపికోత్తుంగం త నృహానాసి కాశ్రయే॥

45½

తా॥ స్తంభమునకు రెండువైపుల కోష్ఠములను చక్కగా స్తంభములవలెనుచేసి పంజరము ఉత్తరము మొదలైనవిచేసి కోష్ఠమునుండి అన్ని ఆకారములనుచేసి అదియే కోష్ఠస్తంభమునను దానిపైన పంజరము మొదలైనవి. మూలపాదముయొక్క విశాలముతో సమానముగా పంజరము మొదలైనవి చేయవలెను. పంజరము 1 దండములు, దానిపైన గలము 1 దండము, దానిపైన 2 దండములు నాసికయును, శిఖరమును, స్తూపిక 3 దండమును, చేయవలెను అది మహానాసికను ఆశ్రయించి యుండవలెను.

శ్లో॥ అథ వా మూలపాదోచ్ఛం పంక్తి ం ధ్రాష్ట భాజితే॥

46

త త్త ద్భాగే గుణాంశేన కోష్ఠోర్ధ్వే భూషణోదయమ్।
తత్తుంగం పంచదా కృత్వా చైకాంశం పంజరోదయం॥

47

తత్సమం గ్రీవతుంగం స్యా త్తద్ ద్వయం నాసితుంగకమ్।
స్తూపితుంగం తదర్థం స్యా స్నాసికాగ్రం చ తత్సమం॥

48

ద్విదండా ద్దండవృద్ధ్యా చ దశదం డావసానకమ్।
పంజరాది విశాలం య చ్చేషం చోర్ధ్వేఽంఘ్రికం భవేత్॥

49

తా॥ మొదటి స్తంభము యెత్తును 10-9-8 భాగములుచేసి అందులో 3 భాగములు కోష్ఠముపైన భూషణముల అంతము. ఆ యెత్తును 5 భాగములుచేసి అందు పంజరము 1 భా, గ్రీవము 1 భా, నాసి 2 భా, స్తూపి 1 భా, చేసి ఆ స్తూపి చివర నాసికాగ్రముతో సమానముగా నుంచవలెను. 2 దండములు మొదలుకొని 1-1 దండముచొప్పున వృద్ధిచేయుచు ఇట్లు 10 దండముల వరకు పంజరము మొదలైన వానియొక్క విశాలము పోను మిగిలినది పైన స్తంభమగును.

శ్లో॥ ఏకోన వింశదంశం స్యా త్పంజరోచ్ఛం విభాజితే।

ద్విభాగం చోత్తరోత్తుంగ మేకాంశం వాజనోదయమ్॥

50

ఊర్ధ్వపద్మం ద్విభాగం స్యా ద్వాజనం చైకభాగికమ్।
అష్టాంశేనకపోతోచ్ఛ మూర్ధ్వే చాలింగ మంశకమ్॥

51

తత్సము చాంతరం చోర్ధ్వే ద్వ్యంశం తత్రప్రతికోన్నతమ్।

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం శేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥

52

తా॥ పంజరము యెత్తును 19 భాగములుచేసి అందు ఉత్తరము 2 భా. వాజనము 1 భా. దానిపైన పద్మము 2 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 8 భా. అలింగము 1 భా. అంతఃతము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేసి మిగిలినవి ఆలోచించి చేయవలెను.

శ్లో॥ గ్రీవతుంగం త్రిభా భజ్య మేకాంశం వేదికోన్నతం।

గ్రీవతుంగం సపాచాంశం శేషాంశం గ్రీవభూషణం॥

53

వేదికోర్ధ్వం తు సప్తాంశం సార్ధవహ్ని గలోదయం।

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం సార్ధాంశం పద్మతుంగకం॥

54

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశ మాయామం వా త్రిభాగికం।

ఏకాంశం మధ్యభద్రం తు మధ్యే యుక్త్యా ప్రకోష్ఠకమ్॥

55

తా॥ గ్రీవము యెత్తును భాగములుచేసి అందు వేదిక 1 భా. గ్రీవము $1\frac{1}{4}$ భా. గ్రీవ భూషణము $\frac{3}{4}$ భా. అనగా పై అలంకారము. వేదిక యెత్తును 7 భాగములుచేసి అందు గలము $1\frac{1}{2}$ భా. కంపము 1 భా. పద్మము $1\frac{1}{2}$ భా. వాజనము 1 భా. చేసి వాజనము యొక్క పొడవు 3 భా. చేయవలెను. మధ్య భద్రమును 1 భా. యుక్తితో చేయవలెను.

శ్లో॥ గ్రీవ భూషణ తుంగేవ విభజే త్త పడంశకం।

ద్విభాగం చోత్తరోత్సేధం తదర్థం వాజనం భవేత్॥

56

ద్విభాగం చ గలోత్సేధం వాజనం చైకభాగిం।

మధ్యకోష్ఠోత్తరం తత్ స్యాత్ క్షుద్రపాదౌ సుభూషితౌ॥

57

పంజరే ప్రతికాయామే చాష్టభాగే విభాజితే।

సప్తాంశం వేదికాయామం పద్మవాజన మంశకం॥

58

వేదితారం చతుర్భాగం త్రిభాగం గ్రీవవిస్తృతం।

వేదితార సమం నాసి శాలాయామం ప్రకల్పయేత్॥

59

తదాయామే త్రిభాగైకం మధ్యనాసి విశాలకం।

విశాలార్థం త్రిపాదం వా మధ్యనా స్యుదయం భవేత్॥

60

తా॥ గ్రీవ భూషణము యొక్క యెత్తును 6 భాగములుచేసి అందు ఉత్తరము 2 భా. వాజనము 1 భా. గలము 2 భా. వాజనము 1 భా. చేయవలెను. మధ్యకోష్ఠము నందలి ఉత్తరమున క్షుద్రస్తంభములు రెండుండవలెను. పంజరము యొక్క ప్రతి పొడవును 8 భా. చేసి వేదిక 7 భా. పద్మము $\frac{1}{2}$ భా. వాజనము $\frac{1}{2}$ భా. చేయవలెను. వేది విస్తారమును 4 భా. చేసి అందు 3 భా. గ్రీవ

విస్తారమును చేయవలెను. వేది విస్తారముతో సమానముగా నాసిశాలాయామమును చేయవలెను. ఆశాలాయామమును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. మధ్య నాసి విశాలమును చేయవలెను. ఆవిశాలములో సగముగాని ముప్పాతిక వంతుగాని మధ్య నాసి యొక్క చివర యగును.

శ్లో॥ పార్శ్వయో ర్భహునాసోఽశ్చ శిఖరస్య సమోన్నతం।

తచ్ఛిఖం చోత్తరాంతం స్యాత్కింసరీ వక్త్ర సంయుతం॥

61

నాసికా పత్రసంయుక్తం మధ్యం ఊద్రం చ నిమ్నకం।

శిరస్యార్ధ్వే పట్టికానాం మధ్యనాసి శిఖాంతకం॥

62

శిరోలంబోత్తరాంతం వా వలభీ యుక్తమేవ వా।

శిఖరసోఽర్ధ్వే పట్టాచ్చ ముత్తరోచ్చం సమంభవేత్॥

63

తదూర్ధ్వే వాజనం పద్మం నిమ్నం కుంభం సదండకమ్।

పద్మం వాజన మబ్జంచ తదగ్రే కుడ్యలాన్వితమ్॥

64

ఏతత్ స్తూపిత్రయం ప్రోక్తం భాగం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్।

తచ్ఛిరః సమలంకృత్య పత్రవల్ల్యాది శోభితమ్॥

65

ఏత త్పంజరశాలాం చ పద్మమేకం శిఖాత్రయం।

సర్వాలంకార సంయుక్తం కుర్యాద్దైవ తక్షకోత్తమః॥

తా॥ ప్రక్కల బహునాసి యొక్క యెత్తు శిఖరముతో సమానముగా నుండవలెను. వాని యొక్క శిఖరములు ఉత్తరము యొక్క పై భాగమునకు సరిపోవలెను అశ్వముఖమును మానవ శరీరమును గల దేవతాజాతి ప్రతిమలను చేయవలెను. నాసియందు అలంకారమైన పత్రములను చేయవలెను. మధ్య ఊద్రము నిమ్నము శిఖరము యొక్క పై భాగమున పట్టికల పై భాగము మధ్య నాసి శిఖరమును. శిఖరము యొక్క లంబము ఉత్తరము పై భాగము వరకును. వలభితో కూడియును ఉండవలెను. శిఖరముపైన పట్టముయెత్తు ఉత్తరము యెత్తుతో సమానముగా నుండవలెను. దానిపైన వాజనము, పద్మము, నిమ్నము, కుంభము ఈనాలుగు 1 దండము ఉండవలెను. పద్మము, వాజనము, పద్మము ఆపైన మొగ్గ ఉండవలెను. దీనిని స్తూపిత్రయమని చెప్పదురు. వీని యొక్క భాగములు అందమునకు దగినట్లు ఆలోచనతో చేయవలెను. తరువాత శిఖరమును అలంకారముగాచేసి లతలు పత్రములు చక్కగా తీర్చవలెను. ఇది పంజరశాలయగును. దీనికి పద్మము ఒక్కటి చేసి 3 శిఖరములు సమస్తమైన అలంకారములతో శిల్పాచార్యుడు చేయవలెను.

శ్లో॥ అథ వా తోరణం కృత్వా స్తంభసోఽపరి వాజనం।

మూలపాద విశాలే తు చైకదండం తథోష్ణతమ్॥

67

పూర్వవ ద్భాగమానేన చోత్తరాది క్రియాన్వితం।
తతూర్ధ్వే తోరణ స్యాంతే మకరపత్ర సంయుతమ్॥

68

తదూర్ధ్వే తోరణాంతం స్యా దేకదండం తు తచ్చిరః।
మకరీ ప క్త్రినంయుక్తం సర్వాలంకార శోభితమ్॥

69

కోష్ఠస్య పార్శ్వయో శ్చైవ ఊద్రపాద సమన్వితమ్।
మూలపాద విశాలేన త్రిపాత్ ఊద్రాంఘ్రి తారకమ్॥

70

తస్య పాదవిశాలేన మానయే త్పాదభూషణమ్।
ఫలకాద్యంత కాద్యంచ వీరకంఠం కరై కకమ్॥

71

తా॥ మరియు తోరణమునుచేసి స్తంభముపైన వాజనమును, మొదటి స్తంభము యొక్క విశాలమున 1 దండము అప్రకారముగా యెత్తును మునుపటివలె భాగమానముచేత ఉత్తరము మొదలైనవిచేసి వానిపైన తోరణము యొక్క పై భాగమున మకర పత్రములను తీర్చి దానిపైన తోరణము చివర 1 దండము దాని శిఖరము, మకర ముఖములనుచేసి సమస్తమైన అలంకార ములతో నుండునట్లుచేసి కోష్ఠము యొక్క ప్రక్కలను ఊద్రస్తంభములను అమర్చవలెను, మూలస్తంభముయొక్క విస్తారములో ముప్పాతికవంతు, ఊద్రస్తంభ విస్తారమును చేయవలెను. దానియొక్క స్తంభ విశాలముచేత స్తంభాలంకారమును ఫలకమును మొదలు చివర చేయవలెను. వీరకంఠము 1 దండము పరిమితి కలిగి యుండవలెను.

శ్లో॥ బోధికాదిం వినా యుక్తం ఫలకాది క్రియాం న్యసేత్।

ద్విదండం ఫలకాయామం చా ధ్యర్థం కుంభవిస్తృతమ్॥

72

త్రోటిపక్త్యం సపాదంస్యా త్తుంగం ప్రాగుక్తవన్నయేత్।

సర్వాలంకార సంయుక్తం యుక్త్యాతత్రైవ యోజయేత్॥

73

బోధికాంతం లలాటే స్యా దుత్సేధం చోర్ధ్వవాజనమ్।

తద్వాజనం తు పాదాంతం పార్శ్వయో స్తన్ముఖావృతమ్॥

74

తా॥ బోధెలు మొదలైనవి లేకుండ ఫలకములు మున్నగువానితో చేసినట్లయిన ఫలకము యొక్క పొడవు 2 దండములును, కుంభము యొక్క విస్తారము $1\frac{1}{2}$ దండమును, నాసి ముఖము $1\frac{1}{4}$ భా. యెత్తును పూర్వము చెప్పబడినట్లు చేయవలెను. అన్ని అలంకారములతో చేయవలెను. బోధెల యొక్క పైభాగము వరకు లలాటమునకు యెత్తు అగును. దానిపైన వాజనమును, అవాజనము స్తంభములపై భాగమునను ప్రక్కలను ముఖమునకు రెండు వైపులను చేయవలెను.

శ్లో॥ అధోభాగే త్రిభాగైకం మధ్యభద్రాకృతిం న్యసేత్।

తద్ ద్విపార్శ్వేతు చైత్రైకం కంఠంచేదన మిష్యతే॥

75

పార్శ్వయో ర్వాజనస్యాధో వక్త్రం వజ్రాకృతిం తథా।
 ఊర్ధ్వవాజన మప్యక్త్యై క్కుర్వాత్ తద్రాది వాజనమ్॥ 76

పార్శ్వయోః స్తంభ స్తస్యోర్ధ్వే మధ్య భద్రాది భూషితమ్।
 ద్వాభ్యాం తత్కంఠదండంతం మధ్యే పార్శ్వేచ నిమ్నకమ్॥ 77

బోధికే చ త రంగం స్యా త్సర్వాలంకార సంయుతం।
 తదేవ తుంగమానే తు ద్వాదశాంశే విభాజితే॥ 78

అధోభాగే త్రిభాగేన త రంగాకృతిం విన్యసేత్।
 తదూర్ధ్వే బోధికోత్పేదం షడంశేన విశేషతః॥ 79

ప్రపుల్లాస్యం తు సర్పాభం పుష్పసంప ద్వదాననం।
 తదూర్ధ్వే శిరసఃకర్ణే చాంశేన హాఠికా భవేత్॥ 80

తా॥ క్రింది ప్రదేశమును శి భాగములుచేసి నడుమ భద్రాకారమును చేయవలెను. దాని యొక్క యిరువైపుల ఒక్కొక్క భాగము కంఠమును చేయవలెను. ఇరు ప్రక్కల వాజనము క్రింద వజ్రాకారముగ ముఖమును చేయవలెను. అదే ప్రకారముగా పైన వాజనము కూడ అలోచనతో చక్కగాచేసి తరువాత త్సుద్రవాజనము మొదలైనవి కూడ చేయవలెను. ఇరు ప్రక్కల స్తంభములును వానిపైన మధ్య భద్రముతో అలంకారమును చేయవలెను. ఆరెంటిచేత కంఠము యొక్క పరిమితి దండము అంతమున నడుమ ప్రక్కలను నిమ్నము చేయవలెను. బోదె యందు అలలను చేయవలెను. అది సమ స్తమైన ఆలంకారములతో నుండవలెను. అదియేయెత్తును 12 భా. చేసి దిగువ ప్రదేశమున శి భా. తరంగముల యొక్క ఆకారమును చేయవలెను. ఆపైన బోదె యొక్క యెత్తును 6 భా. చేసి బాగుగా వికసించిన పాముపడగవలె పుష్పవికాసమువలె ముఖమునుచేసి ఆపైన శిఖమీద 1 భా. హారమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ఏకదండం త్రిపాదం వా వాజనాంతం శిఖోన్నతమ్।
 తస్మాత్త దాయతే దీర్ఘే నిర్గమస్య అధోముఖమ్॥ 81

కదలీ సూనదండా భ మగ్ని మూర్ధ్వే నిరోపమమ్।
 అగ్రే సమగలం చైవ త రంగంత త్సమాధికమ్॥ 82

లలాటే చిత్రం భాగైక మధోమూర్ధ్ని విశాలకమ్।
 తస్యోర్ధ్వే కంఠభాగేన కర్ణ కం పాఞ్చ వాజనమ్॥ 83

పత్రవల్ల్యాది రత్నైశ్చ పుష్పచిత్రాది భూషితమ్।
 సర్వాలంకార సంయుక్తం పుష్పబోధిక మీరితమ్॥ 84

ఉపపీఠ వదాకారం దండకాదీని విన్యసేత్।
 త్సుద్ర కం పైశ్చ పద్మైశ్చ పుష్ప రత్నైశ్చ భూషితమ్॥ 85

తా|| హారముపైన ! దండముగాని ముప్పాతిక వంతుగాని వాజనము వరకు శిఖరము యెత్తు. దాని పొడవునుండి నిర్గమము యొక్క నిడుపు అధోముఖముగ నుండవలెను. అది అరటి మొగ్గ కాడవలె అందముగాను పైనదానితో సమానముగా గలమును చేయవలెను. దానితో సమానము కంటె అధికముగా తరంగమును చేయవలెను. లలాటమున చిత్రము ! భా. చేయవలెను. దాని దిగువ శిరస్సుయొక్క విస్తారమును, దానిపైన కంఠమునందు కరమును, కంఠమును, పద్మమును, వాజనమును, లతలతోను పత్రములతోను రత్నములతోను పుష్పములు మొదలైన చిత్రములతోను అలంకారముగా చేయవలెను. దీనిని పుష్పబోధి యందురు. ఉపశీఠమువలె రూపమును దండము మొదలైనవి చేయవలెను. క్షుద్రకంఠములచేతను పద్మములచేతను పుష్పముల చేతను రత్నములచేతను అలంకారముగా చేయవలెను

శ్లో|| త రంగం దండకంచై వ బోధికా దీనిపాలికా।

ఏక వక్త్రం ద్వి వక్త్రం వా త్రి వక్త్రం చతురాసనమ్॥

86

పంచషట్ సప్తాష్టం చా యథాశక్తిః శాస్త్ర్యసేత్।

తస్యోర్ధ్వే వీరకంఠే తు ఫలకా బోధికాంతరమ్॥

87

ఆధారార్థం తు శోభార్థం సింహ చిత్రాది మండితమ్।

వీర కంఠోదయం జ్ఞాత్వా నవభాగే విభాజితే॥

88

ఏకాంశం పాదుకం కుర్యా త్పంచభాగం తు సంగ్రహమ్।

తదూర్ధ్వే హారి కంచాంశ మబ్జమంశేన కారయేత్॥

89

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం సంగ్రహం చద్వి వక్త్రకమ్।

పద్మాగ్రా కృతి రగ్రాదీన్ రేఖా మూలవతీ న్యసేత్॥

90

రత్న వల్ల్యాదినా భూష్యం శేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్।

సంగ్రహం రూప మిత్యక్తం వీరకంఠే పురాన్వితమ్॥

91

తా|| తరంగమును 1 దండము పొడవు చేయవలెను. బోదెలు మొదలైనవానిని పాలికలు, ఏకముఖము, రెండుముఖములు, 3 ముఖములు, 4 ముఖములు, 5 ముఖములు, 6 ముఖములు, 7 ముఖములు, 8 ముఖములు. వారివారి శక్తికొలది చేయవచ్చును. దానిపైన వీరకంఠమున ఫలకములు బోదెలు మొదలైన వానిలో ఆధారము కొఱకుగాని, అందమునకుగాని సింహములు మొదలైన చిత్రములను చేయవలెను. వీరకంఠము యొక్క పొడవును తెలుసుకొని 9 భా. చేసి 1 భా. పాదుక సంగ్రహము 5 భా. హారికము 1 భా. పద్మము 1 భా. వాజనము 1 భా. సంగ్రహము ద్వివక్త్రముతోగూడి పద్మము యొక్క చివరవలె చివరనుండి గీతలు మొదలు వరకు కలిగియుండి రత్నములతోను తీగ మొదలైన వానితోను అలంకారముగాచేసి విగిలినవి కూడ యుక్తితో చేయవలెను. ఇది సంగ్రహము యొక్క రూపము. వీరకంఠమున మునుప చేయబడిన దానితోకూడి యుండినదై.

శ్లో॥ పదాంగా ద్వదనం కృత్వా పశ్చా దుద్భృత హస్తవత్ |
తదేవ సింహరూపైర్వా నాటకాద్వైరలంకృతమ్ ||

92

ఏతత్తు ముష్టిబంధం స్యాత్ ఫలకోచ్ఛం త్రిభాగికమ్ |
అంశేనోత్సంధి తుంగం స్యా త్తదధః క్షేపణం తథా ||

93

తదధోఽబ్జ మంశం పక్షం ద్వ్యంశేనాబ్జ మథాఽపి వా |
కుంభోచ్ఛం చాష్టభాగేన చాంశేన పద్మ కంపకమ్ ||

94

కుంభాధశ్చో ర్ద్వదేశేతు షటపత్రాది శోభితం |
నిమ్నంచ త్రోటికాదీని యుక్త్యా ప్రాగు క్త వన్నయేత్ ||

95

కుంభ స్తంభ ప్రతిస్తంభే కోష్ఠకాదీని చాంఘికే |
కుంభ స్తంభాని సర్వేషా మేవము క్తం పురాతనైః ||

96

తా॥ స్తంభరూపమునుండి ముఖమునుచేసి వెనుక యెత్తబడిన హస్తమువలె అదియే సింహరూపముల చేతను లేక నాట్యరూపముల చేతను, అలంకారముగా చేసిన ముష్టిబంధ మగును. ఫలకమును 3 భా. చేసి 1 భా. పైన పైరూపముతో కలుపునది 1 భా. దానిక్రింద క్షేపణము 1 భా. దానిక్రింద పద్మము 1 భా. లేక క్షేపణము 1 భా. పద్మము 2 భా. చేయవచ్చును. కుంభము యెత్తు 8 భా. చేసి పద్మము కంపము 1 భా. కుంభమునకు దిగువను పైనను మట్టియాకులు మొదలైనవి చేయవలెను. నిమ్నమును నాసికను ఇంకను అవసరమైనవి యేమైనను యుక్తితో చేయవలెను. కుంభ స్తంభము, ప్రతిస్తంభము, కోష్ఠస్తంభము ఇట్లు అనేక విధములుగా కుంభ స్తంభములను పురాతన శాస్త్రవేత్తలు చెప్పియున్నారు.

శ్లో॥ భువో (వ ఉ) పరిష్ఠాన్ముని భాగ తుంగకే త్రిభాగ మంచం గలమంశ మూర్ధ్వకే |
ఫలం (లకం) ద్విభాగం శిరః కుంభ మంశకమ్ క్రమాత్ప్ర కుర్వం త్వితి పంజరాదికమ్ ||
పంచభాగ (ం) పురతో (త ఉ) క్తతుంగకే ద్వ్యంశకం త్రిపద సార్థకం త్రిపాత్ |
పంచభాగ గలనాసికాననం కుంభయు క్త చరణాగ్ర భూషణమ్ ||

98

తా॥ అధిష్ఠానము మొదలుకొని చివరవరకు 7 భా. చేసి మంచము 3 భా. గలము 1 భా. ఫలకము 2 భా. శిరఃకుంభము 1 భా. ఇట్లు వరుసగా పంజరము మొదలైనవి చేయవలెను. మరియు 5 భా. చేసి అందు మంచము 2 భా. గలము 3 భా. ఫలకము 1 భా. శిరఃకుంభము 3 భా. ఇట్లుగల నాసికాముఖములను చేయవలెను. కుంభ స్తంభములకుపై యలంకారము లివియని తెలియవలెను.

3. కుంభాలంకారము

శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ కుంభాలంకార ముచ్యతే |
తన్మూల పాలికోత్సేధే విభజేత్తు షడంశకమ్ ||

99

ఏకాంశం పాదుకం చైవ పద్మ తుంగం తు తత్సమమ్,

కంప మర్థం తదూర్ధ్వే తు కంధరం చ ద్విభాగికమ్॥

100

కంప మర్థేన తస్యోర్ధ్వే పద్మ మంశేన యోజయేత్.

అథవా చోర్ధ్వకే కంపం తస్యాధః పద్మ మంశకమ్॥

101

కంఠ మేకాంశకం కుర్యాత్ శేషం ప్రాగుక్తవ ద్భవేత్.

తదే వోర్ధ్వే పద్మమర్థం తస్యోర్ధ్వేకం కపోతకమ్॥

102

అర్థేన వాజనం చోర్ధ్వే యథాశోభం తు కారయేత్.

తదూర్ధ్వే కుంభ మూలేత్వే కైకం పాల్యం తు పద్మకమ్॥

103

తదూర్ధ్వే కంప మర్థేన శేషం యుక్త్యా యథాకృతిమ్.

తదూర్ధ్వే వక్త్రతుంగం స్యా న్నవభాగే విభాజితే॥

104

కుంభారాంశేన జన్మ స్యా ద్వాజనం చార్ధభాగికమ్.

పద్మ మంశేన సంయుక్తం కంప మర్థేన కారయేత్॥

105

తా॥ కుంభముల యొక్క అలంకారములను చెప్పుచున్నాను. మొదటి పాలిక యొక్క యెత్తును 1 భా. చేసి అందు పాదుక 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. గలము 2 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. ఇట్లు చేయవలెను. లేదా పై నకంపము 1 భా. దానికింద పద్మము 1 భా. కంఠము 1 భా. దాని దిగువ కంపము 1 భా. దానికింద పద్మము 1 భా. పాదుక 1 భా. చేయవచ్చును. దానినే పైనపద్మము 1 భా. దానిపైన కపోతము 1 భా. ఆపైన వాజనము 1 భా. చేసి దిగువ నాలుగు భాగములను యిష్టము వచ్చినట్లు అలంకారముగా చేయవచ్చును. దానినే కుంభము యొక్క మొదటి పాల్యము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. చేసి మిగిలిన పనులు ఆలోచనతో చేయవచ్చును. కుంభము యెత్తు 1 భా. చేసి అందులో సగము పాదుక, వాజనము 1 భా. పద్మము 1 భా. కంపము 1 భా. చేయవలెను.

శ్లో॥ సార్ధద్వ్యంశం గలోత్తుంగం కంప మర్థేన కారయేత్.

తత్సమం పద్మతుంగం స్యా త్సార్ధాంశం తు కపోతకం॥

106

ఏకాంశం ప్రతి సంయుక్తం సర్వాలంకార సంయుతం.

కంఠతుంగం ద్విభాగం తు పద్మ మధ్యర్థ మేవవా॥

107

తా॥ గలమును 2 1/2 భా. చేసి కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. కపోతములు 1 1/2 భా. ప్రతి 1 భా. చేయవలెను. లేదా కంఠమును 2 భా. చేసి పద్మమును 1 1/2 భా. చేయవచ్చును.

శ్లో॥ అథ వా వక్త్రతుంగం స్యా దేకదండేన కారయేత్.

పాలికం చోక్తవ త్కుర్యా ద్యథాశోభం తు కారయేత్॥

108

అస్యోర్ధ్వే ఒర్ధ్వే దండేన కుడ్యలాకృతివి న్యసేత్.

తథా స్యా న్నిర్గమం భాగం కుంభాంతం లంబయే త్పునః॥

109

కుంభమధ్యే రత్నబంధం పత్రం పుష్పం చ విన్యసేత్ ।

సర్వాలంకార సంయుక్తం పాదమూలే తు విన్యసేత్ ॥

110

తా॥ వక్త్రమును 1 దండముచేసి పాలికను మునుపు చెప్పిన ప్రకారముచేసి అలంకారము ననుసరించి చేయవలెను. దానిపైన ½ దండము మొగ్గను చేయవలెను. ఆ మొగ్గయొక్క నిర్గమము 1 భా, కుంభము వరకు చేయవలెను. కుంభమునడుమ రత్నబంధమును పత్రములను పుష్పములను చేయవలెను. అన్ని అలంకారములతో స్తంభము మొదట నుంచవలెను.

శ్లో॥ తదాస్యం నిర్గమం భాగం కుంభాంతం నాసికం భవేత్ ।

అథ వా నాసికం త్యక్త్వాపంజర స్తోపతి న్యసేత్ ॥

111

పాదస్థోర్ధ్వే తు పాల్యంతం పద్మవల్ల్యాది భూషితమ్ ॥

మూలపాద విశాలం వా తత్త్రిపాద విశాలకమ్ ॥

112

ఏత క్కుంభాంఘ్రికం ప్రోక్తం చాంతరాలం చ యోజయేత్ ।

కుర్యా ద్భూషాప్రదేశే తు మధ్యే వా చాంతరాలయే ॥

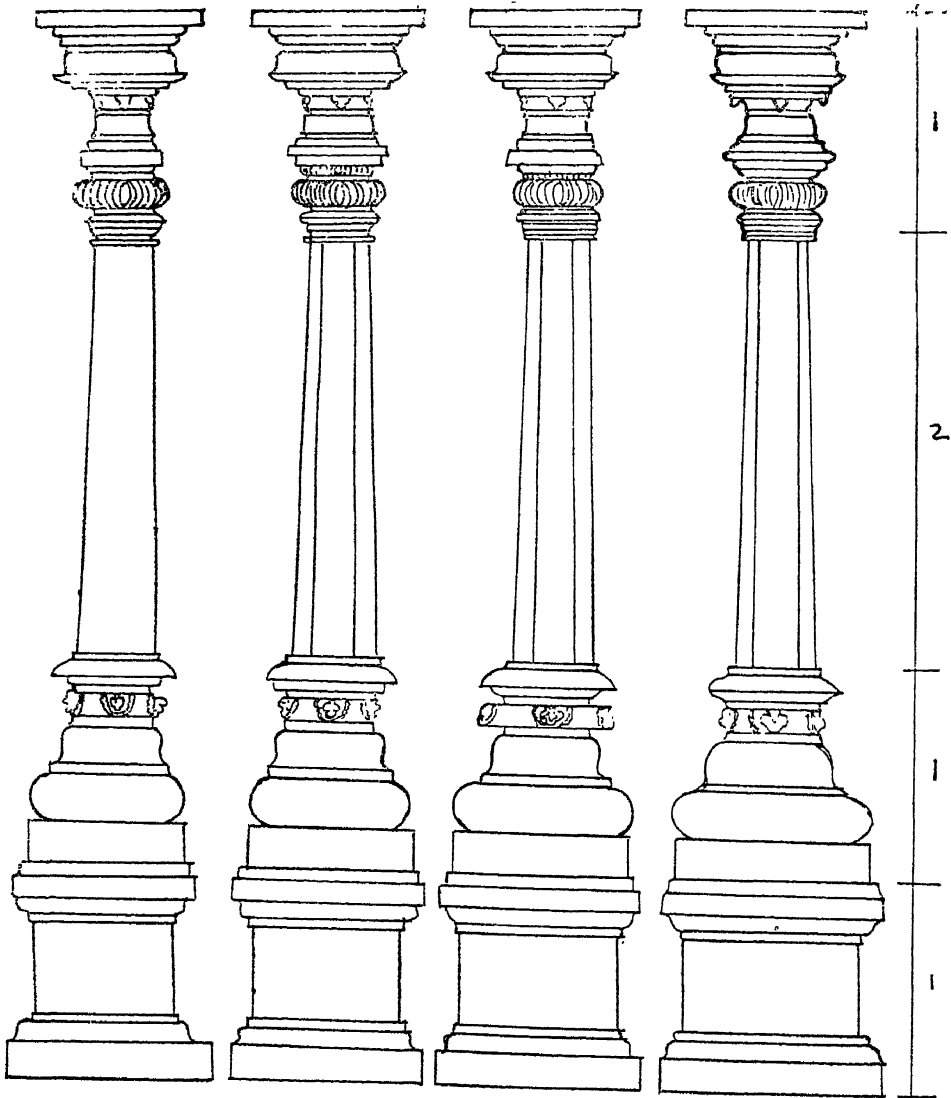
113

భిత్తిమధ్యే చ కూపే చ శిరోదేశే షణ్డతః ।

విశాల పంజరద్వై శ్చ యోజయే చ్చిల్పవిత్తమః ॥

114

తా॥ ముఖము యొక్క నిర్గమము ? భా. నాసికము కుంభము వరకు చేయవలెను. లేక నాసికను వదలి పంజరముపైన నుంచవలెను. స్తంభము యొక్క పైభాగమున పాలిక వరకు పద్మలత మొదలైన వానితో నలంకారముగా చేయవలెను. మిథ్యస్తంభ విశాలముగాని ఆందులో ముప్పాతిక వంతుగాని, యీ కుంభము యొక్క పాదమును చేయవలెను. అంతరాలమును కల్పించవలెను. అంతరాలము యొక్క నడుమగాని వెలుపలగాని గోడనడుమను కూటమునను శిరోదేశమునను విశాల పంజరము మొదలైన వానిని శిల్పి చక్కగా చేయవలెను.

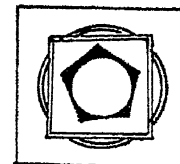
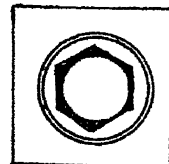
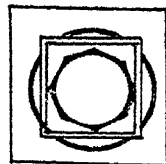
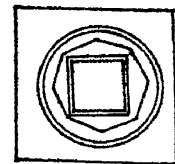


శ్రీహర్షకాంతము చక్రకాంతము

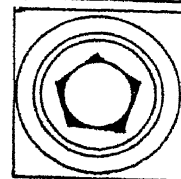
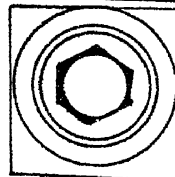
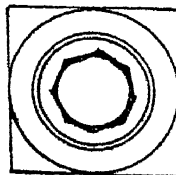
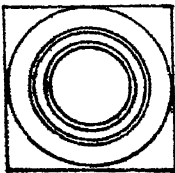
విష్ణుకాంతము

స్కంద కాంతము

శైవకాంతము



పేటలు పేయ
దలారకప్పుట
పేటలు

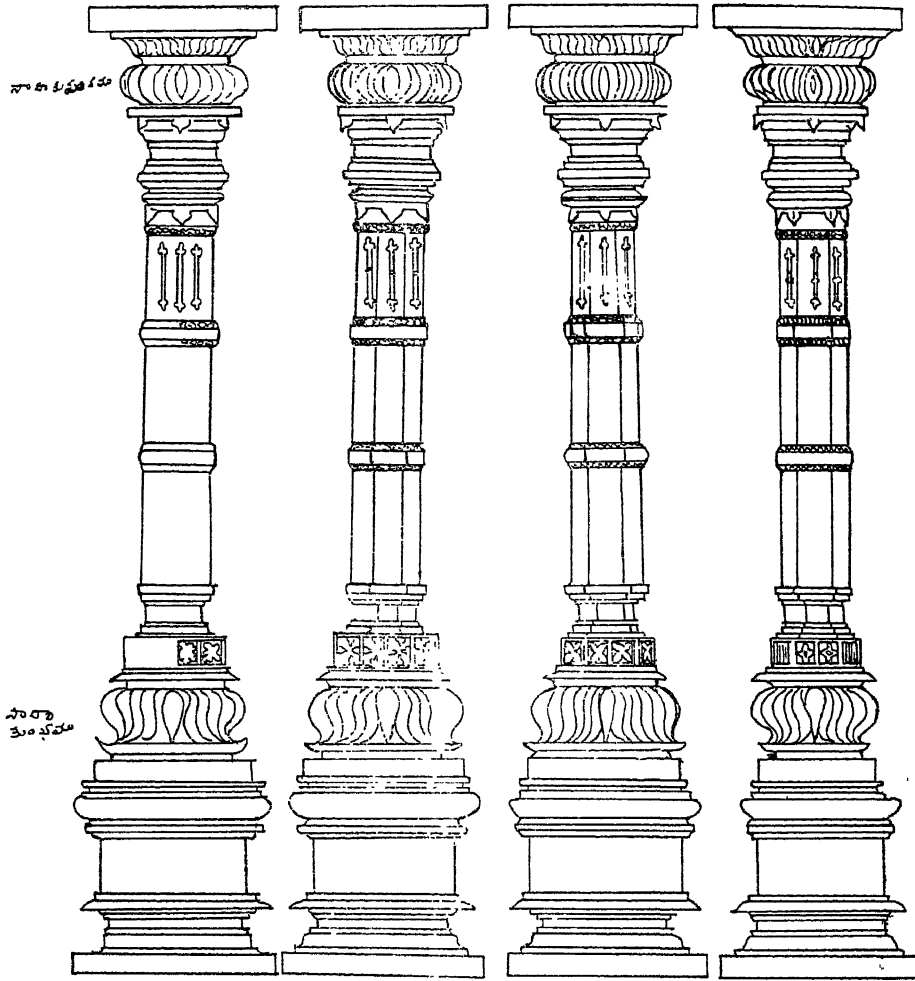


చిగువ పేటలు

4. స్తంభములకు విశేషలక్షణములు

- శ్లో॥ తత్ స్తంభలక్షణం వక్ష్యే నుంగామీ శ్లోక్తవ న్నయేత్ |
మూలస్తంభ విశాలేన త్రిపాదం వాఽర్థ మేవ వా॥ 115
- సంయోగ స్తంభవిస్తారం యన్మానో రమ్య చుత్సృజేత్ |
బోధికాం ఫలకాంతం చ మూలదండేన మానయేత్॥ 116
- సర్వేషాం పాలికాద్యంగ ముపదండేన మానయేత్ |
బోధికాదీని సర్వా ని పూర్వవ త్పరికల్పయేత్॥ 117
- ఉపపాదాని సర్వేషాం పూర్వపాదే తు యోజయేత్ |
ఉపపాదం మూలపాదాంత ముపదండ సమంతకమ్॥ 118
- తద్దండస్య త్రిపాదం వా దండార్థం వాఽర్థ వాంశకం |
ఏ కోవపాద సంయుక్తం ద్వి త్ప్రకృతపాదేన సంయుతం॥ 119
- ఏవం క్రమ మితి ప్రోక్తం మూలే వద్మాసనాన్వితం |
వే దోవపాద సంయుక్తం బ్రహ్మకాంత మి తీరితమ్॥ 120
- పం చోవపాద సంయుక్తం శివకాంత మి తీరితమ్ |
ఉ పాంఘ్రిషట్కు సంయుక్తం స్కందకాంత మితి స్మృతమ్॥ 121
- అ ష్టోవపాద సంయుక్తం విష్ణుకాంత ముదీరితమ్ |
సర్వేషాం పాదమూలే తు పాలికాం చోవపీఠవత్॥ 122
- కుర్యాత్ సింహస్య రూపం వా పాదం పత్రాది భూషితమ్ |
శిలయా దారుణా వాఽపి కారయే దు క్తవ ద్దుభయః॥ 123

తా॥ స్తంభములయొక్క లక్షణములను చెప్పుచున్నాను. ఎత్తు మొదలైనవి శాస్త్రోక్త ప్రకారముగా చేయవలెను. మొదటి స్తంభము యొక్క విస్తారమునందు ముప్పాతిక వంతుగాని లేక సగముగాని దానితో కలిపిచేయు స్తంభము యొక్క విస్తారముండవలెను. బోదెలు, ఫలకములు మొదటి దండముతోనే కొలిచి చేయవలెను. పాలిక మొదలైనవి అన్ని రూపములు రెండవ దండముతో కొలిచి చేయవలెను. బోదెలు మొదలైన అన్ని రూపములు మునుపటివలెనే చేయవలెను. ఉపస్తంభములన్నిటిని మొదటి స్తంభముతో కలుపవలెను. ఉపస్తంభము మొదలునుండి చివరవరకు ఉపదండముతోనే చేయవలెను. ఆ ఉపదండమునందు ముప్పాతికగాని లేక సగముగాని లేక సమానముగాని యిట్లు ఉపస్తంభములు ఒకటిగాని రెండుగాని మూడుగాని నాలుగుగాని ఋష్టానుసారముగ చేయవచ్చును. ఉపస్తంభములకు మొదట పద్మాసనమును చేయవలెను. నాలుగు ఉపస్తంభములుకలది బ్రహ్మకాంతము. 5 ఉపస్తంభములు కలది శివకాంతము. 6 ఉపస్తంభములు కలది స్కందకాంతము, 7 ఉపస్తంభములు కలది విష్ణుకాంతము అన్నిటికి స్తంభము



నాసికామూలము

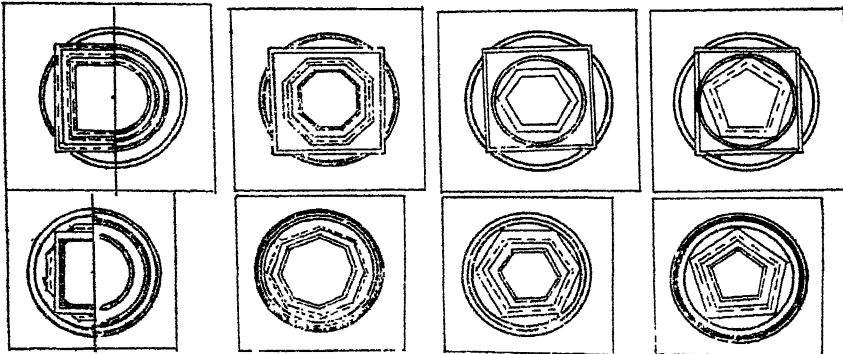
సూర్య
కుంభము

(అ) హ్రీకంఠము, దక్షిణకంఠము

వైష్ణవకంఠము

సౌందర్యకంఠము

శివకంఠము



మొదటి పాలిక ఉపవీరమువలె చేయవలెను. సింహయాపమునుగాని పత్రములు మొదలై నవానితో గాని స్తంభములకు ఆలంకారము చేయవలెను. శిలాస్తంభములైనను దారుస్తంభములైనను ఇట్లు చేయవలెను.

5. (కాశ్యపశిల్ప) స్తంభలక్షణము

కాశ్యపశిల్పము శివ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ చరణాయామ విస్తరమ్:

అకారం భూషణం చైవ సంక్షేపాత్ శృణు సువ్రత॥

1

స్తంభం చ తలివం చైవ జంఘా చరణ మేవ వా

స్థాణు స్థూణ శ్చ పాదశ్చ పర్యాయ వచనాని చ॥

2

ఉత్పేదాంశేన మానేన పాదాయామో విధీయతే

ఉక్తాధిష్ఠాన తుంగస్య ద్విగుణం వా ఒంఘ్రితుంగకమ్॥

3

తస్మా త్తారత లోచ్చం తు షష్ఠాంశం త్వధికం తు వా

పాదోచ్చం పంక్తి నం దాష్ట భాగైకం వా ఒంఘ్రివిస్తరమ్॥

4

దారుపాదతలం హ్యేత త్కుడ్యపాద మథోచ్యతే

తదర్థం వా త్రిభాగైకం చతుర్భా గోన మేవ వా॥

5

ఆధ్యస్తంభ విశాలం స్యా దేత త్స్పర్శం సుధామసు

వ్రతే రుత్తరసీమాంతే విశాలస్తంభ ఉచ్యతే॥

6

ఉపానా ద్యుత్తరాంతసో నిఘాతాంఘ్రి స్త దుచ్యతే

తుంగం సప్తాంశ మథ వా నవ ధర్మాంశ ఏవవా॥

7

రుద్ర భా న్వంశకం వాఒ థ కృ త్వైకాం శాంఘ్రి విస్తరమ్

త స్మూరితార మాఖ్యాతం తత్తారం తు తథా భజేత్॥

8

తా॥ స్తంభలక్షణమును చెప్పుచున్నాను. పొడవు, వెడల్పు, మందము, అకారము, అలంకారములు మొదలైనవి అన్నియును సంగ్రహముగా చెప్పుచున్నాను. స్తంభము, తలివము, జంఘ, చరణము, స్థాణువు, స్థూణము, పాదము, ఇవి పర్యాయ నామములు, అధిష్ఠానము యెత్తునకు రెట్టింపుగాని లేక నాలుగవంతు అధికముచేసిగాని, లేక ఆఱవ భాగమును అధికముచేసిగాని స్తంభము పొడవును చేయవలెను. ఆయెత్తును 10 భా. గాని 9 భా. గాని 8 భా. గాని చేసి అందులో 1 భా. స్తంభము విస్తారమును చేయవలెను. విస్తారమెంతో అంతే మందమును చేయవలెను. ఇది దారుపాదతలము. ఇప్పుడు చేసిన స్తంభములో సగముగాని ముప్పాతిక భా.గాని లేక అందులో మూడవవంతుగాని గోడలో కలిపిచేయు స్తంభమును చేయవలెను. ప్రతియొక్క పైభాగమున నుండునది విశాల స్తంభము. ఉపానమునుండి ఉత్తరము యొక్క పైభాగము వలకుండునది నిఘాత స్తంభము. దానియెత్తును 7 మొ. 2 వరకు భా. చేసి అందు ఒక్క భాగమును విస్తారము చేయవచ్చును. దాని మందమును వెడల్పుతో సమానముగానే చేయవలెను.

శ్లో॥ ఏకభాగ విహీనం తు శేష మగ్రవిశాలకమ్

ఏకాది షోడశాంతం చ తలం ప్ర త్యేవ మాచరేత్॥

9

మూలా దగ్రంయుగానం తు కుంభ ముండాది సంయుతమ్॥

బ్రహ్మకాంత మితి ఖ్యాతం వన్యసం విష్ణుకాంతకమ్॥

10

రసాన మింద్రకాంతం స్యాత్ స్కందకాంతం తదేవచ॥

ద్వాదశానం సూర్యకాంతం చంద్రకాంతం కలానకమ్॥

11

కంఠమానేన తన్మూలం తథైవాగ్రం తు కల్పయేత్॥

స్తంభాగ్రే చైవ తన్మానే చతురసం సమన్వితమ్॥

12

తయోర్మధ్యేఽపి వన్యసం షోడశాన మథాఽపి వా॥

వృత్తాకారం తు వా పత్రం కుంభముండాది సంయుతమ్॥

13

కుంభముండాది హీనం య త్తదాహూ రుద్రకాంతకమ్॥

తా॥ స్తంభము మొదలు యెన్ని అంగుళములగునో అందులో నాల్గవవంతు తగ్గించి స్తంభము చివర విస్తారమును చేయుదురు. 1 మొదలు 16 అంతస్తుల వరకు తలమును ప్రతియును ఇట్లు చేయుచుండవలెను. మొదలు చివర 5 కోణములుచేసి కుంభమును మండమును చేసినచో బ్రహ్మకాంతమగును. 5 కోణములతో చేసినది విష్ణుకాంతమగును. 6 కోణములు చేసినది మింద్రకాంతమగును, స్కందకాంత మనియును పిల్వమగును. 7 కోణములతో చేసినది సూర్యకాంతమగును. 16 కోణములు కలది చంద్రకాంత మగును. కంఠమానముచేత మొదలును చివరను 4 కోణములుచేసి నడుమ 8 కోణములుచేసినను లేక 16 కోణములుచేసినను లేక గుండ్రముగా చేసినను, కుంభము మండము కలిగియున్నను, ఒకవేళ కుంభము మండములేకున్నను దీనిని రుద్రకాంతమందురు.

శ్లో॥ మూలా దగ్రవిశాలం తు మధ్యే ఽష్టాశ్రం ద్విదండకమ్॥

రుద్రకాంత మితి ఖ్యాతం మూలా దగ్రంతు వర్తులమ్॥

14

కుంభముండాది త న్మధ్యే అష్టానం తావ దుచ్యతే॥

చతురస మధోభాగే అష్టానం మధ్యమం తథా॥

15

తదూర్ధ్వే వృత్త మేషం స్యా త్త్రిభాగం తుంగసదృశం॥

శివచ్ఛంద మితి ఖ్యాతం శివహార్యే ప్రసంస్థితమ్॥

16

దండం సార్థం ద్విదండం వా మూలపద్మాస నోదయం

ద్విగుణం పత్రవిస్తారం పద్మాకారం తు కారయేత్॥

17

తన్నధ్యే కర్ణికాయాం తు చరణస్థాపనం కురు॥

యథేషాకృతి సంయు క్తం కుంభముండాది సంయుతమ్॥

18

చక్రవాక తలం మధ్యే భూషితం పద్మపాదుకమ్।

పత్రమాలాంఘ్రి మధ్యేతు వ్యాలేన వ్యాళపాదుకమ్॥

19

తా॥ మొదలునుండి చివర వరకు విశాలమును నడుమ 1 దండముల పొడవున 8 కోణములుగాను మొదలు చివరలు గుండ్రముగాను చేసిలేని రుద్రకాంతమగును. దాని నడుమ కుంభము మండము కలిగి అటులే 8 కోణములు కల్గియున్నను, క్రింద 4 కోణములును నడుమ 8 కోణములును, చివర గుండ్రమును ఈ యెత్తును సమముగా 3 భాగములు చేసిలేని యిది శివచ్ఛందమగును. 1 దండముగాని 1½ దండముగాని మొదలున పద్మాసనము యెత్తును దానికి రెట్టింపుగా పత్రములయొక్క యలంకారమును, తామరపూవువలె చేయవలెను. దాని మధ్య కర్ణిక యందు స్తంభము నుంచవలెను. యిష్టము వచ్చినట్లలంకారముగాచేసి కుంభమును మండమునుచేసి నడుమ కపోతమును పద్మతలమును పాదుక తలమును పత్రము మొదటను స్తంభము నడుమను అలంకారముగా చేయవలెను. వ్యాళపాదుకను వ్యాళముచే నలంకరించవలెను.

శ్లో॥ మూలేభ పాదమానేన గజపాద ముదాహృతమ్।

మూలే బింబాదిభిః కుర్యా ద్యథేష్టాకృతి సంయుతమ్॥

20

కుంభమండాది సంయుక్తం తత్రన్నామ్నా ప్రకీరితమ్।

వృత్తాకారే తదాయామే కుండభేదైః సమన్వితమ్॥

21

కుంభమండాది సంయుక్తం కుండపాదమాదాహృతమ్।

ముక్తాదామై రలంకారాత్ పిండిపాద ముదాహృతమ్॥

22

విష్కంభ కర్ణమానేన స్తంభాగ్రే చతురస్రకమ్।

తదథ స్వర్గదండేన పద్మ మష్టాన సంయుతమ్॥

23

దండమానేన తస్యాధో వ స్వస్రం సరికల్పయేత్।

తదథః పూర్వవ త్పక్వం తస్యాధో దండమానతః॥

24

చతుర స్రసమాయుక్తం తస్య చక్రం తు పూర్వవత్।

మూలేవా వేదశేషాస్రం చక్రఖండం తదుచ్యతే॥

25

తా॥ మొదట ఏనుగు పాదము చేసినచో గజపాద స్తంభమగును. మొదట విగ్రహము లతో స్తంభమును, కుంభమును మండమును చేసినట్లయిన ఏ విగ్రహముండునో ఆ పేరుగల స్తంభమగును. లేక గుండ్రముగానే చేసి శుండములను యెన్ని విధములుగా జేసినను కుంభము మండముపైన కలిగియుండినచో శుండ స్తంభమగును. ముత్యైవునదులతో నలంకరింపబడి యుండిన యెడల పిండి స్తంభమగును. స్తంభముయొక్క తలయందు మూలలను బట్టి కైవారమును విగరి అర్ధదండము పరిమాణమున పద్మమును 8 కోణములుగా తీర్చవలెను. దానికి దిగువ 1 దండము పొడవున స్తంభమునకు 8 కోణములు చేయవలెను. దాని దిగువ మునుపటివలెనే పద్మమునుచేసి మరల దాని దిగువ 1 దండము ప్రమాణమున నలుచదరముగా నుంచి దానికి మునుపటివలెనే

గొడుగును చేయవలెను. స్తంభము మొదట 4 కోణములున్నను లేక 8 కోణములున్నను ఆ స్తంభమును ఛత్రఖండమని చెప్పదురు.

శ్లో॥ మధ్యపట్టం తు వన్వస్రం శ్రీకంఠం త దుదాహృమ్!

మధ్యేపట్టం కలాస్రం చేచ్ఛ్రివజ్రం స్తంభ ముచ్యతే॥

26

మూలాదగ్రం యుగాస్రం స్థాత్రిపట్టం క్షేపణాన్వితమ్!

క్షేపణ స్తంభ మాఖ్యాతం పట్టత్రాది శోభితమ్॥

27

స్తంభాకార త్రిబాగై కం చతుర్బాగై క మేవవాః

స్తంభమధ్యే శిఖా కుర్యా దేత్ స్తంభనిశేషతః॥

28

స్తంభమూలే తు పద్మాని స్తంభమానేన కల్పయేత్!

స్తంభలక్షణ మాఖ్యాతం బోధికాలక్షణం శృణు॥

29

ఇతి కాశ్యపశిల్పే స్తంభలక్షణోఽష్టమఃపటలః

తా॥ స్తంభమునడుమ పట్టము 8 కోణములు చేసినచో శ్రీ కంఠమసిపించుకొనును. అది 16 కోణములుగా చేసినచో శ్రీ వజ్రమగును. మొదలు చివర 4 కోణములుగానుండి మధ్య పట్టము క్షేపణముతో గూడి యుండున యెడల క్షేపణ స్తంభమగును. అది పట్టములతోను, పత్రములతోను శోభిల్లుచుండవలెను. స్తంభము యొక్క యాకారమును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. గాని, లేక 4 భా. చేసి అందు 1 భా. గాని, స్తంభమునడుమ శిఖుచుచేసి నట్లయిన శిఖాస్తంభమగును. మరియు స్తంభము మొదట పద్మమును స్తంభముయొక్క లావుతో సమానముగా నిర్మించవలెను. ఇట్లు స్తంభలక్షణములను చెప్పియుంటిని. ఇక బోధల లక్షణమును చెప్పుచున్నాను.

6. బోధికాలక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 9 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ బోధికాలక్షణం పరమ్!

మూలపాదస్య పాదేన శ్రేష్ఠం మధ్యే తు మధ్యమమ్॥

1

అగ్రపాద వికాలం స్యా త్సమం కన్యసబోధికా!

విస్తారసదృశోత్పేదం పంచదం దాయతాన్వితమ్॥

2

ఉత్తమా బోధికా ఖ్యాతా తార ద్విత్ర్యంశ మున్నతా!

చతుర్దం దాయతోపేతా మధ్యమా సా ప్రకీర్తితా॥

3

విస్తార స్యార్థతుంగం తు గుణదం దాయ తాన్వితమ్!

కన్యసా బోధికా ఖ్యాతం త్వంఘ్రయో ర్బోధికాన్వితమ్॥

4

బోధికాయా త్రిభాగే తు ఏకాంశే నార్థపట్టికమ్।
మధ్యాంశేన త రంగం స్యా ల్లాతాద్యై ర్భూషితం తు వా॥

5

తదథ స్త్రైకభాగేన ముష్టిబంధం చ కారయేత్।
దండం త్రిపాద మర్థం వా ఛాయామానం తదంశకే॥

6

తా॥ బోధేల కొలతలను చెప్పుచున్నాడు. ప్రధాన స్తంభముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా బోధయొక్క విస్తారమును చేయుట శ్రేష్ఠము స్తంభముయొక్క నడుము విస్తారమును బట్టి బోధ విస్తారము చేయుట మధ్యము, స్తంభముయొక్క చివర విస్తారమునుబట్టి బోధయొక్క విస్తారము చేయుట కనిసపద్ధతి. ఆ విస్తారముతో సమానముగా యెత్తుండి 5 దండముల పొడవుగల బోధే యుత్తమము. విస్తారమును 3 భాగములుచేసి అందు 3 భాగముల యెత్తును 4 దండముల పొడవుచుకల బోధే మధ్యము విస్తారములో సగము యెత్తును 3 దండముల పొడవును కల బోధే అధమము. స్తంభములకు బోధేలను పెట్టునప్పుడు ఆ బోధేను 3 భా. చేసి 1 భా. అర్థపట్టిక, నడుమ 1 భా. నీటి అల, ఇది తీగలతోను పుష్పములతోను అలంకారముగా నుండవలెను. దానికి దిగువ 1 భా. ముష్టిబంధమును చేయవలెను, 1 దండముగాని ముప్పాతిక దండముగాని 1 దండముగాని ఛాయామానమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వాధః పట్టికాధస్తా చ్ఛాయాకారం ప్రకల్పయేత్।
అధస్తా ద్బోధికాకార మలంకారం వదామ్యహం॥

7

మధ్యే పట్టత్రిభాగై కం విస్తారార్థ మథాఽపివా।
పార్శ్వయో రుభయోః శేషం తరంగస్థాన ముచ్యతే॥

8

సజ్జీద్రక్షేపణం మధ్యా తృప్త పత్రా ద్యలంకృతం।
పార్శ్వయో స్తు తరంగం స్యా త్సమాచ్ఛాన్యోన్యహానకమ్॥

9

బోధివిస్తార రంద్రం వా త్రిపాదం వాఽగ్రకీలకం।
తన్మూలసదృశం వ్యాసం బోధికాయాః ప్రకల్పయేత్॥

10

అన్యద్బోధిం షడంశాంశం కృత్వోర్ధ్వం పట్టికాన్వితమ్।
ఊర్ధ్వపద్మ మథాంశేన కంఠ మర్థేన కారయేత్॥

11

అధఃపద్మం ద్విభాగేన చోర్ధ్వం షట్టాంశ ముచ్యతే।
అథ స్త్యంబుజ మర్థాంశం కల్పయే త్తు క్రమేణతు॥

12

తా॥ పైన అధఃపట్టిక దాని దిగువ ఛాయాకారము. దాని దిగువ బోధే. వీని అలంకారములను చెప్పుచున్నాను. మధ్య పట్టము 3 భా. చేసి అందు 1 భా. లేక విస్తారములో సగముగాని రెండుప్రక్కలను తరంగ స్థానము చెప్పుబడుచున్నది నడుమ యుద్రక్షేపణమును చేయవలెను. పట్టము, పత్రములు మొదలైన వానిచేత అలంకారముగా నుండవలెను. దాని

కిరవైపుల అలలు ఒకదాని నొకటి తాకుచున్నట్లుండవలెను. బోదె వెడల్పుతో సమానముగాని లేక ముప్పాళికవంతుగాని దానిపైన బెజ్జముండవలెను. పైన కురు నాటవలెను, అది మొదలు యెంత విస్తారమో పైనను అంతే చేయవలెను. ఇట్లు బోదెలకు చేయవలెను. కొండలు 6 భా. చేసి పైన పట్టిన 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా. కఠము 1 భా. అధోపద్మము 2 భా. పైనపట్టము 1 భా. దాని దిగువ పద్మము 1 భా. ఇట్లు వరుసగా చేయుదురు.

శ్లో॥ పద్మస్య ముకులాకార మగ్రా దధోగతం కురు॥

అగ్రనిష్క్రమ యుక్తం వా ఛాయాకాశ మథాఽపి వా॥

3

పార్శ్వయో ర్ముష్టిబంధాగ్రం వ్యాఠం ఛాయాది కల్పితం॥

భుజే వా మకరై ర్వ్యాలైః పట్టికావై ర్విభూషితం॥

14

రత్నబంధ క్రియావల్లి చిత్రం వా గ్రస్తపట్టికా॥

బోధికా స్యాత్తరంగాధ్యా తన్మధ్యే దండమానతః॥

15

యుగాస్రం పట్టసంయుక్తం తారోచ్ఛాయం తు వృత్తకమ్॥

నానాచిత్రై రలంకృత్య బోధికా చిత్రబోధికా॥

16

పత్తై ర్విచిత్రితా పత్ర బోధికాతు ప్రకీర్తితా॥

మహార్ణవ తరంగాంభ స్తరంగస్తు ప్రకల్పయేత్॥

17

తా॥ స్తంభముపైన బోదెకు చేయవలసినపని చెప్పుచున్నాడు. పద్మముయొక్క మొగ్గ ఆకారము చివరనుండి మొదలుకు చేయవలెను. పైబోగోవునట్లును చేయవచ్చును. ఛాయాకారముగాని చేయవచ్చును. ఇతవైపుల ముష్టిబాధము చివర వ్యాలము మొదలైనవి చేయవలెను. భుజమునందును మకరములచే తను వ్యాలములచేతను పట్టములచేతను అలంకరింపవలెను. రత్నబంధమును లతలు మొదలైనవియునుగల పట్టికయును పైన బోదెయును దాని నడుమ 1 దండము పరిమాణమున తరంగములతో నలంకారముగా నుండవలెను. పట్టము 4 కోణములుగాను విశాలముతో సమానమైన యెత్తున గుండ్రమును అనేకవిధములుగల చిత్రములైన పనులుచేసినది చిత్రబోధిక యగును. పత్రములతో చిత్రంపబడినది పత్రబోధిక యగును. గొప్పసముద్రపు అలలవలె అలలను కల్పించవలెను.

శ్లో॥ పాద మర్థం త్రిపాదం వా ఖిత్త్యై స్తంభస్యనిర్గతమ్॥

చతు రష్టాస్ర వృత్తానాం క్రమాత్ సాధారణం తు వా॥

18

బోధికాయా స్తథాఽగ్రం తు వీరకంఠం యుగాస్రకం॥

అగ్రపాద సమం తచ్చ త్రిపాదం తుంగ ముచ్చతే॥

19

సర్వేషా మపి పాదానాం వీరకంఠం యుగాస్రకం॥

అథస్తా ద్వీరకంఠ స్య ఫలికా లక్షణం శృణు॥

20

తా॥ గోడనుండి స్తంభము వెలువలికి నిర్గుము పాతికవంతుగాని లేక సగముగాని, లేక ముప్పాతికవంతు గాని చేయవచ్చును. నలుచదరము లేక యెనిమిది పలకలు లేక గుండ్రము వీనిలో యేదైననుచేయవచ్చును. ఆ స్తంభముపైన బోదెయును బబోదెపైననలుచదరముగాను స్తంభముపై భాగముతో సమానముగా అంతేయెత్తునగాని లేక ముప్పాతికవంతు యెత్తునగాని వీరకంఠము నమర్చవలెను. అన్ని స్తంభములకును వీరకంఠమును నలుచదరముగానే చేయవలెను, వీర కంఠమునకు దిగువ ఫలకమును చేయులక్షణము చెప్పుచున్నాడు.

7. ఫలకలక్షణము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ ఫలకానాం తు లక్షణమ్॥

త్రిదండం ఫలక వ్యాసం కన్యసార్థాధికం సమమ్॥

21

చతుర్దండ విశాలం తు ఉత్తమాంభకా భవేత్॥

అథ వా ఫలక వ్యాసం కుంభకర్ణ సమం భవేత్॥

22

సర్వేషాం ఫలకానాం తు తుంగం పాదోనదండకం॥

తదుత్పేధం త్రిధాభజ్య ఊర్ధ్వం తత్సంధి రుచ్యతే॥

23

తథాఽర్థోపేత మేకాంశం తస్యాథ స్త్యంబుజాంశకమ్॥

నాగవత్ర సమాకార ముపేతోపాదరూపకమ్॥

24

సర్వేషాం ఫలకానాం తు ఉత్పేధార్థం యుగాంశకమ్॥

కర్తవ్య మేవం ఫలకం తస్యాథస్తా ధృటం కురు॥

25

తా॥ ఫలికచేయు విధానము చెప్పుచున్నాడు. దీనిని ఫలకమనియు చెప్పుదురు. ఫలిక యొక్క విస్తారము 3 దండములు అధమము. 3½ దండములు విస్తారము మధ్యమము. 4 దండముల విస్తారము శ్రేష్ఠము. పొడవునూడ అంతే యుండవలెను. లేక ఫలకముయొక్క విస్తారము కుంభము యొక్క కర్ణముతో సమానముగా నుండవచ్చును. అన్ని ఫలకములకును యెత్తు ముప్పాతికదండము కలిగి యుండవలెను. దాని యెత్తును 3 భా. చేసి పైన ½ భా. సంధి చేయవలెను. తరువాత 1½ భా. దాని దిగువ పద్మము 1 భా, తమలపాకువలె స్తంభమునకుపైన ఫలకము ఒక్క భాగ ముండవలెను. అన్ని ఫలకములకును యెత్తులో సగమును నాలుగు భాగములును ఫలకమునకు దిగువ కుంభమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ద్విదండం పాదహీనం వా సార్ధదండ మథాపివా॥

సపాదదండ తుంగం వా ఘటోచ్చం తు చతుర్విధమ్॥

26

ప్రియదర్శన సౌమ్యం చ చంద్రకాంతం చ శ్రీకరం॥

యథా క్రమేణ నామాని కలశానాం క్రమోపితః॥

27

ఘటోచ్చం వై నవాంశేన హృద్భాగే పరికల్పయేత్ |

వేదాంశం కలశోత్పేదం కంఠ మేకాంశ మానతః ||

28

ఆస్థోచ్చ మేకభాగేన పద్మ మేకేన కారయేత్ |

అధోఽనావృత్త మర్ధేన హీనం సంకల్పయే ద్బుధః ||

29

ఊర్ధ్వోదయగతం కుర్యా దనేన విధినా క్రమాత్ |

ఏవ ముచ్చం సమాఖ్యాతం విష్కంభ మధునా శృణు ||

30

కుంభముయొక్క యెత్తు 4 విధములుగా చెప్పబడినది. 2 దండములుగాని లే 1½ దండము గాని 1¼ దండముగాని. 1¼ దండముగాని యిట్లు నాగు విధములుగా చేయవచ్చును. ఈ నాలుగు వరుసగా ప్రియదర్శనము, సౌమ్యము, చంద్రకాంతము శ్రీకరము అను నామములు కలిగి యున్నవి. కుంభము యెత్తును 9 భాగములు చేసి అందు 1 భాగమును సన్నముగా తగ్గించి కుంభము యొక్కపొట్టును 4 భాగములుచేసి కంఠము 1భా. నోరు 1భా, పద్మము 1భా. క్రిందపాదము ½భా, పాదమును విడగొట్టునట్లు నడుమ, తగ్గింపు ½భా, ఇట్లు క్రమముగా చేయవలెను.

8. విష్కంభము

శ్లో॥ పాదవ్యాస సమా హీనా తత్కంఠ స్యాన్య విస్తృతమ్ |

ఆన్య కంఠ విశేషేణ కుంభస్థోపరి విస్తృతమ్ ||

31

స్తంభే వ్యాససమం ప్రోక్తం విస్తారం తన్యకర్ణయోః |

తస్యాధో లకునం మూలా త్కల్పయే చ్చిల్పివిత్తమః ||

32

అథవా బోధికాదీనా ముదయం తు వదామ్యహమ్ |

ఊనాంశరావ కోత్పేదం కృత్వాధో వ్యంజనం వ్రజేత్ ||

33

ఊర్ధ్వ భాగం తు సంగ్రాహ్యం ద్వావింశ త్యం శకం వ్రజేత్ |

యుగాంశం బోధికోత్పేదం వీరకంఠం చ తత్సమమ్ ||

34

భూతాంశం కలశోత్పేదం మధ్య మూలం శివాంశకమ్ |

సమోత్పేదం తు వేదాంశం శివాంశం కంఠమానకమ్ ||

35

త దాస్థో దయ మేకాంశం పద్మ మేకేన కారయేత్ |

వృత్త మర్ధేన కర్తవ్యం హీనం తత్సమ ముచ్యతే ||

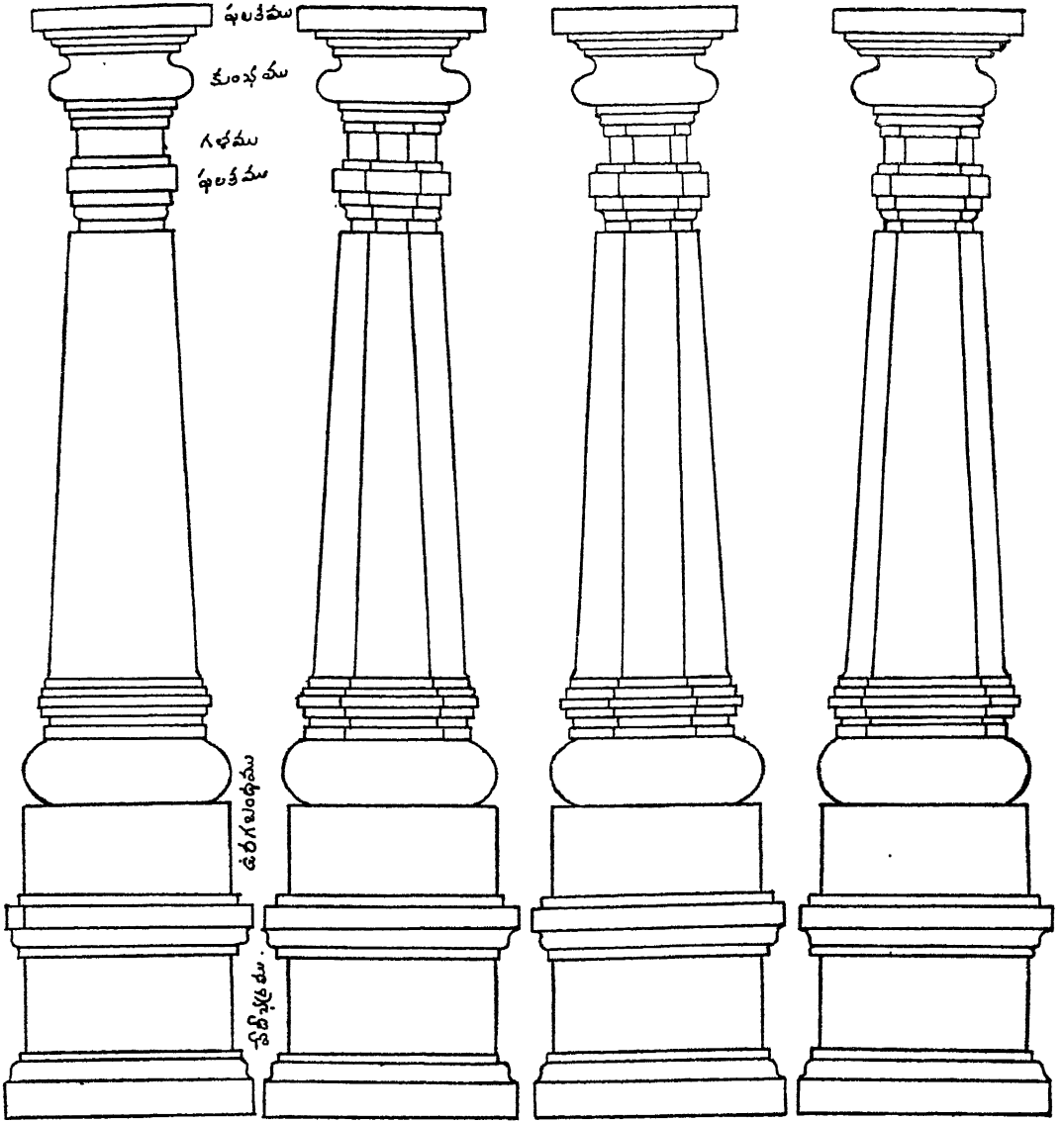
36

లకునాన్తి లతా ముక్తం మూలా మానాది పూర్వవత్ |

స్తంభ భూషణ మేవం స్యాత్ వేదికా లక్షణం తతః ||

37

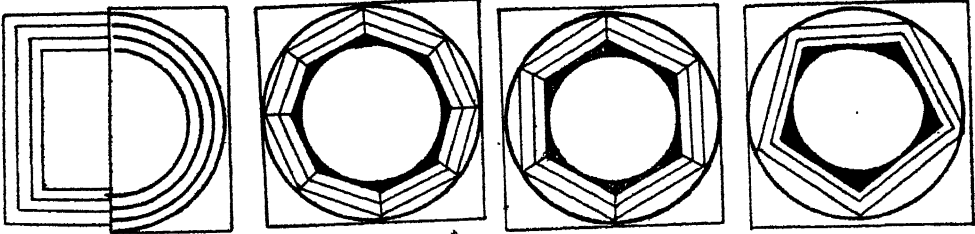
ఇతి కాళ్యపశిర్నే పరిక లక్షణ విధానోనామ నవమువచనం



బ్రహ్మకంఠము దుర్గికంఠము విష్ణుకంఠము

స్కందకంఠము

శివకంఠము



తా! స్తంభము యొక్క వ్యాసముతో సమానముగాగాని తక్కువగాగాని కంఠములను చేయుచు, అవిస్తారమునుండి లోపలికి సమానముగా తగ్గించినది కుంభముయొక్క తలపై విస్తారము

స్తంభముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా కర్ణములుండవలెను. ఆకర్ణములకు దిగువ మొదలు నుండి లఘునమును రచించవలెను. స్తంభములను చదరముగా నుండును గనుక మూలలతో కలిపి కైవారముచేసి కుంభము పొట్టను చేయవలెను. కుంభము యొక్క పాదమును కంఠముతో సమానముగా తగ్గించవలెను. లేక బోదెలు మొదలైన వానియొక్క పొడవును చెప్పుచున్నాను. కుంభము యొక్క మొత్తము యెత్తునుండిదాని పాదమును చేసికొనవలెను. పైనుండి వరుసగా 22 భా. చేసి బోదెలు 4భా. వీరకంఠము 4భా. కలశము 1భా. మొదలు 1భా. దాని యెత్తు 4భా. కంఠము 1భా. కుంభము మూతి 1 భా. పద్మము 1 భా. దిగువపాదము 1 భా. పాదమును కుంభమును విడగొట్టు స్థలము 1 భాగము చేయవలెను. కుంభము పొట్టయందు లలలు తామరపూలు మొదలైనవి చేయవలెను. హారములు మొదలైనవి పూర్వము చెప్పబడినట్లు చేయవలెను. స్తంభముల యొక్క అలంకారములు చెప్పబడినవి. ఇక వేదిక యొక్క లక్షణమును చెప్పుచున్నాను.

౪. (శిల్పరత్న) స్తంభలక్షణము

శిల్పరత్నము 2! వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ప్రస్త రోత్తరయో ర్మధ్యం విశాలస్తంభ మీడ్యతే।

ఉపా నోత్తరయో ర్మధ్యం నిఘాత స్తంభ ముచ్యతే॥

40

మూల భూస్తంభ విస్తారో హ్యష్టావింశతి కాంగులః।

ద్వ్యంగుల ద్వ్యంగుల హ్రస్వాత్ వ్యాసం వస్త్రతల క్రమాత్॥

42

షణ్మాత్రం పాదవిస్తారం భవేద్ద్వాదశకే తలే।

తద్వ్యాసా దర్కభాగా ద్యా షడ్భాగోన గ్రవిస్తరమ్॥

43

అథ వా చరణాయామే షట్ స స్తాష్ట నవాంశితే।

పంక్తి రు ద్రార్క భాగైర్వా భక్తే భా గాంప్రి విస్తరే॥

44

స్తంభమూల విశాలం స్యా దేవం సకల భూమిషు।

తస్మా దగ్రవిశాలం తు కారయే త్పూర్వ ముక్తవత్॥

45

కుడ్యస్తం భాగ్రవిపులం యుత్త ద్గంధ మితి స్మృతమ్।

తేన మేయాని సర్వాణి విమానాంశాని సర్వశః॥

46

తా! అధిష్ఠానమునుండి యుత్తరము వరకుగల స్తంభమును నిఘాత స్తంభమందురు. ప్రస్తరమునుండి యుత్తరము వరకుగల స్తంభమును విశాలస్తంభమందురు. అధిష్ఠాన స్తంభము యొక్క విస్తారము 28 అంగులము లుండవలెను. ఒక్కొక్క అంతస్తునకు 2-? అంగులముల చొప్పున తగ్గించుచు 12 వ అంతస్తు వరకు పచ్చేటప్పటికి ఆ స్తంభము 4 అం. లావు కలిదియగును. ఆ మొదటి విస్తారమును అంశు 1 భా. తగ్గించి చివర విస్తారమును చేయవలెను. లేక స్తంభము పొడవును 6-7-8-9-10-11-12 ఇట్లు భాగములు చేసి అంశు 1 భా. తగ్గించి స్తంభము చివరను

చేయవలెను. ఏ స్తంభము మొదలును బట్టి ఆ స్తంభము చివర తగ్గించుచుండవలెను. ఇట్లే 12 అంతస్తులకును చేయవలెను. గోడయందలి స్తంభము యొక్క విస్తారము 1 దండము అని చెప్పబడి యున్నది. దానిని బట్టి పై అంతస్తులకు గూడ క్రమముగా తగ్గించుచుండ వలెను.

శ్లో॥ ప్రత్యుత్తరాంతరత చరణ సమున్మాసకే ఒష్ఠాంశకాద్యైః।

తే ష్వేంకాంశా త్త మూలప్రతతి తదుర గాంశాది హీ నాగ్రతాన్।

దారు స్తంభ స్తదర్హే విహితతతి కలాగ్న్యబ్ధి భాగోన తాన్।

కుడ్యస్తంభాం శ్చ కుడ్యే రచయతు చరణాగ్ర ప్రతానో ఒత్రదండః॥ 47

తా॥ విశాల స్తంభము యెత్తును 8 భా. చేసి అందు 1 భా. విస్తారము చేయుచు మొదలుకంటె చివరను ఒక్కొక్క భాగమును తగ్గించుచు అన్ని అంతస్తుల స్తంభములను చేయుచుండవలెను. మరియు కుడ్యస్తంభములు గోడయందు చేయునప్పుడు 2-3-4 భాగములు కూడ తగ్గించవచ్చును.

శ్లో॥ స్తం బోత్తరాది కాంగానాం ద్రవ్యం దా రూప లేష్టకాః।

స్తంభాంతరం ద్వి హస్తాది భవే త్పంచ కరాంతతః॥ 48

స్తంభయో రంతరం హస్తా ద్ధీనం నైవ సమాదరేత్।

హస్త ద్వితయతః కుర్యా చ్చతుర్హస్తావసానకమ్॥ 49

షడంగుల ప్రవృద్ధ్యా తు నవభేదాః ప్రకీర్తితాః।

గృహీ తాంశవశా ద్వాఒపి యథాయుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥ 50

తా॥ స్తంభము ఉత్తరము మొదలై రూపములను దారువుతోను, తాతితోను, ఇటుకల తోను చేయవచ్చును. స్తంభముల రెంటినడుము నందు 2 హస్తములు మొదలు 5 హస్తముల వరకు చేయవచ్చును ఈసందును 1 హస్తముకంటె తరుగు యెన్నడును చేయగూడదు. 3 హస్తములు మొదలుకొని పాతిక చొప్పున పెంచుచు యిట్లు 4 హస్తముల వరకు 9 భేదములుగా చేయవచ్చును. ఆచేయుచున్న పనిని బట్టి అందము తెలుసుకొని యెన్ని భాగములతో చేయవలెనో ఆలోచించి చేయవలెను.

శ్లో॥ ప్రాసాదః సకలే ఒంఘ్రి తోరణ చతు ర్ద్వారాన్వితో మండితః।

స్తంభాభ్యంతర జాల పంజర యతో వా పంచహస్తాదితః।

యుక్తో మూలతలే విదిక్ స్థిత చతుష్కూటైః పరం తత్పరః।

శాలః కూటక నాసికాది విలస జ్ఞాలోజ్జ్వల త్పంజరమ్॥ 51

తా॥ నాలుగు ద్వారములును నమస్త విధములైన స్తంభములును తోరణములతో నలంకరింపబడి గవాక్షులును పంజరములును కలిగినది ప్రాసాదము, నాలుగు మూలలను కూటములు కలిగినది శాలమును, కూటములు, నాసికలు, గవాక్షులు మాత్రమే కలది పంజరమును అగును.

శ్లో॥ మూలే చాగ్రే చ పాదానాం తత్త ద్విస్తార భాగతః।

చతుష్పంచాంశతో వాఽథ శిఖా స్యా దుచి తాయతా॥

54

తదర్థం వా త్రిభాగోనం చతుర్భా గోనమేవ వా।

కుడ్యస్తంభ వికాలః స్యాత్ తదర్థం వా స్యనిష్క్రమః॥

55

విస్తారస్య త్రిపాదం వా చతుర్భా గైకమేవ వా॥

అష్టాశ్ర వృత్త వేదాశ్రే ష్షథ సాధారణం తు వా॥

56

నామా న్యే తే ష్షనేకాని భవం త్యాకార భూషణైః।

తా॥ స్తంభముల యొక్క మొదలు చివర విస్తారములు చేయునప్పుడు మొదలు అంగుళములను 5 వంతులుచేసి అందు 1 వంతును తగ్గించి నాలుగు వంతులు చివర విస్తారమును చేయవలెను. గోడ స్తంభము సగముగాని, పాతికవంతుగాని, ముప్పాతికవంతుగాని విస్తారమును చేయవచ్చును. దాని నిర్ణయము సగముగాని, విస్తారములో 3 పాదములుగాని నాలు భాగములలో 1 భాగముగాని యుండవలెను. 8 కోణములు గుండ్రము 4 కోణములు ఇట్లు సామాన్యముగా స్తంభములను చేయుదురు. వానివాని ఆకారాది భేదములచేత అనేక నామములు కలుగుచున్నవి.

శ్లో॥ మూలాదగ్రం యుగాశ్రం తు కుంభ మండ్యాది సంయుతమ్।

బ్రహ్మకాంత మితి ఖ్యాతం వన్వస్త్రో విష్ణుకాంతకః॥

58

షడస్ర ఇంద్రకాంతః స్యాత్ సోఽయం వా స్కందకాంతకః।

ద్వాదశాస్త్రో భానుకాంత శ్చంద్రకాంతః కలాస్రకః॥

59

వర్తుల శ్చే దీశకాంతః అథ వా స్వస్యదీర్ఘతః।

ఆద్య త్రిభాగో వేదాస్త్రో వృత్త స్త్విగ్ర త్రిభాగతః॥

60

తయోర్మధ్యే తు వన్వస్రః స భవే ద్రుద్రకాంతకః।

మూలే పద్మాసన శ్చాథ చక్రవాకై రలింకృతః॥

61

స భద్ర మధ్యభాగస్తు భద్రకాంతో విమండితః।

వ్యా లేభ భూత సింహౌ స్తు మూలే యః పరిమండితః॥

62

ఇష్టకాంత స్తథైవోర్ధ్వం తత్త త్కాంతాహ్వయో భవేత్।

వృత్త ఏవ స్వదీర్ఘేణ కుండభేదేన సంయుతః॥

63

కుండపాదః పిండిపాదః స చే న్ముక్తావిచిత్రతః।

మూలే వేదాస్రక శ్చోర్ధ్వం షోడశాస్రా ద్యలింకృతః॥

64

స్యా న్మూలచతురస్రాఖ్యం పద్మం పద్మాసనం స్మృతం।

మూలాగ్రయో ఽస్తు వేదాస్త్రో మధ్యేఽష్టాస్రా ద్యలింకృతః॥

65

వజ్రకాంత స్తు విజ్ఞేయో భక్తా స్తంభః సమాక్తికః।
య ద్రత్నచిత్రత స్తంభ స్తత్త ద్రత్నాభిధో భవేత్॥
మూలే పద్మాసనో మధ్యే షోడశాస్రౌ రలంకృతః।

68

ఊర్ధ్వస్ర చతురస్రోఽంఘ్రి శ్చిత్రఖం డాహ్వయః స్మృతః॥

97

తా॥ మొదలునుండి చివరవరకు నాలుగు పలకలును కంభము మండము కలిగినది బ్రహ్మకాంతము, అటులే 8 కోణములు కలది విష్ణుకాంతము, 6 కోణములు గలది యింద్రకాంతము, స్కందకాంత మనియును చెప్పుదురు. 12 కోణములు గలది సూర్యకాంతము, 16 కోణములుగలది శుంద్రకాంతము గుండ్రము గలది శివకాంతము లేక మొదలు 3 భాగములు 4 కోణములును, నడుమ 3 భాగములు 8 కోణములును చివర 3 భాగములు గుండ్రమును చేసిన రుద్రకాంతమగును. మొదలు పద్మాసనమును కపోతముతో గూడిన మధ్యభాగము భద్రమును కూడ నడుచు చేసిన చో భద్రకాంతమగును. వ్యాలములు, ఏనుగులు, భూతములు, సింహములు మొదలైన వానిలో యేయాపముతో చేయబడిన స్తంభము ఆపేరుగలది యగును దానిని యిష్టకాంత మందురు. స్తంభము గుండ్రముగానుండి నాళభేదమున్నచో శుండ స్తంభమగును. అది మొదలు 4 పలకలు చివర 16 పలకలు కలిగి ముత్తైపునరులున్నచో పిండిపాదమగును. మొదలు 4 కోణములుండి అడుగున పద్మమున్న యెడల పద్మాసనస్తంభమగును. మొదలు చివర 4 కోణములు నడుమ 8 కోణములు కలది వజ్రకాంత స్తంభమగును. రత్నములతో అలంకరించబడినది రత్నస్తంభము, మొదట పద్మాసనమును 4 కోణములును నడుమ 16 కోణములును, పైన 4 కోణములును కలది చిత్రఖండ స్తంభమగును.

శ్లో॥ స ఏవాష్టాస్రకో మధ్యే శ్రీబంధః పట్టబంధవాన్।

విష్కంభ కర్ణమానేన స్తంభాగ్రే చతురస్రకమ్॥

68

తదథ స్వర్ణదండేన వ్యబ్జ మష్టాస్రసంయుతమ్।

దండమానేన తస్యాధో వస్వస్రం పరికల్పయేత్॥

69

తదథః పూర్వవ త్పద్మం తస్యాధో దండమానకమ్।

చతురస్ర సమాయుక్తం తదథః పద్మ ముక్తవత్॥

70

మూలే ఽవశేషం వేదాశ్రం చిత్రఖం డాహ్వయః స చ॥

మధ్యే కలాస్రం పట్టేన బంధః శ్రీవత్స సంజ్ఞకమ్॥

71

పట్టక్షేపణ సంజ్ఞః స్యా చ్చ తురస్ర త్రిపట్టవాన్।

మూలాగ్రయో స్తు విపులో మధ్యే రామాంశతః కృకః॥

2

పుత్త చ్చే ధ్దండపాదాభ్యో మూలాం శోలూఖ లాసనః।

మూలవ్యాసే తు సప్తాంశే స్తంభానా మథవా పునః॥

73

ద్వ్యంశోనో మధ్యభాగః స్యా దేకాంశో నోగ్రవిస్తరః।

ఇత్యుక్తా నిఖిలాః స్తంభాః కుంభ మండ్యాది భూషణైః॥

7.

సంయుక్తా వా వియుక్తా వా భవం త్యఖిల వేశ్యసుః॥

74½

త॥ మొదట పద్మాసనమును 4 కోణములును నడుమ 8 కోణములును విష్కంభ కర్ణమానముచేత పైన 4 కోణములును కలది శ్రీబంధ మగును. మరియు స్తంభము యొక్క విస్తారమునందలి కోణమును బట్టి చివర నలుచదరమును. దానికి దిగువ ½ దండము యెత్తున పద్మము 8 కోణములతోను, దానికి దిగువ 1 దండము, 8 కోణములును దానికి దిగువ మునుపటివలె పద్మమును దానికి దిగువ 1 దండము నలుచదరముగాను దానిని పద్మమును మిగిలినది మొదలు 4 కోణములును చేసిన యెడల చిత్రఖండ మనిపించుకొనును. నడుమ 16 కోణములును పట్ట బంధమును చేసిన యెడల శ్రీవత్సమగును. స్తంభము నలుచదరముగానుండి 3 పట్టములు కలిగి యున్న యెడల పట్టస్తంభమనియు, క్షేపణస్తంభమనియు చెప్పదురు. మొదలు చివర విస్తారములో నడుమ 3 వ భాగము తగ్గించి గుండ్రముగాచేసిన యెడల దండ స్తంభమగును. మొదట 1 భాగము నలుచదరముగా ఆసనమునుచేసి మొదలు విస్తారమును 7 భాగములుచేసి దాని చివరను అందు 1 భాగము తగ్గించి 6 భాగములు విస్తారముగాను, నడుమును 2 భాగములు తగ్గించి 5 భాగముల విస్తారముగాను చేయుట సమాన్యముగా అంతటను జరుగుచుండును. స్తంభములకు కుంభము, మండము మొదలైన యలంకారములు చేయవలెను. ఒకే ఫలకమునగాని ప్రత్యేకముగాగా యీ యలంకారములను స్తంభములకు చేయవచ్చును.

శ్లో॥ కుంభాః స్యుః పాదవిష్కంభా చ్చతుర్థాం శాధికోన్నతాః।

సార్థం వా స్రుతిపాదం వా ద్విగుణం వా భవంతి హి॥

76

శ్రీకరం చంద్రకాంతం చ సౌముఖ్యం ప్రియదర్శమ్।

ఇతి కుంభా శ్చతుర్థా స్య ర్వుత్తానాం శ్రీకరో భవేత్॥

77

పాదానాం వసుకోణానాం కుంభాః స్యా త్ప్రియదర్శనః।

అథ వా దండమానేన కుర్యా దేవం ఘటోన్నతమ్॥

78

ఘటోచ్చయే నవాంశే హృ ద్భాగేన పరికల్పయేత్।

చతుర్భిః కుంభ ఏవ స్యాత్ కంఠోఽంశే నాంశతో ముఖమ్॥

79

భాగేన పద్మ మేకేన పీఠికోర్ధ్వ దధోగతమ్।

స్తంభాగ్ర కర్ణమానేన యో వ్యాసః సమవి స్తుతః॥

80

తస్య కర్ణేన సదృశం కుంభవిస్తార మేవ వా

స్తంభవ్యాసః సమం ప్రో క్తం తారం హృత్కర్ణయోః స్మృతః॥

81

తదధో లకునం మూలం తత్తుంగం దండమానతః।

స్వాష్ట్యం శాధిక విస్తారం తస్యాధః పంకజం పునః॥

82

పాదతార సమం తార మర్థదండ మథాపి వా!

త్రిపాదం వాఙ్మక స్తోచ్చం తస్యాధః కల్పయే త్పునః॥

83

మాలాస్థానం తదుత్సేధం దండార్థం దండ మేవ వా!

తస్యాధో దండమానేన ముక్తాదామ విభూషణమ్॥

84

ఏతేషాం స్తంభవిస్తార తుల్యం వ్యాస వజ్రదాహృతమ్!

దండం వా సార్థదండం వా మూలే పద్మాస నోదయమ్॥

85

తా॥ కుంభము స్తంభము యొక్క విస్తారముకంటె అందు నాల్గవ భాగము అధికముగా యెత్తుండవలెను. శాస్త్రములలో $1\frac{1}{2}$ భా. గాని, $1\frac{1}{2}$ భా. గాని, 2 భా. గాని చేయవచ్చుననియున్నది. శ్రీకరము, చంద్రకాంతము సుముఖము, ప్రియదర్శనము, ఇట్లు నాలుగు పేరులు కలిగియున్నవి గుండ్రముగా నుండునది శ్రీకరము, 8 కోణములుగలది ప్రియదర్శనము లేక దండమానముచేత కుంభము యొక్క యెత్తును చేయవచ్చును. కుంభముయొక్క యెత్తును 9 భా. చేసి అందు 1 భా. సన్నముగా నుండునట్లు విడగొట్టవలెను. తరువాత కుంభము యొక్క పొట్ట 4 భా. కంఠము 1 భా. మూతి 1 భా. పద్మము 1 భా. పీఠము పైనుండి క్రిందికి 1 భా. చేయవలెను. స్తంభము యొక్క చివర కర్ణమానముతో సమానముగా కుంభము యొక్క విస్తారమును కల్పించవలెను. స్తంభము యొక్క వ్యాసముతో సమానముగా పైన విడగొట్టునదియును, కుంభము యొక్క మెడయును చేయవలెను. దాని దిగువలకునము మొదట ! దండము కలిగి యుండవలెను. దానిలో 8 వ వంతును చేర్చి యావ్రకారము దాని దిగువ పద్మమును రచించవలెను. స్తంభ విస్తారముతో సమానముగాని లేక అర్థహస్త ప్రమాణముగాని లేక ముప్పాతిక దండము ప్రమాణముగాని పద్మము యొక్క యెత్తును చేయవలెను. దాని అడుగున మాలను చేయునట్టి ప్రదేశము $\frac{1}{2}$ దండముగాని ! దండము గాని చేయవలెను. దానిక్రింద 1 దండము ముత్తైపురములను చేయవలెను. ఈస్తంభములకు విస్తారముతో సమానముగా మొదలుననున్న పద్మాసనము వరకు ముత్తైపురము యుండవలెను.

శ్లో॥ ద్విగుణం తస్య విస్తారం పద్మాకారం తు కారయేత్!

త త్పద్మాసన తుంగే తు చరణానాం షడంశితే॥

86

ఊర్ధ్వపట్టం త దేకాంశ మూర్ధ్వపద్మం త థాఽంశతః!

కర్ణ మర్ధేన క ర్తవ్య మధఃపద్మం ద్విభాగికమ్॥

87

తదధః పట్ట మేకాంశ మథస్తా దర్థమంబుజం!

స్తంభానాం కుంభత శ్చోర్ధ్వే సర్వేషాం ఫలకా భవేత్॥

88

త్రిదండం ఫలకా వ్యాసం కన్యసం సార్థలోకతః!

చతుర్దండ వికాలం తు మంధ్యా శ్చోత్తమ ముచ్యతే॥

89

అథ వా ఫలకా వ్యాసః కుంభకర్ణ సమో భవేత్॥

సర్వేషాం ఫలకానాం తు తుంగం పాదోన దండతః॥

90

స్తంభాగ్ర తుల్యం ముందుచ్చం పంచభాగోన మేవ వా।
పంచభాగ త్రిభాగం వా యథాయోగ్యం కరోతు చ॥

91

తదుత్పేదం త్రిధా భక్త్వా భాగే నోత్పేది రూర్వృతః।
తదధో వేత్ర మేకాశం తస్మాదధో లంబుజ మంశతః॥

92

అథ వా ఫలకా తుంగే పంచభాగ ఓభాజితే।
సార్ధేన సంధికా తుంగం తత్సమో వేత్ర నిర్గమః॥

93

ద్వాభ్యా మబ్జం ప్రకర్తవ్యం తదాకారో లఘు నోచ్యతే।
నాగవత్ర సమీకార మావేత్రా దబ్జం పద్మవత్॥

94

అథ నాగఫణాకార మబ్జం కుర్యా న్మనోహరం।
విపరీతం విరూపం చ వర్జ్యం త దశుభం యతః॥

95

తా॥ స్తంభము మొదలు పద్మాశనము యొక్క విస్తారము స్తంభ విస్తారమునకు శ్రేణింపుగా నుండవలెను. దానిని చక్కగా తామర పుష్పమువలె చేయవలెను. స్తంభము యెత్తులో పద్మమును చేయునపుడు దానిని 6 భా చేసి అందు పైపట్టము 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 1 భా. కర్ణము ½ భా. అధఃపద్మము 2 భా. దాని దిగువ పట్టము 1 భా. దాని దిగువ పద్మము ½ భా. ఇట్లు చేయవలెను. స్తంభములకు కుంభములకు పై భాగమున ఫలకము లుండవలెను. ఆఫలకము యొక్క విస్తారము 3 దండములు కనీసము ½ దండములు మధ్యమును 4 దండములు శ్రేష్ఠము లేక ఫలకము యొక్క విస్తారము కుంభము యొక్క పొట్టితో సమానముగా నుండవచ్చును. సామాన్యముగా ఫలకముల యొక్క యెత్తు ముప్పాతిక దండము చేయదురు. స్తంభము యొక్క చివరతో సమానముగా మండము యెత్తు కలిగి యుండవలెను. లేక అందలి యైదవభాగము తగ్గియైన నుండవలెను. లేక 6 భా. చేసి అందు 3 భా. చేయవలెను. మండము యొక్క యెత్తును 6 భా. చేసి అందు 1 భా. పైన సంధిచేయవలెను. దాని దిగువ వేత్రము 1 భాగముండవలెను. దాని దిగువ పద్మము 1 భా. చేయవలెను. లేక ఫలకము యొక్క యెత్తును 6 భా. చేసి అందు ½ భా. పైన సంధిచేసి దాని దిగువ 1½ భా. వేత్రమునుచేసి మిగిలిన 2 భా. పద్మమును చేయవచ్చును. దాని యొక్క ఆకారమెటులంటివేని తమలపాకువలె వేత్రమునుండి పద్మము చక్కని తామర పూవువలె చేయవలెను. లేక పాము పడగవలెను చేయవచ్చును. ఇప్పుడు చెప్పిన పద్ధతుల ననుసరించక చేసిన యెడల కీడుకలుగును.

శ్లో॥ ముందుార్ధ్వే వీరకంఠః స్యాత్ తత్తుంగం ఫలకోక్తవత్।

అగ్రపాద విశాలం తు విశాలం త ద్యుగాశ్రకమ్॥

96

తదుర్ధ్వే బోధికాం కుర్యా న్నానా భేద విచిత్రతామ్।

మూలపాద సమ వ్యాసా బోధికా సా చ ఉత్తమా॥

97

పాదమధ్య వికాలేన సమవ్యాసా చ మధ్యమా।

అగ్రపాద వికాలస్య సమా కన్యస బోధికా॥

98

విస్తార సదృశోత్సేధా పంచదం డాయతాన్వితా।

ఉత్తమా బోధికా భ్యాతా తార త్రి ద్వ్యంశ కోన్నతా॥

99

చతు ర్దండాయ తోపేతా మధ్యమా సా ప్రకీర్తితా।

100

కన్యసా బోధికా భ్యాతా తారే వా థాశుగాంశితే।

ఏకోన ముచ్చం మధ్యాయా నీచాయా త్త్యంశ మున్నతమ్॥

101

బోధికోచ్చే త్రిభాగే తు భూమ్యంశే నోర్ధ్వపట్టికా।

మధ్యేఽంశేన తరంగః స్యా ల్లతాద్యై ర్భూషితం తు వా॥

102

తదథ స్త్యేకభాగేన ముష్టిబంధం తు కారయేత్।

త్రిభాగే బోధికోత్పేధే సార్ధాంశే నాగ్రపట్టికా॥

103

తదర్ధార్ధేన తదధః క్షేప చ్ఛాయాన్వితం భవేత్।

తదుచ్చార్ధాత్ త్రిభాగానా మంశాభ్యాం వాఽత్ర కల్పయేత్॥

104

తా॥ మండము యొక్క పైన వీరకంఠమును, మండముతో సమానమైన యెత్తుతో చేయవలెను, స్తంభము యొక్క చివర విస్తారముతో సమానముగాను నలుచదరముగాను వీరకంఠమును చేయవలెను. వీరకంఠముపైన బోదెను చేయవలెను, అది అనేక చిత్రములతోను అనేక విధములుగాను చేయవచ్చును. ఉత్తమ బోధిక విస్తారము ప్రధాన స్తంభము మొదలుతో సమానముగా నుండును. స్తంభము యొక్క మధ్య విస్తారముతో సమానము మధ్యమము. స్తంభము యొక్క చివర విస్తారముతో సమానము అధమము, విస్తారముతో సమానముగా యెత్తును 5 దండముల పొడవును కలది ఉత్తమమైన బోదె. విస్తారమును 3 భా. చేసి అందు 2 భా. యెత్తును 4 దండముల పొడవును కలది, మధ్యమమైన బోదె. విస్తారములో సగము యెత్తును 3 దండముల పొడవును గలది కనీసపు బోదె, మరియు బోదె యొక్క విస్తారమును 5 భా. చేసి అందు 1 భా. తగ్గించి 4 భా. యెత్తుగలదియును మధ్యమ మఃయే చెప్పదురు. ఇప్పుడు చెప్పిన 5 భా.లో 2 భా తగ్గించి 3 భా. మాత్రమే యెత్తుచేసిన యెడల అదియును అధమమనియే చెప్పదురు. బోదె యొక్క యెత్తును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. పైన పట్టికను చేయవలెను. సడును 1 భా. తరంగమును చేయవలెను. ఆతరంగము లతలు పత్రములు పుష్పములు మొదలగువానితో ప్రకాశించుచుండ వలెను. దాని దిగువ 1 భా. ముష్టిబంధమును చేయవలెను, మరియుక పద్ధతి బోదె యెత్తును 3 భా. చేసి అందు 1½ భా. పైన పట్టికను చేయవలెను. 3 భా. క్షేపమును 3 భా. ముష్టిబంధమును చేయవలెను. లేక యీ 1½ భా. నందు ½ భాగము మాత్రమే క్షేపము చేసి 1 భా. ముష్టిబంధము చేయవచ్చును.

- శ్లో॥ సవ్యాసార్థా త్రిపాదాన్ కుర్యా ద్వా తా స్వగ్రమండనమ్।
దండం త్రిపాద మర్థం వా ఛాయామానం తదగ్రయోః॥ 105
- ఊర్ధ్వస్థ పట్టికాదస్తా చ్ఛాయాత్మాదం ప్రకల్పయేత్।
అథస్తా ద్భేదికాయాం తు స్వాకారం ప్రవదా మ్యహమ్॥ 106
- ముష్టిబంధ త్రిభాగైకం విస్తారా దర్థమేవ వా।
పార్శ్వయో రుభయోః శేషం ఛాయాకారం భవే దిహ॥ 107
- సముద్ర క్షేభణం మధ్య పట్టం పత్రా ద్యంకృతమ్।
పార్శ్వయో స్తు తరంగాః స్యుః సమా శ్చాన్యోన్య హానకాః॥ 108
- తరంగా శ్చాత్ర వేద ర్తు వ స్వా శాదిత్య సంఖ్యకాః।
బహవోఽపి సమా శ్చైకే తుల్యా ఉభయ పార్శ్వయోః॥ 109
- సాగరే వీచికాకారాః పట్టికా చ్ఛన్నమధ్యమాః।
పార్శ్వయో ర్ముష్టిబంధాగ్రం వ్యాఘరాపాది కల్పితమ్॥ 110
- మహారవీ చ పత్రీ చ చిత్రి చేతి త్రి దైవసా।
భూ తేభ మకరవ్యాఘ రత్నబంధ విచిత్రతా॥ 111
- వల్లి చిత్రాగ్రవట్టా చ సా ఖ్యాతా చిత్రబోధికా।
కేవలం పత్రవల్లిభి ద్విచిత్రా పత్రబోధికా॥ 112
- తరంగమాత్ర చిత్రా యా బోధికా స్యా నృహార్ణవీ।
బోధీ మూలాగ్రయోః కార్యా వగ్రా కీలసమన్వితౌ॥ 113

తా॥ బోధయొక్క విస్తారములో సగమును శి భా. చేసి అందుపైన 1 దండముగాని ముప్పాతిక దండముగాని లేక అర్థదండముగాని ఛాయామానమును దా నిముందు చేయవలెను. పైనున్న పట్టికకు దిగున ఛాయాకారమును కల్పించవలెను. క్రిందనున్న బోధెయందుగల ఆకార మును చెప్పుచున్నాను. ముష్టిబంధమును శి భా. చేసి అందు 1 భా. విస్తారములో సగముగాని యిరుప్రక్కల మిగిలిన దానిని ఛాయాకారము చేయవలెను. సముద్రపు అలలును, మధ్యపట్టము ఆకులు పూలు తీగలు మొదలైనవానితో అలంకారముగా చేసి రెండు ప్రక్కల అలలు ఒకటి నొకటి యొరయుచున్నట్లుండవలెను. అతరంగములు 4-6-8-12 ఇట్లు రెండు ప్రక్కల సమానముగా చేయవలెను. ఈ అలలకు మధ్య పట్టిక కమ్మబడి యుండవలెను. ప్రక్కలనున్న ముష్టిబంధము చివర వ్యాలములు మొదలైనవి చేయవలెను. మహాసముద్రము, పత్రపుష్పాదులు, భూతాదిచిత్రములు, వ్యాలములు రత్నములు మొదలైన చిత్రములు చేయవచ్చును. పత్రపుష్ప లతాది చిత్రములు గలది చిత్రబోధిక, పత్రములతో చిత్రంపబడినదిపత్రబోధిక, తరంగములు

మాత్రమేకలదిల్గవబోధిక. యిట్లు చిత్రములను మూడువిధములుగా శాస్త్రములందు చెప్పి యున్నారు. బోధలకు మొదట చివర మేకులుండవలెను.

- శ్లో॥ బోధి తార్థకం వా ఒథ త్రిపాదం వా ఒగ్రనీవ్రకమ్।
తన్నీవ్రసదృశం తార మంభో జాకాక కల్పితమ్॥ 114
- అగ్ర మధ్య గతం కీలం త త్త్రిభాగ విశాలకం।
అంభోజ ముకులాకారం కీలపుష్పం ప్ర కల్పయేత్॥ 115
- బోధికా ఖండ మండీని కుంభం లఘునమూలకం।
అంభోజమాలాం చై తాని పాదపీఠం పునః క్రమాత్॥ 116
- క్రమేణ యోజయే దగ్రాత్ సర్వ స్తంభేషు బుద్ధిమాన్।
తత్ర బోధికయా హీనం కారయే ద్వా ఒపి పీఠకమ్॥ 117
- దారుపాద ఇతి ప్రో క్తం తస్మిస్తార సమంతు వా।
అవ్యర్థం ద్విగుణం వాఒథ విస్తారం త్విష్టకాంఘ్రిషు॥ 118
- పాదే శిలామయే చై వ కారయే త్సర్వవేళ్యను।
భి త్త్రిపాదం న కుర్వీత మానుషాణాం గృహే పునః॥ 119
- దేవాగారే న దోషాయ భి త్త్రిపాదా భవంతి హి।
అథ వా క్షుద్రహర్యాణా మన్యథా చరణాః స్మృతాః॥ 120

తా॥ బోధయొక్క విస్తారములో సగముగాని ముప్పాకవంతుగాని ముందుకు నిర్గమ ముండవలెను. ఆనిర్గమముతో సమానముగా పద్మము యొక్క రూపమును కల్పించవలెను. చివర నడుచునున్న మేకు దాని విస్తారములో 3 వ వంతును, తామర మొగ్గవలె చీలతలయును చేయ వలెను. బోధ, ఖండము, మండము, కుంభము, లఘుము, పద్మమాల, పాదపీఠము ఇవియన్నియును పైనుండి వరుసగా చేయవలెను ఏ స్తంభమునకు బోధ లేకుండునో దానికి పీఠమును చేయవలెను. దారు స్తంభమును గూర్చి చెప్పబడినది. ఇవ్వకా స్తంభము దాని విస్తారముతో సమానముగాని లేక 1½ భా. గాని లేక 2 భా. గాని, విస్తారమును చేయవలెను' శిలామయ స్తంభములు చేయునప్పుడు కుడ్యస్తంభములు చేయనక్కరలేదు. మానవ గృహములకు శిలామయ స్తంభములు కూడవు. దేవాలయములకు దోషములేదు. భి త్త్రి స్తంభములుకూడ చేయవచ్చును. మరియు క్షుద్రహర్యము లకు స్తంభముల యొక్క కొలతలు చెప్పబడినవి.

- శ్లో॥ మూలతారేణ తన్మూల త్రిభాగం వా ఒథ సార్థకమ్।
చతుర్భాగం చ కుర్యా ద్వా చతురస్రం తథా ఒగ్రతః॥ 121
- మూలతార సమం మధ్యం తయో రష్టాన్ర మాచరేత్।
అష్టాన్రమధ్యే తత్తారం తుల్యం వేదాన్ర ఖండనమ్॥ 122

మధ్యఖండం వినా వాఽత్ర మానుషాణాం నికేతనే॥

ఇతి శిల్పరత్నేభిర్ని వేదికా స్తంభలక్షణం నామ ఏకవింశోఽధ్యాయః

తా॥ క్షుద్రహర్ష్యములకు స్తూభములు, మొదలు విస్తారమును కొలిచి దానితో 3 భా. గాని, 3½ భా. గాని, 4 భా. గాని చేయవచ్చును. (అనగా సమానము) మొదలు 4 కోణములును నడుమ 8 కోణములును చివర 4 భాగములును చేయవలెను. మనుష్యాలయములకు మధ్య ఖండమును చేయనక్కరలేదు.

10. వేదికలక్షణము తద్వేదములు

కాశ్యపశిల్పము 10 వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ వేదికా లక్షణం పరం।
అధిష్ఠా నోపరిష్ఠాత్తు స్తంభమూలే చ కల్పయేత్॥ 1
- ప్రస్తర సోపరిష్ఠా త్తు కర్తవ్యా వేదికా ద్విజ।
అధ్యర్థ దండమానం తు కన్యసా వేదికా మతా॥ 2
- ద్విదండోదయం మధ్యం స్యా చ్ఛేష్ఠం తుంగం త్రిదండకమ్।
అథవా ఽన్యప్రకారేణ వేదికోత్పేధ ముచ్యతే॥ 3
- పాదోదయం తు షట్ సప్త వసుభాగ విభాజితే।
ఏకాంశం వేదికా మానం కార్యం శ్రేష్ఠ మథోఽధమమ్॥ 4
- ఏవం హి చరణానాం తు మూలే తు వేదికోదయమ్।
ఊర్ధ్వమ వ్యంఘ్రితుంగే తు సప్తభాగ విభాజితే॥ 5
- ఏకాంశం ఖండహర్మ్యాణాం వేదికోదయ మిష్యతే।
త్రి చతు ష్ఠంచ భాగం తు గలోత్పేధే విభాజితే॥ 6
- గలముచ్చం తమేకాంశం శ్రేష్ఠ మధ్యాశ్రమం తథా।
అథోత్పే ధాంశమానం వా దండం మూలే తు వేదికా॥ 7
- షడంశం వేదికోత్పేధం గుణాంశం గలమానకమ్।
గలోర్ధ్వే కంప మేకాంశ మేకే నాజ్ఞం ప్రకల్పయేత్॥ 8
- తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం కర్తవ్యం ద్విజసత్తమ।
సప్తాష్టాంశే తు వేద్యుచ్చై ర్వేదభూతం క్రమాద్గలమ్॥ 9
- కంఠం పద్మం చ కంపంచ ప్రాగివైవ ప్రకల్పయేత్।
కర్ణమానేన తన్మూలే కంప మేకేన కల్పయేత్॥ 10

తా॥ వేదికా లక్షణము చెప్పచున్నాను. అధిష్ఠానముపైనను, స్తంభమూలమునను, ప్రస్తరముపైనను వేదికను చేయవలెను. 1½ దండము యెత్తుగలది అథమవేదిక 2 దండముల యెత్తుగలది మధ్యమ వేదిక 3 దండముల యెత్తుగలది యుత్తమవేదిక మరియు స్తంభము యొక్క పొడవును 3 గాని, 7 గాని, 8 గాని భాగములు చేసి అందు 1 భాగము చొప్పున వేదికను చేసిరేని వరుసగా ఉత్తమ, మధ్యమ, అథమ వేదికలగును. ఇట్లు స్తంభమూలమున వేదికలు చెప్పబడినవి. పైనను స్తంభము యెత్తును 7 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము ఖండహర్ష్యములకు వేదికను చేయవలయును. గలము యెత్తును 3-4-5 భాగములు చేసి అందు ఒక్కొక్కభాగమును గలమును చేసినట్లయిన శ్రేష్ఠము, మధ్యమము, అథమము, అని గలములను చెప్పవలెను. లేక మొదలున 1 దండము వేదికను చేయవచ్చును, మరియు వేదిక యెత్తును 6 భాగములుచేసి అందు గలము 3 భాగములు, దానిపైన కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. దానిపైన కంపము 1 భా. ఇట్లు చేయవలెను. వేదిక యెత్తును 7 భా. చేసి అందు గలము 4 భా. కంపము 1 భా. పద్మము 1 భా. మరల కంపము 1 భా. చేయవచ్చును. లేదా 8 భా. చేసి అందు గలమును 5 భా. చేసి మిగిలినవి మునుపటివలెనే చేయవచ్చును. కర్ణమానముచేత వేదికా మూలమున 1 భా. కంపము చేయవలెను.

శ్లో॥ శేషం కంఠోదయం ప్రోక్తం తత్కంపరహితం తు వా।

అధ్యర్థాంశం తు వా పద్మం తులగం ద్వ్యంశ మథాఽపి వా॥

11

పద్మ శైల సుపత్రాభా చిత్రాంశా వేదికా ఽథవా।

సర్వేషాం వేదికానాం తు గల మంఘ్రి విభూషితమ్॥

12

కుడ్యస్తంభ సమవ్యాసా స్నిప్రం వా వేదికాంఘ్రికా।

ప్రస్తరోపరి వేదీనాం వేశనం శృణు సుద్రత॥

13

గర్భభిత్తి త్రిభాగైక మంఘ్రి ర్వేద్యంఘ్రి వేశనం।

చతుర్థా గైకభాగం వా పంచథా గైక మాభజేత్॥

14

ఏకాంశ రహితం శేషం వేదికాయా స్తు విస్తృతమ్।

యుగా శ్రం వేదికాకారం నాగరే ప్రస్తరోపరి॥

15

ద్రావిడే వేసరే హర్యే వన్వస్రం వేదికాకృతి।

అథ వా వేసరే హర్యే వేదికా వర్తులం తు వా॥

16

అనే కాన్రయతాశ్చ వా కలాన్రం వేదికాశ్రయా।

వేదికాలక్షణం ప్రోక్తం తతో జాలకలక్షమ్॥

17

ఇతి శ్రీ కాళ్యపశిర్పే వేదికా లక్షణో దశమఃపటః

తా॥ పూర్వశ్లోకములలో కర్ణమానముచేత దాని మొదలున కంపము 1 భా. చేయవలెనని చెప్పియున్నది కనుక మిగిలినది కంఠము యొక్క యెత్తు అని తెలియవలెను. లేక అటుల కంపము

లేకుండ పద్మము 1½ భా. గాని లేక 2 భా. గాని చేయవచ్చును. లేక పద్మము నాచు నానావిధ పత్రములు మొదలగువానితో వేదిక చిత్రించవలెను. అన్ని విధములైన వేదికలకు గలము, పాదము, అలంకారము ఇవి యుండవలెను. కుడ్య స్తంభము యొక్క వ్యూహముతో సమానముగా వేదిక యొక్క పాదనిర్ణయమును చేయవలెను ప్రస్తుతము యొక్క పై భాగమున వేదికయొక్క వేశనమును చెప్పచున్నాను. గర్భము యొక్క గోడను 3 భా. చేసి అందు 1 భా. స్తంభముయొక్క వేదికయందలి పాదవేశనము చేయవలెను. లేక గోడను నాలుగు భాగములుచేసి అందు 1 భాగమైనను చేయవలెను. లేక గోడను 5 భా. చేసి అందు 1 భా. తీసి వేసి 4 భా. వేదికయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. నాగర ప్రస్తురముపై వేదిక నలుచదరముగా నుండవలెను. ద్రావిడ వేసరహార్యముల యొక్క ప్రస్తురముపై వేదిక 8 కోణములు గలిగి యుండవలెను. లేక వేసరహార్యముల యొక్క ప్రస్తురముపై వేదిక గుండ్రముగా నుండవలెను. 16 గాని, 24 గాని, 32 గాని యిట్లు అనేక కోణములుగల దానికిని వేదిక గుండ్రముగానే యుండవలెను. అయితే గలముయొక్క కోణములును వేదిక కోణముల ననుసరించియే యుండవలెను. వేదికా లక్షణము చెప్పబడినది. తరువాత జాలక ములయొక్క లక్షణము చెప్పబడును.

శిల్పరత్నము 21 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ పుష్పఖండా చిత్రఖండా శైవలా చిత్రశైవలా ।
ఇతి నామ్నా భవే ద్వేదీ తత్త ద్భూషణ భేదతః॥ 25
- కంపనీవ్రా కంపయుతా పుష్పవ త్ఖండముడితా ।
మూలే పాదాన్వితా యాసా పుష్పఖం డేతి కథ్యతే॥ 26
- నైవనీవ్రా కంపపట్ట ప్త పత్ర విచిత్రితా ।
పాద పాదాంతరే చిత్రా చిత్రఖం డాభిధీయతే॥ 27
- స్తంభ కం పాట్ట పట్టాధ్యా వట్టే శైవలచిత్రితా ।
ఊర్ధ్వధః పద్మపత్రాధ్యా పాదే పాదాంతరే ఽపిచ॥ 28
- నరనారీ పత్రచిత్రా శైవలాఖ్యా హి వేదికా ।
పై వాధరోర్ధ్వంబుజయోః వేత్రయుగ్మ మనోరమా॥ 29
- ప్రా గ్వద్విచిత్ర వేషా స్యాత్ సా వేదీ చిత్రశైవలా ।
అధ్యర్ధాంశం తు వా పద్మ మాద్యం ద్వ్యంశ మథాపి వా॥ 30
- చిత్రశైవల విఖ్యాత వేదికా యా విశేషతః॥ 30½

తా॥ పుష్పఖండ వేదిక, చిత్రఖండ వేదిక, శైవల వేదిక, చిత్రశైవల వేదిక అను నాలుగు విధములు గలవు. అందు కంపము, నీవ్రము, కంపము, పుష్పములవలె ఖండములును మొదటి పాదుకయును కలది పుష్పఖండ వేదిక యనబడును. అదియే నీవ్రము, కంపము, పట్టము, పద్మము, పత్రములు చిత్రింపబడి ప్రతి స్తంభమునందు కలది చిత్రఖండ వేదిక యనబడును. స్తంభము, కంపము,

పద్మము, పట్టము కలిగి అపట్టమున నాచు అలలు మొదలైన చిత్రములు కలదియును క్రిందనుపైనను పద్మములును పత్రములును కలదియును స్తంభస్తంభమునందును స్త్రీ పురుష చిత్రములు మొదలైనవి కలది శైవలవేదిక యనబడును. పై జెప్పినట్లే దిగువను పైనను పద్మములుండి చక్కని స్తంభములు రెండు కలిగి మునుపటిదానివలె రమ్యముగా నున్నచో చిత్రశైవలవేదిక యనబడును. మొదట పద్మము 1½ భాగముగాని లేక 2 భాగములుగాని యున్నయెడల చిత్రశైవలవేదిక యనియే చెప్పబడును. శిల్పరత్నమున కాశ్యపశిల్పము నందలి శ్లోకములే కన్పట్టుటచే వ్రాయలేదు.

11. జాలక లక్షణము (కిటికి)

కాశ్యపశిల్పము 11 వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ శృణు జాలక లక్షణమ్।
 పాదవర్గ గలే చైవ జాలకస్థాన ముచ్యతే॥ 1
- ప్రాసాదేషు మహావాస్తు అంతరా లైవ మధ్యమమ్।
 పాదా త్పదం నక ర్తవ్య మనేన విధిన్ బుధః॥ 2
- యోజయే ద్వేదికోద్వే తు జాలకం తు ద్వీజోత్తమ।
 వేదికా జాలకార్థం న చ్ఛేద్యా సర్వవినాశనమ్॥ 3
- త ద్యథా వేదికాజాలం కార్యం నచ్ఛేదయే త్తథా।
 ద్విదండం కన్యసం వ్యాసం త్రిదండం మధ్యమం భవేత్॥ 4
- చతుర్దండ విశాలం తు హ్యుత్తమం పరికీర్తితమ్।
 విస్తార సదృశోత్సేధ మేకదండ వివర్ధనాత్॥ 5
- విస్తార ద్వీగుణం వాఽథ తావ ద్వై జాలకోత్తమమ్।
 యేషు తుంగవిశాలేషు యదిష్టం తు పరిగ్రహేత్॥ 6
- స్తంభ వ్యాసార్థమానం తు ఘనం వ్యాసాంఘ్రికంపయోః।
 విస్తా రాధాయ తం వా త త్త్రివతు థాంశమేవ వా॥ 7
- మధ్యస్థం చర రంద్రం చ వర్జ్యం జాలక మాచరేత్।
 యుగ్మపాద సమాయుక్త మయుగ్మం కంప ముచ్యతే॥ 8

తా॥ జాలకముల యొక్క లక్షణములను చెప్పుచున్నాను. స్తంభముల యొక్క గల స్థానములందు జాలకములను నిర్మించవలెను. ప్రాసాదములయందును, మహాభవనముల యందును, అంతరాలమునను, గల స్తంభమునకు జాలకమును చేయరాదు. వేదికయొక్క పై భాగమున జాలకముల నుంచవలెను. జాలకము కొఱకు మాత్రము ప్రత్యేక వేదికను చేసి రేసి మహాదోషము కల్గును. ఆదోషము సమస్తమును నశింపజేయును. జాలకము యొక్క విస్తారము 2 దండములు కనీసము,

3 దండములు మధ్యమము, 4 దండములు శ్రేష్ఠము, విస్తారముతో సమానముగా యెత్తునుచేసి ఒక్కొక్క దండమును వృద్ధిచేయుచు విస్తారమునకు రెట్టింపువరకు చేయవచ్చును. స్తంభము యొక్క విస్తారములో సగము కంపముల యొక్క ఘనమును చేయవలెను. అందులో సగము నిడుపును అందులో 3 వ భాగముగాని 4 వ భాగముగాని దానిమధ్య చరరంధ్రమును కల్పించవలెను. జాలకములకు అటుల చేయరాదు. జాలకములకు నిలుపు కమ్ములు జతలుగా నుండవలెను. కంపద్వారములకు నిలుపు కమ్ములుబేసి సంఖ్యగా నుండవలెను—

శ్లో॥ గోనేత్రం హస్తినేత్రం చ నంద్యావర్తం ఋజుక్రియమ్ |

పుష్పకర్ణం సకర్ణం చ జాలకం షడ్విధం భవేత్ ||

9

దీర్ఘాశ్రం కంఠ మచ్ఛిద్రం గోనేత్ర మితి సంజ్ఞితమ్ |

యుగాశ్రం కర్ణకచ్ఛిద్రం హస్తినేత్ర ముదాహృతమ్ ||

10

పంచసూనం తు యచ్ఛిద్రం ప్రదక్షిణవశా త్కృతి |

నంద్యావర్తస్య పుష్పాభం నంద్యావర్త మితి స్మృతమ్ ||

11

అర్జుకాలౌ స్తంభకంపౌ ద్వౌ శాలం త ద్రుజుక్రియమ్ |

పుష్పకర్ణ సకర్ణాభం నంద్యావర్త మి వాక్యతి ||

12

స్తంభయోగం కవాటం చ భిత్తిమధ్య బహిఃస్థితమ్ |

యుగ్మాయుగ్మం కవాటం వా ఘాట నోద్ఘాటన క్షమమ్ ||

13

జాలకం తు సభాదీనాం పదతో ఒర్ధ్వేన కబ్ధయేత్ |

లోహ ద్రు మోవలై ర్ధివై స్వేష్టకా భిత్తిజాలకమ్ ||

14

యత్రోచికం తు తద్ద్రవ్యం తేన తత్రైవ యోజయేత్ |

జాలకం హ్యేవమాఖ్యాతం తత స్తోరణలక్షణమ్ ||

15

ఇతి కాశ్యపశిల్పే జాలకవిధాన మేకాదశః పటలాః

తా॥ గోనేత్రము, గజనేత్రము, నంద్యావర్తము, ఋజుక్రియము, పుష్పకర్ణము, సకర్ణము, అని జాలకములు 6 విధములు. దీర్ఘచతురస్రమును కంఠమునందు ఛిద్రములు లేకుండునది గోనేత్రము, నలుచదరమును కర్ణమున ఛిద్రములును కలది గజనేత్రము 6 పుష్పములుగా ఛిద్రములు గలది నంద్యావర్తము, మధ్య కమ్మియుండి రెండు కిటికీలుగా చేసిరిని ఒక్కటియే రెండుగాను కనుపడునది ఋజుక్రియము, నంద్యావర్తమువలె రంధ్రములు గలది పుష్పకర్ణము, అయతవృత్తము కలది సకర్ణము, స్తంభముతో కలిసియున్న కిటికీగాని గోడయందున్న కిటికీగాని తలుపులు యిష్టానుసారముగా చేయవచ్చును. సభ మొదలైనవానికి కిటికీలు అర్ధపదమునే చేయవలెను. ఇనుముతోను, దారువుతోను, తాళితోను, ఇటుకలతోను కిటికీని చేయవచ్చును. ఎక్కడ అవసరమని తోచిన అక్కడ కిటికీని పెట్టవలెను. శిల్పరత్నము 4 అధ్యాయము దీని ననుసరించియే యున్నది.

12. తోరణలక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 13 వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ తోరణానాం చ లక్షణమ్:
పాదోదయే దశాంశే తు సప్తాంశం తోరణోదయమ్॥ 1
- శేషం త్వనలభాగం తు యుషమాన ముదాహృతమ్:
నవాంశే పాదతుంగం తు షడంశం తోరణోదయమ్॥ 2
- శేషం యుషోదయం భ్యాత మష్టాంశే చాంఘ్రితుంగతే:
పంచాంశం తోరణోత్పేదం గుణాంశం కంపతుంగకమ్॥ 3
- తుంగం వా విపులంవాఽపి వేద భూత ర సాంఘ్రికమ్:
తోరణస్య తు పాద్భాష్యే వ్యాస మేవం చతుర్విధమ్॥ 4
- ప్రాసాద మండపాదీనాం మధ్యభాగే తు తోరణమ్:
అనేన విధినా విప్ర కర్తవ్యం కుడ్యభాష్యకే॥ 5
- పత్రాఖ్యం తోరణం చైకం ద్వితీయం నక్రతోరణమ్:
తృతీయం చిత్రసంజ్ఞం తు త్రివిధం తోరణాకృతి॥ 6
- అర్థచంద్ర మి వాకారం పత్రరాజ విరాజితమ్:
పత్రతోరణ మాభ్యాతం తతో మకర ముచ్ఛతే॥ 7
- నక్రపంచక సంయుక్తం పార్శ్వయో ర్మకరాస్యకమ్:
మధ్యే తు త్రిక సంయుక్తం నానాపుష్ప లతాన్వితమ్॥ 8
- నానాలంకార సంయుక్తం వృత్తం మకరతోరణమ్॥ 8½

తా॥ స్తంభము యొక్క యెత్తును 10 భా. చేసి అందు 7 వ భాగమున తోరణమును చేయవలెను. దానిపైన 3 భాగములు మకరములను చేయవలెను. స్తంభము యెత్తును 9 భా. చేసి నట్లయిన తోరణము 6 భాగమున సరిపుచ్చవలెను. మిగిలిన 3 భా. మకరమును చేయవలెను. స్తంభము యెత్తును 8 భా. చేసినప్పుడు తోరణమును 5 భా. చేయవలెను. మిగిలిన 3 భా. కంపమును చేయవలెను. దాని 1 స్తారము యెత్తుతో సమానముగాని లేక 4 భా. గాని, 5 భా. గాని, 6 భా. గాని చేయవచ్చును. ఇట్లు నాలుగు విధములు కలవు. ప్రాసాదములకును మండపములకును మధ్య భాగమున తోరణమును చేయవలెను. ఈవిధముగా గోడవెలుపలను చేయవలెను. పత్రతోరణము 1, మకరతోరణము 2, చిత్రతోరణము 3 ఇట్లు భేదములు కలవు. అర్థచంద్రాకారముగాను, చక్కని ఆకులతో వ్రకాశించునట్లును చేయునది పత్రతోరణము, 5 మొసళ్లను కలిపి చేయవలెను. ఎట్లనగా వ్రక్కల రెండు ముఖములు కనుపడునట్లును. నడుమ ఒకటికొకటి తలలు యెదురుగా

రెండును వీనినడుమ ఒక తలయును. ఇట్లు ముకర ముఖములగునడునట్లు చేయునది ముకరతోరణము. అయినను అనేక లతలు పుష్పములు అలంకారములతో గూడ నుండవలెను.

శ్లో॥ తదేవ పార్శ్వయో ర్మధ్యే ఛరీ మస్య ద్వయో రపి॥

9

నక్రతుండం ప్రకర్తవ్యం భూతవిద్యాధరా స్తథా।

సింహ వ్యాలక హంసాద్వై ర్వలగ్రా న్ముక్తదామకైః॥

10

అన్వై శ్చ వివిధై శ్చ త్రైః రత్నసంఘై శ్చ భూషయేత్।

చిత్రతోరణ మేవం స్యాత్ ప్రోచ్యతే తోరణత్రయమ్॥

11

తోరణా న్యంతరాధస్తా త్ప్రయోజ్యాని విచక్షిజైః।

మధ్యే శూలం పార్శ్వయో శ్చ ద్వికిరండ సమన్వితమ్॥

12

బోధికా రహితం య త్తత్ స్తంభం తు గలకాస్మృతా।

స్తంభతోరణవ స్మూర్ద్ధ్ని కర్తవ్యం తోరణద్వయమ్॥

13

ఏవం త త్త్రివిధం నీత్వా ద్విజ కుంభలతోచ్యతే॥

ఇతి కాశ్యపశిల్పే తోరణ కుంభ లతాలక్షణం ద్వాదశః పటలః

తా॥ పైజెప్పిన రీతిగా యిరుప్రక్కలను నడుమను పై భాగమున కత్తులనుచేసి ముకర ముఖములనుచేసి భూతగణము విద్యాధరగణము. సింహములు, వ్యాలములు హంసలు, నడుమ ముత్తైపు దండలను ఇంకసనేక విధములగు చిత్రములును, రత్నములు మొదలగు అలంకారము లును చేసిన యెడల చిత్రతోరణమగును. ఈ తోరణమునకు నడుమ త్రిశూలమును యిరుప్రక్కల ఖడ్గములును చేయవలెను. బోధలేని స్తంభమునకు గలమున తోరణము చేయవలెను. స్తంభ తోరణమువలెనే మండపములకును ప్రాసాదములకును తోరణమును చేయవలెను. ఇక కుంభలతను చెప్పబోవు చున్నాను. (స్తంభతోరణ లక్షణము చెప్పిన తరువాత కుంభలత లక్షణము చెప్పబోవు చున్నాము కనుక యిచ్చట మానివేయడమైనది.)

శిల్పరత్నము 23వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ప్రస్తరోత్తరయో ర్మధ్యే యోజ్యాన్యేతాని సర్వశః॥

16

గృహేషు తోరణానాంతు యథార్హం ప్రతిమాం తథా।

న్యన్యే న్నా రీనరాదిర్వా యథా శోభ విచిత్రితః॥

17

శిలాదార్విష్టకా మృత్సా ద్రవ్యాణి స్యుశ్చతోరణే।

కుడ్యతోరణ మేవం స్యా ద్యథాశోభ విచిత్రితమ్॥

18

ద్వారే ద్వారేషు కర్తవ్యం గృహేషు ద్వార తోరణమ్।

ద్వార తు లోన్మత వ్యాసం తోరణాం మ్రుదయం తతః॥

19

తా|| ప్ర స్తరమునకు ఉ త్తరమునకు నడుచు తోరణములను చేయవలెను. గృహముల యందు అందమును చూచి చేయవలెను. ప్రతిచులను పుష్పములను రత్నములను తోరణముల యందు చిత్రించవచ్చును తాతితోను దారుపుతోను మట్టితోను యిట్లు చేనితో నిర్మాణము చేయుచున్నారో దానితోనే చేయవచ్చును. గృహము యొక్క ద్వారములయందు చేయునది ద్వారతోరణమగును. తోరణము యొక్క వ్యాసమును యెత్తును సమానముగా నుండవలెను.

1^o. వృ త్త స్ఫు టి త ల ఙ్గ ణ ము

కాశ్యపశిల్పము 1^o వ పటలము

- శ్లో|| అథ వక్ష్యే విశేషేణ వృత్తస్ఫుటిత లక్షణమ్|
షడంగులం సమారభ్య ద్వి ద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్|| 1
- కలాంగు లావధిం యావత్ తావత్ వ్యాసం తు షడ్విధమ్|
విస్తారార్ధంతు తస్మిన్ప్రం త్రయాంశే చ ద్విభాగికమ్|| 2
- వృత్తాకారసమం తచ్చ తోరణాంఘ్రి వ దాయతమ్|
కంధరం తు తదూర్ధ్వే తు కుకనా న్యన్వితం తు వా|| 3
- కర్ణకూటాకృతి ర్వాఽథ వృత్తాకారం ప్రకల్పయేత్|
స్తంభోత్సేధే యుగాంశే తు ద్విభాగం తోరణోదయమ్|| 4
- ప్ర స్తరోదయ మేకాంశం కుకనా న్యుదయాంశకమ్|
తదేవ కూటమానం తు త త్త దు క్తవశా న్నయేత్|| 5
- అథ వా తరమంచస్య ప్రోక్తమార్గేణ వా కురు|
వృత్తస్ఫుటిత మేవం హి లతామండల మండితమ్|| 6
- స్తంభాద్యం తోరణం చైవ తథా కుంభలతాద్విజ|
వృత్తాభ్యం స్ఫుటితం చైవ హారం తారేషు కల్పయేత్|| 7
- స్తంభాంతలేప్ర క ర్తవ్యం హర్మ్యాదీనాం విశేషతః|| 8

ఇతి కాశ్యపశిల్పే వృత్తస్ఫుటిత లక్షణం త్రయోదశః పటలాః

తా|| వృత్తము యొక్క విశాలమును చెప్పుచున్నాడు. 6 అం. మొదలుకొని 2.2 అం. వృద్ధిచేయుచు 16 అంగులముల వరకు వ్యాసము 6 విధములుగా చెప్పబడినది. విస్తారములో నగము నిర్గమము చేయవలెను. లేక 3 భా. చేసి అందు 2 భా. నిర్గమమును చేయవచ్చును. ఆయతముకూడ విస్తారముతో సమానముగనే యుండవలెను. దానిపైన గలము శుకనాసిగాని, కర్ణకూటాకారముగాని పృత్తాకారమును చేయవలెను. స్తంభముయొక్క యెత్తును 4 భా. చేసి అందు తోరణము యొక్క పైభాగము వరకు 2 భా. ప్ర స్తరము యొక్క పైభాగము వరకు

1 భా. శుకనాసి పై భాగము వరకు 1 భా. అదియే కర్ణకూటములుగా చేసేయెడల ఆయా కొలతల ననుసరించి చేయవలెను. లేదా మంచకములకు జెప్పినరీతిగానైన చేయవలెను. అయితే వృక్ష స్ఫుటితము అనేక విధములైన లతలచేత ప్రకాశించునట్లు చేయవలెను. స్తంభము మొదట తోరణమును కంఠలతను చేయవలెను. వృత్తము యొక్క ముఖము విస్తారముగాచేసి అవిస్తారములో హారమును కల్పించవలెను. స్తంభములకును హర్యములకును వానివాని అలంకారములు సరిపోవు నట్లు చేయవలెను. మరియు శిల్పరత్నము 27 వ అధ్యాయమున కాశ్యపశిల్పమునకు సమానముగా 4 శ్లోకములు మాత్రమున్నవి. పూర్తిగాలేదు.

14. స్తంభ తోరణము

కాశ్యపశిల్పము 14 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ స్తంభ తోరణ లక్షణం।

పాదోచ్ఛం దశధా భజ్య కుద్ధద్వారం నవాంశకమ్॥

1

చరణం నవధా భజ్య అష్టాంశం ద్వారమానకమ్।

అథవాంఘ్రేస్తు తుంగం తు చనుభాగ విభాజితే॥

2

సప్తమం ద్వారమానం తు రసభాగ విభాజితే।

సార్ధవహ్నాంశ మూర్ధ్వే తు భువంగ సోదయం భవేత్॥

3

పతంగోచ్ఛ మధస్తా త్తు సార్ధ యుగ్మాంశ ముచ్యతే।

కుద్ధద్వారే తదర్ధాంశం కుద్ధద్వారస్య చిస్తృతమ్॥

4

ఏక ద్వి త్రి చతు ష్పంచ షట్ సప్తాష్ట నవాంగులమ్।

తుంగార్ధా దధికం హీనం తార మేకోనవింశతిః॥

5

భేద మేవం సమాఖ్యాతం ద్వారతుంగం త్రిదాభవేత్।

సర్వేషా మపి హర్యాణాం ద్వారం మధ్యే తు యోజయేత్॥

6

తా॥ స్తంభతోరణ లక్షణము చెప్పుచున్నాడు. స్తంభము యెత్తును 10 భా. చేసి ద్వారమును 9 భా. చేయవలెను. లేక స్తంభము 9 భా. చేసి ద్వారము 8 భా. చేయవలెను. లేక స్తంభము యెత్తును 8 భా. చేసి ద్వారము 7 భా. చేయవలెను. మరియు స్తంభమును 7 భా. చేసి అందు 3 1/2 భా. పైన భువంగద్వారమును చేయవలెను. స్తంభము యెత్తునుండి క్రింద 2 1/2 భా. పతంగ ద్వారమును చేయవలెను. కుద్ధద్వారము యొక్క పొడవులో సగము విస్తారమును చేయవలెను. మరియు ద్వారము యెత్తు 19 అంగులములలో వెడల్పు సగముగాక 1-2-3-4-5-6-7-8-9 అంగుళములు యిట్లు యివ్వము వచ్చిన అంగుళములను కలిపికూడ చేయవచ్చును. లేక ద్వారము యెత్తును సగముచేసి యీ చెప్పిన అంగుళములను తగ్గించికూడ చేయవచ్చును. ఇట్లు మూడు విధములుగా చెప్పబడినది. అన్ని విధములైన హర్యములకును ప్రధాన ద్వారము నడుమనే చేయవలెను.

- శ్లో॥ పాద విష్కంభమానం వా సపాదం సార్థ మేవవా |
ద్వారయోగస్య విస్తారం తస్యార్థం ఘన ముచ్యతే॥ 7
- సాష్టే సార్థత్రయం వాఽథ త్రిపాదం వాఽథ తద్ధనమ్ |
యోగతుంగంతు వేదాంశే త్వేకాం శాశ్రయ యోగతః॥ 8
- గుణాంశ మూర్ధ్వంగం ఖ్యాతం బాహ్యబ్జక్షేపణాన్వితం |
బాహ్యేబ్జక్షేపణోపేతం భూతారం తదధో భవేత్॥ 9
- పతంగ తారయోగస్య తుల్య మబ్జం విహీనకమ్ |
భువంగం చ పతంగం చ మధ్యస్థ వలయాన్వితమ్॥ 10
- తామ్రజౌ వాఽఽయసౌ వాఽథ వలయా కీలబంధితౌ |
తద్విస్తార త్రిభాగైకం శిఖాయోగ ప్రవేశితౌ॥ 11
- తైలజం చే ద్భువంగాది యోగభూమౌ శిఖాన్వితౌ |
భువంగాగ్రే పతంగాగ్రే చిద్రయో ర్వేశనాన్వితౌ॥ 12
- ఏవం దృఢీకృతే పశ్చాత్ యో గావస్థాన మాచరేత్ |

తా॥ స్తంభము యొక్క విస్తారముతో సమానముగాని, దానికంటె పాతికవంతు యొక్కవ గాని, లేక అర్ధభాగము యొక్కవగాని ద్వారము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. అందులో సగము ద్వారశాఖల మందమును చేయవలెను. లేక దానిని 8 భా. చేసి అందు 6 భా. గాని లేక 8 భా. గాని చేయవచ్చును. ద్వారయోగము యొక్క 4 భా. చేసి పై న 1 భా. ఆశ్రయముగా చేసి 3 భా. పైకి పోవునట్లు చేయవలెను. వెలుపల పద్మమును క్షేపణమును చేయవలెను. మరియు వెలుపల పద్మమును క్షేపణమును చేసి భూవిస్తారమును గూడ అడుగున చేయవలెను. పతంగము యొక్క విస్తారయోగమునకు సమానముగాను పద్మము లేకుండ సరిపోవునట్లు భువంగ పతంగముల యొక్క మధ్యస్థ వలయమును లోహపు మేకుతోగాని యిత్తడి మేకుతోగాని బిగించవలెను. దాని విస్తారమును 8 భా. చేసి అందు 1 భా. శిఖాయోగ ప్రవేశమును చేయవలెను. తాతితో చేయబడి నది యయ్యేనేని యోగస్థలమునందు శిఖితో గూడిన భువంగపతంగముల యొక్క తలలు. ఛిత్రముల యందు ప్రవేశించునట్లు చేయవలెను. ఇట్లు గట్టిగాచేసి తరువాత కూడికచేయు స్థానమును కల్పించవలెను.

- శ్లో॥ సునక్షత్రే శుభేవారే శుభహోరా ముహూర్తకే॥ 13
- యోగే సంస్థాపయే ద్విప్ర శాంతిహోమ పురస్సరమ్ |
భిత్తివ్యాసే తు భాన్వంశే బాహ్యే త్పంచావసానకమ్॥ 14
- అభ్యంతరం తు సప్తాంశం సీమాయోగస్య మధ్యమమ్ |
తద్బాహ్యే అభ్యంతరం చైవ యోగవ్యా సోభయాశ్రితమ్॥ 15

సర్వాలంకార సంయుక్తం యోగసీమా ధృఢీకృతం।
యోగే వా పంచ షట్ సప్త భాగే ద్వితోరణాగ్రకం॥

16

శేషం పాదోదయం ఖ్యాత మేవం వై త్రివిధం భవేత్।
యుగాన్రం వసుకోణం వా వృత్తం వా తోరణద్వయం

17

కుంభ మండాది సంయుక్తం బోధికా సహితం తథా।
బోధికా రహితం వాఽథ వీరకంఠ సమన్వితం॥

18

కుడ్యస్తంభ విశాలార్థం త్రిపాదం వా సమం తు వా।
తోరణాంఘ్రి విశాలం తు ప్రోచ్యతే ద్విజనత్తమ॥

19

తా॥ నక్షత్రము, వారము, హార, ముహూర్తము ఇవి యన్నియు మంచివిగా చూచి యోగస్థానమున శాంతి హామపురస్కరముగా స్థాపించవలెను. గోడ విస్తారమును 12 భా. చేసి వెలుపల 5 భా. లోపల 7 భా. చేయవలెను. ఈరెంటి నడుమ యోగమును చేయవలెను. యోగ సీమ అన్ని విధములైన అలంకారములతో గట్టిగాను ఉండవలెను. యోగమునందును 5-6-7 భాగములు తోరణము యొక్క పైభాగముగాచేసి శేషించినది స్తంభము యొక్క చివర యిట్లు 3 విధములు, ఈతోరణములు నలుచదరము, 8 కోణములు గుండ్రము. యిట్లు 3 విధములుగా చేయవచ్చును. కుంభము, మండము, బోదే వీటితోకూడి యున్నను, లేకున్నను వీరకంఠముతో గూడి యున్నను తోరణమును చేయవచ్చును. గోడ స్తంభము యొక్క విస్తారములో సగముగాని లేక ముప్పాతిక వంతుగాని, లేక విస్తారముతో సమానముగాని తోరణము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ఉత్తరం వాజనం చాబ్జం క్షేపణం ఊద్రవాజనం।
యథా క్రమేణ సంకల్ప్య అనేన విధినా బుధః॥

20

తోరణాంఘ్రి విశాలం వా త్రిపాదం వోత్తరోదయం।
తదర్థం వాజ నోచ్చం తు తస్యార్థం గలమానకం॥

21

గలార్థం క్షేపణం ఖ్యాతం తస్యార్థం ఊద్రవాజనం।
ఉత్తరం బోధికోద్వేచ వీరకంఠం తు వా భవేత్॥

22

ఉత్సంధి తానతాగ్రం తు కుర్యా న్మకరవిష్టరం।
తోరణాగ్ర విశాలం తు కుడ్యస్తంభోఽథ అర్థకం॥

23

కుడ్యస్తంభస్య తారాంత ర్వాసం వా తోరణాగ్రకం।
స్వాంఘ్రివే త్రావసానం వా తస్మాద్దండాధికం తు వా॥

24

ఏవం చతుర్విధం ఖ్యాతం తోరణాగ్ర విశాలకం।
కుడ్యతోరణ మాఖ్యాతం ద్వారతోరణ ముచ్యతే॥

25

తా॥ ఉత్తరము, వాజనము, పద్మము, క్షేపణము, క్షుద్రవాజనము ఇవి పరుసగా చేయవలెను. వానివాని భాగములను చెప్పచున్నాను. తోరణము యొక్క పాదముతో సమానముగా విస్తారముగాని లేక అందులో ముప్పాతిక పంతుగాని లేక సగముగాని వాజనము యొక్క యెత్తును చేయవలెను. వాజనములో సగము యెత్తున గలమును చేయవలెను. గలములో సగము యెత్తు క్షేపణమును చేయవలెను. క్షేపణములో సగము యెత్తు క్షుద్రవాజనమును చేయవలెను. ఉత్తరమును బోదె వీనిపైన వీరకంతమునుగాని చేయవచ్చును. పైన కూర్చబడిన ఆనతము యొక్క పైభాగమున మకరము నుంచవలెను. తోరణముపై విశాలము గోడయందలి స్తంభము అందులో సగము చేయవలెను. గోడ స్తంభము యొక్క విస్తారముతో సమానముగా తోరణము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. ఆ స్తంభము యొక్క వేత్రము పైభాగము వరకుగాని, దానినుండి 1 దండము అధికముగాని చేయవచ్చును ఇట్లు 4 విధములుగా చెప్పబడియున్నది. కుడ్యతోరణ విధమును చెప్పితిని. ద్వారతోరణ విధమును చెప్పచున్నాను.

శ్లో॥ ద్వారతుల్యోన్నతం వ్యాసం తోరణం ఘృతరం సమం।

ఉత్తరం వాజనం చాజ్ఞం క్షేపణం చాష్టమంగలం॥

26

ఫలకం పంచనక్రాధ్యం ప్రాగు క్తవిధీనా కురు।

పత్రాఖ్యం మకరాఖ్యం వా చిత్రతోరణ మేవ వా॥

27

షడ్భ్యోర్ద్వై శూలసంయుక్తం పార్శ్వయో శ్చ సమన్వితం।

దర్పణం పూర్ణకుంభం చ వృషభం యుగ్మచామరం॥

28

శ్రీవత్సం స్వస్తికం శంఖం దీపం దేవాష్టమంగలం।

శ్రీవత్సం మధ్యమే కుర్యాత్ శేషాంశం తస్య పార్శ్వయోః॥

29

లోహై ర్దారుశిలాభి ర్వా కర్తవ్యం ద్వారతోరణం।

ద్వారతోరణ మేవం హి స్తంభతోరణ ముచ్యతే॥

30

తా॥ ద్వారముతో సమానముగా విస్తారము తోరణమునకును స్తంభమునకును ఉత్తరమునకును చేయవలెను. ఉత్తరము, వాజనము, పద్మము, క్షేపణము, అష్టమంగలము, ఫలకము, పంచమకరములతో గూడినదియును, ఇవి యన్నియు మునుపు చెప్పిన రీతిగా చేయవలెను. పత్రతోరణము, మకరతోరణము, చిత్రతోరణము ఈమూడును మధ్య పైభాగమున శూలమును, ఇరుపక్కలను శూలములును, అద్దము, పూర్ణకుంభము, వృషభము, చామరయుగ్మము, శ్రీవత్సము, స్వస్తికము, శంఖము, దీపము ఈ యెనిమిది దేనెతిలకు అష్టమంగళ వస్తువులు. ఆయితే శ్రీవత్సమును నడుచుచేసి మిగిలినవి యిరువైపులను చేయవచ్చును. లోహముతోను, దారువుతోను, శిలతోను ద్వారతోరణమును చేయవచ్చును. ఇట్లు ద్వారతోరణ లక్షణములను చెప్పితిని. స్తంభతోరణమును చెప్పబోవు చున్నాను.

శ్లో॥ పాదోచ్చం తు త్రిధాభజ్య ద్విభాగం తోరణోదయమ్।

పాదం సర్వాంగ సంయుక్తం బోధికా రహితం కురు॥

31

ఉత్తరం వాజనం చాబ్జం శ్రేవణం నిమ్నవాజనమ్!
తదూర్ధ్వం యుషకర్ణం తు నానాపత్నే ॥ ద్విచిత్రితమ్॥

32

తోరణం మకరాఖ్యం తు మృణాల్యన్విత కంధరమ్!
సర్వాలంకార సంయుక్త మేతత్ స్యాత్ స్తంభతోరణమ్॥

33

పాదాంతరే హారాయాంవా కర్ణప్రాసాద మధ్యమే!
కాలామ ధ్యాంతరాలే వా కర్తవ్యం సర్వధామను॥

34

స్తంభతోరణ మాఖ్యాతం శృణుకుంభలతా విధిమ్॥

ఇతి కాశ్యపశిల్పే స్తంభతోరణ విధి శ్చతుర్దశః పటలః

తా॥ స్తంభము యొక్క యెత్తును శి భా. చేసి అందు శి భా తోరణము యొక్క అతి చేయవలెను. స్తంభమునకు అన్ని అలంకారములు చేయవలెను. బోదే తేకుండచేసి ఉత్తరము, వాజనము, పద్మము, శ్రేవణము, నిమ్నవాజనము, యుషకర్ణము అనేక పత్రములతో అలంకారము చేసినది స్తంభతోరణము, స్తంభములకును హారములయందును కర్ణప్రాసాద మధ్యమునను, కాలయొక్క నడుమను అన్ని విధములైన హారములకును పై జెప్పిన రీతిగా తోరణములను చేయవలెను. కుంభలత యొక్క విధానమును చెప్పుచున్నాను. శిల్పరత్నము 2వ అధ్యాయమున కాశ్యప శిల్పము ననుసరించి చెప్పినాడు. మంగళ వస్తువులను మాత్రము విశేషించి చెప్పినాడు.

శిల్పరత్నము 23వ అధ్యాయము

శ్లో॥ పూర్ణమట ధ్వజవజ్రౌ స్వస్తిక శక్తివ చామరద్వితయమ్!
నాగ మయూరక మష్టౌ స్కందేపి కరోతు మంగలాన్యత్ర॥

34

దర్పణం పూర్ణకుంభం చ వృషభం చామరద్వయమ్!
శ్రీవత్సం స్వస్తికం శంఖం దీపం విఘ్నేశకాంతరి॥

35

పీఠం ఖడ్గం సుధాకుంభం కైరవాదరపుస్తకాన్!
కాల్యాంసహ స్రక్ తాంబూల మిక్షుదండ మిత్రి క్రమాత్॥

36

దీపికా దర్పణం హేమ ధన్యపాత్రం ఫలం దధి!
పుస్తా మంగల పాత్రాణి లౌకికం మంగలాష్టకమ్॥

37

తా॥ పూర్ణకుంభముల జత, ధ్వజము, వజ్రము, స్వస్తికము, శక్తి, చామరయుగ్మము, నాగము, మయూరము ఈయెనిమిది కుమార స్వామికి మంగళ వస్తువులు. అద్దము, పూర్ణకుంభము, వృషభము, చామరద్వయము, శ్రీవత్సము, స్వస్తికము, శంఖము, దీపము ఈయెనిమిది గణపతికిని, బుద్ధునికిని మంగళ వస్తువులు. పీఠము, ఖడ్గము, అమృతకలశము, లెల్లకలువ, పుస్తకము, పూల

దండ, తాంబూలము, పువ్వుగడ ఈయెనిమిది కాళి వేవికి అర్పణమంగళ సస్తువులు. నీవము అర్పణము, బంగారము, ధాన్యపాత్రము, ఫలము, దధి, పుస్తకము, మంగళ పాత్రములు. ఇవి యెనిమిది తాళముంగళ సస్తువులు.

15. కుంభలతాలక్షణము

కాళ్యపశిల్పము 15 వ పటలము

శ్లో॥ స్తంభమూలే తు వేదూర్ధ్వే వద్మాసనం ప్రకల్పయేత్ |

పాదవ్యాససమం తుంగం నపాదం పద్మవిస్తృతిమ్ ||

పద్మోచ్చం వసుధా భజ్య కంప మేకాంశ మేవ ||

అధఃపద్మం గుణాంశం తు ఏకాంశం గుణ ముచ్చ్యతే ||

ఊర్ధ్వపద్మం ద్విభాగే తు కంప మేకేన కామ్యేత్ |

తదూర్ధ్వే కుంభతుంగం తు పద్మోచ్చేన సమం భవేత్ ||

తత్తుంగద్విగుణం కుంభ వ్యాస మి త్యభిధీయతే |

కుంభాస్యే స్తంభనిరూపాం వలిమండల సంయుతమ్ ||

కుంభమండది సంయుక్తం వీరకంఠ విహీనకమ్ |

ఫలకోపరి పద్మం తు కుంభమానేన కల్పయేత్ ||

కుంభం కుంభలతా హ్యేతా హ్యన్యథా వక్ష్యతే పునః |

తదే కోత్సంధికోర్ధ్వే తు వీరకంఠ సమన్వితమ్ ||

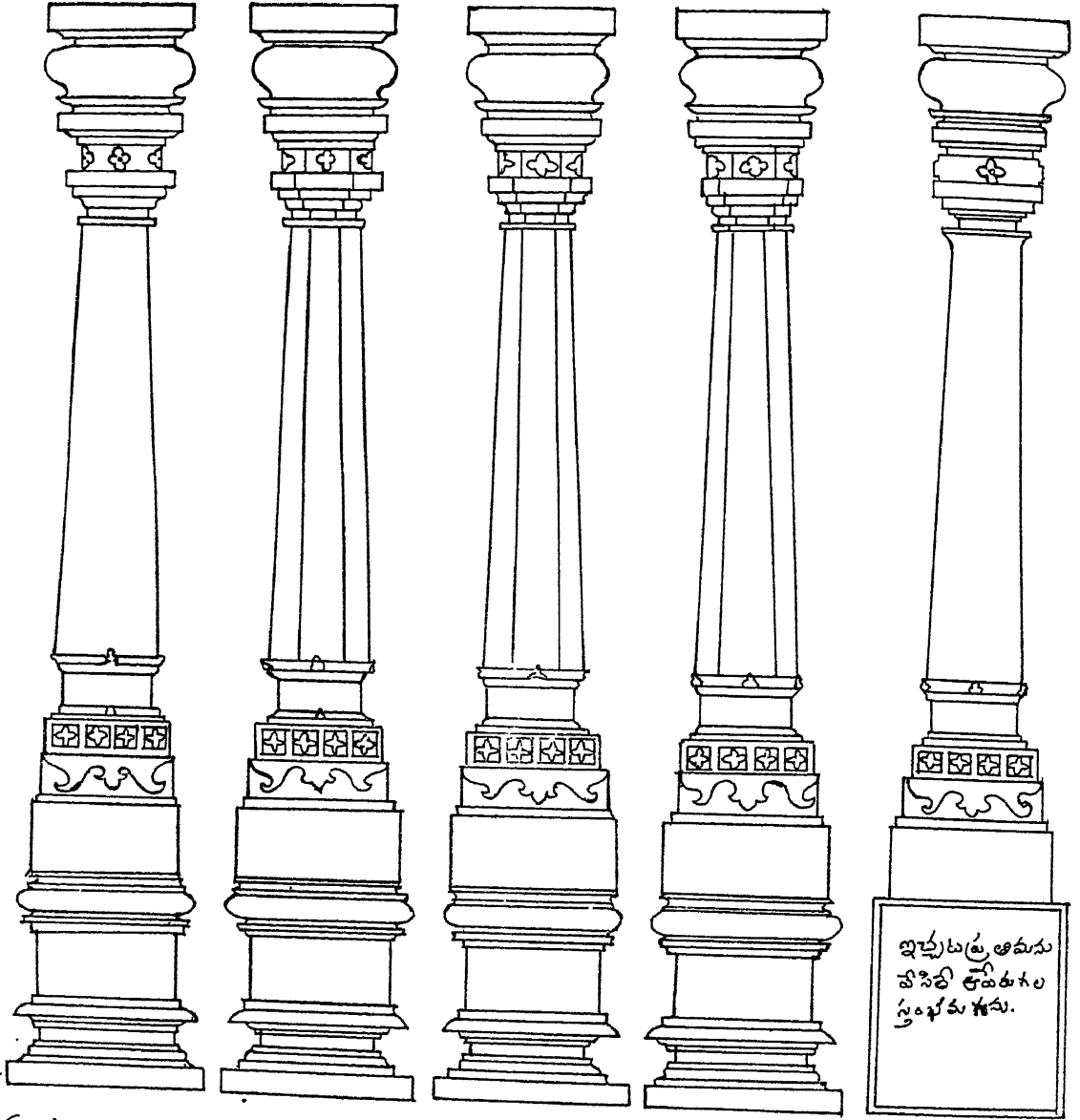
బోధికా రహితం యత్నాత్ స్తంభకుంభలతాస్మృతా |

స్తంభతోరణవ స్మూర్ధ్ని కర్తవ్యం తోరణే లతా ||

ఏవం త్రివిధం చిత్వా తూ చ్యతే కుంభలతా ద్విజ ||

ఇతి కాళ్యపశిల్పే కుంభలతాలక్షణం పంచదశః పటలాః

తా॥ స్తంభము మొదట వేదికయొక్క పైభాగమున పద్మాసనమును చేయవలెను. స్తంభము యొక్క విస్తారముతో సమానముగా యెత్తును స్తంభ విస్తారముకంటె ఒక పాతికవంతు యొక్కవగా విస్తారమును చేయవలెను. పద్మము యొక్క యెత్తును 8 భా. చేసి కంపము 1 భా. అధఃపద్మము 8 భా. గలము 1 భా. ఊర్ధ్వపద్మము 2 భా. కంపము 1 భా. చేయవలెను. దానిపైన కుంభముయొక్క యెత్తును పద్మము యెత్తుతో సమానముగా చేయవలెను. దాని యొక్క విస్తారము యెత్తునకు రెట్టింపుగా చేయవలెను కుంభము యొక్క ముఖమునందు స్తంభము యొక్క లల రేఖలతోఁపాడి యుండవలెను కుంభము మండమును ఊంచులెను. వీరకంఠము పసికిరాదు ఫలకము పైన పద్మమును కుంభము యొక్క వ్యాసముతో సమానముగా నిర్మించవలెను. కుంభము కుంభలత



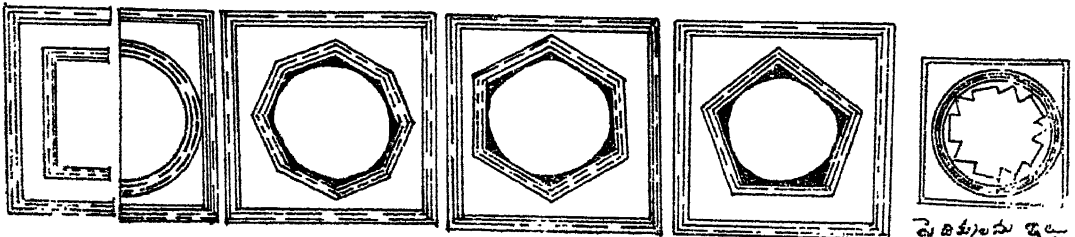
బ్రహ్మకాండ. దక్షిణాంశ.

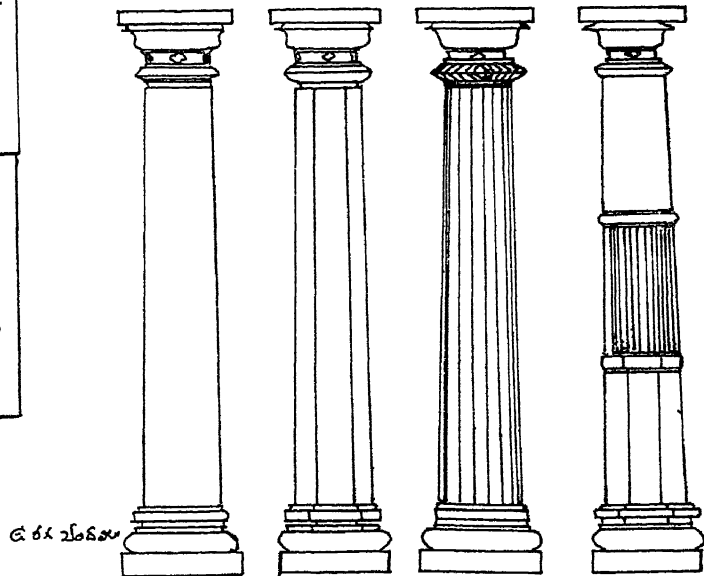
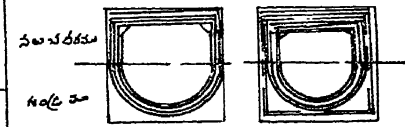
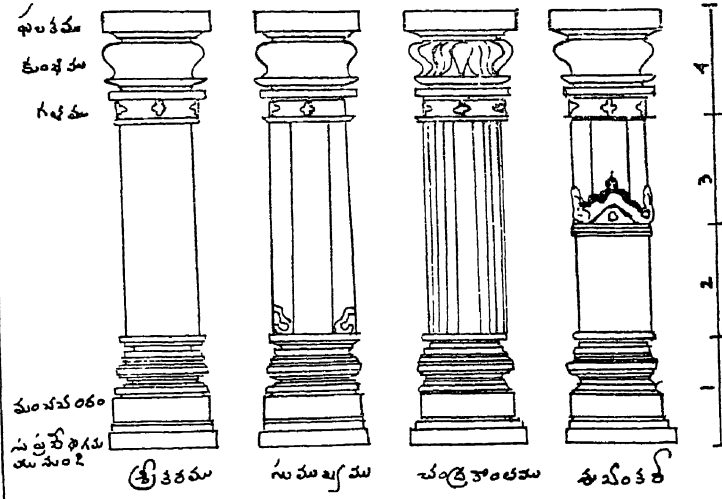
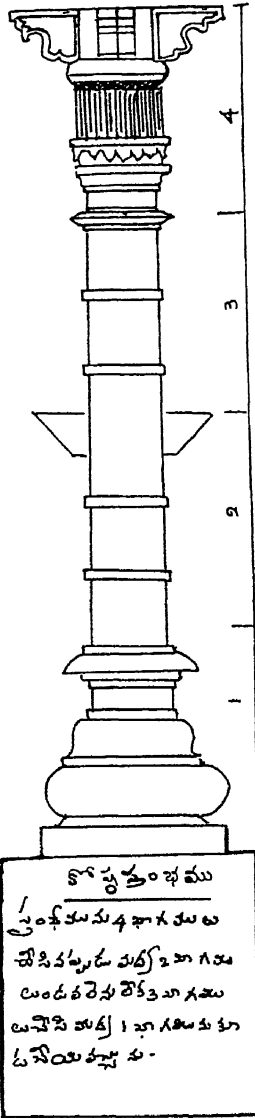
విష్ణు కాండము.

స్కందకాండము.

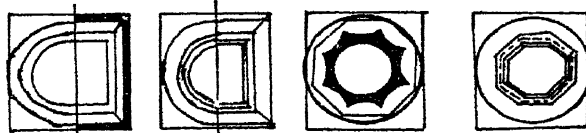
శివ కాండము

చిత్రస్థంభము

పై చిత్రమును ఇట్లు
చేయ వలెను.



స్థంభము 4 భాగములు



వీనియొక్క పద్ధతులు చెప్పబడినవి. మరియు ఆస్తంభమునే పైసంధియొక్క యపరిభాగమున వీరకంఠమును చేసి బోదెలేకుండ నుంచినచో స్తంభకుంభలత యగును. స్తంభతోరణమువలె తలయందు కుంభలత నుంచవచ్చును. ఇట్లు మూడు విధములుగ చేయవచ్చును. కాశ్యపశిల్పము 16 వ పటలమున వృత్తస్ఫుటితమును రెండవసారిగా చెప్పినాడు. అది ! 8 వ పటలమునందున్నది కనుక దానిని వదలి వేయడమైనది.

22 ద్వారవిన్యాసము

కాశ్యపశిల్పము 17 వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ ద్వారవిన్యాస లక్షణమ్।
 పాదోచ్చం దశధా భజ్య శుద్ధద్వారం నవాంశకమ్॥ 1
- చరణం నవధా భజ్య అష్టాంశం ద్వారమానకమ్।
 అథవాఒప్రేస్తు తుంగం తు వసుభాగ విభాజితే॥ 2
- సప్తాంశం ద్వారమానం తు రసభాగ విభాజితే।
 సార్ధవహ్నింశ మూర్ధ్వే తు భువంగ సోఽద్రచ్చయం భవేత్॥ 3
- పతంగస్యావ్యధస్తా త్తు సార్ధయుగ్మాంశ ముచ్యతే।
 శుద్ధద్వారే తు తుంగార్ధం శుద్ధద్వారస్య విస్తృతమ్॥ 4
- ఏక ద్వి త్రి చతు ష్పంచ షట్ సప్తాష్ట నవాంగులమ్।
 తుంగా దర్ధాధికం హీనం తార మేకోన వింశతిః॥ 5
- భేద మేవం సమాఖ్యాతం ద్వారతుంగం త్రిధా భవేత్।
 సర్వేషా మపి హర్యాణాం ద్వారం మధ్యే తు యోజయేత్॥ 6
- పాదవిష్కంభ మానం వా సపాదం సార్ధ మేవ వా।
 ద్వారయోగస్య విస్తారం తస్యార్ధం ఘన ముచ్యతే॥ 7
- సాష్టే సార్ధత్రయం వాఒథ త్రిపాదం నాఒథ తర్హనమ్।
 యోగతుంగం తు వేదాంశే త్వేకాం శాశ్రయ యోగః॥ 8
- గుణాంశ మూర్ధ్వంగం ఖ్యాతం బాహ్యబ్జితేపణాన్వితమ్॥ 8½

తా॥ ద్వారము నుంచెడి విధానమును చెప్పుచున్నాడు. స్తంభము యెత్తును 10 భా. చేసి శుద్ధద్వారమును 9 వ భాగమున నుంచవలెను. లేక 9 భా. చేసి 8 భాగమున నుంచవచ్చును. లేదా 8 భా. చేసి 7 వ భాగమున నుంచవచ్చును ఇట్లు మూడు విధములు కలవు ద్వారమును 8 భా. చేసి 8½ భా. పైన భువంగము యెత్తును. అందు పతంగము యెత్తు ½ భా. చేయవలెను. శుద్ధ ద్వారము యొక్క యెత్తులో సగము శుద్ధద్వారము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. ఆ చెప్పిన

సగము పంతు కాక 1-2-3-4-5-6-7-8-9 అంగులములు యెక్కువ చేయవచ్చును. తక్కువ చేయవచ్చును. అయితే విస్తారము 10 అంగులములకు తగ్గకూడదు. ఇట్లు 3 భేదములు చెప్పబడినవి. అన్ని విధములైన హర్ష్యములకును ద్వారమును మధ్యనుంచవలయును. స్తంభముయొక్క విస్తారముతో సమానముగాని లేక పాతికవంతు యొక్కవగాని, సగముపంతు యెక్కువగాని యిట్లు 3 విధములుగా ద్వారయోగము యొక్క విస్తారము చేయవచ్చును. అందులో సగము మందమును చేయవలెను. లేదా స్తంభవిస్తారమును 8 భా. చేసి 32 భా. గాని లేక 3 భా. గాని చేయవచ్చును. యోగముయొక్క 1 భా. చేసి అందు 1 భా. ఆశ్రయముగను, పైకి బోవుటకు 8 భా. చేయవలెను. దానికి వెలుపల పద్మమును క్షేపణమును చేయవలెను.

శ్లో॥ బాహ్యే లబ్ధి క్షేపణో పేతం భూతారం తదధో భవేత్॥

9

పతంగతార యోగస్య తుల్య మబ్ధి విహీనకమ్।

భువంగం చ పతంగం చ మధ్యస్థ వలయాన్వితమ్॥

10

తామ్రజౌ వా 22 యసౌ వా 24 వలయౌ కీలబంధితౌ।

తద్విస్తార త్రిభాగైకం శిఖాయోగ ప్రవేశితౌ॥

11

శైలజం చే ద్భువంగాది యోగభూమౌ శిఖాన్వితౌ।

భువంగాగ్రౌ పతంగాగ్రౌ చిద్రయో ర్వేకనాన్వితౌ॥

12

ఏవం దృఢీకృతౌ పశ్చాత్ యో గావస్థాన మాచరేత్।

సునక్షత్రే శుభేనారే శుభహారౌ ముహూర్తకే॥

13

యోగే సంస్థాపయే ద్విప్ర శాంతిహోమ పురస్కరిమ్।

భిత్తివ్యాసే తు భాన్వంతే బాహ్యో త్పం చావసానకమ్॥

14

అభ్యంతరం తు సప్తాంశం సీమాయోగస్యమధ్యమమ్।

తద్బాహ్యే లభ్యంతరంచైవ యోగవ్యా సోభయాశ్రితమ్॥

15

సర్వాలంకార సంయు క్తం యోగసీమా దృఢీకృతమ్॥

15½

తా॥ వెలుపల పద్మముక్షేపణము, ఇవిభూతారములోచేయవలెను. (అనగా దిగువ ప్రదేశము, పతంగముయొక్క విస్తారము యోగమునకు సమానముగాను పద్మములేకండా చేయవలెను. భువంగము పతంగము యీ రెంటి మధ్యనున్న వలయముల యందు యిరుముతోగాని యిత్తడితోగాని రెండుచీలను బిగించవలెను. దానివిస్తారమును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. యోగముయొక్క తలయందుంచవలయును శిలామయము అయినచో భువంగాదియోగభూమిని శిఖితోగూడిన దానికిగజేయవలెను. ఈ భువంగము, పతంగము, వీనియొక్కతలు రంధ్రములున్నచోట నిలువవలెను. ఇట్లు గట్టిగా బిగించి యోగస్థానములను కల్పించవలెను. మంచినక్షత్రము, శుభకరమైన వారము, శుభహార, శుభముహూర్తము. తెలుసుకొని యోగమునందు స్థాపించవలెను. అటులస్థాపించు

నవుడు ముందుగా శాంతిహామోదాలను చేయవలెను, గోడయొక్క విస్తారమును 12 భా చేసి వెలుపలినుండి 5 భా, లోపలినుండి 7 భా, చేసి ఆ ప్రదేశము యోగమునకు మధ్యస్థానముగా తెల్లసి కొని దానికి వెలుపలను, లోపలను యోగముయొక్క విస్తారము రెంటికిని ఆశ్రయమగునట్లు నను స్తమైన అలంకారముతో గట్టిగా నుండునట్లు చేయవలయును.

శ్లో॥ దక్షిణే తు కవాతే తు యోజయేత్ ద్వారపట్టికామ్।

త్రి చతు ష్పంచమాత్రం వా ద్వారపట్టిక విస్తృతమ్॥

16

తత్త్రిభా గై కభాగం తు తస్యనీవ్ర ముదాహృతమ్।

తన్నీవ్రా ద్విగుణం ఖ్యాతం నీవ్రం వై తత్కవాటయోః॥

17

నీవ్రభూమౌ చ మధ్యే తు ద్వారపట్టిక పార్శ్వయోః।

లోహజం వలయోపేత మేతాని కీలబంధనమ్॥

18

లోహజం దారుజం వాఽథ బాహ్యభ్యంతరగం తథా।

తాసాం త్రిమంగలం నీవ్రం తార్థాఘన సంయుతమ్॥

19

బద్ధా కవాతే యోగోద్వా దారులోహై ర్ద్వంద్వీకృతం।

అర్గలాది సమోపేతం ఘాట నోద్భూటన క్షమం॥

20

సర్వేషాం ఘటయన్ తత్ర మధ్యసూత్ర క్రియాఽచరేత్।

ప్రాసాదే మండపే చైవ గోపురే చైవ మాచరేత్॥

21

ద్వార మేవం సమాఖ్యాతం కంపద్వార మథః శృణు॥

22

ఇతి కాశ్యపశిర్షే ద్వార విన్యాస లక్షణం సప్తదశః పటలః

తా॥ దక్షిణపు కవాటము నందు ద్వారపట్టికను కల్పించవలెను. దానివిస్తారము 3, 4, 5, అంగుళములు చేయవచ్చును. ఆవిస్తారమును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. ముందుకు నిర్గమమును చేయవలెను. అనిర్గమమునకు రెట్టింపుగా తలుపునబిగించే భాగముండవలెను. ఆచెక్కను బిగించే ప్రదేశము గుర్తుపెట్టుకొని యిరువైపుల యినుపచీలలను బిగించవలెను. యినుముతో గాని కట్టితోగాని త్రిమంగలములను చేసి స్థాపించవలెను. త్రిమంగలముల యొక్క నిర్గమము లోపలను వెలుపలను చేయవలెను. విస్తారములో సగము మందము కలిగియుండవలెను. తలుపులకు రెండువైపుల రెండు యోగములను దారువుతోగాని యినుముతోగాని చేసి గట్టిగా బిగించవలెను. వెనుకకు ముందుకు నడుచునట్లును నిలిపి నప్పుడు కదలకుండ నుండునట్లును సరిచూడవలెను. గడియచూచును గూడ పెట్టవలెను. ఇంకా అవసరమైన అలంకారములుగూడ చేయవచ్చును. ద్వారము మధ్య సూత్రమును పట్టి ఆసూత్ర ప్రకారము తలుపులు యెగుడుదిగుడు లేకుండ సరిచూడవలెను. ప్రాసాదము గాని, మండపముగాని, గోపురముగాని, యేదైననుసరే యీ చెప్పిన ప్రకారము ద్వారములను కవాటములను పెట్టవలెను. కంపద్వార విధానము చెప్పబోవు చున్నాను.

29. కంపద్వారలక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 18 వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ కంపద్వార విధిం పరం।
ప్రాసాద మండపాదీనాం చతుర్విక్షు విదిక్షు వా॥ 1
- తయో ర్మద్యాంతరాలే వా వ్యోమాభీష్టం తు యత్ర నై ।
తత్రైవ కల్పయేత్ సమ్యక్ కంపద్వారం ద్విజోత్తమ॥ 2
- వస్త్యా ద్వీతకృతం పత్తి వ్యాసయుక్తం విశాలకమ్।
స్థలా దుత్తరసీమాంతం కంపద్వా రోదయం భవేత్॥ 3
- భువంగం చ పతంగం చ యోగం ప్రాగుక్తకం ఘనమ్।
కృత్వా దృఢీకృతం బద్వా యోజయే దంతరా పురా॥ 4
- యోగవ్యాసఘనం దీర్ఘ మాయామాఘ్రి స్తథా కురు।
మూలాగ్ర యోజకోపేతం తరంగాఘ్రిం ప్రకల్పయేత్॥ 5
- భువంగం చ పతంగం చ చిద్రే యుంజ్యాత్ దృఢీకృతమ్।
చతు ష్షడష్ట సంఖ్యావా దశ ద్వాదశ ఏవ వా॥ 6
- మను షోడశ సంఖ్యా వా కల్పయే దంతరాంఘ్రియా।
అంతరాం ఘ్రింతరా ప్రత్య గ్గమాగమ ఉమం వినా॥ 7
- అంతరాంఘ్రిన్ ప్రయుంజీయాత్ స్థాపయే ద్ద్వారయోగవత్।
యోజయేత్తు కవాటాది వ్యోమే ప్రత్యేక మేవ తు॥ 8
- కవాటే ద్వివ్యోమగ్రాన త్రివ్యోమగ్రాన ఏవ వా।
కల్పయే త్సుదృఢం ద్వారం త్వచలం హస్తినా లపి వా॥ 9
- కంపద్వారం సమాఖ్యాతం ప్రస్తరం తు తతః శృణు॥ 10

ఇతి కాశ్యపశిల్పే కంపద్వారలక్షణ మష్టాదశః పటలః

తా॥ ప్రాసాదమునకుగాని మండపమునకగాని నాలుగుదిశల యందును నాలుగు మూలలను లేక నడుమను పైనను యిష్టము వచ్చినచోట కంపద్వారమును పెట్టవచ్చును. గృహమునందలి స్తంభము యొక్క విస్తారమునుబట్టి మూడురెట్లుచేసి అధిష్ఠానమునుండి పై అంతస్తువరకు కంపద్వారము యెత్తుండవలెను. భువంగద్వారము, పతంగద్వారము ఇవి మునుపు చెప్పిన లక్షణములతో చేసి అయాప్రదేశములందు శాస్త్రములో చెప్పినట్లుగా బిగించవలెను. యోగప్రదేశమునకగుండ మునుపు చెప్పినట్లున పొడవు వెడల్పు మందము చేయవలెను. మొదలు చివర కలుపుచోట

తరంగ స్తంభమును కల్పించవలెను. దానికి రంధ్రమును చేసి భువంగద్వారమును పతంగద్వారమును గట్టిగా బిగించవలెను 4-6-8-10-12-14-16 ఇట్లు సమసంఖ్యతో అంతర స్తంభములను చేయవలెను. అంతర స్తంభములలో వెనుకకుగాని ముందుకుగాని పోవుటకు వీలు లేకుండునట్లు చట్టమును ఆలోచనతో బిగించవలెను. ఇట్లు అంతర స్తంభములను కూర్చి ద్వారము మాదిరిగానే స్థాపించవలెను. తలుపులుపైన ప్రత్యేకముగా నిర్మించవలెను. రెండు వ్యోమములుగాని మూడు వ్యోమములుగాని మింగునట్లు తలుపులను చేయవలెను. ద్వారమును యేనుగు నెట్టినను కదలకుండునట్లు గట్టిగా చేయవలెను. ప్రస్తరలక్షణము చెప్పుచున్నాను.

24. స్తంభస్థాపనము

మానసారము 14 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ దేవాలయాది సర్వేషాం స్తంభస్థాపన ముచ్యతే॥ 179
- యథాభా గవసానేతు స్థాపయే దఖిలాంఘ్రికమ్।
స్తంభాంతే స్తంభయుక్తం చే ద్వాస్తు వస్తువినాశనమ్॥ 180
- యద్వా స్వంతర్బహిః సూత్రం స్థాపయే దృజుసూత్రకమ్।
స్తంభమధ్యా తు బాహ్యంతం యథా పాదం తథాశ్రయమ్॥ 181
- యత్ర దేశే విశాలార్థం తత్ర దోషో నవిద్యతే।
పుష్యం మాఘం చ చైత్రం చ వైశాఖం చోత్తరాయణే॥ 182
- ఆషాఢం శ్రావణాశ్వీ చ కార్తికం దక్షిణాయనే।
సుముహూర్తే సులగ్నే చ కుక్షపక్షే కుభే దినే॥ 183
- స్తంభ మావాహనం కుర్యాత్ శేషమాసే త్వభావకే।
అంకురార్పణ కర్మాదౌ స్థాపనాంతం యథాక్రమమ్॥ 184
- జలాధివాసనం సానం కుర్యాత్త మపి సర్వశః।
ఈశే నైర్మతికోజే తు మధ్యే చాంఘ్రిక మేవచ॥ 185
- పాదస్థానస్య యద్దేశే వాస్తో శ్చ సుదృఢం యథా।
తదూర్ధ్వే ఓఽధారపట్టం స్యాద్దండాధ్యర్థం ద్విదండకమ్॥ 186
- ఘనం చ విస్తృతం చైవ చాయామం తద్యదేష్టకమ్।
శిలా స్తంభే శిలాధారం దారుస్తంభే ద్రుమం తథా॥ 187

తా॥ దేవాలయము మొదలగు అన్నిటికి స్తంభమును స్థాపించు విధానమును చెప్పుచున్నాడు. స్తంభమునకు నిర్ణయించిన భాగమును గుర్తుపెట్టుకొని యే మాత్రము హద్దు ఛేదర

నీయ కుండ స్తోభము నుంచవలెను. ఒక స్తోభము యొక్క ప్రక్కకు మరియొక స్తోభము వచ్చి నట్లయిన ఆ యాలయము వలన సమస్తము నశించును. స్తోభములు నాలు నప్పుడు లోపల ఒక నూత్రమును వెలుపల ఒక నూత్రమును పట్టి చక్కగా స్తోభములను నిలుపవలెను. స్తోభము యొక్క మధ్యనుండి వెలుపలకు యెంత యుండవలెనో అంత యుండునట్లు చేయవలెను. ఎక్కడ మనకు విశ్రాంతికావలెనో అక్కడ స్తోభమునుంచక పోయినను దానివలన దోషములేదు. ఉత్తరాయణ కాలమున పుష్యమాసము, మాఘమాసము, చైత్రమాసము, వైశాఖమాసము ఈ నాలుగు ముఖ్యము, దక్షిణాయన కాలమున ఆషాఢము, శ్రావణము, ఆశ్వయుజము, కార్తీకము ఈ నాలుగు మాసములు ముఖ్యము, శుక్లపక్షమును పంచాంగశుద్ధిగల దినమును శుభలగ్నమును చూచి అందు పుష్కరకాలమున స్తోభమును పోడశోపచారములతో పూజించి నిలుపవలెను. మిగిలిన నాలుగు నెలలయందును పనికిరాదు. అంకురార్పణము మొదలుకొని స్థాపనము యొక్క అంతము వరకు విద్యుక్తముగా చేయవలెను. జలాధిమాసము చేయించి తదుపరి స్థాన నిర్ణయ ప్రకారము స్తోభమును నిలుపవలెను ఈశాస్వయు, నైరృతి, యీరెండుమూలల నడుమ ఈమూడు ప్రదేశము లందు ముడుగుగా స్తోభములను నిలుపవలెను. స్తోభమును విలుపు ప్రదేశమును గట్టిగా నుండు నట్లు చేసి స్తోభము నుంచవలెను. స్తోభముపైన ఆధారపట్టము 1½ దండముగాని 2 దండములుగాని పొడవు కలుగునట్లు చేయవలెను దాని యొక్క విస్తారమును మందమును పొడవునకు దగ్గినట్లు చేయవలెను తాతితో చేసిన స్తోభమునకు తాతితోనే ఆధార పట్టమును చేయవలెను. దారువుతో చేసిన స్తోభమునకు దారువుతోనే ఆధార పట్టమును చేయవలెను.

శ్లో॥ అథ వా చాశ్మను సర్వ మాధారం చతురస్రకమ్ |

ఏకహస్తం ద్విహస్తం వా త్రిహస్తం విపులం భవేత్ ||

189

ఆధారస్య తు మధ్యే స్యా ద్రత్నస్థాపనతో ౭వటమ్ |

ప్రాసా దాభిముఖే చైవ మండపం పరికల్పయేత్ ||

188

మండపాంతః ప్రదేశే తు స్తోభం సంగ్రాహ్య వేళయేత్ |

స్థండిలే చండితం కృత్వా బీజం ప్రహ్యాది విన్యసేత్ ||

190

తత్ర స్తోభం చ విన్యస్య పూర్వే వా ప్యుదగగ్రకమ్ |

నవపస్త్రేణ సంవేష్ట్య కుంభం కుర్యాత్సుభాషణమ్ ||

191

కర్పటం శితకూకా ది దాన్యం కార్పాసబీజకమ్ |

మాత్రేణిదద్వా పశ్చాత్త స్తోభకంఠే చ బంధనమ్ ||

192

తదగ్రే స్థండిలం కృత్వా శుద్ధశాలిభి లాజకైః |

దర్పై రాస్తీర్య తత్రైవ ప్రాగుదక్ స్యా తదగ్రకమ్ ||

193

పీఠం వా చోపపీఠం వా చోక్తవ త్కల్పయేత్ పదం |

జలసంపూర్ణకుంభాది తత్రవావాహయే ద్భుధః ||

194

సూత్ర వల్లవ కూర్చాదీన్ నవవ స్త్రీణ వేష్టయేత్ ।

తదగ్రే స్థండిలం కృత్వా రత్నలోహాది దావహేత్ ॥

185

తా॥ లేక శిలను 1 హస్తముగాని 2 హస్తములుగాని 3 హస్తములుగాని విస్తారముచేసి దానిని చతురస్రముగా ఆధారము చేయవచ్చును. ఆధారము యొక్క మధ్య ప్రదేశమున గుంటను చేసి దానియందు రత్నములనుంచి ప్రాసాదమునకు ఎదురుగా మండపమును కల్పించవలెను. మండపము యొక్క అంతమువరకు ఆ ప్రదేశమున స్తంభమును తెచ్చి అలికిన నేలయందు చంశితము. అనువాస్తు పీఠమును కల్పించి అనగా 13-15 చదరముగా మొత్తము 169 గదులు వచ్చునట్లు చేయునది చంశితమగును. వడ్లు మొదలగు నవధాన్యములనుంచి దానియందు స్తంభము యొక్క శిరస్సు తూర్పుగాగాని లేక ఉత్తరముగాగాని యుండునట్లు చి దానిని నూతన వస్త్రముతో చుట్టి దాని యెదుట నొక కుంభమునుంచి నూతన వస్త్రమును గోధుమలు ప్రత్తివిత్తులు ఇవి సూత్రముతో గట్టి స్తంభము యొక్క కంఠమున కట్టవలెను. దానిముందు అలికిన నేలయందు తెల్లని బియ్యము గాని పేలాలుగాని ఉంచి పైనదర్భల నుంచవలెను. ఆదర్భలయొక్క చివరలు తూర్పుగాగాని ఉత్తరముగాగాని యుండవలెను. నలుచదరముగా 16 గదులు చేయునది మహాపీఠము అటులే 25 గదులు చేయునది ఉపపీఠము. శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన విధముగా పై రెంటిలో ఏ పీఠము నైన కల్పించి యచట జలముతోనిండిన కుంభమును ఆవాహనము చేయవలయును. ఆ కుంభమునకు సూత్రమును చుట్టి పంచపల్లవములను దర్భలను అందుంచి నూతన వస్త్రమును కుంభము యొక్క కంఠమునకు చుట్టి దానిముందు అలికిన నేలయందు రత్నములను సువర్ణాది లోహములను ఆవాహనము చేయవలెను.

శ్లో॥ పాదప్రక్షికనం కుర్యా దాచమ్య స్థపతి ర్బుధః ।

భస్మం వా చందనం వాఽపి ధారయే త్తు త్రిపుండ్రకమ్ ॥

186

సకలీకరణం కృత్వా పుణ్యాహం వాచయే త్తతః ।

బ్రహ్మాదిదేవతాః సర్వాః పాదస్థానే సమర్పయేత్ ॥

187

హృల్లేఖా మధ్యకుంభాంతం పూజయే త్తు విశేషతః ।

దేవ్యావకరణం సర్వేషాం పరితః కలశోదకే ॥

188

ఆవాహ్య పశ్చాదభ్యర్చ్య గంధపుష్పాక్షతాదిభిః ।

రత్నాధివాసనంకుర్యాత్ తత్తద్దేవస్యనామభిః ॥

189

గంధపుష్పాది ధూపైశ్చ నై వేద్యాంకం సమర్పయేత్ ।

తదగ్రే పూర్వదిగ్దేశే హోమం కుర్యా ద్విచక్షణః ॥

200

పశ్చాత్తు శిల్పి సంప్రాప్య సంస్పృశే త్సంభములకమ్ ।

గైరికార్పితసూత్రై శ్చ చతుః సూత్రాణి విన్యసేత్ ॥

21

స్వర్ణసూచీం సదర్పాం చ మృతక్షీరేణ యోజయేత్ ।

ధూపదీపం దదేత్పశ్చ ధంధపుష్పైః సమర్చయేత్ ॥

202

హిమాద్రిరూపం తత్ స్తంభం ధ్యాత్వా హస్తేన సంస్పృశేత్ ।

తతోఽధివాసనం కుర్యాత్ స్తంభం తద్దేశికోత్తమః ॥

203

తా॥ తరువాత పాదములను కడిగికొని అచమనము చేసి స్థపతియును ఆచార్యుడును విభూతిగాని గండముగాని మూడు రేఖలుగా నొసట బెట్టికొనవలయును. సకలమును పేరుగల వాస్తుపీఠమును కల్పించి అందు పుణ్యాహ వాచనముచేసి స్తంభమును నిలుపునట్టి ప్రదేశమున బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలను అందరిని పోడశోపచారములతో పూజించవలెను. మధ్యనున్న కుంభముతో దేవతలనందరిని అవాహనముచేసి పోడశోపచారములతో పూజించవలెను. కలశములోని జలము చేత అంతటను ప్రోక్షించి మాతృకాది దేవతలనుగూడ అవాహనముచేసి గంధపుష్పాదులతో పూజించి దేవతలనందరిని వారివారి నామములతో పూజించిరత్నాధివాకము చేయించవలెను తదుపరి గంధపుష్పాదులతోను ధూపదీపములతోను నైవేద్యమును సమర్పించి దానిముందు తూర్పుభాగమున ఆచార్యుడు హోమమును చేయవలెను తరువాత శిల్పాచార్యుడు స్తంభము యొక్క మొదలును తాకి యెటుపువ న్నెగల సూత్రమును నాలుగుచుట్లు చుట్టవలెను. బంగారపు శలాకను దర్భతోకూడ నేతితోను పాఠోను తడిపి ధూపదీపాది సహితముగ గంధపుష్పాదులతో పూజించి హిమవత్పర్వ తమువంటి రూపముగల దానినిగా ధ్యానించి చేతితో తాకవలెను. తరువాత అధివాసనమును చేయవలెను.

శ్లో॥ పశ్చాత్తక్షకముఖ్యైస్తు స్తంభ ముద్భృత్య హస్తతః ।

వాస్తుప్రదక్షిణం కుర్యాత్ స్వకీయానుచరైః సహ ॥

204

సర్వమంగళమోషై శ్చ స్తంభస్థాపనదేశకమ్ ।

సంప్రాప్య హస్తతః స్తంభ మవరోహ్య చ పశ్చిమే ॥

205

తత్సంభం పూర్వవదన మాధారం ప్రోక్ష్య సంస్థితమ్ ।

అధివాసితరత్నాని వ్యాహృ త్యావటతః క్షిపేత్ ॥

206

మధ్యే తు హేమం నిక్షిప్య చైంద్రే తామ్రం వినిక్షిపేత్ ।

యామ్యే తు చాయసం స్థాప్య కాంస్యం వా వారుణే న్యసేత్ ॥

207

సౌమ్యే తు రజతం స్థాప్య పద్మరాగం తు మధ్యమే ।

పుష్యరాగ మింద్రకోష్ఠే గోమేధం చాగ్నికోణకే ॥

208

మహానీలం చ యామ్యే తు మరకతం నైర్మతే న్యసేత్ ।

స్ఫటికం వారుణే కోష్ఠే వ్రవాణం వాయుకోష్ఠకే ॥

209

సౌమ్యే తు మౌక్తికం న్యన్య చేంద్రనీలం తథై శ కే ।

తత్ స్తంభం తత్ర నిక్షిప్య స్థపతిః కర్మభిః సహ ॥

210

సర్వమంగళమోషై శ్చ బ్రాహ్మణైః స్వస్తివాచనమ్।

అధివాసితకుంభాని సర్వాణ్యాదాయ శిల్పికః

211

వాస్తుప్రదక్షిణం కృత్వా స్తంభ మంత్రాభిషేచయేత్।

ధూపదీపం దదేత్పశ్చ ద్వస్త్రమాల్యై ర్విభూషితమ్॥

212

గంధపుష్పైః సమభ్యర్చ్య నైవేద్యం చ నివేదయేత్॥

212

తా॥ తరువాత శిల్పాచార్యుడు మొదలగువారు స్తంభమును చేతులతోయెత్తి తన అనుచరులతో సహా స్తంభమును నిలుపు ప్రదేశము గనుస్త శుభవాద్యములతో శిల్పాచార్యుడు చేతితో తాకి స్తంభము యొక్క పడమరవైపును అనగా పాదమువైపును క్రిందికి దించవలెను. ఆ స్తంభము యొక్క తూర్పుముఖమును ఆధారమును జలముతో ప్రక్షించి యచటనున్న రత్నములను ఓంకార శహితముగా చెప్పబడు వేదమంత్రములతో ఆధారము యొక్క మధ్యనున్న రంధ్రములో నుంచవలెను. మధ్య బంగారమును, తూర్పున రాగియును, దక్షిణమున యినుమును, పడమర కంచునుగాని యిత్తడినిగాని, ఉత్తరమున వెండిని ఉంచవలెను. పద్మరాగమును నడుమను తూర్పున పుష్కరాగమును, ఆగ్నేయమున గోమేధికమును, దక్షిణమున మహాసీలమును, నైర్వతి న మరకతమును, పడమర స్ఫటికమును లేక వజ్రమును వాయవ్యమున పగడమును, ఉత్తరమున ముత్యమును, ఈశాన్యమున ఇంద్రసీలమును స్థాపించవలెను. తరువాత స్తంభమును దానిపై నుంచవలెను. ఆ విధానమును చెప్పుచున్నాడు. శిల్పాచార్యుడును కర్తయును సమస్త మంగళవాద్యములతోను స్వస్తివాచకములతోను అధివాసమునందలి కుంభము మొదలైన వానిని అన్నిటినితీసి శిల్పాచార్యుడు తన యధీనములో నుంచికొని వాస్తు ప్రదక్షిణము చేయవలయును. తరువాత స్తంభమును మంత్రోదకముతో చల్లవలెను. ధూపదీపనైవేద్యములను సమర్పించి మరల వస్త్రములను పుష్పమాలలను గంధమును పుష్పములను అలంకరించి మహానైవేద్యమును సమర్పించవలెను.

25. మంత్రము

ఓం స్తంభ మహామేరోవాస్తు దధ్యా త్యా వచ్చంద్రది వాకరౌ॥

213

అన్యాత్ స్తంభాంశ్చమూర్ధ్నైతే ధృత్వారక్షతుచోన్నతమ్।

ఏతన్మంత్రం పఠిత్వాతు కుర్యా దనునయం బుధః॥

214

తా॥ పై మంత్రమును పఠించుచు ఆచార్యుడు వాస్తుపురుషుని ప్రార్థించవలెను.

శ్లో॥ ప్రాసాదే మండపే వాఽపి ప్రాకారే గోపురే తథా।

ద్విజానాం చ వర్జానాం సద్యమండపకాదినామ్॥

215

స్తంభ ప్రతిష్ఠాం సర్వత్ర చైవం కుర్యా ద్విచక్షణః।

పురాతనైశ్చ ఋషిభిః బ్రహ్మాది భిః సురై రపి॥

216

సంధ ప్రతిష్ఠా చోక్తా స్యా ద్దినాచే దశుభం భవేత్ |
తస్మాత్ సంధ ప్రతిష్ఠాం తు కారయే చ్చిల్ప విత్తమః ||

217

స్వతిం స్థాపకం విప్రం స్థాపన కర్మణి పృతాన్ ।
పూజయే ద్విధినాకర్తా స్వస్వాత్మ శిబిరాం తతః॥

218

ఇతి మానసాగ్రే వాస్తుశాస్త్రే కుంభలిక్షణం నామ పంచదశోఽధ్యాయః

తా॥ ప్రాసాదము, మండపము, ప్రాకారము, గోపురము మొదలైనవని యందును, బ్రహ్మశ్రియాది వర్ణములవారి యొక్క భవనములు మండపములు మొదలైనవని యందును. అంతట ఈవిధముగా స్తంభప్రతిష్ఠను చేయవలెను. పూర్వము మహర్షులును బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలును చెప్పియున్న వాస్తుశాస్త్రముల ననుసరించని యెడల అశుభములు ప్రాప్తించును. కనుక శిల్పవార్యుడు స్తంభప్రతిష్ఠను శాస్త్రోక్త ప్రకారము చేయవలెను. స్తంభ ప్రతిష్ఠానంతరము కర్త శిల్పవార్యుని అధ్యక్ష్యు ఆకార్యమునందు పాల్గొనిన యితరులను విద్యుక్తముగా పూజించ వలెను.

26. ప్రస్థరలిక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 19 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ ప్రస్థరస్య తు లక్షణమ్ ।

సంభారం ముచమానం తు అర్ధోత్పేదాంశ మేవవా॥

1

తదుచ్చ స్వైక వింశాంశే కృత్వా గుణాంశ ముత్తరమ్.

వాజిన స్వైక భాగేన భూత మాలోన్నతం త్రిభిః॥

2

భూతమాలో పరిష్కాత్తు వాజిన సైక్ భాగయా!

సప్తాశం తు కప్రోతోచ్చ మాలింగ స్యైక భాగయా॥

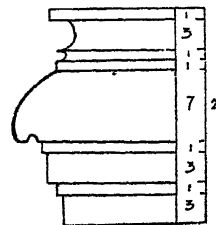
3

అంశేనాంతరితం కుర్యాత్ ప్రత్యుత్పేదం గుణాంశకమ్।

వాజనం త్వేకభాగేన కుర్యా ద్వైవాన్య భేదతః॥

4

తా॥ ప్రస్తరలక్షణము చెప్పుచున్నాడు. స్తంభములో సగము యెత్తుగాని, అలయములో సగము యెత్తుగాని ప్రస్తరమును చేయవలెను. ఆయెత్తును 21 భాగములుచేసి అందు ఉత్తరము 3 భా, వాజనము 1 భా. భూతమాల 3 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 7 భా ఆలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 3 భా. వాజనము 1 భా. ఇట్లు చేయవలయును.

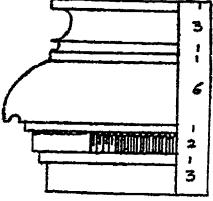


శ్లో॥ తుంగ మేకోన వింశాంశం కృత్వోత్తరం త్రిభాగయా।

భాగేన వాజినం కుర్వా దధ్యంశే వలభీభవేత్॥

వాజనం త్వేకభాగేన కపోతోచ్చం రసాంశమ్।
అలింగ మంశ మంశేనాం తరితం తు ప్రకల్పయేత్॥

ప్రత్యుత్పేదం త్రిభాగేన వాజనం త్వేకభాగినా।
ఉత్పేద శ్చైవమాఖ్యాత స్త్వంగజాత మథోచ్చతే॥



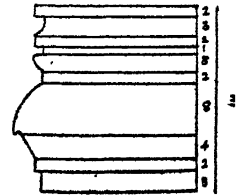
తా॥ మాసూరము యొక్క యెత్తును 19 భాగములుచేసి ఉత్తరము 5 భా. వాజనము 1 భా. వలభి 2 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 6 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతి 3 భా. వాజనము 1 భా. క ప్రకారముగాను చేయవచ్చును

శిల్పరత్నములో గూడ 21 భా. గల ప్రస్తరమును చెప్పినాడుకాకాశ్యపశిల్పమునందలి కొలతలే యగుచుచేత వ్రాయలేదు.

శిల్పరత్నము 30వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త్రింశద్భాగ విభక్త మత్ర విధివత్ కృతోన్నతం ప్రస్తరే।
కుర్యాచ్చోత్తర మంశకైస్త్రీ భి రతస్తేషాం త్రిభాగం ఘనమ్।
ద్వాభ్యాం వాజన మత్ర వేదవలభి ర్భూయః కపోతం ఫణీ।
తస్మిన్ స్యా న్ముఖపట్టికా ద్వితయతో గోపాన యుక్తం తు తత్॥
అలింగ త్రిభి రం శతో ద్వివయతః కార్యాం చ తద్వాజనమ్।
భూయోంశైః ప్రతిమర వహ్నిభి రుభాభ్యా మేవ తత్పట్టికామ్।
ప్రత్యగ్రం మకరాన్యకం విరచయేత్ వ్యాలేభ సింహాదిభిః।
కార్యం చారు కపోతకం ప్రమథకైరారూఢ మత్యుజ్జ్వలమ్॥

తా॥ మాసూరము యెత్తును 30 భాగములుచేసి ఉత్తరము 3 భా. వాజనము 2 భా. వలభి 4 భా. కపోతము 8 భా. ముఖపట్టిక 2 భా. గోపానము 8 భా. అలింగము 1 భా. వాజనము 2 భా. ప్రతి 3 భా. పట్టిక 2 భా. ఇట్లు చేయవలెను.



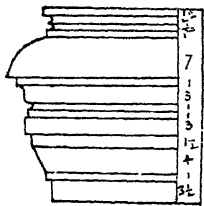
మానసారము 16 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ప్రస్తరస్య విధిం వక్ష్యే శాస్త్రే సంక్షిప్తతేఽ ధునా।
అధిష్ఠాన త్రిపాదం వా సమంవా పాదమధికమ్॥
అర్థ త్రిపాద ఘాదిక్యం తత్సమాధిక మేవవా।
షడ్విధం కుట్టిమోత్తుంగం ప్రస్తరోదయ మీరితమ్॥

- అథవా హస్త మానేన దేవజాతి వశాదపి!
సప్తహస్తం సమారభ్య సార్థవేద కరాంతకమ్॥ 3
- అర్ధారత్నిక హస్తేన షడ్విధం ప్రస్తరోదయం!
దేవానాం భూసుతాణాం చ భూపతీనాం యువాదయః॥ 4
- వైశ్యానాం శూద్రజాతీనాం హర్ష్యం జాతి వశాత్క్రమాత్!
అథవా పాదతుంగార్థం తత్సహం వా విశేషతః॥ 5
- చతుర్భాగైక హీనం వా తత్పాదాధిక మేవచ!
అర్ధాధికం త్రిపాదం వా తత్సహాధిక మేవవా॥ 6
- ఏతత్తు షడ్విధం ప్రోక్తం యుక్త్యా తత్ప్రస్తరోదయమ్!
అథవాంఽప్రమ్యదయే చాష్ట భాగం కుర్యా ద్విచక్షణః॥ 7
- సప్త షట్పంచభాగాభ్య త్రిభాగద్వ్యంశ మేవచ!
ఏవం తు షడ్విధం ప్రోక్తం ప్రస్తరోచ్ఛం మునీశ్వరైః॥ 8
- ఉత్తరాది ప్రదేశాంతం సర్వేషాం ప్రస్తరోదయమ్!
కపోతం ప్రస్తరం చైవ మంచం ప్రచ్ఛాదనం తథా॥ 9
- గోపానం చ వితానంచ వలభీ మత్తవారణమ్!
విధానం చ లుపం చైవ మేతే పర్యాయవాచకాః॥ 10

తా॥ ప్రస్తరము యొక్క విధానమును చెప్పుచున్నాడు. అధిష్ఠానమును 4 భా. చేసి అందు 3 భా. గాని, లేక దానితో సమానముగాని, లేక దానికంటె ఒక పాతికవంతు యొక్కవగాని, లేక సగము యొక్కవగాని, ముప్పాతికవంతు యొక్కవగాని, దానికంటె రెట్టింపుగాగాని, ఇట్లు 6 విధములుగా ప్రస్తరమును చేయవచ్చును. లేక హస్తముల కొలతతోను దేవ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర భేదములతోను చేయవచ్చును. 7 హస్తములు దేవతలకును 6½ హస్తములు బ్రాహ్మణులకును, 6 హస్తములు రాజులకును, 5½ హస్తములు యువరాజులకును, 5 హస్తములు వైశ్యులకును, 4½ హస్తములు శూద్రులకును ఇట్లు 6 భేదములు చెప్పబడియున్నది. లేక స్తంభము యొక్క యెత్తులో సగముగాని, దానితో సమానముగాని, స్తంభము యొక్క యెత్తును 4 భా. చేసి అందు 1 భా. తగ్గించిగాని, లేక దానికంటె ఒక భాగమును అధికము చేసిగాని, లేక సగమును యొక్కవచేసిగాని, ముప్పాతికవంతు యొక్కవచేసిగాని, రెట్టింపుగా చేసిగాని ఇట్లు 6 విధములుగాను ప్రస్తరము యొక్క యెత్తును చేయవచ్చును. లేక స్తంభము పొడవును 8 భా. చేసి 7-6-5-4-3-2 భాగములు చేయవచ్చును. ఇదియును 6 విధములు. ప్రస్తరము యెత్తు అనగా ఉత్తరము యొక్క మొదలు అను ప్రదేశము వరకు అని తెలియవలెను. కపోతము, ప్రస్తరము, మంచము, ప్రచ్ఛాదనము, గోపానము, వితానము, వలభి, మత్తవారణము, విధానము, లుపము, ఇవి ప్రస్తరము యొక్క పర్యాయనామములు.

- శ్లో॥ ప్రస్తరోచ్చాది సర్వేషా మంగైః సర్వ విహోచ్యతే।
ఉత్పేదం చైక త్రింశంతు భాగం కుర్యా ద్విచక్షణః॥ 11
- ఉత్తరం సార్ధవహ్నీంశ మంశం తద్వాజనం భవేత్।
వలభ్యు చ్చంతు బంధ్వంశం సార్ధాంశం వాజనం భవేత్॥ 12
- ఉత్తరోచ్చం త్రయాశం వా వాజనం చైకభాగికమ్।
తత్సమం క్షుద్రపద్మం స్యా త్ప్రియం చోర్ధ్వ మహంబుజమ్॥ 13
- తదూర్ధ్వే వాజనం చైకం ధాతుభాగం కపోతకమ్।
అలింగ మంశకం చైవ మంశార్ధ మంతఃపతం తథా॥ 14
- ద్వ్యంశకం తు ప్రతిం చైవ సార్ధాంశం వాజనం భవేత్॥ 14½



తా॥ ప్రస్తరము యొక్క యెత్తును దానియొక్క స్వరూపములన్నియును చెప్పుచున్నాడు. ప్రస్తరోన్నతమును 3½ భా. చేసి ఉత్తరము 3½ భా. వాజనము 1 భా. వలభీ 4 భా. వాజనము 1½ భా. ఉత్తరము 3 భా. వాజనము 1 భా. క్షుద్రపద్మము 1 భా. మహాపద్మము 3 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 7 భా. అలింగము 1 భా. అంతరితము ½ భా. ప్రతి 3 భా. వాజనము 1½ భా. ఇట్లు చేయవలయును.

- శ్లో॥ ఉత్తరోర్ధ్వే చతుష్పంచ షట్ సప్తంచాష్టకం భవేత్॥ 15
- తత్తదేకాంశమానేన హర్మ్యపాదం తు బాహ్యతే।
యన్మానో రమ్యమానేన చోత్తరే నిర్గమం భవేత్॥ 16
- ఉత్తరా ద్వాజనం చైవ తత్సమం నిర్గమం భవేత్।
వలభీ తత్సమం వాపి త్రిపాదం నిర్గమం భవేత్॥ 17
- తదూర్ధ్వే వాజనం యుక్త్యా తచ్చ తుర్ధాంశ (౦) నిర్గమమ్।
కపోతం తత్సమం వాఽపి వాజనం నిర్గమం భవేత్॥ 18
- అథ త్రిపాద మర్ధం వా పాదం వా నిర్గమం న్యసేత్।
అలింగ పాద బాహ్యస్య నీవ్ర మేవంతు కారయేత్॥ 19
- తస్మాదం తరితం చోర్ధ్వే తత్సమం నిర్గమం తు వా
త్రిపాదం చార్ధ మేవం వా ప్రతిం తత్సమ నిర్గమమ్॥ 20
- ఉర్ధ్వే వాజన ముచ్చే తు నిర్గమం పాద బాహ్యతః।
ప్రతిం చ ప్రస్తరం చైవ ప్రతివాజన మేవచ॥ 21

అన్వంతం చావసానం చ విధానం చ విధానకమ్॥

ఏతత్సర్వ మితి ప్రోక్తం పర్యాయాఖ్యాని యుక్తైః॥

22

తా॥ ఉత్తరము పైన 4-5-6-7-8 ఇట్లు భాగములుచేసి ఏ భాగములోనైనా సరే ఒక్క భాగమును వెలువల హర్ష్యము యొక్క పాదమును చేయవలయును. ఏ భాగములతో చేసినప్పటికిని దాని అందమును చూచుకొని నిర్గమము నుంచవలెను. ఉత్తరమునుండి వాజనము దానియెత్తు యెంతో అంతే నిర్గమమును చేయవలెను. వలభియును దాని యెత్తుతో సమానముగా నిర్గమమును చేయవలెను. లేదా యెత్తును 4 భా. చేసి అందు ముప్పాతికవంతు నిర్గమమును చేయవచ్చును. దానిపైన వాజనమును ఆలోచనతో చేయవలెను. యెత్తులో నాల్గవంతు నిర్గమమునుంచవలెను. కపోతము దాని యెత్తుతో సమానము నిర్గమముండవలెను. అనగా వాజనమునుండి యనుట లేక ముప్పాతిక వంతుగాని సగముగాని పాతికవంతుగాని చేయవచ్చును ఆలింగముయొక్క నిర్గమమును కూడ యిట్లు చేయవచ్చును. దానిపైన అంతరితము దాని యెత్తుతో సమానముగా నిర్గమముగాని ముప్పాతికవంతుగాని సగముగాని చేయవచ్చును. ప్రతిని దాని యెత్తుతో సమానముగా నిర్గమమును చేయవలెను. దానిపైన వాజనము యొక్క నిర్గమము పాతికవంతు చేయవలెను. ప్రతి, ప్రస్తరము, ప్రతివాజనము, అన్వంతము, ఆవసానము, విధానము, విధానకము ఇవి యన్నియును ప్రతి యొక్క పర్యాయనామములు.

శ్లో॥ ప్రతిరూపం దలాకారం వాజనం చ ద్వయాంశకమ్॥

వాజనం క్షేపణం వేత్రం పట్టికా పట్ట ముత్తరమ్॥

23

ధృక్కుం త్రికం చ మందాది చాంతరితం పర్యాయ మేవచ॥

తులాదండం జయంతీ చ ఫలకా పర్యాయ వాచకమ్॥

24

కపోతం వక్త్ర హస్తం చ బిషా గోపానకం తథా॥

చంద్ర మేతత్తు సర్వంవై ప్రోక్తం పర్యాయ వాచకమ్॥

25

సంగ్రహం ముష్టిబంధం చ మల ముద్భృత హస్తకమ్॥

వలభీ ధారణం చైవ మేతే పర్యాయ వాచకాః॥

26

తదూర్ధ్వే తత్త్రియాః సర్వా నాటకాంత మృణాళికా॥

వల్లకా పత్రవల్లిచ చిత్రాంగం కులికాంఘ్రికమ్॥

27

ఏతత్పర్యాయ వాక్యాని పురాతన ము నీశ్వరైః॥

ఉత్తరం వాజన మాధార మాధేయంశయనం తథా॥

28

ఉద్భృతం మూర్ధకం చైవ మహాతౌలి స్వపంశకమ్॥

ప్రచ్ఛాదనస్య చాధార మేతత్ పర్యాయ మీరితమ్॥

29

తా॥ ప్రతి యనగా దళమువలె నుండును, వాజనము రెండవభాగము సాదా. వాజనము, క్షేపణము, వేత్రము, పట్టిక, పట్టము, ఉత్తరము యీ యేడును వాజనమునకు నామములు. ధృక్కు-ము, త్రికము, మందము, అంతరితము ఈనాలుగును అంతరితమునకు పేళ్లు. తులాదండము,

జయంతి, ఫలకము ఈనాల్గును ఫలకమునకు పేళ్లు. కపోతము, వక్త్రహస్తము. లుప్త, గోపానకము, చంద్రము, ఈ 5 ను కపోతమునకు పేళ్లు. సంగ్రహము, ముష్టిబంధము, మలము, ఉద్భృతహస్తము, వలభి, ధారణము. ఈ 5 ను వలభి పేళ్లు. మృణాలికలో నాట్యవిశేషములు, వల్లిక, పత్రవల్లిక. చిత్రాంగము, కులికాంఘ్రికము ఈ 4 వల్లికపేళ్లు. ఉత్తరము, వాజనము, ఆధారము, ఆధేయము, శయనము, ఉద్భృతము, మూర్ధము, మహాతేలి, స్వవంశము, ప్రచ్ఛాద నాధారము ఈ 10 ఆధారమునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ పూర్వభాగిక మానేన చోత్తరార్ధం గుణాంతమ్॥

తదూర్ధ్వే కంప మేకేన వలభీ తత్సమోదయమ్॥

30

నిమ్న మంబుజవ త్కుర్యా త్తదూర్ధ్వైర్ధ్వేన వాజనమ్॥

ద్వ్యంశార్థం ముష్టిబంధం చాం శేనోర్ధ్వైర్ధ్వేన వాజనమ్॥

31

ద్వ్యంశం మృణాలి కోత్తుంగ మేకాంశే నోర్ధ్వకంధమ్॥

తదూర్ధ్వే జీవణం కుర్యాత్ పద్మం తు తర్హిణం భవేత్॥

32

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం పత్రకల్ప్యాది భూషితమ్॥

కదలీస్తంభ సంజాతా పృష్ఠపతీ మృణాలికా॥

33

తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశ మాధారం పట్టం చార్ధేన వాజనమ్॥

అధ్యర్థం ముష్టిబంధం చ వాజనం చైకభాగికమ్॥

34

తదూర్ధ్వే చ ద్విభాగేన మహావాజన మీరితమ్॥

తదర్ధేనాజ్ఞం తస్యాధః శోభయే త్సమలంకృతమ్॥

35

తద్వై తుంగార్థ మానేన చైత త్త్రియాంగ మేవచ॥

తదూర్ధ్వే పాదమూలోచ్ఛం తత్త ద్భాగేన విన్యసేత్॥

36

తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశ భాగేన చాలింగోదయ మేవచ॥

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం త్ర్యంశ మంతరితం తథా॥

37

ఏకాంశం చోర్ధ్వకంపం స్యాత్ ప్రతిం ద్వ్యంశేన కారయేత్॥

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం షట్ షట్ భాగోదయం భవేత్॥

38

తా॥ ప్రస్తరము యొక్క యెత్తును 36 భా. చేసి అందు ఉత్తరము 3 భా. కంపము

1 భా. వలభి 1 భా. నిమ్నము 1 భాగము పద్మమువలె చేయవలెను.

వాజనము 1 భా. ముష్టిబంధము 2 భా. వాజనము 1 భా. మృణాలము

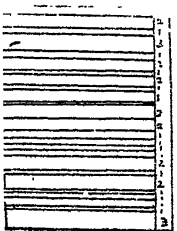
2 భా. కంఠము 1 భా. జీవణము 1 భా. పద్మము 1 భా. వాజనము 1 భా.

ఆధారము 2 భా. పట్టము 2 భా. వాజనము 1 భా. ముష్టిబంధము 1 భా.

వాజనము 1 భా. మహావాజనము 2 భా. పద్మము 1 భా. అలింగము 2 భా.

వాజనము 1 భా. అంతరితము 3 భా. కంపము 1 భా. ప్రతి 2 భా. వాజనము

1 భా. ఈ ప్రకారము చేయవలయును.



శ్లో॥ అథ వా ప్రస్తరోత్పేథం త్రింశ ద్భాగే విభాజితే।
ఉత్తరోచ్చం త్రిభాగం స్యా త్కంప మేకేన కారయేత్॥

39

ఉద్ధే వలభీ యుగ్మాంశం వాజనం చైకభాగికమ్।
కపోతం పంచభాగం తు ఇంశ మాలింగ మేవచ॥

40

ద్వ్యంశ మంతరితం చైవ నిమ్న మర్ధేన కారయేత్।
తదూర్ధ్వే ఒభ్యుభాగేన కారయే త్ప్రతివాజనమ్॥

41

తదూర్ధ్వే కంధ ద్వ్యంశం వాజనం చైకభాగికమ్।
తదూర్ధ్వే గ్రీవం యుగ్మాంశ మేకభాగేన వాజనమ్॥

42

వేదాంశం త త్కపోతోచ్చ మర్ధే నాలింగ మేవచ।
అంశ మంతరితం చోర్ధ్వే నిమ్న మర్ధేన యోజయేత్॥

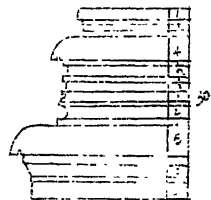
43

అంశేన ప్రస్తరం చైవ సర్వాంశకార సంయుతమ్।

43½

తా॥ ప్రస్తరము యొక్క యెత్తును 30 భాగములుచేసి అందు
కంపము 1 భా. వలభి 2 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 3 భా. ఆలింగము
1 భా. అంతరితము 2 భా. నిమ్నము ½ భా. ప్రతివాజనము 1½ భా. గలము
2 భా. వాజనము 1 భా. గలము 2 భా. వాజనము 1 భా. కపోతము 4 భా.
ఆలింగము ½ భా. అంతరితము 1 భా. నిమ్నము ½ భా. ప్రస్తరము 1 భా.
ఇట్లు సమస్తమైన అలంకారములతో చేయవలెను.

ఉత్తరము 3 భా.



శ్లో॥ తదేవ మూలం గోపాన మూర్ధ్వే ద్వ్యంశేన వాజనమ్॥

44

తదూర్ధ్వే పంచభాగేన కులికాంఘ్రిక తుంగకమ్।

45

తత్ప్రదేశే విశేషోఽస్తి భూషితం నాటకాదిభిః॥

కపోత ఊద్రనా స్యంగైః పత్రవల్ల్యాది భూషితమ్।

46

ప్రస్తరే సర్వదేశే తు మకరాది విభూషితమ్॥

మకరై ర్భ్రమరై ర్యుక్తం శేషం ప్రాసక్తవ న్నయేత్।

47

ఏకదండం ద్విదండం వా చార్థదండ మథాపి వా॥

ఊద్రనాపి విశాలం స్యా త్తుంగం గోపానసీమకమ్।

48

అథః పాదవశా న్న్యస్యం సర్వేషాం ఊద్రనాపికమ్॥

కర్ణపాదవశాత్ ఊద్ర నాసం స్తంభాగ్ర మర్థకమ్॥

48½

తా॥ పై జెప్పిన దానినే మొదట గోపానము 5 భా పై నవాజనము 2 భా. దానిపైన పత్రవల్లిక 5 భాగములు. పత్రవల్లికయందు సుట్టూర్చి విశేషములను సూచించవలెను. కపోతముక్షుద్ర నాసిక యీరెండు రూపములందు పత్రవల్లి మొదలయిన అంశములను చేయవలెను. ప్రస్తరము నందంతట మకరాది చిత్రములను చేయవలెను. మకరములచేతను భ్రమరములచేతను మిగిలినవి మునుపు చెప్పిన రీతిగా చేయవలెను. 1 దండముగాని 2 దండములుగాని లేక $\frac{1}{2}$ దండముగాని క్షుద్ర నాసిక యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. తుంగమును గోపానము ననుసరించి చేయవలెను. దిగ్గవ నున్న స్తంభమును మించకుండ క్షుద్రనాసికలన్నియు నుండవలెను. కోణ స్తంభముల ననుసరించి కూడ క్షుద్రనాసికను స్తంభముపైన అర్ధభాగమును చేయవచ్చును.

శ్లో॥ అష్టాధికం తు వింశాంశం భాగం తు ప్రస్తరోదయమ్॥

49

త్రిభాగం చోత్తరోత్తుంగ మూర్ధ్వే చాంశేన వాజనమ్।

తదూర్ధ్వే పద్మ మంశం స్యా ద్వాజనం చైకభాగికమ్॥

50

ముష్టిబంధం త్రిభాగం స్యా దంశేన వాజనం భవేత్।

త్ర్యంశం మృణాళికోత్తుంగం చాంశేన వాజనం భవేత్॥

51

యుగాంశం పట్టికోత్తుంగం వాజనం చైకభాగికమ్।

అర్ధేన కంప మంశేన పద్మ మర్ధేన వాజనమ్॥

52

కపోతం బంధుభాగం స్యా దర్ధే నాలింగ మేవచ।

వాజనం తత్సమం తు స్యా దంశే నాంతరితం తథా॥

53

తదూర్ధ్వే చైకభాగేన ప్రతివాజన సంమితమ్।

నాటకే తత్సపాదైస్తు చాధః పాదం సమన్వితమ్॥

54

తదూర్ధ్వే ఒర్ధ్వం చ సర్వేషాం తత్పాదం నిర్గమం బహిః।

ఏకదండం ద్విదండం వా త్రిదండం వాఒథ నిర్గమమ్॥

55

భూతరూప గణైశ్చైవ యక్ష విద్యాధరై స్తథా।

సర్వైర్వా నాటకాంగే తు కుర్యా ర్దేవాలయాదిషు॥

56

యక్ష విద్యాధరాదీనాం భూపహర్మే తు యోజయేత్।

హర్యాంతరాలయాః సర్వాః సృణాం నాటక సంయుతమ్॥

57

సర్వేషాం ముష్టిబంధానాం కుర్యా త్పాదాన్ ఋజున్ తథా।

శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యా త్సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

58

ఏతత్తు ప్రస్తర స్థోర్ధ్వే నాటక స్థోర్ధ్వ స్యాంశవత్।

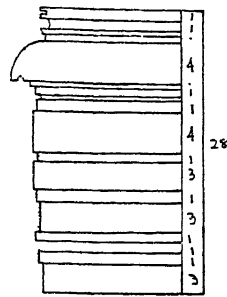
కుర్యాదే తత్కపోతం స్యా దష్టభాగాధికం తథా॥

59

శేషం తు ఘోర్వ కత్కుర్యాత్ ప్రస్తరం చాష్టభేదకమ్॥

59½

తా॥ ఎత్తును 36 భాగములుచేసి అందు ఉత్తరము 1 భా. వాజనము 1 భా. వద్దము 1 భా. వాజనము 1 భా. ముష్టిబంధము 3 భా. వాజనము 1 భా. మృణాలిక 3 భా. వాజనము 1 భా. పట్టిక 1 భా. వాజనము 1 భా. కంపము ½ భా. వద్దము 1 భా. వాజనము ½ భా. కపోతము 4 భా. ఆలింగము ½ భా. వాజనము ½ భా. అంతరితము 1 భా. ప్రతివాజనము 1 భా. మృణాలికలు ఒక్క పాతిక నిర్దమ ముండవలెను. దానిపైన అన్నియును సగము నిర్దమముండవలెను. ఆపైన అన్నియును స్తంభమునకు వెలుచల నిర్దమముండవలెను. 1 దండముగాని 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని నిర్దమమును చేయవచ్చును. భూతగణ ములను యక్షులను విద్యాధరులను మానవులను మృణాలికయందు నిర్మించ వలెను. దేవాలయములకు మాత్రమే యిట్లు చేయవలెను. రాజహర్య ములకు యక్షులను విద్యాధరులను మాత్రమే చేయవలయును. మానవరూపములను గూడ చేయవచ్చును అన్ని ముష్టిబంధములకు స్తంభములు చక్కగా నుండవలెను. మిగిలిన అన్ని అలంకారములను మునుపు చెప్పినరీతిగా చేయవలెను. ప్రస్తరముపైన మృణాలికయును ఇట్లే చేయ వలెను. దీనినే 8 భాగము లెక్కువచేసి మొత్తము 13 భాగములు కపోతమును చేసి మిగిలిన సమస్తాలంకారములను పైజెప్పిన రీతిగనే చేయవచ్చును. ఇట్లు 8 విధములుగా ప్రస్తరలక్షణములు చెప్పబడినవి.



శ్లో॥ ప్రస్తరోచ్చ మితి ప్రోక్తం ప్రచ్ఛాదన మి హోచ్యతే॥

60

ప్రాసాదాదీనాం సర్వేషాం ప్రచ్ఛాదనాది లక్షణం॥

ఉత్తరాంత త్రికాంతం వా వలభీ చోర్ధ్వ మేవవా॥

61

కపోతాంతక మేవం స్యా త్త స్థోర్ధ్వే ప్రస్తరాంశకం॥

ఏతత్ప్రచ్ఛాదన స్థానే దండం చోపరికాయయేత్॥

62

ఏతద్ ద్వార వశాద్ధీర్ఘం తస్థోపరి జయంతికాం॥

దారుదండం శిలావాఙ్మి చేష్టకేన జయంతికాం॥

63

అథవా దారు జయంతిశ్చ శిలాచేత్స హదండకం॥

వినాదండం తథా కుర్యా త్పాషాణం ఫలకాం న్యసేత్॥

64

ఏతత్సర్వాలయే కుర్యా ద్వేవహర్మ్యే విశేషతః॥

కుద్ధం మిశ్రం చ సంకీర్ణం త్రివిధం తద్వశాన్వ్యసేత్॥

65

తా॥ ప్రస్తరము యొక్క యెత్తు చెప్పబడినది. కప్పు యొక్క విధానమును చెప్పుచున్నాడు. ఉత్తరము వరకుగాని, త్రికము వరకుగాని, వలభియొక్క పైభాగము వరకుగాని కపోతము యొక్క అంతము వరకుగాని యిట్లుచేసి ఆపైభాగము ప్రస్తరమును చేయవలెను.

ఈ ప్రస్తర ప్రదేశమున ! దండముపైన శయనము చేయనలెను. దీనియొక్క ద్వారము ననుసరించి నిశివి చేయవలయును. దీనిపైన ఫలకమును బాగుపుతోగాని శిలతోగాని యిటుకలతోగాని చేయవలెను. లేక దారుపుతో ఫలకమునుగాని రాతిదిగాని : పండము లోలతతో చేయవలెను. అయితే అన్ని దేవాలయములకును రాతితో ఫలకమును చేయవలయును. సుద్ధము, మిక్కిలి, సంకీర్ణము, అను మూడు విధములు కలవు. బానిని తెలిసికొని చేయవలయును.

27. శుద్ధ మిశ్ర సంకీర్ణముల వివరము

శ్లో॥ ఏకద్రవ్యం తు శుద్ధం స్యాద్ ద్విద్రవ్యం మిశ్రకం భవేత్ ।

త్రిద్రవ్యై స్తు సంకీర్ణం తజ్జాత్వా కారయే ద్భుధః॥

66

కేవలం దేష్టకా హర్మ్యే దాడుప్రచ్ఛాద నాన్వితం ।

శిలాహర్మ్యే శిలాతేలిం కుర్యా త్తత్త ద్విశేషతః॥

67

కర్ణం చ పట్టికాయుక్తం మధ్యం మధ్యావసానకం ।

చతురశ్ర మాయతాశ్రం వా యథా కర్మానుకూలతః॥

68

ఏకపట్టం ద్విపట్టం వా త్రిపట్టం తూర్ధ్వ ముచ్యతే ।

తన్మధ్యే ఫలకం వాఽపి శిలాతేలి జయంతికం॥

69

కర్మా త్రాగ్వ ల్లుపాకారం పరిస్యాకృతి మేవ వా ।

ఎవం గేహే మమప్రోక్తం దృష్ట మర్థం తు కారయేత్॥

70

తా॥ ఒక్కజాతి ద్రవ్యముతో నిర్మించబడినది శుద్ధము. రెండు జాతులద్రవ్యములతో చేయబడినది మిశ్రము మూడు విధములగు ద్రవ్యములతో చేయబడినది సంకరము. వీనిని బాగుగా తెలిసికొని చేయవలెను. ఇటుకలతో గట్టిన హర్మ్యమునకు చెక్కలతో కప్ప చేయడము మిశ్రము. తాతితో గట్టిన దానికి తాతితో కప్పను చేయవలయును. మధ్య కర్ణమున పట్టికను చేయవలెను. నలుచదరము, పొడుగుగల నలుచదరము ఏలాగో పనికి అనుకూలమైన విధముగా ! పట్టముగాని, 2 పట్టములుగాని, 3 పట్టములుగాని పైన చేయవలెను. దాని మధ్య ఫలకమును తాతితోనే చేయవలెను. కపోతము యొక్క ఆకారము మునుపటివలెనే చేయవలయును. దలము యొక్క ఆకారమును గూడ పూర్వమువలెనే చేయవలయును. ఇట్లు దేవాలయమును నిర్మించ వలెను. మానసారమున గూడ “ఏకద్రవ్యేణయ క్తంబ, కుర్యాత్తు శిల్పవిత్రమః” అని 18 వ అధ్యాయము 70 వ శ్లోకమున చెప్పియున్నాడు.

28. ప్రస్తరాంగముల రచన

శ్లో॥ కుర్యా ద్దీశి తులాం వాఽపి పట్ట స్తోపరిత స్తు వా ।

తన్మధ్యే వై దారుణా చ దండంకృత్వా ప్రయోజయేత్॥

71

- ఏత త్రప్చాదనం గేహే ప్రోక్తం మహ్యం మునీశ్వరైః।
అన్య ద్వస్తూనాం సర్వేషాం ప్రచ్ఛాదన మిహోచ్యతే॥ 72
- మధ్యే ప్రాగుక్తవ త్కుర్యా దూర్ధ్వే ప్రస్తర మేవచ।
బాహ్యే ప్రాగుక్తవ త్సంగం ప్రస్తరం తు యథోచ్ఛయం॥ 73
- కుర్యా దధఃప్రదేశే స్యా నృద్యేవృత్తం తదగ్రకే।
మహాభారం తులాం వాఽపి క్షుద్రదండ మథాఽపివా॥ 74
- ఆధారపట్ట సంయుక్తం సతులం తు జయంతికం।
ప్రస్తరావృత మధ్యోర్ధ్వే తులయా ఛాదయే త్తతః॥ 75
- అథస్తా త్తద్విధానస్య క్షుద్రపట్టై ర్నలక్షకం।
అథవా చతురశ్రైశ్చ కుర్యా త్తత్ర విశేషతః॥ 76
- తత్రపట్టై శ్చతుష్కానాం సంది ర్మద్యేతు కుడ్యలం।
పాదేషు పుల్లపద్మం చ కుర్యా ద్యుక్త్యా చ శోభితం॥ 77
- మధ్యరంగం తదుద్దిశ్య చోర్ధ్వే ఽలంకృతి వక్ష్యతే।
ఉత్తరాధః ప్రదేశే తు పూర్వోక్త చరణాగ్రకే॥ 78
- విజ్ఞాయ బోధికాకారం స్తంభస్యార్థాగ్రదేశతః।
సీనకర్ణోపరిప్రాంతే విన్యసేత్ ఫలకాకృతిమ్॥ 79

తా॥ దిశయందు పట్టముపైన తులనుగాని దాని యొక్క మధ్య ప్రదేశమున దండమును గాని చేయవలెను. ఇది ప్రచ్ఛాదనము. మరియు విధముగా ప్రచ్ఛాదనమును చెప్పుచున్నాను. మధ్యను మునుపు చెప్పినట్లుచేసి దానిపైన ప్రస్తరమును, వెలుపలను పూర్వము చెప్పినట్లు కూడికను ప్రస్తరమునకు వలనే చేయవలయును. దిగువను మధ్యను గుండ్రమును, ఉత్తరము పైభాగమున మహాభారమును తులనుగాని క్షుద్రదండమునుగాని, ఆధారపట్టముతో గూడ నిర్మించ వలెను. తులతోగూడిన జయంతికను చేయవలెను. ప్రస్తరముతో నావరింపబడిన మధ్య ప్రదేశమున పైభాగమున తులతో కప్పును చేయవలెను. అవిధానము యొక్క దిగువ ప్రదేశమున క్షుద్రపట్టమును చేయవలెను. లేక చతురశ్రమును చేయవచ్చును. అచ్చట నాలుగు పట్టములను మధ్యకలిసి మొగ్గను స్తంభములయందు విప్పరిన పద్మమును ఆలోచనతో అలంకారముగా చేయవలెను. మధ్య రంగమున ఉత్తరము యొక్క దిగువ ప్రదేశమున మునుపు చెప్పిన స్తంభములకుపైన బోదె యొక్క రూపమును తెలిసికొని స్తంభము యొక్క సగమునుండి పైభాగమున స్థూలముగానున్న కర్ణము యొక్క పైభాగమున పాలిక రూపమును చేయవలెను.

శ్లో॥ తదూర్ధ్వే నాటకాంగై శ్చ పాలికా ద్విగుణోన్నతా।
మృణాళోచ్ఛం తు తస్యోర్ధ్వే నాటకోచ్చయతః సమం॥

80

మహాబోధిక సంయుక్తం మృణాలోపరి విన్యసేత్।
తస్మహాబోధి కోర్ధ్వేచ మహాతాలిం న్యసేచ్ఛుపః॥

81

పూర్వవత్ బోధికో త్తుంగం తత్సమం తౌలికోన్నతం।
మహాతాలిం వినా కుర్యా దాధారార్థం తు పట్టికా॥

82

పూర్వోక్త ప్రస్తరాంగై శ్చ యన్మానోరమ్యవర్గతం।
ఆధారస్యోపరి ప్రాంతే కుర్యాత్తు శిల్పనిత్తమః॥

83

ఊర్ధ్వే ప్రచ్ఛాదనం కుర్యా దాధార స్యోర్ధ్వకేఽథవా।
ఏత త్ప్రచ్ఛాదనం కుర్యా త్పూర్వవత్సమలంకృతమ్॥

84

ఊర్ధ్వాలంకార మేవం తు మధ్యరంగే చ విన్యసేత్।
తత్తుంగం పూర్వవత్కుర్యాచ్ఛేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥

85

తద్బహిః ప్రాంత భక్తీనాం ప్రచ్ఛాదన మి హోచ్యతే।
ప్రాగుక్త మూలపాదానాం స్తంభే చ ప్రతిపాదతే॥

86

తా॥ దానిపైన నాట్యరూపములచేతన, దానికంటె రెట్టింపు యెత్తుగల పాలికను చేయవలెను. ఆపాలికపైన మృణాలికను నాట్యాంగముతో సమానముగా చేయవలెను. మృణాలము పైన గొప్ప బోదెనుకూడ నుంచవలెను. ఆబోదెపైన కప్పును చేయవలెను. బోదె యెత్తు మునుపు చెప్పినట్లు చేయవలెను. దానితో సమానము ఆచ్ఛాదనము చేయవలెను. ఆచ్ఛాదనము లేనియెడల ఆధారము కొఱకు పట్టికను పూర్వము చెప్పినట్లు ప్రస్తరము యొక్క రూపములచేత యే కొలతలు అందమో ఆ కొలతలతో చేయవలెను. ఆధారము యొక్క పైభాగమున చేయ వలెను. పైన కప్పును ఆధారము యొక్క పైనను ఇట్లు కప్పును చేయవలెను. కప్పు కూడ అలంకారముగా చేయవలెను. పై అలంకారమును మధ్య రంగమున అలంకారమును చక్కగా చేయవలెను. ఎత్తు మునుపు చెప్పిన కొలత ప్రకారము చేయవలెను. మిగిలిన పనులు ఆలోచించి చేయవలెను. దాని మొదల విభజించియున్న అన్ని భాగములకును కప్పును చెప్పెదను. మునుపు చెప్పిన మొదటి స్తంభములకు స్తంభము లన్నిటియందును. (చెప్పబోవు శ్లోకముతో నన్వయము)

శ్లో॥ తదూర్ధ్వే చోత్తరం న్యసేత్ వాజనం ముష్టిబంధనం।
మృణాలం వాజనం వాఽపి చోత్తరాది యథోర్ధ్వకే॥

87

కుర్యాత్తు తస్య చోర్ధ్వే తు దండైస్తద్రోచికాం న్యసేత్।
త్రి చతు ష్పంచ షణ్మాత్రం దండాంతర విశాలకం॥

88

తత్త ద్విగుణదండం స్యాద్యుక్త్యా బలవశా న్న్యసేత్ |
చతురశ్రం చతుష్పట్టం తులానా మాకృతిస్తథా ||

89

పత్రపల్ల్యాది యుక్తం వా యథాశోభం తు కారయేత్ |
తదూర్ధ్వ జయంతికం స్యా దంతరాలే తు విన్యసేత్ ||

90

అథవా చోత్తరాసర్యా సాంతర్వే ప్రాంతరాంతరం |
యత్త ద్భక్తివశా త్సర్వం ప్రస్తరం స్యా త్తదంతరం ||

91

భాహ్యకే చోత్తరం సర్వం యుక్త్యా కాష్టవశా న్న్యసేత్ |
తస్యాంతః పాదమధ్యాంతః ప్రస్తీర్యాత్తు యథోత్తరం ||

92

ఏతత్తు సర్వతోభద్ర మలక్ష్మకృతి రుచ్యతే |
తద్వే కర్ణవశాద్వంశం ప్రస్తీర్యాత్తుహి సర్వశః ||

93

ఉత్తరైః ప్రాగుక్తాంఘ్రిః స్యా త్తద్వశా త్పరితో న్యసేత్ |
తదేవాంత మలక్షం చ కర్ణయో శ్చోత్తరం వినా ||

94

తా|| స్తంభములకు పైభాగమున ఉత్తరమును, వాజనమును, ముష్టిబంధమును, మృణాలమును, వాజనమును, ఉత్తరమును చేయవలెను. ఆపైన 3-5-8-కి దండముల వరకు యెత్తును, విస్తారము దానికి రెట్టింపుగాను యుక్తితోను బలము ననుసరించియును శ్రోణిని చేయవలెను. నలుచదరమును నాలుగు పట్టములును తులలయొక్క రూపములు, పత్రములు తీగలు మొదలైన వానితోగాని యేలాగో అందముగా చేయవలెను. దానిపైన జయంతికను అంతరాలమున నిర్మించవలెను. లేక ఉత్తరములన్నియు వెలుపలను లోపలను మధ్యను భాగముల ప్రకారమున నిలిపి వానిపై ప్రస్తరమును చేయవచ్చును. వెలుపలి యుత్తరములన్నియు ఆలోచనలతో దారువుతో నుంచవలెను. దానియొక్క లోపలను స్తంభముల మధ్యను చివరను దాటిపోవునట్లు చేయవలెను. ఇది సర్వతో భద్రమునందు లక్ష్యము యొక్క ఆకారము. అది యే మూలలను అంతటనుచేసి ఉత్తరములచేత మునుపటివలెనే స్తంభములకు చుట్టునిలిపిన యెడల కర్ణమలక్ష్యమగును. దీనికి ఉత్తరము అవసరములేదు.

శ్లో|| ఇంద్రాది యామ్యపర్యంతం యామ్యాది వారుణాంతకం |
వారుణా త్సామ్యపర్యంతం సౌమ్యాది పూర్వకాంతకం ||

95

భాహ్యంతరం చాంతరం చ యుక్త్యా వంశే తు యోజయేత్ |
శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాద్భూపిర్వే తద్వశాన్న్యసేత్ ||

96

బహిశ్చాప్యావృతా (దీని) చోత్తరాదీని కారయేత్ |
ఉత్తరా ద్యుత్తరాంతం తు తలై ర్విన్యాస మీరితమ్ ||

97

బాహ్యే లంబావభక్తిశ్చే ర్దండికోర్ధ్వం బుపాస్థిరం।
పూర్వోక్త మంచతుంగై ర్వా యథాశోభం తు యోజయేత్॥

98

శిలాయాం దారుకే వాఽపి చేష్టకే వాఽథ కారయేత్।
యథాబలం యథాభారం తథా వంశాది యోజయేత్॥

99

అంత ర్బహిశ్చ తత్సర్వే చోత్తరైః సమతాం న్యసేత్।
అన్యథాంగాని సర్వేషాం కుర్యాత్త తద్వశాన్మయేత్॥

100

ఉత్తరం వై పరీత్యం చే త్కర్తుః తద్వాస్తునాశనం।
దేవానాం భూపతీనాం హి చోర్ధ్వే మధ్యే తరంగకం॥

101

మలజ్ఞేది విధానంచ కుర్యాత్తు సంపదాస్పదం।
తైత్తిలీనాం ద్విజాతీనా మన్యత్సర్వం శుభావహమ్॥

102

ఇతిమానసారే వాస్తు శాస్త్రే ప్రస్తవ విధానంనామ షోడశోధ్యాయః.

తా॥ తూర్పు మొదలు దక్షిణము వరకును, దక్షిణము మొదలు పడమర వరకును, పడమర మొదలు ఉత్తరము వరకును, ఉత్తరము మొదలు తూర్పు వరకును, వెలుపలను లోపలను మధ్యను ఆలోచనతో ఆచ్ఛాదనమును కలుపజేసెను. మిగిలినవన్నియు మునుపు చెప్పినట్లు చేయవలెను. వెలుపల నావరించిన ద్వారములను ఉత్తరములను చేయవలెను. ఉత్తరము మొదలు ఉత్తరము వరకు ఒక అంతస్తు అని తెలియవలెను. వెలుపలి లంబము యొక్క విభాగములతో దండిక యొక్క పై భాగము లుపలతో నుంచవలెను. లేక మునుపు చెప్పిన మంచముల కొలతతోనైనను చేయవచ్చును. తాతితోను రజ్జితోను ఇటుకలతోను చేయవచ్చును. బలము ననుసరించి కప్పును చక్కగా చేయవలెను. లోపలను వెలుపలను అంతటను కప్పును సమానముగా చేయవలెను. వేణుభాగములతోనైన కప్పును చక్కగా చేయవలెను. కప్పును మాత్రము శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగా చేసిన యెడల యజమానులును ఆదేవాలయమును నశించును. దేవతలకును రాజులకును సైనమధ్యతరంగ ముండవలయును. మలక్షము మొదలైన విధముల తోను చేయవచ్చును. సంపదలను, శుభములను కలిగించును.

29. మ రి యో క ప ద్ధ తి

కాళ్యపశిల్పము 19 వ పటలము

శ్లో॥ స్తంభాత్తు బోధికా సీవ్రం బోధికాదుత్తరం తథా।
వాజనస్య తు నిష్కృంత ముత్తరం వాజనోన్నతం॥

8

వాజనా ద్వలభేర్నివ్రం వలభీ తుంగ సదృశం।
త్రిపాదం వా తదర్థం వా ప్రాగ్వ ద్వాజన విస్తృతం॥

9

- వాజనాత్తు కపోతస్య నీవ్రం తుంగ సమానకం।
ఉపనాస్యవ సానం వా జగత్యంత మథాపివా॥ 10
- వాజనా దర్థ దండం వా దండం సార్థ ద్విదండకం।
వాజనాత్తు కపోతస్య నీవ్రం చాలంబనం సమం॥ 11
- కపోతం గోపానయుతం గోపాన రహితం తు వా।
పాదబాహ్య సమం ప్రోక్తం కులికాంఘ్రి ప్రతిరుచ్యతే॥ 12
- ఆలింగాంతరితం వేశం నీవ్రం చోత్సేధ సదృశం।
వాజనోచ్చ సమం ప్రోక్తం వాజనస్య తు నిర్గమం॥ 13
- దండం త్రిపాదమర్థం వా చోత్తరాగ్రస్య నీవ్రకం।
ఉత్తరస్యానుకూలం తు వాజనే నీవ్రవేశనం॥ 14
- వలభిం భూతహంసాద్యై రూషయే దుత్తరోపరి।
నానాపత్ర లతాద్యైస్తు కపోతం కర్ణపాలికం॥ 15
- ప్రత్యగ్ర మకరీబంధ ప్రతిసింహాది భూషితం।
ఏవం ప్రస్తరవర్గం తు ప్రోచ్యతే తత్ ద్విజోత్తమం॥ 16

ఇతి కాశ్యపశిల్పే ప్రస్తర లక్షణ మేకోనవింశః పటలః

తా॥ స్తంభమునుండి బోదెనిర్గమమును, దానినుండి ఉత్తరముయొక్క నిర్గమమును, దాని పైన వాజనముయొక్క నిర్గమమును, వాజనమునుండి వలభినిర్గమమును ఇవి యన్నియును ఎత్తుతో సమానముగా నుండవలయును. లేక వాజనము విస్తారము ముప్పాతికగాని సగముగాని చేయవచ్చును. కపోతమునకు యెత్తుతో సమానము విస్తారమును చేయవలెను. కపోతము గోపానముతోగాని లేక గోపానము లేకుండగాని చేయవచ్చును. పత్రవల్లిక స్తంభము వెలుపలి వరకే యుండవలెను. ఆలింగము అంతరితము: ఇవి యెత్తుతో సమానము విస్తారముండవలెను. వాజనముమీద యెత్తుతో సమానము విస్తారము, ఉత్తరముయొక్క నిర్గమము 1 దండముగాని లేక ముప్పాతిక వంతుగాని లేక సగముగాని చేయవలెను. ఉత్తరము ననుసరించి వాజనముయొక్క నిర్గమమును చేయవలెను, వలభిని భూతములు హంసలు మొదలైన వానిచేత చిత్రించవలెను. కపోతము కర్ణపాలిక అనేక పత్రములతోను లతలతోను అలంకారముగ చేయవలెను. ప్రతియొక్క చివర మకరీ బంధమును వ్రతిని సింహములతోను గజములతోను అలంకారముగ చేయవలెను. ప్రస్తరముయొక్క వర్ణమును ఈవిధముగా తెలిసికొని చేయవలెను.

క్షుద్రవార్జ్యములకు ప్రస్తరములు 4, 5 భేదములుగా శిల్పరత్నమున జెప్పబడియున్నవి. అందలి యొకపద్ధతిని చెప్పుచున్నాను.

శిల్పరత్నము 29వ అధ్యాయము

శ్లో॥ దండమర్థం త్రిపాదం వా తూత్తరోచ్చం త్రిధాభవేత్॥ 12

వలభి ర్దండమానా స్యా ద్వాజనం పూర్వవద్భవేత్॥
కపోతోచ్చం త్రిదండార్థ లంబం తస్యార్థ దండకం॥ 13

తత్సమం నిర్గమం సార్థ దండం వాపి ద్విదండకం॥
శేషం ప్రస్తరమానం తు పంచభాగే కృతేపునః॥ 14

ఆలింగ మంశం కంఠం చ ద్వ్యేకాభ్యాం ప్రతివాజనే॥

తా॥ 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ దండము ఉత్తరము. 1. దండము వలభి, వాజనము మునునటివలెనే. కపోతము యెత్తు $2\frac{1}{2}$ దండములు. లంబము అందులో సగము. మిగిలినది ప్రస్తరము. అందులో ఆలింగము 2 భా. కంఠము 1 భా. ప్రతివాజనము 3 భా. ఇట్లు 5 భాగములతో ప్రస్తరమును చేయవలెను.

30. గలభూషణము

కాశ్యపశిల్పము 20 వ పటము

శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ గలభూషణ లక్షణం ।
ఊర్ధ్వ భూమ్యంఘ్రి తుంగం తు గలమాన ముదాహృతం॥ 1

ఆద్యోత్సేధాంశ మానం వా గలమాన ముదాహృతం॥
తదుచ్చాత్రి చతుష్పంచ భాగైకం వేదికోదయం॥ 2

శేషం గలోదయం ఖ్యాత మశేషం వా గలోదయం॥
వేదికాయాస్తు విస్తారం చతుష్పంచ షడంశకే॥ 3

త్రిచతు స్పంచభాగం తు గల వ్యాసం యథాక్రమం॥
అంఘ్రేర్వేద్యంఘ్రి వేశం స్యా త్తద్వద్వా గలవేశనం॥ 4

త్రిపాదం వాతదర్థం వా వేద్యంఘ్రి ర్గల వేశనం॥
ఏవం త్వనేక భేదేషు కర్తురిచ్చావశాన్నయేత్॥ 5

వేదాశ్రం నాగరేకంఠం వన్వంశం ద్రావిడేగలం॥
వృత్తం తు వేనరే హర్మ్యే గలం శీర్షానుకూలతః॥ 6

దిశి భద్ర సమాయుక్తం నాసికా కులికాంఘ్రికం॥
భానుద్వ్యంశే గలోత్సేధే కలాంశం తద్గలోదయం॥ 7

ఉత్తరోచ్చం గుణాంశం తు వాజనం త్వేకభాగయా॥

అగ్న్యంశం వలభేర్మానం వ్యోమాంశం వాజనోదయం॥

8

ఉత్తరోర్ధ్వ గలాన్నివ్రం వాజనాదీని పూర్వవత్॥

8½

తా॥ గల భూషణ లక్షణము చెప్పచున్నాడు పై అంతస్తుయొక్క పాదక యెత్తుగాని, దానికి దిగువనున్న దానియొక్క యెత్తును బట్టిగాని గలమునమును చేయవలెను. ఆ యెత్తును 3-4-5, ఇట్లు భాగములుచేసి ఇండులో యేవస్తతిలోనైన 1 భాగమును వేదిక చేయవలెను. మిగిలిన భాగములు గలము అని తెలియవలెను. లేక అంతయును గలము చేయవచ్చును. వేదిక యొక్క విస్తారము 4-5-6 భాగములుచేసి అందు 3గాని, 4గాని, 5గాని, వరుసగా గలముయొక్క విస్తారమునకు భాగములు చెప్పబడినవి. స్తంభమునకు వేదికూడ యిట్లేయని గ్రహించవలెను. గలమునకు వేళనముకూడ అదేవిధము. వేదియొక్క విస్తారములో ముప్పాతికవంతుగాని లేక సగము గాని గలముయొక్క వేళనమును చేయవచ్చును ఇట్లు అనేకవిధములుగా గలవేళనము చెప్పబడి యున్నది. ఇట్లు చెప్పబడిన భాగములలో యే భాగములనుసరించియైన చేయవచ్చును. నాగరజాతి దేవాలయమునకు కంశము నలుచరడముగా జేయవలయును. ద్రావిడజాతి దేవాలయమునకు గలమును 8 వలకలుగా జేయవలెను. పేసరజాతి దేవాలయమునకు గలమును గుండ్రముగా జేయవలెను. దిశలయందు భద్రమును, నాసికను, చిత్రాంగమును చేయవలెను. గలముయొక్క యెత్తును 14 భాగములుచేసి అందు 13 భాగములు గలమును, ఉత్తరము 1 భా, వాజనము 1 భా, వలభి 1 భా, వాజనము 1 భా, ఉత్తరముపైన గలముయొక్క నిర్గమమును వాజనము మొదలైన వానియొక్క నిర్గమములును పూర్వము చెప్పబడినరీతిగా చేయవలెను.

శ్లో॥ అథవా భాను భాగే తు గలోదయ ముదాహృతం॥

9

ఉత్తరోచ్చం గుణాంశం తు శివాంశం వాజనోదయం॥

తదూర్ధ్వే ముష్టిబంధోచ్చ మధ్యధాంశ ముదాహృతం॥

10

మృణాల్యుచ్చం గుణాంశం తు ఏకాంశం పట్టికా భవేత్॥

సార్ధాంశం దండికోచ్చం తు వ్యోమాంశం పద్మపట్టికా॥

11

గోపానం కల్పయే దూర్ధ్వ ముపారోహణ మేవవా॥

వాజనా దీని నిష్క్రాంతం తత్త దుచ్చనమం భవేత్॥

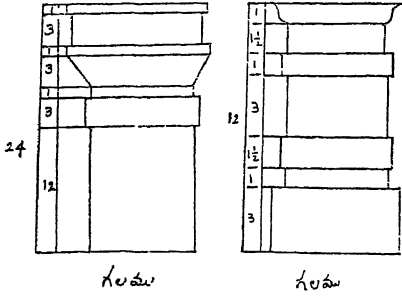
12

ఏవం గలోన్నతం వ్యాసం సాలంకారం చ కీర్తితం॥

12½

ఇతి కాశ్యపశిర్షే గలవిధానం, వింశః పటలః

తా॥ గలముయొక్క యెత్తును 12 భాగములుచేసి, అందు ఉత్తరము 3 భా, వాజనము 1 భా, ముష్టిబంధము 1½ భా, మృణాలి 3 భా, పట్టిక 1 భా, దండిక 1½ భా, పద్మపట్టిక 1 భా, ఇట్లుచేసి దానిపైన గోపానమును నిర్మించవలెను. లేక గోపానమునకు దిగువ వరుసగా మొదలైన మట్టములు



పెట్టిగాని చేయవచ్చును. శిల్పరత్నమున 'గోపానం కల్పయే దూర్ధ్వమపరోహణమేవ వా' అని చెప్పియున్నాడు. అవరోహణమనగా గోపానమున తలక్రిందుగా చేయుటయని యర్థమగుచున్నది. వాజసము మొదలయిన వానియొక్క నిర్ణయము వానిపాని యెత్తుతో సమానమని తెలియవలెను. గలముయొక్క యెత్తును విస్తారమును దానికి చేయవలసిన యలంకారములును ఇట్లు చెప్పబడి యున్నవి

31. శిఖరలక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 21 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ శిఖరస్య తు లక్షణం।

ఊర్ధ్వ భూస్తంభ తుంగస్య సదృశం శిఖరోదయం॥

1

అథోత్పేధాంశ మానం వా తుంగం వై శిఖరస్య తు।

యదివిస్తార తుల్యం వా శిఖరే వోత నీవ్రకం॥

2

వలభిర్వాజనాన్నీవ్రం దండం వా దృర్ధమేవవా।

ద్విదండం వా తథా కుర్యాత్ నీవ్రం చాలంబనం సమం॥

3

తన్నీవ్ర సదృశం తుంగం కపోతం వలభీ జనాత్।

శిరస్తారం కపోతోర్ధ్వం వలభీ వాజనైః సమం॥

4

శిఖరే మధ్యవిస్తారం కంప నిష్కాగ్రిత సదృశం।

సమం త్రిపాదమర్థం వా తారమేవం చతుర్విధం॥

5

తత్రతారం చ పంచాంశే త్ర్యంశం ఫలిక విస్తృతం।

శిఖరే వల్లికస్థానం భూతాంశేష శిరోదయం॥

6

వేద భాగవసానేతు ఫలికా మండలాకృతిం।

త్రిచతుష్పం చ మాత్రం వా వల్లికం మండలం తథా॥

7

తత్రారే తు చతుర్థాంశే ఒంతర్మండల ఘనం భవేత్।

యుగ్మం వాఒయుగ్మ సంఖ్యావా పరితః కల్పయేత్సమం॥

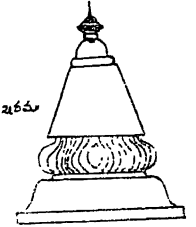
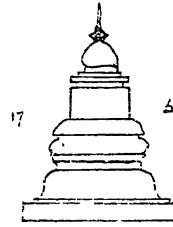
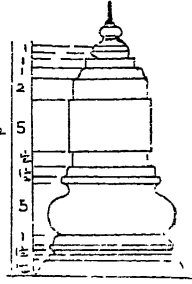
8

వల్లికానామథ శ్చోర్ధ్వే వేత్రం తస్యార్థ మానతః।

వల్లికా వ్యాస భూతాంశే యుగ్మాంశం పద్మ విస్తృతం॥

9

తా॥ శిఖర లక్షణమును చెప్పచున్నాడు పై అంతస్తుయొక్క స్తంభముయెత్తుతో సమానముగాని దిగువ అంతస్తుయొక్క యెత్తుతో తెలిపినాని శిఖరమును చేయవలెను. విస్తారముతో సమానముగాను శిఖరమును చేయవచ్చును. శిఖరమున వలభియొక్క నిర్గమము వాజనమునుండి 1 దండముగాని 1½ ఇండములుగాని, 2 దండములుగాని చేయవచ్చును లేక యెత్తుతో సమానముగాను చేయవచ్చును. దానితో సమానముగా కపోతముయొక్క నిర్గమమును చేయవలెను. శిఖరముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా కపోతము యొక్క పెభాగమును రచించవలెను. వలభి వాజనముతో సమానముగా నుండవలెను. శిఖరముయొక్క మధ్య విస్తారము కంపముయొక్క నిర్గమముతో సమానముగా నుండవలెను. కంపముతో సమానముగాని,



ముప్పాతిక వంతుగాని లేక సగమువంతుగాని ఇట్లు నాలుగు విధముల చేయవచ్చును. ఆ విస్తారమును 5 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు ఫలిక విస్తారమును చేయవలెను. శిఖరముయొక్క వల్లిక స్థానమును చేయుపద్ధతిని చెప్పియుంటిమి. శిఖరమును 5 భాగములుచేసి 4 భాగముయొక్క చివర ఫలికను గుండ్రముగా చేయవలెను. 2-1-1 భాగములు వల్లికనుగూడ గుండ్రముగా చేయవలెను. ఆ విస్తారములో నాలుగవవంతు లోపలి వలయుముయొక్క మందమును చేయవలెను. వెలుపల దళములను సమసంఖ్యగాని బేసిసంఖ్యగాని అన్నియును సమానముగా చేయవలెను. వల్లికములయొక్క అడుగునను పై నను వేతమును అందులో సగము కొలతతో చేయవలెను. వల్లికముయొక్క విస్తారమును 5 భా. చేసి అందు 3 భా. పద్మమును చేయవలయును.

శ్లో॥ శిఖరస్య తు మానాంతం పద్మతుంగ ముదాహృతం।

పద్మతార త్రిభాగైకం కుంభస్యాధోఽవలగ్నకం॥

10

వలగ్నస్య త్రిభాగైకం కుంభస్యోపరికంధరం।

కంధర త్రిగుణం పాలి తత్త్రిభాగం తు కూశ్మలం॥

11

పాలినాల విశాలం తు కంధరాదిషు బృహితం।

వల్లికాంతం శిరోమధ్యా దానుపూర్వం కృశం కురు॥

12

మధ్యా ద్వజన తుల్యాంతం క్రమేణ కృశతాం కురు।

తస్మా త్కపోతనీవ్రాంతం క్రమేణైవ బృహద్ధనం॥

13

శిఖరస్య తు తుంగార్ధం పద్మార్ధే స్తూపితుంగకం।

ద్వావింశతి భవే దుచ్చం పద్మ మధ్యర్థభాగయా॥

14

కంప మధ్వాంశ మిత్యక్తం గల మధ్వాంశమానతః।
తత్సమం చోర్ధ్వకంపం తు పద్మ మంశేన కల్పయేత్॥ 15

భూతభాగం ఘటోత్సేధం కంప మధ్వాంశమానతః।
పద్మ మంశేన కర్తవ్యం కంప మధ్యర్థమానతః॥ 16

పంచాంశం పాలికానాం తు ద్విభాగం కంప ముచ్యతే।
పద్మ మంశేన కర్తవ్యం పాకీకోచ్ఛం తు భాగయా॥ 17

అర్ధేన పద్మ మర్ధేన పద్మశేషం తు కూశ్మలం।
శిఖరాకృతివ త్కుంభం ఫలికా కూశ్మలం తథా॥ 18

నాగరే చతురశ్రం త ద్వస్వశ్రం ద్రావిడే శిరః।
వృత్తం వేసరహర్మ్యే తు శిరసో వర్తనం క్రమాత్॥ 19

నానాపత్ర లతాభి స్తు శిఖరం తు సుభూషయేత్।
లక్షణం శిఖరస్యైవం నాసికాలక్షణం శృణు॥ 20

ఇతి కాశ్యపశిల్పే శిఖరలక్షణమేకవింశః పటలః

తా॥ శిఖరము యొక్క చివరవరకు పద్మము యెత్తు చేయవలెను పద్మము యొక్క విస్తారమును శిఖా. చేసి అందు భా. కుంభము యొక్క అడుగున సన్నము చేయవలెను. దానిని శి ఖా. చేసి అందు 1 భా. కుంభము యొక్క మెడను చేయవలెను. ఆమెడ విస్తారమును శి రెట్లు చేసి పాలికను చేయవలెను. దానిని శి ఖా. చేసి అందు 1 భా. మొగ్గను చేయవలెను. పాలినాలము యొక్క విస్తారము కంధరము మొదలయిన వానియందు వల్లిక యొక్క పై భాగమువరకు వృద్ధిచేయవలెను శిఖరము యొక్క మధ్యనుండి చివరవరకు క్రమముగా తగ్గించవలెను. అనగా శిఖరము యొక్క మధ్యనుండి వాజనము యొక్క ప్రదేశమువరకు తగ్గించవలెను. అక్కడినుండి కపోతము యొక్క నిర్గమమువరకు వరుసగా లావుచేయవలెను. శిఖరము యెత్తులో సగము పద్మమును సగము స్తూపి చేయవలెను. శిఖరము యొక్క యెత్తును 32 భా. చేసి పద్మము 1½ భా, కంపము ½ భా, గలము ½ భా, ఊర్ధ్వకంపము ½ భా, పద్మము 1 భా, కుంభము 1 భా, కంపము ½ భా, పద్మము 1 భా, కంపము 1½ భా, పాలిక 5 భా, కంపము 2 భా, పద్మము 1 భా, పాలిక 1 భా, పద్మము ½ భా, మొగ్గ ½ భా. శిఖరము యొక్క ఆకారమువలె కుంభమును చేయవలెను ఫలిక యొక్కయు పద్మముకుళము యొక్కయు ఆకారములనుగూడ చక్కగా శిఖరము యొక్క చివరకు సరిపోవునట్లు చేయవలెను. నాగరజాతి శిఖరము నలుచదరముగాను, ద్రావిడజాతి శిఖరము 8 కోణములుగాను, వేసరజాతి శిఖరము గుండ్రముగాను చేయుచు అనేకవిధములైన లతలతోను పత్రములతోను అందముగా చేయవలయును. శిఖరలక్షణమును చెప్పియుంటిని. ఇక నాసికాలక్షణమును చెప్పెదను వినుము.

శిల్పరత్నము 32 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ తారా త్పంచ త్రిభాగం నా సవ సప్తాంశ మేవ వా!
త్రయోదశాంశ రుద్రాంశం విమానానాం విభాగతః॥ 1
- అత్యష్టి తిధిభాగం వా వేద రామాంశకం తు వా!
ష ట్పంచాంశం తు వా నాగ సప్తభాగ మథాపివా॥ 2
- విస్తారార్థంతు వా కుర్యా దష్టధా శిఖరోదయం!
వైదేహం మాగధం చాపి కౌరవం కౌసలం తథా॥ 3
- కౌరసేనం చ గాంధారం క్రమే శావంతికం స్మృతం!
వ్యాసార్థం శిఖరోత్సేధం కించిన్నూనం చ మానుషం॥ 4
- వ్యాసార్థం తుంగమాద్యం తు తత్తుంగే సప్తభాజితే!
ఏకైకాంశ వివృద్ధ్యాష్టా భవంతి ఖరోదయాః॥ 5
- వ్యామిశ్రకం కలింగం చ తథా కౌశికమేవచ!
వైరాటం ద్రావిడం చైవ బాహ్లికం కౌల్లకం పునః॥ 6
- తథా శౌండిక మి త్యేతే వ్యామిశ్రాది యిపోదయాః!
ఏతే దేవవిమానానాం పాపం డాశ్రమిణాం తథా॥ 7
- ప్రతిలోమ కులానాం తు విశేషేణ శుభావహాః॥

తా॥ విస్తారమును 5 భా. చేసి అందు 3 భా. గాని, లేక 9 భా చేసి అందు 5 భా. గాని 13 భా. చేసి అందు 11 భా. గాని, 7 భా. చేసి అందు 5 భా గాని, 4 భా. చేసి అందు 3 భా. గాని, 6 భా. చేసి అందు 5 భా. గాని, 8 భా. చేసి అందు 7 భా. గాని, విస్తారములో సగము గాని, యిట్లు 8 విధములుకలవు. వైదేహము, మాగధము, కౌరవము, కౌసలము, కౌరసేనము, గాంధారము, అవంతికము వ్యాసములో సగము శిఖరము యెత్తునకు కొంచెము తగ్గితే మానుషము వ్యాసములో సగమును మొదటిదానిని గుర్తించి దానిని 7 భా. చేసి ఒక్కొక్క భా. కలుపుచు రాగా శిఖరముయొక్క భేదములు 8 అగును. మరియు వ్యామిశ్రమము, కలింగము, కౌశికము, వైరాటము ద్రావిడము, బాహ్లికము, కౌల్లకము, శౌండికము ఈయెనిమిది పాపండాశ్రమములకును తక్కువ జాతివారలకును పనికి చుచ్చుని చెప్పినాడు.

శిల్పరత్నము 32 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ వలభీ బాహ్యతుల్యం వా తదర్థం వా త్రిపాదకం!
చతురశ్రం చ వృత్తం చ షడ శ్రాష్టాశ్ర మేవ చ॥ 21
- ద్వాదశాశ్రం షోడశాశ్రం పద్మకుడమలసన్నిభం!
తథా కమలసంకాశం దీర్ఘం వృత్తం చ కోమలం॥ 22

తద్విశాలే తు భూతాంశం సార్వపేదాంశం విస్తృతం:

అబ్జతారం త్రిభాగం చ త త్రిభా గై కభాగికం॥

64

పద్మస్యోపరి కర్ణం స్యాత్తత్త్రిధా కుంభవిస్తృతం।

కుంభతారం నవాంశం చ భాగం దండవిశాలకం॥

65

దండతార త్రిధా పాలి భాగై కం కుశ్మలం తథా।

మహాబ్జ మష్టదశం కుర్యా చేషం యుక్తా ప్రయోజయేత్॥

66

తద్వ్యయం విహృతం చాథ స్తదర్థమాధారపట్టికా।

తదర్థం చ తథా పట్టం స్యా త్తద్వ్యయం పద్మంతదధః॥

67

శేషం తు కుశ్మలం కుర్యా ద్విస్తారం యు క్తితోన్యసేత్।

లీలాం వా చేష్టకం దారు లోహం చైవ ప్రకల్పయేత్॥

68

తా॥ శిఖరము యొక్క యెత్తును 17 భాగములు చేసి అందు పాలిక 1½ భా, వాజనము ½ భా, పద్మము 3 భా, గలము 1 భా, కంప పద్మము ½ భా, కుంభము 2 భా, దలపద్మము 1½ భా, దండము 3 భా, కంపపద్మము ½ భా, వాజనము ½ భా, కంపము ½ భా, పద్మము ½ భా, మొగ్గ 2 భా, దండమునకు మధ్యనుండవలెను. ఇట్లు అలంకారముగా చేయవలెను. లేక స్తూపిక యెత్తును దండము కొలతతో చేయవచ్చును. పాలిక 1 దండము, పద్మము 3 దండములు, గజము 1 దండము, కుంభము ½ దండములు, ఊర్ధ్వపట్టము 1 దండము, మొగ్గ 2 దండములు, మిగిలినది మధ్యదండమును చేయవలెను. చక్కగా అలంకారమును చేయవలెను. శిఖరముయొక్క విస్తారమును 5 భాగములు చేసి అందు పాలిక 3 భా, దాని విశాలమును 5 భాగములు చేసి అందు 4½ భాగము విస్తారమును చేయవలెను. పద్మముయొక్క విస్తారమును 3 భాగములు చేసి అందు 1 భాగమును యెత్తు చేయవలెను. పద్మముపైన కర్ణమును అదే కొలతను చేయవలయును కుంభముయొక్క విస్తారము కర్ణముకంటె 3 రెట్లు చేయవలెను. కుంభముయొక్క విస్తారమును 9 భాగములు చేసి అందు 1 భాగము దండముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. దండముయొక్క విస్తారమునకు 3 రెట్లు పాలికను చేయవలెను. తరువాత మొగ్గను 1 భాగము చేయవలెను. మహాపద్మమునకు దశములు 3 చేయవలెను. మిగిలిన పనులు ఆలోచనతో చేయవలెను. ఆ రెండును వదలి వాని దిగువ అందులో సగము ఆధారపట్టికను చేయవలెను: ఆధారపట్టికలో సగము పట్టమును చేయవలెను. ఈ రెంటికిని దిగువ పద్మమును రచించవలెను. మిగిలినది మొగ్గను చేయవలెను. ఆ మొగ్గయొక్క విస్తారము యు క్తితో చేయవలెను. శిలలతోను ఇటుకలతోను దారువుతోను లోహముతోను చేయవచ్చును.

32. నాసికా లక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 2వ పటలము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ నాసికాలక్షణం పరం।
 లలాటనాసికా ఖ్యాతం శిఖరే తార సదృశం॥ 1
- శిఖరస్య తు విస్తారం త్రి చతు ష్పంచ భాగయా।
 క్రమా న్నాసీవిశాలాంశ ముత్త మాధమ మధ్యమాః॥ 2
- మహానాసీ తు విఖ్యాతా త్రివిధా సా ప్రకీర్తితా।
 సమం త్రిపాద మర్థం వా శిఖరే నాసీప్రకంః॥ 3
- తత్తార త్రి చతుర్థాంశ హీనం శీరోదయం భవేత్।
 నాసికాతుంగ మాఖ్యాతం తదర్థోచ్చ మథాపివా॥ 4
- గలాదుపరి తత్తుంగం నాసికానాం ప్రకీర్తితం।
 శక్తిధ్వజం తదూర్ధ్వేన నాసీతుంగార్థ ఏవవా।
 త్రిపాదం వా త్రిభాగైకం భాగం వా స్యాత్ తదున్నతం॥ 5
- తచ్చక్తి ధ్వజ తుంగం తు గుణభాగ విభాజితే।
 ద్విభాగం కిన్నరీ వక్త్రం తచ్ఛేషం గలమానకం॥ 6
- దండం తద్గల సారం స్యాత్ ద్విగుణం కిన్నరీముఖం।
 ఏవం శక్తిధ్వజం కార్యం తదూర్ధ్వే త్రి శిఖం న్యసేత్।
 శక్తి ధ్వజోపరిష్ఠంతు పత్రం వాఽథస సూనకం॥ 7
- కిన్నరీ వక్త్ర తుంగం స్యా త్సమం శూలోదయం భవేత్।
 పత్రం చోక్తేన మానేన యథా సౌందర్య మాచరేత్॥ 8

తా॥ నాసికయొక్క లక్షణము చెప్పుచున్నాడు. ముఖనాసయొక్క విస్తారము శిఖరము యొక్క విస్తారముతో సమానముగా నుండవలెను. శిఖరముయొక్క విస్తారమును 1-1-1 భాగములు చేసి అందు ఒక్కొక్క భాగము విశాలము చేసిన యెడల మనుషగా ఉత్తమము. మధ్యమము. తదమము అగును ఇట్లు మూడు విధములుగ మహానాసిక చెప్పబడి యున్నది. శిఖరమున నాసిక యొక్క నిర్ణయము విస్తారముతో సమానముగాని ముప్పాతికవంతుగాని సగముగాని చేయవచ్చును. ముఖనాసిక యొక్క విస్తారములో 1వ వంతుగాని, 4వ వంతుగాని, తగ్గించియైన శిఖరమును చేయ వలయును. లేక అందులో సగముకూడ చేయవచ్చును. గలముయొక్క పైభాగమున నాసిక యుండవలెను. దానిపైన శక్తిధ్వజము నాసిక యెత్తులో సగముగాని ముప్పాతికవంతుగాని లేక కూడవ వంతుగాని యుండవలెను. ఆశక్తిధ్వజమును 1 భాగములుచేసి 2 భాగములు కిన్నర

ముఖములును మిగిలిన భాగము గలమును చేయవలెను. 1 దండము గలమును, 2 దండములు కన్నర ముఖములును, పైన శిఖరములును ఇట్లు శక్తిర్బజమును చేయవలెను. దాన్ని పత్రముగాని పుష్పముగాని చేయవలెను. కన్నర ముఖముతో సమానముగా శూలమును చేయవలెను. పత్రము అందముగా చేయవలెను.

శ్లో॥ విస్తారం ముఖ పట్టాస్తు దండం వా ధ్యర్థమేవ వా।

నీవ్రం తదష్ట భాగం వా కర్ణకోచ్చం తదున్నతి॥

వల్లీ మండల చిత్రా ద్యైర్భూషయే స్మృఖపట్టికాం॥

9

ముఖపట్ట్య వశేషం తదవగాఢ ముదాహృతం।

త దధస్థిత పట్టిఖ్యాం త్రిణాల్య ప్రతిభూషితం॥

10

శూలాభం వా స్థలాభం వా సవ్యాలం వా సనాటకం।

మాలికా కూటకోష్ఠాది మండి తం వా విమానవత్॥

11

చిత్ర పత్రాఖ్య మకర తోరణాఢ్య మథాపి వా।

తోరణాభ్యంతరే లక్ష్మీః సాభిషే కాంబుజాసనా॥

12

నానావిదై స్తథా న్యైర్వా నాసి గాఢం తు మండయేత్।

సుభద్రం తు మహానాసీ పాదం సర్వాంగ సంయుతం॥

13

ఉత్తరం వాజనం చాబ్జం క్షేపణం నాసికా దధ।

కల్ప యిత్వా విశేషేణ కంఠస్తారాది సూనతః

14

ఊర్ధ్వ భూస్తంభ తారం వా త్రిపాదం వాఽర్థమేవ వా।

నాసికాస్తంభ విస్తారం కర్ణోచ్చం తు తదున్నతం॥

15

వస్వశ్రం వాఽథ వృత్తం వా యుగాశ్రం వా తదాకృతి।

నాసికా యాస్తు విస్తారాద్ ద్విదండం వా త్రిదండకం॥

16

హీనం శేషం విశాలం స్యా న్నాన్యంప్రి బాహ్య సీమకం।

నాసికాంప్రి ద్వయోర్మధ్యే దిజ్జూర్తి స్థాపనం కురు॥

17

తా॥ ముఖపట్టికయొక్క విస్తారమును 1 దండముగాని, 1½ దండముగాని చేయవలెను. అందు కివ భాగమును నిర్ణయము చేయవలెను. కర్ణముయొక్క యెత్తుతో సమానముగాను, లతలతోను పత్రములతోను అలంకారముగాను చేయవలెను. ముఖపట్టిక పోగో మిగిలినది అవగా ఢము (దిగువ ప్రదేశము). దిగువ పట్టికలను త్రినాలములచేత నలంకరించ వలెను. శిఖరముతో సమానముగాని, పట్టికతో సమానముగాని, వ్యాలములతోగాని, నాట్యరూపములతోగాని అలంక

రించవలెను. విమానమునకువలె కూటములకును సోపానములకును తోరణము రచించవలెను. చిత్ర తోరణముగాని, పత్రతోరణముగాని, మృతతోరణముగాని చేయవచ్చును ఆ తోరణముమధ్య యేనుగులు తొండములతో జలమును చిమ్ముచున్నట్లును, పద్మములపై లక్ష్మీదేవి కూర్చుండినట్లును చేయవలెను. ఇంకను అనేక విధములైన చిత్రములతోను నాసికయొక్క గాఢమును (దిగువ ప్రదేశమును) అలంకరించవలెను. ముఖభద్రమును పేరుగల మహానాసికయొక్క స్తంభమునకు ఉత్తరము, వాజనము, పద్మము, శ్రేణిము మొదలగు అన్నిరూపములను కల్పించవలెను. అది నాసికకు దిగువ కంఠము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. నాసిక యొక్కయు స్తంభముయొక్కయు మధ్య ప్రదేశమున సందీశ్వరుడు మొదలగు వారిని నిర్మించవలెను.

శ్లో॥ మహానాసి మిదం ప్రోక్తం క్షుద్రనాసి విధిం శృణు॥

సార్థదండం ద్విదండం వా త్రిదండం వాఽథ ఏస్తృతం॥

18

తత్తార త్రిదతుర్దాంశ హినశేషం త దున్నతం॥

కపోతాలంబనాత్ క్షుద్రనాసికోచ్ఛం తు కల్పయేత్॥

19

ప్రతివాజన సీమాంతం తస్య శక్తి ధ్వజోన్నతం॥

తదుచ్ఛం తు త్రిభాజ్య కంఠ మేకాంశ మానతః॥

20

శేషం కిన్నరీ వక్త్రౌ ద్వా తారం యుక్తి వ శా న్నయేత్॥

నాసి తార్దం గాఢం స్యాత్ గాఢార్దం ముఖ పట్టికా॥

21

నాసిం తలాదిభి ర్భూష్య నానాలంకార సంయుతం॥

పాదం ప్రతి కపోతేషు కల్పయేత్ స్వస్తికాకృతి॥

22

మధ్యే చ కూట శాలానాం పంజరే చాల్ప నాసికం॥

కల్పయేత్తు విశేషేణ శిఖరే భద్రనాసికం॥

23

శాలాగ్రే తు ప్రకర్తవ్యా లలాటాఖ్యా తు నాసికా॥

నాసికా లక్షణం ప్రోక్తం తతః ప్రాసాదమానకమ్॥

24

ఇతి కాళ్యపశిల్పే నాసికలక్షణం ద్వావింశః పటలాః

తా॥ క్షుద్రనాసికయొక్క విధానమును చెప్పుచున్నాడు. విస్తారము దండముగాని, 2 దండములు గాని, 3 దండములు గాని చేయవలెను ఆవిస్తారములో 3వ వంతుగాని 4వవంతుగాని తగ్గించి మిగిలినది యెత్తు చేయవలయును కపోతముయొక్క ఆధారమునుండి క్షుద్రనాసికపు యెత్తును నిర్మించవలెను. ప్రతి వాజన ప్రదేశమువరకు దానియొక్క శక్తి ధ్వజము యెత్తును చేయవలెను. ఆ శక్తి ధ్వజముయొక్క యెత్తును 3 భా. చేసి అందు 1 భా. కంఠమును చేయవలెను మిగిలిన 2 భాగములు కీన్నరీ ముఖములను చేయవలెను. ఈపనులు యుక్తితో చేయవలెను. నాసిక యొక్క విస్తారములో సగము గాఢమును చేయవలెను. అందులో సగము ముఖపట్టికను

చేయవలెను. నాసికను ఆ యా రూపములతో నలంకరింప వలయును. కర్ణతముండినచోట స్తంభమును నలుచదరముగా చేయవలయును. మధ్యను, కూలుళాః ల యందును, పరివరమునను, యుద్రనాసికను రచించవలెను. శిఖరమున భద్రనాసికను నిర్మించవలెను. శాలయొక్క ముందుభాగమున ముఖ నాసికను సృజించవలెను. మూడు విధములకు నాసికలయొక్క లక్షణములను చెప్పియుంటిని. ఇక ప్రాసాదముయొక్క పరిమాణమును చెప్పెదను.

33. స్తూపి కా ల క్షణ ము

శిల్పరత్నము 33 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ శిఖరే స్తూపికాస్థానే కార్యా మూర్ధైష్టకా తథా।

తత ఆచ్ఛాద్య శిఖరం ద్రవ్యైః కార్త స్వూదిభిః

2

స్తూపి దండం సమాచ్ఛాద్య కలశం చైవ విన్యసేత్।

పద్మతారా త్పపాదం స్యాత్ స్తూపి కుంభ విశాలకం॥

3

విస్తారేణ సపాదం వా సార్థం వా స్తూపికోచ్చయం।

పంకజం తోరణం స్రక్చ క్షేపణం పత్రక్షేపణం॥

4

ధృక్చ కంపం చ పద్మం చ వేత్రత్రితయ కుడ్యలౌ।

ఏవం తస్యై వావయవం యథా శోభం సమాచరేత్॥

5

చతురష్ట ద్వీరష్టాశ్రం సధారం వర్తులం తు వా।

స్యాదాకృతిః సురోర్విశ విప్రాణాం చ విశాం మతమ్॥

6

తా॥ శిఖరమున స్తూపిక యుండవలసినచోట తలను ఇటుకలనుంచి శిఖరమును కప్పవలెను. బంగారముతోగాని, కనీసము యినుముతోగాని, స్తూపికీలమును చేయవలెను. దానిమీద కలశము నుంచవలెను. పద్మముయొక్క విస్తారమును 4 భాగములుచేసి అందు ఒక భాగమును కలిపి కలశము యొక్క విస్తారమును చేయవలెను. విస్తారమును నాలుగుభాగములుచేసి అందు 1 భాగమును కలిపిగాని లేక సగము కలిపిగాని కలశము యొక్క యెత్తును చేయవలెను. పద్మము, తోరణము, పూలదండ, క్షేపణము, పత్రక్షేపణము, అంతరితము, కంపము, పద్మము, వేత్రములుమూడు, మొగ్గ ఇట్లు అన్ని అవయవములతో స్తూపిని చేయవలెను. 4, 8, 16 కోణములుగాను లేక గుండ్రముగాను చేయవచ్చును.

34. స్తూపి కీ ల ల క్షణ ము

మానసాసము 18 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ స్తూపి కీలాయతం తారం లక్షణం వక్ష్యతేఽధునా।

ఊర్ధ్వ భూమ్యా యథా పాదం తస్యా యామం సమం తు వా॥

71

- గలోచ్చా ధ్యర్థం తుంగం వా స్తూపి కీలాయతం తథా।
తద్విష్కంభ సమం వ్యాసం స్తూపి కీలస్య మూలకే॥ 72
- అథ వాంగులమానేన కీల మూల విశాలకం।
త్రి చతుర్విం శాంగులం లోహే దారుకీలం తు (వా) పూర్వవత్॥ 73
- కీలాయామం త్రి భాగైకం మూలే వేదాశ్ర మీరితం।
మధ్యే చాష్టాశ్ర సంయు క్తం చాగ్రే వృత్తాకృతి స్తథా॥ 74
- ఏకాంగులాగ్ర విస్తారం మూలాగ్రాం తం ఉయం క్రమాత్।
అథవా శిఖరాకారం కీలం మధ్యాకృచి స్తథా॥ 75
- స్తూపికీల విస్తృతిః ప్రిగుణాస్యాత్। చదృహిశ్చరణ దైర్ఘ్యముచ్యతే।
కీలాధార ః స్తృతార్థ (౦) తద్దనం। కీలమూల మథ తత్ర యోజ్యతాం॥ 76
- తామ్రజం చాయసం దారు (జం) లభేత కీలం ప్రకల్పయేత్।
ఖదిరం చందనం చైవ తింత్రిణీ సాల మేవచ॥ 77
- ఉక్తవ ద్దారు సంగృహ్య స్థపతిః స్థాపకైః సహ।
తత్కాలే జపయే ద్విద్వాన్ స్తూపికీలస్య వక్త్రకం॥ 78
- ఋజ్వంగం చ న భిన్నం చ తక్షణా తక్షకేన తు।
స్తూపికీల మిదం ప్రోక్తం తదూర్ధ్వేష్టక లక్షణం॥ 79
- మానం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాత్తత్పుంస్త్రీచేష్టకాంవిదుః।
మూలాగ్రం చ సమతారం తు చేష్టకం పురుషం స్మృతం॥ 80
- ఆనుపూర్వం కృశం తారం వనితా చేష్టకా తథా।
శిలాహర్యే శిలాయుక్తం చేష్టకే చేష్టకా తథా॥ 81
- పుంవిమానే చ పురుషం వనితాయాం వనితాం క్షిపేత్।
శిలా సంగ్రహకాలే తు జపయే త్పుంస్త్రీయం తథా॥ 82
- ఏషా మూర్ధ్విష్టకా ప్రోక్తా లుపాలక్షణ ముచ్యతే॥

తా! స్తూపికీలముయొక్క లక్షణము చెప్పుచున్నాడు. పైఅంతస్తుయొక్క స్తంభము యెంత యుండవలయునో అంత యెత్తుగాని, గలముయొక్క యెత్తులో సగము కలుపుకొనిగాని, యెత్తును చేయవలెను. పై అంతస్తుయొక్క స్తంభ మెంత విస్తారముండునో స్తూపికీలము మొదలు అంత యుండవలెను. లేక స్తూపిక మొదలు 4 శి అంగులముల విశాలము కలిగియుండవలెను. మేల్గును

యినుముతోగాని, చండ్ర మొదలగు గట్టి కట్టతోగాని చేయవచ్చును. ఆ వేళయొక్క పొడవును స్తూపికలో మూడవవంతు చేయవలెను. మొదలు 4 కోణములు మధ్య 8 కోణములు, చివర గుండ్రము. మొదలునుండి చివరకు క్రమముగా సన్నముచేసి చివర మాత్రము 1 అంగులము లాపుండునట్లు చేయవలెను. లేక శిఖరము యొక్క ఆకారమును మేళయొక్క మధ్యను మొదలు కంటే 3 రెట్లు విస్తారముగా వెలువలి స్తంభముయొక్క నిడివిని చేయవలెను. స్తూపియొక్క విస్తార ములో సగము దాని లావును చేయవలెను. ఆ మేళయొక్క మొదలును అచ్చట కలుపవలెను. రాగితోను, ఇనుముతోను, చండ్ర, చందనము, చింత, మద్ది మొదలగు గట్టి చేవగల కట్టతోను శాస్త్రోక్తముగా చేయవలెను. శిల్పాచార్యుడు సుముహూర్తమున స్తూపి కీలమును వంకరగాని, పగులుగాని, తొట్టుగాని లేకుండ చక్కగాచేసి అచ్చట స్థాపించవలెను. దానిపైన యిటుకలను పురుష దేవాలయములకు పురుషేష్వరములకు, స్త్రీ దేవతాలయములకు స్త్రీ యిష్టకములను ఉంచ వలెను. మొదలు చివర సమానమైన కొలతగలవి పురుషేష్వరములు మొదలు యెక్కువ చివర తక్కువ కలవి స్త్రీ యిష్టకలని తెలియవలెను. ఇట్లు శిఖరము, యిటుకలను స్థాపించవలెను.

30. స్తూపికీల ప్రతిష్ఠా విధానము

మానసారము 18 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ స్తూపికీల ప్రతిష్ఠాం చ విధినా వక్ష్యతే లభునా।
ప్రాసాదాభి ముఖేవాఽపి చోత్తరే చైశతే లపివా॥ 169
- యాగమండపం సంకల్ప్య చోక్తవల్లక్షణాన్వితం।
అంకురార్పణ మాదౌచ కారయే దధివాసనం॥ 170
- మండపే స్థండిలం కృత్వా శాలిభిశ్చ స్థలంన్యసేత్।
పంచ వింశత్పదం న్యన్య శుద్ధతండుల రేఖయా॥ 171
- దర్భైరాస్తీర్య తత్పశ్చాత్పాద ప్రక్షాళనం కురు।
తత శ్చాచమనం కుర్యా త్సకలీకరణం కురు॥ 172
- పుణ్యాహం వాచ యిత్వా తు స్థపతి ర్బ్రాహ్మణైః సహ।
బ్రహ్మాది దేవతానాం చ గంధపుష్పాది ధూపకైః॥ 173
- స్తూపికీలం సముద్ధృత్య స్థండిలోపరి విన్యసేత్।
కీలన్య పరితోదేశే నిక్షిపే చ్చతు రిష్టకాం॥ 174
- తద్బహిః పరితః శుద్ధ తోయపూర్ణాన్ ఘటాన్ న్యసేత్।
ఈశస్యాంతః ప్రదేశేతు మూలకుంభం వినిక్షిపేత్॥ 175

ససూత్రాంగాన్ సవస్త్రాన్ చ సకూర్చాన్ రుద్రపల్లవాన్ ।

సవిధాన ఫలయుక్తాన్ పరితోష్ట ఘటాన్ న్యసేత్ ॥

176

కీలన్య పూర్వదిగ్దేశే రత్నం హేమం చ నిక్షిపేత్ ॥

నవ వస్త్రేణ సకూర్చాం చాచ్ఛాద్య రత్నపాత్రకం ॥

177

స్తూపికిలం చ సంధాద్య నవవస్త్రేణ కూర్చకం ।

ఆరాధ్య మూలకుంభే తు భువనాధిపతిం జపేత్ ॥

178

తా॥ స్తూపియొక్క మేకను స్థాపించు విధానమును చెప్పచున్నాడు. ప్రాసాదమున కెదురుగా గాని లేక ఉత్తరపువ్వునగాని లేక యీశాన్యమునగాని ప్రతిష్ఠా యజ్ఞమండపమును చేయవలెను. శాస్త్రమునందు చెప్పబడినట్టిగా యజ్ఞశాలను కల్పించవలెను. మొదట అంకురార్పణముచేసి అధివాసము చేయవలెను. మండపమున గోమయముతో అరికిన నేలయందు శాలిధాన్యము నుంచ వలెను. బిగదులు నలుచదరముగా యేర్పడుచున్న తెల్లని వరిబియ్యముతో కేళిలను గీయవలెను. దానిపై దర్శలనుంచి పాదప్రక్షాళనమును చేయవలెను. తరువాతి ఆచరణముచేసి శకలమును పేరు గల వాస్తుమండలమున పుణ్యాహవాచనము న్నడపఁ బ్రాహ్మణులతోసహా చేయవలయును. బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలను గంధము, పుష్పము, ధూపము మొదలగు 16 విధములగు ఉపచారము లతో పూజించవలెను. స్తూపి కీలమును తీసి అరికిన నేలపై నుంచవలెను దానిచుట్టను నాలుగు ఇటుకల నుంచవలెను. ఆ ఇటుకల వెలుపల చుట్టును శుద్ధోదకముతోగూడిన పూర్ణకుంభముల నుంచవలెను. ఈ శాన్యమున ప్రధాన కుంభము నుంచవలెను. ఆ కుంభమునకు సూత్రమునుజుట్టి నూతన వస్త్రమును దర్శలును 1. విధములగు పల్లవములును, మారేడుపండును దానియందుంచ వలెను. చుట్టును 8 ఘటముల నుంచవలెను. ఆ యెనిమిది ఘటములుకూడ ప్రధాన కలశముతో సమానముగా నిలంకరించవలెను. స్తూపి కీలముయొక్క తూర్పువైపున రత్నములను సువర్ణమును ఉంచవలెను క్రొత్తవస్త్రము దర్శలతోకూడ రత్నములు, సువర్ణము నుంచిన పాత్రమును కప్పవలెను. స్తూపి కీలమునుగూడ అదేవిధముగా నూతన వస్త్రముతో కప్పవలెను. ప్రధానకుంభమున లోకాధి పతియైన భగవంతుని ఆవాహనము చేసి యోగోపచారములతో పూజించవలయును. శక్తికొలది జపమునుకూడ చేయవలయును.

శ్లో॥ గంధ పుష్పైః సమభ్యర్చ్య నైవేద్యాని నివేదయేత్ ।

ధూపదీపం దద్యాత్పశ్చాన్నుత్త గీతాది ఘోషణైః ॥

179

ఇంద్రాది చాష్టకుంభానా మష్టశక్తీః ప్రపూజయేత్ ।

ప్రణవాది నమోఽంతేన తత్తన్నామ్నా ప్రపూజయేత్ ॥

180

స్తూపికిలం సమభ్యర్చ్య గంధ పుష్పైశ్చ ధూపకైః ।

కుండే వా స్థండిలే వాఽపి హోమం కుర్యాత్త దగ్రకే ॥

181

- సమిధాది చదులాజాన్ ప్రత్యేకం పంచవింశతిః।
హృల్లేఖ బీజముచ్చార్య ప్రణవాది నమోఽంతకం॥ 182
- వ్యాహృత్యస్తే తతః లిప్తి స్థండిలే ప్రాంతమాశ్రయేత్।
దద్యాద్దేవాలయే కీలం ధ్యాత్వా తత్పర రూపకం॥ 183
- తత్తన్మంత్రం సముచ్చార్య చార్చయేత్ స్తూపికిలకం।
తత్తద్దేవాసనం ధ్యాత్వా చతుర్మూర్ధేష్టకాన్ సుఖీః॥ 184
- నవవస్త్రేణ గోప్యంగా మిష్టకై రక్షరం లిఖేత్।
ప్రాగాదిషు కకరాదీన్ వర్ణాన్ శస్త్రేణ లేఖయేత్॥ 185
- స్తూపికిల చతుర్దిక్షు సూత్రం ప్రాగాది వేష్టయేత్।
శ్రీవత్సాకార మగ్రే తు వస్త్రం ధృత్వా లిఖేద్బుధః॥ 186
- స్వస్తి వాచన ఘోషేణ జయశబ్దాది మంగలైః।
గైరికం వైమధుక్షీరం స్వర్ణతూలికయా లిఖేత్॥ 187

తా॥ లోకాధిపతియగు పరమేశ్వరుని గంధపుష్పాదులతో పూజించి ధూప దీపములతోను నృత్యగీతాది మంగళధ్వనులతోను నైవేద్యమును నివేదనముచేసి యింద్రుడు మొదలగు దిక్పాలురను అష్టశక్తులను అష్టకుంభములయందు పూజించవలెను. ఆ యా దేవతలను ఓంకారము మొదలుగను ననుః అంతముగను ఆ యా దేవతల పేదలతో పూజించవలెను. స్తూపి మేకును పూజించి గంధము పుష్పము ధూపము మొదలగువానిచేతను కుండమునగాని లేక అలికిన నేల యందుగాని దాని ముందువ్రదేశమున హోమమును చేయవలెను. తరువాత శిల్పాచార్యుడు వేద పఠనముతో స్థంభిలముయొద్దకు రావలెను. దేవాలయమునందు కీలమును ఆ దేవుని స్వరూపముగా ధ్యానించి ఆ యా మంత్రముల నుచ్చరించుచు స్తూపియొక్క మేకును పూజించవలెను. ఆ యా దేవతలయొక్క పీఠములను ధ్యానించి నాలుగు మూర్ధేష్టకలను సూతన వస్త్రముతోకప్పి స్తూపిని యిటుకలతో అక్షరములను లిఖించి తూర్పు మొదలగు నాలుగు దిశలయందు కకారము మొదలుగా అక్షరములను శస్త్రముతో లిఖించవలెను స్తూపి కీలముయొక్క నలుదిశలయందు తూర్పు మొదలుకొని వ్రదక్షిణాశ్రమముగా సూత్రమును చుట్టివలయును. దానిముందు శ్రీవత్సము యొక్క రూపమును, వస్త్రమును ధరించి లిఖించవలెను. స్వస్తివాచనము శుభవాద్యము మొదలగు వానితోగూడి బంగారము, తేనె, పాలు మొదలగువానితోనహ బంగరపు శలాకతో లిఖించవలయును.

- శ్లో॥ విసృజ్యాచ్చాదనంతత్ర వత్సగోకన్యకైః సహ।
మధు సర్పిర్ధాన్యరాశిం దర్శయే చ్చిల్పవిత్తమః॥ 188
- ఆరాధ్య గంధ పుష్పైశ్చ సర్వ మంగల ఘోషణైః।
నానావస్త్రేణ సంవేష్ట్య పుష్పమాల్యై రలంకృతం॥ 189

- లంబకూర్చుం సమభ్యర్చ్య గ్రామాదీనాం ప్రదక్షిణం।
స్తూపికిలం సమాదాయ చారురోహ విమానకం॥ 190
- పాలికోపరి వప్రాంతే నాసికోపరి ప్రాంతేచ।
రత్నగర్తం తు సంకల్ప్య కీలం ప్రాద్ధర్శనం న్యసేత్॥ 191
- నవరత్నైశ్చ లోహైశ్చ తత్తన్మంత్రేణ చార్చయేత్।
త్రిత్రికోష్ఠే తు తద్గర్తే మధ్యే స్వర్ణం వినిక్షిపేత్॥ 192
- ఇంద్రే తామ్రం వినిక్షిప్య యాయ్యే నిక్షిప్య చాయసం।
పశ్చిమే త్రపు విన్యాసం చోత్తరే రజతం క్షిపేత్॥ 193
- మధ్యే తు పద్మరాగం తు వజ్రం చైవేంద్ర కోష్ఠకే।
విద్రుమం చాగ్నికోణే తు యామ్యే నీలం తు విన్యసేత్॥ 194
- నైరృత్యే పుష్యరాగం తు ప్రత్యజ్మరకతం క్షిపేత్।
వైడూర్యం చ న్యసే ద్వాయా సౌమ్యే గోమేధికం న్యసేత్॥ 195
- మౌక్తికం నిక్షిపే దీశే తత్త ద్వేవాన్ స్వనామతః।
ప్రణవాది నమోఽంతేన చోచ్ఛరన్ రత్నం విన్యసేత్॥ 196

తా॥ తరువాత ఆచ్ఛాదన వస్త్రమునుతీసి శిల్పాచార్యుడు దూడతో గూసిన యావును, కన్యలను, తేనె, నేయి, ధాన్యరాశి, పుష్పములు, ఫలములు మొదలగు మంగళ వస్తువులను చూపించవలెను. గంధ పుష్పాదులతో పూజించి సమస్తమైన మంగళవాద్యములతో అనేకవిధములైన నూతన నూతన వస్త్రములను చుట్టి పూలదండలతో నలంకరించి పొడవైన దర్భలతోను పూజించి గ్రామ ప్రదక్షిణముచేసి స్తూపి కీలమునుతీసి దేవాలయముయొక్క శిఖరమునను పాలిక పై భాగమున నున్న వస్త్రముపైనను, నాసికపై భాగమును, గుంటలనుచేసి యందు రత్నములను సువర్ణము మొదలగు లోహములను ఉంచి కీలమును తూర్పుముఖముగ నుంచవలెను. సవరత్నములను లోహములను ఆ యా మంత్రములచేత పూజించి ఆ రంధ్రముయొక్క అడుగుభాగమును 9 గదులుగా చేసి, వానిమధ్యస్థానమున బంగారమును, తూర్పున రాగిని, దక్షిణమున యినుమును, పడమర తగరమును, ఉత్తరమున వెండిని ఉంచి మఱల మధ్య పద్మరాగమును, తూర్పున వజ్రమును, ఆగ్నేయమున పగడమును, దక్షిణమున నీలమును, నైరృతిస పుష్యరాగమును, పడమర మరకతమును, వాయవ్యమున వైడూర్యమును, ఉత్తరమున గోమేధికమును, ఈశాన్యమున ముత్యమును ఉంచవలెను. ఒక్కొక్క రత్నము నుంచునపుడు ఆదేవుని నామమును ఓంకారము మొదలుగాను నమః అనునది చివరగాను అగునట్లు పఠించుచు రత్నములను గుంటలయందుంచవలెను.

- శ్లో॥ స్థపతి ర్వరవేషాఢ్యః ప్రాప్తపంచాంగ భూషణః ।
సుముహూర్తే సులగ్నే చ జయ శబ్దాది మంగళైః ॥ 197
- బ్రాహ్మణైశ్చ యథాశక్తి వాచయేత్ స్వస్తివాచనం ।
స్తూపికిలం సముద్భృత్య స్థపతిః స్థాపితైః సహ ॥ 198
- ఏతద్గర్హోపరి స్థాప్య మూలమంత్రం సముచ్చరన్ ।
సూపికిలస్య పరితః స్థాపయే చ్చతు రిష్టకాన్ ॥ 199
- పూర్వాదౌ చ శకారాదీ నీశాన్యాతం క్రమా స్మ్యసేత్ ।
ప్రాజ్ మూల కుంభ ముద్భృత్య చాలయన్ తు ప్రదక్షిణం ॥ 200
- స్థపతిః స్తూపిమూర్ధాగ్రే రజ్జులే నాభిషే చ యేత్ ।
ఇంద్రాది కుంభతో యేన పూజయే చ్చతురిష్టకాన్ ॥ 201
- శుద్ధతోయేన సంపూర్య గంధ పుష్పైః సమర్చయేత్ ।
పూర్వవ త్సమలంకృత్య నై వేద్యాదీన్ నివేదయేత్ ॥ 202
- షోడశం తూషవారాంశ్చ కుర్యా ద్గంధాక్షతైః సహ ।
స్తూపిహార్యే మూర్ధ నస్తు హం సపాదః స్థితోభవేత్ ॥ 203
- సమస్తే కర్తృగాఙ్ఞాది గ్రామం రక్ష తు సర్వదా ।
సుధా గురౌదక్షైశ్చాపి చేష్టకై ర్వసుభిస్తతః ॥ 204
- స్తూపి కిలం దృఢీకృత్య వశ్చాత్ ప్రాగుక్త వత్కురు ॥ 205
- బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాది నిలయే స్తూపి ప్రతిష్ఠాం కురు ।
కుర్వాన్ త ద్యజమాన భూవనిలయే భుక్తిశ్చ ముక్తిర్లభేత్ ।
యస్మాద క్రియమాణ కర్తృ నృపయో ర్నార్యాశ్చ పీడా భవేత్ ।
తస్మా త్సర్వ సుఖప్రదం నృనగృహే కుర్యాచ్చ దేవాలయే ॥ 206
- వివ్రవాహన యుతం చ సద్గురుం । శిల్పికాది గణ వాహనం తథా ।
నృత్తగీత సహ సర్వ ఘోషజైః । సేవితాని స్వగృహం ప్రవేశయేత్ ॥ 207
- ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే విమానం విధానం నామ అష్టాదశోఽధ్యాయః

తా॥ శిల్పిచావ్యుక్తు శ్రేష్ఠమైన వస్త్ర భూషణ్యాద్యలంకారములను చేసికొని కింక వార నక్షత్రములు మొదలైనవానిని చూచి శుభగ్రవాములతో గూడిన లగ్నమున పుష్కరకాలమున మంగళవాద్యఘోషములతోను, వేదమంత్రములతోను, బ్రాహ్మణులచేత శక్తికొలిపి స్వస్తివాచ

కములను చెప్పించి స్తూపి కీలమును లేవదీసి శిల్పాచార్యుడు యజమానునితోసహా ఆ గర్తమును నుంచి మూలమంత్రమును జపించుచు స్తూపీ కీలముయొక్క చుట్టును నాలుగు యిటుకలను స్థాపించ వలెను. తూర్పు మొదలుగా ఈ శాస్త్రము వరకు వరుసగా శకారము మొదలగు బీజముల నుంచ వలెను. ముందు ప్రధానకంఠమును పైకిదీసి చుట్టునున్న అన్ని కంఠములను కదలించుచు శిల్పాచార్యుడా స్తూపియొక్క శిరోగ్రమున ఆ ప్రధాన కంఠమునందలి జలముతో నభిషేకము చేయ వలెను. వరుసగా ఇంద్రాదులను పూజించిన కంఠములయందలి జలముతోగూడ నభిషేకము చేయ వలెను. తరువాత నాలుగు యిటుకలను పూజించవలెను. శుద్ధోదకముతో నింపించి గంధ పుష్పాదులతో చక్కగా నలంకరించి పూజించి నైవేద్యమును సమర్పించవలెను. గంధ పుష్పాది పోడ శోపచారములను చేసిన పిమ్మట స్తూపిని హంసపాదమువలె నుంచవలెను. పిమ్మట స్తూపి కీలమును దైవస్వరూపముగా భావించి నమస్కరించవలెను కర్తను. గ్రామమును దేశమును ఎల్లప్పుడు కాపాడవలయు నని ప్రార్థనము చేయవలెను. స్తూపి కీలమును ఒకగులేకుండా నిలిపి బంగారము రత్నములు మొదలయిన వానితోగూడ దానిని సున్నముతోను, బెల్లపు నీళ్ళతోను గట్టిగా బిగించ వలెను. బ్రహ్మ, విష్ణువు, ఈశ్వరుడు మొదలగు సమస్త దేవతలయొక్క ఆలయముల శిఖరముల యందు స్తూపి ప్రతిష్ఠను తప్పక చేయవలయును. ఆ ప్రకారముగ చేసిరేని వారి యింటి యందు సంపూర్ణముగా ఐశ్వర్యమును, వారికి మోక్షమును లభించును. ఎవరైన శాస్త్రోక్తముగా స్తూపి ప్రతిష్ఠను చేయనియెడల ఆకర్తయును, ఆరాజు, ఆగ్రామము పీడలను అనుభవించుటయే కాక శ్రీలకుగూడ పీడ కలుగును. కనుక దేవాలయమున శాస్త్రవిధానముగ చేసిరేని సమస్త సంపదలును సుఖమును కలుగును. ఆచార్యుని బ్రహ్మరథముతోను (అనగా బ్రాహ్మణులు మోయునది) శిల్పాచార్యుడు తన శిష్యవర్గము మొదలగు వారిని యేనుగులమీదను యెక్కించి, నృత్యగీతాది శుభవాద్యములతో వారి గృహములకు బంపవలయును.

శ్లో. లుపాలక్షణము

మానసారము 38 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ స్తూపితుంగద్వయం వాఽథ విమానవశా దుదయం॥ 83

ఏతత్తు శిఖరోత్తుంగం తదర్థం గలతుంగకం॥

లుపారూపం శిఖరం స్యాత్ గ్రీవాంతం తల్పవాసనం॥ 84

ఉత్తరాది మృణాలాంతం ప్రస్తరస్యోక్తవద్గలం॥

తదూర్ధ్వే దండకం కుర్యాత్తుపమాన మి హోచ్యతే॥ 85

దేవానాం మానుషాణాం చ లుపమానం యథాక్రమం॥

అంబరం చ వియజ్ఞోతి ర్గగనం చ విహాయసః॥ 86

అనంతం చాంతరిక్షం చ పుష్కరం చాష్టధా లుపాః॥

దేవానాం హర్మ్యకే కుర్యాదుక్తమేవం పురాతనైః॥ 87

మహీ జ్యా కాశ్యపీ షోణీ చోర్వీ గోత్రా వసుంధరా।

వసుధా చాష్టదా ప్రోక్తా కారయే న్మానుషాలయే॥

88

సర్వేషాం దేవతాయోగ్యం నరాణాం చోక్తయోగ్యకం।

సురాణా ముక్తమానం య స్మర్త్యై స్త స్నేష్టం యత్పతః॥

89

శిఖరోదయ తత్తుల్యం విస్తారోన్నత మంబరం।

అష్టాంశం చైకహీనం తు షస్తారోన్నతం వియత్॥

90

సప్తభా గైకహీనం తు విస్తృతం జ్యోతిర్మానతః।

షడ్భా గైకహీనం తు విస్తారం గగనం స్మృతం॥

91

పంచభా గైకహీనం తు విస్తారం త ద్విహాయసి।

చతుర్భా గైకహీనం తు చానంతే త ద్విశాలకం॥

92

ఉత్తంగం తు త్రిభాగైక హీనం తార మంతరిక్షకం।

తుంగే ద్వ్యం కైకహీనం స్యా ద్ద్వ్యసం పుష్కర మీరితమ్॥

93

తా॥ లుపయొక్క కొలతలను చెప్పుచున్నాడు. మ్రాపి తుంగమునకు రెట్టింపుగాని, విమానము ననుసరించిగాని పొడవును చేయవలెను. ఇది శిఖరముయొక్క యెత్తు. అందులో సగము గలము యెత్తు. లుప యొక్క రూపము శిఖరము అగును. గలమువలకు దానియెత్తు. ఉత్తరము మొదలు మృతాశము వలకు ప్రస్తరమునకు చెప్పబడినట్లుగా గలముండవలెను. దానిపైన దండమును చేయవలెను. లుపయొక్క పరిమాణమును చెప్పుచున్నాను. దేవతలకును మానవులకును లుపలు యెట్లుండవలెనో పరుసగా చెప్పుచున్నాను. అనంతము, అంబరము, వియత్తు, జ్యోతి, గగనము, విహాయరము, అంతరిక్షము, పుష్కరము ఈ 8 దేవతాహర్యములకును, మహి, జ్యా, కాశ్యపి, షోణి, చోర్వి, గోత్ర, వసుంధర, వసుధ ఈ 8 మానవ గృహములకును చేయవలెను. లేదా అన్నివిధములైన లుపలు దేవాలయమునకు పనికివచ్చును. మానవ హర్యములకు మాత్రము పై జెప్పిన 8 మాత్రమే పనికివచ్చును. శిఖరము యెత్తుతో సమానముగా విస్తారమును యెత్తుకలది అంబరము. శిఖరమును 8 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము తక్కువగా విస్తారమును యెత్తును కలది వియత్తు. శిఖరమును 7 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము తక్కువగా విస్తారమును యెత్తును కలది జ్యోతి. శిఖరమును 6 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము తక్కువగా విస్తారమును యెత్తును కలదిగగనము. శిఖరమును 5 భాగములు చేసి అందు 1 భాగము తగ్గించి విస్తారమును యెత్తును చేసిన యెడల విహాయరము. శిఖరమును 4 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును తగ్గించి విస్తారమును యెత్తును చేసినయెడల అనంతము. శిఖరమును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును తగ్గించి విస్తారమును యెత్తును చేసినయెడల అంతరిక్షము. శిఖరమును 2 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును తగ్గించి విస్తారమును యెత్తును చేసినయెడల పుష్కరము.

శ్లో॥ తుంగద్వయాంతం య త్కర్ణం మానం హస్తాయతం తథా।

అథవా శిఖరోత్తుంగ మష్టభాగే విభాజితే॥

94

ఏకాం శాదికవిస్తార ముక్త మేత స్మహీబుధైః

తుంగే సప్తాంశే చాష్టభా గాఢ్యం జ్యా చేతి సంస్మృతం॥

95

తుంగే షడ్భాగవిస్తారే సప్తాంశం కాశ్యపే తథా।

తుంగే పంచాంశే షడ్భాగం వ్యాసం క్షేణి రితి స్మృతం॥

96

తుంగే వేదాంశకే వ్యాసే పంచాంశం చోర్వి కథ్యతే।

తుంగే గుణాంశే వేదాంశం విస్తారం గోత్ర మీరితం॥

97

తుంగే ద్వ్యంశే చవిస్తారే త్ర్యంశ మేవ వసుంధరా।

తుంగే చైకాంశకే వ్యాసే ద్విభాగం వసుధా భవేత్॥

98

పూర్వవ త్కర్ణమానం చ హస్తద్విర్లు ముదీరితం।

శిఖరే చావృతే పారే సభా మండప గోపురే॥

99

శాలాయాం నాసికా భద్రే కూటనీవైస్త్ర తోరణే।

కపోతే పంజరే చైవ ముష్టిబంధాదౌ సర్వశః॥

100

హస్తీహస్తాది మానానాం మానయే చ్చిల్పవిత్తమః।

ఏతత్తు మధ్యదేశే తు తస్మా త్కర్ణావసానకం॥

101

క్రమా త్స్పృశానవ త్కుర్యా త్తన్మానం వక్ష్యతేఽధునా।

మధ్యకర్ణద్వయో ర్మధ్యే వికల్పం కల్పయే త్సదీః॥

102

తా॥ శిఖరముయొక్క యెత్తునకు రెట్టింపుగల కర్ణ మానము కలచోట అదేమాదిరిగా 1 హస్తము యెత్తుగాని, లేక శిఖరము యెత్తును 8 భాగములుచేసి, అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసినట్లుయిన మహి యగును. లేక శిఖరోన్నతమును 1 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసేని జ్యా యగును. శిఖరము యెత్తును 6 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసినచో కాశ్యపి యగును. శిఖరము యెత్తును 5 భాగములుచేసి 1 భాగమును కలిపి విస్తారమునుచేసినచో క్షేణి యగును. శిఖరోన్నతమును 4 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసినచో ఉర్వి యగును. శిఖరము యెత్తును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమునుచేసినయెడల గోత్ర యగును. శిఖరము యెత్తును 2 భాగములు చేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసినయెడల వసుంధర యగును. శిఖరముయెత్తును 1 భాగముచేసి అందు 1 భాగమును కలిపి విస్తారమును చేసిరేని వసుధ యగును. మనువటేవలెనే కర్ణమానముచేత 1 హస్తముయెత్తును చేసి శిఖరమును చుట్టును వెలుపలిదరిన, సభామండపగోపురము

రమున, శాలయందు, నాసికాభద్రమున, సూర్యునిరములయందు, తోరణమున, కపోతమున, సంజ
రమున, ముష్టిబంధము మొదలై అన్నిటియందును ఏదగు తొంభము మొదలై పరిమాణ... లలో
శిల్పాచార్యుడు చేయవలెను. ఇది సుదృఢజేశమునందును అచ్చబీనులకి ర్ణముయొక్క అంతము
వరకును క్రమముగా మెట్లవలె చేయవలయును. ఆ కొలతను చెప్పమన్నాను - మధ్యనున్న
రెండు కర్ణములమధ్య వికల్పమును చేయవలెను

- శ్లో॥ ఏక ద్వి త్రి చతు ష్పంచ షట్ట ప్రాప్తక త్రిత్రికం।
దశ మేకాదశం చైవ ద్వాదశం చ బుపాన్వితం॥ 103
- కేచి త్వేకేన వృద్ధ్యాతు ఏకాత్ సంచబుపాంతకం।
య తస్మేపానక్రమం కుర్యా దేత చ్చందబుపాదికం॥ 104
- దేవానాం చక్రవర్తినాం వికల్పం యోగ్యం సాపరం।
తస్మా ద్విద్వాన్ యపయైవ హీనం వై శూద్రతః క్రమాత్॥ 105
- ముఖ్యం హర్యాదికం కుర్యాత్ ఘృద్రహర్యే విశేషతః।
ఏకాదశ వికల్పాంతం భూసురాణాం తు యోగ్యకం॥ 106
- నవాంతం భూవతీనాంచ ఏకా ద్వికల్ప మీరితం।
ఏకా ద్యష్టవికల్పాంతం యువరాజస్య యోగ్యకం॥ 107
- ఏకా త్సప్తవికల్పాంతం వై శ్యానాం చ ప్రకీర్తితం।
ఏకా త్పంచవికల్పాంతం శూద్రాణాం యోగ్యకం తథా॥ 108
- అథవా చాన్యజాతీనాం వికల్పత్రయ ముక్తవత్।
ఏవ ముక్తం బుపాశ్రేణీం కుర్యాత్తు శిల్పవిత్తమః॥ 109

తా॥ మరియు !. . 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 లుపలతోను. కొందరు ఒక్కొక్కటి పెంచుచు 13 లుపల వరకు మెట్లవలెనవలె చేయుదురు. ఇది అంతస్తు లుప యగును. జేవత
అకును చక్రవర్తి మొదలగువారికిని, వికల్పముపైది యోగ్యము (అన్నిటిలో చివరది) కనుక
ఒక్కొక్క లుప తగ్గించుచు శూద్రజాతి వరకు క్రమముగా చేయవలెను ఇట్లు ముఖ్యమైన హర్య
ములను రించవలెను. ఘృద్రహర్యములుకూడ వాని ననుసరించి చేయవచ్చును. 11 వికల్పముల
వరకు బ్రాహ్మణులకును, 9 వికల్పములవరకు రాజులకును, 8 వికల్పములవరకు యువరాజులకును,
7 వికల్పముల వరకు వైశ్యులకును, 6 వికల్పముల వరకు శూద్రులకును, ఇతర వాతులకు 5 వికల్ప
ముల వరకును చేయవచ్చును. లుపలయొక్క పదునలను యిట్లు చేయవలయును. ఇట్లు శిల్పాచార్యుడు
బాగుగా తెలిసికొని చేయవలెను.

- శ్లో॥ మధ్యే లుపాయతం మానం కర్ణవిస్తార మిష్యతే।
మధ్యాది చాన్యథా సర్వం వికల్పం త ద్విభాజితం॥ 110
- తత్త త్కర్ణస్య మానేన విశాలం స్యాత్తు పూర్వవత్।
తత్త త్కర్ణస్యమానేన లుపాదైర్లు ముదీరితం॥ 111
- తత్సమం వా సపాదం వా సార్థ మంశక మేవ వా।
దీర్ఘత్వ మాలంబనం లంబ్య విస్తారస్య చ నిర్గమం॥ 112
- తస్యమానం యథాభాగం యుక్త్యా తత్రైవ యోజయేత్।
త్రి చతు ష్పంచ షణ్మాత్రం లుపామూల విశాలకం॥ 113
- సమం వాఽథ త్రిపాదం వా చార్థం వా లంబనాంతరం।
ఏక ద్వి త్ర్యంగులం వాఽపి ఘనం సర్వాంగసంయుతం॥ 114
- అన్య త్సర్వాంగవిస్తారం యథాయుక్తి వా స్మ్యసేత్।
ఏక ద్వి త్ర్యవసానాంతం స్తంభస్థోపరి విన్యసేత్॥ 115
- లుపాయా శ్చోక్తవిస్తారం తత్త ధ్వంశాంఘ్రికాంతకం।
అధఃపాదస్య లుపాద్యై స్తత్రదోషో న విద్యతే॥ 116
- కర్ణ త్కర్ణావసానం స్యా న్నవసూత్రం ప్రసారయేత్।
స్యాత్తత్సూత్రా దధోదేశే కుక్షిం జ్ఞాత్వా పురోర్ధ్వకే॥ 117
- లుపాకుక్షిప్రదేశే తు చతుఃసూత్రావసానకం।
అర్థచంద్రవ దాకారం యుక్త్యా చంద్రం యథేష్టకం॥ 118
- మూలాది వాజనాంతం స్యా చ్చిద్రమేకం ద్వయం తు వా।
చంద్రాంతే క్షేపణం యుక్తం చిద్రంసూత్రా దధో న్యసేత్॥ 119
- తచ్ఛిద్రే వేత్రయుక్తం లు పాధారాచ్ఛిల్పవిత్తమః
శ్రేణ్యాం మధ్యలుపాః సర్వా లుపాసంఖ్యా యథేష్టకా॥ 120

తా॥ మధ్య లుప యొక్క పొడవు విస్తారము, కర్ణవిస్తారమును చెప్పుచున్నాడు. మధ్యనుండి వికల్పముయొక్క భాగములు చేయవలెను. కర్ణముయొక్క పరిమితితో విశాలమును చేయవలెను. ఆ కర్ణ మానముతోనే లుపయొక్క యెత్తునుగూడ చేయవలెను. దానితో సమానముగాని లేక ఓక పాతిక ఎక్కువగాని లేక నగము యెక్కువగాని పొడవును చేయవలెను. విస్తారము యొక్క నిర్గమమును కర్ణము ననుసరించి చేయవలెను. దానియొక్క కొలతను యుక్తితో చేయవలెను. 1-4-5-6 అంగులములు లుపయొక్క మొదలు విస్తారమును సమానముగాని, ముప్పాతికవంతు

గాని, సగమువంతుగాని, ఆధారమువరకు కల్పించవలెను. 1-2-3 అంగులముల లావు అంతట నుండవలెను. మరియు ఇతరరూపములయొక్క విస్తారము యుక్తితో యెంత అవసరమో అంద చేయవచ్చును. 1-2-3 అంగులముల వరకు స్తంభముపైన నుంచవచ్చును. లువలకు పూర్వము చెప్పబడిన రీతిగా విస్తారము ఆయా వరుస స్తంభముల అంతము వరకు కల్పించవలెను. దిగువ స్తంభమునకు లుప మొదలైనవానిచేత దోషములేదు. ఒక కర్ణము వరకు క్రొత్త సూత్రమును వేయవలెను. ఆ సూత్రమునుండి దిగువ ప్రదేశమును గర్భముగా భావించి దానిముందు పై భాగమున లుపయొక్క పొట్టయందు నాలుగు సూత్రములవరకు అర్ధచంద్రునివంటి యాకారమును యుక్తితో చేయవలెను. మొదలునుండి వాజసముయొక్క కడవరకు ఒక్కటిగాని, రెండుగాని బెజ్జములనుంచి అర్ధచంద్రాకారముపైన జ్వేషణమును బెజ్జము సూత్రమునకు దిగువ నుండవలెను. లుపయొక్క ఆధారమునుండి ఆ బెజ్జమున వేత్రము నుంచవలెను. వరుసయందు మధ్య లువల యిష్టమువచ్చినట్లు కల్పించవచ్చును.

శ్లో॥ కరవీర బహువర్ణ సంపుటాభం వికల్పయేత్।

ఏకకుడ్మలయోగేన కర్ణయో శ్చ యపాన్వితం॥

121

అగ్రం వికాశితాభం స్యా స్మూలం చ నిభృతాన్వితం।

కర్ణే చైకలుపా పార్శ్వే యపాబహులం యోజయేత్॥

122

ప్రహస్వదీర్ఘాయతం సర్వం నాలికేరదలాకృతి।

బహుబాహులుపా కర్ణేషు బహుకుడ్మలం యోజయేత్॥

123

ఏవం చ లక్షణం ప్రోక్తం కటకాకారం తు యోజయేత్।

దండికోర్ధ్వే వాజనం స్యా ల్లుపాంత సోపరి న్యసేత్॥

124

క్షేపణం చ రుషాకారం వామవామం తు యోజయేత్।

ఏతత్తు మామకం వృత్తం దేవానాం హర్యుకే న్యసేత్॥

125

వృత్తం వాఽథ షడశ్రం వా చాష్టాశ్రం వా తదాయతం।

కుర్యా త్తత్త ల్లుపామానం పూర్వవ త్పరికల్పయేత్॥

126

అహమేతం చైకపంచాంశం యపావర్ణం యథాక్రమం।

తస్మాత్ ద్విసంఖ్యాయోగేన సత్రిచత్వారి కాంతకం॥

127

దేవానాం మానుషాణాం చ శూద్రజా త్యవసానకం।

మధ్యకర్ణలుపా న్యేత త్సర్వం సోపానవ త్కురు॥

128

తా॥ వికల్పమును వెదురుకొమ్మవలెను, ఊసర వెల్లి ముడుతలవలెను చేయవలెను, ఒక్క మొగ్గుతోనున్నప్పుడు రెండుపైపుల కర్ణములయందు లువలును, చివర వికసించిన యాకారమును

మొదలు కృశించిన దూపమును కర్ణమున ఒక్క లుప యొక్క ప్రక్కలను అనేక లుపలనుకూడ చేయవచ్చును, కుసుచలు పొడవులు అన్నియును కలసి కొద్దిరి మట్టవలె నుండవలెను. అనేక భుజములు లుపలుగల కర్ణములయందు మొగ్గలనుకూడ నిలుపుచు రించి చేయవలెను. కడియమునలె గుండ్రముగా నుండవలెను. దంశిక యొక్క పైకొగ్గ మన పొడవమును లుపయొక్క చివరను పైభాగమున నుంచవలెను. శ్రేణమును చేపరూపముతో చక్కగాను కుసుచగాను చేయవలెను ఇది వామ వామమున నుండవలెను. దేవాలయమున నుంచవలెను. గుండ్రముగాని, 8 కోణములుగాని, 8 కోణములుగాని ప్రకారము పొడవును చేయవలెను. ఆయా లుపలయొక్క పరిమితి మునుపు చెప్పినట్లు చేయవలెను. ఒక్కటి మొదలు ఐదుభాగములు లుపయొక్క భేదములును, ఒక్కటి మొదలు రెండేసి కూడిక తోను. 31. మకు కలుపును దేవతలను మూసపు నును అందు బ్రాహ్మణాది శూద్ర జాత్యంతమువరకును, మధ్య శర్ణముయొక్క లుపలు అన్నియును మెట్లవలె చేయవలెను.

శ్లో॥ శంఖతుండవ దాకారం శంఖావర్త వికల్పకం।

ప్రాగుక్త దక్షిణావర్తం కుర్యాత్తు బహువాజనం॥ 129

శంఖావర్త మిదం ప్రోక్తం దేవహర్యే తు యోజయేత్।

సర్వాసాం చ లుపానాం చ ఋజువక్త్రం తు వా పునః॥ 130

బహుచిత్రం బహుచ్ఛిద్రం బహునేత్రం యథాబలం।

యథా శోభం తథా కుర్యా చ్ఛేషం యుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥ 131

ఏవముక్తం లుపాచోర్ధ్వం శిఖరే చాంబరే ఽపి వా।

ఫలకా క్షేపణం వాఽపి కీలయే ల్లోహతామ్రకైః॥ 132

హేమజేన కరోతీం వా మృత్కరోతీం విధానయేత్।

గుడోదక సుధా యుక్తం యుక్త్యా చ లేపయే త్పుష్పిః॥ 133

అంతర్వాఽపి భహిర్వాఽపి చోర్ధ్వే చ ప్రతిసంయుతం।

ప్రస్తర స్యోక్తవ త్కుర్యా చ్ఛేషపీత స్యేతి తథా॥ 134

కుర్యాత్తు లుపామూలం తత్తద్బలార్థం శోభితం।

ఉక్తా దనుక్తమానం చే ద్విపత్యహిత్య మావహేత్॥ 135

తస్మాత్తు చోక్తవ త్సర్వం కుర్యాత్తు సంపదాస్పదం।

కంపవృత్తం లుపామూలే శోభార్థం తు బలార్థకమ్॥ 136

తా॥ శంఖముయొక్క ముఖమువలెను శంఖముయొక్క నుడివలెను, దక్షిణావర్తముగా వికల్పమును అనేక వాజనములతో చేయవలెను. దీనిని శంఖావర్త మందురు. ఇది దేవాలయము

లకు ముఖ్యము. అన్ని లుపలకును ముఖ్యము క్షిప్రముగా నుండవలెను. మరియు అనేక చిత్రములతోను అనేక రంధ్రములతోను అనేక పేర్లతోను బలముగా నుండునట్లును అందముగా నుండునట్లును చేయవలెను. మిగిలిన పనుల యుక్తితో చేయవలెను. లుపలయొక్క పైనను, శిఖరమునను స్థాపిక యందును ఫలకము నుంచుటయును శాఖతోగాని యుచుచుటతోగాని మేకును నాటుటయును చేయవలెను. సువర్ణము మొదలగు లోహములతోగాని, లేక మట్టితోగాని దిమ్మను చేయవలెను. సున్నము బెల్లపునీళ్ళు కలిపి పైన చక్కగా పూచువలెను ప్రస్తరమునకు చెప్పిట్లు ఉపసీతమునకు గూడ చేయవలెను. లుపయొక్క మొదలు బలముగా నుండునట్లును అందముగా నుండునట్లును శాస్త్రమున చెప్పిట్లు చేయవలెను. శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగా చేసినట్లయిన అపదలు కలహములు కలుగును. కనుక అన్నియును శాస్త్రము ననుసరించి చేసినచో సంపదలు సుఖము కలుగును. లుపయొక్క మొదలున బలమునకును అందమునకును కంపవృత్తియు చేయవలెను.

37. ముఖభద్రలక్షణము

మానసార 18 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ సర్వేషాం ముఖభద్రం స్యాల్లక్షణం వక్ష్యతే ఓధునా।

శిఖరాలంబనం చాదౌ త త్పాలికావసానకం॥

137

అథవా ప్రస్తరోద్ధౌదౌ చోత్తరావసీతం తథా।

మఖభద్రోదయ మేవం చోక్తవ ద్విస్తృతం భవేత్॥

138

సప్తదశాంశకంతుంగే ద్విభాగం ప్రస్తరోదయం।

ఏకాంశం వేదికోత్తుంగం గలతుంగం గుణాంశకం॥

139

తద్వ్యయం తలతుంగం స్యాత్తస్మా దూర్ధ్వే శిఖాంతకం।

వేదాంశం తచ్చిఖాంశేన గల వక్త్రం గుణాంశకం॥

140

శేషం తు మౌలికాంతం చ పంచదశాంశ మేవచ।

ప్రస్తరస్యకుర్యా దుత చ్చేషం ప్రాగుక్తవ స్సయేత్॥

141

నాసికాలంబనం చైకం లంబనం తద్వ్యయం తు వా।

పంచాంశ ద్వ్యంశ తారం స్యాత్తదర్ధం కుక్షివిస్తృతం॥

142

కుక్ష్యంతైః పద్మసంయుక్తం వాతాయన మథాపివా।

గవాక్షికారపత్రం వా పట్టికాస్పద పత్రయుక్॥

143

అథవా చిత్రసంయుక్తం సర్వాలంకార సంయుతం।

నాసికావృతబాహ్యే తు గవాక్షికారం తు పత్రకమ్॥

144

తా॥ అన్ని విధములైన ముఖ భద్రములయొక్క లక్షణములను చెప్పచున్నాడు. శిఖరము యొక్క ఆధారము మొదలుకొని పాలికవరకుగాని, లేక ప్రస్తరము యొక్క పైభాగము మొదలు కొని ఉత్తరము వరకుగాని, ముఖభద్రముయొక్క యెత్తును చేయవలెను. దాని విస్తారమును శాస్త్రమున చెప్పబడినట్లు చేయవలెను. ఎత్తును 17 భాగములుచేసి అందు ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక భా, గలము 3 భా, తలము 4 భా, తలమునుండి శిఖరమువరకు 5 భా ఆశిఖయొక్క భాగము ననుసరించి గలము 1 భా, మిగిలినది స్తూపిక వరకు 15 భాగములు, ప్రస్తరమునకు చేయవలెను. లోపల మిగిలినది పూర్వము చెప్పియుండినట్లు చేయవలెను. నాసికయొక్క ఆధారము 1 భా, లంబము 2 భా, దానిని 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగములు విస్తారమును అందులో సగము పొట్ట యొక్క మధ్య పద్మమును కిటికీగాని, కిటికీయొక్క ఆకారముగల పత్రముగాని చేయవలెను. పట్టిక యొక్క స్థానమున పత్రములతో అలంకారము చేయవలెను. లేక యేవైనను చిత్రములనుగూడ చేయవచ్చును. అన్ని అలంకారములతో నాసిక చుట్టును వెలుపల గవాక్షములవంటి ఆకారములు గల భద్రములను రచించవలయును.

శ్లో॥ తస్మా దంతర్గతై శ్చది దేవభూతాది రూపకైః।

వ్యాల సింహాది హంసాద్యై ర్ద్వీమవల్ల్యాది భూషితం॥

145

తదూర్ధ్వే కీర్తివక్త్రం తు నిర్గమాకృతి భావయేత్।

తస్మిడ లంబన పార్శ్వే తద్వక్షఃస్థల పార్శ్వయోః॥

146

విద్యాధరాది సంయుక్తం గ్రాహచిత్రై ర్విభూషితం।

దీర్ఘ నేత్రం విశాలం స్యా ద్వృత్తం గండస్థలం తథా॥

147

గజశ్రోత్రాకృతి శ్రోత్రం గండం చాంతే తరంగవత్।

ఆస్యాగ్రే తద్విదంతం స్యా ద్వేదపాదం మృగాంఘ్రివత్॥

148

నేత్రాధో వశగా దూర్ధ్వే చోర్ధ్వమేవం త్రివక్త్రకం।

అబ్జ మత్యాననాకారం ఊద్రదంతే చ జిహ్వాయుక్॥

149

వక్త్ర పుచ్చాది సర్వాంగం పత్రవల్ల్యాది భూషితం।

మానం యుక్త్యా ప్రకుర్వీత గ్రాహమేవ ముదీరితం॥

150

కీర్తివక్త్రం హరివక్త్రం చోక్తవ త్కారయే త్సుధీః।

కర్ణమూలే కపోలాగ్రే స్తూపికే శృంగదేశకే॥

151

వక్త్రయు జ్ఞేత్రయోర్మధ్యా చ్చిఖామూలం తు విన్యసేత్।

మందస్మితాననాకారం సర్వం హృష్టాకృతిం దృశీ॥

152

తా॥ అక్కడనుండి ఆ పత్రములయొక్క పరిష్కారము బ్రహ్మాని జేవతలనుగాని, భూతాది రూపములనుగాని, వ్యాస సింహాది రూపములనుగాని, వృక్ష క్షల్లి రూపములనుగాని, చేయవచ్చును. ఆపైన కీర్తిముఖమును ముందుకు నిర్దమము వచ్చునట్లు చేయవలెను దాని లంబముయొక్క ప్రక్కలను, దాని తొమ్మియొక్క ప్రక్కలను, విద్యాధరులు మొదలగు వారిని మకరములు మొదలగు చిత్రములను చేయవలెను. మొసలి రూపమునకు విశాలములు దీర్ఘములైన కన్నులును, చెక్కిళ్లు గుండముగాను, వీనుగు చెవులవలె చెవులును, చెక్కిళ్ళయొక్క అంతమున తరంగములవలె నుండవలెను. దాని నోటిలో ముందు రెండు కోరిలును మృగముయొక్క పాదములవలె నాలుగు పాదములును నేత్రములకు క్రిందుగాను పైనను మూడు ముఖములును, పద్మము చేపముఖము ఈరూపముతో చిన్న దంతములయందు నాలుకతోగూడి యుండవలెను. ముఖము తోక మొదలయిన అన్ని అవయవములు పత్రములతోను, లతలతోను అలంకరింపబడి యుండవలెను. కొలతలు యుక్తితో చేయవలెను. మొసలి రూపము యిట్లు చెప్పబడినది, కీర్తి ముఖముని చెప్పబడు సింహముఖమును శాస్త్రోక్తప్రకారము చేయవలెను. కర్ణమూలమునను కపోలముపైనను - స్తూపిక యందును, శృంగమునందును, సింహ ముఖములను చేయవలెను.

శ్లో॥ పరాహశ్రోత్రవ త్కర్ణౌ శృంగౌ మేషస్యశృంగవత్॥

దంతైకం కరాలదంతాభం దంష్ట్రౌ దధ తదంతయుక్॥

153

పార్శ్వకే సస్మితే గండం చాగ్రయో రృజుకాయతః॥

వేగాదూనం చ కుర్యాత్తు చోగ్రదృష్టిం పువోజ్జ్వలం॥

154

శ్యామవర్ణం ముఖం సర్వం కింపురీ మకరాననం॥

దంతోష్ఠం శ్వేతవర్ణం స్యా దాస్య మీక్షశ్రోత్రద్వయ యుక్॥

155

మకరస్య తు నిష్క్రమ్య భుజపుచ్చాది సర్వశః॥

గ్రాహసింహాకృతి వ్యాలైః స్తూపితుంగయుత ముక్తవత్॥

156

గ్రీవే చ లంబకేశం స్యా చ్చతుర్థ్యా దీర్ఘపుచ్చకం॥

శ్యామవర్ణ నిభం సర్వం హంససింహౌ చోక్తవ త్తురు॥

157

గజ మశ్వాదికాన్ సర్వాన్ శిలీ యుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥

దేవ భూతాది రూపై స్తు యక్ష విద్యాధరై స్తథా॥

158

ఉక్తవ త్తారయే ద్దేవీం భూపతీనాం చ హర్మ్యకే॥

అన్యేషాం చాలయే సర్వస్మిన్ దేవై ర్భూతై ర్విన్ న్యసేత్॥

159

సరస్వత్యా శ్చ లక్ష్మ్యా శ్చ సర్వహర్మేషు కారయేత్॥

ప్రాసాదే మండపే సర్వే గోపురే ద్వారకే తథా॥

160

దేవానాం భూసురాదీనాం వర్ణానాం సర్వహుర్భ్యుతే।

కుర్యా త్తన్మృణ్మఖద్రం స్యా త్సర్వాలంకారసంయుతమ్॥

161

తా॥ పంది చెవులవలె చెవులును, మేక కొమ్మలవలె కొమ్ములును, ఒక్కటే భయంకరమైన దంతమును, దంతములకు దిగువ లోపలను ప్రక్కలను నవ్వుతోగూడిన చెక్కిల్లును, చక్కగా ముందుకు వచ్చిన తిన్నని శరీరమును, తొందరవలన తగ్గిన భయంకరమైన చూపును, ముక్కుపుటలును, గొప్పవిగాను నలుపు వన్నెగల ముఖమును గల భయంకరమైన మకరముఖమును, దంతములును పెదవియును తెలుపువన్నెయును నోరు. కన్నలు, చెవులు ఇవి ముందుకు సాగి యుండవలెను, భుజము తోక అన్నియును కనుపడుచుండవలెను. మొసలి, సింహము, వ్యాలము ఈ మూడు రూపములు స్థూపి తుంగమ తో కూడియుండవలెను. గ్రీనమున ప్రవేలాడుచున్న వెండ్రుకలును, పొడవైన తోకయును, నలుపువన్నెయును గల సింహరూపమును హంసరూపమును శాస్త్రప్రకారము చేయవలెను. ఏనుగులు, గజములు మొదలయిన అన్ని రూపములను శిల్పాచార్యుడు చక్కగా అలోచించి చేయవలెను. దేవతారూపములను భూతగణముయొక్క రూపములను, యక్షులయొక్కయు విద్యాధరులయొక్కయు రూపములను లక్షణయుక్తముగా చేయవలెను. దేవీరూపమును రాజాలయములయందు చేయవలెను. ఇతర హర్ష్యములయందు దేవగణమును, భూతగణమును చేయరాదు. సరస్వతి, లక్ష్మి మాత్రము అన్ని హర్ష్యములయందుండవచ్చును, అన్ని ప్రాసాదములయందును, మండపములయందును, గోపురములయందును, ద్వారములయందును దేవతలకును, బ్రాహ్మణులకును, రాజులకును అందరి గృహములయందు ముఖభద్రము సమస్తమైన యలంకారములతో చేయవలెను.

శ్లో॥ నీడస్య చా ధోగ్రీవం వాతాయనం కారయే ద్బుధః।

మధ్యే చ ద్వారసంయుక్తం వాతాయనం కవాటయుక్॥

162

ప్రధానోర్ధ్వతలే వాఽపి శిఖరే వాఽథ కల్పయేత్।

మధ్యే తు చాగ్రీకే వాఽపి చాంతరా లైరలంకృతం॥

163

అపాకారాది జడానాం మానయే న్మానవిత్తమః।

అంబరా ద్యష్టనామాని నీడానాం మానయే ల్లుపం॥

164

వినా కర్ణం అపాయుక్తం యుక్త్యా సంఖ్యా మథఅపా।

యత్ర హర్యేషు సంకల్ప్య తత్రదోషో న విద్యతే॥

165

శాలా కూపే చ నీడే చ శిఖర స్తోర్ధ్వకూటకే।

అపాయుక్త త్రమాకారే తత్ర దుష్టిషదీశకే॥

166

స్తూలవస్తౌ తదగ్రార్థం స్థూపికా వాహనం భవేత్॥

167

వింశత్రైకం తైతిలానాం సర్వేషాం భూపాలానాం పైశ్యకానాం పరేషాం,

వైకారాగ్గంతం యుగ్మయుక్తం త్యజేత్ తద్దోర్ధ్వకే కల్పకం తద్వికల్పమ్॥ 168

తా॥ నీడముయొక్క దిగువ నీవమున గాక్షమున చేయవలెను. మధ్యను ద్వారమును రచించవలెను. గవాక్షమునను అల్పము లుండవలెను. మధ్యమైన శిఖర ప్రదేశమునను లేక శిఖరమునను ఇట్లు చేయవలెను. మధ్యను. వైపుల లోతును అలంకారము క్షముగా చేయవలెను. లంకారము మొదలయిన అన్నిటిని శాస్త్రజ్ఞుడైన శిల్పిజ్ఞుడు అంబరము మొదలగు 8 విధములగు లుపలను ముఖభద్రములను చేయవలెను. నీడములకు లుపలను కొంతతో చేయవలెను. కర్ణమునందు లుప లేకుండునచో యుక్తితో యేహర్మ్యమునకైన లుపలను చేయవచ్చును. అందు వలన దోషములేదు. శాలయొక్క కూటమునందును, నీడమునందును, శిఖరముయొక్క పైకూటము నందును, లుపలతోగూడి చుట్టునున్న ఆ యా శిఖరములయందును, స్థూలమైన వస్తువునందును ఆ యా శిఖరములలో సగము స్తూపిక స్థానమును కల్పించవలెను. చేపాలయమునకు 21 యును. ఆక్కడినుండి శిల్పి చొప్పున తగ్గించుచు కడకు 13 గూడ్రులను చేయవలయును. ఇట్లు వికల్పములను చేయవలయును.

38. మూర్ధేష్టకాన్యాసము

శిల్పరత్నము 38 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ శిఖర స్తోదయార్ధాంతే మహానా స్యవహరకేః

శక్తి ధ్యజావసానే వా మూర్ధేష్టకా తు స్తోపేత్॥

1

శిలాభిస్తు శిలాహర్మ్యే త్వష్టకా త్త్విష్టకాలయే।

దారుణా దారుహర్మ్యే తు కర్తవ్యం పురుషపుయా॥

2

తా॥ శిఖరోదయముయొక్క సగమునుండి పైభాగమునను, మహానాసయొక్క చివరను, శక్తిధ్యజముయొక్క చివరను, మూర్ధేష్టకల నుంచవలెను. తాతితోగట్టిన యాలయమునకు తాతితోను, ఇటుకలతోగట్టిన యాలయమునకు యిటుకలతోను దారువుతో నిర్మించిన యాలయమునకు దారువుతోను మూర్ధేష్టకల నుంచవలెను.

శ్లో॥ చత్వార శ్చేష్టకాః స్థాప్యా కుభేఽహని విశేషతః।

అచార్యో మండపే సర్వ మధివాస్య యథావిధి॥

4

రాత్రౌ జాగరణం కృత్వా ప్రాతః స్నానాది కృశ్చుధః।

నవవస్త్రాంగులీ యదౌ రనులే పై రలంకృతః॥

15

యజ్ఞ సూత్రం వినాఽన్యైస్తు భూషితే నాథశిల్పి నా।

సహ ప్రాసాద శిఖర మారుహ్య చగురు స్వయమ్॥

16

తా॥ శుభదినమున శిల్పిచార్యుడును గురువును అధివాసముచేసి యారాత్రి జాగరణమును చేయవలెను. మరుదినమున ప్రాతఃకాలమున స్నాన సంధ్యాది విధులు నెరవేర్చుకొని నూతన వస్త్రములు ఉంగరములు గంధ పుష్పాది సమస్తమైన యలంకారములు చేసికొని స్థపతియును

అచార్యుడును దేవాలయము యొక్క శిఖరమును యెక్కి యీ యిరువురు స్వయముగా మూర్ధేష్ఠకాన్యాయమును చేయవలయును.

శ్లో॥ క్రమేణ బ్రహ్మ విష్ణ్వీశ సదా శివకృతేశ్వరాః।

పూర్వాది దిక్షా చ త్వారశ్చేష్టకాః ప్రథమం న్యసేత్॥

తా॥ నాలుగు యిటుకలను పూజించునప్పుడు బ్రహ్మ, విష్ణువు, శివుడు, సదాశివుడు అను నాములతో పూజించి తూర్పు మొదలుగా నాలుగు దిక్కులయందు యిష్టకలను స్థాపించవలెను.

శ్లో॥ యజమానో హృష్టమనా దక్షిణాద్యై న్యశక్తితః।

అచార్యం శిల్పినం చాన్యాయ కర్మ కాలంశ్చ తోషయేత్॥

22

తా॥ యజమానుడు సంతోష చిత్తముతో అచార్యునకును శిల్పికిని యితర శిల్పులను తన శక్తికొలది దక్షిణ మొదలైనవి యొకరిని సంతోషపరచవలెను.

శ్లో॥ ప్రథమం నీవ్రలోష్టాని త్రాప్య స్మృత్యా చ తదూర్ధ్వతః।

ఏకావృత్యా పునస్తత్ర తుర్యాశ్రాణి చపిన్యసేత్॥

25

కూరలోష్టాని విన్యస్య చతురశ్రం పునః క్రమాత్।

ద్యృశాశ్రాణి విన్యసేత్పశ్చా దేవ మేవ పునః పునః॥

26

నీవ్ర వట్ట్యా అపిధానం చిన్యసేత్ ప్రతివట్టికం।

కోణపారావతం నీవ్ర కోణేష్వథ చ విన్యసేత్॥

27

పశ్చాత్త దూర్ధ్వతః కోణ లోష్టాని చ ప్రవిన్యసేత్।

తత్పూర్వయోః పుటాఖ్యాన్ తా న్యూర్ధ్వలోష్టాని చోర్ధ్వతః॥

28

తా॥ మొదట నిర్గమము చేసిన యిటుకలు మూడువరుసలును, ఆపైన నొక్క వరుసయును, తరువాత దానిపై నాలుగు వరుసలును గట్టియిటుకల నుంచవలెను. దానిని నలుచదరముగా రచించవలెను. నీవ్రపట్టిచేత అపిధానము (అనగా రహస్యస్థలము) మేకులు నాలుగు ప్రతివట్టిద్వారా యుంచవలెను. మూలలయందును గూడ నుంచవలెను. తరువాత దానిపై కోణమున యిటుకల నుంచవలెను. వానియొక్క ప్రక్కలను పుటములను పేరుగల ఊర్ధ్వలోష్టములను పై ననుంచవలెను.

శ్లో॥ అధశోల్లే రాజతైర్వా సౌవర్ణైర్వా సురాలయే।

శిఖాచ్ఛాదనం కుర్యాత్ ఫలకైరర్థ సౌభాత్॥

30

తా॥ దేవాలయమున శిఖరమును కప్పుటకు బంగారముతోను లేక వెండితోను లేక రాగితోను చేయవచ్చును.

శ్లో॥ అష్టాంగులాది విస్తారం ఫలికానాం స్వచ్ఛతం బుద్ధైః |
ప్రాదక్షిణ్యేన వినయస్య గూఢకీలై ర్ద్వితీయతమ్ ||

31

తా॥ ఎనిమిది అంగులముల వెడల్పుగల శేషులను చుట్టును చీలలతో గట్టిగా బిగించవలెను, ఆచీలలు యితరులకు కనుపడకుండ చేయవలెను

శిశి. మూర్తి న్యాసము

శిల్పరత్నము శివ అధ్యాయము

శ్లో॥ నందీశ్వర మహాకాలౌ పూర్వ ద్వారోపచి న్యసేత్ ||

28

దక్షిణే దక్షిణామూర్తి పశ్చిమేలింగ సంభవం |
విష్ణుం వాఽవ్యథ కౌబేర్యం దుర్గాం బ్రహ్మణ మేవ వా ||

29

దక్షిణే చ గణేశాన ముత్తరే నృత్తరూపిణం |
క్షేత్రేశం చైవ చైశాన్యం ద్వారే తత్ ద్వారపాలకాన్ ||

30

ఈశావతార క్రీడాది కథారూపిణి చైవహి |
మూలభిత్తౌ చ పరితో విన్యసే దుక్తలక్షణం ||

31

అ ధోవరితలే ప్రాచ్యా మింద్రం షణ్ముఖ మేవ వా |
దక్షిణే దక్షిణామూర్తి వీరభద్ర మథాపి వా ||

32

పశ్చిమే నరసింహం వా పృథ్వీ చార్ధదం విధిం |
ద్వితీయే తు తలే చైవం తృతీయే తు మరుద్గణాన్ ||

33

తలే తలేఽమరాన్ సిద్ధాన్ యక్షవిద్యాధరా నసి |
గంధ ర్వాపురస్థో వాఽథ నాగేంద్రాం స్తు మునీశ్వరాన్ ||

34

ప్రమథాం శ్చైవ దైత్యాదీన్ బోడకప్రతిమాం స్తథా |
కర్ణాదధః ప్రతే రూర్ధ్వం కోణే కేతు స్వవాహనం ||

35

కర్ణాదధ శ్చాంత్యతలే ప్రాకారాదౌ చ విన్యసేత్ ||

తా॥ తూర్పు ద్వారముపైన నందీశ్వరుడు, మహాకాలుడు, అనువారిని. దక్షిణమున దక్షిణామూర్తిని, పడమర లింగసంబంధమైన కథారూపములును లేక విష్ణువును, ఉత్తరమున దుర్గను గాని లేక బ్రహ్మనుగాని, చేయవలయును. మరల దక్షిణమున గణపతిని, ఉత్తరమున నాట్యరూపమును, ఈశాన్యమున క్షేత్రపాలుని, ద్వారమున ద్వారపాలకులను, ఈశ్వరునియొక్క అవతార క్రీడలు మొదలగు కథారూపములు చేయవలెను. ప్రధానమైన గోడయందు చుట్టును యిట్లు చేయవలెను.

తరువాత పై అంతస్తున తూర్పు ఇంద్రునిగాని లేక వజ్రునిగాని, దక్షిణమున దక్షిణామూర్తిని గాని లేక వీరభద్రునిగాని, పడమర నృసింహరూపముగాని లేక యేదైన శివకథారూపముగాని, ఉత్తరమున కుబేరునిగాని లేక బ్రహ్మకుగాని చేయవలయును. మూడవ అంతస్తున దేవతాగణమును చేయవలెను. ఇట్లు అంతస్తు అంతస్తున దేవతలను, సిద్ధులను, యక్షులను విద్యాధరులను గంధర్వులను, అవ్వరగలను శేషుడు మొదలైన వారలను, మునీశ్వరులను, ప్రమథగణమును, దైత్యులను, షోడశప్రతిమలను, కర్ణమునకు దిగువను ప్రతికి పైభాగమునను మూలలయందు ప్రధానదేవుని యొక్క వాహనరూపములను రచించవలెను. కర్ణమునకు దిగువ పై అంతస్తునను ప్రాకారము మొదలగు పానియందును గూడ యిట్లే చేయవలయును.

సమరాం రీతి వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఆదిత్యం పూర్వతో న్యస్యేత్ కుమారం పూర్వదక్షిణే॥ 118

దక్షిణే మాతృదేవీస్తు గణాస్యం దక్షిణోపతి।

విన్యసే ద్వారుణే గౌరీం వాయువ్యేఽపి చ చండికామ్॥ 119

విష్ణుం కుబేరదిగ్భాగే తథైశాన్యాం మహేశ్వరమ్।

అన్యేషా మపి దేవానాం కథ్యతే తు క్రమోఽధునా॥ 120

తా॥ తూర్పున నూర్పుడు, ఆగ్నేయమున వజ్రునిడు, దక్షిణమున మాతృదేవతలు, నైరుతి న గణపతి, పడమర గౌరి, వాయువ్యమున చండిక, ఉత్తరమున విష్ణువు, ఈశాన్యమున మహేశ్వరుడు. ఇట్లు దేవతలను నిర్మించవలెను.

సమరాం రీతి వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త త్రైశాన్యాం దిశి న్యస్యే దీశానం లోకనాయకమ్।

దానవానాం నిహంతారం పూర్వస్యా మపి వాసవమ్॥ 121

వైశ్వానరం తథాఽగ్నేయ్యాం ధర్మరాజం చ దక్షిణే।

నైరుత్యాం నిరుతిం న్యస్యేత్ ప్రతిచ్ఛ్యాం తు ప్రచేతనమ్॥ 122

వాయుం వాయువ్యదిగ్భాగే కుబేర మపి చోత్తరే।

అష్టౌ హ్యేతే మహాత్మానో లోకపాలాః ప్రకీర్తితాః॥ 123

పాలయంతి జగత్పర్వం స్వస్వస్థానే ప్రతిష్ఠితాః॥

తా॥ ప్రస్తురముపైన ఈశాన్యము మొదలు రి దిశలయందు ఈశ్వరుడు మొదలు కుబేరుని వరకు లోకపాలకులను వారివారి వాహనములపై పన్నీయుక్తముగ సుఖాసీనులుగ రచించవలెను.

విశ్వకర్మోవాచ అపరా. 150 వ సూత్రము.

- శ్లో॥ ప్రాసాదే దేవతాన్యాసం స్థాపయేత్తు నమంతరః॥
త దనుక్రమతో వక్ష్యే శృణు చైకాగ్రమాననః॥ 1
- పాదే పరాక్రమం దేవం ప్రతిష్ఠాప్య భూనద్యుతః॥
పూర్వభాగోద్భవం దేవం శిలాయాం చ తదూర్ధ్వతః॥ 2
- శిలోద్భ వోద్భతా చాదా దంష్ట్రా భూమిపమన్వితా॥
వరాహరూపేణ ఖుర శిలాయా ధరణీధరః॥ 3
- సూత్రపాతం సమాసాద్య స్థాప్య శ్చింతామణి స్తథా॥
అద్యస్తలోర్ధ్వదేశేచ తత్ర నాగకులాని చ॥ 4
- ప్రతిష్ఠాప్యః పన్నగా శ్చ స్థానే పాల్యభిద నతే॥
తదూర్ధ్వే కుంభకాఖ్యే చ సంస్థాప్య జలదేవతాః॥ 5
- పుష్పకం చ తదూర్ధ్వే తు చిప్పికా పుష్పకాన్వితా॥
సంస్థాప్యః కిన్నరా స్తత్ర చిప్పికా పుష్పకాక్షలాః॥ 6
- జాడ్యకుంభే స్థితో నందీ కర్ణాల్యాం చ తతో హరిః॥
గజపీఠే గణేశ శ్చ క్షపీఠే త థాశ్వినౌ॥ 7
- నరపీఠే నరాం త్రైవ స్థానయేత్ క్రమయోగతః॥
క్షమాం దేవీం చ ఖురకే స్రష్టారం కుంభకే తథా॥ 8
- నిర్గ మోద్గమ సీమాయాం తతః సృష్టి ర్వినిర్గతా॥
సంధ్యాత్రయం ప్రతిష్ఠాప్యం క్రమతో భద్రకత్రయే॥ 9
- కలశే చ స్థితా దేవీ పార్వతీ తు హరప్రియా॥
ధనదో ఒంతదవత్రే చ ప్రతిష్ఠాప్యో యథాక్రమమ్॥ 10
- కపోతాల్యాం తు గంధర్వా అంతః పత్రే చ కిన్నరాః॥
శారదా మంచికాయాం చ జలఘాయాం మేరురేవచ॥ 11
- లోకపాలా శ్చ దిక్పాలాః సురా శ్చాథ గణేశ్వరాః॥
ఉదీచ్యా మింద్రదేవ శ్చ సావిత్రి భరణే స్థితా॥ 12
- భారాధరః శిరోవట్యాం పద్మే దేవ్య శ్చ సంస్థితాః॥
విద్యాధరాః కపోతాల్యా మంతః పత్రే సురా స్తథా॥

వర్జన్యః కూటచ్ఛాద్యై తు భాగ్యనిర్గమ సంఘతేః
త దనంతరతో దేవాన్ స్థాపయే ద్ధర్మమగ్నైః॥

14

శాఖయో శృంగదనూర్యో తు త్రిమూర్తి శోచ్యత్తరంగకేః
ఉదుంబరే స్థితా యజ్ఞో అశ్వినా వర్ధచంద్రకే॥

15

కోణికాయాం ధరాధారః క్షితి శోచ్యతాన పట్టకేః
స్తంభేషు పర్వతాః ప్రోక్తా ఆకాశం చ కిరోటకే॥

16

జాలకే ఋషిసంఖ్యా శృ నురా మధ్యే ప్రతిష్ఠితాః
మకరే జాహ్నువీ గంగా చండేశే గౌతమీ తథా॥

17

శిఖరే చేశ్వరం విద్యా చ్చిఖాయాం తు నురాధిపం
గ్రీవాయాం త్వంబరం దేవ మండకే చ సకాకరిమ్॥

18

పద్మాక్షం పద్మపత్రే చా మలమామలసారకేః
కలశే చ స్థితో రుద్రో వ్యోమవ్యాపీ సదాశివః॥

20

సద్యో వామ స్తథా ఘోర స్తత్పురుష శ్చేశ ఏకచ
కర్ణే ప్రతింధే చైవ రథే పంజర భద్రయోః॥

21

పంచవక్త్రాణి పంచాంగ సంఖ్యా భద్రాంతగా భవేత్
ఇత్యేతే చ సమాఖ్యాతః ప్రాసాదే త్రిదశాః ఖలు॥

22

న్యూనాధికం స్థితా యత్ర దేవా స్తత్రైవ తే పునః
హీనే హీనాః ప్రతిష్ఠాప్యా అధికే చాధికాః కుభాః॥

23

ఇతి సూత్రసంతాన గుణకీర్తి ప్రకాశప్రోక్తౌ శ్రీభువనదేవచార్యో కౌపరాజిత పృచ్ఛాయాం ప్రాసాద
దేవన్యాసాధికారో నామ పంచాశదుక్తర శతతమంసూత్రమ్

తా॥ ఆలయమున దేవతల నుంచు విధానమును చెప్పుచున్నాడు. ముందుగా కూర్మ
రూపము నుంచవలెను. అది మధ్యస్థానము, ఆ పైన అనంతని స్థాపించవలెను, అటుపైన ఖుర
మున ఆదివరహమును భూదేవి సహితముగా నుంచవలెను. ఆపైన సూత్రమును జట్టి నడుమ చింతా
మణియును, చుట్టును 8 దిశలయందు వసువులును ఉండవలెను దానిపైన పాలికయందు సర్ప
జాతిని రచించవలెను, ఆపైన కుంభమున జలదేవతలను రచించవలెను. పుష్పమును ఆపైన చిప్పి
కను పుష్పయుక్తముగను రచించవలెను. జాడ్య కంభమున నందిని, కర్ణములయందు విష్ణువును,
గజపీఠమున గణపతిని, అశ్వపీఠమున అశ్వినీదేశతలను, సరపీఠమున మానవులను వరుసగా నిర్మించ
వలెను. మఱియు ఖురమున భూదేవిని, కుంభమున బ్రహ్మను, నిర్గమమునను ఆ పై ప్రదేశమును
జగత్ సృష్టియంతయును రచించవచ్చును. భద్రములు మూడింటియందు సంధ్యాదేవి యొక్క

మూడు రూపములను చిత్రించవలెను. కలశమున చాత్యతీదేవిని, అంతరపత్రమున దుర్బేదని, కపోతమునందు గంధర్వులను, పై అంతరపత్రమున కిన్నరులను, ముచికయందు సరస్వతిని, జంఘయందు మేరువును, లోకపాలకులను, దిక్పాలకులను, సురలను, ప్రమథులు మొదలగు వారలను రచించవలెను ఉత్తరమున ఇంద్రుని, స్తంభముపై దూలమువ సావిత్రిని, దాని దిగువను శిరోపట్టికయందు స్త్రీ దేవతలను, కపోతములయందు విద్యాధరులను ఆ పై అంతరపత్రమున దేవతలను, ప్రస్తరమునను కూటములయందు పర్వతముని, సర్పమునందు దేవతలను గర్భమునను దేవతలను, ద్వారశాఖలయందు చంద్ర సూర్యులను శిత్తరాశియందు త్రిమూర్తులను, గొడుగుబల్లయందు యక్షులు, అర్ధచంద్రాకారమున అశ్వినీదేవతలు, ముంజూరునందు కూర్మమును, అపైన ఉత్తాన పట్టమున భూదేవియును, స్తంభములయందు పర్వతములును, వాని తలలయందు ఆకాశమును, కీటికీలయందు ఋషులను, లోపల దేవతలను, మకరపత్రములయందు హహ్నావిని చండేశ్వరుని యందు గోమతిని, బ్రహ్మ, విష్ణువు, సూర్యుడు, చాత్యతీ, సదాశివుడు, ఈ 5 గురు ఉరఃశృంగమునను లేక 5 భద్రములయందు వరుసగాను రచించవలెను. శిఖరమున ఈశ్వరుని, అపై భాగమున ఇంద్రుని, గ్రీవయందు అంబరమును, అండకమున చంద్రుని, వద్మపత్రమున సూర్యుని, ఆయలసారమున ఆయలుని, కలశమున ఏకాదశ రుద్రులను, సదాశివుని, సద్యోజాత, వామదేవ, అఘోర, తత్పురుష, ఈశాన ముఖములతోను, కర్ణమునను ప్రతీరథమునను, రథమునను, పంజరమునను భద్రమునను ఒక్కొక్కదానియందు సద్యోజాతము మొదలగు 5 ముఖముల యందుద్భవించిన బ్రహ్మలను రచించవలెను. ఋషులను రచించవచ్చును. హెచ్చుతగ్గుగల ప్రదేశములను తెలిసికొని దేవతలనుగూడ అధికమున అధికుని హీనమున హీనుని రచించవలెను. అంతకు వ్యతిరేకముగ చేసిన మొదల దోషములు కలుగును.

40. ప్రాసాదనామములు

కాశ్యపశిల్పము 2¹ వ పటలము

శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ ప్రాసాదే మానలక్షణమ్।

ప్రాసాదః సదనః సద్మ వస్త్య ధామ నికేతనమ్॥

1

మందిరం భవనం వాసో గేహ వేశ్య విమానకమ్।

ఆశ్రయం చాస్పదం చైవ ఆధారం చ క్రమేణ తు॥

2

ఆధార ప్రతిధిష్ఠ్యం చ హర్య పర్యాయ వాచకాః।

తస్మాదత్ర పరోనాస్తి పరిమాణం సముచ్యతే॥

3

తా॥ ప్రాసాదము, సదనము, సద్మము, వస్త్యము, ధామము, నికేతనము మందిరము, భవనము, వాసము, గేహము, వేశ్యము, విమానము, ఆశ్రయము, అస్పదము, ఆధారము, ఆధార ప్రతి, ధిష్ఠ్యము, హర్యము, ఈ 18 ప్రాసాదమునకు పర్యాయనామములు.

41. ఏకతలము మొదలు షోడశతలమువరకు విస్తారోన్నతములు

కాశ్యపశిల్పము 24 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే పిశేషేణ మానసూత్రస్య లక్షణం।

త్రి చతు ర్హస్తమారభ్య ద్వి ద్వి హస్త వివర్ధనాత్॥

1

నవ పంక్తి కరాంతం తు హస్తే నైకతలం భవేత్।

ఏవ మష్టవిధం మానం యు గ్మాయుగ్మం చ తు శ్చతుః॥

2

తా॥ ఒక్క అంతస్తుల దేవాలయమునకు విస్తారమును చెప్పుచున్నాడు. 3 హస్తములు మొదలు 2-3 హస్తముల వరకు 4 విధములు చేసి సంఖ్యతోను, 4 హస్తములు మొదలు 2-4 హస్తములు వరకు 10 హస్తములవరకు సమసంఖ్యతో 4 విధములను ఇట్లు 3 విధములు చేయవచ్చును.

శ్లో॥ పంచ షడ్హస్త మారభ్య ద్వి ద్వి హస్త వివర్ధనాత్।

తథి ద్విరష్ట హస్తాంతం ద్వితిలత్రి తలస్య తు॥

3

తా॥ రెండంతస్తుల నుండి మూడంతస్తుల గల దేవాలయము వరకు 5 హస్తములు మొదలు 2-5 హస్తములు వరకు 6 హస్తముల వరకు 16 హస్తముల వరకు సమసంఖ్యతోను 2 విధములుగా చేయవచ్చును. 3 అంతస్తుల గల దేవాలయమునకు కొలతలు చెప్పబడియుండ లేదు కాని { 7-9-11-13-15-17 } { 8-10-12-14-16-18 } ఇట్లు చేయవచ్చును.

శ్లో॥ గ్రహ ధర్మ కరా ద్యావత్ స ప్రాప్తవింశతి కరాః।

చతు ష్పంచ తలం వాఽథ యు గ్మాయుగ్మం చ తే దశ॥

4

తా॥ నాలుగు మొదలు ఐదు అంతస్తుల వరకు 9 హస్తములు మొదలు 2-9 హస్తములు వరకు 27 హస్తముల వరకు 10 హస్తములనుండి 2-10 హస్తములు వరకు 28 హస్తములవరకు సమసంఖ్యతోను ఇట్లు 20 విధములుగా చేయవచ్చును.

శ్లో॥ విస్తారం సప్త షట్పంచ భాగం కృత్వా ద్విజోత్తమ।

రస భూత యుగాంశం తు విస్తారా ద్రోపయే త్కమాత్॥

5

విస్తారా ద్విగుణం చైవ తస్మా దష్టాంశ మాధిక్యం।

పంచధా వర్ధితం తుంగ మాభాసే సదనే ద్విజ॥

6

శాంతికం పౌష్టికం చైవ జయదం చాద్భుతం తథా।

సార్వకామిక మిత్యేతే అభిదానం యథాక్రమం॥

7

హస్తద్వయ ప్రవృద్ధ్యాఽథ వ్యాసా త్సంపూర్ణ మాచరేత్ ।

అథాసహస్ర్య మాఖ్యాతం వికల్ప మధునా శృణు ॥

8

తా॥ విస్తారమును 7-9 భాగములను చేసి వరుసగా 10-1 భాగములను విస్తారమున కంటె యెక్కువ చేయుచు దేవాలయములయొక్క యెత్తును చేయవచ్చును. (అనగా 7లో 8 కలిపి గావి) యిట్లు లేక విస్తారమునకంటె రెట్టింపుగాని చేయవచ్చును. లేదా రెట్టింపుచేసి అసలులో 8వ వంతుకూడ కలిపి చేయవచ్చును, ఇట్లు 9 వీధములు కలవు శాంతికము పౌష్టికము, జయదము, అద్భుతము, సార్వకౌమికము అను పేరులు కలిగియున్నవి. చాలవరకు విస్తారమునకు రెట్టింపుతోనే యెత్తును చేయుట ముఖ్యము. వీనిని అథాస హస్ర్యము లందురు. ఇక వికల్పములను చెప్పు చున్నాను వినుము.

శ్లో॥ నవ పంక్తి కరా త్పంచ ష ట్పంచాశ త్కరాంతకం ।

ద్వి ద్వి హస్త వివృద్ధ్యా తు చతుర్వింశతి సంఖ్యయా ॥

9

పంచభూమి సమారభ్య యా వ దర్కతలాంతకం ।

అథమం మధ్య మోత్కృష్టం షికల్పం చ యథాక్రమమ్ ॥

10

తా॥ 9 హస్తములు మొదలుకొని 9-2 హస్తములు పెంచుచు యిట్లు 24 సార్లు పెంచగా 56 హస్తములవరకు చేసి సంఖ్యతోను, 10 హస్తములు మొదలు 9-3 హస్తముల చొప్పున 24 సార్లు పెంచుచు రాగా 56 హస్తములు సమసంఖ్యతోను యేర్పడును, 6వ అంతస్తు మొదలుకొని 2వ అంతస్తువరకు 8 అంతస్తులు ఒక్కొక్కటి అపవము మధ్యమము, ఉత్తమము, అను భేదము లతో యిరువది నాలుగు భేదములు అగును. ఇట్లు 12వ అంతస్తువరకు విస్తారము చెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ షడ్వింశ ద్ధస్త విస్తారే సప్త పంచాశ దుచ్చయే ।

త్రయోదశతలం కుర్యా న్మమ ప్రీతికరం భవేత్ ॥

11

తా॥ 16 హస్తముల విస్తారమును 57 హస్తముల యెత్తును కలుగునట్లు 18 అంతస్తులు చేయవలెను. ఇది చాల ముఖ్యమైనది,

శ్లో॥ విస్తారే సప్తపంచాశ న్నవతి ర్హస్తపంచకం ।

తలం షోడశభి ర్యుక్తం శివహస్ర్యం శివప్రియమ్ ॥

12

తా॥ విస్తారము 57 హస్తములను, ఎత్తు 96 హస్తములను కలిగి 18 అంతస్తులతో శివ హస్ర్యమును నిర్మించిన శివునకు ప్రీయముగా నుండును.

శ్లో॥ ఏవం షికల్ప మాఖ్యాతం ఛందమార్గ మథ శృణు ॥

త్రి చతు ర్దశహస్తాది ద్వి ద్వి హస్త వివర్ధనాత్ ॥

13

పంచ షట్ పష్టిహస్తాంతం వ్యాసో వై సప్తవింశతిః।
వేదభూమిం సమారభ్య భానుభూ మ్యుపసాసరం॥

14

అథమం మధ్య మోత్కృష్టం మానం వేదతలం ప్రతి।
స ప్రాష్టాదశ హస్తాది త్రి త్రి హస్త వివర్ధనాత్॥

15

పంచ షణ్ణవతి ర్యావ దుచ్చం ప్రాగివ సంఖ్యయా।
అథమం మధ్య మోత్కృష్టం తుంగ భేద రేఖా ప్రతి॥

16

తా॥ ఛందమును చెప్పుచున్నాను. 3 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 6 హస్తములవరకు బేసిసంఖ్యతో 27 భేదములును, 14 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 6 హస్తముల వరకు సమసంఖ్యతో 27 భేదములును కలిగియున్నవి ఈ విస్తార భేదములు నాల్గవ అంతస్తు మొదలుకొని అధమము, మధ్యము, ఉత్తమము అను భేదములతో 2వ అంతస్తు వరకు 8వ 27 భేదములు గలవి యని తెలియచలయును. 17 హస్తములు మొదలుకొని 3-3 హస్తముల చొప్పున 9వ హస్తములవరకు బేసిసంఖ్యతోను, 18 హస్తములు మొదలు 3-3 హస్తములవరకు సమసంఖ్యతోను 27 భేదములు కలుగుచున్నవి. ఇవి 4వ అంతస్తు మొదలుకొని 12వ అంతస్తు వరకు అధమ, మధ్యము, ఉత్తమము అను భేదములతో 27 విధముల యెత్తును నిర్ణయించవలెను.

శ్లో॥ ఛంద మేవం తలం ఖ్యాతం జాతి హస్త్యై ముఖ శృణు।
స ప్రాష్ట దశహస్తాది ద్వి ద్వి హస్త వివర్ధనాత్॥

17

సప్తతి ర్మానకం వాఽపి సప్తవింశతి సంఖ్యయా।
చతుర్భూమిం సమారభ్య యా ప దర్శితలం ప్రతి॥

13

తావ ద్విస్తార మాఖ్యాత ముచ్చేధం శృణు సుప్రస।
త్రిసప్త వింశ ద్ధస్తాది త్రి త్రి హస్త వివర్ధనాత్॥

19

యావ దాశతహస్తాంత ముచ్చం ప్రాగివ సంఖ్యయా।
అథమం మధ్య మోత్కృష్టం వ్యాసోచ్చం చ ప్రహేదిరం॥

20

ఏవం జాతివిమానం తు సప్తవింశతి భేదితం।

జాతి చ్చందం వికల్పం చ అభాను రే ద్వితో త్తమ॥

21

తా॥ మరియు 17 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తములు పెంచుచు 6 హస్తముల వరకును 18 హస్తములు మొదలుకొని 3-3 హస్తములు పెంచుచు 9 హస్తముల వరకును యిట్లు సమసంఖ్యతో 27 ను, బేసిసంఖ్యతో 27 ను భేదములు కలిగియున్నవి నాల్గవ అంతస్తు మొదలు కొని 12వ అంతస్తు వరకు అధమ, మధ్యము, ఉత్తమ భేదములతో 27 విధముల విస్తారములను

చేయవలెను. ఇక యెత్తును చెప్పచున్నాడు. 1 హస్తములు మొదలు 31 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 93 హస్తముల వరకు సరి వచ్చితో 27 భేదములగు. 2 హస్తములు మొదలుకొని 31 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 27 భేదములతో బేసిరుద్ధ్య రూపములును కలవు. నాల్గవ అతస్తు మొదలుకొని పదిరెండవ అతస్తు వరకు భేదము మధ్యను. ఉత్తమ భేదములతో 27 విధములగు యెత్తును నిర్ణయించవలెను.

శ్లో॥ మహతీ ద్వ్యంత రాల్పంచ చ క్షుద్రనాసా ప్రచోదితం।
యుగాగ్రే భూతమానే తు మానసూత్రం చ విన్యసేత్॥ 22

త దన్యాకృతి హ్యాయాణాం వేదం శృంగంతపూరణం।
యత్రైవ భజ్యతే తత్ర మానసూత్రం విన్యసేత్॥ 23

ప్రాసాదానాం తు విస్తారం భిత్తిపా ద్బాహ్యమేవ వా।
తత్త్వా దాభ్యంతరం వాఽథ తత్త్వాదమధ్యమం తు వా॥ 24

ఉత్సేధం త దుపానాచి స్తూప్యంతం వా శిరోన్నతం।
సభా మండప శాలానాం భిత్తిమ ధ్యావసానకం॥ 25

భిత్తిమధ్యే లంఘిబాహ్యే వా మధ్యే వాఽప్యంతరేఽపి వా।
భిత్తి బాహ్యగతం సా తు బాహ్యేవా లభ్యంతరేఽపి వా॥ 26

త దంఘ్రిమ ధ్యావసానం మానసూత్రం ద్విజోత్తమం।
భిత్తిమధ్యే లంఘివిస్తారం చాంఘ్రిస్థానేషు చోచ్యతే॥ 27

భిత్తి బాహ్యగతం పాదం ప్రాగేవ ప్రోచ్యతే తదా।
సాలానాం భిత్తి మధ్యే వా బాహ్యే వాఽభ్యంతరేఽపి వా॥ 28

తా॥ మహానాసి, ముఖనాసి, క్షుద్రనాసి మొదలైనవియును, నాలుగింటిపైన ఒకభాగమును కలిపి మానసూత్రము నుంచవలెను. నలువదరముగాక యితర రూపములు గల హస్త్యములకు స్తూపి వాకు యిట్లే విభజించవలెను ప్రాసాదముయొక్క విస్తారము గోడ స్తంభము పీనియొక్క వెలుపలకుగాని లేక స్తంభముయొక్క లోపలకుగాని లేక స్తంభముయొక్క మధ్యకుగాని చేయవలెను. ఎత్తు జన్యస్థానము మొదలు స్తూపిక వరకుగాని లేక శిఖరమువరకుగాని చేయవచ్చును. సభామండపము శాల మొదలగువానికి గోడయొక్క మధ్యవరకును లేక గోడ మధ్యనుండి స్తంభముయొక్క వెలుపలకు గాని, మధ్యకుగాని, గోడ వెలుపలనుండి స్తంభము వెలుపలకుగాని స్తంభము లోపలికిగాని లేక స్తంభముయొక్క మధ్యకుగాని మానసూత్రమును నిర్ణయించవలెను గోడ మధ్యను స్తంభము యొక్క విస్తారము స్తంభముల కొలతలతో చెప్పబడియున్నవి గోడ వెలుపలనున్న స్తంభమును గూర్చి మునుపు చెప్పబడియున్నది. సాలలకును గోడ మధ్యనుండిగాని, వెలుపలకుగాని, లోపలకు గాని కొలతలు చేయవచ్చును.

- శ్లో॥ యానానాం శయనానాం చ స్యా స్మధ్యే మానసూత్రకం।
మానసూత్రం సమాఖ్యాతం సర్వేషాం సదనాదినాం॥ 29
- మానసూత్రం తు బాహ్యే స్యా త్కూటశాలాది నీవ్రకం।
కూటా ద్యావ ద్విశాలం వా త్రిపాదం వాఽర్థ మేవవా॥ 30
- పాదం సార్థం సపాదం వా మానసూత్రా చ్చ నిర్గతిం।
అథ వా దండమానేన తుంగాదీనాం తు నిర్గతిం॥ 31
- దండం వా హ్యర్థదండం వా ద్విదండం వా సార్థదండకం।
త్రిదండ నా ఽభిప్రాయంతం మానసూత్రా త్తు బాహ్యతః॥ 32
- మాన స్యాఖ్యంతరే వేశం విపదా మాస్పదం సదా।
తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన మానసూత్రా ద్భహిర్గతమ్॥ 33

తా॥ యానములకును, శయనములకును మధ్య సూత్రమును చేయవలెను. అన్ని విధములైన గృహములకును మధ్యకు మానసూత్రమును చేయవలెను. కూటములు, శాలలు వీనియొక్క నిర్గమము మాత్రము మానసూత్రమునకు వెనుపలికి చేయవచ్చును. కూటము యెంత యుండునో అంతగాని, అందులో ముప్పాతికవంతుగాని, సగముగాని, పాతికవంతుగాని లేక $1\frac{1}{4}$ వంతుగాని, $1\frac{1}{2}$ వంతుగాని, మానసూత్రమునుండి నిర్గమము చేయవచ్చును. లేక దండముతో కొలత చెప్పుచున్నాడు. 1 దండముగాని, $\frac{1}{2}$ దండముగాని, $\frac{2}{3}$ దండముగాని, $\frac{1}{4}$ దండముగాని 3 దండములుగాని మానసూత్రమునుండి వెలుపలకు నిర్గమము చేయవచ్చును. వేశములు మాత్రము మానసూత్రము లోపలనే నిర్గమములను చేసినచో దోషము. దీని వలన అపదలు కలుగును. కనుక మానసూత్రమునకు వెలుపలనే నిర్గమములను చేయవలెను.

- శ్లో॥ ఏత ద్విన్యాససూత్రం స్యాత్ సమసూత్రా త్సమం తు వా।
హోమా వాగతసూత్రం వా అవసాన ముదాహృతం॥ 34
- మానవిన్యాస సూత్రం చ అవసానం చ లే త్రయం।
ఖ్యాతం సంక్షేపతో విప్ర శృణు స్వాయాదిలక్షణమ్॥ 35

ఇతి కాశ్యపశిల్పే మానసూత్రాది లక్షణం చతుర్వింశః పటలః

తా॥ ఇది విన్యాససూత్రము, సమసూత్రము వలన సమానమును చేయవలెను. హోమము నుండి బయలుదేరి పైకి బోవు సూత్రము సనుసరించి స్తూపికయొక్క కొలతను చేయవలెను. మాన విన్యాస సూత్రము అసగా దేనికి దానిని విభజించునట్టి కొలతలకు దగిన సూత్రము. ఇది మూడు విధములు కనుక మానము, ఉన్మానము, ఉపమానము అను పేరులతో పిలువబడుచున్నవి కనుక వాని సనుసరించి చేయవలెను.

43. మరియొక పద్ధతి కొలరలు 12 అంతస్తులవరకు

మానసాసము !! వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ భూమిలంబ విధిం వక్ష్యే శాస్త్రే సంక్షేపతః శ్రమాత్॥ 1
- చతురశ్ర మాయతాశ్రం వర్తులం చ తద్దైవ తత్॥
అష్టాశ్రం చ షడశ్రం వా ద్వ్యశ్రవృత్తం త థోత్తరం॥ 2
- ఏత ద్విన్యాసభేదం వా త్తయవృద్ధి విధానకం॥
ఉక్తం హి భూమిలంబం తు స్యా దేకా దర్కభూమికం॥ 3
- ద్వికరం త్రికరం చాదౌ ద్విద్వికరేణ వృద్ధితః॥
దశైకాదశ హస్తాంతం స్యా త్పంచ విస్తార మేకతలే॥ 4
- ఇదం ఊద్రం మధ్యమం తు చతుష్పంచ హస్తమారభ్య॥
ద్వాద శైకార్క హస్తాంతం ద్విద్విహస్తేన వృద్ధితః॥ 5
- ఏతత్తు పంచ విపులం యుగ్మాయుగ్మే నోత్తమం హి॥
షట్ సప్త కరం చాదౌ ద్వి సప్త పంచత్రయ కరాంతం చ॥ 6
- ఏతే పంచధా విపులం శేష్ఠాంత మేకతలం కథితం॥
విశాలద్వయ ముత్తుంగం సోపానాత్ స్తూపికాంతం స్యాత్॥ 7
- ఏవం కనిష్ఠహర్ష్యేషు తంత్ర విద్భిస్తు కథితం॥
విశాలే చతురంశం స్యాత్ త్ర్యంశాధిక ముపేధం స్యాత్॥ 8
- ఊద్ర మధ్యమ హర్యాణా ముక్తం హిచైక భూమికం॥
విశాలా ర్ధాధికోత్పేధ మేకభూ శ్రేష్ఠహర్ష్యేకే॥ 9

తా॥ భూమియొక్క లంబమును చెప్పుచున్నాడు. సలుచదరము, దీర్ఘచతురశ్రము, గుండ్రము 3 కోణములు, 6 కోణములు, దీర్ఘవృత్తము ఇట్లు మొదటి అంతస్తు మొదలు 12 అంతస్తుల వరకు కొలరలు చెప్పుచున్నారు. 2 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 10 హస్తముల వరకు సమసంఖ్యతో 5 భేదములును, 3 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 11 హస్తముల వరకు బేసిసంఖ్యతో 5 భేదములును, మొదటి అంతస్తున అధమహర్ష్యమునకును 4 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 12 హస్తముల వరకు 5 భేదములును, 5 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తముల చొప్పున 14 హస్తములవరకు విషమ సంఖ్యతో 5 భేదములును, ఈ యైదువిధములు మొదటి అంతస్తున మధ్యమహర్ష్యమునకును, 6 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 14 హస్తములవరకు సమసంఖ్య 5 భేదములును, 7 హస్తములు

ములు మొదలుకొని 2-1 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 1 హస్తముల వరకు బేసిసంఖ్యతో 6 విధములును మొదటి అతిస్తు, ఉత్తమహార్యమునకును యిట్లు విస్తారములు చెప్పబడియున్నవి. అయితే యీ కొలతల ననుసరించి విస్తారమునకు రెట్టింపుగా యెత్తును చేయవలయును. సోపానము మొదలుకొని స్తూపిక వరకు పరిమాణము అని తెలియవలెను ఈ కొలత అధమహార్యముల కుపయోగించును. విశాలమును 4 భాగములు చేసి అందు 3 భాగములు కలిపి చేయుట మధ్య మహార్యముల పద్ధతి విశాలముతో 3 భాగములు కలిపి యెత్తును చేయుట ఉత్తమహార్యముల పద్ధతి యని తెలియవలెను.

శ్లో॥ అథ వా తత్ర మాన్యంశే త్ర్యంశాధి కోన్నతం శ్రేష్ఠం।

క్షుద్రోత్పేధస్య మానేతు తత్సమాధికోచ్ఛయం స్యాత్॥

10

పంచధోత్పేధ ముత్కృష్టం మానార్హంప విధం నామ।

శాంతికం పౌష్టికం శ్రేష్ఠం జయదం మధ్యమానేతు॥

11

హీనం తు యత్తద్వి గుణం చాద్భుత మితి కథితం।

సమాధికోదయ హర్యే సార్వ కామ ముదీరితమ్॥

12

తా॥ లేక విశాలమును 7 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు కలిపి యెత్తును చేయవచ్చును. క్షుద్రహార్యములకు యెత్తు రెట్టింపుకంటె కూడ యెక్కువ చేయుదురు. ఇట్లు 5 విధములని తెలియవలెను. ఇందు శాంతికము, పౌష్టికము, ఈ రెండు శ్రేష్ఠము, జయదము మధ్యమును, అద్భుతము హీనము, సార్వ కామికము ఆభాసము అని చెప్పదురు.

శ్లో॥ పంచషట్కర మారభ్య ద్వి ద్వి హస్తేన వర్ధయేత్।

త్రయోదశ చతుర్దశ హస్తాంతం పంచధా విపులం॥

13

ద్వితలం హర్యం స్యాదేతత్ క్షుద్రమాన మిహోదితం।

రస ముని కర మాదౌ వర్ధనా ద్విద్వి హస్తేన॥

14

మనుపం చ దశహస్తాంతం పంచధా విపులం మధ్యమం।

సప్తాష్ట కరమారభ్య తిథి షోడశకరాంతం స్యాత్॥

15

ద్వితల హర్యే ముఖ్యై రే తత్కృధితం పురాతనైః॥

తా॥ 5 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు, 13 హస్తముల వరకు 6 విధములు బేసిసంఖ్యతోను 6 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తముల పెంచుచు 14 హస్తముల వరకు 7 విధములు సమసంఖ్యతోను రెండవ అంతస్తున క్షుద్రమానమును, 6 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 14 హస్తముల వరకు 6 విధములు సమసంఖ్యతోను, 7 హస్తములు మొదలుకొని, 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 16 హస్తముల

వరకు బేసిసంఖ్యతో 5 విధములు మధ్యమ మానమును, 7 హస్తములు మొదలుకొని, 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు 15 హస్తముల వరకు 5 విధములు బేసి సంఖ్యతోను, 8 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తముల చొప్పున పెంచుచు, 6 హస్తములవరకు 5 విధములు సమసంఖ్యతోను ఉత్తమ మానమును చేయవలెను. ఇది రెండవ అంతస్తుయొక్క విధము.

శ్లో॥ పంచధా విపులం శాంతి కం తు పౌష్టికం జయదం॥ 16

పంచాత్మిక మద్భుతం స్యాత్ సార్వకామికం క్రమతః॥

ఉత్పేదం పంచ ధా విపులాత్ ప్రాగుక్తాంశే నైవకుర్యాత్॥ 17

తా॥ శాంతికము, పౌష్టికము జయదము. అద్భుతము, సార్వకామికము ఇవి యన్నియును వరుసగా 5 విధములు యెత్తు కలవు. వానిని పూర్వము చెప్పిన ప్రకారము తెలిసికొని చేయవలెను.

శ్లో॥ వసునవకర మారభ్య ద్విద్వి హస్తేన వర్ధయేత్॥
షోడశసప్త దశాంతం విస్తారం పంచధాస్మృతం॥ 18

నవదశ కరమారభ్య సప్తాష్టాధి కదశ కరాంతం స్యాత్॥
ద్వికరేణ వర్ధయేత్ ప్రోక్తం పంచధా విపులం భవేత్॥ 19

దశైకా దశమాదౌచ ద్విద్వి హస్తేన వర్ధనాత్॥
ఏతత్తు పంచధా విపులం త్రితలే కథితా త్రిధా॥ 20

తా॥ మూడు అంతస్తులదాని కొలతలు చెప్పుచున్నారు. 8 హస్తములు మొదలుకొని 2- హస్తములు పెంచుచు 16 హస్తముల వరకు సమసంఖ్యతో 5 భేదములను, 9 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తములు పెంచుచు 17 హస్తముల వరకు బేసి సంఖ్యతో 5 భేదములును అభవమును, 9 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 17 హస్తముల వరకు బేసి సంఖ్యతో 5 విధములును, 10 హస్తములు మొదలు 2-2 హస్తములు పెంచుచు 18 హస్తముల వరకు సమసంఖ్యతో 5 విధములును మధ్యమమును, 10 హస్తములు మొదలు 18 హస్తములవరకు 5 విధములు సమసంఖ్యతోను, 11 హస్తముల మొదలు 19 హస్తముల వరకు 2-2 హస్తముల చొప్పున బేసి సంఖ్యతో 5 విధములు ఉత్తమమును అని తెలియవలెను—

శ్లో॥ జ్ఞాద్రం మధ్యమ ముత్కృష్టం క్రమతస్తుంగం పూర్వవ త్॥
నవరుద్ర త్రయోదశ తిధి సప్తదశ పంచధా విపులం॥ 21

జ్ఞాద్రం చతుస్తల ముక్తం ద్విగుణం త్రివిధం విపులాత్॥
దశరవి మనుహస్తం షోడశ మష్టాదశ హస్తం తత్॥ 22

పంచదా విపులం హస్తయుగ్మే యుగతలం పూర్వవదుత్సేధం।

ఏకాదశ రవిహస్తం త్రయోదశ మనుతిథి హస్తం॥

23

షోడశ సప్త దశ హస్తం చాష్టాద శైకోనవింశ వింశతిశ్చ।

యుగ్మా యుగ్మ హస్తేన పంచదా విపులం మధ్యమం చేతి॥

24

పౌష్టిక ముత్సేధ ముదితం విపులాదేవం చతుస్తలే ప్రోక్తం।

అర్చిత్ర యోదశ హస్త మనుతిథి షోడశహస్తం చ॥

25

సప్తదశాష్టా దశతః నవపంక్తి ర్వింశ త్రైకవింశశ్చ।

ద్వా వింశత్రయో వింశ శ్చతుర్వింశ త్పంచ షడ్వింశ హస్తంచ॥

26

ఏవం తు పంచదా విపులం చతుస్తలే చోత్తృప్తే శాంతికోత్సేధమ్॥

తా॥ నాలుగు అంతస్తులుగల దాని కొలతలు చెప్పుచున్నారు. 9-11-13-5-17 హస్తములు ఇట్లు 5 విధముల విస్తారమును విస్తారమునకు రెట్టింపు యెత్తును, అధమము. మధ్యమము ఉత్తమము అను భేదములను, మనుషటివలెనే చేయవలయును. ఇప్పుడు చెప్పిన కొలతలు అధమ హస్తమునకు చెందును. 10-12-14-16-18 హస్తములు కలది మధ్యమము. 11-13-15-17-19 హస్తములు కలదియును 12-14-16-18-20 హస్తములు కలదియు, ఉత్తమ హస్తము. ఇటులే బేసిసంఖ్యతోను గమసంఖ్యతోను చేయవచ్చును. పౌష్టికముయొక్క యెత్తు చెప్పబడినది. నాలుగు అంతస్తులుగల దానియందు చెప్పబడి యున్నందున మరల చెప్ప నవసరము లేకపోయినది. 12-14-16-18-20-22-24-26 హస్తములును, 13-15-17-19-21-23-25 హస్తములును యిచ్చట 8 భేదములు కలిగియున్నవి. ఉత్తమ శాంతికముయొక్క యెత్తు చెప్పబడినది.

శ్లో॥ ఏకాదశ కరమాదా వేక హస్తేన వర్ధయే ద్యుక్త్యా॥

27

పంచాధిక దశ హస్తాంతం పంచదా విపులం।

ఏవం ఊద్రపంచ తలోత్సేధం జయదం త్రితయం॥

28

ద్వాదశ కరమారభ్య హస్తైకేన పూర్వవద్వద్వ్యతే।

అథ షట్కర సంయుక్తం దశ హస్తాంతం పంచదా విపులం॥

ఏవం మధ్యమం పంచతలే పౌష్టిక ముత్సేధ మిదముదితం।

వైకార్చ కరమాదా (వై) సప్త దశ హస్తంచ॥

30

ఏతద్ధర్మ్య విస్తార ముత్కృష్ట పంచ తలే కథితం।

ఇదం శాంతి కముదయ మథవా పౌష్టిక ముత్సేధ మితి॥

31

తా॥ అయిదు అంతస్తులుగల దానిలో అధమవద్దతి. ఇట్లు 5 విధములు. ఇది జయదము. 11-12-13-14-15 హస్తములు. మధ్యమ వద్దతి. 12-13-14-15-16 హస్తములు. ఇట్లు 5 విధములు.

ఇది పాష్టికము. ఉత్తమ పద్ధతి. 13-14-15-16-17 హస్తములు. ఇట్లు 5 విధములు. ఇది శాంశికమునకును పాష్టికమునకును పనికి వచ్చును.

శ్లో॥ మనుహస్తం త్వేకవృద్ధే నాష్టాదశ హస్తాంత మేతత్.
షడ్భూమి హర్యకే క్షుద్రం విపులం పంచదా కథితం॥ 32

ఉత్పేదం సర్వకామ్యోక్త మథవా ద్విగుణం మితం।
పంచదశకర మాదౌ చైకైకం హస్తమాధిక్యం॥ 33

చతుర్వింశతి హస్తాంతం విపులం దశమితి కథితం।
షడ్భూమిక ముత్పేదం మధ్యమం జయదం మితం॥ 34

షోడశ కరమారభ్య చైకైకం హస్తమాధిక్యం।
పంచ వింశతి పర్యంతం హస్తం దశదా విపులం॥ 35

షట్టల మిద ముదితం చోక్తవద్ధర్యం శాంతికోత్పేదం।
అథవా పాష్టికోత్పేదం ప్రాక్ ప్రోక్తం శిల్పవిద్వద్భిః॥ 36

తా॥ అటు అంతస్తులు కలది అధమము. 14-15-16-17-18. ఇట్లు ఒక్కొక్కటి చొప్పున 5 భేదములు. ఎత్తు రెట్టింపు. (సార్వకామికము) అదియే మధ్యమము. 15 హస్తములు మొదలు 1-1 హస్తము పెంచుచు, 24 హస్తముల వరకు 10 భేదములు. 16 హస్తములు మొదలు 25 హస్తముల వరకు యిట్లే 10 భేదములు ఉత్తమము.

శ్లో॥ సప్తదశ కరమాదౌ షడ్వింశ శ్చాంతం పూర్వవ ద్వృద్ధ్యాత్.
అష్టాదశ కరమాదౌ పూర్వవద్ వృద్ధ్యాత్ త్రి నవహస్తాంతం॥ 37

ఏకోన వింశద్ధస్తాదౌ చాష్టవింశద్ధస్త పర్యంతం।
ఏతత్తు పంచ విపులం క్షుద్రం మధ్యమ ముత్కృష్టం సప్తతలే॥ 38

శాంతికం పాష్టికం జయదం చాద్భుత ముత్తుంగం సార్వకామికం।
తేషాం చోత్తమ మాదీనాం ప్రత్యేకం విపులవశా త్రమతః॥ 39

నవ వింశత్తరమాదౌ త్రయస్త్రింశత్ కర పర్యంతం।
త్రింశతి హస్తం చాదౌ చతుస్త్రింశతి హస్తపర్యంతం॥ 40

ఏకత్రింశతి హస్తాదౌ పంచత్రింశ ద్ధస్త పర్యంతం।
పంచ పంచ విపులం కసీయసాది త్రివిధ ముత్పేద ముదితం॥ 41

ఏత దష్టతల ముదితం చోదయం శాంతికాది పూర్వవ త్సంయుతం॥

తా|| ఏడు అంతస్తులు కలది. 17 హస్తములు మొదలు 1-1 హస్తము పెంచుచు,
26 హస్తముల వరకు 10 భేదములు. అల్పము. 18 హస్తములు మొదలు 1-1 హస్తము పెంచుచు
27 హస్తముల వరకు 10 భేదములు. మధ్యము. 19 హస్తములు మొదలు 1-1 హస్తము పెంచుచు
28 హస్తముల వరకు 10 భేదములు. శ్రేష్ఠము. 8 అంతస్తులు కలది 29-30-31-32-33 హస్తములు
అధమము. 30-31-32-33-34 హస్తములు మధ్యము. 31-32-33-34-35 హస్తములు ఉత్తమము.

శ్లో|| ద్వా త్రింశత్తర మారభ్య షట్ త్రింశత్తరాంతకం చ 42

పూర్వవద్ వృద్ధ్యా త్రయత్రింశ త్తరమారభ్య సప్త త్రింశత్తర పర్యంతం।
చతుత్రింశ ధస్తాదౌ చాష్ట త్రింశాంతం చైకకరై ర్వృద్ధ్యాత్ 43

సవతలే త్రి పంచవిధం విపులం కన్యసాది శ్రేష్ఠం ప్రవక్ష్యతే।
పూర్వ వత్తుంగ ముదితం శాంతికాది శరభేద మేతత్ 44

త్రయ త్రింశత్తర మాదౌ చత్వారింశ ధ్వయాధికం।
చతుత్రింశతి హస్తాదౌ శ్రీచత్వారింశ ధస్తపర్యంతం 45

పంచ త్రింశద్ధస్తాదౌ చ తుశ్చత్వారింశ ధస్త పర్యంతం।
ఏవం దశతల హర్మ్యం పంచదశ విపులం ప్రోక్తం 46

తా|| తొమ్మిది అంతస్తులుగల దాని కొలతలు. 32-33-34-35-36 హస్తములు. ఇట్లు 5 విధములు అధమము. మధ్యతరగతి 33-34-35-36-37 హస్తములు. ఇట్లు 5 విధములు. ఉత్తమము 34-35-36-37-38 హస్తములు. ఇట్లు 5 విధములు. ఎత్తు పూర్వము చెప్పబడియున్నది మరియు పది అంతస్తులుగల దాని కొలతలు. 33 హస్తములు మొ 42 హస్తముల వరకును, 34 హస్తములు మొదలు 43 హస్తముల వరకును, 35 హస్తములు మొదలు 44 హస్తముల వరకును, ఇట్లు అధమ మధ్యమ ఉత్తమ పద్ధతులు చెప్పబడి యున్నవి.

శ్లో|| శాంతి కాద్యుక్తం క్రమతః కన్యసాద్యుత్త మాంతం కథితం।
చతుత్రింశ ధస్తాదౌ శ్రీచత్వారింశ ధస్తపర్యంతం 47

పంచ త్రింశత్తర మారభ్య చతుశ్చత్వారింశ త్తరపర్యంతం।
షట్ త్రింశ త్తరవిపులాత్ పంచ చత్వారింశ ధస్తపర్యంతం 48

ఏకాదశతల హర్మ్యే క్షుద్రాది పంచ దశ విపులం స్యాత్।
పూర్వ వత్పుంచ ధోత్సేధం జన్మాది స్తూపికాంతం స్యాత్ 49

భూత త్రింశ ధస్తాదౌ వేదాధిక చత్వారింశ ధస్తాంతం।
షట్ షడ్ధస్త మారభ్య పంచ చత్వారింశ ధస్తపర్యంతం 50

సప్త శ్రింశతి హస్తాదౌ పడధి క్షాప్త పంచ-హస్తాంతం।
పంచదశ విపులం ప్రోక్తం క్రమాత్పూర్వవ త్పంచధోత్పేదం॥ 51

క్షుద్రం మధ్యమ ముత్కృష్టం రవితల మేతత్తంత్రవి త్పుర్యాత్।
ఏత జ్ఞాతివశా త్ప్రోక్తం ఛందాదీనాం శాంతికోత్పేదమ్॥ 52

తా॥ పదునొక అంతస్తులుగల దాని కొలతలు చెప్పుచున్నాడు. 31 హస్తములు మొదలు 43 హస్తముల వరకును. 32 హస్తములు మొదలు 44 హస్తముల వరకును, 33 హస్తములు మొదలు 45 హస్తముల వరకును, వరుసగా క్షుద్రము, మధ్యమము, ఉత్తమము. అని తెలియవలెను. వదిరెండు అంతస్తులగల విమానమునకు కొలతలు 31 హస్తములు మొదలుకొని 44 హస్తముల వరకు 5 విధములు అధము, 33 హస్తములు మొదలుకొని 45 హస్తముల వరకు 5 విధములు మధ్యమము. 32 హస్తములు మొదలు 43 హస్తముల వరకు 5 విధములు శ్రేష్ఠమును అని తెలియవలెను. యీ యధమ మధ్యమ శ్రేష్ఠపద్ధతులకును, ఏకాది ద్వాదశ తలములకును, ఎత్తును మునుపు చెప్పబడి యుండినట్లు చేయవలెను. ఇదిగాక శాంతికాది భేదములకు వానివాని విధి ననుసరించి చేయవలెను.

శ్లో॥ క్రమత ప్రిపాద మర్థం కరం పాదం చేదం సంకల్ప మాభాస మిదం।
క్షుద్ర మధ్యమ ముత్కృష్టం క్రమాత్పూర్వవత్ కర సంఖ్యయా॥ 53

ఏవం త్రివిధ మానేన హర్యం సంకల్ప్య తంత్ర విధిజ్ఞైః।
ఉత్తుంగ పూర్వకాది పూర్వపిత క్రమతః కథ్యతే॥ 54

ద్విగుణం పాదమాదిక్య మధవార్ధాదిక్య మున్నకం।
శాంతికాదిక ముత్తుంగం త్రిపాద మధికం తు వా॥ 55

శాంతి కోత్తుంగ మానం విభజే దప్తభాగ మేవం స్యాత్।
తస్మాత్ త్ర్యంశమాదిక్యం ద్విత్ర్యంశాదధికం వాఽథ॥ 56

ఏతేషాం సర్వ ముత్తుంగం జాత్యాది హర్య మిదముదితం।
దేవతాలయా నాం నృపాణాం శాలాగోపురే ఏవముత్తుంగం॥ 57

శాంతికాది కరభేదం విస్తృతోత్పేదం గణ్యం క్రమతః।
ఏత ద్వివరీతం చే త్కర్తుశ్చ మరణం భవతి॥ 58

తా॥ హస్తములయొక్క సంఖ్యచేత వరుసగా ముప్పాతిక వంతు సగము, పాతికవంతు, ఋల్లు కల్పించుటను ఆభాస మందురు. క్షుద్రము, మధ్యమము, ఉత్కృష్టము అని మూడు విధములకు యీ కొలతలు చెల్లును. రెట్టింపు ఒకటింపాతిక వంతు పెంపు, ఒకటిన్నరవంతు పెంపు చేయవలెను. శాంతికమునకు ముప్పాతికవంతు పెంపు చేయవలెను. దానిని 3 భాగములు చేయవలెను. అక్కడినుండి వరుసగా 9-10-11 భాగములు చేసినచో పౌష్టికము, జయదము, అద్భుతము అను

వానికి భాగములు చేయవలెను. (సార్వకామికమునకు 7 భాగములు చేయవలెను.) శాలిలకును గోవురములకును ఇట్లే భాగములను నిర్ణయించవలెను. ఎగును దిగుడుగా చేసినచో యజమానుడు నశించును.

శ్లో॥ తస్మాద్ధర్మ్య తుంగాత్ (న) పరిహృత్య శిల్పి భిన్నం తైః॥

న్యజాంశాలానాం తు సర్వేషాం తదుత్పేదం (కథ్యతే)॥

59

గోవురాణాం తు సర్వేషాం శిరోఽంతం వా శిఖాంతకం ।

ద్వారశాఖా సముత్పంగం ద్వితీయం చాంతం శిఖాంతం వా॥

60

ద్వారశోభా సముత్పేద మస్యోత్తరాంతం వా శిఖాంతం చైవ ।

శాంతి కాత్పాష్టికా దేనం యథం గోవురోత్పంగం స్యాత్॥

61

అథవా హర్మ్య మానేన విష్వగ్భూమానం వక్ష్యతే క్రమతః ।

పట్నంచ హస్త మారభ్య పృథ్వా ద్విద్వి హస్తేన (చ)॥

62

సత్రి చతుర్నవత్యంతం కన్యసాది త్రయం త్రయం మానం ।

ఏతద్వాదక భూమ్యంతం జన్మాది స్తూపికాంతం స్యాత్॥

63

తా॥ హర్మ్యములయొక్క యెత్తును క్రమముగా చేయవలెను అన్నివిధములైన గోవురము లకు స్తూపికవరకుగాని లేక శిఖరము వరకుగాని యెత్తును నిర్ణయించుకొనవలెను. ద్వారశాఖ యొక్క యెత్తు రెండవ అంతస్తువరకుగాని లేక స్తూపి వరకుగాని చేయవలెను. ద్వారశోభయొక్క యెత్తు రెండవ అంతస్తుయొక్క ఉత్తరము వరకుగాని స్తూపిక వరకుగాని చేయవలెను. శాంతికము నుండి, పాష్టికమునుండి, యీవిధముగా గోవురముయొక్క యెత్తును చేయవలెను లేక హర్మ్యము యొక్క పరిమాణముచేత అంతటను భూపరిమాణమును చెప్పచున్నాను. మొదటి అంతస్తు మొదలు కొని 1½ అంతస్తు వరకు యెత్తును యిట్లు చేయవలెను 5 హస్తములును, 6 హస్తములును మొదలుకొని 2-2 హస్తములు పెంచుచు ఇట్లు 98 హస్తములును, 9½ హస్తములును అగునంత వరకు అధమ, మధ్యమ, ఉత్తమ భేదములతో 12 విధములుగ చేయవచ్చును. 5-13-21-29-37-45-53-61-69-77-85-93 ఇవి ఉత్తమ పరిమాణములు.

శ్లో॥ జన్మాది హస్త మేవోక్తం శాంతికాది కరభేద ముత్పంగం ।

ఏకాది ద్వి భూమ్యంతం కల్ప్యం గ్రామస్య హర్మ్యకే ఖవతి॥

64

ఏకాది త్రి భూమ్యంతం ప్రాహార కస్య చాలయం ప్రోక్తం ।

ఏకాది చ తు స్తలాంతం పట్ట భాజశ్చాలయ మితి కథితం॥

65

త్రి తలాద్యష్ట తలాంతం నరేంద్రస్య చాలయం ప్రోక్తం ।

త్రి తలాది నవతలాంతం మహారాజస్య భవన ముదితమ్॥

66

తా॥ ఒక్క అంతస్తు మొదలు రెండు అంతస్తుల వరకు సామాన్యముగా గ్రామములలో హర్యములను నిర్మించవలెను. ఒక్క అంతస్తు మొదలు మూడు అంతస్తుల వరకు సేనానాయకులకు శాలను చేయవలెను. ఒక్క అంతస్తు మొదలు నాలుగు అంతస్తుల వరకు మంత్రియొక్క హర్యమును చేయవలెను. మూడు అంతస్తులు మొదలుకొని యెనిమిది అంతస్తుల వరకు రాజాలయమును నిర్మించవలెను. మూడవ అంతస్తు మొదలుకొని తొమ్మిదవ అంతస్తు వరకు మహారాజయొక్క భవనమును రచించవలెను,

శ్లో॥ పంచ తలాద్యర్కాంతం చక్రవర్తి హర్యం స్యాత్ ।

ఏకాది త్రి తలాంతం యువరాజస్య చాలయం ప్రోక్తం॥ 67

సామంత ప్రముఖానాం చైకాది త్రితల పర్యంతం స్యాత్ ।

క్షుద్ర భూపస్య సర్వేషా మేకాది త్రి తల పర్యంతం॥ 68

స్థపతి స్థాపకానాంతు గజాశ్వి కాదీనాంతు యోధానాంచ ।

ద్విజాతి శూరాణాంతు చైక ద్వి త్రితల పర్యంతం॥ 69

ఉగ్ర జాతీనాం చైవ శాలైక ద్వి త్రితల పర్యంతం ।

గజాశ్వాది శాలానాం తల మేకం కర్తవ్యం ప్రోక్తం॥ 70

దేవానా మపిసర్వేషాం హర్యైకాద్యంతం భూపతీనాం చైవ ।

అన్యత్పర్య జాతీనాం నవతలం కుర్యా త్తదాలయం ప్రోక్తం॥ 71

క్షుద్రాలయ మేవోక్తం క్షుద్రాత్ క్షుద్రమానసం యుక్తం ।

క్షుద్ర దేవాలయం సర్వం పూర్వ వజ్ఞానాదిక మిద ముదితం॥ 72

మండపం నవతలం కుర్యాద్ భవనం మధ్యరంగం వాఽధి మండపాకారం ।

ఏతత్తు భూమి లంబం పురాణైః సర్వైస్తంత్ర విధిః ప్రోక్తం॥ 73

ఇతి మానసారేవాస్తు శాస్త్రేభూమిలంబ విధానం నామ ఏకాదశోఽధ్యాయః

తా॥ ఐదవ అంతస్తు మొదలుకొని పదురెండవ అంతస్తువరకు చక్రవర్తి హర్యమును రచించవలెను. ఒక్క అంతస్తు మొదలుకొని మూడు అంతస్తుల వరకు యువరాజ హర్యమును రచించవలెను సామంతరాజులకు ఒక్క అంతస్తు మొదలు మూడు అంతస్తుల వరకు రచించవలెను. క్షుద్రరాజులందరికిని ఒక్కటి మొదలు మూడు మూడంతస్తులవరకు చేయవలెను. శిల్పాచార్యులకును ఆగమా చార్యులకును సాది మొదలుగూ వారికిని యుద్ధవీరులకును, బ్రాహ్మణులు మొదలైన వారలకును. ఒక్కటి మొదలు మూడంతస్తుల వరకు నిర్మించవలెను. ఉగ్రజాతులకు రెండంతస్తుల వరకు చేయవలెను. గజశాలలు, ఆశ్వశాలలు ఒక్క అంతస్తువరకే నిర్మించవలెను దేవతలందరి క్కిని ఒక్కటి మొదలు అన్ని అంతస్తులు చేయవలెను. రాజులకు 9 అంతస్తులు చేయవచ్చును.

అల్పాలయములు అల్పమానము తోనే చేయవలెను. మండపములకు 9 అంతస్తులు చేయవలెను, భవనమునకు మధ్యరంగమును కూడ యట్లు చేయవచ్చును.

44. విమాన లక్షణము

మానసారము 18 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ విమాన లక్షణం చైవ సంక్షేపా ద్వత్వతే ఓధునా।

తైత్తిలానాం ద్విజాతీనాం వర్ణానాం వాస యోగ్యకం॥

1

ఏక భూమి విధానాది రవి భూ మ్యవసానకం।

భక్తి సంఖ్యాం తదాకారం స్తూపికాది చ లక్షణం॥

2

లుపా మానక్రమం సర్వం స్తూపికా స్థాపనం క్రమాత్।

భానయే ద్భూతలం శ్రేష్ఠం పురుషాంజలి మాత్రకం॥

3

జలాంతం వా శిలాంతం వా పూరయే ద్వాలుకైర్జలైః।

హస్తి పాదాకృతి దారు స్తంభేన చ ప్రహరయేత్॥

4

ఏవం దృఢీకృతం చోర్ధ్వే యథా హర్మ్యం తు కారయేత్।

ఏక భూమి విమానే తు చోక్తవ త్కర సంగ్రహమ్॥

5

తా॥ విమాన లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు. ఒక్కటి మొదలు పదిరెండు అంతస్తుల వరకు భాగనిర్ణయములును, వాని వాని ఆకారములను లుపల క్రమమును. స్తూపికను స్థాపించుటయును, చెప్పుచున్నాడు. భూమిని త్రవ్వి మానవుడు యెంత పొడవున నుండునో అంత లోతునగాని లేక నీళ్ళు పడులోతువరకుగాని, రాయి పడువరకుగాని, త్రవ్వి యందు యిసుక పోసి నీళ్ళతో విండించ వలెను. ఏనుగు పాదమువలె దారువుతో స్తంభము చేసి దానితో దిమ్మెసను చేయవలెను గట్టిగా దిమ్మెస వేసిన తరువాత అన్నివిధములైన హర్మ్యములను నిర్మించవలెను.

శ్లో॥ ఏక భక్త్యా ద్వి భక్త్యా వా త్రి చతుష్పంచ భాగికం।

షడ్భాగం షడ్విధం ప్రోక్తం ఊద్ర మేకతలం భవేత్॥

6

పంచ షట్ సప్తభాగం స్యా న్మధ్యమ మేకతలం భవేత్।

షట్ సప్తాష్ట విభాగం స్యాత్ శ్రేష్ఠ మేకతలం భవేత్॥

7

పంచ షట్ సప్త భక్త్యా చ ఊద్రం చ ద్వితలం భవేత్।

షట్ సప్తాష్ట భక్త్యా చ ద్వితలం మధ్య మేవచ॥

8

సప్తాష్ట నవభాగం స్యా దుత్తమం ద్వితలం న్యవేత్।

సప్తాష్ట భాగికం కుర్వాత్ ఊద్రం చ త్రితలం భవేత్॥

9

నంద పంక్త్యంశంతే నైవ మధ్యమం త్రితలం భవేత్ |

ఏక పంక్త్యర్క భాగేన చోత్తమం త్రితలంభవేత్ ||

10

తా|| ఒక్క అంతస్తు గల భవనమునకు అల్ప పరిమాణము గల దానికి 1-2-3-4-5-6 భాగములును, మధ్యమమునకు 5-6-7 భాగములును, ఉత్తమమునకు 8-9-10 భాగములును, చేయవలెను. రెండు అంతస్తులు గల భవనమునకు అధమము 1-2-3 భాగములును, మధ్యమమునకు 4-5-6 భాగములును, ఉత్తమమునకు 7-8-9 భాగములును చేయవలెను. మూడు అంతస్తులుగల భవనమున అధమమునకు 1-2 భాగములును, మధ్యమమునకు 3-4 భాగములును, ఉత్తమమునకు 5-6 భాగములును చేయవలెను.

శ్లో|| అష్ట నంద దశాంశం స్యాత్ జుద్రమానే చతుస్తలే |

నంద పంక్తి రుద్రభాగం స్యా నృధ్య మే చతుస్తలే ||

11

పంక్తిశ్చై కాద శార్కం స్యా ద్భాగం శ్రేష్ఠే చతుస్తలే |

నంద పంక్త్యై కాదశార్కం భాగం సద్భృ విశాలకం ||

12

కారయిత్వా శిల్ప విద్విః జుద్ర పంచతలే న్యసేత్ |

పంక్త్యైక పంక్త్యర్కంశ త్రయోదశాంశే ఏకల్పకే ||

13

ఏతత్తు మధ్యమం పంచ తలం హర్యే తు కారయేత్ |

ఈశ ద్వాదశకై శార్కం మనుభాగం తథైవచ ||

14

ఏతత్పాగ విశాలేతు శ్రేష్ఠం పంచతలం భవేత్ |

అర్కపైశార్క భాగం తు మనుషంచ దశాంశకం ||

15

ఏతద్వై పూషకే కుర్యాత్ జుద్రషట్టల హర్యకమ్ ||

తా|| నాలుగంతస్తులు గలదానికి అధమము 2-3-4 భాగములును, మధ్యమమున 5-6-7 భాగములును, శ్రేష్ఠమునకు 8-9-10 భాగములు చేయవలెను. ఐదంతస్తులు గలదానికి అధమము 3-4-5 భాగములును, మధ్యమమున 6-7-8 భాగములును, ఉత్తమమున 9-10-11 భాగములును చేయవలెను. ఆరు అంతస్తులు గల హర్యమున అధమము 4-5-6 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో|| సైశార్కాంశం మనుం చాంశం తిథి షోడశ భాగికం |

16

షట్టలం మధ్యమం ప్రోక్తం కుర్యాద్ధర్య విశాలకే |

త్రి చతుష్పంచ షట్ సప్తై కాభికం దశభాగికం ||

17

శ్రేష్ఠం షట్టల మిత్యక్తం యథా కుర్యా ద్వి చ షణ్ణః |

చతుర్దశాంశకం పంచ దశాంశం షోడశాంశకం ||

18

సప్త దశాష్ట పంక్త్యంశం జ్ఞాత్ర సప్తతలం తు వా।
పంచ దశాంశకం చైవ షోడశాంశక మేవ వా॥

19

సప్త దశాంశకం భాగం చాష్ట పంక్త్య శ భాగికం।
ఏతన్మధ్యమ మానే తు కుర్యాత్తు సప్తభూమికే॥

20

విస్తారాష్ట ద్విభాగం చ తస్మిన్త ద్విభాగికం।
త దష్టాదశ భాగం స్యా న్నంద పంక్త్యంశ మేవ వా॥

21

శ్రేష్ఠం సప్తతలం ప్రోక్తం కుర్యా త్తత్ర విచక్షణః॥

తా॥ అటు అంతస్తులు గల భవనము మధ్యమమునకు 13-14-15-16 భాగములును, ఉత్తమమునకు 13-14-15-16-17 భాగములును, చేయవలెను. ఏడు అంతస్తులుగల భవనమునకు అధమమున 14-15-16-17-18 భాగములును, మధ్యమమునకు 15-16-17-18-19 భాగములును, ఉత్తమమునకు 16-17-18-19-20 భాగములును చేయవలెను.

శ్లో॥ సప్త దశాంశ కంచైవ విస్తార మష్టదశాంశకం॥

22

నవ పంక్త్యంశకం చైవ విశాలే ద్విదశాంశకం।
జ్ఞాత్రమష్టతలం హ్యేవం హర్మ్యం కుర్యాత్తు భాగతః॥

23

నవమేవ ద్విభాగం స్యా న్నంద పంక్త్యంశకం తథా।
ఏక వింశత్యంశకం తు భాగం హర్మ్య విశాలకే॥

24

మధ్య మాష్టతలం కుర్యా ద్భాగమాన విమానకే।
నవాధిక దశాంశం స్యా ద్వింశతి త్చైకవింశతిః॥

25

ద్వావింశతి శ్చభాగం చ శ్రేష్ఠ మష్టతలం తథా।
వింశత్యంశం విశాలేతు సైకం హస్తం తథైవ చ॥

26

ద్వా వింశతిం చ భాగం చ త్రయోవింశతి భాగికం।
జ్ఞాత్రం నవతలం హ్యేవం కుర్యాద్భాగం విమానకే॥

27

తా॥ ఎనిమిది అంతస్తులు గల భవనము అధమమున 17-18-19-20 భాగములును, మధ్యమమున 18-19-20-21 భాగములును, ఉత్తమమున 19-20-21-22 భాగములును చేయవలెను. తొమ్మిది అంతస్తులుగల భవనమున అధమము 20-21-22-23 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో॥ ఏక వింశతి భాగం చ తత్ ద్వావింశతి భాగికం।

త్రయో వింశతి భాగం స్యా చ్చ తు ద్వింశతి భాగికం॥

28

మధ్యం నవతలం కుర్యా న్మధ్యమే తద్విశాలకే।
ద్వావింశతి శ్చ భాగం స్యా త్ప్రయోవింశతి భాగికం॥

29

చతుర్వింశతికం చాపి పంచ వింశతి కాంశకం।
శ్రేష్ఠం నవతలం ప్రోక్తం కుర్యాత్తు శిల్ప విత్తమః॥

30

త్రయో వింశతి భాగం స్యా చ్చతుర్వింశతి భాగికం।
పంచ వింశతి భాగం చ షడ్వింశతి చ భాగికం॥

31

క్షుద్రం దశతలం కుర్యా ద్భాగం మధ్య విశాలకే।
చతుర్వింశతికం చైవ పంచ వింశతికం తథా॥

32

షడ్వింశతి శ్చ భాగం చ సప్తవింశతి భాగికం।
మధ్యం దశతలం కుర్యా ద్విమానస్య విశాలకే॥

33

తా॥ తొమ్మిది అంతస్తులుగల భవనమున మధ్యమము 21-22-23-24 భాగములును, ఉత్తమమున 22-24-25-26 భాగములును చేయవలెను, పది అంతస్తులుగల భవనము అధమమున 23-24-25-26 భాగములును, మధ్యమమున 24-25-26-27 భాగములును చేయవలెను.

శ్లో॥ పంచ వింశతి భాగం స్యాత్ షడ్వింశతి చ భాగికం।
సప్తవింశతి భాగం స్యా దష్టావింశతి భాగికం॥

34

శ్రేష్ఠం పంక్తితలం కుర్యా ద్భాగం హర్మ్య విశాలకే।
షడ్వింశతి శ్చ భాగం స్యా త్సప్తవింశతి భాగికం॥

35

అష్టావింశతి భాగం స్యా న్నవ వింశతి భాగికం।
క్షుద్ర మేకాదశ తలం భాగ మానం విశాలకే॥

36

సప్త వింశతి భాగం తు చాష్టావింశతి భాగికం।
నవ వింశతికం చైవ త్రింశద్భాగ విశాలకం॥

37

ఏకాదశ తలం ప్రోక్తం మధ్యమం తద్విమానకే।
అష్టావింశతి భాగం స్యా న్నవ వింశతి భాగికం॥

38

తద్వత్ త్రింశతికం చైవ చైకత్రింశాంశకం తథా।
ఏకాదశ తలం శ్రేష్ఠం హర్మ్య మూల విశాలకే॥

39

తా॥ పది అంతస్తులుగల భవనమున శ్రేష్ఠమునకు 25-26-27-28 భాగములు చేయవలెను. పదునొక అంతస్తులుగల భవనమునకు అధమమున 26-27-28-29 భాగములును, మధ్యమమున 27-28-29-30 భాగములును, ఉత్తమమున 28-29-30-31 భాగములును చేయవలెను.

- శ్లో॥ నవ వింశతి భాగం స్యా త్త్రింశ దంశ విశాలకం।
ఏక త్రింశ ద్విభాగం స్యా ద్ద్వైత్రింశ దంశకం భవేత్॥ 40
- క్షుద్ర ద్వాదశ భూమిః స్యా ద్భాగ మేవం ప్రకల్పయేత్।
విశాలే త్రింశ దంశం స్యా దేక త్రింశం చ భాగికం॥ 41
- ద్వా త్రింశద్ భాగికం చైవ త్రయ త్రింశతి భాగికం।
మధ్యమం ద్వాదశ తల భాగ మానం విశాలకే॥ 42
- ద్వా త్రింశతి భాగం స్యా త్త్రయ త్రింశశ్చ భాగికం।
చతుత్రింశతి భాగం చ పంచ త్రింశ ద్విశాలకే॥ 43
- శ్రేష్ఠ ద్వాదశ భూమ్యాశ్చ భాగం కుర్యా ద్విచక్షణః।
కర్ణ పాదస్య బాహ్యేతు మధ్య పాదస్య మధ్యమే॥ 44
- ఏవం భాగావసానం స్యా ద్యుక్తి యుక్తం ప్రయోజయేత్॥

తా॥ పదిరెండు అంతస్తులుగల భవనమున అధమము 29-30-31-32 భాగములును, మధ్యమమున 30-31-32-33 భాగములును, శ్రేష్ఠమున 32-33-34-35 భాగములును చేయవలెను. కర్ణముననున్న స్తంభముయొక్క వెలుపలినుండి మధ్యస్తంభముయొక్క మధ్యకు యీ చెప్పబడిన భాగములను చక్కగా నిర్మింపవలెను.

- శ్లో॥ మూలాది స్తూపి పర్యంతం వేదాశ్రం చాయతాశ్రకం।
ద్వ్యశ్రం వృత్తాకృతిం వాఽథ గ్రీవాది శిఖరాకృతిః।
స్తూపికా త్రయ సంయుక్తం ద్వయం వా చైకమేవ వా॥ 45
- చతురశ్రాకృతి యత్తు నాగరం తత్ప్రకీర్తితం।
మూలాగ్రం వృత్తమాకారం తద్వృత్తాయత మేవ వా॥ 46
- గ్రీవాది స్తూపి పర్యంతం యుక్త్యాఽథ తద్యుగాశ్రకం।
వృత్త స్యాగ్రే ద్వ్యశ్రకం త ద్వేసరం నామకం భవేత్॥ 47
- మూలాగ్రాత్ స్తూపి పర్యంతం చాష్టాశ్రకం వా షడశ్రకం।
తదగ్రం చాయతం వాఽపి గ్రీవస్యాథో యుగాశ్రకం॥ 48
- పూర్వవ చోర్ధ్వ దేశం స్యా ద్ద్వావిడం పరికీర్తితం।
సమాశ్రక శిఖాయుక్తం చాయామే తచ్ఛిఖాత్రయం॥ 49
- 50

ద్వ్యశ్ర వృత్తోపరి స్తూపి వృత్తం వా చతురశ్రకం।

పద్మాది కుడ్మలాంతం స్యా దుక్తవ ద్వా కృతిం న్యనేత్॥

51

తా॥ ఉపసీతము మొదలుకొని స్తూపికవరకు నలుచదరము లేక దీర ముగల నలుచదరము రెండు మూలలుగల వృత్తాకారము గుండ్రము కంఠము శిఖరమును స్తూపికలు మూడును, లేక రెండును, ఒక్కటియును కలిగి నలుచదరముగాను, ఉండెనేని అది నాగరము. మొదలు చివర గుండ్రములేక పొడవుగల గుండ్రము కంఠము మొదలు స్తూపిక వరకుచేసి అది చతురశ్రముగాను, చివర గుండ్రముగాను లేక ద్వ్యశ్రముగాను చేయబడినది వేసరము - మొదలునుండి చివర వరకు అనగా స్తూపిక వరకు 8 కోణములుగాని, 6 కోణములుగాని శిఖరమును కంఠము దీర ముగల నలు చదరముగాని లేక సమముగా నలుచదరముగాని మునుపటివలెనే శిఖరమును కలిగి యుండినచో ద్రావిడము, సమ చతురశ్రముగల సూపియును పొడవు కలిగినప్పుడు మూడు స్తూపికలును, ద్వ్యశ్రముగా గుండ్రమైనను లేక గుండ్రముగా నున్నను, నలుచదరముగానున్నను, పద్మము మొదలు పై మొగ్గవరకు చెప్పినట్లు రూపమును చేయవలెను.

శ్లో॥ సపాద త్రికమారభ్య షడంగుల వివర్ధనాత్।

చతుర్హస్తావ సానం స్యాత్ ప్రత్యేకం తు చతుర్విధం॥

52

కన్యసా దుత్తమాంతం స్యా దేకాద్యర్కతలాంతకం।

ఏతేషాం స్తూపి కోత్తుంగ మథజాతి వశాదుచ్యతే॥

53

ఊద్రాణాం చైక హస్తం స్యాద్ ద్విహస్తం వైశ్య జాతీనాం।

సార్ధ ద్విహస్త మానేన యవరాజస్య యోగ్యకం॥

54

త్రిహస్తం భూపతీనాం వి ప్రాణాం సార్ధ త్రిహస్తకం।

తై తిలానాం చతుర్హస్తం స్తూపి తుంగం ప్రకల్పయేత్॥

తా॥ $3\frac{1}{2}$ హస్తములు మొదలుకొని 6 అంగుళముల చొప్పున పెంచుచు 4 హస్తముల వరకు 4 విధములు, కనీసము మధ్యము ఉత్తమము అను వివరములతో ! మొదలు 12 అంతస్తుల వరకు ఈ చెప్పబడిన యెత్తునకునరించి స్తూపికయొక్క యెత్తును చెప్పుచున్నాడు. ఊద్రులకు 1 హస్తము వైశ్యులకు 2 హస్తములు యవరాజులకు $2\frac{1}{2}$ హస్తములు, రాజులకు 3 హస్తములు బ్రాహ్మణులకు $3\frac{1}{2}$ హస్తములు, దేవతలకు 4 హస్తములు చేయవలెను.

శ్లో॥ శుద్ధం మిశ్రం చ సంకీర్ణం విమానం త్రివిధం భవేత్।

ఏకద్రవ్యం తు శుద్ధం స్యాద్ ద్విద్రవ్యం మిశ్రహర్యకం॥

69

త్రిద్రవ్యం హర్యకం సంకీర్ణం పాషాణేష్టక దారుణాం।

ఏక ద్రవ్యేణ యుక్తం చ ప్రకుర్యా చ్చిల్పవిత్తమః॥

70

45. నాగర ద్రావిడ వేసర భేదములు

కాశ్యపశిల్పము 25 వ పటలము

- శ్లో॥ నాగరాది విమానానాం లక్షణం వక్ష్యతే ఓధునా।
హిమాద్రి కన్య యో రంత ర్గతోదేశ ఉదాహృతః॥ 16
- సోఽపిదేశప్రిధా భిన్న స్తత్త ద్దేశోద్భవై ర్గుణైః।
యథైవ దేహినాం దేహం వాత పిత్త కఫాత్మకం॥ 17
- తథైవేత జ్జగత్సర్వం విజ్ఞేయం త్రిగుణాత్మకం।
సాత్వికం తామసం చైవ రాజసం చ త్రిధాస్మృతం॥ 18
- హిమాద్రి వింధ్యయోరంత ర్గతా సత్త్వా వసుంధరా।
వింధ్యాది కృష్ణవేణ్యంతా రాజసాఖ్యా మహీమతా॥ 19
- కృష్ణవేణ్యాది కన్యాంతం తామసం భూతలం భవేత్।
నాగరం సాత్వికే దేశే తామసే వేసరం భవేత్॥ 20
- రాజ సం ద్రావిడే దేశే క్రమా దేవం హి భావయేత్।
సాత్వికే నాగరం హర్యం తామసే వేసరాలయం॥ 21
- రాజ సై ర్ద్వావిడం హర్యం క్రమాత్ పుంషండ యోషితః।
విష్ణు ర్మహేశ్వరో ధాతా క్రమాత్ హర్యాధి దేవతాః॥ 22

తా॥ నాగరము మొదలగు విమానములయొక్క లక్షణములను చెప్పుచున్నాడు. హిమాలయము మొదలుకొని కన్యాకుమార్యగ్రము మధ్యనున్న ప్రదేశమును దేశమందురు. అందు వాతావరణము ననుసరించి యి భేదములు కలిగినవి అవి మానవ దేహములెట్లు వాతపిత్త క్లేష్మాదులతోనున్నవో అట్లే భూమికుండ యున్నది. ఆ భేదములే సాత్విక తామస రాజసములను కలిగించినవి. హిమాలయము మొదలు వింధ్యపర్వతము వరకు సాత్విక దేశము. వింధ్యాద్రి మొదలు కృష్ణవేణినది వరకు రాజసదేశము, కృష్ణవేణి మొదలు కన్యాకుమార్యంతము వరకు తామస దేశము సాత్విక దేశమున నాగరము. తామస దేశమున వేసరము, రాజసదేశమున ద్రావిడము, అను హర్యము లేర్పడినవి. వీనిలో నాగరము పురుష రూపమును, వేసరము నపుంసక రూపమును ద్రావిడము స్త్రీరూపమును అని తెలియవలెను. నాగరమునకు విష్ణువును, వేసరమునకు మహేశ్వరుడును ద్రావిడమునకు బ్రహ్మయును అధిపతులని తెలియవలయును.

- శ్లో॥ నాగరం భూసురం విద్యాత్ వేసరం వైశ్య ముచ్యతే।
ద్రావిడం తన్నృపం జ్ఞేయం మానతః శృణు సువ్రత॥ 32

కూట కోష్ఠాది నిష్ఠాంతం మాన సూత్రే తు సుస్థితం।

ఉన్నతావన తోపేతా కూట కోష్ఠా యథా క్రమం॥

24

ఏకాకార తల స్తంభ పత్ర తోరణ సంయుతం।

క్షుద్ర కోష్ఠ సమాయుక్తం మహానా స్యవసానకేః।

25

వేదికా జాలకోపేతం కూటం వేదాశ్ర శీర్షకం।

ఏకా నేకతలం వాఽపి సాలింద్రం వాఽపి హీనకం॥

26

వేదాశ్రం శీర్షకం కంఠం శాలాకార మథాపి వా।

నాగరం భవనంఖ్యాతం తత్తద్దేరే ప్రకల్పితమ్॥

27

తా॥ నాగరము విప్రళాతి, వేసరము వైశ్యజాతి, ద్రావిడము క్షత్రియజాతి, యగును. కూటములు కోష్ఠములు వాఽయొక్క నిర్గమము మానసూత్ర ప్రకారము చేయవలెను ఎత్తు వల్లములును, కూటములు కోష్ఠములు యెట్లుండవలెనో వాని ననుసరించి చేయవలెను. ఒక్కటే రూపముగల తలము, స్తంభములును, పత్రతోరణములతోకూడిన చిన్న కోష్ఠములును, మహానాసి పైన వేదికలు జాలకములు కలిగి కూటము నలుచద ముగను, ఒక్క అంతస్తుగాని అనేకమైన అంతస్తులుగాని ద్వారమున అలింద్రములతోగాని లేకుండగాని, శిఖరమును కంఠమును నలు చదరమును, శాలయొక్క ఆకారము వలెనే యుండెనేని, అది నాగరహర్ష్యమగును.

శ్లో॥ ప్రాగ్వత్కూట వినిష్ఠాంతం కోష్ఠ కూటోద్గతం తు వా।

మానసూత్రాద్భూషామ్కూటం నీవ్రకూటం తు కోష్ఠకం॥

28

మధ్యే కోష్ఠం సభద్రం వా విభద్రం వా ద్వీజోత్తమ।

పంజరం మానసూత్రేణ కూట నిష్ఠాంతం సాంతరం॥

29

ఉన్నతావనతో వేలా సౌప్తికౌ చ యథాక్రమం।

ఉన్నతం సాంతరం మంచం తంతం ప్రస్తత హీరకం॥

30

చతురస్థాశ్ర వృత్తాభం క్రమాత్కూటం తలే తలే।

నానా మసూరక స్తంభ వేది జాలక తోరణైః॥

31

వృత్తాస్య స్ఫుటితైర్హస్తీ తుండైః కుంభ లతాధిభిః

హారాంతరేషు మంచోర్ధ్వే క్షుద్ర కోష్ఠయుతం తు వా॥

32

తత్త్రైవ హస్తీ తుండం వా భద్రనాస్యల్ప మేవవా।

సాంధారం వా నిరంధార మేకానేక తలం తు వా॥

33

ససో వర్తనం కంఠం వృత్తం వాఙ్మూల్ర మేవ వా।
యుగాశ్రం వా శిరోదేశం విమానం ద్రావిడం భవేత్॥

34

తా॥ మునుపు చెప్పినట్లు కూటములయొక్క నిర్గమమును, కోవముల యొక్కయు కూటముల యొక్కయు యెత్తును. మానసూత్రమునుండి వెలువలకూటములును, నిర్గమకూటములును కోవములను, మధ్యకోవమునకు ముఖభద్రమును, లేకున్నను పంచరము మానసూత్ర ప్రకారమును కూటములయొక్క నిర్గమము లోపలనే యుండవలెను. ఎత్తును తక్కువయును, కూడినదరులును, కలిగి చక్కగా నుండవలెను. అంతరములతో గూడిన మంచములు యెత్తుగను, ఆయా ప్రస్తరము లకు హీరకములును నలుచదరము గి కోణములు గుండ్రము ఇట్లు కూటములు అన్ని అంతిస్తుల యందును చేయవలెను. అనేక విధములయిన అధిష్ఠానములతోను, అనేక విధములైన స్తంభముల తోను, పలువిధములైన వేదికలతోను, వివిధములైన చాలకములతోను, అనేక విధములైన తోరణములతోను, గుండ్రని ముఖము గలిగి తెలుపబడిన యేనుగుల తొండములతోను, కుంభలత మొదలైన వానితోను, హీరములయొక్క అంతరములందు మంచములపైన చిన్న చిన్న కోవము లును, అచ్చట యేనుగు తొండములును, ముఖభద్రముగాని, క్షుద్రనాసిగాని, అంధార సహితముగా గాని లేక నిరంధారముగాగాని, ఒక్క అంతస్తుగాని అనేక అంతస్తులుగాని, గుండ్రని శిఖరమును కంఠమును లేక గి కోణములును, లేక నాలుగు కోణములును, కలిగినది ద్రావిడవి మానసగును.

శ్లో॥ తదేవ చరణాధార మేకాకారం తు కల్పయేత్।

హారాంతరే విశేషేణ కల్పం వృత్తం స్ఫుటోదయం॥

35

సమం తు కూట కోష్ఠాదా సాంతర ప్రస్తరాన్వితౌ।

హీనో వాఙ్తర మంతోర్వే నిష్క్రాంతం సమసూత్రం॥

36

హారాంతరే తు కర్తవ్యం భద్రం వా భద్రపంజరం।

కప్రోత పంజరాడ్యం వా సాంతర ప్రస్తరాన్వితం॥

37

సర్వేషాం కర్ణ కూటానా మాశీర్షం తు యుగాశ్రకం।

వస్వశ్రం వేదికోపేతం మండలం శీర్షకం గలం॥

38

వస్వశ్రం వాశిరః కంఠం యుగాశ్రం వా ప్రకల్పయేత్।

ఏతచ్చ ద్రావిడం ఖ్యాతం హోమాద్యా క్షుద్రాంతరం॥

39

వస్వశ్రం వా షడశ్రం వా తచ్చ ద్రావిడ ముచ్యతే।

ఏవం త్రివిధం నిత్యం తు ప్రోచ్యతే ద్రావిడాలయమ్॥

40

తా॥ పైన చెప్పబడి యున్నదే స్తంభములయొక్కయు అధిష్ఠానము యొక్కయు స్వరూపము ఒక్కటేగానినే యుండవలయును. హీరములలో గుండ్రమును చేయవచ్చును. కూటకోవములు

సమానమైన యెత్తుతోను, అంతరములును ప్రస్తరములను కలిగిగాని, లేకుండగాని, అంతరముల పైన సమసూత్రముతో నిర్గమమును, హారముల మధ్య ముఖభద్రముగాని భద్రపంజరముగాని లేక కపోత పంజరముగాని ప్రస్తరములను చేయవలెను. అన్ని కర్ణకూటములకు శిఖరమునకు నలుచదరమే యుండవలెను. వేదిక 8 కోణములతో నుండవలెను. కంఠము మాత్రము 8 కోణములును శిఖరము గుండ్రమును కలిగియుండ వలెను. లేక శిఖరము కంఠము నలుచదరముగాను చేయవచ్చును. ఇది ద్రావిడ హర్మ్యము. ఆధిష్ఠానము మొదలుకొని స్తూపివరకు 8 కోణములుగాని లేక 8 కోణములు గాని కలిగియున్నను, అదియును ద్రావిడ హర్మ్యమే యగును. ఇట్లు మూడు విధములని యెఱుగ వలెను.

శ్లో॥ వేసరం కూటకోష్ఠాది నీచకం సమ సూత్రకం।

వృత్తాకార శిరోపేతం కర్ణకూట ప్రకల్పితం॥

41

వృత్త గర్భ గృహాకారం బాహ్య వృత్తాభ మేవవా।

వృత్త గ్రీవ శిరోపేతం యథేష్టం శిఖరేణివా॥

42

సాలింద్రం వా స భద్రం వా ప్యేకా నేకతలం తు వా।

సమాశ్రం చా యతాశ్రం వా వృత్తం వృత్తాయతం తు వా॥

43

ద్వ్యశ్ర వృత్తాయతం హర్మ్యం కూటకోష్ఠాదిభి ర్యుతం।

ఉన్నతావన తోపేతౌ కూటకోష్ఠౌ యథాక్రమం॥

44

సమౌ వా కూటకోష్ఠద్వా బాహూ భూమ్యేక మేవవా।

వేసరం భవనం ఖ్యాత మథవాఽన్య ప్రకారతః॥

45

జన్మాది స్తూపి పర్యంతం యుగాశ్రం నాగరం భవేత్।

వన్వశ్రం శీర్షం కంఠం వా ద్రావిడం భవనం భవేత్॥

46

వృత్తగ్రీవ శిరోపేతం వేసరం హర్మ్య మీరితం।

కూటకోష్ఠ విహీనానాం హర్మ్యాణాం కథితం త్విదమ్॥

47

తా॥ వేసరహర్మ్యము కూటము కోష్ఠము నీచములతోను, సమసూత్రమునను గుండ్రని శిఖరమును కర్ణకూటములతోను గుండ్రని ఆకారములతోను గుండ్రని గలము శిఖరమును, యిట్లు యిష్టము వచ్చినట్లు శిఖరముతోను, ద్వారము ప్రక్కను అలింద్రములుగాని ముఖభద్రములుగాని యేకతలముగాని అనేక తలములుగాని నలుచదరముగాని దీర్ఘముగల నలుచదరముగాని గుండ్రము గాని లేక కోడిగుడ్డు ఆకారముగాని రెండు కోణములు వచ్చునట్లు వృత్తాయతముగాని కూటము కోష్ఠము మొదలైనవానితో గూడి యెత్తును పల్లమును కలిగిన కూటకోష్ఠములయొక్క కొలతల భేదములతోను, లేక కూటకోష్ఠములు సమానమైన యెత్తుతోను, సమబాహువులతోనున్న యేకతలముగాని, యిట్టి పద్ధతులు గలది వేసరమగును. లేక ఉపాసము మొదలు స్తూపిక వరకు

నలుచదరము కలది నాగర హర్ష్యమగును. శంతము శిఖరము రికోణములు కలది ద్రావిడ హర్ష్యమగును. శంతము శిఖరము గుండ్రముగా నున్నది వేసర హర్ష్యమగును. కూటములు కోష్ఠములు లేకుండినను యిట్లే యుండవలయును.

శ్లో॥ నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం గళం ప్రత్యక్షమి భేదితం।

సర్వత్ర వృత్త పాదం వా వేసరే భవన కుటుః।

48

బింబం చ పీఠికాం చైవ ప్రాసాదం చైక జాతికం।

సర్వ సంప త్నమ్నద్ధిః స్వాత్ స్వపక్షే రాష్ట్ర వర్ధనం॥

49

పిపరీతే విపరీతం వా రాజ రాష్ట్ర భయంకరం।

తస్మా త్సర్వం ప్రయత్నేన ఏక జాత్యైవ మాకరేత్॥

50

నాగరే సకలం శాంతం వేసరే యాన సర్వం॥

భోగం వీరం చ స్వత్తం చ ద్రావిడే భవన భవేత్॥

51

అన్యదాచే ద్విపచ్చైవ కర్తుం నైవ సత్తవః।

నాగరాది విధిః ప్రోక్తో నిర్భన్యాన విధిం శృణు॥

52

ఇతి కాశ్యపశిష్యే నాగరాది విధిః పంచ వింశః పటలః

తా॥ అనేకమైన అధిష్ఠానములును, గలము అనేక భేదమును, స్తంభములు అనేక భేదములను, స్తంభములన్నియును గుండ్రము గలను. ఊడునది వేసరహర్ష్యము పీఠము ప్రాసాదము, ఒక్కటే జాతిచేయవలయును. సర్వసంపదలు కలుగును లేక రెండు జాతులు మూడు జాతులు కలిపిన యెడల భయంకరమైన యుపద్రవములు కలుగును. నాగర హర్ష్యమున విగ్రహములన్నియును శాంతస్వరూపముతో నుండును. వేసర హర్ష్యమున విగ్రహములన్నియును నడచుచున్నట్లుండును. ద్రావిడ హర్ష్యమునందు భోగమును అనుభవించుచున్నట్లును వీర రసముతోను సృత్యగీతాది భంగిమములతోను ఊడును. ఇట్టి లక్షణముల నన్నిటిని శిల్పాచార్యుడు బాగుగా తెలిసికొని చేయవలెను, లేని యెడల చేయునట్టి పారికిని చేయుచు పారికిని అపదలు కలుగును.

ఇది శ్రీ మద్విశ్వకర్మ పంచమూర్తి పంచకమధ్య మాహాభూషణగోత్ర పవిత్ర, స్వర్ణాచ్చమాంబా వేంకటేశ్వరపాత్ర, లక్ష్మణబాకోటయసుధీమణిపుత్ర, శ్రీ మద్దాయత్రీ విరాజిత్వకర్మ

వరప్రసాద జనితకవితా సుధారసపాత్ర, పదనాశ్య ప్రమాణనిధాన విమర్శకాచార్య

శిల్పకళాకోవిద సర్వతంత్ర స్వతంత్ర స్థపతి తిలకాది చిరుద విరాజమాన

సుబ్రహ్మణ్యాభిధాన విరచిత నానామస్త్రశిల్పగమశాస్త్ర పరిశీలనాత్మ

కాంధ్ర తాత్పర్యసహిత భారతీయ మహాశిల్పమునందు స్తంభ

లక్షణ భేదములు ప్రస్తరలక్షణభేదములు శిఖరలక్షణము

స్తూపికాలక్షణము, మూర్తినాసము అను

ద్వితీయ కళ

శ్రీ రస్తు
భారతీయ మహాశిల్పము
తృతీయకళ

1. ఇష్టదేవతాస్తుతి

శ్లో॥ మాచూ వైభవ కల్పితా గుణసూక్ష్మా ప్రహ్లాంధ భాండంతరే।
జీవామస్తదధిపితాశ్చ వివిధా యశ్చక్షితా యశ్చయః।
అత్మానం పరమం త మౌఽపిభదై ర్వాక్యైః సహ స్వస్తితైః।
గన్విష్టం భజనైః సాధ జనుః సందే విరింభాధిపమ్॥

త్రిపుర పురత్రయ రచనా యశ్చరణైః కర్మ చాతురీ జాతా।
శిల్పివరం తం దనుజై ర్భజిత వరం సుఖం పునః॥ (శిల్పకర్తృము)

2. గర్భన్యాసము

కాశ్యపశిల్పము గీత పటలము

శ్లో॥ ఆథ కక్ష్యే విశేషేణ గర్భన్యాసం కరిష్యమి॥	
ప్రాసాదం దేహ మిన్యోత్తం తస్యాంశం ర్వాస్తుగర్భకమ్॥	1
గురుహినే గృహే విప్ర సకృత్కాలం నవాస్యకం॥	
అహ మన్శ్చ పేదాశ్చ నవసేయు రగర్భకమ్॥	2
తస్మా త్పర్వ ప్రయత్నేన గర్భన్యాసం తు కారయేత్॥	
శ్రీప్రసం ప్రాణినాం గర్భ మితరే శ్రీరరం భవేత్॥	3
అధిష్ఠాన ప్రతే రూర్ధ్వే భూసురాణాం హితాయవై॥	
కుముదోర్ధ్వే నృపాణాం తు జగత్యూర్ధ్వే విశాం వరమ్॥	4
హోమోర్ధ్వే గర్భవిన్యాసం శూద్రాణా మభిషృద్ధిదం॥	
సర్వ జాత్యంశం సంప్రోక్తం భూమా త్వాద్యేష్టకోపరి॥	5
ప్రాసాదే మండపే చైవ ప్రాగ్ద్వారే గోపురే తథా॥	
పరివా రాలయే చైవ గర్భన్యాసం తు కారయేత్॥	6
యత్రైవా ద్యేష్టకాన్యాసం తత్ర గర్భం నిధావయేత్॥	
సౌవర్ణం రాజతం తామ్రం శ్రేష్ఠం మన్యాదమం క్రమాత్॥	7

కాంక్ష్యే నైవాథవా విప్ర కర్తవ్యం గర్భ భాజనం।
పంచాంగులం సమారభ్య యావద్వై వింశ దంగులమ్॥

8

ఏకైకాంగుల వృద్ధ్యా తు కలా సంఖ్యా తు భాజనం।
ఏకాది షోడశాంతానాం భూమీనాం తు యథాక్రమమ్॥

9

గర్భ భాజన తాలాస్తే త్వన్నిఘ్ని మూలతరం తు వా।
గర్భ భాజన విస్తారం విస్తార సదృశోన్నతమ్॥

10

భాజనోఽపస్య భాగైకం వితాన స్యోచ్చయం భవేత్।
భాజనే ద్విత్రి పాదాంతం వితా నాంతం న ద్విజ॥

11

యవైక వ్యాస మారభ్య మువార్దై కోష్ఠ విస్తృతం।
స్తా లోచ్చం త్రి చతుర్భాగం కోష్ఠ మిత్యదయం భవేత్॥

12

మధ్య కోష్ఠే న్యసే త్కూటే త్వింద్ర నీల సమ్మతం।
తత్సూర్యాద్యష్టకోష్ఠేషు పరితో ద్విజ సత్తమ॥

13

అనంతాది శిఖండ్యంతం మూల ముత్తరం నిధాపయేత్।
తద్బాహ్యే షోడశే కోష్ఠే పూర్వాది క్రమ యోగతః॥

14

అకాదాది విసర్గాంత స్వరాన్ న్యస్యాత్ క్రమేణ తు।
రత్న హేమాని ధాన్యాని ఫలాన్యంతరకే న్యసేత్॥

15

మృత్కంద ధాన్య సత్రాణి గర్భగర్తేషు విన్యసేత్।
స్థల కుద్ధిం తతః కృత్వా గవ్య మస్త్రే త్యదాహరన్॥

16

మాణిక్యం విన్యసే త్కూటే కూటాక్షర ముదాహరన్।
అనంతే విన్యసే ద్వజ్రం సామే మాక్తకం విన్యసేత్॥

17

శిలోచ్చయే త్వింద్ర నీలం స్యాత్ స్ఫటికం త్వేక నేత్రకే।
ఏక రుద్రే తు శంఖం స్యాత్ సావి తేృ పుష్యరాగకమ్॥

18

శ్రీకంఠే సూర్యకాంతం స్యా చ్చిఖండౌ తు విదూరకం।
స్వర్ణేన జగతీం కృత్వా ఆకాశే విన్యసే ద్బుధః॥

19

కపాలం రజతే నైవ ఇకారే తు నిధాపయేత్।
తంత్రే జైవతు తం కుంభ ముకారేద్విజ సత్తమ॥

20

అరకూటేన తద్వారం గకారే తు నిధావయేత్ |
కాంస్యే నైవపినాకం తు ఆకారే విన్యసే ద్బుధః ||

21

సీసేన పరశుం కృత్వా ఏకారే తు నిధావయేత్ |
త్రపుణాహరిణం కృత్వా ఓంకారే తు నిధావయేత్ ||

22

త్రిశూల మాయసేనైవ అంకారే తు నిధావయేత్ |
స్వనేన వృషభం కృత్వా కూటాక్షరే నిధావయేత్ ||

23

ఆకారే విన్యసేచ్ఛమ్యా మీకారే తు మనః శిలాం |
ఊకారే జాతి లింగం తు ఋకారే గైరికాం న్యసేత్ ||

24

సౌరాష్ట్రం చైవ గాకారే ఏకారే త్వం జఞాం న్యసేత్ |
గోరోచనం తథోంకారే విన్యసేత్ తిల ధారకం ||

25

అద్భీజం సమనుష్ఠిత్య విన్యసేత్ తత్రక్రమేణ తు |
యవా నీవాదశాలీ చ ప్రియంగుతల సర్వపమ్ ||

26

మృద్గాని సప్తబీజాని పూరయే ద్గర్భభాజనే |
విధామ చ విధానేన సుస్నిగ్ధం సుదృఢం కురు ||

27

తా|| గర్భభాజన విధానమును చెప్పుచున్నాడు. అలయమును దేహమనియును, దాని లోపలి ప్రదేశమును గర్భయనియును చెప్పుదురు. శాస్త్రమునకు సరికాక యెక్కువయైనది కాని, లేక తక్కువయైనదికాని, అలయమును రచించరాదు అందొకప్పుడను దేవతా తేజస్సుండదు. కనుక గర్భవ్యాసమును చేయవలయును. సమస్తమైన వారికిని శుభముల నిచ్చుటకు అధిష్ఠానముయొక్క పైభాగమున బ్రాహ్మణులును కుమదముయొక్క పైభాగమున క్షత్రియులును, జగతియొక్క పై భాగమున వైశ్యులును, హోమముయొక్క పై భాగమున శూద్రులును, చేయుట శుభము. సమస్తమైన వారును భూమియందు మొదటి రాయినుండునపుడు చేయవచ్చును. ప్రాసాదము మండపము, గోపురము, వీనియొక్క ముఖద్వారముల యందును, పరివార దేవతల యాలయములయందును, గర్భవ్యాసమును చేయవలయును. ఎచ్చట మొదట యిటుకను పెట్ట బడునో అచ్చట గర్భము నుండువలయును. బంగారము, వెండి, రాగి, యివి వరుసగా ఉత్తమము. మధ్యమము కనీసము అనబడును. లేక కంచుతోనైనను గర్భభాజనమును చేయవచ్చును 5 అం. మొదలుకొని, 20 అం. వఱకు ఒక్కొక్క అంగులము చొప్పున పెంచుచు 16 విధములుగా చేయ వచ్చును. ఇవి ఒక అంతస్తు మొదలు పదునాఱు అంతస్తుల వఱకు క్రమముగా నుండవలెననుట, గర్భభాజన విస్తారము స్తంభము మొదలుతో సమానముగను చేయవచ్చును. ఎత్తు విస్తారముతో సమానము, భాజనము యెత్తులో పాతికవంతు ఉల్లేడ యెత్తుండ వలయును. భాజనములో, సగము గాని ముప్పాతిక యెత్తుగాని ఉల్లేడ నడుము యెత్తుండవలెను. పళ్ళెము ప్రక్కయెత్తులో శివ వంతు గాని 4వ వంతుగాని గది యెత్తుండవలెను. నడిమి గదియందు శిఖరమునంది దానిపై యింద్ర

నీలము నుంచవలెను. దాని చుట్టూను తూర్పు మొదలగు పనిమిది గదుల యందును అనంతదు మొదలు బ్రహ్మవటకు మూల ఖండ్రములనుంచి దాని వెలుపల పడునాటు గదులనుంచి అ ఆ ఇ ఈ ఊ ఊ ఋ ఋ ఌ ఌ ఏ ఏ వి వి ఓ ఓ ఔ ఔ అం అః, అను శ్లోకములు పూర్వాదిక్రమముగా నుంచి రత్నములు, బంగారము, ధాన్యములు, ఫలములు లోపల నుంచవలయును. ఇనియన్నియును గర్భముయొక్క గుంటయందు శ్రేష్ఠమైన మృత్తికలను, దుండలును, ధాన్యములను, పత్రములును ఉంచవలయును ఆ పశ్చిమమును నుంచగవ్యములతో మంత్రయుక్తముగా శుద్ధిచేసి నడుమ మాణిక్యమును, అనంతని స్థానమున వజ్రమును, ఈశాన స్థానమున ముత్యమును, భూధర స్థానమున యింద్రనీలమును, ఏశ్వరీ పదమున స్ఫటికమును, ఏశుద్రపదమున శంఖమును, సావిత్ర పదమున పుష్పగౌగమును, శ్రీకంఠ పదమున నూనెకాంతమును, బ్రహ్మస్థానమున వెడూర్యమును స్థాపించి బంగారముతో చేదికను కల్పించి అకారము నుంచవలెను. వెండితో కపాలమును చేసి ఇకారమునందుంచవలెను. కుంభమును లంతువులతో చుట్టి దానిని ఉకారమునందుంచవలెను, ఇత్త తో ద్వారమును చేసి గకారమునందుంచవలెను. కంచుతో పిల్లును చేసి అకారమునందుంచ వలెను. సీసముతో పరశువును చేసి ఏకారమున నుంచవలెను సత్తుతో లేడిని చేసి ఓంకారమున నుంచవలెను. ఇనుముతో త్రిశూలమును చేసి అంకారమున నుంచవలెను. బంగారముతో వృషభమును చేసి సుధ్యాక్షమున నుంచవలెను. ఆకారమున శ్యామమును, కుంభమున మణిశిలను, ఉకారమున జాతిలింగమును, ఋకారమున గైరికమును, ఌకారమున సౌరాష్ట్రమును, ఏకారమున అంజనమును, ఓకారమున గోరోజనమును, నిలిపి చుట్టలతో ధారాగతమును చేయవలెను. ఆ బీజముల వరుస ననుసరించి వరుసగా యశ, వ్రీహి, శాలి, ప్రియంగు, శిల, సర్వప, ముద్గ నామములుగల నవ్తధాన్యములను గర్భభాజనముననుంచి చక్కగా స్థిరముగా నుంచవలెను

శ్లో॥ ప్రాచీన స్తోత్రరే చాగ్రే పంచ షట్స్పత్ర హస్తకామ్ !

షోడశ స్తంభ సంయుక్తం ప్రపాంకృత్వా ౭తి నుండరామ్॥

24

విధానే వోర్వ మాచ్ఛాద్య తరంగైః స్తంభవేష్టనైః

ద్వార తోరణ సంయుక్తం దర్శమాలాది భూషితమ్॥

25

మండపస్య త్రిభాగైకం మధ్య వేదిం ప్రకల్పయేత్

హస్త మాత్ర సముత్పేదం తాలమాత్ర మథాపి వా॥

30

పరిత స్త్యగ్ని కుండాని మహాశాలం ద్విజోత్తమ

చతురశ్రం ధను ర్నృతం పద్మం ప్రాగాదిమ క్రమాత్॥

31

త్రిమేఖల సమాయుక్తం నాభియోని సమన్వితం

దర్పణోదర సంకాశం కుండ వేదిస్థలం కురు॥

32

తచ్చిల్పివ్రత ముద్వాస్య గోమయా లేపనం కురు

పిష్ట చూరై రలంకృత్య పుణ్యాహం ప్రోణక్షం కురు॥

33

వేదీర్వ్య స్థండిలే కుర్యా చ్చుత్తర్యోజ్జైస్తు శాఖిః।
తీల తండుల లాజైళ్ళ దర్మః పుష్పైః పరిస్తరేత్॥

34

గ.ధ పుష్పాదిభిః పూజ్యా దిగ్దేవా నామ మంద్రకైః।
గవ్యాభిషేచ్య ఫలం తు స్నానయేద్గంధతో రిదైః॥

35

తంతునా కౌతుకం జిహ్వా నవ వస్త్రేణ వేష్టయేత్।
స్థండిలేతు నిధాతవ్యం కూటాక్షర ముదాహృతమ్॥

36

పరితో ఒష్టాఘటాన్ స్యస్య ససూత్రాన్ సవిధానకాన్।
సకూర్చాన్ వత్త్ర సంచాడ్యాన్ సగంధాన్ పరితః క్రమాత్॥

37

విశ్వేశ మాది కుంభస్థం స్తోత్రాభ్యర్చ సమశ్రతః।
కుండానాం పంచ సంస్కారం కృత్వా హోమం సమాచరేత్॥

38

అగ్న్యధా నాదికం సంస్వ మగ్నికార్యోక్త మాచరేత్।
సమిదాఙ్గ చరుంల్లాజ తీల తండు సర్వపాన్॥

39

హృదయాది ఘనంగైళ్ళ ఈశానేన క్రమేణ తు।
హోమం కృత్వా విశేషేణ ప్రత్యేకాష్ట శతాహుతః॥

40

ద్రవ్యాంతే వ్యా హృతీర్హృత్వా మూలే నైవ శతాహుతః।
జయాది రభ్యాదా నైళ్ళి లాప్తృ భృచ్చైవ హోమయేత్॥

41

ఏవం జాగరణం రాత్రౌ ప్రభాతే సుముహూర్తకే।
సునక్షత్రే సులగ్నే తు సు తిథౌచ సువారకే॥

42

శివ ద్విజ కులే జాతః స్వాచార్యః శివదీక్షితః।
స్నానద్వయ సమాయుక్తః సకళత్రః సవిగ్రహః॥

43

సిత వస్త్రోత్తరీయళ్ళ సిత మాల్యానులేపితః
ఉచార్యాన్ పూజయే త్తత్ర వత్త్ర హేమాంగులీయకైః

44

శిల్పినః పూజయే త్తత్ర వస్త్రైరావరణాదిభిః।
గర్భస్థానం ప్ర విశ్యాథ కర్తా చాచార్య శిల్పి చ॥

45

అష్టదా విభజే ద్పిత్తం బాహ్య తళ్ళ తు రస్త్య జేత్।
త్రీణ్ చాభ్యంతరే వర్ష్య శేషాంశే భాజనం న్యసేత్॥

46

- నదీ సంగమో వల్మీకీం హర్యాగ్రే కుశీంబచే!
నాగ వృషభ శృంగే చ శిష్ట మృద్ధాహ్య దేవేః॥ 47
- గర్భ గర్తే నమోచ్యార్య కందాన్ న్యసేత్ తతోఽపి!
మధ్యమే త్వంబుజం న్యస్యా త్పూర్వే కుండం కందాన॥ 48
- దక్షిణే చోత్పలం కండం సాగంధిం నభిమే న్యసేత్!
సౌమ్యే ఉశీరకదః స్యా ద్భీజం తదుపరి న్యసేత్॥ 49
- పూర్వేతు విన్యసే చ్చాలిం వ్రీహిం వైదక్షిణే న్యసేత్!
పశ్చిమే కోద్రవం విద్యా న్మాష ముత్తరతో న్యసేత్॥ 50
- పావకే విన్యసే స్మద్గాన్ నైరృత్యాం కంగు పూజకైః!
ప్రియంగు వాయుదిగ్భాగే ఐశాన్యేతు తుశుత్తికమ్॥ 51
- ఏవం న్యన్యహృదం మంత్రాం స్తథా వై గర్భభాజనమ్!
సర్వ వాద్య సమాయుక్తం సృత్తగేయ సమన్వితమ్॥ 25
- జయ శబ్ద సమాయుక్తం బ్రహ్మ ఘోష సమన్వితం!
ప్రాసాద ఖీజ ముచ్చార్య స్థాపయే ద్గర్భభాజనమ్॥ 53
- శైలైర్వా ఇష్ట కాభి ర్వా సుధయా సుదృఢం కురు!
గంధ పుష్పాదిభిః పూజ్య ప్రాసాదం కల్పయేత్సుఖిః॥
- గర్భన్యాస విధిః ఖ్యాత స్తత స్తేష్వికతలం శ్రుణు॥ 54

ఇతి కాశ్యపశిల్పే గర్భన్యాస విధిః షడ్వింశః పదైః

తా॥ దేవాలయముయొక్క ఉత్తరమునగాని ముందుగాని 5-7 హస్తముల విస్తారముతో పదునాడు స్తంభములు సమానగడులతో నుండునట్లు స్థాపించి, ఆపైన కప్పవేసి స్తంభములకు వస్త్రములనుచుట్టి ద్వారములు తోరణములు దర్భమాలలు మొదలగు వానితో నలంకరించి మండపముయొక్క మధ్యప్రదేశమున ఒక హస్తముయెత్తున వేదిక చదరముగాను, దానిమట్టును నాలుగు కండములును అనగా తూర్పున నలుచదరమును, దక్షిణమున ధనురాకారమున, పడమర గుండ్రమును, ఉత్తరమున ఎనిమిది దశములపద్మము వలెను కండములు మూడు మేఖలములతోను, నడుమ విశాలముతో సమానమైన లోతును చదరమును కలిగి యుండ నట్లును, చేసి శిల్పివ్రతమున కుద్వారముచెప్పి అపు షేడతో ఆలికించి వరిపిండితోగాని లేక రాతిపిండితోగాని మ్రుగ్గులు వేసి పుణ్యాహవాచనముచేసి వేదియందు రెండుచోట్ల సంస్కారములు జరిపి వస్త్రములను పఱచి వానిపై బియ్యమునుపోసి నువ్వులు, పేలాలు, దర్భలు, పుష్పములు, చుట్టునుంచి దిక్పాలు తీసి గంధపుష్పాదులతో పూజించి గంధమునుచల్లి గంధపు నీటితో స్నానము చేయించి

కౌతుకములను దారముతో చుట్టి నూతన వస్త్రమును చుట్టి సంస్కరింపబడిన ప్రదేశముననుంచి మూల బీజమునందుంచి దాని చుట్టును ఎనిమిది కుంభములను నూత్రకూర్చి పత్ర గంధ పుష్పాది సహితముగ వరుసగా నలుదిశల యందును, నాలుగు మూలలయందును ఉంచి ఆయా మంత్రములతో ఆయా దేవతలను పోడకోవచారములతో పూజించి కుండములకు పంచసంస్కారములు జరిపి హోమములను చేయవలయును. అగ్నిప్రతిష్ఠాది కార్యములు శాస్త్రోక్తముగా జరుపవలెను. సమిధలు, అజ్యము, చరువు లాజలు తిలలు తండులములు స్వర్ణపములు, కరన్యాస, అంగన్యాస సహితముగ ఈ శానమంత్రముచేత నూటయే మిది హోమములుచేసి తరువాత ఓంకార యుక్తముగా మూలమంత్రముచేత నూటు హోమములను చేయవలయును. సుజమానుడు జయూని హోమములను చేయవలయును. ఇట్లు రాత్రియంతయు జరిపి తెల్లవారిని తరువాత పంచాంగశుద్ధిగల శుభ ముహూర్తమున కర్త ధర్మవర్తీ సహితముగ మలస్నానమును, శుద్ధిస్నానమునుచేసి, విగ్రహమును గూడ అదే తీరున స్నానములు రెండును చేయించి తెల్లని వస్త్రమును, ఉత్తరీయమును, గంధపు పూతయును, తెల్లని పూలదండలును, కలపాడై శివ బ్రాహ్మణ కులోత్పన్నుడును, శిరదీక్షాపరుడును అగు ఆచార్యులను వస్త్రములు సువర్ణాంగుళీయకము మొదలగు వానితో పూజించి శిల్పిలను కస్తూర భరణదులతో పూజించి గర్భస్థానమున ప్రవేశించిన తరువాత యజమానుడును శిల్పియును ఆచనముచేసి గోడను ఎనిమిది భాగములుగాచేసి, వెలుపల నాలుగు భాగములను వదలి లోపల మూడు భాగములను వదలి మిగిలినచోట పశ్యేము నుంచవలెను, ఏటియన్ను రెండుపదులు కలిసిన చోటయన్ను, సముద్రము దరియన్ను, నాగలిని అంటుకొన్నయన్ను, ఎండకాయ బాక్కలోని యన్ను, పుట్టయన్ను, ఏనుగుకొమ్మ తగిలిన యన్ను, ఎద్దుకొమ్మ తగిలిన యన్ను, ఇవి సమకూర్చి ఆచార్యుడు వేదమంత్ర యుక్తముగ గర్భగర్తమును పూజ్యవలయును. అపైన నడుమ పద్మములను తూర్పున కలువదంప. దక్షిణమున నల్లకలువదంబప. పడమర సౌగంధికము, ఉత్తరము వట్టివేరు ఉంచి అపైన తూర్పునశాలి. దక్షిణమున ప్రిహి, పడమరకోద్రవ, ఉత్తరమున మామ, అగ్నేయమున ముద్గ, నైర్వతిని కంగు, వాయవ్యమున ప్రియంగు, ఈశాన్యమున కుళుత్త, ధాన్యముల నుంచవలయును. తదుపరి మంత్రయుక్తముగ పశ్యేము గర్భమున నుంచునపుడు సమస్త శుభ వాద్యములును, వేదమంత్రములును, స్మృతగీతములును, జయశబ్దములును, సమృద్ధిగా నుండ వలయును. ప్రాసాద బీజము నుచ్చరించుచు భాజనము నుంచవలయును తాళికోగాని, ఇటికోగాని, సున్నముతోగాని, గట్టిగా బిగించి గంధ పుష్పాదులతో పూజించి దేవాలయమును రచించ వలయును, మానసారమున జెప్పబడిన విశేషాంశములు.

మానసారము 12 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ హేవాస్తో త్విహగర్భస్య వృద్ధిం కురు నమామ్యహమ్ ॥ 22

బ్రహ్మాది దేవతానాం చ ఓంకారాది నమో ఒంతకమ్ ।

త త్తత్ స్వనామ మంత్రేణ అర్చయే ద్వాస్తు దేవతాః ॥ 23

జ్ఞానయే త్పంచ గవ్యైస్తు గర్భ మంజూషికాం బుధః ।

సూత్రై రావేష్టనం కుర్యా త్తస్యచోపరి విన్యసేత్ ॥ 24

తదేవ గంధజలైః పూర్ణ కుంభం వినిక్షిపేత్ ।

పఠితస్తు చతుర్వింశ త్కలశాన్ జలపూరితాన్ ॥ 25

నిక్షిప్య సూత్రై రావేష్ట్య వస్త్రం పల్లవ కూర్చకైః।
అలంకృత్య స్థపతిశ్చ వర వేషోత్తరీయవాన్॥
గంధ పుష్పైః సమభ్యర్చ్య భువనాధిపతిం జపేత్।

26

(శివాలయమున)

కపాలం చ త్రిశూలం చ ఖట్వాంగం పరశుం తథా।
వృషభం చైవ పినాకం చ హరిణం శార్ఙ్గ మేవచ॥

50

ఏవం చాష్ట విధం రూపం సావర్ణేన ప్రకల్పయేత్।
ఇంద్రాది కోషేషు కపా లాది కాన్ విన్యసేత్ క్రమాత్॥

51

(కలశ పూజయందు)

శ్లో॥ స్రష్టారం విశ్వకర్మాణం ధ్యానం కృత్వా తు వా ఽర్చయేత్॥
సృష్టి స్థితి లయాధారం భువనాదిపతిం మనాక్।
గంధ పుష్పాది ధూపైశ్చ నైవేద్యాదిభి రర్చయేత్॥

56

57

(విష్ణాలయమున)

శ్లో॥ విష్ణు దిష్ట్యస్య గర్భాంతం రుద్ర చిహ్నం విసర్జయేత్।
ప్రాగుక్తం ద్రవ్య సంయుక్తం విష్ణు చిహ్నాని యోజయేత్॥
మధ్యే చక్రం చ హైమేన భాజనాంతం వినిక్షిపేత్।
రాప్యేణ శంఖం తామ్రేణ చాపం చైవతు వామకే॥
త్ర పు సీసేన ఖడ్గం చ వాయవ్యేన తు దక్షిణే।
ప్రాజ్ఞుభే తార్క్ష్యరూపం చ హేమజేన ప్రకారయేత్॥

68

69

70

(బ్రహ్మాలయమున)

శ్లో॥ యత్ర వస్తూని వాస్తూని బ్రహ్మస్థానే విశేషతః॥
బ్రహ్మ గర్భం క్షిపేత్కాలే తస్య చిహ్నం చ యోజయేత్।
ఓంకారం నిర్మితం హేమ్నా మధ్యకోషే తు విన్యసేత్॥
హేమజం యజ్ఞసూత్రం స్యా దోంకారస్యోపరి న్యసేత్।
స్వస్తికాదీని స్వర్ణేన చతుర్దిక్షు వినిక్షిపేత్॥
కమండలుం వా తత్త్రైవ తామ్రేణైవ చ నిర్మితం।
అక్షమాలాం చ తామ్రేణ కృష్ణ చర్మ చ వామకే॥

71

72

73

74

గర్భన్యాసం చ రాత్రౌ చ దివాకాలేష్టకా భవేత్॥

108

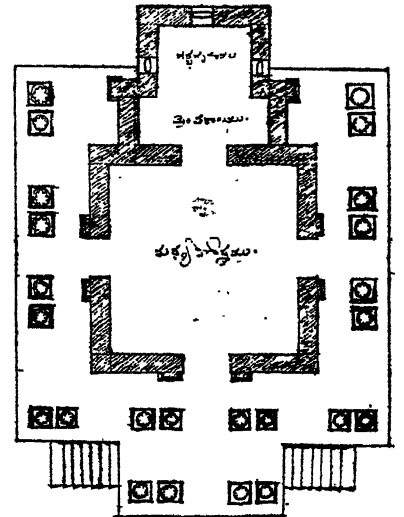
తా॥ గర్భన్యాసము మంత్రయుక్తముగా రాత్రి చేసినను యిటికలనుగాని రాళ్ళనుగాని రాత్రియుందు స్థాపించరాదు కనుక ప్రాతఃకాలమున రాళ్ళను బిగించ వలయును.

3. ఏకతల విధానము

కాశ్యపశిల్పము 27 వ పటము

- శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ హర్యమేకతలం శృణు॥
తస్య విస్తార తుంగం చ ప్రోక్తం ప్రాసాదమానకే॥ 1
- యుగాశ్రం పృత్త మాయామం వన్వశ్రం చ షడశ్రకం॥
అష్టాశ్ర మాకృతి స్వేషాం శిఖరే ఒపి తథైవ చ॥ 2
- హర్య తార్దమానం తు కన్యసం ముఖమండపం॥
హర్య తారసమం శ్రేష్ఠం తయోర్మధ్యే ఒష్ట భాజితే॥ 3
- ముఖ మండప దైర్ఘ్యం తు నవధా కథితం మయా॥
ప్రాసాద సదృశం వ్యాస ముత్తమం మండపత్రయం॥ 4
- ప్రాసాద వేశనం శ్రేష్ఠం దండం వా సార్థ దండకం॥
ద్విదండం వా ప్రవేశం తు మానసూత్రం ద్విజోత్తమ॥ 5
- అంతరాల సమాయుక్తం యుక్తి సర్వాంగ శోభితం॥
సావకాశాంతరాలం చ దీర్ఘం ద్వి త్రి చతుష్టయమ్॥ 6

తా॥ ఒక్క అంతస్తుగల దేవాలయమును చెప్పుచున్నాడు. నలుచదరమును, గుండ్రమును, ఆయతపృత్తమును, 8 కోణములును, 6 కోణములును, శిఖరము 8 కోణములును చేయవచ్చును ఆలయముయొక్క విస్తారములో సగము కనీస ముఖమండపమును, విస్తారముతో సమానమైనది శ్రేష్ఠ ముఖమండపము అనగా 2-2¼-3½-అథమములు. 2¼-3-3½ మధ్యమములు. వానియొక్క మధ్య 8 భాగములుచేసి, 3½-3¾-4 ఉత్తమములు. ఇట్లు తొమ్మిది విధములు, ప్రాసాదవేశనము 1.దండము, 1½ దండము, 2 దండములు మానసూత్రమును చేయవలెను. అంతరాలము సర్వాంగ సుందరమును విశ్రాంతి స్థలమును కలిగి 3-4 దండములు దీర్ఘము కలిగియుండవలెను.



శ్లో॥ సోపానం పార్శ్వయోః కుర్యా ద్గజ హస్త విభాషితం॥
ప్రాసాద భిత్తి విస్తార తుల్యం వాఒర్ధ త్రిపాదకం॥

అంతరాలస్య భిత్తేశ్చ వ్యాసాఃస్య ర్మండపే తథా।
కూటకోష్ఠాది యుక్తం వా హీనం వా ముఖమండపం॥ 8

త్రివర్గ సహితం వాఽపి తోరణాద్యై ర్వి చిత్రితం।
ఏకా నేకతలం వాఽథ కర్తవ్యం ముఖమండపం॥ 9

హర్య తారాగ్ని భాగైకం గర్భగే హస్య విస్తరం।
పంచభాగే ఽగ్నిభాగం చ వేదాంశం సప్తభాగితే॥ 10

నవాంశే భూతభాగం తు షష్ఠాంశం రుద్రభాగితే।
త్రయోదశాంశే సప్తాంశం వన్ద్యంశం పక్ష భాగితే॥ 11

సప్తదశే నవాంశం చ వ్యాసోచ్చం హి ద్విజోత్తమ।
గర్భగే హస్య పిస్తారో నవధా పరికీర్తితః॥ 12

తా॥ ప్రక్కలమెట్లుండవలెను, అది ఏనుగు తొండములతో అలంకరింపబడి యుండవలెను ఆలయముయొక్క గోడ యెంత విస్తారమో అంత విస్తారముగాని, లేక అందు ముప్పాళికవంతుగాని అంతరాలముయొక్క గోడ యుండవలెను. మండపమునకు గూడ అటులే యుండవలెను. ముఖ మండపమునకు కర్ణ మండపములును కోవములును చేసెగాని లేకుండగాని త్రివర్గసహితముగాగాని, తోరణములు మొదలైన వానితో అలంకారముగాని, ఏకతలముగాని, అనేకతలములుగాని ముఖ మండపమును చేయవచ్చును. ఆలయముయొక్క పరిమాణములో 1వ భాగము గర్భ గృహ ముండవలెను. (4 భా. చేసి 2 భాగములు, 5 భా. చేసి 3 భాగములు, 7 భా. చేసి 4 భాగములు, 9 భాగములుచేసి 5 భాగములు, 11 భా. చేసి 6 భాగములు, 13 భా. చేసి 7 భాగములు, 15 భా. చేసి 8 భాగములు, 17 భాగములుచేసి 9 భాగములు ఇట్లు తొమ్మిది విధములుగా చేయవచ్చును

4. శాంతికము

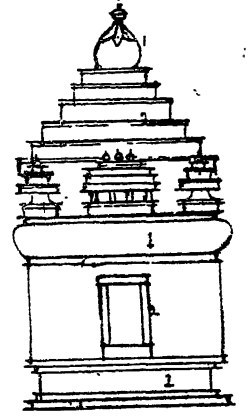
శ్లో॥ శేషం భిత్తి విశాలం స్యా త్పురితః కల్పయే ద్బుధః।
ఏక ద్వి త్రి చతుష్పంచ పంక్తి స్యా దేకభాగితే॥ 13

హర్యోచ్చం వసుధా భజ్య ఏకాంశం హి తలోన్నతం।
ద్విభాగం చరణాయామం ప్రస్తర సైక్యకభాగతా॥ 14

గలోచ్చం త్వేకభాగేన ద్విభాగం శిఖరోదయం।
ఏకాంశం స్తూపి తుంగం తు కల్వైవం శాంతికం భవేత్॥ 15

ఏకాంశ రహితం శేషం మంచం వా పార్శ్వ దేవతా।
ఏవం శాంతిక మాఖ్యాతం పాష్టికం చాధునోచ్యతే॥ 16

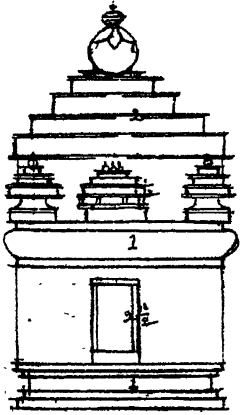
తా॥ పైన చెప్పినరీతిగా గర్భమును నిర్ణయించి మిగిలినది గోడ
మందమును చేయవలయును, 1-2-3-4-5-10 భాగములుచేసి అందు
1 భాగమును ఆలయముయొక్క యెత్తును 8 భాగములు చేసి అందు
అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభముయొక్క యెత్తు 2 భా, ప్రస్తరము 1 భా,
గలము 1 భా, శిఖరము 2 భా, మూపి 1 భా, ఇట్లు చేసినచో దానిని
శాంతికము అని చెప్పదురు. ఇందు ప్రస్తరము 1 భా, తగ్గించి ప్రక్కల
యందు దేవతలను రచించవచ్చును.



శాంతికము 8 భా.

5. పౌష్టికము

శ్లో॥ సదనోచ్చే నవాంశే తు శివాంశం తు తలోదయం।
అర్ధేనాంశ సమాయుక్తం ద్వయాంశం చరణాయతం॥ 17
మంచమానం తథైకాంశం సార్థ మేకాంశకం గలం।
తదూర్ధ్వే తు ద్విభాగేన శిఖరోదయ మీరితం॥ 18
స్తూప్యతేనఢం తథైకాంశం పౌష్టికం సదనం త్విదమ్॥



పౌష్టికము 9 భా

తా॥ ఆలయముయొక్క యెత్తును 9 భాగములుచేసి అందు తలము
1 భా, స్తంభముయొక్క యెత్తు 2½ భా, మంచము 1 భా, గలము
1½ భా, శిఖరము 2 భా, మూపిక 1 భా, చేసినచో పౌష్టికమగును.

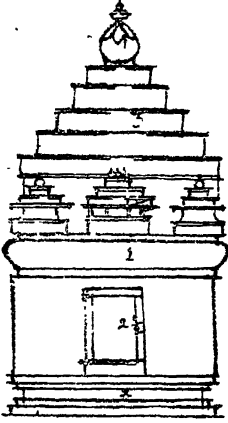
6. జయదము

శ్లో॥ సదనోచ్చం దశాంశైక మధిష్ఠానోదయం భవేత్॥

సార్థ ద్వ్యంశం తు పాదోచ్చం ప్రస్తరోచ్చం శివాంశకం।
సార్థాంశం గలమానం తు గుణాంశం శిఖరోదయం॥

20

ఏకాంశం స్తూపిమానం తు జయదం త ముదాహృతమ్।



జయదము 10 భా.

తా॥ ఆలయముయొక్క యెత్తును 10 భాగములుచేసి అందు
అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభముయెత్తు 2½ భా, ప్రస్తరము యెత్తు 1 భా,
గలము యెత్తు 1½ భా, శిఖరము 3 భా, స్తూపిక 1 భా, ఇట్లు చేసిన
జయదము అగును.

7. అద్భుతము

శ్లో॥ దుద్రాంశం హర్మతుంగం తు సపాదాంశం ధరాతలం॥

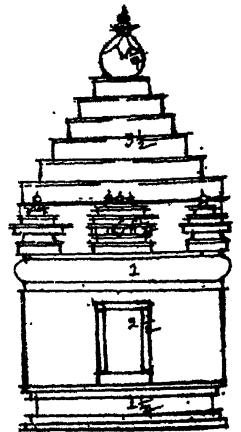
21

సార్థ ద్వ్యంశం తు పాదోచ్చం ప్రస్తరోచ్చం శివాంశకం।
అధ్యర్థాంశం తు కంఠోచ్చం సార్థత్ర్యంశం తు శీర్షకం॥

22

శేషం స్తూప్యదయం ఖ్యాత మద్భుతం సదనం భవేత్॥

తా॥ ఆలయముయొక్క యెత్తును 11 భాగములుచేసి అందు అధి
ష్ఠానము 1½ భా, స్తంభముయెత్తు 2½ భా, ప్రస్తరము 1 భాగము, కంఠము
1½ భా, శిఖరము 3½ భా, స్తూపి 1½ భా, చేసినచో అద్భుత మనిపించు
కొనును, మరియు,



అద్భుతము 11 భా.

8. అద్భుతము రెండవపద్ధతి

శ్లో॥ దుద్రాంశం సదనోత్పేదం తల మేకాంశ మానతః॥ 26

ద్వ్యంశం చ చరణాయామం ప్రస్తరం చ శివాంకం।
ఊర్ధ్వే గ్రీవం తు సార్ధాంశం త్రిపాదం ప్రస్తరోదయమ్॥ 27

సపాదాంశం గఱోత్పేదం సార్ధద్వ్యంశం తు శీర్షకం॥
ఏకాంశం స్తూపిమానం తు ఏవం చైవాద్భుతం స్మృతం॥ 28

తా॥ అలయము యెత్తును 11 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 2 భా, ప్రస్తరము 1 భా, ఉపరిగ్రీవము 1½ భా, ప్రస్తరము 0¾ భా, గలము 1½ భా, శిఖరము 2½ భా. స్తూపిక 1 భా, ఇదియును అద్భుతము రెండవ పద్ధతి.

9. సార్వకామికము

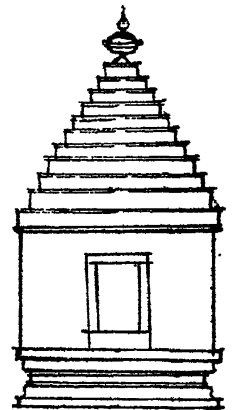
శ్లో॥ ఉత్తుంగే నప్తభాగే తు వ్యోమాంశం తు ధరాతలం॥ 23

వజ్రంశం పాద తుంగం తు శిఖరోచ్ఛం గుణాంశకం।
స్తూప్యతేపేదం తదైకాంశ మేతత్ స్యాత్ సార్వకామికం॥ 24

శాంతి కాద్యు దయోపేతం హర్మ్యే గుణ్యం క్రమోదయం।
విపరీతే ద్విపాదానాం వైపరీత్యం సమావహేత్॥ 25

తస్మా ద్భిత్వాది గుణ్యం చ ఉదయం చైవ మాచరేత్॥

తా॥ అలయము యెత్తును 7 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 2 భా, శిఖరము 3 భా, స్తూపిక 1 భా. ఇట్లు చేసినయెడల సార్వకామిక మగును. శాంతికాది భవనములకు చెప్పబడిన కొలతలను అనుసరించక చేసినయెడల మనుష్యులు మొదలగువారికి అపదలు కలుగును కనుక కొలతలను యేమాత్రము అతిక్రమించక చేయవలెను.



శ్రీ జయదము

శ్లో॥ అథవాష్టా ద్వీరష్టా చ ధాన్వష్టాభూ త్తథాకృతం।
పక్షై రాధారమానం చ మంచప్రగ్రీవ మంచకం॥

29

గలమూర్ధ్ని శిఖామానం చాద్యే చాష్టన వాంశకం।
సఃప్రగ్రీవ సమం చైత దేక భూరేవం విన్యసేత్॥

0

ఊర్ధ్వం మచోపరిష్ఠం తు చతుష్కోణైః సనువ్రతి।
అథ వాఽష్టన వాంశేతు ససప్తాంశం సవిస్తరం॥

31

వివిధం స్యాత్సమాయుక్తం కర్ణకూట ముదాహృతం।
కర్ణకూట సమాయుక్తం హీనం వా తద్విశేషతః॥

32

ప్రవిష్టానాది సర్వాంగం ప్రగ్రీవం చ ప్రకల్పయేత్।
వృత్తగ్రీవ సమాయుక్తం తథైవ శిఖరం ఘనమ్॥

తా॥ అలయము యెత్తును 8 భా. గాని, (16 భాగములుగాని) చేసి ఆధారము 2 భా. మంచము 1, ప్రగ్రీవము 1, మంచము 1, గలము 1, శిఖరము 1, స్తూపిక 1, ఇవి 8 భాగములుగాగాని లేక 9 భాగములుగాగాని చేయవచ్చును. మరియు ప్రగ్రీవముతో సమానముగా వీరలమున మంచమును. పైన మంచమునకు పై భాగమున 4 కోణములతోను లేక 8-9 భాగములుచేసి అందు 7 భాగములు విస్తారమును, ఇట్లు అనేకవిధములుగాను కర్ణకూటములును, ఒకప్పుడు కర్ణకూటములు తగ్గించియును చేయవచ్చును, ప్రవేశము మొదలైన అన్నిరూపములును ప్రగ్రీవమును చేయవలెను. గుండ్రముగా గ్రీవమున్నయెడల అటులే పెద్దదిగా శిఖర ముండవలెను.

శ్లో॥ శిఖరే తు మహానాసీ చతురస్రా మహాదిశి।

దిశిభద్ర యుతం వా ఽలస్తే మంచే ల్లానాసికా కలా॥

34

ప్రస్తరే ల్లాల్పనాసీ వా జయదంత ముదాహృతమ్॥

వా॥ శిఖరముగందు మహానాసీ నాలుగువైపుల నుండవలెను. లేక దిశిభద్రములనైన చేయవలెను. మంచమున క్షుద్రనాసికలను 16 చేయవలెను. ప్రస్తరమున 8 క్షుద్రనాసికలను చేయవలెను. దీనిని జయదముని చెప్పుదురు.

11. శ్రీ భోగము

శ్లో॥ తదేవ కర్ణకూటాభ్యాం షట్పంచాంశే శివే తథా॥

35

నాగరేష్ట్యుచితం కర్ణ కూటాకారం ప్రకల్పయేత్।
కర్ణకూట సమం మధ్య భద్రం తద్భద్ర నాసికా॥

36

అంతరాలం చ తత్తుల్యం జ్ఞాత్ర పంజరం సంయుతం।

అభద్రం వా ఒథ భద్రం వా కూటం వా భద్రనాసికా॥

37

భద్రనాసీ విశాలం వా మధ్యే భద్రం విశాలకం।

త్రి చతుష్పంచ షట్ సప్త భాగం వా సదనాంశకం॥

38

కృత్వైకాంశం ద్విభాగం వా మధ్యే భద్ర విశాలకం।

త్రిభాగం చ విశాలం తు మధ్యే భద్రైవశాఽయాః॥

39

దండం వాధ్యర్థ దండం వా ద్విదండం వాఒథ నిర్గతిః।

యథేష్టం శిఖరం కంఠం శ్రీభోగం త ముదాహృతమ్॥

40

తా॥ పైజెప్పినదానినే కర్ణకూటములు 5 భాగములుగాని, 6 భాగములుగాని చేసి అందు 1 భాగము నాగరపద్ధతిలో చేసి దానితో సమానముగా మధ్యను భద్రమును భద్రనాసికను చేయవలెను, అంతరాలమును దానితో సమానముగా నుంచి జ్ఞాత్రపంజరములను చేయవలెను, భద్రమునుచేసిగాని లేకుండగాని కూటముగాని భద్రనాసికగాని చేయవలెను. భద్రనాసి విస్తారము ప్రకారము మధ్య భద్రముయొక్క విస్తారముండవలెను. ఆలయములో 3-1-5-6-7 భాగములుచేసి అందు 1 భాగముగాని 2 భాగములుగాని మధ్య భద్రముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. 3 భాగములు మధ్య భద్రమునుగాని శాలనుగాని చేయవలెను. 1 దండముగాని 1½ దండములుగాని 3 దండములుగాని నిర్గమమును చేయవచ్చును. ఇష్టానుసారముగా శిఖరమును చేయవచ్చును. దీనిని శ్రీభోగమందురు.

12. శ్రీ భ ద్ర ము

శ్లో॥ స్వవర్ణం పట్ట సంయుక్తం స్వతారే కుడ్య పాదయోః।

స్వతారే కుడ్య పాదాధ్యాన్నిష్కాంత రహితం తు వా॥

41

శ్రీభద్రమితి విఖ్యాతం సర్వ దేవాత్మకం వరమ్॥

తా॥ స్వజాతిలోనే పట్టములును, స్వవిస్తారములోనే గోడయును స్తంభమును, స్వవిస్తారముననే గోడయందలి స్తంభములును చేయవలెను. ముందుకు నిర్గమమును చేయరాదు. ఇది శ్రీభద్రము.

13. స్వ స్తి క ము

శ్లో॥ తదేవ సదనే బాహ్యే మధ్యే భద్రయుతం తు వా॥

42

తోరజైరాల కాధ్యం త చ్చీవిశాలద్రు మాన్వితం।

తదేవ వేదికా కంఠం శిఖరం చ ఘనం తథా॥

43

వన్వంగం పాద సంయుక్తం చతుర్విగ్భాగ నాసికం।

చతస్రో నాసికాచ్ఛిన్నాః శిఖరే తు పేదిక్ స్థితాః॥

44

పాదం ప్రత్యల్పనా సాధ్యం స్వస్థికం తు తదుచ్యతే।

తా॥ పైజెప్పినదానినే ఆలయము కలుపల మధ్య భద్రమునుగాని, తోరణములు బాలకములుగాని, చేసినేని అది శ్రీవిశాలద్రుమము అగును, అదియే వేదికయును గలమును గొప్ప శిఖరమును అష్టాంగయుత స్తంభములును, నాలుగువైపుల క్షుద్రనాసికలును, శిఖరమున మూలల యందును, స్తంభములయందును అల్పనాసికలను చేసినచో స్వస్థికమగును.

14. సుశోభనము

శ్లో॥ తదేవ మధ్య భద్రం చ కర్ణకూట విహీనకం॥

45

సుశోభ నావహంభ్యాతం సర్వదేవ ప్రియావహమ్।

తా॥ పై జెప్పినదానినే మధ్య భద్రమును చేసి కర్ణకూటములు లేకుండ అలంకారముగా చేసిన సుశోభనమగును.

15. శ్రీకరము

శ్లో॥ శిఖరే తు కృతానాసీ ప్రస్తారాష్ట్రా ద్విరస్తదా॥

46

యుగాగ్రం శిఖరం కంఠం వేదికం చైవ శ్రీకరమ్।

తా॥ శిఖరమున నాసికలు 8, ప్రస్తరములు 18, మరియు గలమును శిఖరమును 4 కోణములును, వేదికయును, నాలుగుకోణములతోను చేసినేని శ్రీకరమగును.

16. వృత్తకేసరము రాజకేసరము

శ్లో॥ తదేవ శిఖరే చాష్టా వల్పనాసీ సమన్వితం॥

47

మహానాన్య పరేకోష్ఠ సంయుతం శీర్షకం భవేత్।

నాసికా విస్తృతం దండద్వయం వాఽపి త్రిదండకం॥

కోష్ఠదీప సమాఖ్యాత ముత్పేదం నాసికా సమం।

విదితా భద్రనా సాధ్యం శిఖరం పరికల్పయేత్॥

48

వృత్త మస్తక కంఠాధ్యం వన్వశ్రం వా గలం శిరః।

వృత్తకేసర మాఖ్యాతం వన్వశ్రం రాజకేసరమ్॥

49

తా॥ పై జెప్పినదానినే శిఖరమున 8 క్షుద్రాసాసికలును, మహానాసికయును, కోష్ఠములును కలుగునట్లు శిఖరమును చేయవలెను. మహానాసికయొక్క విస్తారము 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని చేయవలెను. దీనిని కోష్ఠదీప మందురు. నాసికతో సమానముగా మూలలయందు భద్రనాసికలును, శిఖరమును చేయవలెను. గలము శిఖరము గుండ్రముగా చేయవలెను. ఇది వృత్తకేశరము లేక గలముగాని శిఖరముగాని 6 కోణములున్నను వృత్తకేశరమే, గలము శిఖరము 8 కోణములుగా నున్నచో రాజకేశర మగును.

17. క ల్యాణ సుందరము

శ్లో॥ ప్రాసాదస్య తు విస్తారః పంచ సప్తాష్టవా భవేత్॥

త్రిభాగం వా ద్విభాగం వా ప్రాగ్వద్వా మధ్య భద్రకం॥

51

దండం వాఒధ్యర్థ దండం వా ద్విదండం వా త్రిదండకం॥

మధ్య భద్రస్య నిష్కాంతం భద్రాపేక్షిత హర్యుకే॥

52

తా॥ ఆలయమయొక్క విస్తారమును 5-7-8 భాగములుచేసి, అందు 3 భాగములుగాని 2 భాగములు గాని మునుపటివలె మధ్య భద్రమును చేసి 1 దండముగాని 1½ దండముగాని 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని మధ్య భద్రమునకు నిర్గమమును చేయవలెను. అట్లు భద్రమునుచేసిన హర్యుమునందు,

శ్లో॥ యస్మహా నాసికోపేతం శిరః స్వాయత వృత్తకం॥

పాదం ప్రత్యల్పనాసాధ్యం కంఠం వై శీర్షకాకృతి॥

53

కల్యాణ సుందరం ఖ్యాతం సర్వ దేవార్హకం పరమ్॥

తా॥ మహానాసికతో గూఢిన శిఖరము ఆయతివృత్తముగా నుండవలెను. స్తంభములయందు క్షుద్రాసాసికలును, గలమును, శిఖరమును ఒక్కటే ఆకారములో నుండేనేని కల్యాణసుందర మగును.

18. కోసలము

శ్లో॥ తదేవ భద్రనా సాధ్యం పూర్వాపరం ద్విజోత్తమ॥

54

లలాట నాసికోపేతం పార్శ్వయో ర్ద్విజసత్తమ॥

సమం వా సాయతం వాఒభ కల్పితం కోసలం భవేత్॥

55

తా॥ పై జెప్పిన దానినే భద్రనాసికలతోను లలాటనాసికలతోను చేయవలెను. అవి సమ చతురశ్రముగాగాని దీర్ఘచతురశ్రముగాగాని చేయవచ్చును, దీనిని కోసలమందురు.

శ్లో॥ తలం ప్రతి విమానాది ఉన్నతం త్వథ వక్ష్యతే।
స్కందం వై పూర్వ దిగ్భాగే దక్షిణామూర్తి దక్షిణే॥

56

పశ్చిమే విష్ణుమూర్తిం వా లింగోద్భవ మథాపి వా।
ధాతార ముత్తరే విప్ర భార స్థానే తు వర్ణయేత్॥

57

మండపే దక్షిణే భద్రే స్థాపయేద్ధి వినాయకం।
పూర్వే వా పశ్చిమే తస్య నృత్త మూర్తిం ప్రకల్పయేత్॥

58

దుర్గా ముత్తర దిగ్భాగే క్షేత్రపాలం తు వా ద్విజ।
స్థానం వా సదనం వాథ దిశిమూర్తిం ప్రకల్పయేత్॥

59

ఏవం ధరాతలోర్వే తు విన్యసేత్సర్వ దేవతాః।

తా॥ ఆంతస్తులక్షగూర్చి విమానము మొదలైన వానియందు చేయదగినవనలు ఇప్పుడున్నాను. తూర్పున షణ్ముఖుడు, దక్షిణమున దక్షిణామూర్తి, పడమర విష్ణువు లేక లింగాకారము, ఉత్తరమున బ్రహ్మ, వీరిని పై స్థానమున విర్మిచించెనుగాని బిరుదును మోయుచున్నట్టి దిగవ ప్రదేశమున కల్పించరాదు, మండపముయొక్క తూర్పు భద్రమునగాని పడమర భద్రమునగాని నటరాజ విగ్రహమును రచించవలెను, దక్షిణ భద్రమున వినాయకుని రచించవలెను ఉత్తర భద్రమున దుర్గనుగాని క్షేత్రపాలునిగాని రచించవలెను. స్థానమునగాని ఆలయమునగాని యే దిశయందుండదగినవారిని ఆ దిశయందు కల్పించవలెను, ఇట్లు పై భాగమున దేవతల నుంచవలెను,

శ్లో॥ స్కందం వైపూర్వ దిగ్భాగే శక్రం వాసితంరోహితం॥

60

హస్తీం వాఽవ్యంబుజాసీన ఏక ఏవ సమన్వితం।
దక్షిణే దక్షిణా మూర్తిం వీరభద్ర మథాపి వా॥

61

పశ్చిమే నారసింహం తు సౌమ్య మూర్తి మథాపివా।
ఉత్తరే తు విధా తారం షోమం వా ద్విజ సత్తమ॥

62

ప్రస్తరోపరి కర్తవ్య మేక ద్విత్రి తలే తథా।
చతుర్భుమ్యాది భూమాసు మహేశస్తు యథేష్టగః॥

63

ఉమా స్కందాది సహితో మహేశః పరికీర్తితః।
అన్య దేవాశ్చ గంధర్వాః సిద్ధా దైత్యా మరుద్గణాః
కలాంతయుగ భూమ్యాది గ్రీవే చ మస్తకాంతకే।
ఇష్టమూర్తి మరిష్టాంకే కల్పయే చ్చిల్ప విత్తమః॥

64

65

తా|| తూర్పున షణ్ముఖునిగాని, యింద్రునిగాని చేయవలెను, షణ్ముఖుడు తెలుపు, ఇంద్రు డెఱుపు, ఏనుగపైఁగగాని, పద్మముపైఁగగాని యుండవలెను, ఒక్కరినే చేయవలెను, భార్య యుండ గూడదు. దక్షిణమున దక్షిణామూర్తిగాని, వీరభద్రుడుగాని యుండవలెను, పడమర నృసింహుడు గాని, శాంతరూప విష్ణువుగాని యుండవలెను, ఉత్తరమున బ్రహ్మగాని, కుబేరుడుగాని యుండ వలెను. ప్రస్తరముపైన - ౨-౩-౪ అంతసులలో యిష్టమువచ్చినచోట కల్పించవలెను. ఈశ్వరుడు పార్వతి కుమారస్వామి మొదలైనవారితో కూడి యుండవలెను, ఇతర దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును ఆదిత్యులును మరుద్గణమును వీరందఱు నాలుగవ అంతస్తునుండి పదునాఱవ అంతస్తు వరకు నుండవచ్చును. గలమున శిఖరమువరకు కూడ కల్పించవచ్చును. ఇష్టదేవతలను శుభమైన స్థానమున నుంచుచుండవలెను. శిల్పాచార్యుడు పరిశీలించి స్థానములను కల్పించవలెను.

శ్లో॥ గలస్యాదిస్థ మంచోర్ధ్వే కోణేషు వృషభం కురు।

ప్రతికోణే ద్వయం వైకం వృషభం శయనం కురు॥

66

భూతం వాఽథ చతుష్కోణే హృదయాంజలి సంయుతం।

కల్పయే త్పద్మపీఠేద్వే ఆసీనం తు బృహత్తనుం॥

67

ఆమోదం చాగ్నికోణేతు ప్రమోదం నైర్వృతే భవేత్।

ప్రముఖం వాయుకోణేతు దుర్ముఖం త్వీశ కోణకే॥

68

శ్వేతం రక్తం తథాపీతం కృష్ణ మగ్నాదిషు క్రమాత్।

యమో వైదేవతా హ్యేతా తా సా మావాహనం కురు॥

69

కరాలముద్గ కుల్మాష సిత ప్రేంకణ లేపనం।

నానాలంకార సంయుక్తం నానాలీలా సమన్వితం॥

70

నానాక్రీడ సమాయుక్తం సుధయా ధాతు భిస్తథా।

యథోచితం కల్పయేత్తు శిలా దా ర్విష్టకా భవేత్॥

71

ఏకం తల మిదం ఖ్యాతం ద్వితలం తు తతో విదుః॥

72

ఇతి కాశ్యపశిర్షే ఏకతల విమాన లక్షణం సప్తవింశః పటః

తా|| గలము యొక్క మూలమున నాలుగు మూలలయందు వృషభములను చేయవలెను. ప్రతి కోణమునందు రెండు వృషభములు శయనించునట్లును శిరస్సు ఒక్కటియు నుండవలెను. నాలుగుమూలలయందు అంజలిబద్ధులైయున్నట్లు భూతములనుకూడ చేయవచ్చును పద్మపీఠమున నుండినట్లును గొప్ప శరీరముతోను నుండవలెను. ఆగ్నేయమున ఆమోదుడు, నైర్వృతిన ప్రమో దుడు, వాయువ్యమున ప్రముఖుడు, ఈశాన్యమున దుర్ముఖుడు, ఆమోదుడు తెలుపు, ప్రమోదుడు ఎఱుపు, ప్రముఖుడు పసుపువన్నె, దుర్ముఖుడు నలుపు.

19. ఏకతల విధానము మరియొక పద్ధతి

మానసార 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఏక భూమి పీఠానం చ లక్షణం వక్ష్యతే ఓఘనా।

జాతిచ్ఛందం వికల్పం తు చాభాసం తు చతుర్విధం॥

1

పూర్వం హస్తేన సంయుక్తం హర్మ్యం జాతి రితిస్మృతం।

ఛందం త్రిపాద హస్తేన వికల్పం స్యా త్తదర్ధకం॥

2

ఆభాసం చార్ధ హస్తేన హర్మ్యాదీనాం తు మానయేత్।

ఏత దాయాది శుద్ధ్యర్థం స్థానకాది త్రిధాభవేత్॥

3

ఉత్పేదే మానం గ్రాహ్యం చేత్ స్థానకం తత్ప్రకథ్యతే।

విస్తారే మానం సంకల్ప్య చాసనం త దుదీరితం॥

4

పరిణాహే పదే వాఽపి మానం శయన మీరితం।

ఆసనం సంచితం ప్రోక్తం స్థానం స్యాత్వ సంచితం॥

5

అపసంచితం శయనం స్యా త్తత్త్రివిధ హర్మ్యకే।

స్థానకాది యస్యమూలం బింబహర్మ్యం యథాక్రమమ్॥

6

తా॥ ఒక్క అంతస్తుగల విరూపమును నిర్మించు విధానమును చెప్పుచున్నాడు. జాతి, ఛందము, వికల్పము. ఆభాసము అని నాలుగు విధములు. హస్తముయొక్క పరిమాణముతో నిర్మించునది జాతిహర్మ్యము ముప్పాతికవంతుగల హస్తముతో కొలిచి నిర్మించునది ఛందహర్మ్యము. ముప్పాతికవంతు గల హస్తమును చెరిసగముచేసి దానితో కొలిచి రచించునది వికల్పహర్మ్యము. హస్తము అనుదానిని సగముచేసి దానితో కొలిచి రచించునది ఆభాసహర్మ్యము. ఇంతేకాక ఆయము మొదలైనవి క్రమముగా నుండుటకు స్థానకము, ఆసనము, శయనము అను మూడు పద్ధతులు కలవు. ఎత్తునుబట్టి గణితమును శుద్ధిచేయుబడినది స్థానకము. విస్తారమునుబట్టి గణితమును నిర్ణయించి చేయుబడినది ఆసనము. చుట్టుకొలతనుబట్టి గణితముచేసి నిర్మించినది శయనము. ఈ చెప్పబడిన మూడు విధములలో ఆసనమును సంచితమనియు, స్థానకమును అపసంచితమనియు, శయనమును అపసంచిత మనియు వచింతురు. ఇట్లు క్రమముగా కొలతలను తెలిసికొని చేయవలెను.

శ్లో॥ కుర్యా త్తత్తద్విమానం స్యా ద్విపరీతం వినాశనం।

సమాశ్రం సమవృత్తం య త్పురుషం చేతి కథ్యతే॥

7

ఆయ తాకారధిష్ఠ్యం వా వనితేతి ప్రకీర్తితం।

పుంవీమానే పురుషం చ వనితే వనితాంక్షివేత్॥

8

శక్తీనాం వనితాం వాఽపి పురుషం వాఽపి కల్పయేత్ |
విస్తారోత్సేధ భక్తిశ్చ పూర్వ వచ్ఛక్తవత్ క్రమాత్ ||

9

కుర్యాత్త దేకభామస్య కన్యసాదీని తుంగకం (కాని)
అహత్య చాష్టధా హర్యం గణ్యమాన మహోచ్యతే ||

10

ఉత్సేధే చాష్టభాగే తు చై కాంశే నమ సూరకం |
ద్విభాగం చాంప్రికోత్తుంగం మంచ మేకేన కారయేత్ ||

11

కంధరం తత్సమం కుర్యాత్తద్ ద్వయం శిఖరోదయం (ః)
తదర్థం స్తూపికోత్తుంగం వక్త్రం షడ్విధ మీరితం ||

12

తా|| విమానములను శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగా నిర్మించిన నాశము కలుగును సమ చతురశ్రమును, సమవృత్తమును, కల విమానములు పురుషరూపములు. ఆయత చతురశ్రమును, ఆయత వృత్తమును కల విమానముల స్త్రీరూపములు. పురుషసంబంధమైనవానికి పురుష విమానములను, స్త్రీ సంబంధమైనవానికి స్త్రీ విమానములను నిర్మించవలెను, శక్తి ఆలయములకు స్త్రీ విమానములును పురుష విమానములును నిర్మించవచ్చును. విస్తారమును యెత్తును మనువు చెప్పి యున్నప్రకారము చేయవలెను. ఏకతలమునందు అధ్యక్షము, మధ్యక్షము, ఉత్తమము అను మూడు విధములుగ కొలతలు చెప్పబడియున్నవి. నుక వాని నననరచి చేయవలెను. ఆలయము యొక్క యెత్తును 8 భాగములుచేసి అందు అధిస్థానము 1 భా, స్తంభము యెత్తు 2 భా, మంచము 1 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, చేయవలెను. ముఖము 5 విధములుగా చేయవచ్చును

శ్లో|| హర్యతా రాష్ట్ర భాగైకం హీనం వేది విశాలకం |
తచ్ఛతుర్భాగ మేకాంశం హీనం గ్రీవ విశాలకం ||

13

శిఖరా లంబనాంతం చ వేదితా సమన్వితం |
లంబనం త్ర్యంశ మేకం చ మధ్యనాసి విశాలకం ||

14

తత్సమం చ త్రిపాదం వా చార్థం వా నిర్గమం భవేత్ |
మధ్యనాసి విశాలే తు చతుర్భాగ విభజితే ||

15

తత్త్రి భాగం తు తుంగం స్యా త్పంచాంశం త్ర్యంశ మేవ వా |
స్థితస్య లుపములం తు తదూర్ధ్వే నాసికంధరం ||

16

తదర్థం చ త్రిభాగం చ కంధరం మూర్ధ్ని తత్సమం |
తత్తుల్యం మాలితుంగం స్యా ద్యుక్త్యా తత్పాలికాంతకం ||

17

మధ్య నాస్యర్థ మానేన సాంతరం నాసిమానకం |
నాసికాగ్రాననం సర్వం కింబరీ సమలంకృతం ||

18

తా|| ఆలయము యొక్క విస్తారమును 8 భాగములుచేసి అందు వేదిక విస్తారము 7 భాగములు చేయవలెను. మరల దానిని 4 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు గలమును చేయవలెను. శిఖరముయొక్క మొదలు వేదిక విస్తారముతో సమానముగా నుండవలెను. మరల శిఖరముయొక్క మొదలును 5 భాగములుచేసి అందు 4 భాగము మధ్యనాసివి చేయవలెను. ఆ నాసితో సమానముగాని లేక అందు ముప్పాతిక వంతుగాని లేక సగముగాని నాసియొక్క సర్గమును చేయవలెను. మధ్యనాసియొక్క విశాలమును 4 భాగములుచేసి అందు 3 భాగములు యెత్తు చేయవలెను. లేక 5 భాగములుగా అందు 3 భాగములు పచ్చును. లుపయొక్క మొదలును — దానిపైన నాసి అందులో సగమును. గలము 3 భాగములును చేయవలెను. గలము శిఖరము సమానముగా నుండవలెను. శిఖరముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా యెత్తును చేయవలెను. పాలికయొక్క పై భాగమువరకు యుక్తితో చేయవలెను. మధ్యనాసియొక్క కొలతలో సగము లోపల నాసి యుండవలెను. నాసికలయొక్క ముందరి ముఖమున అంతటను కీంపుకుష విగ్రహము లుండవలెను.

శ్లో|| నాసితార త్రిభాగైకం కుక్షితార మితిస్మృతం।

భూతాది చిత్ర సంయుక్తం సర్వాలంకార సంయుతం॥

19

లంబ నోర్ధ్వే దలం బధ్వా సర్వాలంకార సంయుతం।

అగ్రాంగం పత్ర సంయుక్తం భూమైః పట్టైరలంకృతం॥

20

కరోటీవ దలంకృత్య లంబనే పత్ర సంయుతం।

పాలికే లంబనం తత్ర శ్రేణ్యాదర్పణ వృత్తవత్॥

21

యుక్త్యాలంకార సంయుక్తం శేషం ప్రాగుక్త వ స్మయేత్।

గ్రీవోచ్ఛం త్రిభాగ మేకం వేదికోదయ మీరితం॥

22

తత్సమం తు గలాగ్రే తు చోత్తరాదీని వర్గకం।

తదేవాలంబనం తత్ర గోపానాదిశ్చ యాన్వితం॥

23

వేదితుంగ సమం కుర్యాత్ క్షుద్రనాశి విభూషితమ్।

తా|| నాసి విస్తారమును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము గర్భమును చేయవలెను. భూతములు మొదలయిన చిత్రములును సమ స్తమైన అలంకారములును చేయవలెను. లంబనము పైన దలమును సమ స్తమైన అలంకారములతో బంధించి ముందు రూపమును పత్రములతోను వివిధ భూషణములతోను, పట్టములతోను అలంకారముగ చేయవలెను. తలపుట్టమూదిరిగా అలంకరించి లంఘనమును పత్రములతో నలంకరించి పాలికయందు లంఘనముచేసి అద్దముయొక్క వృత్తాకారము వలె శ్రేణితో చక్కగా నలంకారమును చేయవలెను. మిగిలిన పదులు మునుపటివలెనే చేయవలయును. కంఠముయొక్క యెత్తును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము వేదికను చేయవలెను. క్లానితో సమానముగా గలము యొక్క చివర ఉత్తరము మొదలైనవి చేయవలెను. అదియే

అబంబనము, దానియందు గోపానము మొదలయినవియును లక్ష్మితోగూడ వేదియొక్క యెత్తుతో సమానముగా చేయవలెను. త్సుద్రననిసిగూడ అలంకారముగా చేయవలెను.

శ్లో॥ అథవా తుంగమానే తు దశభాగం విభాజితే॥

24

సపాదాంశ మధిష్ఠానం తద్ ద్వయం పాద తుంగకం॥

తదర్థం ప్రస్తరోచ్చం తు ద్వితీయేన గలోదయం॥

25

తత్సమం శిఖరోత్తుంగం తదర్థం తచ్చిఖోదయం॥

ప్రస్తరోపరి చాంశేన కర్ణహర్మ్యం ప్రకల్పయేత్॥

26

తదూర్ధ్వే పూర్వదిగ్గ్రీవం యుక్త్యావాంశేన యోజయేత్॥

కర్ణ హర్మ్యస్య పిస్తారం షడ్భాగే తు విభాజితే॥

27

ఏకాంశం కర్ణకూటం స్యా న్మధ్యే శాలాద్వయాంశకం॥

ఏకం వా ద్విత్రీవండేన నిర్గమం భద్ర మేవవా॥

28

శాలా కూట ద్వయోర్మధ్యే చైవహారం సపంజరం॥

తత్తుంగం సప్తభాగం స్యా దేకాంశం వేదికోదయం॥

29

తదూర్ధ్వే ఒద్యర్థభాగేన గలం త్ర్యంశకం మస్తకం॥

తదర్థం స్తూపికోత్తుంగం కర్ణహర్మ్య మితి స్మృతం॥

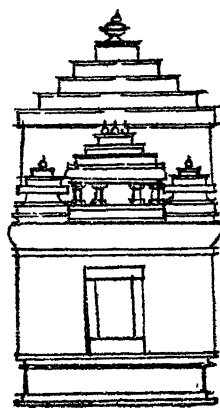
30

తదేవాధిష్ఠాన సంయుక్తం కర్ణహర్మ్యం వినా తథా॥

తదూర్ధ్వే వేదికాంశేన కర్ణ కంపాబ్జకంప యుక్॥

31

తా॥ అలయము యెత్తును 10 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము $1\frac{1}{4}$ భా. స్తంభము యెత్తు $2\frac{1}{2}$ భా. ప్రస్తరము $1\frac{1}{4}$ భా. గలము 2 భా. శిఖరము 2 భా. స్తూపిక 1 భా. చేయవలెను. ప్రస్తరముపైన కర్ణమున హర్మ్యమును కల్పించవలెను. అది 1 భాగముండవలెను. దానిపైన తూర్పుదిశయందు గలమును 1 భాగము యుక్తితో చేయవలెను. కర్ణ హర్మ్యముయొక్క పిస్తారమును 6 భాగములు చేసి అందు 1 భాగము కర్ణకూటమును చేయవలెను. మధ్యనుకాల 2 భాగములు చేయవలెను. 1 దండముగాని 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని నిర్గమమును చేయవలెను. లేక భద్రమునైన చేయవలెను. శాలాకూటముల రెంటిమధ్య నొక హారమును పంజరయుక్తముగ చేయవలెను. దానియెత్తును 7 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము వేదిక యెత్తును చేయవలెను. దానిపైన $1\frac{1}{4}$ భాగము గలమును దానిపైన శిఖరమును 2 భాగములును మస్తకముపైన స్తూపిక $1\frac{1}{4}$ భాగమును చేయవలెను. ఇది కర్ణమునందలి హర్మ్యము అదియే అధిష్ఠానముతోకూడి కర్ణములయందు హర్మ్యములు లేకుండను అపైన 1 భాగము వేదికయును కర్ణము, కంపము, పద్మము, కలపము ఇట్లు చేయవలెను.



(మూలమూల) 10 భా.

శ్లో॥ అథవా వేదికోత్తరంగం శేషం భాగ మిహోచ్యతే।

తదేవ వేదికాంశేన నవభాగే విభాజితే॥

32

ద్విభాగం వాజనం మూలే చోర్ధ్వే కర్ణం గుణాంశకం।

తదూర్ధ్వే కంప మేకాంశం గలం ధ్వ్యంశేన వాజనం॥

33

వేదితారం చతుర్భాగం మధ్యకోష్ఠం శివాంశకం।

నాసికాయుక్త కోష్ఠం వా నాసికా పంజరాన్వితం॥

34

శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాత్ సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

తా॥ లేక వేదికయొక్క యెత్తును 3 భాగములుచేసి దాని మొదట వాజనము 2 భాగములును, ఆ పైన కర్ణము 3 భాగములును, దానిపైన కంపము 1 భాగమును, గలము 2 భాగములును, వాజనము 1 భాగమును చేయవలెను. వేదియొక్క విస్తారమును 4 భాగములుచేసి మధ్యను 1 భాగము కోష్ఠమును చేయవలెను నాసికతోగూడిన కోన్ఠమును చేయవచ్చును, నాసిక పంజరముతోకూడి యుండివలెను, మిగిలినవి మునుపు చెప్పినట్లు సమస్తమైన అలంకారములతో చేయవలెను.

శ్లో॥ అథవా హార్మ్య తుంగే తు ద్వాదశాంశం విభాజితే॥

35

సార్థ తుంగ మధిష్ఠానం పాద దీర్ఘం గుణాంశకం।

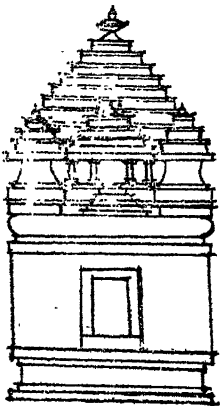
తదర్థం ప్రస్తరోత్పేధం గ్రీవోచ్ఛం తు గుణాంశకం॥

36

శిఖరోచ్ఛం ద్విభాగం స్యాత్ స్తూపికోచ్ఛం శివాంశకం।

ప్రస్తరోచ్ఛం ద్విభాగేన చాంతరం ప్రస్తరాన్వితమ్॥

37



తా॥ మరియు హార్మ్యముయెత్తును 12 భాగముచేసి అందు అధిష్ఠానము 1½ భా, స్తంభముయెత్తు 3 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, గలము 3 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, ప్రస్తరముయొక్క యెత్తును 2 భాగములుగా చేసి 1 భాగము ప్రస్తరమును 1 భాగము అంతరమును చేయవలెను.

శ్లో॥ ఉత్పేదం దశ భాగే తు వేదితుంగం పాదశకం॥

పాదతుంగం గుణాంశం స్యాత్ త్రిపాదాంశం తు మంచకం॥

38

వేదికోచ్చం తు పాదాంశం కంధరోచ్చం పాదశకం॥

శిరస్తుంగ మద్వినీ భాగే చోర్ధ్వం కుంభం పాదశకం॥

39

తదూర్ధ్వే గ్రీవ మంశేన పూర్వవ త్సమలంకృతమ్॥

తా॥ ఎత్తును 10 భాగములుచేసి అందు వేదిక 1 భా, స్తంభము 3 భా, మంచకము 0½ భా, వేదిక 0½ భా, కంఠము 1 భా, శిఖరము 2 భాగములు అందులో పైన 1 భాగము కుంభమును చేయవలెను, అ పైన 1 భాగములో గ్రీవమును స్తూపికను చేయవలెను

శ్లో॥ అథవా మనుభాగం తు హర్యతుంగే విభాజితే॥

40

సత్రిపాద మధిష్ఠానం తద్వలయం చాంప్రి భాజితం॥

తదర్థం ప్రస్తవోత్పేదం యుగాంశం గ్రీవ తుంగకం॥

41

తదర్థం శిఖరోత్తంగం తూర్ధ్వే స్తూపిక మంశకం॥

గ్రీవ మంచోర్ధ్వ మంశేన యథేష్ఠాధిష్ఠాన సంయుతం॥

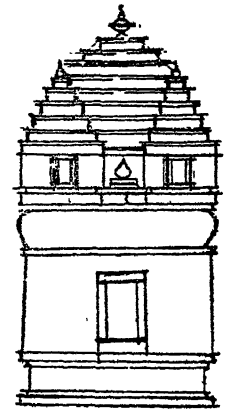
42

తదూర్ధ్వే చ ద్విభాగేన కర్ణ హర్యాది మండితం॥

శేషం చ కంధరం ప్రోక్తం పూర్వవ త్సమలంకృతమ్॥

43

తా॥ అలయము ఎత్తును 14 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 1½ భా, భా, స్తంభము ఎత్తు 3½ భా, ప్రస్తరము 1½ భా, గలము 4 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, గ్రీవమునకును మంచమునకును పైన 1 భాగము అధిష్ఠానమును చేయవలెను. దానిపైన 2 భాగములు కర్ణములయందలి హర్యములను చేయవలెను. మిగిలివదిగలము చేయవలెను, అన్ని వనులు మునుపటివలెనే చేయవలయును.



(మూల నిర్మాణ) 14 భా.

శ్లో॥ అథవా హర్య తుంగే తు షోడశాంశం విభాజితే॥

అధిష్ఠానం ద్విభాగం స్యాత్ పాద తుంగం గుణాంశకం॥

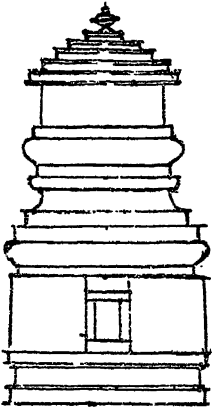
44

ప్రస్తరం చాశ్వినీభాగం చోర్ధ్వే భాగం విశేషతః।
మంచభాగో యుగాంశం స్యా త్రప్రస్తరం చ ద్విభాగికం॥

45

తత్సమం గ్రీవ తుంగం స్యా ద్యుగాంశం శిఖరోదయం।
తదర్థం స్తూపికోత్తుంగం చాష్టవర్గ మితి స్మృతమ్॥

46



(పూజనాల్) 16 భా.

తా॥ ఆలయము యెత్తును 16 భాగములు చేసి అందు అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభముల యెత్తు 8 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మంచము 2 భా, ప్రస్తరము 2 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, చేయవలెను.

శ్లో॥ మూల హర్మ్య విశాలే తు చాష్టభాగం విభాజితే।

షడ్భాగ మూర్ధ్వ లలే కుర్యా త్త ద్విస్తార మితి స్మృతం॥

47

ఊర్ధ్వంగం పూర్వ పశ్చిమైశ్చ సర్వాలంకార సంయుతం।

తదే వాష్టాంశకం చోర్ధ్వే పాదతుంగం ద్వయాంశకం॥

48

తదర్థం మంచ తుంగం స్యా త్తత్సమం కంఠరోదయః।

ద్వ్యర్థాంశం శిఖరోత్తుంగం చా ద్వర్థాంశం శిఖోన్నతమ్॥

49

తా॥ ప్రధానాలయము యొక్క విస్తారమును 8 భాగములు చేసి అందు 6 భాగములు పై ప్రదేశమున విస్తారమును చేయవలెను. వైరుపమును ఆలయము వలెనే చేయవలెను అన్ని అలంకారములతో నుండవలెను, అదియే 8 భాగములు చేసి స్తంభము యొక్క యెత్తును 2 భాగములును, మంచము యెత్తు 1 భాగమును, గలము 1 భాగమును, శిఖరము 2 భాగములును, స్తూపిక 1 భాగమును, చేయవలెను. మరియు,

శ్లో॥ ఊర్ధ్వే పాదోదయే బంధు భాగ మేకాంశ (0) వేదికం।

శేష తు పూర్వ పశ్చిమైశ్చ ద్వి వర్గ విదో విదుః॥

50

తా. పైన స్తంభము యొక్క పాదపును 4 భాగములు చేసి, అందు వేదిక 1 భాగము చేసి బంధుగిలిపది మునుపటివలెనే చేయవలెను.

శ్లో॥ వేద వృద్ధ్యాఽష్టభాగం స్యా జ్ఞన్మాది స్తూపికాంతకం।

అధిష్ఠానం యుగాంశం స్యా త్పాదం వా వాటికా తథా॥

51

ప్రస్తవోచ్ఛం యుగాంశం స్యా దూర్వే పాదం యోగంశకం।

తదూర్వే ద్వ్యంశం మంచ స్యా ద్వేదితోచ్ఛం శివాంశకం॥

52

గ్రీవ తుంగం ద్విభాగం స్యా చ్చిఖరోచ్ఛం వేద భాగికం।

స్తూపికోచ్ఛం ద్విభాగం స్యా త్కర్ణ హర్మాది మండితం॥

53

ఏత దష్ట విధం ప్రోక్త మేక భూమి విధానకే।

తా॥ అధిష్ఠానము మొదలు స్తూపిక వరకు 83 భాగములు చేసి అందు అధిష్ఠానము 4 భా, స్తూభము పాలిక కలసి 8 భా, ప్రస్తాము 4 భా, పైన స్తూభము 6 భా, పైన మంచము 2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2 భా, చేసి కరమున హర్మ్యమును చేయవలెను. ఇట్లు 8 విధములుగా చెప్పబడి యున్నది.

20. ఆలయమునకు పేళ్లు

మానసారము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ విమానం సదృ హర్మ్యం తు చాలయం వా చాధిష్ఠ్యకం॥

54

ప్రాసాదం భవనం క్షేత్రం మందిర మాయతనం తథా।

వేళ్ళ చ పస్త్య మావాసం ఉయం ధామ సనాతనం॥

55

వాసం గేహ మాగారం వా సదనం వసతిర్గృహం।

నినియం చ తలం కోష్ఠం స్థానం పర్యాయ వాచకం॥

56

విమానస్య తు విస్తారే త్రిభాగం చాంశకం గృహం।

హర్మ్య తారే తు భూతాంశం త్రయాంశం గర్భ గేహకం॥

57

గేహ తారే తు సప్తాంశం నాలీ తారం యుగాంశకం।

నాలీతారం యుగాంశం స్యా చ్చరాంశం గృహ విస్తృతం॥

58

ఉయ వ్యాసం చ రుద్రాంశం షడ్భాగం కోష్ఠ విస్తృతం।

పైకార్క భాగ విస్తారే సప్తాంశం నాలికం గృహం॥

59

వంచ దశాంశకం తారే సాష్టాంశం గర్భ గేహకం।

విస్తారే చ ద్విభాగే తు చైకాంశం తుంగ విస్తృతం॥

60

కేషం కుడ్య వికలం స్యా ధర్మ గేహవృతం తథా।

21. ద్వార ప్రమాణము

మానసారము 10వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ఏకజే త్వంచ షష్టాష్ట హర్మ్య పాదోదనం తథా
తత్తదేకాదశ హీనం స్యా చ్చుద్ధ ద్వారోదనం భవేత్॥

67

తదర్థం ద్వార విస్తారం దేవానాం హర్మ్య మర్హమే
నాగ సంధాంగుల మాకభ్య ద్వి ద్వ్యంగుల వివర్ధనాత్॥

68

ఏకహస్తాసా నాంకం తన్యసాది త్రయం త్రయం
ద్వార పాదస్య విస్తారం త్సహర్మ్యేషు యోగ్యతా॥

69

చతుర్వింశాంగులం పంచ పంచాంగుల మా భేత్
ద్వి ద్వ్యంగులేన క్షద్ధిః స్యా త్కన్య సా దీం భారవత్॥

70

చత్వారింశాంగులం చైక చత్వారింశాంగులూతకం
మధ్యమం మానంహర్మ్యేతు ద్వారపాదస్య విస్తృతమ్॥

71

తా॥ హర్మ్యముయొక్క స్తంభములను 1-6-8 దాగములుజేసి, వానిలో ఒక్కొక్క భాగమును తగ్గించి సుద్ధద్వారముయొక్క యెత్తును చేయవలెను ఆద్వారముయొక్క విస్తారము అందులో నగము చేయవలెను. దేవాలయములయొక్క మధ్యను 8-9 అంగులములు మొదలుకొని 2-2 అంగులములను పెంచుచు 1-హస్తము వరకు కనిగము మధ్యము-ఉత్తమము. ఇట్లు ద్వార స్తంభముయొక్క విస్తారమును చేయులెను. ఇది క్షుద్రపాద్యములకు పనికి వచ్చును. 24-25 అంగులములు మొదలుకొని 2-2 అంగులములను పెంచుచు అధమము, మధ్యమము, ఉత్తమము అరువానికి వరుసగా 10-11 అంగులముల వరకు మధ్యమము అను దేవాలయములకు ద్వార పాదముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. ఇట్లు 9 భేదములు అని తెలియవలెను.

శ్లో॥ ద్వీహస్తంతు సమారభ్య త్రిత్ర్యంగుల వివర్ధనాత్॥

తత్త్రి హస్తావధి ర్భావ దధమాదిత్రయం త్రయం॥

72

ఏవంతు ద్వారపాదం స్యా ద్విస్తారం చోత్తమాలయే॥

కే చిత్తు ద్వారపాదోచ్య వశాద్ ద్వారాంఘ్రి విస్తృతమ్॥

73

తా॥ రెండు హస్తములు మొదలుకొని 3-3 అ. చొప్పున పెంచుచు 3 హస్తముల వరకు 9 భేదములు అధమము మధ్యమము, ఉత్తమము అను సద్భేదాలతో వరుసగా ద్వార స్తంభముయొక్క విస్తారమును చేయుదురు. ఇది ఉత్తమాలయములకు చెప్పబడిన వద్దతి. కొండలు ద్వార స్తంభము యొక్క యెత్తు ననుసరించి ద్వార స్తంభముయొక్క విస్తారమును చేయుదురు. దానిని చెప్పబోవు భేదము.

శ్లో॥ ద్వి హస్తంతు విశాలం స్యాత్సమం వా బహుళం భవేత్॥

తదర్థం వా త్రయాం శైకం ద్వారపాదస్య తర్తథా॥

74

ద్వారా యామ సమపాదా చోర్ధ్వయోః పట్టికా ఘనా॥

సహైవ విస్తృతం దీప్తం పాదయుక్త్యా ప్రయోజయేత్॥

75

దేవ భూసుర భూషానాం సామంత ప్రముఖాదీనాం॥

యోగ్యం కవాట యుగ్మం చ శ్రేష్ఠం మధ్యం చ హర్మ్యకే॥

76

అంతర్వాఙ్వి బహిర్వాఙ్వి ఘటనం కీల సంయుతం॥

ద్వారపాదం చ బాహ్యేతు సర్వాణాంకార సంయుతం॥

77

ద్వారోర్ధ్వే ద్వారపాదోర్ధ్వే తు కుర్యాత్తు ద్వారదేవతాం॥

కవాట ద్వారదేవానాం స్పృష్ట దోషం సమావహేత్॥

78

తా॥ రెండు హస్తముల విశాలమును మండము దానితో సమానముగావి, లేక ముప్పాతిక వంతుగాని చేయవలెను. ద్వారముయొక్క యెత్తతో సమానముగా స్తంభములను చేయవలెను. ద్వారశాఖలపైన అదేశాలతగల పట్టికల నుంచవలెను. దేవతలకును, బ్రాహ్మణులకును, రాజులకును, సామంతరాజులు మొదలైన వారలకు తగినట్లు ఉత్తమము, మధ్యము, కనిగములను భేదములు కల్పింపబడినవి. తలుపు లోపలకును వెలుపలకును కడిలుటకు దానికి తగిన మేకును కల్పించవలెను. ద్వార స్తంభము వెలుపల నున్న మైన అలంకారములను రచించవలెను ద్వారము పైనను, రెండు చైత్రులను, ద్వారదేవతలను రచించవలెను. అయినను కవాటద్వార దేవతలను పదులు తాకినయెడల దోషము కలుగును.

22. నా ల ల క్షణ ము

మానసారము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తస్మా త్పరిహరేచ్ఛీర్షీ వాంత స్తంభం ప్రయోజయేత్॥

జన్మాది పట్టికాంతం చ పంచాంశంతు యథావిధి॥

79

దేవతాస్థాపనం కుర్యాద్బాహ్యే నాలం ప్రయోజయేత్॥

మసూరాణాం స్థానం కుర్యాదన్వర్థం విప్రనాలికా॥

80

విస్తారాయామ ముత్సేధం లంబనం వక్ష్యతేఽథునా॥

అష్టం పంక్తి స్తథా భానుర్మనుః షోడశకాంగులా॥

81

పంచదారచితం నాలం విస్తారం పరికీర్తితం॥

విత్స్యాత్సార్థ ద్విహస్తాంతం పంచదాయామ మీరితం॥

82

ఏతత్ క్షుద్ర విమానేతు మధ్యదేశస్య వామకే!

పూర్వ దిక్పత్తరే వాఽపి యుక్త్యా నాలం ప్రయోజయేత్॥

83

యథాపూర్వోక్త మానేతు తదూర్ధ్వే చ గుణాంకకం!

మధ్యమే చోత్తమేహ్యూయ దంత నాలం ప్రమాణకం॥

84

యథాధిష్ఠాన తుంగం తత్సమం నాలోదయం భవేత్!

ఉత్పేదే చ త్రిభాగైకం తస్మాదో చాగ్రలంఛనమ్॥

85

తా॥ కావున శిల్పాచార్యుడు వెలుపల స్తూభమును చేయవలయును. జన్మస్థానము మొదలు పట్టిక వరకు 5 భాగములు చేసి దేవతాస్థానమును చేయవలెను, వెలుపల నాలమును కల్పించ వలెను. మనూరములకు స్థానము ననుసరించి నాలిక ముండువలయును. దానియొక్క కొలతలను చెప్పుచున్నాను, 8-10-12-14-16 అంగులములు ఇట్లు 5 విధములుగా నాలముయొక్క విస్తారము చెప్పబడినది. 1 ఏతస్మి మొదలు 2½ హస్తముల వరకు పొడవు 5 విధములుగా చెప్పబడి యున్నది. ఇది క్షుద్రవిమానమునకు పనికి వచ్చును. మధ్యవ దేశమున కుశివైపునగాని యెడమవైపునగాని లేక ఉత్తరమునగాని. తూర్పునగాని యుత్తరో నాలమును అమర్చవలెను. పూర్వము చెప్పబడినట్లు దానిపైన 5 భాగములు మధ్యమును, ఉత్తరమునను హర్ష్యమానుండి వెలుపలకు నాలము యొక్క పొడవును చేయవలెను, అధిష్ఠానము యెత్తుతో సమానముగా నాలముయొక్క యెత్తును చేయవలెను. ఎత్తును 5 భాగములుచేసి అందు 1 భాగముక్రింద లంబమును చేయవలెను.

శ్లో॥ నాల మూల విశాలేతు భూతభాగం విభజితే!

త్రయాంశం చాగ్ర విస్తారం లంఛనం పంచభాగికమ్॥

86

కుడ్యలోచ్చం త్రిభాగం స్యా త్పద్మ మేకేన కాయేత్!

తదూర్ధ్వే వాజనం చాంశం యుక్త్యా చ సమలం కృతమ్॥

87

ద్వారాభం వాఽథ వృత్తం వా భద్రద్వారం స్వలంకృతం!

ఏకద్విత్వంగులం వాఽపి చతుష్పంచాంగులేన వా॥

88

మూల విస్తార ముత్పేదం యుక్త్యా చిద్రం ప్రకల్పయేత్!

మూల పాద త్రయాంశేన చాగ్రే చిద్ర విశాలికమ్॥

89

మూలే తుంగం సింహ వక్త్రం స్యా త్తదా స్యా నిర్గమోదయం!

రంభా నాలం ప్రసూనాభం కుర్యా త్తచ్చిల్ప విత్తమః॥

90

తా॥ నాలముయొక్క మొదలు విస్తారము 5 భాగములుచేసి చివర 5 భాగములు చేయ వలెను. ఎత్తును 5 భాగములు చేయవలెను. మొగ్గయొక్కయెత్తు 5 భాగములును, పద్మము 1 భాగమును చేయవలెను. దానిపై సవాజనము 1 భాగము అలంకారముగా చేయవలెను. పై

చదరముగాగాని గుండముగాగాని భద్రహారమును అలంకారముగా చేయవలెను. 1-2-3-4-5 అంగుములు మొదలు విస్తారమును యెత్తునుచేసి అందులో శివ పంతు విస్తారమును యెత్తును కలుగునట్లు రంధ్రమును చేయవలెను. మెరిక పల్లములుగాని ప్రక్కలకు బంపులుగాని లేపండ చక్కగా చేయవలెను. మొదలు యెత్తున సింహము యొక్క ముఖమును చేయవలెను. ఆ సింహ ముఖములయు కలువల కిండునట్లు స్వర్ణమును చేయవలెను. నాలమును అరిటి యూచవలెను పుష్పమువలెను చేయవలెను. శిల్పాచార్యుడు చక్కగా ఆలోచించి చేయవలెను.

శ్లో॥ శీర్షకం చ శిఖాగ్రీవం వృత్త స్యా ద్వైజయంతికం।

తదేవ కర్ణ కూటం చే దాభోగమితి కీర్తితమ్॥

91

తన్మధ్యే భద్ర సంయుక్తం శ్రీ విశాల మితిస్మృతం।

తదష్టాశ్రం శీర్షకం స్యాత్ స్వస్తి బంధమితి స్మృతమ్॥

92

తదేవం చతురశ్రం చే చ్చిఖరం శ్రీకరం భవేత్।

తద్ ద్వ్యశ్ర వృత్త సంయుక్తం హస్తీవృష్ట హదాహృతమ్॥

93

శిరోగ్రీవం షడశ్రం స్యాత్ స్కంధతార పిహోచ్యతే।

మధ్యే భద్రం విశాలం న్యాత్ కర్ణ కూటోప సంయుతమ్॥

94

తచ్చా లా భద్రనాస్యంగం శిరోగ్రీవం తు వృత్తకం।

అథ వా చతురశ్రం స్యాత్ కేసరం తత్ప్ర కథ్యతే॥

95

తదేవాకార మాయామం తత్తన్నామ్నా ప్రకీర్తితమ్॥

96

ఏవం ప్రోక్తం హర్యకే మధ్య భద్రం శాలాకోష్ఠం దిగ్వి దిక్కుటయుక్తం।

హోరాశ్రాంతా నాసికా పంజం ధ్యం కుర్వా త్సర్వం వేదికా భద్రయుక్తమ్॥ 97

తా॥ శిఖరము, స్తోమిక, గలము, ఈమూడును గుండముగా నుండెనేని వైజయంతికము. అదియే కర్ణ కూటములు కలిగి యుండెనేని ఆభోగము, దానియొక్క నడుగు భద్రమును కల్పించిరేని శ్రీ విశాలము. అదియే శిరోగ్రీవములుగల శిఖరముతో నుండెనేని స్వస్తిబంధము అదియే నలు చదరముగానున్న శిఖరము కలది యయ్యెనేని శ్రీకరము. అదియే ద్వ్యశ్ర వృత్తముతో కూడిన శిఖరము కలిగి యుండెనేని హస్తీవృష్టము, శిఖరమును గలమును శిరోగ్రీవములు గలిగి యుండెనేని స్కంధతారము. మధ్యను భద్రము విశాలము కలిగి కర్ణకూటములతో నుండి వరియు శాల, భద్రనాసి, ఇవియును కలిగి శిఖరము, గలము, గుండముగా నుండెనేని కేసరము, లేక నలు చదరముగా నున్నను కేసరమే యగును. అదియే రూపము పొడవున నుండెనేని ఆయారూపముల వసుసరించి పేరులు కలుగుచున్నవి. హర్యమున మధ్యభద్రము శాలాకోష్ఠము. దిక్కులయందును విదిక్కు లయందును కూటములును, హోరములు, శ్రాంతిములు, నాసికలు, పంజరములు, మొదలయిన వానితోను వేదికా భద్రముతోను సమ సమును చేయవలెను.

23. ముఖమండవలక్షణము

మానసారము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ హర్మ్యతానమం చ ముఖతః తత్త్రిపాద మర్గ మథాపిచ।

కుడ్య తానమది దుష్కృతము కన్యసం త్రివిధం ముఖమండవం।

తన్ముఖ మండవం ముఖ్యమనానే॥

98

మధ్య విమానస్య సుండవం పూర్వే అంజరం దండ మథ ద్వయ దండం।

హర్మ్య వశా దుపవేశనయుక్తం చైతత్ హస్తవిమానే తన్ముఖే మండవంస్యాత్॥

తద్ ద్వయోర్మధ్య దేశే చైకాద్యస్య హస్త విస్తారం।

అథ వా త్రిపాద హస్తం స్యాత్ ప్రాసాదార్థమథిథితమ్॥

100

ఏక ద్వి త్రివండం వా చాంతరాలశ్య వేశనం న్యాత్।

కుంభ స్తంభ సహిత నాసికా పంజర యుక్తమేవవా॥

101

శాలా పంజరయుక్తం తోరణైః సమలంకృత్య యుక్తా।

ఏక ద్వి త్రి చక్షుర్హస్తాస్తంభ యుక్త వితిథితమ్॥

102

తా॥ ఆలయముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా గాని, లేక అందు ముప్పాతికవంతుగాని సగముగాని గోడవిస్తారమునుబట్టి క్రమముగా ఉత్తమ మధ్యమ అధమ ముఖమండవములను చేయవలెను. ప్రధానమయిన హర్మ్యములకు ముఖమండవ ముండవలెను. మధ్య మహర్మ్యములకు ముఖమండవముయొక్క శిఖరము 1 దండముగాని లేక 2 దండములుగాని హస్తము ననుసరించి చేయవలెను. క్షుద్రవిమానములకును ముఖమండవమును చేయవలెను అంతయుయొక్క మధ్య ప్రదేశమున 1 హస్తముగాని లేక 2 హస్తములుగాని, లేక ముప్పాతిక హస్తముగాని చేయవలెను. 1 దండముగాని 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని అంతరాలముయొక్క వేశనమండవలెను. కుంభముతో గూడిన స్తంభములను, నాసికయును, పంజరము, ఓటితోకూ గాని, లేక శాల, పంజరములు తోరణములు మొదలయిన వానితో గూడిగాని యుండవలెను 1-2-3 హస్తములు కల స్తంభములతోగూడి యుండవలెను.

24. దేవతాన్యాసము

మానసారము 19 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అథ వా ద్వార యతం పూర్వవద్ ద్వార మానేన కుల్యాత్।

తద్ ద్వార ముఖపోషానం హస్తహస్తేన భూషితం సమ్యక్॥

103

యుగ్మమండవ దేశే తత్సమమాల ఏవ మలంకృత్య।

అన్యమండవదేశే యన్మానోరమ్య మలంకృతమ్॥

104

మండపే ప్రస్తరస్థోర్ధ్వై కర్ణ మహ్యాది మండికం।

యత్తస్మామాంతరాంతోర్ధ్వై నాపకాజాల పంజ.ం వాఽపి॥

105

తత్తన్మండపమధ్యే ప్రాసాద బాద్ ద్వారం సంకల్పం।

పూర్వ ప త్కవాట యుక్తం మండపస్థాంతః సకీయ క్తమ్॥

106

తత్తద్బహిర్ద్వార దేవాన్ వ్యసేదే తద్ ద్వార పార్శ్వయోశ్చైవ।

నంది మహాకాలాదౌ చోక్తవిద్ ద్వారదేవాన్వసేత్॥

107

మండపస్య దక్షిణే కోష్ఠే నృత్ర యుక్తమేవ వినాయక ముక్తం।

మండప సౌమ్య కోష్ఠే స్థాన దుర్గయుక్ స్థాపయేత్తత్సత్॥

108

తా॥ మరియు ద్వారముతోగూడి మునుపటివలె ద్వారముతో నుండవచ్చును. ఆద్వారము యొక్క ముఖమునందు మెల్లు వీనుగు తొండములతో నలంకరింపబడి చక్కగా నుండవలెను. మండపములు జతగానున్నచోట దానిని సమానమైన ఆధిష్ఠానములతో నలంకరించి యితర మండప ప్రదేశములందు అదమునుబట్టి యేవరిమాణమున చేయవలయునో అటుల చేయ వలయును. మండపమున ప్రస్తరముయొక్క పైభాగమున కర్ణహర్ష్యములతోను అంతరాలముపైన నాసిక, జాలకములు, పంజరిము, అయినను కలిగియుండవలెని ఆ మండపమునకు నడుమ ప్రాసారము ననుసరించి ద్వారము నుంచవలెను. దానికి తలుపులుచేయు వద్దతి పూర్వము చెప్పబడి యున్నది. మండపము లోపల మేకుతోకూడ కవాటము సంపంచవలెను. (అనగా తలుపుల కొరకు) ఆయా ద్వారముల పలుపల ద్వార దేవతల నుంచవలెను. నంది, మహాకాలాడు అను నిరువురిని తూర్పు ద్వారమున నుంచవలెను మండపముయొక్క దక్షిణ కోష్ఠమున నృత్రమూర్తిని, వినాయకుని, స్థాపించవలెను. మండపముయొక్క ఉత్తర కోష్ఠమున స్థానదుర్గతోగూడిన దేవతల నుంచవలెను.

శ్లో॥ ప్రాసాద దక్షిణే మధ్య కోష్ఠే జ్ఞాన దక్షిణామూర్తిం।

తదూర్ధ్వై గ్రీవ కోష్ఠే గేయమూర్తిం వీరభద్రం వాఽపి॥

109

పశ్చిమమూలతలే మధ్యే కోష్ఠే లింగముద్భూతం।

అథవాఽర్ధనారీశ్వరం స్థానకల విష్ణు స్థాపయే ద్వాఽపి॥

110

తదూర్ధ్వై గ్రీవ కోష్ఠేకు కేశవ నృసింహాచ్యుతా నానీశాన్।

సౌమ్యకే మూలతలే కోష్ఠే స్థానకం చతుర్ముఖం స్యాత్॥

111

తదూర్ధ్వై గ్రీవకోష్ఠేఽథ నారదం కమలజం వాఽపి।

పూర్వై గల దేశే మధ్య కోష్ఠే గుహంగజారూఢమ్॥

112

దిశావతిం వాఽథ సర్వత్ర తత్తద్దేవ్యా సహసనస్థ ముక్తం।

ఇంద్రస్య దక్షిణా వృత్తా త్పరతః పోడశ విగ్రహం కుర్యాత్॥

113

ప్రసరౌ పరి ఆదేశే కోణే స్థానయే ద్విషభః।

కర్తేక మేక మూర్ధ్వం చ ద్వియం వాఽథ వృషభ సంయుతమ్॥

114

ఏకానేకతలం సర్వ మేతద్దేవాః పుణ సంయుక్తం।

ఏవం శివ హూయ్యాణం యోగ్యం వినోద మభ్యవేదనామ్॥

115

తత్త్వార్థముక్తం చైకా నేకతాపేక్షం సర్వమ్॥

తా॥ ఆలయముయొక్క దక్షిణమున వాద్యగదిలో జ్ఞానదక్షిణామూర్తిని దానిపైన గలమునందలి కోవమున నలురాజ విగ్రహమునుగాని వీధిద్రుసిగాని చేయవలెను. పడమర ప్రధాన స్థానమున మధ్య లింగరూపమును లేక అర్ధవారీశ్వరుడు నిలుచున్నట్లుగాని లేక విష్ణువునుగాని, దానిపై నగ్రీనమునందలి కోవమున కేశవుడు స్వరూపమును ఆచ్యుతుడు వీధిలో నెవరైన కూర్చున్నట్లు చేయవలెను. ఉత్తరమున మొదటి కోవమున మధ్యను చతుర్ముఖుడు నిలుచున్నట్లును దానిపైన గలమున నారదుడుగాని బ్రహ్మగాని యుండవచ్చును. తూర్పున గలమున మధ్యకోవమున ఏనుగుపై నెక్కిన కుమారస్వామిగని లేక ఇంద్రునిగాని చేయవచ్చును. ఇంద్రుని దగ్గరనుండి వరుసగా అన్ని దిక్కులయందు వారవారి భావ్యులతోనూ వాహనముపైను కూర్చుండినట్లు 16 విగ్రహములను చేయవలెను. ప్రస్తరముపై ప్రదేశమున నాలుగు మూలలయందును వృషభమును చేయవలెను. అయినను మూలను ఒక్కటే తలతోను రెండ్రుక్తిపుల శరీరములను కలిగి అందముగా నుండవలెను. ఒక్క అంతస్తునగాని లేక యెన్ని అంతస్తులు కలిగినప్పటికిని అంతలను ఈ దేవతలను పురాణ శిథిలకు సంబంధించినట్లు శివాలయములయందు శాస్త్రవశాతము. చిత్రించవలెను, ఇంకను వినోదమైన యితర దేవతల రూపములకూడ చేయవచ్చును. ఏ ద్వారమునం దేవతలను రచించవలెనో దాని ననుసరించి అన్ని అంతస్తులయందను చేయవలెను.

శ్లో॥ అథ విష్ణు విమానేతు దేవ స్థాపనం పక్ష్యమ్॥

116

ద్వారే చండ ప్రచండౌ చ మండప యామ్యే పనితాం।

ప్రాగుక్త వ త్సౌమ్య దేశే విమానే పూర్వ పద్దేశతాం వాఽపి॥

117

హరిం వా గరుడం వా కుర్యా త్పరిత శ్చక్షుష్కోదేషు।

శయనం వాఽఽ సనం పీఠహం తార్థ్యం కృతాంజల్కాసనయుక్తమ్॥

118

పోత్రీ నృసింహ మథ కేశవమశ్వాస్యం కర్తాత్పూర్వాదిక్షు।

చతుర్నామ పూర్వోక్త హర్మైక భూమి గలదేశమితి ప్రతిష్ఠాం కుర్యాత్॥

119

దుర్గా ముత్తర మథాసన మచ్యుతం వా ప్రావ్యాం దిద్వితలే హర్మ్యే గల ప్రదేశే।

శ్రీమాధవం సరహరిం కృతం దక్షిణేవ నారాయణం చాథ పశ్చిమ దిక్ప్రదేశే॥

120

తా॥ విష్ణు హర్మ్యమున దేవతల నుంచుటకు శ్రమము నెప్పుచున్నాడు. ద్వారమున చండ ప్రచండులను నిలుపవలెను. మండపముయొక్క దక్షిణమున మోహినీ రూపమును, ఉత్తరమున

పూర్వము చెప్పిన దేవతారూపములుగాని లేక విష్ణురూపములనుగాని చేయవలెను. నాలుగు మూలల యందు గర్భస్థులను రూపములనుగాని, లేక సింహరూపములనుగాని చేయవచ్చును. సింహములను చేయునప్పుడు పరుండిట్లుగాని లేక కూర్చుండిట్లుగాని చేయవలెను. గర్భస్థులను చేయునప్పుడు అంజలిబద్ధుడై కూర్చున్నట్లు చేయవలెను. పరాహమ్య, స్పృహమ్య, కేవలరూపము, హయగ్రీవ రూపము, ఈ నాలుగురూపములు గల ప్రదేశమున తూర్పు మొదలుగా నాలుగు దిశలయందు చేయవలయును. ఇది యేకతలమున నిర్మించు పద్ధతి. రెండవ స్థల హస్తామయ్యేనేని రెండవ గలమున ఉత్తరమున దుర్గనుగాని లేక కూర్చుండిట్లు విష్ణువునుగాని చేయవలెను. తూర్పున మాధవుని నిర్మించవలెను. దక్షిణమున సృజంహరూపమును చేయవలెను. పడమర నారాయణుని చేయవలెను.

శ్లో॥ క్రోడం స్యాదు త్తరే గ్రీవే జనార్దన హర్యుతే తత్ ।
అతితలే పూర్వదిగ్దేశే గ్రీవే తచ్చివరం న్యసేత్ ॥ 121

ఉత్తరే వాసుదేవం చా థవా సంకర్షణం స్మరం ।
అనిరుద్ధం పశ్చిమే దేశే చోర్ధ్వే వా త దధోతలే ॥ 122

ఏవం తు చోక్త వక్తృత్వా బౌద్ధావి జినకాలయం ।
తత్త ద్విమాన సోర్ధ్వే తు తత్తద్దేవాన్ న్యసేత్కమాత్ ॥ 123

అన్యేషాం దేవ దేవీనాం విమానే తద్విచారతః ।
సర్వేషాం హర్యుతే కుర్యాత్ తత్త ద్వాహన మిరితమ్ ॥ 124

శయనం ఒపవాసనం చాపి ప్రస్తృత సోపరి న్యసేత్ ।
ఏవం తత్రోక్త వ త్కుర్యా ద్ధర్మ్యం త త్సంపదా స్పదం ॥ 125

ఏకభూమి మధికం త్వథ కుర్యాత్ చోపపిత మతి సుందరాన్వితం ।
సోపపిత భవన్తైర్యుతం తు వా కారయేత్త కథికం పురాతనైః ॥ 126

ఏవం సర్వహర్యాంలంకార యుక్త్యా నానాపాదై ర్వేదికాభారమంచం ।
హీనాధిక్యం చే ద్విసాశనం తస్మాత్ కుర్యాత్సర్వం చోక్తవ త్సంపదర్థమ్ ॥ 127

ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే ఏకభూమి విధానం నామ ఏకోనవినోపధ్యాయః ॥

తా॥ మూడు అంతస్తులుగల విష్ణులయమున పరాహవతారమును ఉత్తరగలమున చేయవలెను. తూర్పు గలమున శ్రీధరుని స్థాపించవలెను. మరియు నుత్తరమున వాసుదేవునికూడ నుంచవచ్చును. దక్షిణమున సంకర్షణుని నిలుపవలెను. పడమర అనిరుద్ధుని స్థాపించవలెను. గలమునగాని అతకు తక్కువ గలమునగాని యుంచవచ్చును. ఇటులే బౌద్ధాలయములకును జైనాలయములకును సంప్రదాయము ననుసరించి యాయా దేవతలను క్రమముగా నుంచవలెననిది.

ఇతర జీవీహార్ష్యముల యందును, ఇజ్జ విధముగా నడుస్త జేసెదలను వారివారి వాహనములతో నూడ స్థాపించవలెను. ప్రస్తరమునకు పైభాగమున పుంజీబిల్లుగాని కూర్చుండినట్లుగాని చేయవలెను ఇట్లు చేసిన యెడల సంపదలు నొద్దియై నుభయ తో సంపదలు బిడ్డ అంతిస్తుగల దానిట్లు చేసి అంతకు మిక్కిలి అంతస్తులు పెంచుచి వచ్చి నప్పుడు చక్కని యువపీతములతోను లేక ఉప పీత భవనములతోను చేయవలెను. ఇట్లు నమస్తమైగ హార్ష్యములు అలంకారి యువమైన వివిధ స్తంభములతోను, నేదికలతోను, ఆధారములతోను, మంచములతోను చక్కగా చేయవలెను ఈ చెప్పినదీన పద్ధతికి తక్కువగా గాని యెక్కువగా గాని కొలదిలు వచ్చునట్లు చేసిన యెడల నశించును. కనుక సంపదలు జయము ఆముర్వద్ది కావలయుననోవాడు శాస్త్రము నతిక్రమించక చేయవలెను.

25. ఏకతల విమానము ద్రావిడపద్ధతి

అపరాజిత 108 వ సూత్రము

శ్లో॥ పీఠోర్ధ్వే కర్ణ రేఖాశ్చ భూమికాః క్రమ సంస్థితాః।

విభక్తిదలనా పూర్ణా లతా శృంగక్రమోచ్ఛవాః॥

26

మేష మకర చూటసైః కంటకైరావృతా శుభాః।

వేదీ ఘంటా నాసికాద్యాః ద్రావిడాః శుభలక్షణాః॥

27

స మ రాం గ ణ సూ త్ర ధ ర

62 వ అవ్యాయము

శ్లో॥ ఊర్ధ్వమానమథ బ్రూమో ఘంటాంతం పీఠమాదితః।

ప్రమాణం కర్ణమానేస సర్వేషా మేవధారయేత్॥

తత్రైకభూమికః కార్యో హస్త పంచకవిస్తృతః

అంగుల ద్వాదశోపేతః సప్తహస్త సముచ్చితః॥

2

పాదోద్విహస్త ఉత్సేధాత్ సర్వాలంకారభూషితః।

సార్ధహస్త సముత్సేధ స్తావన్మానః స్త్రావధి॥

3

మాలా తు ద్విస్తరాప్రోక్తా స్తరో లకునకం భవేత్।

భరణం స్తరమేకంస్యాద్ భరణార్థం స్తరద్వయం

4

కలశం ద్విస్తరం జ్ఞేయో వారిధరా సమన్వితః।

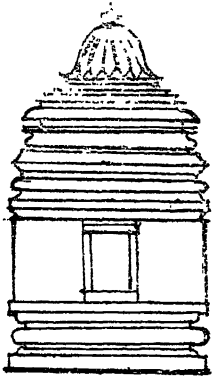
ద్విస్తరం శుభకం మర్యాత్ పద్మపత్ర సమన్వితమ్॥

5

వీరకంఠంపునః కుర్యాత్ స్తరమేకం తదూర్ధ్వతః
ద్విస్తరం హీరకం ప్రోక్తం పట్టశ్చైవరథాధః॥

6

తా॥ అధిష్ఠానము పైభాగమునంపి ఘంటయొక్క తుదివరకుగల యెత్తును చెప్పుచున్నాను కర్ణమూలముతో అన్నిటినివి కొలఁజిలు నిర్ణయించవలెను అందు ఏకతలమును 1 హస్తముల విస్తారముతోను 7½ హస్తముల యెత్తుతోను చేయవలెను. స్తంభముయెత్తు 2 హస్తములు, అన్నివిధములైన అలంకారములతో చేయవలెను. అశేవిధముగా 1½ హస్తము యెత్తున స్తరముల వరకు ప్రస్తరము మొదలైనవి చేయవచ్చును. మూల స్తరములు, లఘుకము 1 స్తరము, భరణము 1 స్తరము, భుజార్థము 2 స్తరములు, కలశము 2 స్తరములు జలధారతో కూడ చేయవలెను. కులకము 2 స్తరములు, పద్మపత్రముతో కూడ చేయవలెను. మరల వీరకతమును 1 స్తరము చేయవలెను. హీరకము 2 స్తరములు, పట్టము 2 స్తరములు చేయవలెను. మరియు ఆపైన చేయవలసినవానిని చెప్పుచున్నాను.



ప్రాచీనపశ్చాత్య

శ్లో॥ పట్టికా స్తరమేకం స్యాద్ వసంతం ద్విస్తరం విదుః
వసంతపట్టికా చోర్ధ్వం స్తరమేకం విధీయతే॥

7

కపోతం నాసికాయుక్తం విదధీత స్తరత్రయం
తదంతరం ప్రకుర్వీత మేడమేకస్తతః పరం॥

8

స్తరప్రమాణం మకరం తద్వన్మకరపట్టికాం
పునశ్చేదం స్తరంకుర్యాద్ వేదీబంధస్తతః స్తరం॥

9

చేదః స్తర ప్రమాణశ్చ కంఠః స్యాద్ ద్విస్తరంతతః
పట్టికా స్తరమేకంతు తద్వచ్చాంబుజపట్టికా॥

10

మాలాది పద్మపత్రాంతం ద్విహస్తోత్పేద మీరితం
సార్ధహస్తః సముత్పేదః కూటస్యపరికీర్తితః॥

11

నాసికా పద్మసంయుక్తం తదూర్ధ్వం కలశో భవేత్
ఏకభూమే రిదంమానం ప్రాసాదస్య ప్రకీర్తితమ్॥

12

తా॥ పట్టిక 1 స్తరము, వసంతము 2 స్తరములు, వసంతపట్టిక 1 స్తరము, కపోతము నాసికతోకూడ 2 స్తరములు చేయవలెను. ఆలోపల మేడము 1 స్తరము, మకరము 1 స్తరము, చేదము 1 స్తరము వేదీబంధము 1 స్తరము, చేదము 1 స్తరము, కంఠము 2 స్తరములు, పట్టిక స్తరము, పద్మపట్టిక 1 స్తరము చేయవలెను. ఇందుమాలా మొదలు పద్మపత్రము వరకు

22 స్తరములు. స్తరమనగా 1 వీసము. ఇది హస్తముతో 16 వ వంతు కనుక 32 ను కలసి 2 హస్తములైనవి. స్తంభములకును యీ స్తరములకును మధ్య ప్రస్తరము మొదలైనవి 1½ హస్తము. తరువాత కర్ణకూటములు 1½ హస్తములు, అపైన నాసికపద్మము వీనితోగూడ కలశము ½ హస్తము చేయవలెను. మొత్తము 7½ హస్తములు సరిపోవును. ఇది ఒక్క అంతస్తుగల ప్రాసాదము.

26. ద్వితీయ లక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 28 వ పటము

శ్లో॥ అథవక్ష్యే విశేషేణ ద్వితీయస్యతు లక్షణం॥

ప్రాసాదమానవ త్కుర్యా ద్వీస్తానోచ్ఛం చ నిర్గమః॥

1

విన్యాసమాత్ర యోరంత ర్వాసం సప్తర్షు వా భవేత్॥

ఏకాంశం కూట విస్తారం కోష్ఠం తు ద్వీగుణాయతం॥

2

కూట వ్యాస సమం కోష్ఠ విస్తారం ద్వీజనత్తమ॥

శేషం హారంతరం కోష్ఠం పార్శ్వయోస్తు స పంజరం॥

3

హారంతర మశేషం వా త్రిపాదం వార్ధ్వ ఏవ వా॥

పంజర వ్యాస మాఖ్యాతం కూట బాహ్య సమోగతిం॥

4

అంతః ప్రవేశం వా మాన సూత్రాణి ప్రయుతం తు వా॥

పంజరం కర్ణ కూటాభం నాసికాశార మేవ వా॥

5

తా॥ రెండంతస్తులుగల దేవాలయముయొక్క లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు విన్యాస సూత్రముల రెండింటియొక్క నడుమ విస్తారమును 7 భాగములుగాని, 6 భాగములుగాని చేసి 1 భాగము కూటముయొక్క విస్తారమును 2 భాగములు కోష్ఠముయొక్క పొడవును, కూటము యొక్క విస్తారముతో సమానముగా కోష్ఠముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. మిగిలిన హారము నందలి కోష్ఠము రెండువైపుల పంజరములతోను చేయవలెను. లేక హారంతరములు మిగులపండ గాని చేయవలెను, ముప్పాతికవంతుగాని, లేక సగమువంతుగాని పంజరమునకు వ్యాసమును చేయ వలెను. కూటముయొక్క వెలుపల అంచుతో సమానముగా నుండవలెను. లోపల వేశనముగాని, మానసూత్రములతో కూడిగాని పంజరము కర్ణకూటముతో సమానముగా నాసికవలెగాని చేయ వలెను.

27. కాంతికము

శ్లో॥ ప్రాసాదోచ్ఛం తు విభజే దష్టావింశతి భాగయా॥

త్ర్యంశం ధరాతలోత్పేదం రసాంశం చరణోదయం॥

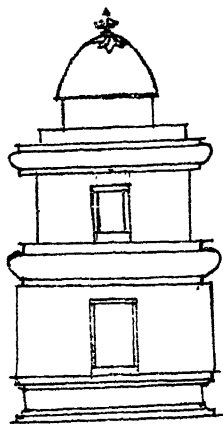
6

ప్రస్తరోచ్ఛం గుణాంశంస్యా ద్భూతాంశం చరణోదయం॥

ద్విభాగం ప్రస్తరోత్పేద మేకాంశం వేదికోదయం॥

భాగద్వయం గతోత్సేధం సార్థ వేదం శిరోదయం।
అధ్యర్థాంశం శిఖామానం కల్పితం శాంతికం భవేత్॥

8



శాంతిముఖము

తా॥ ప్రాసాదము యెత్తును 28 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము
3 భా, స్తంభము 6 భాగములు, ప్రస్తరము 3 భా, స్తంభము 5 భా,
ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 3 భా, శిఖరము 4½ భా, స్తూపిక
1½ భా, ఈ ప్రకారము చేసినయెడల శాంతిక మగును.

28. పౌష్టికము

శ్లో॥ చతుష్త్రింశతి భాగం తు కృత్వా చ సదనోదయం।

సార్థాగ్న్యంశ మధిష్ఠానం తద్ ద్వయం చరణోదయం॥

9

ప్రస్తరోచ్చం గుణాంశం స్యాత్తలిపం సార్థ పద్మవేత్॥

గుణాంశం మంచమాత్రం తు వ్యోమాంశం వేదికోదయం॥

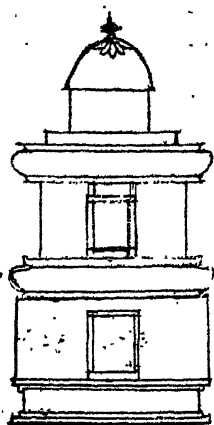
10

సార్థాగ్న్యంశం గతోత్సేధం భూతాంశం శిఖరోదయం।

సార్థాంశం తు శిఖామానం పౌష్టికం సదనం భవేత్॥

11

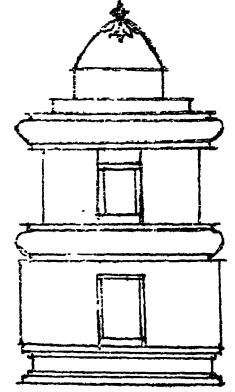
తా॥ ఆలయము యెత్తును 34 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము
3½ భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3 భా, స్తంభము 5½ భా, ప్రస్తరము
3 భా, వేదిక 1 భా, గలము 3½ భా, శిఖరము, 5 భా, స్తూపిక 1½ భా,
ఈ ప్రకారము చేసిన పౌష్టికమగును.



29. జయదము

శ్లో॥ తదేవ గలమానం తు సార్థ ద్వ్యంశేన కల్పయేత్ |
శేషం పూర్వవ దేవం తు త్రయస్త్రిం శోదయేక్యతే॥
జయదం సదనం హ్యేతత్ సర్వదేవ ప్రయావహమ్ |

12



జయదముకర్తృభా.

తా॥ పై జెప్పినదానినే 1 భాగము తగ్గించి, 33 భాగములు చేసి అందు అన్నియు మునుపటిలానే చేసి గలము 2½ భాగములు చేసినయెడల జయదముగును.

30. అద్భుతము

శ్లో॥ షడ్ద్రింశద్భాజితే తుంగే చతుర్భాగం ధాతలం॥

13

వన్యంశం పాదమానం తు సార్థాగ్న్యంశం తు ప్రస్తరం |

సప్తాంశం చరణోచ్ఛం తు గుణాంశం ప్రస్తరం తతః॥

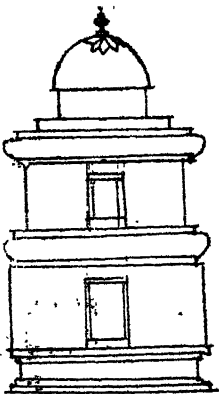
14

శివాంశం వేదికోత్తంగం గుణాంశం చ గలోదయం |

భూతాంశం శిఖరోచ్ఛం తు స్తూప్యచ్ఛం సార్థభాగయా॥

15

అద్భుతం సదనం హ్యేతత్కల్పయే చ్చిల్ప విత్తమః |



అద్భుతముకర్తృభా.

తా॥ అలయము యెత్తును 36 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 4 భా. స్తంభము 8 భా. ప్రస్తరము 3½ భా. స్తంభము 7 భా. ప్రస్తరము 3 భా. వేదిక 1 భా. గలము 3½ భా. శిఖరము 5 భా. స్తూపిక 1½ భా. ఈప్రకారము చేసిరేని అద్భుత మనిపించుకొనును.

31. సార్వకామికము

శ్లో॥ చత్వారింశతి భాగం తు కర్తవ్యం సవనోదయం।

అధిష్ఠానం తు వేదాంశం స్తంభం తద్ ద్విగుణాయతం॥

16

యుగాంశం మంచమానం చ స్తంభోచ్ఛం సార్థ సప్తకం।

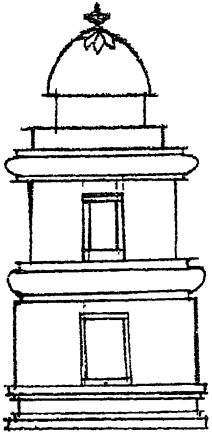
త్రిభాగం ప్రస్తరోత్పేదం ద్విభాగం వేదికోదయం।

17

త్రిభాగం గ్రీవమానం తు శిఖరం సప్తభాగయా।

సార్థభాగం శిఖమానం విమానం సార్వకామికమ్॥

18



సారవీకామికము స్థూపం

తా॥ ఆలయము యెత్తును 40 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 4 భా, స్తంభము 8 భా, ప్రస్తరము 1 భా, స్తంభము 7½ భా, ప్రస్తరము 3 భా, వేదిక 2 భా, గలము 1 భా, శిఖరము 7 భా, మూపిక 1½ భా. ఈప్రకారము చేసినయెడల సార్వకామికమగును.

32. స్వస్తికము

శ్లో॥ హోమాది స్తూపి పర్యంతం యుగాశ్రం చరికల్పయేత్।

చతుష్కూటం చతుశ్శాలం సంజరాష్టక సంయతం॥

19

షడస్తైవాఽల్పనాసిం చ పాదం ప్రతి ప్రకల్పయేత్।

కల్పితం వేదికాద్యైస్తు నానాచిత్రై ర్విచిత్రితం॥

20

ఏతత్ స్వస్తిక మాఖ్యాతం సర్వదేవ ప్రియావహమ్।

తా॥ అధిష్ఠానము మొదలుకొని స్తూపివరకు నలుచదరముగాచేసి నలువైపుల శాలలును నాలుగు మూలలయందు కర్ణ పూటములును 8 పంజరములును, 8 గాని లేక 8 గాని క్షుద్రనాసికలను స్తంభములందును చేసి వేదికలు మొదలగువానియందు నానావిధములైన చిత్రములును చేసిన యెడల స్వస్తికమనిపించుకొనును.

33. స్వ స్తి భ ద్ర ము

శ్లో॥ తదేవ శీర్షకాగ్రేషు పార్శ్వయోః స్వల్పనాసికా॥

21

స్వ స్తి భ ద్ర మితి ఖ్యాతం మమ ప్రీతికరం భవేత్॥

తా॥ పై జెప్పినదానినే శీఖరములపైన ప్రక్కలయందు త్కుద్రనాసికలను చేసినయెడల స్వ స్తి భద్రమగును. ఇది మిక్కిలి అందముగా నుండును.

34. శ్రీ క ర ము

శ్లో॥ తదేవ నతకూటం చ కోవ్యం నాసిక మండకమ్॥

22

నతపంజర సంయుక్త యథేష్టం క్రమశీర్షతః ।

స్తూపిర్భటం గలం తం చ శ్రీకరం సముదాహృతమ్॥

23

తా॥ పై జెప్పినదానినే కర్ణకూటములు యెత్తు తక్కువగాచేసి కోవ్యములు, నాసికలు, పంజరములు యెత్తును తగ్గించి శీఖరమును యిష్టప్రకారము స్తూపి, కుంభము, గలము, కల్పించినయెడల శ్రీకర మగును.

35. కై లా స ము

శ్లో॥ తదేవ కూటకోష్ఠాః న్యుః కూటశాలోన్నతాః సమాః ।

నిమ్న పంజర వంతోఽసౌ యత్త త్కైలాస ముచ్యతే॥

24

తా॥ పై జెప్పినదానినే కూటములు, కోవ్యములు, కూటశాలలు యెత్తు కలిగి సమానము గాను, పంజరములు తక్కువగాను చేసినయెడల కైలాసమగును.

36. రు ద్ర కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ కూటకోష్ఠద్వౌ నిమ్నోన్నత వివర్ణితే ।

అంతర ప్రస్తరోపేతౌ సమసూత్ర తతౌ నతౌ॥

25

హోంతరే విశేషేణ యుగ్మం వాఽయుగ్మ పంజరం ।

చతుష్కూటం చతుశ్శాలం షడష్టైవాఽల్ప నాసికా॥

26

వస్వశ్రం వేదికోపేతం వర్తులం శీర్షకం గలం ।

శీఖరం వసునాసాధ్యం భద్రం భద్రం చతుశ్చతుః॥

27

వేదికాతోరణాధ్యం తు రుద్రకాంత మిదం పరమ్॥

తా|| పై జెప్పినదానినే కూటములు రెండును, కోష్ఠములు రెండును సమానమైన యెత్తుతో చేసి లోపల ప్రస్తరములను కల్పించి సమాన నూత్రముతో తగ్గువలగల ప్రస్తరములును హారములలో జతగాగాని లేక బేసిసూక్ష్మగాగాని పంజరములకుచేసి నాలుగు కర్ణకూటములును; నాలుగు శాలలును 8 గాని లేక 8 గాని ఉద్రవాసికలను వేదిక 8 కోణములును, శిఖరము గుండ్రముగాను, శిఖరమునకు 8 నాసికలును, నాలుగు నాలుగు భద్రములును, వేదికకు తోరణమునుచేసిరేని రుద్ర కాంత మగును.

శి. హీరకము

శ్లో|| కూటాత్కోష్ఠక నిష్ఠాంతం దండం వాఽధ్యర్థ దండకం।

28

ద్విదండం వా త్రిదండం వా కూటకోష్ఠస్య నిర్గతిః।

నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం నానాస్తంభ విమానితమ్॥

29

ప్రాగుక్తానాం తు సర్వేషాం కల్పితం వాఽపి హీరకమ్।

తా|| కర్ణకూటమునుండి కోష్ఠముయొక్క నిర్గమము ! దండముగాని, 1½ దండముగాని, 2 దండములుగాని, 3 దండములుగాని చేయవచ్చును. అనేకమయిన అధిష్ఠానములను స్తంభములను మునుపుజెప్పబడిన రీతిగా కల్పించిరేని హీరక మను పేరుగలది యగును.

శిరి. స్వస్తిబంధము

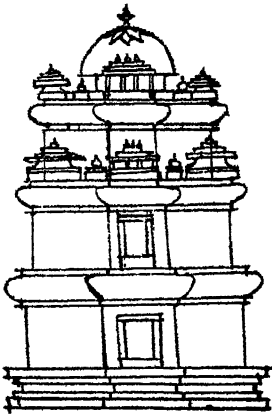
శ్లో|| తదేవ శిఖరే చార్థ కోష్ఠకం తు చతుష్టయం॥

30

చతురశ్రం శిరోవేతం చతుష్కూట సమన్వితం।

షడష్ట నాసికోవేతం స్వస్తిబంధ మితి స్మృతమ్॥

31



శివలింగము.

తా|| పై జెప్పినదానినే శిఖరమున అర్ధకోష్ఠములు నాలుగును, శిఖరము నలుచదరముగను, కర్ణకూటములు నాలుగును, నాసికలు 8 గాని లేక 8 గాని చేసినయెడల స్వస్తిబంధ మగును.

39. కల్యాణ సుందరము

శ్లో॥ తదేవ కూటకోష్ఠాద్వా వాతర ప్రస్తరాన్వితౌ।

హార పంజర సంయుక్తం షడష్టౌ వాఙ్మనానికమ్॥

32

సర్వాణంకార సంయుక్త మేతత్కల్యాణ సుందరమ్।

తా॥ పూర్వోక్తమైన దానినే కూటములు రెండును కర్ణములు రెండును లోపల ప్రస్తరములతో చేసి హారములు పంజరములు మరియు 6 గాని లేక 8 గాని ఘుద్రనానికలు యిట్లు సమస్తమైన అలంకారములతో చేసిన కల్యాణసుందర మగును.

40. పాంచాలము

శ్లో॥ తదేవ శిఖరే చార్దకోష్ఠకం తు వివర్ణయేత్॥

33

చత్వారి నానికోపేతం శిఖరం పరికల్పయేత్।

నానాలంకార సంయుక్త మేత త్పాంచాల ముచ్యతే॥

34

తా॥ పూర్వము చెప్పినదే శిఖరమున అర్ధకోష్ఠమును లేకుండచేసి 4 నానికలను శిఖరమును అలంకారముగా చేసినయెడల పాంచాలమగును.

41. విష్ణుకాంతము

శ్లో॥ తదేవాష్టా శకం వేదీ కంధరం శిఖరం ఘనం।

శిరోష్టాచ మహానాని యుక్తం తద్విష్ణుకాంతకమ్॥

35

తా॥ మునుపు చెప్పినగాని లేక వేదక 8 కోణములుగను, శిఖరము అదేపిథముగాను మహానానికలను చేసినయెడల విష్ణుకాంతమగును.

42. ఈశ్వర కాంతము

శ్లో॥ సాంతరం ప్రస్తరోపేతం కూటకోష్ఠౌ చతుశ్చతుః।

లంబ పంజర సంయుక్తం వృత్తశీర్షక కంధరం॥

36

దండం నాఽద్యర్థ దండం వాఙ్మనానికం వా త్రిదండకం।

కర్ణకూటం తు కోష్ఠాని నిష్క్రాంతం పరికల్పయేత్॥

37

షడష్టనానికోపేతం చత్వారి శిఖరే పర।

ఏతదీశ్వర కాంతం స్యా దీశ్వర స్య ప్రియావహమ్॥

38

తా॥ అంతరములతోను ప్రస్తరములతోను కూడి కూటకోష్ఠములు 4-4 ను విస్తారమైన పంజరములును, సుంద్రని శిఖరమును గలమును, 1 దండము, 1 1/2 దండము, 2 దండములు, 3 దండములు

ములు, కర్ణకూటమును కోవ్వుములును నిర్ణమములును కల్పించవలెను. నాసికలు 6 గాని లేక 8 గాని చేయవలెను. శిఖరమును 4 చేయవలెను. ఇది యీశ్వరకాలత మనసింఘకొనును.

43. మంగళము

శ్లో॥ తదేవ త్రి చతుర్భాగే భాగాదిక్యం యథాఽఽశ్రకం

తథా శీర్ష మకంఠం చావేదికం త త్ప్రకల్పయేత్॥

39

స్తూపిత్రయ సమాయుక్త మేతన్మంగల ముచ్యతే

తా॥ పై జెప్పినదానినే 3-4 భాగములుచేసి అందు 1 భాగమును అధికముచేసి గలము లేకుండ శిఖరమును, వేదికను మాత్రమే చేయవలయును, స్తూపి మూడు శిఖలుగా నుండ వలెను. దీనిని మంగళమందురు.

44. గాంధారము

శ్లో॥ తదే వాయ త వృత్తాభం గాంధార మితి విద్యతే॥

40

తా॥ పై జెప్పిన మంగళమును దానినే వృత్తాకారముగా జేసినయెడల గాంధార మగును.

45. రమ్యము

శ్లో॥ తారా దర్ధాధికౌ దర్ధ మాయతాశ్రం సమాశ్రకం

ధ్వజశ్ర వృత్త ముపానాది కలితం వా తదేవహి॥

41

సమాశ్ర మాయతాశ్రం వా బాహ్యతః పరికల్పయేత్

వృత్త గర్భ గృహోపేతం కూటకోష్ఠక సంయుతం॥

42

వృత్తాభం కర్ణకూటానాం శీర్షం స్యా త్పరికల్పయేత్

కూట కోష్ఠాల్ప నీడాశ్చ సమనూతైశ్చ కల్పయేత్॥

43

నామ్నా మనోహరం రమ్యం సర్వదేవార్హకం పరమ్

తా॥ విస్తారమునుండి సగము యెక్కువచేసి అందు సగము శీర్షపు వలయమునుచేసి గాని లేక ధ్వజశ్రవృత్తమును చేసిగాని ఉపాసము మొదలుగా నను చతురశ్రము, దీర్ఘచతురశ్రము యిట్లు వలెనుపల కల్పించి గర్భగృహము లోపల గుండ్రముగా జేసి కర్ణకూటములును, కోవ్వుములును అటులే గుండ్రముగా నుండునట్లుచేసి శిఖరమును చేయవలెను, కూటములు, కోవ్వుములు, పంజరములు వత్తునూత్రముతో నే చేయవలయును, దీనికి రమ్యమని పేరు.

46. శివకాంతము

శ్లో॥ జన్మాది స్తూపి పర్యంతం వృత్తం చేత్తు బహిర్బహిః॥
శేషం ప్రాగివకర్తవ్యం శివకాంత మిదం పరమ్॥

44

తా॥ ఉపాసము మొదలుకొని స్తూపిక వరకు వృత్తముగా నుండునట్లు పై జెప్పిన యావము లన్నియును చక్కగా చేసినయెడల శివకాంత మనిపించుకొనును.

47. కుబేరకాంతము

శ్లో॥ చతురశ్ర మధిష్ఠానం గర్భగృహం తదైవ చ॥
అధిష్ఠా నోపరిష్ఠాత్తు స్తూప్యంతం వర్తులాకృతి॥

కూట కోష్ఠాది సర్వాంగ యుక్తం గర్భగృహం భవేత్॥
చతురశ్ర మధిష్ఠాన మాయతాశ్ర మథాపి వా॥

45

రసాశ్రం శిఖరం కంఠం కూటకోష్ఠాది సంయుతం॥
యథోచితం తు సంకల్ప్య నామ్నా కుబేర కాంతకమ్॥

46

తా॥ అధిష్ఠానము నలుచదరమును గర్భగృహముకూడ నలుచదరమును, అధిష్ఠానమునకు పైన స్తూపికవరకు గుండ్రవి యాకారమును కూటములు, కోష్ఠములు మొదలైనవి సమస్తమును కలిగియుండవలెను. అధిష్ఠానము చతురశ్రముగాగాని లేక దీర్ఘచతురశ్రముగాగాని యుండి శిఖరమును కంఠమును రీ కోణములు కలిగి కూటకోష్ఠాది సంయుతముగా నుండనేని యది కుబేర కాంత మగును.

శ్లో॥ ఏవం తు ద్వితలం యోగ్యం భేద మష్టాదశ స్మృతం॥
ఇష్టకాభిః శిలాభిర్వా హోమాది స్తూపికాంతకం॥

47

కల్పితం సంచితం హర్మ్యం పుమానేవ ఘనీకృతం॥
దృషద్భి రిష్టకాభిః స మ్మిశ్ర హర్మ్యం తదేవహి॥

48

తేష్వాదౌ దృషతాకార్యం తదూర్ధ్వే త్విష్టకాక్రియా॥
ఇష్టకాదారు సం మిశ్రం షండమేత దుదాహృతం॥

49

తదే వోపచితం ఖ్యాతం ఘనా ఘన ముదాహృతం॥
అశేష తరుభిః కార్యం సంచితం స్త్రీతి విద్యతే॥

50

తా॥ ఇట్లు రెండతిస్తుర దేవాలయములు 18 విధములు కలవు, ఇటుకలతోగాని, తాళ్ళతోగాని పాదుక మొదలు స్తూపిక వరకు ఒక్కటే జాతితో చేయబడినది సంచితము. పురుషవిమానము. తాలతోను, ఇటుకలతోను చేయబడినది మిశ్రము. అందులో తాలతో ముందుగా చేయ

వలెను. ఇతిక రాతితో పైభాగమును చేయవలెను, ఇతికలతోను. దారువుతోను మిశ్రమముగా చేయబడిన దినపుంగకము. దానిని ఉపచితముండును. కేవలము దారువుతో చేయబడినది ఘనము. స్త్రీనిమానసుని తెలియవలెను,

శ్లో॥ అఘనం చేతి తత్కార్యం ఏవం పుంషం యోషితాం

వక్త్రం మంటప మానం చ గర్భ గేహ విశాలకం॥

51

భిత్తి వ్యాసం చతుశ్శాలం ప్రాగ్విదేవ తలోక్తవత్॥

ద్వార స్తోభయ పార్శ్వే తు పాదయో రంతరే ద్విజ॥

52

ద్వారపాల గృహం కుర్యా త్తలా దుత్తర సీమకం॥

బింబోదయం ద్విశాలం చ దండమాత్రం తు వేశనం॥

53

సర్వధామని కర్తవ్యం ప్రవేశరహితం తు వా॥

ఏవం ద్వితల మాఖ్యాతం త్రితలం తు తతోవిదుః॥

54

ఇతి కాశ్యపశిర్షే ద్వితలవిధానోనా మాప్త వింశః పటలః

తా॥ ఘనమును కల్పించకుండునను ఇట్లు పురుష సపుంగక స్త్రీ విమానములు చెప్పబడినవి. ముఖమండపముయొక్క విస్తారముతో సమానముగా గర్భగృహముండవలెను. గోడయొక్క విస్తారమును చతుశ్శాలలు మునుపుచెప్పినట్లు చేయవలెను. ద్వారముయొక్క రెండువైపుల స్తంభములలో అనగా ద్వారశాఖలలో ద్వారపాలకులకు గూళ్ళను చేయవలెను. ఆ ద్వారపాలక విగ్రహములు 1 దండముపొడవు కలిగియుండవలెను. ద్వారపాలకవిగ్రహములకు గూళ్ళు లేకుండినను పార్శ్వములయం దుంచవచ్చును. రెండంతస్తుల దేవాలయమును నిర్మించవలసిన విధానము చెప్పబడినది.

48. ద్వితల లక్షణము మరియొక పద్ధతి (శ్రీకరము)

మానసారము 21 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ద్వితలానా మలంకారం వక్ష్యే సంక్షిప్యతే ఓధునా॥

విస్తారోత్పేదే హర్మ్యే వా పూర్వ వ త్పరికల్పయేత్॥

1

జన్మాది స్తూపి పర్యంతం చాష్టావింశ ద్విభాజితే॥

అధారోచ్ఛం గుణాంశం స్యాత్పాద తుంగం షడంశకం॥

2

బంధ్వంశం ప్రస్తరోత్పేదం చోర్ధ్వే పాదం శరాంశకం॥

తదూర్ధ్వే ఓంశం తు మంచోర్ధ్వే శివాంశం వేదికోదయం॥

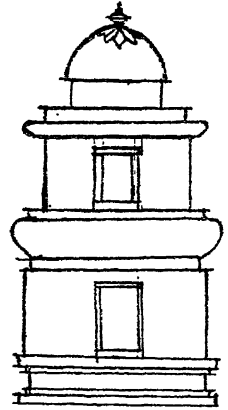
3

తద్ ద్వయం కంఠరోత్పేదం వేదాంశం శిఖరోదయం॥

తదూర్ధ్వే స్తూపి యుగ్మాంశం తుంగం తు పరికల్పయేత్॥

4

తా॥ రెండంతస్తుల దేవాలయమును నిర్మించు విధానమును చెప్పుచున్నాడు. విస్తారమును యెత్తును పూర్వము చెప్పబడినట్లు చేసి ఆ యెత్తును 28 భాగములు చేసి అందు అధిష్ఠానము 3 భా, స్తంభము 6 భా, ప్రస్తరము 4 భా, పైన స్తంభము 5 భా, మంచము 1 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లు చేసి రేని శ్రీకరమగును.



శ్రీకరము 28 భా (మూల)

49. విజయము

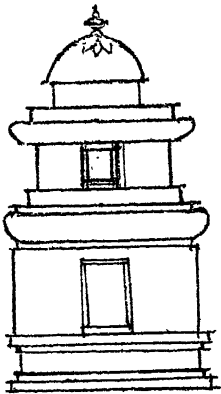
శ్లో॥ ఏకత్రింశాంశకం తుంగం సార్థబంధు మసూరకం।
సప్తాంశం పాద తుంగం స్యాత్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥

5

తదూర్ధ్వే ఒంశ మధిష్ఠాన మంశం వేదాంఘ్రి తుంగకం।
తదర్థం ప్రస్తరోత్సేధం తదర్థం వేదికోదయం॥

6

తద్ ద్వయం గలతుంగం స్యాచ్ఛిఖరోచ్చం యుగాంశకం।
స్తూపి తుంగం ద్వయాంశం స్యాద్ ద్వితలే తద్ ద్వితీయకిమ్॥



విజయము 31 భా (మూల)

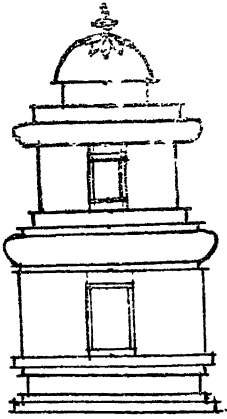
తా॥ మరియొక పద్ధతి. యెత్తును 31 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 4½ భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3½ భా, దానిపైన అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2 భా, ఈ విధముగా చేసినచో విజయమగును.

50. సిద్ధము

శ్లో॥ తదే వోర్ధ్వ మధిష్ఠానం విమానాం తైక హస్తకం।
తదూర్ధ్వే ఒంఘ్రి శరాంశం స్యాత్కర్ణహర్ష్యాది మండితం॥

8

శేషం తు పూర్వవ త్కుర్యాత్ త్పరియ ద్వితలే భవేత్.



సిద్ధము 32 భా. (మూల)

తా॥ పైజెప్పినదానినే రెండవ యంతస్తున 1 భాగమును పెంచి, ఆ భాగమును స్తంభమునందు కలిపినచో స్తంభము 5 భాగములు కలది యగును. కర్ణములయందు హర్యములను రచించవలెను. మిగిలినవి మును పటివలెనే చేయవలెను. ఇది నూడవవిధము. సిద్ధమనిపించుకొనును.

51. పాష్టిక ము

శ్లో॥ తుంగే ద్విరష్టభాగం స్యా దధ్యర్థాంశం మసూరకం॥

9

గుణాంశం చాంప్రి తుంగం స్యా త్రప్రస్తరం సార్ధభాగికం।
తదూర్ధ్వ మంశ కంమంచం చోర్ధ్వే ద్వ్యంశక మంప్రికం॥

10

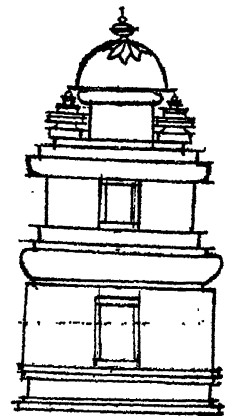
శివాంశం ప్రస్తరోత్తుంగం త్రిపాదం చోర్ధ్వ మంచకం।
సాదాంశం వేదికోత్తుంగం సపాదాంశం గతోదయం॥

11

ద్వ్యర్థాంశం శిరస్తుంగం స్యాత్ సపాదాంశం శిఖోదయం।
చతుర్థం ద్వితలం ప్రోక్తం తదేవ శిఖరం విదుః॥

12

తా॥ ఆలయము యెత్తును 16 భాగములుచేసి, అందు అధిష్ఠానము $1\frac{1}{2}$ భా, స్తంభము 3 భా, ప్రస్తరము $1\frac{1}{2}$ భా, మరల అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 2 భా, ప్రస్తరము 1 భా, మరల అధిష్ఠానము, $\frac{3}{4}$ భా, వేదిక $\frac{1}{4}$ భా, గలము $1\frac{1}{2}$ భా, శిఖరము $1\frac{1}{2}$ భా, స్తూపిక $1\frac{1}{2}$ భా, ఇట్లు చేయుట నల్లవపద్ధతి, పాష్టిక మగును.



52. శాంతికము

శ్లో॥ లంబనం సార్థభాగేన గోపానాది త్రియాన్వితం।

శేషం ప్రాగుక్తవ త్కుర్యాత్ పంచదా ద్వితలం విదుః॥

13

తా॥ పై జెప్పినదానినే 1½ భాగముతో అభిరమున గోపానాది కవతముగాని చేసి మిగిలిన పనులన్నియును పూర్వమువలెనే చేసెనయెడల ఐదవపద్ధతి యగును. శాంతికము.

53. అద్భుతము

శ్లో॥ ఏకాదశాంశకం తుంగ మేకాంశేన మసూరకం।

అక్షికం చాంఘి తుంగం స్యా చ్చివాంశం ప్రస్తరోదయం॥

14

తదూర్ధ్వే చోపపీఠం స్యా త్తత్సమం చ మసూరకం।

తద్ ద్వయం పాద తుంగం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥

15

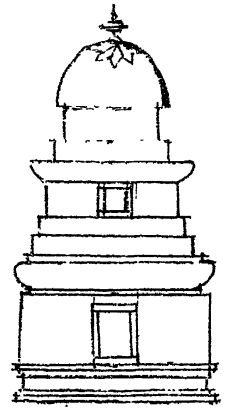
తత్సమం వేది తుంగం స్యా చ్చివాంశం గల తుంగకం।

శిఖరోచ్ఛం ద్విభాగం స్యా దేకాంశం స్తూపికోదయం॥

16

షష్ఠమం ద్వితలం ప్రోక్తం సప్తమం వక్ష్యతే లభునా।

తా॥ రెండంతస్తులుగల ఏకాంశము యెత్తును 1½ భాగముచేసి అందు అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 1 భా, ప్రస్తరము 1 భా, దానిపైన ఉపపీఠము 1 భా, అధిష్ఠానము 1 భా, మరల స్తంభము 1 భా, పైన ప్రస్తరము 1 భా, వేది 1 భా, గలము 1 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, ఇది ఆటవపద్ధతి, అద్భుతము.



అద్భుతము ॥ 53 (మూల)

54. స్వస్తికము

శ్లో॥ ఏకాదశాంశకం తుంగే చైకాంశేన మసూరకం॥

17

ద్విభాగం పాద తుంగం స్యాత్ ప్రస్తరం చాంబరాంశకం।

కుర్వా త్తత్ర మనం చోర్ధ్వే త్రిపాదాంశం మసూరకం॥

18

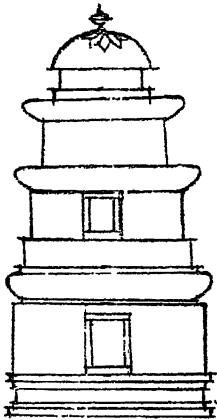
తదే ద్వయం పాద తుంగం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం।
తదూర్ధ్వే ఒంఘ్రి సపాదాంశం చార్ధాంశం ప్రస్తరోదయం॥

19

పాదాంశం వేచికోత్తుంగం తద్ ద్వయం గలతుంగకం।
ఘోర్షం ఓవాంశం స్యా త్తదర్థం తచ్ఛిఘోదయం॥

20

ద్వితలే సప్తమం ప్రోక్తం త్రయాంఘ్రి కర్ణహర్యకమ్।



సప్తమం ॥ భా (అంశ)

తా॥ ఆలయము యెత్తును 11 భాగములు చేసి అందు అధిష్ఠానము
1 భా, స్తంభము 2 భా, ప్రస్తరము 1 భా, మరల అధిష్ఠానము $\frac{3}{4}$ భా,
స్తంభము 1 $\frac{1}{2}$ భా, ప్రస్తరము $\frac{3}{4}$ భా, స్తంభము 1 $\frac{1}{4}$ భా, ప్రస్తరము $\frac{1}{2}$ భా
వేదిక $\frac{1}{4}$ భా, గలము $\frac{3}{4}$ భా, శిఖరము 1 భా, స్తూపిక $\frac{1}{2}$ భా, ఇట్లు చేసి రేసి
యేడవపద్ధతి స్వస్తిక మగును. ఇది మూడు స్తంభముల పరుసలును అట్లే
3 వరుసలు కర్ణహర్యములును కలిగియుండవలెను.

తే. పుష్కరము

శ్లో॥ తదే వాంశాధికం తుంగే తస్మాలే ప్రస్తరోర్ధ్వతే॥

21

అంశేన చోపపీతం స్యా దధిక ద్వితలం స్మృతం।

ఏవం దండ వశాత్కుర్యా నిర్గమం తది హోచ్యతే॥

22

ప్రాగుక్త విస్తృతం బాహ్యే నిర్గమం పరితస్తథా।

ఏకదండం ద్వీదండం వా త్రిదండం నిర్గమం స్మృతం॥

23

ఏక హస్తం ద్వీహస్తం వా త్రిహస్తం వా ఒథ నిర్గమం।

త్రి చతుర్థస్త మారభ్య ద్వీ ద్వీహస్త వివర్ధనాత్॥

24

ఏకాదశార్క హస్తాంతం పంచదా నిర్గమం భవేత్।

పంచ షట్కర మారభ్య ద్వీ ద్వీహస్త వివర్ధనాత్॥

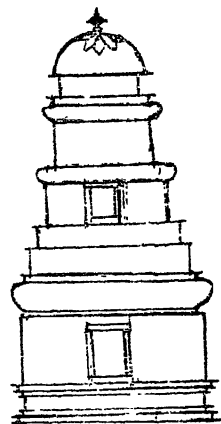
25

పై కార్క మనుహస్తాంతం నిర్గమం పంచదా భవేత్।

త్రైదాల్ప మధ్య ముఖ్యానం యుక్త్యా తత్రైవ యోజయేత్॥

26

తా॥ పై చెప్పిన దానినే యెత్తును 12 భాగములుచేసి దానియొక్క మొదటి ప్రస్తరముపైన అనగా మొదటి అంతస్తుపైన 1 భాగము ఉపవీరమును చేసి మిగిలినవి అన్నియును పూర్వోక్తపకారముగా చేయవలెను ఇది యెనిమిదవ పద్ధతి పుష్కరము. ఇట్లే దండముయొక్క కొలతలతోను చేయవచ్చును హర్వము చెప్పబడినట్లు విస్తారమును వెలుపల చుట్టును నిర్గమమును 1 దండముగాని, 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని చేయవచ్చును. లేక 1 హస్తముగాని 2 హస్తములుగాని, 3 హస్తములుగాని చేయవచ్చును. 4 హస్తములు మొదలకొని అక్కడినుండి 2-3 హస్తములు పెంచుచు 11-12 హస్తములవరకు 5 విధములుగాను చేయవచ్చును. అయితే వరుసగా క్షుద్రమందిరములు, అధనుమందిరములు, 3 ధ్యనుమందిరములు, ఉత్తమ మందిరములు, ఆరువానికి వరుసగా యీ నిర్గమములు వయోగవహను.



పుష్కరము 12 భాగాలు (పూర్వ)

శ్లో॥ అథ హర్వ్య విశాలార్థం తత్సమం నిర్గమం తు వా॥

యత్తద్భక్తి విశాలే తు కూట మేకైక భాగికం॥

27

ఏకం వా ఒథ ద్విపాదం వా తస్యహారా విశాలకం॥

ద్విభాగం వా త్రిభాగం వా మధ్యశాలా విశాలతా॥

28

హర్వ్యే చోర్ధ్వతలే పాదం బాహ్య కూటాది విస్యనేత్॥

కర్ణ హర్వ్యకృతిం వాఒథ చాంతరం ప్రస్తరం తు వా॥

29

త్రి చతుష్పంచాంగులం వా ద్వితలే ఒంఘ్రి విశాలకం॥

త చ్చతుష్పంచ షట్ సప్త సాష్టాంశాంఘ్రి విశాలకం॥

30

తత్త దేకాంశ హీనం స్యా దూర్ధ్వ పాద విశాలకం॥

శాలా కూటశ్చ పాదౌ చ బాహ్యే మధ్యాంతరాలకం॥

31

నాసికా పంచరైః శాలా కుంభ పాదాది భూషితం॥

తోరణైర్మీడ భద్రాభి రూఢై చోర్ధ్వ చ భూషితమ్॥

32

తా॥ హర్వ్యముయొక్క విశాలములో సగముగాని లేక హర్వ్య విస్తారముతో సమానముగాని నిర్గమమును చేయవచ్చును ఆ విశాలమున యెట్లు భాగములు చేయబడియున్నవో ఆప్రకారమే కూటములు ఒక్కొక్క భాగము చొప్పున చేయవలెను. 1 పాతిక వంతుగాని లేక 2 పాతికలుగాని దానికి హార విస్తారమును చేయవలెను. మధ్యశాల 2 భాగములుగాని, 3 భాగములుగాని విస్తారము చేయవలెను. మందిరము పై అంతస్తున స్తంభము వెలుపల కూటములతోసహా చేయవలెను. లేక కర్ణ హర్వ్యములతోనైన చేయవలెను. లేక అంతరము, ప్రస్తరము మొదలైనవానితోనైన చేయవలెను. 3-4-5 అంగులములు రెండవ అంతస్తున స్తంభముయొక్క విస్తారమును చేయ.

వలెను 4-5-6-7-8 అం. వరకు చేయవచ్చును. అందు బిక్కాక్క భాగమును తగ్గించి దాని పైఅంతస్తున స్తంభమును చేయుచూడవలెను. శాలాకూటము స్తంభములు వెలుపల మధ్య అంతరాలము నాసిక పంజరము శాల కుంభముగల స్తంభము, తోరణము, నీడము, భద్రము ఈవిధమైన యలంకారములతో మొదటను పైనను చేయవలెను,

శ్లో॥ నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం నానాపాదై రలంకృతం।

నానాగోపాన సంయుక్తం ఊద్ర నాస్యై ర్విభూషితం॥

33

అర్ధశాలా విశేషో ఒస్తి చోర్ధ్వశాలా సమన్వితం।

తదూర్ధ్వే ప్రస్తరాంతః స్యా న్నాసికాభి రలంకృతం॥

34

కూటానాం చతురశ్రం స్యా న్మధ్యే మధ్యే తు నాసికా।

ఏకద్వి త్రి చతుర్దండం మధ్య భద్రస్య నిర్గమం॥

35

చతుశ్శాలా చతుష్కూటం చాష్టహారం సపంజరం।

ఏకదండం తదర్ధం వా చోర్ధ్వకూటాది వేశనం॥

36

మధ్యకోష్ఠే ద్విపార్శ్వే తు చార్ధశాలా సమన్వితం।

తదూర్ధ్వే మధ్యమే నాసి తత్పార్శ్వం వక్త్రీనాసికం॥

37

తత్పార్శ్వం శాలయోః పార్శ్వే ఊద్రనాస్యై ర్విభూషితం।

కూటకోష్ఠాది సర్వాంగం యుక్త్యా తు సమలంకృతం॥

38

శేషం తు పూర్వవ త్కుర్యాత్ కర్ణహర్మ్యాది చోక్తవత్।

సప్తాష్టకం ద్విభూమ్యేతు విశేషే తాధునోచ్యతే॥

39

తా॥ అనేకమైన అధిష్ఠానములతోను, అనేక విధములైన స్తంభములతోను, అనేక విధములైన గోపాసములతోను, ఊద్రనాసికలతోను, కూషీయుండవలెను, అయితే అర్ధశాలయందు విశేషము కలదు. పై శాలతో కూషీయుండవలెను, దానిపైన ప్రస్తరములలోపలనే యుండును. నాసికలతో నుండవలెను, కర్ణకూటములు నలుచదరముగా నుండవలెను మధ్యను మధ్యను నాసికలుండవలెను, 1-2-3-4 దండములు మధ్య భద్రముయొక్క నిర్గమమును చేయవలెను, నాలుగు శాలలును, నాలుగు కూటములును, 8 హారములును, పంజరములును, చేయవలెను. 1 దండముగాని, 2 దండముగాని, పై కూటముయొక్క వేశనమును కల్పించవలెను. మధ్యకోష్ఠమున కిరువైపులను అర్ధశాలలును, అపైన నడుమ నాసికయును, దానిప్రక్కల ముఖనాసికలును, దానిప్రక్క శాలలకు రెండు ప్రక్కల ఊద్రనాసికలును, కూటములు కోష్ఠములు మొదలైన అన్నిరూపములు అలోచనతో అలంకారముగా చేయవలెను. మిగిలిన పనులు మునుపటివలెనే చేయవలెను. కర్ణహర్మ్యములు కూడ పూర్వము చెప్పబడినట్లు చేయవలెను. ద్వితీయమునందు 7-8 పద్ధతులను విశేషించి చెప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ విస్తారార్థం ద్వీగుణం వా త్రిగుణం వా తదుచ్ఛ్రయం।

తన్ముఖే మండపాగ్రే తు కుర్యా దధిక మండపం॥

40

తత్పురే మధ్యమే ద్వారం గవాక్షం వా ఒథ కల్పయేత్।

దక్షిణే మధ్యమే ద్వారం స్యా దగ్రే మధ్య మండపం॥

41

చతుర్ద్వార సమాయుక్తం పూర్వే సోపాన సంయుతం।

తద్దనం తల సర్వాంగం కూటకోష్ఠాది భూషితం॥

42

సోపపీఠ మధిష్ఠానం సోపపీఠం మసూరకం।

పాదం మంచం తదూర్ధ్వే చ సంయుక్తం తత్త్రివర్గకం॥

43

పూర్వవ న్యాన యుక్త్యా చ విమానం తస్య నిర్గమం।

కుర్యా త్తత్పాద తుంగే షు షడ్భాగాంశ పహీనకం॥

44

ప్రస్తర సోపరిన్యస్య చాంతర్మండల కుడ్యకం।

కర్ణ హర్మాది సంయుక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

45

తా॥ విస్తారములో సగము విస్తారమును దానికే రెండు రెట్లుగాని, మూడురెట్లుగాని యెత్తును గలుగునట్లు దాని ముఖమండపమునకు ముందు అధిక మండపమును రచించవలెను. దానిముందు మధ్యద్వారమునుగాని గవాక్షమునుగాని కల్పించవలెను. దక్షిణమున నడమ ద్వారమును పెట్టవలెను. ముందు మధ్యమండప ముండవలెను. ఆ మండపము నాల్గుద్వారములు కలిగి అందు తూర్పు ద్వారమునకు రెండువైపుల మెట్లుండవలెను. ఆమెట్టమునకు సమానముగా ఆ అంతస్తు అంతయు నుండవలెను. కూటములు, కోవ్వలములు నిర్మించవలెను. ఉపపీఠముతో సహితముగా అధిష్ఠానమును ఉపపీఠముతో సమానముగా ప్రస్తరమును చేసి దానిపైన స్తంభమును ప్రస్తరమును ఛేదనయెడల అది త్రివర్గమగును. మనువు చెప్పిన కొలతలప్రకార మే విమానమును దాని యొక్క కర్ణమును నుండవలెను. దానియొక్క స్తంభము యెత్తులో ఏవ భాగమును తగ్గించి ప్రస్తరము పైన నుంచి లోపలి ప్రదేశమున గోడయును, కర్ణములయందు హర్మ్యములును అనేక అలంకారములతో చేయవలెను.

శ్లో॥ ప్రదక్షిణం తదారోహ్యం సౌమ్య మేవప్రకల్పయేత్।

కేషం తు పూర్వ వత్కుర్వాత్ సర్వ దేవాంశ్చ సద్మకే॥

46

శ్రీకరం విజయం సిద్ధం పౌష్టికం శాంతిక మద్భుతం।

స్వస్తికం పుష్కరం నామ ప్రథమాద్యష్ట సద్మకే॥

47

పూర్వవ చోక్త దేవానాం సర్వ హర్మ్యేషు యోయే॥

అథవా విష్ణు హర్మ్యే తు గిరే హర్మ్యే జన్మానం॥

48

దక్షిణే దక్షిణామూర్తిం నారసింహ మథాపి వా |
పశ్చిమే కేశవం ప్రోక్తం చోత్తరే శ్రీధరం వ్యవేత్ ||

49

అథవా పితామహం స్యాన్నాగరాచౌచ హర్యుకే |
ద్వార దేవదికన్ సర్వాన్ పూర్వవత్కల్పయే త్పురీః ||

50

తా|| దానికి మెట్లు దక్షిణమునను ఉత్తరమునను చేయవలెను. కేషించిన పనులన్నియును పూర్వోక్త పకాంముగా చేయవలెను. సమస్త దేవాలయములకును యజ్ఞము, శ్రీకరము, విజయము, సిద్ధము, పాష్టిము, శాంతిము, అద్భుతము, స్వస్తికము, పుష్కరము అను ౪ పేరులు గలిగియున్నవి. మనువు చెప్పినట్లు దేవతలను హర్యుముల యందుంచవలెను. విష్ణులయ మయ్యె నని గలమున తూర్పు జనార్దనుని, దక్షిణమున దక్షిణామూర్తినిగాని సృసింహానిగాని, పడమర కేశవుని, ఉత్తమున శ్రీధరుని లేక బ్రహ్మను చేయవలెను. నాగరము మొదలగు హర్యుముల యందు ద్వార దేవతలు మొదలగువారిని మినుటవలెనే చేయవలెను.

శ్లో|| తదేవ శివ హర్యుం తు మండపే తు విశేషతః |

సౌవ్యే తు కాలరూపం వా ప్రోక్తవం స్తత్రదైవతం ||

51

స్థానియేత్ క్షేత్రపాలం తు పణ్ముఖం చాపి కల్పయేత్ |

ఆరోప్యం హర్యు మూలే తు కర్ణ హర్యు స్ప్రవేషయేత్ ||

52

సర్వేషాం దేవతా హర్యే పూర్వ వద్దేవతా వ్యవేత్ |

ఉక్తవ చ్చాప్త మార్గేణ వోహాపోహేన యోజయేత్ ||

53

వేదాక్రాంతం వర్తులాభం గణాశ్రం | వృత్తాశ్రాభం ద్వ్యక్ర పృత్రం తత్తైవ |

తద్దీర్ఘ తచ్చిరోగ్రీవ యుక్తం చ | ఉక్తం ప్రాగ్వద్ భూషణాది ద్విభూమౌ ||

54

హారాప్రాంతే ద్వ్యంశ కైకాంశ మలిండు! మంచ సోర్వే చావృతం ప్రస్తరం చ |

అరుహ్య స్థా హర్యు మూలం యత్ | యుక్త్యా భక్త్యా యన్మానో రమ్యం పుర్యాత్ ||

ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే ద్వికల విధానం నామ వింశోధ్యాయః

తా|| శివాలయమైనయెడల మండపమునందు ఉత్తరమున కాలాంతక రూపమునుగాని, క్షేత్ర పాలునిగాని, పణ్ముఖునిగాని చేయవలెను. మందిరముయొక్క మొదట కర్ణ హర్యుములవలన ప్రకేశమును, మెట్లును చేయవలెను. అన్ని దేవాలయములయందును మనువు చెప్పబడినట్లు దేవతల నుంచవలెను. శాస్త్రమునందు చెప్పబడినట్లు చక్కగా ఆలోచించి చేయవలెను. నలుచదరము గుండము, ౪ కోణముల, పృత్రమును చదరమును కలిపినదియును, ద్వ్యక్రము వచ్చునట్లు గుండ్రమును, అదియే దీర్ఘ రూపమును, అటులే శిఖరము గలము చేసి పూర్వము చెప్పబడినట్లు అలంకారము చేయవలెను. రెండవ యంతస్తుక హారము రెండు భాగములును అందు ఆభింధము | భాగ

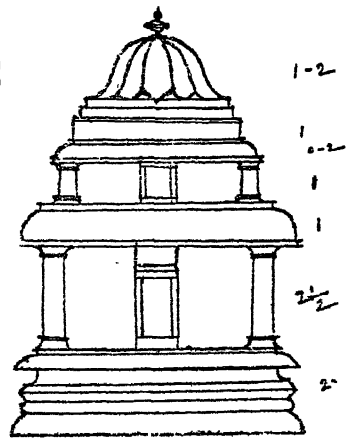
మన . మంచము యొక్క పై భాగమున గుండముగా ప్రస్తరమును, పైలోయర కి హస్త్య మూలమును కలుగునట్లు యోగిత అందముగా నుండునో ఆ కొలత ననుసరించి చేయవలెను.

శీ. ద్వి త తి ము. ద్రా వి డ వ ద్ద తి

సమరాంగణ సూత్రధార శివ ఆచార్యము

- శ్లో॥ ద్విభూమికస్య లక్ష్మిత ప్రాసాద స్యాభి రీయతే।
సప్త హస్త సమస్తారో నవహస్త సముచ్చితః 13
- కర్ణ మానాదభవే దస్య విభాగో ఒథ నిగద్యతే।
ద్విహస్తం కల్పయే త్పీఠం జంఘా సార్థ ద్విహస్తకం॥ 14
- కూటస్య సన్నివేశో ఒయం విజ్ఞాతవ్యః సభాగికః।
జంఘా ద్విశీయా తు పునః కర్తవ్యా తస్య భాగికా॥ 15
- సన్నివేశో ద్వితీయస్య స్యాత్ కూటస్యార్థభాగికః।
వేదీకమా త్రైక ర్తవ్యా సహ కంఠేన భాగికః॥ 16
- తస్యోపరిష్ఠా ధ్వ తా చ సార్థభాగ సముచ్చితా।
నాసికావద్మ సంయుక్తా విధాతవ్యా వివశ్చితా॥ 17
- పీఠానాం పూర్వ ముక్తానాం పాదబంధాని నామభిః।
పంచానాం కల్పయే దేవ మేక భూమ్యాదితః క్రమాత్॥ 18

తా॥ రెండంతస్తుల ప్రాసాదమును చెప్పచున్నాడు. ఎత్తు విస్తారము 7 హస్తములును, ఎత్తు 9 హస్తములును, కలిగి కర్ణ మానముచేత విభాగములు చేయుచుండవలెను. ఎందుకనగా కి భాగము పెరుగును కనుక కర్ణమానముతోనే కొలవవలెను. పీఠము 2 భా, జంఘ 2½ హస్తములు, కూటముయొక్క సన్నివేశము 1 భా, మరల జంఘ 1 భా, మరల కూటముయొక్క సన్నివేశము ½ భా, వేదికతలముతోహ 1 భా, దానిపైన ఘంట 1½ భా, నాసిక వద్దపరిముకూడ చేయవలెను. పాదబంధము మొదలయిన పంచవీకములు చేయవలెను.



ప్రాసాదము 7 హస్తములు, 9 హస్తములు

శ్లో॥ తేషాం శోభావహం యత్ స్యాత్తత్కర్తవ్యం విరశ్చితా।

తస్యోపరి భవేజ్జంఘా మూలాంకార సంఘాతమ్॥

19

భరణం కలశం తద్వద్ వీరకంఠ సమన్వితం।

ఉచ్ఛ్వాసం పూర్వమానేన పద్మ పత్ర యుతం తతః॥

20

వీరకంఠః పునః కార్యో హీకం పూర్వ క్రమేణ చ।

తస్యోపరిష్ఠాత్ పట్టశ్చ భవేత్పట్టిక యాననా॥

21

వసంత వేమూర్ధ్వం తత స్తస్యైవోపరి పట్టికా।

తతః కపోతశ్చేదశ్చ మేడం మకర మేగన॥

22

పట్టికా మకరాధ్యా చ వేదీ కలతో ఒథ పట్టికా।

వేదీ ఛేదశ్చ కంఠశ్చ పట్టికా పశ్య పట్టికా॥

23

తా॥ పంచపీఠములలో యేది బాగుగా నుండునో దానిని చేయవలెను. దానిపైన జంఘా మూలాంకారముగా చేయవలెను భరణమును కలశమును వీరకంఠముతో చేయవలెను ఉచ్ఛ్వాసము మునుపటివలెనే పద్మపత్రములతోకూడ చేయవలెను. మరల వీరకంఠమును హీరమును పట్టమును పట్టికయును వసంత వేదికయును దానిపైః పట్టికయును తరువాత కపోతమును, ఛేదమును, మేడమును, మకరమును చేయవలెను మకర పట్టికను చేయవలెను వేదికకును గలమునకును పట్టికలను చేయవలెను. వేది, ఛేదము, గలము, పట్టిక, పద్మపట్టిక చేయవలెను.

శ్లో॥ కూటం తదూర్ధ్వం కుర్వీత విచిత్రం నాని కాన్వితమ్।

చే సంతం పూర్వ మానేన సర్వ మేత ద్విధీయతే॥

24

తస్యోపరి పునర్జంఘా సర్వాభరణ భూషితా।

తతో మాలాఫలకునం తోరణం కలశ స్తతః॥

25

వీరకంఠ స్తథోచ్ఛ్వాసం పత్రకం వీరకంఠకమ్।

హీరకం పట్టికా తద్వత్ వసంత పట్టికా పునః॥

26

కపోతశ్చేదమే డశ్చ మకరోతస్య పట్టికా।

చేదోవై సక్రపట్టి చ వేదీచ్ఛేదో ఒథ కంఠకః॥

27

తా॥ దానిపైన కూటమును చేయవలెను. విచిత్రనాసికలతో కూటము అలంకారముగా నుండవలెను. ఛేదమును, తదుపరి జంఘాయును సమస్తాలాకారములతో చేయవలెను. తరువాత మాలను చేయవలెను. లశునమును, తోరణమును, కలశమును, వీరకంఠమును, ఉచ్ఛ్వాసమును, పత్రమును మరల వీరకంఠమును, హీరమును, పట్టికను మరల వసంతపట్టికను, కపోతమును, ఛేదమును, మేడమును, మకరమును, పట్టికను, మకరపట్టికను, వేదిని, ఛేదమును, కంఠమును వరుసగా చేయవలెను.

- శ్లో॥ పట్టికా పద్మ పూర్వా చ కర్తవ్యా నట్టికాట్టకమ్।
త తిశ్చేదో విధాతవ్యః సరైర్జాతః ప్రైర్ద్యుతః॥ 28
- త తశ్చిత్వా తథా కార్మకం యథా శోభా ప్రదాయతేః
పునః కంఠః ప్రదాతవ్యః పట్టికా పద్మ పట్టికా॥ 29
- తతః కంఠం విధాతవ్యం చంద్రమాలా విభూషితమ్।
ప్రకుర్వీత త తశ్చేద మపరిష్టా ద్విచక్షణమ్॥ 30
- కంఠం పట్టికయా యుక్తం తదూర్ధ్వం కంఠ పట్టికామ్।
సప్తాంగులాని కర్తవ్య సైతే ఘంటా నినిర్గమః॥ 31
- భాగర్థం విస్తృతి స్తస్యా విస్తారార్థం సముచ్చితిః।
ఏషం ద్విభూషితం ప్రోజ్ఞః ప్రాసాదం పరికల్పయేత్॥ 32

తా॥ పట్టిక పద్మముతోగూడ చేయవలెను. పట్టిక, పద్మము, ఛేదము, ఆలంకారముగా చేయవలెను. మరల ఛేదము, గలము, పట్టిక, పద్మపట్టిక, గలము, చంద్రమాలతో నలంకారముగా చేయవలెను. ఛేదము, గలము, పట్టికతోగూడ చేయవలెను. పట్టికపైన నండవలెను. 7 అంగులముల పరిమితి పట్టిక యుండవలెను. తరువాత ఘంట మందారపువ్వువలె 1½ భాగము విస్తారమును అందులో సగము యెత్తును కలిగియుండవలెను. ఇట్లు ద్వితల ప్రాసాదమును చేయవలయును.

57. త్రితల లక్షణము

కాశ్యపశిల్పము 29వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ త్రితలం శృణు సువ్రతః।
తస్య విస్తార మానం చ పురోక్తం హర్యమానకమ్॥ 1
- విన్యాస మాత్ర యోరంత రస్థా వింశే తు బాజితే।
ఏకాంశం కూట విస్తారం శాలాయా మంచ తద్దయమ్॥ 2
- అంశం త్రిపాద మర్థం వా పంజర వ్యాసముచ్యతే।
శేషం హారాంతరం ఖ్యాతం నిష్క్రాంతాదీని పూర్వకమ్॥ 3
- ఉర్ధ్వ భూమి రసంశేషం కూట వ్యాస ముదాహృతమ్।
శాలాయామం ద్విభాగం తు శేషం హారాంతరం ఖవేత్॥ 4
- హారాంతరం సపాదం తు త్రిపాదం వాఽథ పంజరమ్।
ఉర్ధ్వ భూమి త్రిభాగైకం మధ్యభద్రం విధీయతే॥ 5

దంశం సార్థం ద్విదంశం వా మధ్యభద్రస్య నీవ్రకమ్।

తా॥ మూడంతస్తులుగల దేవాలయమును చెప్పచున్నాడు. విస్తారము పూర్వము చెప్పబడియున్నది విగ్రాహసూత్రముయొక్క షడ్భ 23 భాగములుచేసి, అందు 1 భాగము కూటముయొక్క విస్తారమును, శాలయొక్క దీర్ఘము, 2 భాగములును, 1 భాగముగాని లేక ముస్పాతిక పంతుగాని లేక సగముగాని పంజరము యొక్క విస్తారము, మిగిలినది హారము చేయవలెను. నిర్గమము మొదలైనది మునపుఁజెప్పినట్లు చేయవలెను. వైఅంతస్తును 6 భాగములుచేసి మిగిలినది కూటముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను. శాలయొక్క పొడవు 2 భాగములు, మిగిలినది హారము చేయవలెను. హారంతము $1\frac{1}{4}$ భాగమును, పంజరము $\frac{3}{4}$ భాగమును చేయవలెను. దానిపై అంతస్తును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము మధ్య భద్రమును చేయవలెను. ఆభద్రము యొక్క నిర్గమము, 1 దండముగాని, $1\frac{1}{4}$ దండముగాని, 2 దండములుగాని చేయవలెను.

౧౪. శాంతికమల

శ్లో॥ ప్రాసాద స్తోత్రప్రమం భాను ద్విగుణాంశం విభాజితే॥

6

ద్విరాగం భూతలోత్నేదం వేదాంశం చరణోదయమ్।

మూచమానం ద్విభాగేన పాదోన చతురంశక్తైః॥

7

పాదాయామం తు సార్థాంశం ప్రస్తరోచ్చ ముదాహృతమ్।

పాదోచ్చం సార్థ వహ్నియంశం సపాదాంశం తు మంచకమ్॥

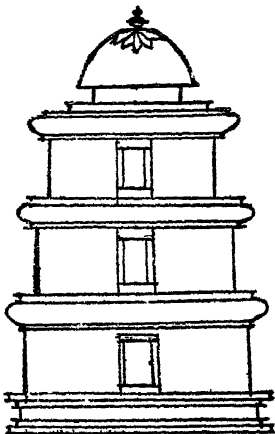
8

అర్థాంశం వేదికామానం గలమానం శివాంశకమ్।

సార్థ త్ర్యంశం తు శిఖరం స్తూప్యచ్చం త్వేకభాగయా॥

9

ఏవం హికల్పితం గేహం శాంతికం త్వితీ విద్యతే।

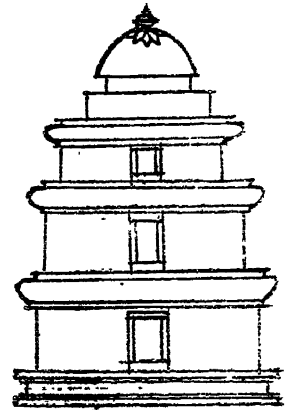


తా॥ ఆలయముయొక్క మొత్తము 24 భాగములుచేసి అందు అపిస్తానము 2 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము $8\frac{1}{4}$ భా, మరల ప్రస్తరము $1\frac{1}{4}$ భా, మరల స్తంభము $8\frac{1}{4}$ భా, మరల ప్రస్తరము $\frac{1}{4}$ భా, వేదిక $\frac{1}{4}$ భా, గలము 1 భా, శిఖరము $8\frac{1}{4}$ భా, స్తూపిక 1 భా, ఇట్లుచేసిరేని మూడంతస్తులు గల శాంతిక మగును,

59. పౌ స్థి త ము

- శ్లో॥ చతుర్వ్యంశతి తాయామే తలొచ్చం తు ద్విభాగయా॥ 10
- వేదాంశం చరణాయామం పజెంశం మంచమానకమ్!
పాదోన చతురంశం తు పాదాయామ మతీవ్యతే॥ 11
- సార్థాంశం ప్రస్తరోత్పేదం పాదం సార్థద్యయం తపేత్!
అధ్యర్థాంశం తు ముచోచ్చ ఇధ్యర్థం వేదికోదయమ్॥ 12
- శివంశం గ్రీవమానం తు గుణాంశం శిరోదయమ్!
సపాదాంశం శిఖమానం పౌష్టికం త దుదాహృతమ్॥ 13

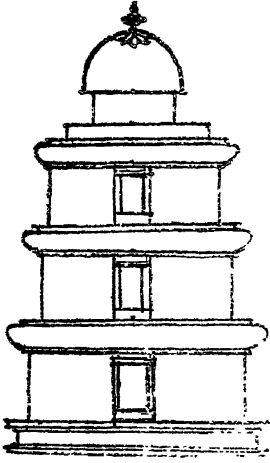
తా॥ ఆలయముయెత్తును 24 భాగములు చేసి, అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 2½ భా, ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక 1½ భా, గలము 1 భా, శిఖరము 3 భా, మూలక 1½ భా, ఇట్లు చేసి రెని మూడంతస్తులు గల వాస్తిక మగును.



వాస్తికము 24 భా.

60. జ య ద ము

- శ్లో॥ సప్త వింశతి భాగం తు కృత్వాచ సదనోదయమ్!
ద్వ్యంశం ధరాతలోత్పేదం యుగాంశం చరణోదయమ్॥ 14
- మంచమానం ద్విభాగేన వేదాంశం చరణాయతమ్!
పాదోన ద్వ్యంశమం చోర్ధ్వం తలిపోచ్చం తు తద్ ద్వయమ్॥ 15
- సార్థాంశం ప్రస్తరోత్పేద మేకాంశం వేదికోదయమ్!
ద్విభాగం గ్రీవమానం తు వేదిభాగం తు శీర్షకమ్॥ 16
- శేషం స్త్రువ్యదయం త్యాకం జయదం త దుదాహృతమ్॥



పంచభుజము 57 భా.

తా|| అలయము యెత్తున 47 భాగములు చేసి అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 4 భా, మరల ప్రస్తర 1 1/2 భా, మరల స్తంభము 3 1/2 భా, మరల ప్రస్తరము 1 1/2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 1 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 1 1/2 భా, ఇట్లు చేసి రేని మూడంతస్తుల జయద మగును.

41. అద్వైతము

శ్లో|| చత్వారింశ ద్వయాధిక్యం భాగం కృత్వా గృహోన్నతమ్||

17

అధిష్ఠానం త్రిభాగార్థం సప్తాంశం చరణోదయమ్|

తలోచ్చ సదృశం మంచం తలిపం సార్థ పట్కకమ్||

18

గుణాంశం ప్రస్తరోత్తీర్ణం భూపాదం చ పడకకమ్|

సార్థద్వ్యంశం తు మంచోచ్చ మేకాంశం వేదికోదయమ్||

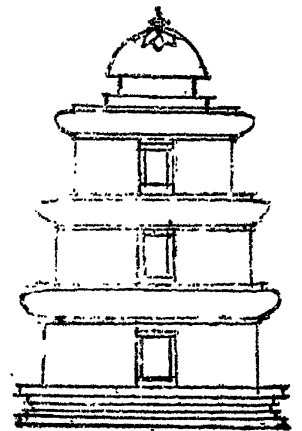
19

గలమానం ద్విభాగం స్యా ద్భూతాంశం శిఖరోదయమ్|

ద్విభాగం స్తూపి తుంగం తు ప్రోక్త మమృత హర్మకమ్||

20

తా|| అలయము యెత్తును 42 భాగములు చేసి అధిష్ఠానము 3 1/2 భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3 1/2 భా, మరల స్తంభము 3 1/2 భా, మరల ప్రస్తరము 1 భా, మరల స్తంభము 6 భా, మరల ప్రస్తరము 2 1/2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 6 భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లు చేసిన యెడల మూడంతస్తులు గల అద్వైత మగును.



౪౭. సా ర్వ కా మి క ము

శ్లో॥ ప్రాసాదస్య తు తుంగేన షడష్టాంగ విభాజితే।

అధిష్ఠానం యుగాంశం తు వన్యంశం చరణాయతమ్॥

21

మంచమానం తు వేదాంశం తలిసం సార్థ సప్తకమ్।

సార్థ త్రిభాగం మంచోచ్ఛం సప్తాంశం చరణాయతమ్॥

22

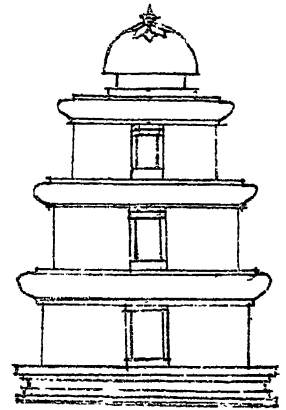
ప్రస్తరోచ్ఛం గుణాంశం తు శివాంశం వేదికోదయమ్।

ద్విభాగం గలమానం తు రసాంశం శిఖరోదయమ్॥

23

ద్విభాగం తు శిఖమాన మేవం స్యా త్సార్వకామికమ్।

తా॥ ఆలయము యెత్తును 48 భాగముల చేసి, అధిష్ఠానము 4 భా, స్తంభము 8 భా, ప్రస్తరము 4 భా, మరల స్తంభము 7½ భా, మరల ప్రస్తరము 8½ భా, మరల స్తంభము 7 భా, మరల ప్రస్తరము 8 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 6 భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లు చేసినయెడల మూడంతస్తులు గల సార్వకామిక మగును.



సా ర్వ కా మి క ము నిర్మాణము

౪౮. స్వ స్థి క ము

శ్లో॥ అష్ట కూటాష్ట శాలాభిః కలాపంజర సంయుతం॥

24

సతోరణాల్పనా సాధ్యం జన్మాదగ్రం యుగాంశకం।

నానాధిష్ఠాన యుక్తానాం నానాపాదైరలంకృతం॥

25

శిఖరే భానునాసాధ్యం మంచకం చతురష్టకం।

కూట కోష్ఠోన్నతా దీని కారయే దుదితం భవేత్॥

26

స్వ స్థి కం భవనం భ్యాతమ్।

తా॥ కర్ణకూటములు 8, శాలలు 8, పంజరములు 16, తోరణములును, అల్పనాసికలు 16 ఉపవీరము మొదలుకొని శిఖరముచరణ నలుబదరమున అరేళ అధిష్ఠానములును, అనేక స్తంభములు

లును, శిఖరమున 12 నాసికలును, మంచములు 32 ను, కూటకోష్ఠములు యెత్తుగాను చేయవలెను. దీనిని స్వస్తిక మందురు.

64. స్వ స్తి భ ద్ర ము

శ్లో॥ తదేవ శిఖరే ద్విజు॥ చతుర్మహా నాసికాఢ్య మల్పాష్టక వివర్జితం॥ 27

స్వస్తిభద్ర మిదం ఖ్యాతం సర్వదేవ ప్రియావహమ్॥

తా॥ నాలుగువైపుల మహానాసికలతో గూడి యుండెనేని పూర్వోక్త దేవాలయమునే స్వస్తిభద్ర మందురు.

65. రు ద్ర కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ వృత్త శిఖరం గలంవై వేదికా తథా॥ 28

రుద్రకాంత మిదం నా మ్నా మమప్రీతికరమ్ పరమ్॥

తా॥ మునుపు చెప్పినదే గుండ్రని శిఖరమును గలమును వేదికను చేసికట్లయిన రుద్రకాంత మగును.

66. శి వ కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ శీర్షకోణేషు అల్పనాసి ద్వయాహ్వయం॥ 29

కల్పితం శివకాంతం స్యా చ్చివప్రీతికరం గృహమ్॥

తా॥ పైన జెప్పబడినవియే శిఖరమున మూలలయందు త్సుద్రనాసికలు రెండు చేసిలేని శివకాంత మగును.

67. విష్ణు కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ వేదికా కంతం శీర్షకం చ ఘటం తథా॥ 30

వస్వశ్రం కల్పితం యత్త ద్విష్ణుకాంత మిదం పరమ్॥

తా॥ పైన జెప్పినదియే వేదిక గలము శిఖరము 8 కోణములతో నుండెనేని విష్ణుకాంత మగును.

68. ధ ర్మ కాం త ము

శ్లో॥ విన్యాస సూత్రయో రంతం నవభాగ విభాజితే॥ 31

ఏకాంశం కూట విస్తారం ద్విభాగం కోష్ఠదీర్ఘకం॥

కోష్ఠం ప్రతి ద్వికోష్ఠం స్యా దర్ధాంశం పంజరం తతః॥ 32

శేషం హారంతరం ఖ్యాతం కల్పమే చ్చిల్ప విత్తమః।
చతుష్కూటాష్ట శాలాంశం భాను పంజర సంయుతం॥

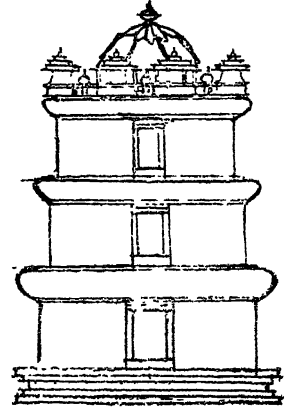
33

తద్బాల్ప నాసికోపేతం వస్వశ్రం శీరకం గలం।
మహానాస్యస్థ కోపేతం శిఖరం తద్ ద్విజోత్తమ॥

34

నామ్నా ధర్మ విమానం తు ధర్మ ప్రీతికరం భవేత్॥

విన్యాసనూత్రముయొక్క చివరకు 9 భాగములు చేసి కూట విస్తారము 1 భా, కోష్ఠము నిడివి 2 భా, కోష్ఠమునుగూర్చి రెండు కోష్ఠములు చేయవలెను. పంజర విస్తారము $\frac{3}{4}$ భా. మిగిలినది హారముయొక్క మధ్యస్థానము. నాలుగు కర్ణకూటములు 8 శాలలు. 12 పంజరములు. అల్ప నాసికలును, శిఖరము గలము 8 కోణములు, మహానాసికలు 8, శిఖరమును కలిగియుండేనేని ధర్మకాంత మగును.



ధర్మకాంతము.

69. వి మా న ము

శ్లో॥ తదేవాష్టాశ్ర వేదీ తు వృత్తాభం శిఖరం గలం॥

35

విమానాకృతి నామ్నాతం సర్వ దేవార్చకం భవేత్॥

తా॥ పైజెప్పినదియే వేదిక 8 కోణములును శిఖరము గుండ్రముగాను చేసిరేని విమాన మగును.

70. బ్ర హ్మ కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ శిఖరం కంఠం యుగాశ్రం బ్రహ్మకాంతకమ్॥

36

తా॥ పైజెప్పినదానినే గలమును శిఖరమును నలుచుపరముగా చేసిరేని బ్రహ్మకాంతమగును.

శ్లో॥ తదేవ సాయతాశ్రం తు సపాదం సత్రిభాగికం।

వసుభాగం తు విస్తార మాయామం దశధా భవేత్॥

37

ఏకాంశం కూట విస్తారం శాలాయా ద్వి గుణాయతం:

శేషం హారంతరం ఖ్యాతం ప్రాగ్వివేప ప్రకల్పయేత్॥

38

తా॥ అదియే దీర్ఘ చతురస్రముగాచేసి $\frac{1}{4}$ భాగముగాని $\frac{1}{2}$ భాగముగాని ఆ విస్తారమును 8 భాగములుగా చేసి నిడివి 10 భాగములు చేయవలయును, కూటము 1 భా, శాల 2 భా, మిగిలి 3 భా హారము, ఇట్లు పూర్వమువలెనే చేయవలెను. ఇది మొదటి అంతస్తు పద్దతి.

71. హస్తీపృష్ఠము

- శ్లో॥ షడష్ట భాగ విస్తార మాయామం చోర్ధ్వ భూమితే।
ఏకాంశం కూట విస్తారం కోష్ఠ దీర్ఘం త్రయాంశకం॥ 39
- అర్ధాంశం పంజరవ్యాసం శేషం హారంతరం భవేత్।
ఊర్ధ్వ భూ విస్తృతం చాగ్ని భాగైశ్చ కంఠభద్రకమ్॥ 40
- ద్వ్యశ్ర వృత్తం చ వేదీ చ కంఠం వై శీర్షకం తథా।
చతుష్కూటాష్టశాలం చ భానుపంజర సంయుతమ్॥ 41
- హారంతరం చతుర్వింశ త్కల్పయే దాది భూతలే।
చతుష్కూటం చతుశ్శాలం పంజరాష్టక సంయుతమ్॥ 42
- షోడశాంతర సంయుక్తం శత సంఖ్యాల్ప నాసికం।
లలాటం నాసికా యుక్తం పార్శ్వయోర్భద్ర నాసికా॥ 43
- తథైవ నాసికా పృష్ఠే పృష్ఠే శీర్షక మాచరేత్।
నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం నానాచాంప్రి సమాయుతమ్॥ 44
- సర్వాలంకార సంయుక్తం హస్తీ పృష్ఠ మిదం భవేత్।

తా॥ పై అంతస్తున 6 భాగములు విస్తారమును, 8 భాగములు పొడవును చేసి కర్ణకూటము విస్తారము 1 భా, కోష్ఠముల నిడివి 2 భాగములు, పంజరము యొక్క విస్తారము $\frac{1}{2}$ భా, మిగిలినది మధ్యహారము అగును. ఆపైన భూమియొక్క విస్తారమును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగము కంఠభద్రమును చేయవలెను, వేదిక 2 భాగములు గుండ్రముగాను చేసి కంఠమును శిఖరమును అదేవిధముగా చేయవలెను. 4 కర్ణకూటములు, 4 శాలలు, 12 పంజరములు 16 అంతరములు, 100 క్షుద్రనాసికలు, ముఖనాసికయును, ప్రక్కల భద్రనాసికలును, వెనుక నాసికయును, ఆ నాసిక యొక్క పీఠమును శిఖరమును చేయవలెను. అనేక అధిష్ఠానములును, అనేకమైన స్తంభములును సమస్తమైన అలంకారములును చేయవలెను. దీనిని హస్తీపృష్ఠమని చెప్పవచ్చును.

- శ్లో॥ మాన సూత్రాంతరం వ్యాసం నవభాగ విభాజితే॥ 45
- గుణాంశం గర్భగేహంతు శివాంశం కుడ్యవిస్తృతం।
పరితోఽలింగద్ర మేకాంశం హారవ్యాసం శివాంశకం॥ 46

ఏవం హి కల్పయే త్రేషు కర్ణకూటం హివాశకం।

మధ్యకోష్ఠం గుణాంశం స్యా దే కాంశః పంజర స్తతః॥

47

హారాంతరం తదధాంశం కల్పేష్వం ప్రథమేభుః।

అథవా పంజరాణాంతు అధాంశం వా విధేయతే॥

48

శేషం హారాంతరం క్షాతం పరితస్త్వే వ మాచరేత్।

కోష్ఠమధ్యే త్రిదండేన మహానాసి నిర్గతమ్॥

49

ఊర్ధ్వ భూమౌ పడం శేషు కూటకోష్ఠాయత ద్వయం।

అధాంశం పంజర వ్యాసం శేషం హారాంతరం భవేత్॥

50

తా॥ మాననూత్రమునుండి వ్యాసమును 8 భాగములుచేసి గర్భగృహము 2 భాగములు, 108 విస్తారము 1 భా, చుట్టూ అలింగ్రము 1 భా, హామముయొక్క విస్తారము 1 భా, ఇట్లు భాగములు చేయవలెను. కర్ణకూటము 1 భా, మధ్యకోష్ఠము 2 భా, పంజరము 1 భా, అందులో సగము హారాంతరము, ఇట్లు మొదటి అంతస్తున చేయవలెను. లేక పంజరములకు 1 భాగమును చేయవచ్చును. మిగిలినది హారాంతరము. చుట్టూను యిట్లు చేయవలెను, కోష్ఠము మధ్య 2 దండములు మహానాసియొక్క నిర్గమమును చేయవలెను. పై అంతస్తున 8 భాగములుచేసి కూటము 2 భా, కోష్ఠము 2 భా, పంజరము 1 భా మిగిలినది హారాంతరము చేయవలెను.

72. భద్రకోష్ఠము

శ్లో॥ ఊర్ధ్వ భూమీ విస్తృతార్థం త్వర్ణ దండేన నిర్గతం।

చతురశ్ర మధిష్ఠానం వస్వశ్రం శీర్షకం గలం॥

51

అదౌ తలే చతుష్కర్ణే కూటో వేదాశ్ర శీర్షకః।

అష్టాశ్రం శీర్షకం కూట శోర్ధ్వ భూమౌ ప్రకల్పయేత్॥

52

అష్ట కూటాష్ట కోష్ఠం చ కలా పంజర సంయుతం।

శతల్ప నాసికోపేతం శిఖరేంద్రం మహాంతరం॥

53

భద్రకోష్ఠ మిదం నామ్నా సర్వ దేవార్హకం పరమ్।

తా॥ పై అంతస్తు విస్తారములో సగము 1 దండము నిర్గమమును అధిష్ఠానము నలుచదరమును, దాని శిఖరము 8 కోణములును, మొదటి అంతస్తున 4 కర్ణకూటములు నలుచదరముగా శిఖరమును చేయవలెను. రెండవ అంతస్తున 4 కర్ణకూటములును శిఖరమును 8 కోణములుగా చేయవలెను. 8 కూటములు, 8 కోష్ఠములు, 16 పంజరములును, 100 అల్పనాసికలు వీనితో శిఖరము చేసి మహాంతరములు కల్పించినచో భద్రకోష్ఠ మగును,

73. వృత్త కూటము

శ్లో॥ తదేవ కర్ణకూటానాం శీర్షకం వస్తులాకృతిమ్॥

54

ప్రాసాద శీర్షకం కంఠం వృత్తాకారం ప్రకల్పయేత్,
శిఖరే తు చతుర్దిక్షు భద్రనాసి సమన్వితమ్॥

55

తథాదిక్ష్యల్పనాసాధ్యం వృత్త కూట మిదం పరమ్॥

తా॥ పై జెప్పినదానినే కర్ణకూటముల యొక్క శిఖరమును గుండ్రముగాచేసి ప్రాసాదము యొక్క గలమును శిఖరమును గుండ్రముగానే చేసి ఆ శిఖరముయొక్క నలుదిశల భద్రాసిని కల్పించి అటులే అన్నిదిక్కులయందును శుద్ధనాసికలను రచించినచో వృత్తకూట మగును.

74. శ్రీకాంతము

శ్లో॥ తదేవ శిఖరే కోణే త్షుద్రనా సాష్టకాన్వితమ్॥

56

యుగాశ్రం కర్ణకూటానాం శీర్షకం పరికల్పయేత్,
శేషం ప్రాగివ కర్తవ్యం శ్రీకాంతం తదుదాహృతమ్॥

57

తా॥ పై జెప్పినదానినే శిఖరమున కోణములయందు శుద్ధనాసికలు 8, కర్ణకూటములు నలుచరముగను, శీర్షమును చేసినయెడల శ్రీకాంత మగును. మిగిలినవి అన్నియును ముచుపటి వలెనే చేయవలెను,

75. సుమంగలము

శ్లో॥ తదే వాష్టాంశ మాధిక్య మాయామం చతురశ్రకమ్॥

శాలామధ్యే మహానాసి భద్రం హీనం ప్రకల్పయేత్॥

58

శాలాభం మస్తకం కంఠం వృత్తాయత మథాపి వా॥

స్తూపి త్రయ సమాయుక్త మేకన్నామ్నా సుమంగలమ్॥

59

తా॥ పై జెప్పినదానినే 8 భాగములు అధికము చేసి పొడవును చతురశ్రమును చేసి, శాల యొక్క మధ్యను మహానాసికను, శుద్ధభద్రమును కల్పించి శాలతో సమానముగా శిఖరమును గలమును చేసి గాని లేక కోడిగ్రుడ్డు ఆకారముగాచేసి స్తూపికలను మూడుచేసిచో సుమంగల మగును.

76. గాంధారము

శ్లో॥ మాన సూత్రాంతరం ధర్మ భాగం కృత్వా ద్విజోత్తమ॥

గర్భగేహం తు వేదాంశం గృహం పిండ్యంశ మావృతమ్॥

60

పరితో లింగద్ర మేకాంశం హరిం భాగేన కల్పయేత్ |

తదేకం కూట విస్తారం మధ్యే కోష్ఠాయతద్వయం ||

61

తయోర్మధ్యేక భాగేన పంజర వ్యాస ముచ్యతే |

హారాంతరం తథాంశేన పంజరస్య తు పార్శ్వయోః ||

62

అష్టాంశం చోర్ధ్వ భూమిం తు కృత్వాంశం కూట విస్తృతం |

శాలాయా ద్విగుణాయామం తయోర్మధ్యే తు పంజరం ||

63

ఏకాంశే నైవ కర్తవ్యం శేషం హారాంతరం భవేత్ |

ఊర్ధ్వ భూమి చతుర్భాగం ద్విభాగం మధ్య భద్రకం ||

64

దండం వాఒథ ద్విదండం వా త్రిదండం వాఒథ నిర్గతిః |

వేదాశ్రం త దధిష్ఠానం తద్వత్ కంఠం చ శీర్షకం ||

65

అష్ట శాలాష్ట కూటం చ పంజరం షోడశాన్వితం |

నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం నానాపాదై రలంకృతం ||

66

ఉన్నతౌ కూట కోష్ఠౌ ద్వా చాంతర ప్రస్తరాన్వితౌ | గాంధార మితి విఖ్యాతమ్ ||

తా|| మానసూత్రమును 10 భాగములుచేసి, గర్భాలయము 4 భా. గోడ 1 భా. చుట్టను, దాని వెలుపల అలింగద్రము చుట్టును 1 భా. హారము 1 భా. కూటవిస్తారము 1 భా. మధ్యకోష్ఠములు ద్విగముగా రెండును, ఆరెంటిమధ్య 1 భాగము పంజరముయొక్క విస్తారమును 1 భాగము హారాంతరమును, పంజరమునకు రెండువైపుల నుండవలెను. రెండవఅంతస్తున సూత్రమును 8 భాగములు చేసి కూటవిస్తారము 1 భా. శాలకు 2 భా. ఆరెంటిమధ్య పంజరము 1 భా. మిగిలినది హారాంతరము దానిపై భూమిని నాలుగు భాగములు చేసి దానిమధ్య 2 భాగములు భద్రమును చేయవలెను ఆ భద్రముయొక్క నిర్గమము 1 దండముగాని 2 దండములుగాని 3 దండములుగాని చేయవచ్చును. దానియొక్క అధిష్ఠానము నలుచదరముగా నుండవలెను. గలము శిఖరముకూడ నలుచదరముగనే యుండవలెను. 8 శాలలు, 8 కూటములు, 16 పంజరములు అనేకమైన అధిష్ఠానములు, వివిధ స్తంభములతో సలంకరింపబడి యెత్తయిన కూటకోష్ఠములు గలిగి అంతరములతోను ప్రస్తరములతోను కూడియుండినయెడల గాంధార మగును.

77. శ్రీ విశాలము శ్రీ భోగాధ్యము

శ్లో|| అష్టాశ్రం వా గలం శిరః ||

67

శ్రీవిశాల మితి ఖ్యాతం వర్తులా వేదికా గలం |

శీర్షం చైవ చ కర్తవ్యం శేషం పూర్వ వదాచరేత్ ||

68

శ్రీభోగాధ్య మితి ఖ్యాతం సర్వ ధేవార్చకం పరమ్ ||

తా॥ గలము శిఖరము 6 కోణములతో జేసిరేని వై జెప్పిన విమానము శ్రీవిశాల మని
మించునును, వేదిక గలము శిఖరము గుండ్రముగా నుండి మిగిలిన పనులు పూర్వోక్తప్రకార
ముగా నుండెనని శ్రీభాగవ్య మగును,

శ్లో॥ వృత్తే వృత్తాయతే ద్వ్యశ్ర వృత్తే చైవ షట్శక్తే॥

69

కూట కోష్ఠాది సర్వాంగం ప్రాగివై ప ప్రకల్పయేత్॥

వక్షః స్థలం మండలం చ త్యజేత్కర్ణం చ శీర్షకమ్॥

70

వక్షః స్థల విహీనానా మకర్ణం శీర్ష సంయుతం॥

కూట కోష్ఠాది సర్వాంగ ముచితం నాగరాదికం॥

71

నానాలంకార సంయుక్తం నానాచిత్రై ర్విచిత్రితం॥

గర్భగేహ విశాలం చ గృహం పిండ్యగ్రమండపం॥

72

ఏక భూమి విధానోక్త మనుక్తానాం విశేషతః॥

త్రితలం హ్యేవ మాఖ్యాతం చతుర్భూమి మధోచ్యతే॥

73

తా॥ గుండ్రము, గుండ్రములో దీర్ఘము, ద్వ్యశ్రవృత్తము, 4 కోణములు, ఇట్టి భేదములతో
కూటములు కోష్ఠములు మొదలైన అన్నిరూపములు మునుపటివలెనే చేయవలెను. వక్షఃస్థలమును
మండలమును చేసి కర్ణమును శిఖరమును తీసివేయవలెను. లేదా వక్షఃస్థలమును కర్ణమును లేకుండి
చేసి శిఖరమును కూట కోష్ఠాది సమస్త రూపములతో సహితముగా చేయవలెను. నాగరము
మొదలైన పద్ధతులతో నానావిధములైన అలంకారములతోను అనేక చిత్రములతోను చేయవలెను.
గర్భాలయము యొక్క విస్తారముతో సమానముగా గృహముయొక్క గోడయును, ముందు
మండపమును నిర్మించవలెను. ఏకభూమి విధానమున చెప్పబడినట్లు చేయవలెను ఇందు కొన్ని
చెప్పబడకపోయినను పూర్వము చెప్పబడినవానిని తెలిసికొని చేయవలెను. ఇట్లు త్రితలమునుసూచి
చెప్పబడినది.

78. త్రితలము మరియొక పద్ధతి (శ్రీకాంతము)

మానసారము 21 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త్రితలస్య విధానం చ లక్షణం వక్ష్యతే ఓమనా॥

విమానోచ్ఛ షడంకే తు సార్ధాంశేన మసూరకం॥

1

తద్వ్యయం పాద తుంగం స్యాత్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥

మూల పాదోదయే ఒష్ఠాంశ హీనం చోర్ధ్వంప్రి తుంగకం॥

2

తదర్థం ప్రస్తరోచ్ఛం తు మూలపాద త్రిగుణాంప్రికం॥

తదర్థం చోర్ధ్వకే మంచం తస్యార్థం వేదికోన్నతం॥

3

తద్ ద్వయం చోర్ధ్వకంపం స్యాద్ గ్రీవ తుంగం ద్వయాంశకం।
శేషం చోర్ధ్వ శిఖోత్తుంగం సర్వాలంకార సంయుతం॥

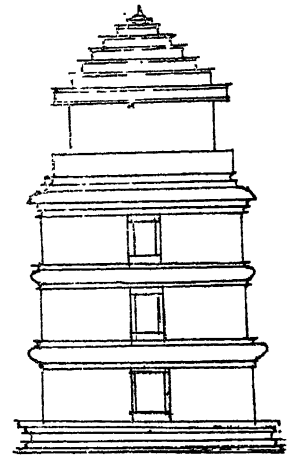
4

ప్రచ్ఛాదనోపరి స్తంభం కర్ణహర్యాది మండితం।
విస్తారోత్పేధ మేతేషాం యత్తత్ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥

5

శ్రీకాంతం హర్యకం ప్రోక్తం క్షుద్రం హి త్రితలే విదుః।

తా॥ ఆలయముయొక్క యెత్తును 6 భాగములు చేసి అందు 1½ భాగము అధిష్ఠానము స్తంభము 3 భాగములు, ప్రస్తరము 1½ భాగము, మొదటి అంతస్తు స్తంభమును 8 భాగములు చేసి అందు 1 భాగము తక్కువగా పై అంతస్తు స్తంభమును చేయవలెను, అందులో సగము యెత్తు ప్రస్తరమును చేయవలెను, మొదటి అంతస్తు స్తంభముయొక్క కొలతలో ముప్పాతికవంతు మూడవ అంతస్తు స్తంభమును చేయవలెను. అందులో సగము ప్రస్తరమును చేయవలెను. ఆ ప్రస్తరములో సగము వేదికను చేయవలెను. వేదికకు రెట్టింపు కంపమును చేయవలెను, గలము 2 భాగములు చేయవలెను. మిగిలినది శిఖరమును, స్థూపికను చేయవలెను. ప్రస్తరముపైన స్తంభము కర్ణ హర్యముతో కూడియుండవలెను. విస్తారమును యెత్తును పూర్వము చెప్పినట్లు చేయవలెను. త్రితలమున క్షుద్రమనియు. శ్రీకాంతమనియు దీనిని చెప్పుదురు. అధిష్ఠానము 4 భా, స్తంభము 8 భా, ప్రస్తరము 4 భా, రెండవ స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3½ భా, మూడవ స్తంభము 6 భా, ప్రస్తరము 3 భా, కంపము 1½ భా, వేదిక 3 భా, గలము 6 భా, కుంభము 12 భా, కలశము 2 భా, మొత్తము 63 భాగములు అని తెలియవలెను.



శ్రీకాంతము 60:హి (మాన)

79. ఆ స న ము

శ్లో॥ అథవా సప్త సప్తాంశం విభజే త్త్రితలోదయే॥

6

చతుర్భాగ మధిష్ఠానం తద్ద్వయం పాదతుంగకం।
అధిష్ఠాన సమం మంచం మంచోర్ధ్వే ఽర్ధేన వప్రయుక్॥

7

సత్రిపాద షడంశేన చోర్ధ్వం పాదోదయం భవేత్।
తదూర్ధ్వం ప్రస్తరోత్తుంగం సైకపాద త్రిభాగికం॥

8

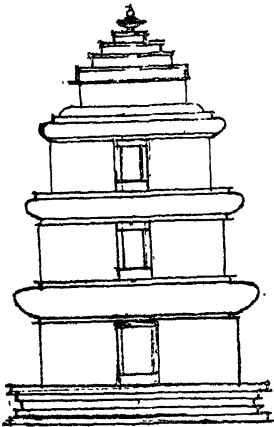
తదూర్ధ్వే ఽర్ధేన వప్రం స్యా త్తదూర్ధ్వే ఽంఘ్రి షడంశకం।
సార్ధ ద్విభాగం మంచం స్యా దర్ధాంశం తూర్ధ్వ పట్టికం॥

9

ఏకాంశం వేదికోత్తుంగం గ్రీవ తుంగం గుణాంశకం।
తద్ ద్వయం శిఖరోత్తుంగం గుణాంశం తచ్చిఖోదయం॥

10

శేషం ప్రాగు క్తవ త్కుర్యా దాననం పరికీర్తితమ్।



ప్రస్తుతము 49:౩౦ (మూల)

తా॥ ఆలయము యెత్తును 49 భాగములుచేసి, అధిష్ఠానము 4 భా, స్తంభము 8 భా, ప్రస్తరము 4 భా, వప్రము 1 భా, మరల స్తంభము 8 భా, మరల ప్రస్తరము 8 భా, వప్రము 1 భా, మరల స్తంభము 8 భా, దానిపై ప్రస్తరము 8 భా, వట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, గలము 8 భా, శిఖరము 8 భా, స్తూపిక 8 భాగములు ఇట్లు చేసి ని ఆననముని చెప్పదురు.

౧౦. సు ఖా ల య ము

శ్లో॥ అథవా త్రితలోత్తుంగే ద్వాదశాంశం విభాజితే॥

11

తదేకాంశ మధిష్ఠానం ద్విభాగం పాద దైర్ఘ్యకం।

తదర్థం ప్రస్తరోత్సేధం త్రిపాదం చోర్ధ్వపీఠకం॥

12

అధిష్ఠా నోర్ధ్వదేశే తు తద్ద్వయం పాద దైర్ఘ్యకం।

తదర్థం ప్రస్తరం చోర్ధ్వే సార్థాంశేన మసూరకం॥

13

ఏకాంశం పాద దైర్ఘ్యం స్యా దర్థాంశం మంచ తుంగకం।

తదర్థం వేదికోత్తుంగం తద్ద్వయం గ్రీవ తుంగకం॥

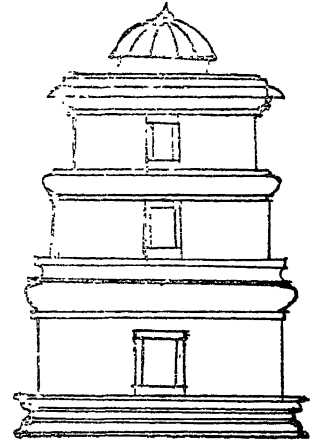
14

గ్రీవతుంగ ద్వయం చోర్ధ్వే శీర్షమర్థం శిఖోదయం।

ఏవం సుఖాలయం ప్రోక్తం శేషం పూర్వవ దాచరేత్॥

15

తా॥ మూడంతస్తులు గల దేవాలయమును 12 భాగములు చేసి అందు అధిష్ఠానము 1 భా, స్తంభము 2 భా, వ్రస్తరము 1 భా, దానిపైన మరల అధిష్ఠానము $\frac{3}{4}$ భా, మరల స్తంభము $1\frac{1}{2}$ భా, మరల వ్రస్తరము $\frac{3}{4}$ భా, దానిపైన మరల అధిష్ఠానము $\frac{1}{2}$ భా, దానిపై స్తంభము 1 భా, వ్రస్తరము $\frac{1}{2}$ భా, వేదిక $\frac{1}{4}$ భా, గలము $\frac{1}{2}$ భా, శిఖరము 1 భా, మూపిక $\frac{1}{2}$ భా, ఇట్లు చేసి రేని సుఖాలయ మగును. ఇది $12\frac{1}{4}$ కనుపడుచున్నది.



మూడంతస్తులు (12 భాగములు)

81. కే స ర ము

శ్లో॥ తస్యోప పీఠ దేశే తు చోర్ధ్వతా హరితాన్వితం।

ఏతత్తు కేసరం ప్రోక్తం కమలాంగ మిహోచ్యతే॥

16

తా॥ పై జెప్పినదానినే ఉపపీఠ స్థలమున ఆచ్ఛాదనము చేసి రేని దీనిని కేసరమందురు.

82. క మ లాం గ ము

శ్లో॥ చతుర్విం శాంశకం తుంగే శ్రీకాంత స్యాకృతిస్తథా।

సర్వాంగకం గవాక్షం స్యా త్కర్ణహర్యం వినాతథా॥

17

నానా వేదికయా యుక్తం నానాస్తంభైరలంకృతం।

చతుర్దిగ్వారణం కుర్యాత్ సంకీర్ణం ద్రవ్య సంయుతం॥

18

ఆదిభూతం తు కుడ్యం స్యా త్రదూర్ధ్వే త్వంఘ్రిసంయుతం।

సర్వాలంకార సంయుక్తం కమలాంగ ముదీరితమ్॥

19

తా॥ అలయము యెత్తును 24 భాగములుచేసి శ్రీకాంతము యొక్క ఆకారములోనే అన్నియును చేసి, గవాక్షులతోను కర్ణహర్యములేకుండ అనేక వేదికలతోను, అనేక స్తంభములతోను చేరి నాలుగు దిశలను యేనుగులనుచేసి సంకీర్ణముగా చేసిరేని మరియు మొదటగోడయును, దానిపై స్తంభములును అలంకారముగా చేసినచో కమలాంగ మగును.

శ్లో॥ తదేవకర్ణ హర్యాది యుక్తం వేద్యాది భూషితమ్।

సర్వాలంకార సంయుక్తం బ్రహ్మకాంత మితి స్మృతమ్॥

20

తా॥ పై జెప్పినదానికే కర్ణములయందు హర్షములను చేసి అన్ని అలంకారములతో రచించిరేని బ్రహ్మకాంతమగును.

83. మేరుకాంతము

శ్లో॥ అథవా తుంగ మానేకు త్రింశ దంశం విభాజితే।

అధిష్ఠానం ద్విభాగం స్యాత్ శద్ధ్యయం పాద తుంగకమ్॥

21

తదర్థం ప్రస్తరోత్తుంగం చోర్ధ్వం మంచం తు తత్సమమ్।

సార్థ వహ్స్యాంశకం చోర్ధ్వే పాదం సార్థాంశం ప్రస్తరం॥

22

తత్సమం చోర్ధ్వ మంచం స్యా దూర్ధ్వే పాదం గుణాంశకమ్।

సపాదాంశం ప్రస్తరం స్యా త్తత్సమం చోర్ధ్వం మంచకమ్॥

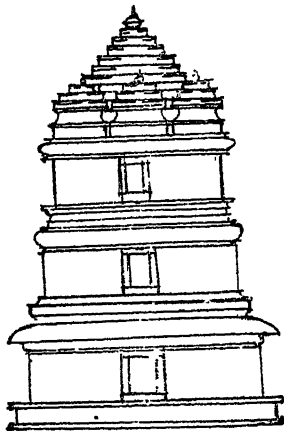
23

ఏకాంశం వేదికోత్తుంగం తద్ధ్యయం కంధరోదయమ్।

గ్రీవద్వయం శిరస్తుంగం శేషం తు స్తూపి తుంగకమ్॥

24

కర్ణ హర్యాది సంయుక్తం మేరుకాంత మితి స్మృతమ్।



మేరుకాంతము (పూర్వం)

తా॥ ఎత్తుకు 31 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మరల అధిష్ఠానము 2 భా, దానిపైన స్తంభము 1½ భా, దానిపై ప్రస్తరము 1½ భా, మరల అధిష్ఠానము 1½ భా, దానిపైన స్తంభము 3 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, మంచకము 1½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, మిగిలిన 1 భాగము స్తూపిక, మొత్తము 30 భాగములు కర్ణములయందు గృహములను రచించిరేని మేరుకాంత మగును.

84. కైలాసము

శ్లో॥ తదే వైకాంశ మాధిక్యం మూలే వహ్స్యాంశ మాసనమ్॥

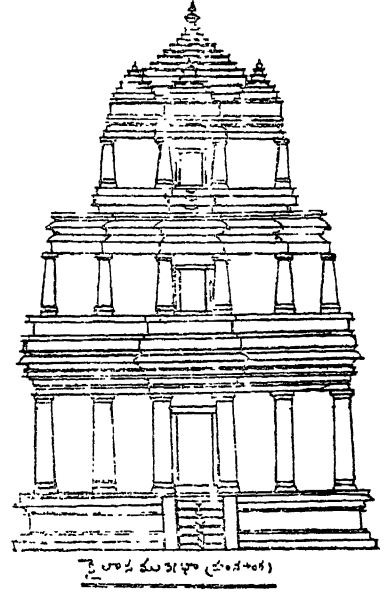
25

తద్ధ్యయం పాద దైర్ఘ్యం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయమ్।

ఉర్ధ్వాంగం పూర్వవ త్కుర్యా దేతత్కైలాస మీరితమ్॥

26

తా॥ పైన జెప్పినదానినే ! భాగము వృద్ధిచేసి అధిష్ఠానమును మొదట 3 భాగములు చేయవలెను. స్తంభమును 6 భాగములును, ప్రస్తరమును 3 భాగములును, ఇట్లు 12 భాగములు మొదటిఅంతస్తు చేసి మిగిలినవి మునుపటివలెనే చేయవలయును. దీనిని కైలాసమని చెప్పుదురు.



శ్లో॥ ఆరుహ్య ప్రదక్షిణం కుర్యా ద్ధర్మ్య మేవం తు పూర్వవత్ ।

ఏత దష్టవిధం ప్రోక్తం త్రితలే చోత్తమం మతమ్॥

27

విశాలే తు యథాభాగం కూటానాం చైకభాగికం ।

మధ్యే ద్విత్రి చతుర్భాగం శాలాకోష్ఠం ప్రకల్పయేత్॥

28

ఏక ద్విత్యంశకే నైవ హారాం స పంజరాన్వితాం ।

పరితశ్చైక భాగేన కూటశాలాది భూషితమ్॥

29

తస్యాం త శ్చావృతాంశేన చోర్ధ్వదేశే జలస్థలం ।

ఏకం వా ద్విత్రి దండేన భద్ర నిర్గమ మీరితమ్॥

30

హారా చ త త్త్రిభాగైకం మధ్య శాలా విభూషితమ్ ।

అష్ట కూట సమాయుక్తం కోష్ఠకం చాష్ట నంయుతమ్॥

31

తా॥ ప్రదక్షిణముగా పైకి బోవునట్లుచేసి యాలయమును మాత్రము పూర్వము చెప్పినట్లు చేయుట మరియొకవిధము. ఇట్లు 3 విధములు కలవు ఈ యెనిమిదియును ఉత్తమ త్రితలమున చేయవలసినవి? మరియు విశాలమున భాగములు చేయుట యెట్లనిన కూటములకు 1 భాగమును, నడుమ 2-3-4 భాగములు శాలాకోష్ఠములను చేయవలయును. 1-2-3 భాగములచేత పంజరములతో గూడిన హారమును కల్పించవలెను. చుట్టును ఒక్కభాగము కూటశాలలతో నలంకరించవలెను. దానిలోపల చుట్టును 1 భాగముపై ప్రదేశమున జలాంతరమును చేయవలెను. 1-2-3 దండములు భద్రముయొక్క నిర్గమమును కల్పించవలెను. హారమునందు మూడు భాగములతో

ఒక్కభాగము మధ్య శాలను రచించవలెను. కర్ణకూటములు 8 చేయవలెను. కోవములుకూడ 8 చేయవలెను. మరియు-

శ్లో॥ హారా షోడశ సంయుక్తం సర్వాతికార సంయుతమ్।

నానాధీప్తాన సంయుక్తం నానాపాదై రణింకృతమ్॥

32

నానాతోరణైర్నిదైశ్చ నానావేది విభూషితమ్।

త్రితలే కూట కోషాది హారాదీన్ గల దేశకే॥

33

మూల పాద ప్రదేశే తు కుర్యాత్తు సర్వదేవతాః।

దేవాదీనాం పురాణైశ్చ దేవతానాం చ విగ్రహమ్॥

34

యుక్త్యా సర్వప్రయత్నేన విన్యసే ల్లక్షణోక్తవత్।

గ్రీవాది సజ్జితాంతశ్చ పూర్వోక్తానాం చ సమ్మతమ్॥

35

గ్రీవ మస్తక శిఖా ప్రదేశకే । నాగరాది సమంకృతోక్తవత్।

దేవతాశ్చ దిశి చాప్తకేన్యసేత్ । విష్ణుశంకరజినాది హర్యుతే॥

36

ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే త్రితల విధానం నామ ఏకవింశోఽధ్యాయః

తా॥ 16 హారములను, అనేకపీఠములను, అనేక స్తంభములను, వివిధ తోరణములను, వివిధ పంజరములను, వివిధ వేషికలను రచించవలెను. మూడంతస్తులుగల దేవాలయమున కూటములు కోవములు హారములు గల ప్రదేశమున రచించవలెను, ముఖ్య స్తంభప్రదేశమున సర్వ దేవతలను చేయవచ్చును. ఆ విగ్రహములను శాస్త్రోక్తముగా నిర్మించవలెను. గలము మొదలు కొని స్తూపిక వరకు ఇట్లు చేయవచ్చును. గలము శిఖరము స్తూపిక మొదలగు ప్రదేశములయందు నాగరమునను, ద్రావిడమునను, వేసరమునను; చెప్పబడియుండినట్లు 8 దిక్కులయందును క్రమ ప్రకారము దేవతల నుంచవలెను. విష్ణు హర్యమునకును శివమందిరమునకును, జినాలయమునకును వేలు వేలుగా దిగ్దేవతలు చెప్పబడియున్నారు కనుక ఆ పద్ధతుల ననుసరించి చేయవలయును.

35. త్రితలము ద్రావిడ పద్ధతి

సమరాంగణ సూత్రధార 32 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ త్రిభూమిక స్తృతీయోఽథ ప్రాసాదోఽస్మాఖి రుచ్యతే।

తస్యైకాదశ విస్తారో హస్తాః పంచదశోఽర్చయః॥

37

చతుర్దశాంగులాన్యేషాం భవేదస్యాధికాని చ।

ఏనం త్రిభూమికస్యైతత్ కర్ణమాన మనంశయమ్॥

38

పీఠం ద్విహస్తం కుర్వీత తత్రాదౌ పూర్వ సూచితమ్!
జంఘా త్రిభాగికోత్సేధాం కూచోద్భ్రామం తు భాగికమ్॥

35

భవేజ్జంఘా ద్వితీయా చ సార్ధభాగద్వయం తతః!
భాగం చ కూట ప్రస్తార శ్చంద్రకాలా విభూషితః॥

36

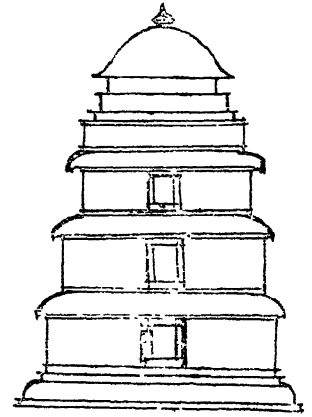
పున స్తృతీయా జంఘా స్యా ద్భాగద్వయ సముద్భ్రితా!
తతశ్చ కూట ప్రస్తారో భాగికో భూషణాన్వితః॥

37

భాగం స్యా ద్వేదిబంధస్తు సమీకద్వార కంఠతః!
చతుర్దిశ మసౌకార్యో భూషాయుక్తో యథోచితమ్॥

38

తా॥ మూడంతస్తులుగల ప్రాసాద విభాగమును చెప్ప
చున్నాడు. విస్తారము 11 హస్తములును, ఎత్తు 15 హస్తములును
పైన 14 అంగులములును, ఈ కొలతను కర్ణమానముచేత గ్రహించ
వలెను. పీఠము 2 హస్తములు, జంఘ 3 భాగములయెత్తు, కూటము
1 భాగము, మరల జంఘ 2½ భాగము, కూటము 1 భాగము,
చంద్రశాలతో సహితముగా నుండవలెను. మరల జంఘ 2 భాగ
ములు, కూటము 1 భాగము అలంకారసహితముగాను, వేదిక
1 భాగము, చేసి నాల్గవీశల ద్వారములును తోరణములును
చేయవలెను, ఇష్టానుసారముగా అలంకారమును చేయవచ్చును.



ప్రాసాదపద్ధంతో ॥ ఎత్తు 15½ భా

శ్లో॥ ఘటాచేదస్తు భాగోద్వో ద్వ్యంగుల ద్వయ సంయుతౌ!
ఏకాదశ స్తరాః కుర్యాత్ తస్యోపరి విధీయతే॥

39

ఇదానీం ప్రవిభాగో ఒస్య పీఠా దూర్ధ్వం విధీయతే!
హస్త మేకం భవేజ్జంఘా ద్వయో ఒపి చ తథా సమా॥

40

మాలా తు ద్విస్తరా ప్రోక్తా లకునం భాగికం తతః!
భరణం స్తరమేకం స్యాత్ కలశో ఒపి చ తత్సమః॥

41

వీరకంఠ సమాయుక్త ముచ్చాలం ద్విస్తరం తతః!
తతస్తరం వీరకంతో.....॥

42

హీరకం ద్విస్తరం విద్యాత్ స్తరం వా సంతపట్టికా!
కపోతం నాసికాయుక్తం త్రిస్తరం కారయే తతః॥

43

చేదం స్తర ప్రమాణం చ మేడం చ తస్య సమ్మితం।

స్తరం కుర్వీత మకరం తదర్థేనా స్య పట్టికా॥

44

తా॥ ఘంట 2 భాగములును, 2 అంగులములును చేయవలెను. తరువాత ఛేదము 11 స్తరములును, ఇట్లు పీఠముపైన భాగములను చేయవలెను. జంఘ 1 హస్తమును, ఈ ప్రకారము రెండును కల్పించవలెను. మాల 2 స్తరములును, లఘుసము 1 భాగమును, భరణము 1 స్తరమును, కలశముకూడ భరణముతో సమానముగాను, వీరకంఠముతోను చేయవలెను. ఉచ్చాలము 2 స్తరములును, దానిపైన వీరకంఠము 1 స్తరమును, హీరము 2 స్తరములును, వసంతపట్టిక 1 స్తరమును, కపోతము నాసికతోసహా 3 స్తరములును, ఛేదము 1 స్తరమును, మేడము 1 స్తరమును, మకరము 1 స్తరమును, మకరపట్టిక 1 స్తరమును చేయవలెను.

శ్లో॥ చేదం తథైవ కుర్వీత కంఠ మేక స్తరం తతః।

పట్టికా వేదికా చైవ స్తర మేకం విధీయతే॥

45

చేద మర్థ స్తరం విద్యాత్ కంఠం సార్థ స్తరం తతః।

పట్టికా స్యాత్ స్తరా పద్మం స్తర మేకం తతో భవేత్॥

46

శేషే చ సుందరం కంఠం విధాతవ్యం విచక్షణైః।

అనంతరం ద్వితీయా చ జంఘా కార్యా నవస్తరాః॥

47

మధ్యే చ సా ప్రకర్తవ్యా తదూర్ధ్వం తాం విభాజయేత్।

తతస్తరా భవే న్మాలా స్తరార్థం లఘునం తతః॥

48

తథైవ భరణం జ్ఞేయం పూర్వ నిర్దిష్ట లక్షణం।

వీర కంఠేన సహితః కలశో ఒపి తథా భవేత్॥

49

పద్మ పత్రికయా యుక్తం స్తర ముచ్చాలకం విదుః।

వీరకంఠం స్తరం విద్యా దర్ధభాగం చ హీరకమ్॥

50.

తా॥ ఛేదము 1 స్తరము, కంఠము 1 స్తరము, పట్టిక 1 స్తరము, ఛేదము 1 స్తరము, కంఠము 1 స్తరము, పట్టిక 1 స్తరము, పద్మము 1 స్తరము మిగిలిన ప్రదేశమున గలమును చక్కగా చేయవలెను. తరువాత రెండవ జంఘ 3 స్తరములు, నడుమ చేయవలెను. దానిపైన దానిని విభాగములను చేయవలెను. మాల 1 స్తరము, లఘుసము 1 స్తరము, భరణము 1 స్తరము మునుపు నిర్ణయించిన లక్షణములతో చేయవలెను. వీరకంఠముతో కూడ కలశమును అచే ప్రకారముగ చేయవలెను. పద్మపత్రికతోకూడ ఉచ్చాలమును 1 స్తరము చేయవలెను. వీరకంఠము 1 స్తరమును 1 భాగము హీరమును చేయవలెను.

శ్లో॥ పట్టం తథైవ కుర్వీత స్తర స్యాద్దేన పట్టికా।

వసంతః స్తర మేకం స్యాత్ స్తరం వాసంత పట్టికా॥

51

కపోతం త్రిస్తరం కుర్యా న్నాసికా సహితం బుధః।

చేద మర్ధ స్తరం విద్యాన్మేడం తత్తుల్య మేవచ॥

52

మకరం స్తర మేకం చ భాగార్ధం పట్టికాతతః।

భాగ మేకం భవే చేదః స్తరం కంత స్తదూర్ధ్వతః॥

53

పట్టికా వేదికా చైవ స్తర మేకం పీఠీయతే।

చేదం భాగాధికం కుర్యాత్ కంతకం సార్ధభాగికం॥

54

భాగేన పట్టికాం కుర్యాత్ తథా కమల పత్రికాం।

కూటం తతః పరం కుర్యా న్నాసికాను విభూషితమ్॥

55

తా॥ పట్టము $\frac{1}{2}$ భాగము, పట్టిక $\frac{1}{2}$ భాగము, వసంతము 1 స్తరము, వసంతపట్టిక 1 స్తరము, కపోతము 3 స్తరములు, నాసికతోకూడ చేయవలెను, చేదము $\frac{1}{2}$ స్తరము, మేడము $\frac{1}{2}$ స్తరము, మకరము 1 స్తరము, పట్టిక $\frac{1}{2}$ భాగము, చేదము 1 భాగము, గలము 1 భాగము, పట్టిక 1 భాగము, వేదిక 1 భాగము, చేదము $\frac{1}{2}$ భాగము, గలము $1\frac{1}{2}$ భాగము, పట్టిక 1 భాగము పద్మపత్రము 1 భాగము, తరువాత కూటము నాసికతోసహ చేయవలెను.

శ్లో॥ తృతీయ జంఘా తద్వత్ స్యాత్ చతుర్భిః కల్పితా స్తరైః।

స్తర మేకం భవే న్మాలా స్తరం చ లళనం విదుః॥

56

భరణం స్తర మేకం చ కుంభ మేక స్తరం తథా।

వీరకంత సమోపేతా ముచ్చాలం స్యా త్తదూర్ధ్వతః॥

57

స్తర మేకం ప్రకుర్వీత వీరకంత సముచ్చితం।

తతశ్చ హీరకం కుర్యాద్ భాగే నై కేన బుద్ధిమాన్॥

58

సార్ధభాగేన పట్టిక స్యాత్ పట్టికార్ధం స్తరం తథా।

స్తర మేకం వసంతం స్యాత్ స్తరం వాసంత పట్టికా॥

59

కపోతో ద్వీస్తరశ్చేదో ఒర్ధ్వ స్తరో మేడక స్తరః।

భాగికో మకరః కార్యః పట్టికా చార్ధభాగికా॥

60

తా॥ మూడవ జంఘ 1 భాగములు, మాల 1 భాగము, లళనము 1 భాగము, భరణము 1 భాగము, కుంభము 1 భాగము, వీరకంతముతోకూడ చేయవలెను, ఉచ్చాలము 1 భాగము, వీరకంతముతో సమానముగా యెత్తు చేయవలెను, హీరము 1 భాగము, పట్టికము $1\frac{1}{2}$ భాగము,

పట్టిక 1 భాగము, వసంతము ! భాగము, వసంతపట్టిక 1 భాగము, కపోతము 2 భాగములు, ఛేదము 1 భాగము, మేడము ! భాగము, కపటము 1 భాగము, మరలపట్టిక 1 భాగము చేయవలెను.

- శ్లో॥ ఛేదో ఒర్ధ్వ భాగికో భాగ మేకం కంఠః ప్రతీర్థితః |
పట్టికా వేదికా ఛేదా త్రయో ఒప్యర్ధస్తరం పృథక్॥ 61
- కంఠశ్చార్ధ స్తరః కార్యః పీఠికా చార్ధభాగికా |
అర్ధభాగేన కర్తవ్యా తదూర్ధ్వం పద్మ పత్రికా॥ 62
- విచిత్ర లక్షణోపేతం తతః కూటం రక్షయతే |
స్తర మేకం భవేచ్ఛేదః స్యాత్ క్కంఠో ఒప్యేవ మేవహి॥ 63
- పట్టికా స్తర మేకం స్యాత్ తతో వేదీస్తర ద్వయం |
ఛేదః స్తరం భవేద్భూయః కంఠః స్యాత్ ద్వీస్తరం తతః॥ 64
- కర్తవ్యః స్తర మేకైకం పట్టికా పద్మ పత్రికా |
ఘంటా తతః పరం కార్యా మానతో వింశతి స్తరాః॥ 65
- ఏకాదశ స్తరః కుంభః సర్వేషాం సర్వతో భవేత్ |
త్రిభూమికోఒయమాఖ్యాత శ్చతుర్భూమి రథోచ్యతే॥ 66

తా॥ ఛేదము 1 భాగము, కంఠము ! భాగము, పట్టిక 1 భాగము, వేదిక 1 భాగము, ఛేదము 1 భాగము, గలము 1 భాగము, పీఠము 1 భాగము, పద్మపత్రిక 1 భాగము, విచిత్ర లక్షణములతో కూటమును రక్షించవలెను. ఛేదము 1 భాగము, గలము 1 భాగము, పట్టిక 1 భాగము, వేదిక 2 భాగములు, ఛేదము 1 భాగము, మరల గలము 2 భాగములు, పట్టిక 1 భాగము, పద్మపత్రిక 1 భాగము, ఘంట 20 భాగములు, కుంభము 11 భాగములు, ఇట్లు మూడంతస్తుల దేవాలయమును చేయవలెను.

86. చతుర్భూమి లక్షణము — శాంతికము

కాశ్యపశిల్పము 30 వ పటలము

- శ్లో॥ అభవక్ష్యే విశేషేణ చతుర్భూమ్యాది లక్షణం |
విస్తారోత్పేద మానం తు ప్రోక్తం ప్రాసాదమానకే॥ 1
- రవ్యంశ మాన సూత్రం వా కృతే గర్భగృహంశకం |
గృహ పిండ్యలింద్రాహారం ప్రత్యేకం చైకభాగతః॥ 2
- విన్యాస సూత్రయో రంత ర్దశధా విభజేద్గృహం |
కర్ణకూటం శివాంశం తు కోష్ఠం తద్విగుణాయతం॥ 3

పంజర వ్యాస మంశేన శేషం హారంతరం భవేత్ |

పునర ప్యుర్ధ్వ భూమిం చ వసుభాగ విభాజితే ||

4

కర్ణకూటం చ కోష్ఠం చ పంజరం పూర్వవ ద్భవేత్ |

తదూర్ధ్వ భూమా ప్త్యాగే ివాంశం కూట స్తతః ||

5

కోష్ఠాయామం ధరాభాగ మర్ధాంశం పంజరస్య తు |

శేషం హారంతరం ప్రోక్తం హీనాధిక్యంతు నాశ్రయేత్ ||

6

తా|| నాలుగు అంతస్తులు గల దేవాలయమును చెప్పచున్నాడు. విస్తారమును యెత్తును మొదలగు నమస్తమును చెప్పబోవు రీతిగా తెలుసుకొనవలెను. హారనూత్రమును 12 భాగములు చేసి అందు గర్భగృహమును, అలింగమును, హారమును విభజింపక భాగముగా చేయవలెను. విన్యాయనూత్రముల మధ్యగృహమును 10 భాగములుచేసి కర్ణకూటము 1 భాగము, కోష్ఠము పంజరము మనుపటివలెనే చేయవలెను, మూడవ అంతస్తును 6 భాగములుచేసి కూటము 1 భాగము, కోష్ఠము 1 భాగము, పంజరము $\frac{1}{2}$ భాగము, మిగిలినది హారము చేయవలెను. ఇంతకంటె యెక్కువగాని తక్కువగా ని చేయగూడదు.

శ్లో|| ఊర్ధ్వ భూమి విభాగేన వ్యోమ్నా భద్ర మభద్రకం |

దండం వాఽధ్యర్థదండం వా ద్విదండం వాఽథ నిర్గమం ||

7

ప్రాసాదోచ్ఛం తు విభజేత్ సగ్రహ త్రింశదంశకం |

సార్థద్వ్యంశ మధిష్ఠానం భూతాంశం చరణోదయం ||

8

అధిష్ఠాన సమం మంచం పాదం పాదోన పంచకం |

సాంప్రీ పక్షంశకం మంచం కల్పయేద్ ద్విజ సత్తమం ||

9

సార్థ వేదాంశకం పాదం పక్షంశం ప్రస్తరోదయం |

సపాద వేదభాగం చ చరణోదయ మిష్యతే ||

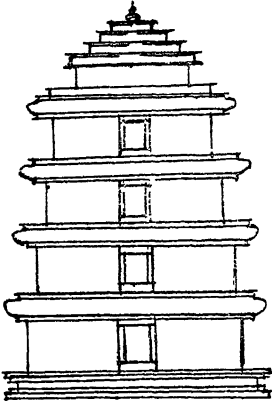
10

పాదోనాక్ష్యంశ మంచోచ్ఛం ివాంశం వేదికోదయం |

కంతోచ్ఛం తు ద్విభాగం స్యాత్ సార్థ వేదాంశ శీర్షకం ||

11

స్తుప్యచ్ఛం తు ద్విభాగంస్యా చ్ఛాంతికం భవనం భవేత్ |



శాంతి కము 39 భా. 4 అంశ.

తా॥ పై ప్రదేశమును భాగములు చేసి 1 భాగము భద్రమును చేసిగాని, లేక దండలి చేసిగాని నిర్గమము 1 దండముగాని 1½ దండములు గాని, 2 దండములుగాని, చేయవలెను. ఆలయము యెత్తును 39 భాగములు చేసి, అధిష్ఠానము 2½ భా, స్తంభము 6 భా, ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4½ భా, స్తూపిక 2 భా, ఇవి శాంతికము,

87. పౌష్టికము

శ్లో॥ చత్వారింశ ద్వయాధిక్యం భాగం కృత్వా గృహోన్నతం॥ 12

గుణాంశం తలమానం తు రసాంశం చరణోదయం॥

ప్రస్తరం త్వగ్నిభాగేన భూతాంశం తలపోదయం॥ 13

గుణాంశం ప్రస్తరోత్పేదం పాదం పాదోన పంచకం॥

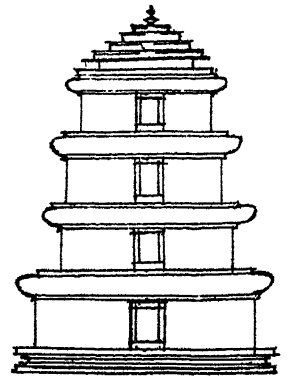
సాంప్రి ద్విభాగం మంచోచ్చం సార్థ వేదాంప్రిణోదయం॥ 14

ద్విభాగం మంచమానం తు శివాంశం వేదికోదయం॥

అధ్యర్థాంశం గరోత్పేదం యుగాంశం శిఖరోదయం॥ 15

ద్విభాగం తు శిఖామానం పౌష్టికం తదుదాహృతమ్॥

తా॥ ఆలయము యెత్తును 42 భాగములు చేసి అధిష్ఠానము 3 భా, స్తంభము 6 భా, ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 5 భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 1½ భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లు చేసి లేని పౌష్టిక మగును.

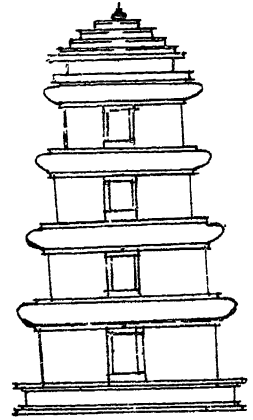


పౌష్టికము 42 భా. 4 అంశ.

88. జయదము

- శ్లో॥ పంచాశద్ విభజేద్ధర్మ్యం తుంగం స్తూప్యవసానకం॥ 13
- సార్ధాగ్న్యంశ మధిష్ఠానం సప్తాంశం చరణోదయం।
సార్ధత్ర్యంశం ప్రస్తరోచ్చం తపాంశం పాదదైర్ఘ్యకం॥ 17
- గుణాంశం మంచమానం తు ఊర్ధ్వపాదం తు త్రిద్యయం।
త్రిభాగం ప్రస్తరోత్పేదం సాహోచ్చం సార్ధపంచకం॥ 13
- ప్రస్తరోచ్చం త్రిభాగం తు శివాంశం వేదికోదయం।
ద్విభాగం గలమానం తు భూతాంశం శిఖరోదయం॥ 19
- సార్ధాంశం స్తూపిమానం తు జయదం త దుదాహృతమ్।

తా॥ ఆఃయము యెత్తును 50 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 3½ భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3½ భా, మరల స్తంభము 6 భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 6 భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 5½ భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 5 భా, స్తూపిక 1½ భా. ఇట్లు చేసి యెడల జయద మగును.



జయదము కొలమా 4 అంశ.

89. అద్భుతము

- శ్లో॥ ఉపానాత్ స్తూపి పర్యంతం పంచాశ ద్విభజే ద్భుధః॥ 20
- జన్మోచ్చం సార్ధ మగ్న్యంశం సప్తాంశం చరణోదయం।
తలోచ్చ సదృశం మంచం తలివం సార్ధ షట్కం॥ 21
- పాదాధిక త్రిభాగేన మంచమాన ముదాహృతం।
పాదోచ్చం రసభాగేన గుణాంశం ప్రస్తరోదయం॥ 22
- సార్ధపంచాశ మంఘ్రుచ్చం మంచం సార్ధ ద్విభాగయా।
ఏకాంశం వేదికామానం ద్విభాగం స్యా ద్గలోదయమ్॥ 23

పంచాంశం శిఖరోత్పంగం సపాదాంశం శిఖోదయం:

అద్భుతం సదనం శ్శ్యాదం కల్పయే చ్చిల్పన ప్రమాణం

24

తా|| ఆలయము యెత్తును 50 భాగములుచేసి అభిస్థానము 3½ భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3½ భా, మరల స్తంభము 6½ భా, మరల ప్రస్తరము 3½ భా, మరల స్తంభము 6 భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 1½ భా, మరల ప్రస్తరము 3½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 6 భా, స్తూపిక 1½ భా, ఇట్లుచేసి వి అద్భుత మగును.

90. సార్వకామికము

శ్లో|| ఆధారోచ్ఛం తు పంచాశ ద్భాగం కృత్వా విశేషతః।

సార్ధాగ్న్యంశ మధిష్ఠానం దాశ్వజం చ జోదయం॥

25

సపాదాగ్న్యంశ మంచం స్యా త్తలిపం సార్ధ సమ్యక్శం:

ప్రస్తరోచ్ఛం త్రిభాగం తు చరణం సార్ధ పద్మవేత్తే॥

26

త్రిభాగం ప్రస్తరోత్పేదం పాదోచ్ఛం సార్ధ సంవకం।

పాదో నాగ్న్యంశ మంచోచ్ఛం శిఖాంశం వేదికోదయం॥

27

ద్విభాగం గలమానం తు పంచాంశం శిఖరోదయం।

వ్యోమాంశం తు శిఖామానం విమానం సార్వకామికమ్॥

28

తా|| ఆలయము యెత్తును 50 భాగములుచేసి, అభిస్థానము 3½ భా, స్తంభము 7 భా, ప్రస్తరము 3½ భా, మరల స్తంభము 6½ భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 6½ భా, మరల ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 1½ భా, మరల ప్రస్తరము 3½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 6 భా, స్తూపిక 1½ భా, ఇట్లుచేసి రేని సార్వకామిక మగును,

91. సుఖద్రము

శ్లో|| హోమాది స్తూపి పర్యంతం వేదాశ్రం పరికల్పయేత్।

భానుకూటం తథా కోష్ఠం భాను ద్విగుణ పంజరం॥

29

శిఖరే తు చతుర్దిక్షు భద్రనాసి చతుష్టయం।

పాదం ప్రత్యల్పనాసాధ్యం శిఖరే ఽష్టాల్పనాసికం॥

30

కూటకోష్ఠాది సర్వాంగం నాగరాద్యుచితం కురు।

ఏకాకార తల స్తంభం సుఖద్ర మితి విద్యతే॥

31

తా॥ అలయముయొత్తు మొత్తమును నలుచుదలముగా చేసి 12 కూటములును, 12 కోష్ఠములును, 24 వంజరములును, శిఖరమున నలువైపుల భద్రానికలును, స్తంభములును తుద్రనాసికలును, శిఖరమున లి త్కుద్రనాసికలును; కూటములు కోష్ఠములు మొదలైనవి సమస్తమును నాగర పద్ధతిలోనే చేయవలయును అధిష్ఠానములును స్తంభములును ఒక్కటే రూపముతో నన్నియు నుండవలెను ఇది సుభద్ర చిహ్నము

12. శ్రీకాంతము మొదలైనవి

శ్లో॥ తదేవ శిఖరే ఓష్ఠాంబు కాపితా రహశం భవేత్॥

తద్వాహ్య మితి విశ్వాకం సర్వదేవ ప్రియావహం॥

32

తదేవ శిఖరం కంఠం క్షుత్తం శ్రీకాంత మువ్యతే॥

వన్వశ్రం శీర్ష కంఠం వై స్తంభము శక ముదాపశ్యతం॥

33

తదేవ శిఖరే చాప్త మహానాసి సమన్వితం॥

శ్రీశవంతం చ న్యాఖ్యాతం శాలా భద్రయుతం తు వా॥

34

విభద్రం వా ఓథ భక్త్యం సర్వేషాం సమనామపి॥

శ్రీకాంతం శిఖరేఽష్టాంబు నాసాధ్యం శ్రీవిశాలకం॥

35

నానాఘ్రి యుక్తావై తత్రన్నమ్నా ప్రకీర్తితాః॥

విస్తారాఢ్య మసం ఘోష్కరం తు విశీర్షకం॥

36

సర్వదాలయ మిత్కుత్తం సర్వ దేవార్హకం పరమ్॥

తా॥ పై జెప్పినదానినే శిఖరమున లి త్కుద్రనాసికలు లేకుండ చేసిరేని, అది వాహ్య మగును. అదియే శిఖరమును కంఠమును గుండముగా చేసినచో శ్రీకాంత మగును. అదియే శిఖరమును గలమును రి కోణములుగా చేసిరేని శ్రీమండన మగును. అదియే శిఖరమున రి మహానాసికలతో చేసిన యెడల శ్రీభవ మగును. అదియే శాలాభద్రములతోగాని అవి లేకుండగాని చేయవచ్చును. అదికూడ శ్రీకాంత మనిపించుకొనును. శిఖరమున రి త్కుద్రనాసికలుండనేని శ్రీవిశాల మగును. ఇటులే స్తంభములు అధిష్ఠానములు వీని రూపములనుబట్టి నామములు నిర్ణయింపబడుచున్నవి.

శ్లో॥ మానసూత్రాంత మానంద భాగం కృత్వా విశేషతః॥

37

గర్భగేహం గుణాంశం స్యాద్భాగేన గృహ పిండికా॥

ఆలిండాంశే తు కర్తవ్యం హాసం భాగేన కల్పయేత్॥

38

తతో విన్యాస సూత్రాంతం వ్యాసం నంద విభాజితే॥

ఏకాంశం కూట విస్తారం గుణాంశం కోష్ఠదీర్ఘకం॥

39

ఏకాంశం పంజర వ్యాస మర్ధాంశం హారాంతరం॥

శాలా మధ్యే మహానాసి నివృత్తం త్వర్ధభాగయా॥

ఊర్ధ్వ భూనంద భాగే తు కూట మంశేన కల్పయేత్॥

శాలా తద్వి గుణాయామా శివాంశం పంజరం భవేత్॥

శేషం హారాంతరం చోర్ధ్వే భూతారం రస భాజితే॥

కూట మేకేన కర్తవ్యం కోషం తద్ ద్విగుణాయకమ్॥

తా॥ మాననూతాంతము 9 భాగములుచేసి అందు గర్భాలయము 9 భాగములను, గృహపింశిక 1 భాగమును అలింద్రము 1 భాగమును, హారము 1 భాగమును చేయవలెను. తనువాత వివ్యారనూత్రముయొక్క అంతమువరకు వ్యాసమును 9 భాగములుచేసి కూటము 1 భాగము, కోషముయొక్క దీర్ఘము 9 భాగములు, పంజరముయొక్క వ్యాసము 1 భాగము, హారయొక్క అంతరము 2 భాగము, శాలయొక్క సమమ మహానాసి చుట్టుకొనివచ్చుట 2 భాగము పై అంతస్తున 9 భాగములలో కూటము 1 భాగము చేయవలెను. శాల 2 భాగములను, పంజరము 1 భాగమును చేయవలెను. మిగిలినది హారము చేయవలెను, దానిపైన అంతస్తును 6 భాగములుచేసి కూటము 1 భాగము, కోషముయొక్క నిడివి 9 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో॥ అర్ధాంశం పంజర వ్యాసం శేషం హారాంతరం భవేత్॥

ఊర్ధ్వ భూమిం తథాఽర్ధం తు మధ్యదండేన నిర్గతిం॥

చతురస్రాశ్ర వృత్తాభం కూటానాం శీర్షకం క్రమాత్॥

కర్కరీ దండవ త్కోషం స్వశ్రం సార్యాది శీర్షకం॥

మహాసస్యప్త కోపేతం శీర్షకం పరికల్పయేత్॥

రవికోషం చ కూటం చ రవి ద్విగుణ పంజరం॥

ప్రాగివోచ్చాంశ మానం తు తతః కోష మిదం పరం॥

గేహ వ్యాసం తు వర్గాంశం కృత్వా నీచ గృహోచ్చకం॥

గృహ పిండాంశ మానేన అలింద్రం త్వేకభాగయా॥

హార వ్యాసం శివాంశేన పరితః పరికల్పయేత్॥

తా॥ పంజరముయొక్క విస్తారము 2 భాగములుచేసి మిగిలినది హారాంతరము చేయవలెను. పై అంతస్తునుకూడ అటులే అర్థభాగముచేసి మధ్య 1 దండము నిర్గమము చేయవలెను. మధ్యగా 4 కోణములు, 8 కోణములు, గుండ్రము. కూటములయొక్క శిఖరములను చేయవలెను. కర్కరీ దండమువలె కోషమును చక్కని కోణములతోను శిఖరమును అటులే కోణములతోను 8 మహా

నాసికలతోను శిఖరమును చేయవలెను. 12 కోష్ఠములు. 11 కూటములు, 24 పంజరములు, చేయవలెను. మునుపటివలెనే యెత్తుయొక్క భాగములు చేయవలెను. కోష్ఠము లిట్లు చేయవలెను. గృహముయొక్క విస్తారమునకు 3 రెట్లుచేసి నీచగృహమునకు యెత్తుచేయవలెను. గృహపిండము యొక్క భాగమానముచేత అలింగ్రము ! భాగము, హారవ్యాసము 1 భాగము, చుట్టును చేయవలెను.

శ్లో॥ విన్యాస సూత్ర యో రంత ర్వాసం ధర్మ విభాజితే।

కర్ణకూటం తదేకాంశం కోష్ఠాయామం తు తద్ ద్వయం॥

48

అర్ధాంశం పంజరవ్యాసం శేషం హారంతరం భవేత్।

చతుష్కూటాష్ట కోష్ఠం చ పంజరాష్టం తు సంఖ్యయా॥

49

హారంతరం చతుర్వింశ త్కల్పయే త్ప్రథమం తలం।

అలింగ్రం జలపాదం స్యాత్ ప్రస్తారం తు ఘనీకృతం॥

50

ఊర్ధ్వభూ నవ భాగం స్యా చ్చివాంశం కూట విస్తరం।

కోష్ఠం తద్ద్వి గుణాయామం పంజరం చాంశమానతః॥

51

శేషం హారంతరం వ్యాతం ఊద్రపంజర సంయుతం।

ఊర్ధ్వ భూమి త్రిభాగైకం మధ్యే దండేన నిర్గమం॥

52

చతురశ్ర మధిష్ఠాన మష్టాశ్రం మస్తకం గలం।

శిఖరే ఒష్ఠౌ మహానాస్యః పాదే ప్రత్యల్పనాసికా॥

53

కర్ణకూటం తు భాగం స్యా త్కోష్ఠషోడశభి ర్యుతం।

నత కూబోన్నతం కోష్ఠ మంతర ప్రస్తరాన్వితమ్॥

54

తా॥ విన్యాససూత్రములయొక్క మధ్య విస్తారమును 10 భాగములుచేసి కర్ణకూటము 1 భాగము, కోష్ఠముయొక్క పొడవు 3 భాగములు, పంజరముయొక్క విస్తారము 3 భాగము, మిగిలినది హారంతరము చేయవలెను కూటములు 4, కోష్ఠములు 8, పంజరములు 8. హారంతరములు 24 ప్రథమ తలమున చేయవలెను. అలింగ్రమును జలపాదమును ప్రస్తరమును గట్టిగా చేయవలెను, అపై అంతస్తును 9 భాగములుచేసి కూటము విస్తారము 1 భాగమును, కోష్ఠము పొడవు 2 భాగములును, పంజరము 1 భాగమును, మిగిలినది హారమును చేయవలెను. ఊద్ర పంజరములనుకూడ చేయవలెను. ఊర్ధ్వభూమిని 3 భాగములుచేసి అందులో 1 భాగము మధ్య 1 దండము నిర్గమమునుచేసి అధిష్ఠానము నలుచదరమును, గలమును శిఖరమును 8 కోణములుగను, శిఖరమున 3 మహానాసికలును, స్తూభములకు త్సుప్రనాసికలునుచేసి కర్ణకూటము 1 భాగమును, కోష్ఠములు 8 ను, కూటములు పల్లముగాను కోష్ఠములు యెత్తుగాను, అంతరమున ప్రస్తరముల తోను చేయవలెను.

- శ్లో॥ ఊద్ర నీదాష్ట వింశం స్యాన్మనానం మూకరాకృతిః
నానా చిత్రైర్వి చిత్రం తు కుండం భాగం తు పూర్వకం॥ 55
- జయావహా మిదం ఖ్యాతం సర్వ దేవార్హకం వరం।
తదేవ వర్తులం కంఠం శీర్షాంఠం సాక్షికాటకం॥ 56
- తదేవ సాంతరం మంచం కూటం కోష్ఠం చ పంజరం।
కూటానాం శీర్షకం స్తూపి కుళం కంఠం చ వర్తులం॥ 57
- ఏవం స్యాన్మూల భూమౌ తు వన్ద్యశ్రం నర్మమే తలే।
యుగాశ్రం మధ్య భూమౌ తు కర్ణకూటం ప్రకల్పయేత్॥ 58
- సుఖావహా మిదం ఖ్యాతం సర్వ దేవార్హకం వరం।
తదేవ కూట కోష్ఠం చ అంతరం ప్రస్తరం వినా॥ 59
- వ్యాసోచ్చ సమసూత్రం తు సదా జ సహాయం భవేత్।
తదేవ శిఖరం కంఠం యుగాశ్రం భూవి కాంతకమ్॥ 60

ఇది కాశ్యపశిల్పే చతుర్భుజి విధానోనా మత్రింశః పటలః.

తా॥ ఊద్రపంజరములు 28 వివిధములైన కోణములతోను గుండ్రముగాను చిత్రవిచిత్రములతోను యెత్తు 1 భాగమును చేసినచో జయావహముగను, అదియే గుండ్రముగా గలమును శిఖరమును చేసినచో సార్వకామికముగను, అదియే అంతరముతో సహితముగాను మంచము కూటము కోష్ఠము పంజరము మొదలగువానితోగూడ కూటములయొక్క శిఖరములును, గలమును కుంభమును స్తూపికయును గుండ్రముగా చేయుచుండును. ఇట్లు మొదటి అంతస్తును రచించువలెను, మధ్యభూమియందు నలుచదరమును కర్ణ కూటములు మొదలైనవి 8 కోణములుగాను చేయువలెను దీనిని సుఖాలయమందురు, అదియే కూటకోష్ఠములతోచేసి అంతరములు ప్రస్తరములు లేకుండ కూడ చేయుదురు. వ్యాసముయొక్క యెత్తుతో సమానముగా సూత్రమును చేసినచో సదాజయముగను, అదియే గలము శిఖరము నలుచదరముగా నుండెనేని భూకాంతముగను.

శిలి. కూట కోష్ఠ పంజర లక్షణములు

కాశ్యపశిల్పము శివ అధ్యాయము

- శ్లో॥ వక్ష్యేహం కూట కోష్ఠానాం పంజరాణాం తు లక్షణం।
ద్వివీతలాది తలాంతానాం సమ మేవ ప్రకీర్తితం॥ 1
- తలం ప్రత్యుదితం వ్యాసం సమాశ్రం కర్ణ కూటకం।
సార్థతాశ్రం తు కోష్ఠం స్యా చ్చతుష్పాదై కపాదుకా॥ 2

అథస్తాత్ స్తంభ వర్గం చ ప్రస్తవః కంఠ శీర్షకం।

స్తూపి వర్గ సమాయుక్తౌ కూట కోష్ఠౌ విశేషతః॥

3

ఏవం చాది తలే కుర్యా ద్ధరాతలం వినోర్ధ్వతః।

కూట శాలౌచ కర్తవ్యౌ పంజరాశ్చ తదైవచ॥

4

ఊర్ధ్వ పాదోదయం సప్త భాగం కుర్యా ద్విశేషతః।

ఏకాంశం వేదికోత్సేధం సార్ధాంశం గలమున్నతం॥

5

శీర్షం తు త్రిగుణాంశేన శేషం స్తూప్యదయం భవేత్।

ఏవం తు కూటకోష్ఠాద్వా కల్పయేత్తు తలం ప్రతి॥

6

తా॥ కూటముల యొక్కయు, కోష్ఠముల యొక్కయు, పంజరముల యొక్కయు, లక్షణములను చెప్పుచున్నాను. రెండవ అంతస్తు మొదలు అన్ని అంతస్తులకు సమముగానే చేయవలెను ఏ అంతస్తునకు యెంత విస్తారము వచ్చుబడియున్నదో దాని ప్రకారము భాగములు చేయుచుండవలెను. కర్ణకూటములు సమానముగా నలుచవరముగాను కోష్ఠములు 1 భాగము పెడల్పును, $1\frac{1}{2}$ భాగము నిడివిగానులేక $1\frac{1}{2}$ భాగము నిడివిగాను చేయవలెను. అడుగున స్తంభములను, తరువాత ప్రస్తరమును, దానిపైన గలమును శిఖరము స్తూపికయిట్లు చేయవలెను. కూటములేకాక కోష్ఠములుకూడ చేయవచ్చును ఇట్లు మొదటి అంతస్తున చేయవలెను. అనగా అధిష్ఠానము స్తంభములకు దిగువ నుండును కనుక అచ్చటినుండి యీకొలతలు నిర్ణయించు కొనవలెను, అధిష్ఠానమునకుపైన కూటశాలలు రెండును అటులే పంజరములును చేయవలెను. పై అంతస్తు స్తంభమును 7 భాగములు చేసి అందు వేదిక 1 భాగము, గలము $1\frac{1}{2}$ భాగము, శిఖరము 1 భాగములు. మిగిలిన $1\frac{1}{2}$ భాగము స్తూపిక చేయవలెను. ఇట్లే కూటములు కోష్ఠములు యేఅంతస్తుకు ఆయంతస్తున చేయవలెను.

శ్లో॥ అథవా కూట కోష్ఠానా ముదయం తు వదామ్యహం।

ఉత్తర సోర్ధ్వ సీమాంతం హంస మాలోర్ధ్వ సీమకం॥

7

కపోతం వాఽవసానం వా భాగం పూర్వవ దేవ తు।

సాంతర ప్రస్తరం చేత్తు ప్రస్తర సోర్ధ్వ సీమకం॥

8

వేదికోర్ధ్వ సమం వాఽథ సాంతర ప్రస్తరాన్వితం।

తదుచ్చం రుద్రధా భజ్య చైకాంశం వేదికోదయం॥

9

గుణాంశం చరణోచ్చం తు పాదోనద్వ్యంశ మంచకం।

సపాదాంశం గలోత్సేధం పాదో నాగ్న్యంశకం శిరః।

స్తూప్యత్సేధం సపాదాంశం క్రమశః పరికల్పయేత్॥

10

ఏవంహి కూట కోష్ఠాద్వా కల్పయే చ్చిల్ప విత్తమః।

కూటస్యా స్య త్రిభాగైకం స్వనాసి విస్తృతం భవేత్॥

11

తా|| మరియు కూటకోష్ఠములయొక్క యెత్తును చెప్పుచున్నాను. ఉత్తరముయొక్క పైభాగము వరకును లేక హంసమాంయొక్క పైభాగమువరకుగాని లేక కపోతముయొక్క చివర వరకుగాని చేయవలెను. మనువు చెప్పిన భాగముల చొప్పుననే చేయవలెను. అంతర ప్రస్తరములతో కూడియుండగల్గియున్న ప్రస్తరములయొక్క పైభాగము వరకు చేయవలెను. మరియు వేదికయొక్క పైభాగముతో సమానముగాను చేయవచ్చును. అంతర ప్రస్తరములతో ఈ ప్రకారము చేయవలెను. దానియెత్తును 11 భాగములుచేసి అందు వేదిక భాగము, స్తంభము 3 భాగములు, ప్రస్తరము $1\frac{1}{4}$ భాగము గుండు $1\frac{1}{4}$ భాగము శిఖరము $2\frac{3}{4}$ భాగము స్తూపిక $1\frac{1}{4}$ భాగములు చేయవలెను. శిల్పాచార్యుడు ఇట్లు కూటములును కోష్ఠములును చేయవలెను కూటముయొక్క పిస్తారమును 3 భాగములుచేసి అందు 1 భాగముసంధ్య నాసికను చేయవలెను.

శ్లో|| తద్వ్యాస త్రి చతుః పంచ సప్తభాగేన నీవ్రకం|

కర్ణకూటే కపోతం తు నాసికా నిర్గమం భవేత్||

12

చతుర్దిక్షి చ తుర్నాసిః కూటానాం పరికల్పయేత్|

ఏక స్తూపి సమాయుక్తం నీవ్ర వేశం విమానవత్||

13

వేదాశ్రం వసుకోణం వా వృత్తాభం వా గలం శిరః|

నాగరాద్యుచితం కల్ప్యం కర్ణకూటం విశేషతః||

14

శాలానాం పార్శ్వయోర్విప్ర లలాటాఖ్యా తు నాసికా|

శాలా వ్యాస విశాలా తు ఉన్నతా ముఖపట్టికా||

15

స్వస్తాప్యగ్ర సమం ప్రోక్తం శాలానాస్యశ్ర సీమరం|

శాలా దైర్ఘ్యం త్రిభాగైకం ముఖనాసి విశాలకం||

16

కూటానాం నాసికానీవ్రం మహానాసివ దాచరేత్|

స్తూపి త్రయ సమాయుక్తం నాగరే భవనే ద్విజ||

17

తా|| ఆవ్యాసమునందు 3వ పంతు, లేక 4వ పంతు, 5వ పంతు, 7వ పంతు, ఇట్లు నిర్గమము చేయవచ్చును. దీనిని కర్ణకూట కపోతనాసికా నిర్గమముని చెప్పుదురు. కర్ణకూటములకు నల్లువైపుల నాసికలను కల్పించవలెను ఒక్కటే స్తూపిక విమానమువలె చేయవచ్చును. 3 కోణములు 3 కోణములు, గుండ్రము ఇట్టి భేదములతో గలమును శిఖరమును కర్ణకూటములును నాగరము ద్రావిడము వేసడము అను పద్ధతుల ప్రకారము చేయవలయును. శాలలయొక్క పార్శ్వములందు ముఖనాసికలను చేయవలెను. శాలయొక్క విస్తారముతో సమానముగాను యెత్తుగాను ముఖ పట్టికను కల్పించవలెను. దానియొక్క స్తూపికముందు శిలానాసియొక్క పైభాగము వరకు సరివుచ్చ వలెను. శాలయొక్క నిడివిలో మూడవపంతు ముఖనాసియొక్క విస్తారమును చేయవలెను. కూటములకు నాసికయొక్క నిర్గమము మహానాసివలెనే చేయవలెను. ముఖనాసికకు 3 స్తూపికలు చేయవలెను. నాగరపద్ధతి యందు దిట్లుచెప్పబడినది.

శ్లో॥ శాలానాం ద్రావిడానాం తు స్తూపి స్యా ద్ద్వితీ సంఖ్యయా।
శాలానాం వేసరాణాం తు స్తూప్యేకం వా చతుష్టయం॥ 18

గలాంశే కూట కోష్ఠానాం దేవతాద్యాస్తు కల్పయేత్।
ఏవం హి కూట కోష్ఠస్తు పంజర స్త్వదు నోచ్యతే॥ 19

ఉపానా ద్యుత్తరాంతం తు నవభాగ విభాజితే।
ఉపపీఠ మథాంశేన పఞ్చంశేన ధరాతలం॥ 20

వేదాంశం చరణాయామం మంచ మధ్యర్థ భాగయా।
అర్ధాంశం వేదికామానం కపోతాంతం గలోదయం॥ 21

ప్రతివాజన సీమాంతం పంజరోచ్చ ముదాహృతం।
ప్రాసాదస్య కపోతం తు యథాశోభాంశ నిర్గతిః॥ 22

పంజరో నాసికాకారః కూట కోష్ఠాకృతిస్తు వా।
హ స్తి పృష్ఠ విమానం స్యా చ్ఛిఖరాంత మథాపి వా॥ 23

ఏవం త్వనేక భేదేన పంజరాకృతి రుచ్యతే।

తా॥ ద్రావిడశాలలకు స్తూపికలు 1 గాని, 3 గాని చేయుదురు. వేసరశాలలకు స్తూపిక 1 గాని, 4 గాని చేయుదురు. కూటకోష్ఠములయొక్క గలమునందు దేవతాదులను చేయవలెను. ఉపానము మొదలుకొని ప్రస్తరమువరకు 3 భాగములుచేసి ఉపపీఠము 1 భా, అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక ½ భా, ఇట్లు గలముయొక్క పై ప్రదేశము వరకుగాని లేక కపోతమువరకుగాని ప్రతివాజనము వరకుగాని, పంజరముయొక్క యెత్తును చేయవలెను. ప్రాసాదము యొక్క కపోతము అందముగా నుండునట్లు నిర్ణయమును చేయవలెను. పంజరము, నాసిక, కూటము, కోష్ఠము, ఇవి యన్నియు హస్తిపృష్ఠరూపవిమానమువరకు చేయవలెను. లేక శిఖరము పైభాగమువరకును చేయవలెను. ఇట్లు అనేకవిధములుగా పంజరములయొక్క ఆకారములు చెప్పబడినవి.

శ్లో॥ యథేష్టంతేషు కర్తవ్యం హర్మ్య కోష్ఠేషు హర్మ్యకం॥ 24

ఏకేన భూమి హర్మ్యేషు
ఏవమాది తలం కుర్యా దంతర ప్రస్తరాన్వితం॥ 25

మానసూత్రం తు నిష్క్రాంతం యుక్త మేవ యదాచరేత్।
పంజరం నీవ్ర రహితం ప్రస్తరోద్ధ్వే విశేషతః॥ 26

కర్ణకూట సమం వాఽథ త్రిపాదం వా ఽవధిస్తరం।
తద్వ్యాస భద్రకం తుంగం యుక్త్యా పంజర మాచరేత్॥ 27

తలం ప్రత్యూర్ధ్వ పాదోచ్చం ప్రాగివై వ నవాంశతం।
గుణాంశం వా ఘనాభిత్తి చ్చత్రం శీర్ష సమం యుతం॥

28

పాదాయామం చతుర్భాగ మధ్యద్ధాంశం తు ప్రస్తరం।
అర్ధాంశం వేదికామానం కపోతాంతం గలోదయం॥

29

ప్రతివాజన సీమాంతం పంజరోదయ మీరితం।
శేషం ప్రాగివ కర్తవ్య మేవం నిష్క్రాంత పంజరమ్॥

30

తా॥ ఈ చెప్పబడిన వానిలో యేపద్ధతిప్రకారముగ నైన కూటములు కోష్ఠములు పంజరములు చేయవచ్చును. మొదటి అంతస్తునం దిట్లు చేయవలెను అంతర ప్రస్తరములతో కూడ చేయవలెను. మానసూత్రమునుగాని నిర్గమమునుగాని యుక్తమనిజోచిన కొలతప్రకారము చేయవలెను. ప్రస్తరముపైన పంజరమునకు నీనము అవసరములేదు. కర్ణకూటముతో సమానముగాగాని అందు ముచ్చాళికవంతుగాని లేక నగముగాని పంజరమును చేయవచ్చును. దానియొక్క విస్తారమును బట్టి భద్రముయొక్క యెత్తును కల్పించవలెను. పంజరము అలోచనతో చేయవలెను. ప్రతి అంతస్తున పై స్తంభములు మునుపటివలెనే 9 భాగములు చేయవలెను. గోడ 3 భాగములు చేయవలెను పైగోడగు శిఖరముతో సమానముగా నుండునట్లు చేయవలెను. స్తంభముయొక్క యెత్తును 4 భాగములు చేసి 1½ భాగము ప్రస్తరమును, వేదిక ½ భాగమును; కపోతము వరకు గలమును చేయవలెను. ప్రతివాజన ప్రదేశమువరకు పంజరముయొక్క యెత్తును చేయవచ్చును. మిగిలినవి మునుపటివలెనే చేయవలెను. ఇట్లు నిర్గమముగల పంజరమును చేయవలెను.

శ్లో॥ నిష్క్రాంత రహితం చేత్తు ప్రస్తరోర్ధ్వం తు వాజనం।
పంజరే కూట కోష్ఠాచ పాదే పాదాంతరే ఽపివా॥

31

గోపానాధస్తలే కుర్యాత్ మహాబల పరాక్రమాన్।
హస్తా పాదౌద్వయోపేతాన్ దంష్ట్రా కర్ణాన్ సటాన్వితాన్॥

32

రౌద్ర దృష్టి సమాయుక్తాన్ నతా నంజన సన్నిభాన్।
గోపానం యత్నతో ధృత్వా పాదౌ హస్తా తదన్వితౌ॥

33

ఏవం వా గజ సింహాభం సింహవ్యా లాభ మేవ వా।
గోపానం శిరసా వాహ్యం హస్తా పాదే యథేష్టగా॥

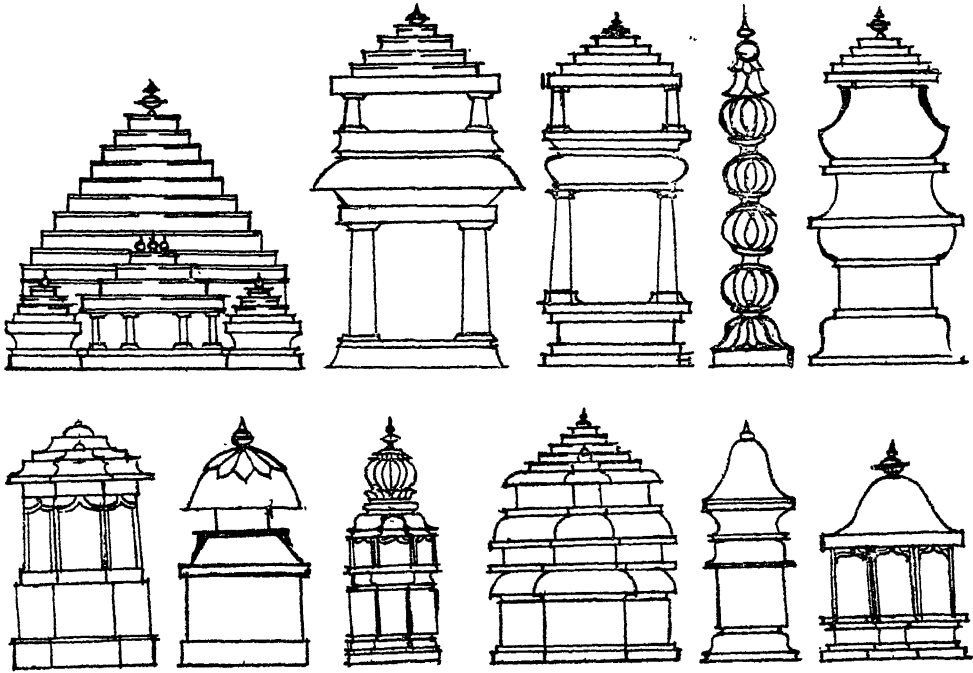
34

కూటాది లక్షణం ప్రోక్తం పంచ భూమి విధిం తతః।

ఇతి కాశ్యపశిర్షే కూటాది లక్షణమే కర్తరింశః పటలః

తా॥ నిర్గమము లేకుండినచో ప్రస్తరము పైన వాజనము పంజరము కూటము కోష్ఠము పాద పాదము సందును... : గోపాలనము యొక్క దిగువ నాలుగు మూలల ప్రతిమలను చేయవలెను గొప్ప బలముతోను, భయంకరమైన కోటలు జూలు కోవదృష్టికలిగి కొంచెము వంగి నట్లును కాటుకవంటి నలుపుతోను గోపానమును మోయుచున్నట్లును పాదములు హస్తములు తగినరీతిగా విన్యాసము చేసిగాని లేక యేనుగులనుగాని సింహములనుగాని సింహవ్యాళములనుగాని గోపానమును మోయుచున్నట్లు చేయవలెను. ఇది కూటాది లక్షణము

96. కూటాది స్థూపములు.



శిల్పరత్నము 2వ అధ్యాయము

శ్లో॥ ప్రాసాదాది విశాలేదు దశభాగ కృతేపునః।

నందాష్ట సప్తభాగే వా రుద్రభాస్కర భాజితే॥

2

త్రయోదశ హృతేవా ఒథ కూట మేకాంశ మానతః।

శాలామానం ద్విభాగం వా త్రిచతుర్భాగ మేవవా॥

3

కోణేశు కూటం తుర్యాశ్రం దిక్షశాలాయతాశ్రకా।

అధిష్ఠానం స్తంభవర్గం ప్రస్తరం కంఠ శీర్షకా॥

4

స్తూపికాంచ విశేషేణ బిభ్రతౌ కూటకోష్ఠకౌ।

తా॥ అలయముయొక్క విస్తారమును 10-9-8-7-11-12-13. ఇట్లు భాగములుచేసి అందు 1 భాగము కర్ణకూటమును మూలను చేయవలెను దిశయును 2-1-1. ఇట్లు భాగములుచేసి శాలను కల్పించవలెను. కూటము నలుచదరముగాను, శాల దీర్ఘచతురస్రముగాను ఉండును. అధిష్ఠానము, స్తంభములు, ప్రస్తరము, గలము, శిఖరము, స్తూపిక ఘాయంశములతో ఈరెండును చేయవలెను. మరియు మధ్య ముఖనాసికను స్తూపి త్రయముతోను శక్తి ధ్వజయుక్తముగాను చేయవలెను.

శ్లో॥ ఏవం చాదితలే కుర్యా దూర్ధ్వ భూమిషు తౌపునః॥

6

అధిష్ఠానం వినాసర్వై రంగైః స్యాతాం సమన్వితౌ।
ఊర్ధ్వ పాదోదయం సప్త భాగం కృత్వా విశేషతః॥

7

ఏకాంశం వేదికోత్పేధం సార్ధాంశం గలమానకం।
శీర్షకం తు గుణాంశేన శేషం స్తూప్యదయం భవేత్॥

తా॥ మొదటి అంతస్తున పైన జెప్పబడినట్లు చేసి రెండవ యంతస్తున అధిష్ఠానము లేకుండ భాగములు చేయవలెను. పై అంతస్తు స్తంభమును 7 భాగములుచేసి వేషిక 1 భా. గలము 1½ భా, శిఖరము 3 భా, స్తూపిక 1½ భా, ఇట్లు చేయవలెను.

శిల్పరత్నము 26 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ శాలా కూటాంతరాలంత ద్వారాంతర మితి స్మృతం।
పంజరం తత్ర కుర్వీత తదనేక విధం భవేత్॥

1

తా॥ శాలయొక్కయు కర్ణకూటముయొక్కయు మధ్యస్థానమును హారాంతమని చెప్పదురు. అచ్చట పంజరములను నిర్మించవలెను. ఆ పంజరము లనేకవిధములు కలవు.

శ్లో॥ వ్యాస తుల్యం త్రిపాదం వాఽవ్యర్థం వా భిత్తి బాహ్యతః॥

8

నిష్క్రమం పంజరాదీనాం త్రిభాగద్వయ మేవవా।
యత్ స్తంభ బహులార్థం త త్పర్వ భూషణ నిష్క్రమమ్॥

9

తా॥ విస్తారముతో సమానముగాని, ముస్పాశికవంతుగాని, సగముగాని నిర్గమము చేయవలెను. లేక మూడుభాగములతో రెండుభాగమునుగాని నిర్గమము చేయవలెను. అన్నిటికిని నిర్గమము యిదేవిధముగా చేయవలెను.

శ్లో॥ పంజరోచ్చే శరాంశే వా సపాదాంశేన చాంఘ్రికం।
తదర్థం ప్రస్తరోత్పేధం తత్సమం కంఠమానకం॥

27

శేషార్థే మంచ కంఠాఖ్యా శేషం శీర్షోదయం స్మృతమ్॥

28

తత్ స్తంభార్థా దధిష్ఠానం శేషేణాప్యవ పీఠకం:

ఏవము క్తంహి సర్వేషాం పంజరవలంబం ముద్రైః

29

తా|| పంజరము యెత్తును 5 భాగములు చేసి అందు స్తంభము 1½ భా, అందులో సగము ప్రస్తరము, దానితో సమానము గలము, మిగిలిన సగమునా ప్రస్తరము గలము శిఖరము చేయవలెను. స్తంభములో సగము అధిష్ఠానమును మిగిలినది ఉపశీటమును చేయవలెను. అన్నివిధములైన పంజరములకు యిట్లు చేయవలెను.

శ్లో|| అథవా ప్రస్తరోత్సేధా దాద్యర్థం పాద ముచ్యతే||

29

తచ్ఛేషం పంజరోత్సేధే ఒప్యష్టాదశ విభాజితే|

కుర్యా దేకాంశ మానేన తూత్తరోచ్చం విచక్షణః||

40

వలఖం త్వేకభాగేన ద్విభాగం తు కపోతకం|

ప్రస్తరోత్సేధ మశ్వ్యంశం తత్సమం వేదికోదయం||

41

సార్థ ద్విభాగం పాదోచ్చం తత్పాదం తూత్తరోదయం|

తత్సమం వలఖే రుచ్చం పంచాంశం శిఖరోదయం||

42

వేదాంశం వా త్రిభాగం వా కుర్యా దౌచిత్య భేదతః|

శేషం శక్తి ధ్వజోత్సేధం భవేత్ ద్వితల పంజరే||

43

తా|| పంజరముయొక్క యెత్తులో సగము స్తంభమును చేసి మిగిలిన సగమును 18 భాగములు చేసి ఉత్తరము 1 భా, వలఖ 1 భా, కపోతము 2 భా, ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 2 భా, మరల స్తంభము 2½ భాగము, ఉత్తరము 1 భా, వలఖ 1 భా, శిఖరము 5 భా, మిగిలిన ½ భాగము శక్తిధ్వజమును చేయవలెను, లేక శిఖరమును 1 భాగము తగ్గించి శక్తిధ్వజములో కలుపవచ్చును. ఇది రెండవ యంతస్తు పంజరము

శ్లో|| అథవా త్ర ద్వి భాగార్థం సవలఖ్యుత్తరోదయం|

తత్సమం తు కపోతోచ్చం ద్విభాగం ప్రస్తరోదయమ్||

44

త్రిభాగంస్య త్పాద తుంగం సవల ఖ్యుత్తరం దృశం|

పంచాంశం శిఖరోత్సేధం శేషం శక్తిధ్వజం స్మృతమ్||

45

తా|| వైశిష్టిన భాగములే ఉత్తరము 1 భా, వలఖ 1½ భా, కపోతము 2½ భా, ప్రస్తరము 2 భా, స్తంభము 3 భా, ఉత్తరము 1 భా, వలఖ 1 భా, శిఖరము 5 భా, శక్తిధ్వజము 1 భా. ఇట్లుకూడ చేయవచ్చును.

శ్లో॥ షట్ త్రింశద్భాజితే తుంగే సవలభ్యుత్తర త్రిభిః; 46

తత్సమం తు కపోతం స్యాత్ ద్వ్యర్ధాంశం ప్రస్తరోదయం।
తత్సమం వేదికామానం చతుర్భిః పాద ముచ్యతే॥ 47

అర్ధాధిక ద్విభాగేన వలభ్యన్విత ముత్తరం।
తత్సమం తు కపోతోచ్చం తత్సమం ప్రస్తరోదయం॥ 48

తత్సమం చరణోత్సేధ ముత్తరోత్సేధ మంశతః।
వలభ్యున్నత మేకాంశం సప్తాంశం ఖరోన్నతం॥ 49

శక్తిధ్వజం ద్విభాగం స్యా దిత్యుక్తం త్రితలం బుధైః।

తా॥ పంజరము యెత్తును 36 భాగములుచేసి ఉత్తరము 1 భా, వలభి 2 భా, కపోతము 3 భా, ప్రస్తరము 2½ భా, వేదిక 2½ భా, స్తంభము 4 భా, ఉత్తరము 1 భా, వలభి 1 భా, శిఖరము 7 భా, శక్తిధ్వజము 2 భా, ఈవ్రకారము మూడవయంతిస్తున చేయవలెను.

శ్లో॥ చతుశ్చత్వారింశ దంశే తుంగే పాదా వశేషితే॥ 50

సవలభ్యుత్తరం లోకైః కపోతం తత్సమం స్మృతం।
త్రిభాగం ప్రతి తుంగం స్యాత్ తత్సమం వేదికోదయమ్॥ 51

చతుర్భిః పాదమానం స్యాత్ ద్వాభ్యాం వలభి కోత్తరం।
తత్సమం తత్కపోతోచ్చం ద్విభాగం ప్రస్తరోదయమ్॥ 52

తత్సమం వేదికామానం పాదోత్సేధం త్రిభాగతః।
వలభ్యుత్తర మశ్వ్యంశం తత్సమం తు కపోతకం॥ 53

ప్రత్యుత్సేధం ద్విభాగం స్యాద్ ద్విభాగం పాదమానకం।
సవలభ్యుత్తరం ద్వాభ్యాం షడ్భాగైః శిఖరం స్మృతం॥ 54

శేషం శక్తిధ్వజం ప్రోక్తం చతుస్తల మిదం స్మృతమ్।

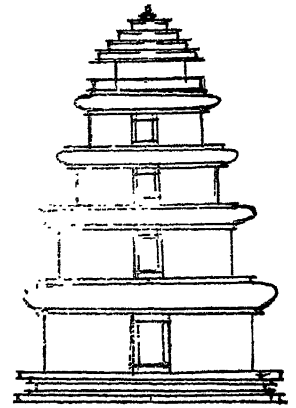
తా॥ ఎత్తును 44 భాగములుచేసి ఉత్తరము 1 భా, వలభి 2 భా, కపోతము 3 భా, ప్రతి 3 భా, వేదిక 3 భా, స్తంభము 4 భా, ఉత్తరము 1 భా, వలభి 1 భా, కపోతము 2 భా, ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 2 భా, స్తంభము 3 భా, ఉత్తరము 1 భా, వలభి 1 భా, కపోతము 2 భా, ప్రతి 2 భా, స్తంభము 2 భా, ఉత్తరము 1 భా, వలభి 1 భా, శిఖరము 6 భా, శక్తిధ్వజము 1 భా, అట్లు నాలుగు అంతస్తులు గల పంజరమును చేయవలెను. మరియు, సింహపంజరము, అర్ధపంజరము, నిర్యూహపంజరము, లంబనాసిక పంజరము, సింహశ్రోత్రపంజరము, ఖండనిర్యూహపంజరము, రుషపంజరము, తిలకపంజరము, గరుడపంజరము, కపిపంజరము, చిత్రపంజరము, మొదలైన భేదములు కలవు.

95. చతుర్భుమి మరియొక పద్ధతి (విష్ణుకాంతము)

మానసారము 22 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ చతుస్తల విధానంచ లక్షణం వక్ష్యతే ౭ధునా।
 విస్తారోత్పేద భక్తిశ్చ పూర్వవ త్పరికల్పయేత్॥ 1
- తుంగే చైకోన వింశాంశ మధ్యర్థాంశం మసూరకం।
 తద్ ద్వయం పాద తుంగం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥ 2
- సత్రిపాదం ద్విభాగం వా చోర్ధ్వే పాదోదయం భవేత్।
 ప్రస్తరోచ్ఛం శివాంశం స్యాత్ సత్రిపాదాంశ మంఘ్రికం॥ 3
- ఊర్ధ్వ మంచం త్రిపాదం స్యా త్తద్వయం చోర్ధ్వపాదకం।
 తదర్థం ప్రస్తరోత్పేద మర్థాంశం వేదికా భవేత్॥ 4
- అంశేన గల తుంగం స్యా త్తద్ ద్వయం శిఖరోన్నతం।
 తదర్థం స్తూపికోత్తుంగం మూలతః పరికల్పయేత్॥ 5
- విష్ణుకాంత మితి ప్రోక్తం కర్ణహర్ష్యాది భూషితమ్॥

తా॥ నాలుగంతస్తులుగల యాలయమును చెప్పచున్నాడు. విస్తారమును యెత్తును పూర్వము చెప్పబడియున్న ప్రకారము చేయవలెను. దానిని 19 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 1½ భా, స్తంభము 3 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 2½ భా, మరల ప్రస్తరము 1 భా, మరల స్తంభము 1½ భా, మరల ప్రస్తరము ¾ భా, మరల స్తంభము 1½ భా, మరల ప్రస్తరము ¾ భా, వేదిక ¾ భా, గలము 1 భా, శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా ఇట్లుచేసి రేచి విష్ణుకాంతమగును.



విష్ణుకాంతపటము (19 భా.మాత్ర)

96. చతుర్ముఖము

- శ్లో॥ చతుర్వింశద్ ద్వయాధిక్యం భాగం తుంగే విభాజితే॥ 6
- అధిష్ఠానం త్రిభాగం స్యా త్తద్ ద్వయం పాద తుంగకం।
 ప్రస్తరోచ్ఛం గుణాంశం స్యా దూర్ధ్వే పాదం శరాంశకం॥ 7

సార్థ ద్విభాగం మంచం స్యాత్ సార్థ వేదాంఘ్రి తుంగకం।

తదర్థం ప్రస్తరోత్పేదం పాదోనం చతురంఘ్రికం॥

8

ప్రస్తరం చ ద్విభాగం స్యాత్ తదర్థం వేదికోన్నతం।

గలోచ్చం తద్ ద్విభాగం స్యాత్ ద్విగాంశం మస్తకోదయం॥

9

ద్వయాంశం స్తూపికోత్తంగం తస్య మూలే విశేషతః।

తా॥ ఆలము యెత్తుచు 42 భాగములుండి అధిష్టా ము 3 భా, స్తంభము 6 భాగములు, ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 5 భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2 భాగములు చేయవలెను. ఇందులో ½ భాగము తగ్గినది.

శ్లో॥ విస్తారే భాగికాంశేన చావృతాలింద మేషవ॥

10

తద్దహితైశ్చ భాగేన మూలపాదాశ్ర కాంతకం।

అధిష్టా నాదివర్గాధ్యం కర్ణహర్మ్యాది మండితం॥

11

ఏతచ్చతుర్ముఖం ప్రోక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్।

తా॥ పై జెప్పిన దానినే విస్తారమున 1 భాగము యెక్కువచేసి చుట్టును అలిందమును, దాని వెలుపల 1 భాగము మొదటి అంతస్తు స్తంభముయొక్క - పై భాగమువరకు అధిష్టానము మొదలు అన్నియును చేయవలెను. కర్ణహర్మ్యములు మొదలై పై చేసినయెడల చతుర్ముఖ మగును.

97. సదాశివము

శ్లో॥ తుంగే పంచ త్రింశదంశే సార్థ ద్వ్యాంశం మసూరకం॥

12

పంచాంశం పాద తుంగం స్యాత్ తదర్థం ప్రస్తరోదయం।

ఊర్ధ్వే వేదాంశకం పాదం ప్రస్తరం చ ద్విభాగికం॥

13

సార్థ వహ్నియాంశ పాదోర్ధ్వం తదర్థం ప్రస్తరోదయం।

తదూర్ధ్వాంఘ్రి గుణాంశం స్యాత్ తస్మాద్ధ్వం చోర్ధ్వ మంచకం॥

14

వేదికోచ్చం శివాంశం స్యాత్ తద్ ద్వయం గ్రీవ తుంగకం।

శిఖరం చ యుగాంశం స్యాత్ చేషాంశం తచ్చిఖోదయం॥

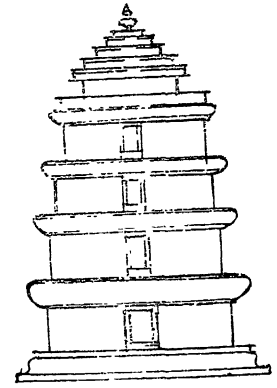
15

మూలే తు పూర్వవ త్కుర్యాత్ చతుర్ద్వార సమన్వితం।

ఏవం సదాశివం ప్రోక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్॥

16

తా॥ ఆలయము యెత్తును 35 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 2½ భా, స్తంభము 5 భా, ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4 భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 3 భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4 భా, స్తూపిక 2½ భా, ఇట్లుచేసి మొదలు పూర్వమువలెనేజేసి నాలుగు ద్వారములు కల్పించియెడల సదాశివమగును.



సహ్యాద్రియమున వానా (హుదా)

98 రుద్రకాంతము

- శ్లో॥ భాగేన చతురష్టాంశం హర్య తుంగం విభాజితే।
ద్విభాగార్థ మధిష్ఠాన తద్ ద్వయం పాద తుంగకం॥ 17
- యుగ్మాంశం మంచ తుంగం స్యా దంశం చోర్ధ్వ మసూరకం।
తదూర్ధ్వే పాదం బంధ్యశం గోపానోచ్చం తదర్థకం॥ 18
- తదూర్ధ్వే కుట్టమం చాంశం సార్థ పజ్జింప్రి తుంగకం।
సపాదాంశం ప్రస్తరోచ్చం త్రిపాదూర్ధ్వే మసూరకం॥ 19
- సపాదద్వ్యంశకం చాంప్రి చాంశేన ప్రస్తరోదయం।
తదర్థం వేదికోత్తుంగం సార్థభాగం గతోదయం॥ 20
- శిఖరోచ్చం గుణాంశం స్యా త్తదర్థం తచ్చిభోదయం।
రుద్రకాంత మితి ప్రోక్తం కర్ణ హర్యాది భూషితమ్॥ 21

తా॥ ఆలయము యెత్తును 32 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 2½ భా, స్తంభము 5 భా; ప్రస్తరము 2 భా, మరల అధిష్ఠానము 1 భా, మరల స్తంభము 4 భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా; మరల అధిష్ఠానము 1 భా, మరల స్తంభము 2½ భా; మరల ప్రస్తరము 1½ భా, దానిపైన అధిష్ఠానము ¾ భా, మరల స్తంభము 2½ భా, ప్రస్తరము 1 భా, వేదిక ½ భా, గలము 1½ భాగము, శిఖరము 3 భా, స్తూపిక 1½ భాగము. ఇట్లుచేసి కర్ణకూటములును కోవములును కల్పించినచో రుద్రకాంతమగును, ఇందు ½ భాగము తగ్గినది.

99. ఈ శ్వర కాంతము

- శ్లో॥ తదేవ హర్య మూలే తు పూర్వవ త్పరికల్పయేత్।
తచ్చ తు ద్వార సంయుక్తం చాంశేన భద్ర సంయుతమ్॥ 22

ఏవ మీశ్వర కాంతం స్యా దధిష్ఠానం క్రమాన్నయేత్.

తా|| పై జెప్పినదానినే నాలుగు ద్వారములతోను ఒక్క భాగము భద్రముతోను చేసిరేసి యీశ్వరకాంత మగును.

100. మంచకాంతము

శ్లో|| తుంగే పంచాశ దంశే స్యా ద్వహ్నాంశకం మసూరకం|| 23

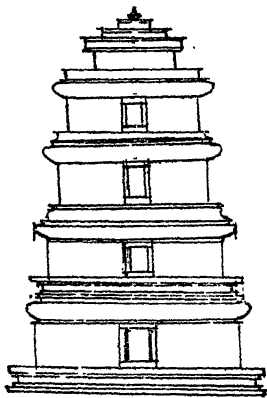
పాద తుంగం షడంశం స్యాత్ ప్రస్తరోచ్చం గుణాంశకం।
తత్సమం చోర్ధ్వ మంచం స్యా త్తదూర్ధ్వే ఒంఘ్ర శరాంశకం|| 24

తదర్థం ప్రస్తరోత్సేధ మూర్ధ్వే మంచం ద్విభాగికం।
పాదోచ్చం తు శరాంశం స్యాత్ సార్థద్వ్యంశం తలోదయం|| 25

తదూర్ధ్వే త్వర్థం మంచం స్యాత్ సార్థబంధ్వంశ కాంఘ్రికం|| 26

తదర్థం ప్రస్తరోత్సేధం పాద భాగోర్ధ్వ మంచకం।
వేదికోచ్చం శివాంశం స్యాత్ సార్థద్వ్యంశం గలోదయం|| 27

మస్తకోచ్చం శరాంశం స్యా చేషం కుంభోదయం భవేత్।
మంచకాంత మితి ప్రోక్తం కర్ణ హర్యాది మండితమ్|| 28



మంచకాంతము 50 భా (మాన)

తా|| ఆలయము యెత్తును 50 భాగములుచేసి అందు అధిష్ఠానము 3 భా, స్తంభము 6 భా, ప్రస్తరము 3 భా, మరల అధిష్ఠానము 3 భా, మరల స్తంభము 5 భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల అధిష్ఠానము 2 భా, మరల స్తంభము 5 భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల అధిష్ఠానము 1½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా; మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల అధిష్ఠానము 1½ భా; వేదిక 1 భా, గలము 2½ భా; శిఖరము 5 భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లుచేసి కర్ణకూటములును కోవ్లము లును చేసిరేసి మంచకాంత మగును.

101. వేదికాంతము

శ్లో|| తదూర్ధ్వే చ విమానం చ వేదికా వేదికాంతకం।
సర్వాంశకార సంయుక్తం శేషం పూర్వవ దాచరేత్|| 29

తా|| దానినే పై విమానముకున వేదికను చేసిచో వేదికాంతమగును. మిగిలిన పను లన్నియును పూర్వమువలెనే చేయవలెను.

శ్లో॥ తుంగే షడ్వింశ మంత్రేన చాధ్యర్థాంశం మసూరకం।
రుద్రాక్షి పాద తుంగం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥

30

సపాదాంశ మధిష్ఠానం ద్వ్యర్థాంశ ముష్ఠి తుంగకం।
తదర్థం ప్రస్తరోత్పేదం తదూర్ధ్వే ఓంశం మసూరకం॥

31

పాద తుంగం ద్విభాగం స్యా న్మంచ తుంగం శివాంశకం।
పాదోనద్వ్యంశ పాదం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం॥

32

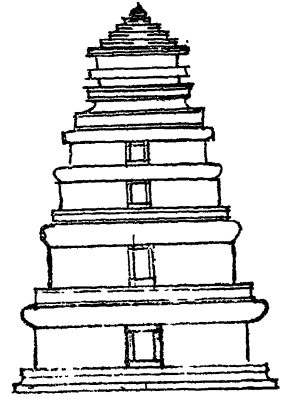
సపాదాం శాంఘి తుంగం స్యా త్తదర్థం ప్రస్తరోదయం।
తదూర్ధ్వే పాద మేకాంశం చార్ధాంశం ప్రస్తరోదయం॥

33

తత్సమం వేది తుంగం స్యా ద్గ్రీవ తుంగం శివాంశకం।
శిఖరోచ్ఛం ద్విభాగం స్యా చేషం తత్ స్తూపికోదయమ్॥

34

తా॥ ఆలయము యెత్తును 26 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము
1½ భా, స్తంభము 3 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, మరల అధిష్ఠానము
1½ భా, మరల స్తంభము 2½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల
అధిష్ఠానము 1 భా, మరల స్తంభము 2 భా, మరల ప్రస్తరము 1 భా,
మరల స్తంభము 1½ భా, అందులో సగము ప్రస్తరము ¾ భా, మరల
స్తంభము 1½ భా, అందులో సగము ప్రస్తరము ¾ భా, దానిపైన
స్తంభము 1 భా, ప్రస్తరము ¾ భా, వేదిక ½ భా, గలము 1 భాగము,
శిఖరము 2 భా, స్తూపిక 1 భా, ఇట్లు భాగములు చేయవలయును.
ఇందు ½ భాగము తక్కువైనది.



ప్రస్తరము 26 భాగము

శ్లో॥ మూలే చ మధ్యమే చాగ్రే దేవతాస్థావనం భవేత్।
తదూర్ధ్వం శిఖరాకారం కల్పయేత్తు చతుస్తలే॥

35

యుక్తం విస్తారం తద్బాహ్యే వేదాంశావృతం మూలకే।
విస్తృతార్థం సమం వాఽపి యథాయుక్తి వశాన్న్యసేత్॥

36

అధిష్ఠానం చ పాదం చ ప్రస్తరం చ త్రివర్గకం।
శాలాకూటం చ హారం చ యుక్త్యాతత్త్రైవ యోజయేత్॥

37

సర్వాంశకార సంయుక్తం మూలే ప్రాసాదతో న్యసేత్।
తదూర్ధ్వే ద్వ్యంశ మాశ్రిత్య కర్ణహర్యాది మండితం॥

38

అథవా విస్తృతార్ధేన ప్రాకారాంతరీతి చాన్వితమ్ |
ఏకేన కర్ణ హర్యాది అస్యాంతర్యల దేశేతిమ్ ||

39

తా|| మొదలు నడుగు చివర దేవతలను స్థాపి చేయవలెను. ఆపైన శిఖరముయొక్క రూపమును చేయవలెను. ఇట్లు నాలుగు ఆంకస్తలుగల గేవాలమును రచించవలెను. వీరస్థానమును 4 భాగములుచేసి యుక్తమని తోచినంత స్థలమును చేయవలెను. అనిష్ఠానము, స్తంభము, ప్రస్తరము, ఈ మూటితోగూడిన కర్ణకూటములును, కోవములును, పంజరములును కలిగియండవలెను. అన్ని అలంకారములతో గూడి ప్రాసాదమున నుండవలెను. ఆపైన రెండుభాగములు ఆశ్రయించి కర్ణహర్యము లుండవలెను లేక విస్తారముతో నగము ప్రాకారమువలె చుట్టును నిర్గమమును చేయవచ్చును కర్ణహర్యము, కర్ణకూటము, దానికి జలనిర్గమము, ఇవి ఒక్కొక్క భాగముచొప్పున చేయవలెను.

శ్లో|| అథవా ద్వ్యంశ మాశ్రిత్యాలిందం కుర్యా ద్విచక్షణః |
తదూర్ధ్వే విస్తృతం బాహ్యే ద్వ్యంశేనావృతం పూర్వవత్ ||

40

తస్యాం తకోక్త వత్కుర్యా ద్భాగ మేవమలం కృతం |
ఏకేన కర్ణ హర్యాది మండితం చావృతం న్యసేత్ ||

41

భాగేన పరితోలిందం చోర్ధ్వే త త్తజ్జల స్థలం |
త త్తద్బాహ్యే లపి సర్వా గం కర్ణహర్యాది మండితం ||

42

ద్విభాగేన తు మధ్యే తు శాలాయామం తు విన్యసేత్ |
కూటానా మేకభాగేన శేషం హారం సపంజరం ||

43

ఇంద్రకాంత మితి ప్రోక్తం ఊద్రే మధ్యే చమ ఖ్యతే |
తన్ముఖే మండపం యుక్తం తద్దక్షిణే మండపం స్యాత్ ||

44

ప్రాగ్దిశి సోపాన మధ్యానా మూర్ధ్వ వాసనరాసనం |
సాలా మూలస్య తన్మధ్యే చోర్ధ్వం తత్ర సమాయుతం ||

45

శేషం పూర్వవ దుద్దిష్టం చాష్టథా విధమీరితమ్ |

తా|| లేక రెండుభాగములు అలిందమును చేయవలెను. దానిపైన వెలువల విస్తారమును 2 భాగములు మునుపటివలెనే చేయవచ్చును. దానికి జలాంతరమును 1 భాగము చేయవలెను కర్ణహర్యము మొదలైన వానియొక్క అవృతము 1 భాగమును చేయవలెను. 1 భాగము చుట్టును అలిందమును రచించవలెను. పైన వానివానికి జలనిర్గమముల నుంచవలెను. వానివాని వెలువల అన్నియును కర్ణహర్యము మొదలైన వానితో నలంకారముగ నుండవలెను. మధ్య 2 భాగములు శాలయొక్క పొడవును చేయవలెను కూటములు 11, భాగము చేయవలెను. మిగిలిన హారమున పంజరములను కల్పించవలెను. దీనిని ఇంద్రకాంత మందురు. క్షుద్ర మధ్యమోత్తమముల

యందును ముఖమండపమును చేయవలెను. దానికి దక్షిణమునను మండపమును కల్పించవలెను. తూర్పుదిశయందు సోపానము నడుమను పైను మునువ్యవహరింపఁబడులు, మిగిలినవి మునువటివలెనే చేయవలెను;

శ్లో॥ ఊద్రం మధ్యం ముఖ్యం చ కుర్వాత్తర్వం సర్వ దేవతానాం॥ 43

అన్యేషా ముక్తమానం యుక్త్యా కుర్వాత్సువాతినైః కథితంః
నానాధిష్ఠాన పాదైశ్చ వలభిశ్చ బహువిధైర్యుతం॥ 47

కూట నీడైశ్చ కాలాభిశ్చ భద్రై రష్టపాద గర్భ బహుతారైః।
ఊద్రైశ్చ నాసాగజైర్నానా సంజరవేది తోరణ మహానానైశ్చవాతా యనైః॥ 49

ఊద్ర మన్య మధమఖ్య (ం) భౌమకేః సుద్రవిష్టు జనకాది హర్యుకే।
దక్షిణామూర్తి నరసింహమూర్తి శివః ప్లాదిమూర్తి పురతోక్త దేవానాం॥ 50

ఏవం మూర్తిం దక్షిణాది క్రమేణ ఏకానేక భౌమతల స్థలాదీన్।
కుర్యాత్సర్వం గ్రీవదేశే వత్తిత్వాద్ యుక్త్యా ధీమాన్ దేవతాం విన్యసేత్॥ 51

ఇతి మానసాశే వాస్తుశాస్త్రే చతుస్తల విధానం నామ ద్వావింశోఽధ్యాయః

10². చతుస్తలము, ద్రావిడ పద్ధతి.

సమరాంగణ నూత్రధార 62 వ అధ్యాయము

శ్లో॥ హస్తార్పం చదశక్షేత్రం విస్తారాత్తు ప్రకల్పయేత్।
ఉచ్చైర్యేణ తు హస్తానాం భాగైక వింశతిర్భవేత్॥ 67

ద్విహస్తం కారయేత్పిఠం జంఘా హస్తత్రయోచ్చితం।
సార్ధహస్తం భవేత్కూటం సర్వాంకార భూషితం॥ 68

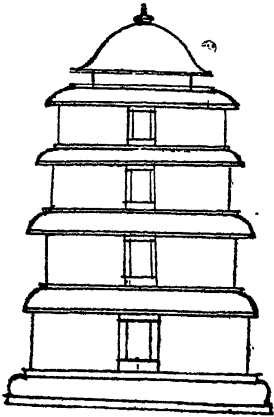
ద్వితీయ జంఘాకర్తవ్యా సాదహీనం కరత్రయం।
సపాదహస్తం కుర్వీత కూట మన్య త్రదూర్వతః॥ 69

తృతీయ జంఘా కర్తవ్యా సార్ధం హస్తద్వయం తతః।
తతశ్చ కూట ప్రస్తారో హస్త మేకం విధీయతే॥ 70

జంఘా చతుర్థి కర్తవ్యా సపాద ద్వికరోచ్చితా। 71

హస్తం చ కూట ప్రస్తారో వేదీ బంధ స్తథా విధః॥ 72

గర్భార్ధ విస్తృతా ఘంటా కార్యాహస్త త్రయోచ్చితా।
చతుర్థశస్తరా కుంభః సర్వేషా ముపరిష్ఠితః॥ 73



తా|| క్షేత్రవిస్తారము 15 హస్తములును యెత్తు 21 హస్తములును చేయవలెను; పీఠము 2 హ, జంఘ 3 హ, కూటము 1½ హ, రెండవ జంఘ 2½ హ, కూటము 1½ హ, మూడవజంఘ 2½ హ, కూటము 1 హ, నాల్గవజంఘ 2½ హ, కూటము 1 హ, వేదిక 1 హ, ఘంట గర్భములో గగము విస్తారమును యెత్తు 3 హస్తములు, కుంభము 14 స్తరములు, అన్నిటిపైన నుండవలెను.

తా 5 దశభుజపీఠము 21 హా.

శ్లో|| సూచితా హస్త సంఖ్యేషా విభాగః కథ్యతే ౭ధునా|

పీఠం హస్తద్వయోత్పేదం జంఘాలంకృతి రుచ్యతే||

74

దశభాగా భవే దేకమచ్చాలం ద్విస్తరం తతః|

పీఠకంఠం స్తరం విద్యాత్ ద్విస్తరం పీఠకం భవేత్||

75

పట్ట స్తథైవ విజ్ఞేయోత్పేదకీ పట్టికా తతః|

వసంతం ద్విస్తరం కుర్యా త్తథా వాసంత పట్టికా||

76

కపోత త్రిస్తరః కార్యో భాగం ఛేదో విధీయతే|

మేడం స్తరం ప్రకర్షిత స్తరం కంఠస్య పట్టికా||

77

కుర్వీత భాగీకిం వేదీం తతచ్ఛేదేచ భాగికం|

పునః కంఠం ప్రకుర్వీత ద్విస్తరం పట్టికాం తతః||

78

స్యా త్పద్మ పత్రికావ్యేవం ఘంటా పంచ స్తరాతతః|

విచిత్రం లక్షణోపేతం తతః కుంభం నివేశయేత్||

79

తా|| హస్తమానము చెప్పబడినది పీఠలక్షణము పూర్వము చెప్పబడియున్నది. స్తంభము ౭కు భాగములు చేప్పచున్నాడు. స్తంభమును 10 భాగములుచేసి 1 భాగము ఉచ్చాలము 2 భా, పీఠకంఠము 1 భా, పీఠము 2 భా, పట్టము 2 భా, పట్టిక 2 భా, వసంతము 2 భా, వసంత పట్టిక 2 భా, కపోతము 3 భా, ఛేదము 1 భా, మేడము 1 భా, కంఠముయొక్క పట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, మరల కంఠము 2 భా, పట్టిక 2 భా, పద్మపత్రిక 2 భా, ఘంట 5 భాగములు. ఇట్లు చక్కగాను చిత్రముగాను, చేయవలెను. దానిపైన కుంభము నుంచవలెను. కుంభమును 6 భాగములు చేయవలెను. మొత్తము 43 భాగములు అగును.

- శ్లో॥ జంఘా స్తంభం ద్విశీయాయాం విదధ్యా దష్టభాగికం।
మాలాం తు ద్విస్తరం కుర్యాత్ భాగికం లళునం తతః॥ 80
- భరణం స్తర మేకం చ కలశం తత్రప్రమాణతః।
వీరకంఠేన సంయుక్తం తావచ్చోచ్చాలకం భవేత్॥ 81
- ద్విస్తరం తత్తు విజ్ఞేయం వీరకంఠః స్తరం భవేత్।
హీరకం ద్విస్తరం విద్యాత్ పద్మం చైవ తథా విధమ్॥ 82
- పట్టికాస్తర మేకం స్యా ద్వపంతం ద్విస్తరం తతః।
వసంత పట్టికాం భాగం కపోతం త్రిస్తరోచ్చితం॥ 83
- కుశ్వీత భాగికం చేదం స్తర మేకం చ మేడకం।
మకరం స్తరమేకం చ తథా మకర పట్టికామ్॥ 84
- చేదః స్తరం భవేత్కంఠః స్తరం భాగం చ పట్టికా।
వేదికాస్తర మేకం చ చేద మర్ధేన కారయేత్॥ 85
- కంఠం సార్ధ స్తరం కుర్యాత్ స్తర మేకం చ పట్టికాం।
అంభోజ పత్రికాం భాగం కుర్యా ద్ధుంటా చతుః స్తరాం॥ 86
- ప్రాగ్రీవ భూషితా సా స్యాత్ కుంభం కుర్యా త్రదూర్ధ్వతః।

తా॥ రెండవ స్తంభమును 8 భాగములు చేసి మాల 2 భాగములు, లళులము 1 భా, భరణము 1 భా, కలశము 1 భా, వీరకంఠముతో సహితముగా చేయవలెను. ఉచ్చాలము 2 భా, వీరకంఠము 1 భా, హీరము 2 భా, పద్మము 2 భా, పట్టిక 1 భా, వసంతము 2 భా, వసంతపట్టిక 1 భా, కపోతము 3 భా, చేదము 1 భా, మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, చేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, చేదము $\frac{1}{2}$ భా, కంఠము $1\frac{1}{2}$ భా, పట్టిక 1 భా, పద్మదళము 1 భా, ఘంట 4 భాగములు, ప్రాగ్రీవముతో చేయవలెను. దానిపైన కుంభమును చేయవలెను.

- శ్లో॥ జంఘా స్తంభ స్తృతీయాయాం సప్తాంశ శ్చతురంశకః॥ 87
- తతో మాలాథలళునం భరణం కుంభ కాండకౌ।
ఉచ్చాలం గండకో హీరం ప్రత్యేకం స్యుః స్తరం స్తరం॥ 88
- పద్మం సార్ధ స్తరం విద్యాత్ భాగే ఒర్ధ్వే పట్టికాం తథా।
భాగ మేకం వసంతః స్యాత్ భాగం వాసంత పట్టికామ్॥ 89

కపోతం త్రిస్తరం కుర్యా చేద మేకస్తరం తతః।

త తశ్చ మేడం మకరం చదే తస్తరం స్తరం॥

90

తత్పట్టికా తు భాగార్థం చేదం భాగార్థ మేవచ।

కంఠో వేదీ పట్టికా చ త్రివ్యేతాని స్తరం స్తరం॥

91

స్తర స్యార్థం భవేచ్ఛేదః కంఠః సార్థ స్తరం తతః।

భాగార్థం పట్టికా కార్యా తావతీ పద్మ పత్రికా॥

92

చతుర్భాగా భవే ధ్వంటా గుణద్వార సమన్వితా।

ద్విస్తరం కారయే త్కుంభం ఘంటాయా స్థిత మూర్ధ్వతః॥

93

తా॥ మూడవ స్తంభమును 7 భాగములుచేసి మాల 1 భా. లశునము 1 భా. భరణము 1 భా. కుంభమును అండకమును 1 భా. ఉచ్చాలము 1 భా. వీరకంఠము 1 భా. హీరము 1 భా. వద్మము 1½ భా. పట్టిక ½ భాగము మంత్రము 1 భా. వసంతపట్టిక 1 భా. కపోతము 3 భా. ఛేదము 1 భా. మేడము 1 భా. మకరము 1 భా. మకరపట్టిక ½ భా. ఛేదము ½ భాగము కంఠము 1 భా. వేదిక 1 భా. పట్టిక 1 భా. ఛేదము ½ భా. కంఠము 1½ భా. పట్టిక ½ భా. పద్మదళము ½ భా. ఘంట 4 భాగములు. మూడు చ్చాగములు చేయవలెను. కుంభము 2 భా. ఘంట యొక్క పై భాగముననుండవలెను.

శ్లో॥ ఏవం భూమి స్పృతీయైషా చతుర్థీ రభ్యతే లఘునా।

కర్తవ్యా ప్పట్టికా జంఘా మహాస్తంభ సమన్వితా॥

94

మాలాఽథ లఘునం తద్వత్ భరణం కుంభ ఏవచ।

ఉచ్చాలం గండకం హీర మితి ప్రాగ్వత్ పృథక్ పృథక్॥

95

సార్థ భాగం భవే త్పట్టిక పట్టికార్థ స్తరంతతః।

వసంతం స్తరమేకం స్యాత్ తత్సంజ్ఞ పట్టికా స్తరం॥

96

కపోతం ద్విస్తరం విద్యా చేదం చార్థ స్తరంతతః।

మేడం తథైవ కుర్వీత మకరం చస్తరం బుధః॥

97

పట్టికాం మకరాఖ్యాం చ చేద మేకస్తరం విదుః।

స్తర మేకం భవే త్కంఠః స్తర స్యార్థం చ పట్టికా॥

98

తథైవ వేదికాం కుర్యా చేద మర్థస్తరం పునః।

సార్థభాగం ప్రకుర్వీత కంఠ దేశం విచక్షణః॥

99

తా॥ నాల్గవ స్తంభమును 6 భాగములుచేసి మహా స్తంభముతోగూడ మాల 1 భా, లశు నము 1 భా, భాణము 1 భా, కుంభము 1 భా, ఉచ్చాలము 1 భా, వీరకంఠము 1 భా, హీరము 1 భా, పట్టిము 1½ భా, పట్టిక ½ భా, వసంతము 1 భా, వసంతపట్టిక 1 భా, కపోతము 2 భా, ఛేదము ½ భా, మేడము ½ భా, మళరము 1 భా, ముకరపట్టిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము పట్టిక ½ భా, వేదిక ½ భా, ఛేదము ½ భా, కంఠము 1½ భా, చేయవలయును.

శ్లో॥ పట్టికా పద్మ సంజ్ఞా తు స్తర మేకం విధీయతే।

ఘంటా స్తగద్వయం కార్యా గుణద్వార విభూషితా॥

100

కుంభం విదధ్యాదుపరి ద్విస్తరం పంకజాననం।

భాగ మేకం భవేచ్ఛేద స్తతః కంఠః స్తగద్వయం॥

101

పట్టి కా స్తర మేకం తు వేదికా తు స్తరావృఖాః।

పునచ్ఛేదో భవేద్భాగం తథా కంఠో విధీయతే॥

102

పట్టికా స్తర మేకం తు తద్వదంభోజ పత్రికాః।

స్తరాణాం వింశతిర్ఘంటా భవేద్గర్భార్థ విస్తృతా॥

103

చంద్ర శాలాశ్చ క ర్తవ్యా దర్శనీయా శ్చతుర్దిశం।

ఏవం పద్మే మహాపద్మే స్వస్తికే వర్ధమానకే॥

104

తథైవ సర్వతో భద్రే కుర్యా ద్ఘంటా మిహంబుధః।

కుంభం తు పంచదశభిః స్తరైః కుర్యా త్సమున్నతం॥

105

స్యా చ్చతుర్భుమికో హ్యేవం తలచ్ఛందస్తు కామతః।

తా॥ పద్మపట్టిక 1 భా, ఘంట 2 భా, మూడు ద్వారములు కల్పించవలెను. దానిపైన కుంభము 2 భా, పద్మము 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము 2 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 2 భా, మరల ఛేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, పద్మపత్రిక 1 భా, ఘంట 20 భా. గర్భముతోసగము విస్తారముండవలెను. నలుపైపుల అందముగా చంద్రశాలలను చేయవలెను. ఇట్లు పద్మము, మహా పద్మము, స్వస్తికము, వర్ధమానము సర్వతోభద్రము, అనువానికి ఘంటను యిదేవిధముగా చేయవలెను. దానిపైన కుంభమును 15 భాగములు చేయవలెను. ఇది నాలుగంతస్తులు గల దేవాలయముయొక్క పద్ధతి.

103. పంచతల లక్షణము, శాంతికము.

కాశ్యపశిల్పము 32 వ పటలము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యే విశేషేణ పంచ భూమ్యా స్తు లక్షణం।

విస్తారోత్పేద మానం తు ప్రోక్తం ప్రాసాదమానకే॥

1

విస్తారం రుద్రధాభజ్య గుణాంశం గర్భగేహకం।
ద్విభాగం గృహ పిండీ స్యా దలింద్రం త్వేకభాగయా॥

2

హారా మనేకాం కర్తవ్య మలింద్రం ఘన భిత్తికం।
వర్ష స్థల సమం యుక్తం కల్పయేత్ ప్రస్తరోపరి॥

3

ధరాతలే చ మంచోర్ధ్వే ద్వితీయే వా త్రిభూమికే।
దేవతా స్థాపనం కుర్యా త్తావదేవ ఘనీకృతమ్॥

4

విన్యాస సూత్ర యోరంతః రుద్రభాగ విభాజితే।
శివాంశం కర్ణకూటం తు మధ్యకోష్ఠం గుణాంశకం॥

5

తయోర్మధ్యైక భాగేన పంజర వ్యాస ముచ్యతే।
హారాంతర మథాంశేన కల్పయే చ్చిల్పవిత్తమః॥

6

తా॥ అయిదంతస్తులుగల యాలమునును చెప్పుచున్నాడు. విస్తారము యెత్తు యిదివరకే చెప్పబడియున్నది. విస్తారమును 11 భాగములుచేసి అందు గర్భాలయము 3 భాగములును గృహ పిండము (గోడ) రెండు భాగములును, అలిందము 1 భాగమును, హారమును 1 భాగమునుచేసి అలిందమును గట్టిగోడగాను జలధారయుక్తముగాను చేయవలెను. ప్రస్తరముపైనను అధిష్ఠానము నను, ఇట్లే ద్వితీయ శ్రీతలాది భూములయందును దేవతాస్థాపనమును చేయువలెను, విన్యాససూత్రముల యొక్క రెంటినికూడ 11 భాగములుచేసి కర్ణకూటము 1 భా, మధ్యకోష్ఠము 3 భా, అరెంటి మధ్య 1 భాగము, పంజరము, హారాంతరము 1 భాగము ఇట్లుచేయవలెను.

శ్లో॥ తదూర్ధ్వ భూమి విస్తారం నంద భాగే ఒంశ కూటకం।
మధ్యే కోష్ఠం త్రిభాగం తు పంజరం త్వంశమానతః॥

7

హారాంతర మధార్ధాంశం కల్పయేత్తు ద్వితీయకే।
తదూర్ధ్వ భవనం చాష్ట భాగే ఒంశం కర్ణకూటకం॥

8

ద్విభాగం కోష్ఠకం కుర్యా ద్భాగః స్యా త్పంజర స్తథా।
హారాంతర మధార్ధాంశం కృత్వా లక్షణ సంయుతం॥

9

ఊర్ధ్వ భూమి రసాంశే తు కూట వ్యాస మథాంశకం।
శాలాదీర్ఘం ద్విభాగం స్యా దర్ధాంశం పంజర స్తరం॥

10

శేషం హారాంతరం ఖ్యాతం బాల పంజర మేవవా।
తదూర్ధ్వే భూమి విన్యాసం మధ్యే దండేన నిర్గతిః॥

11

తా॥ అపై అంతస్తు విస్తారమును 9 భాగములుచేసి, కర్ణకూటము 1 భా, మధ్యకోష్ఠము; 3 భా, పంజరము 1 భా, హారాంతరము $\frac{1}{2}$ భాగము, ఇట్లు చేయవలెను. మూడవ అంతస్తును 8 భాగములుచేసి కర్ణకూటము 1 భా, మధ్యకోష్ఠము 2 భా, పంజరము 1 భా, హారాంతరము $\frac{1}{2}$ భా, ఇట్లు చేయవలెను. నాల్గవ అంతస్తు విస్తారమును 6 భాగములుచేసి కూటము 1 భా, మధ్యశాల 2 భా, పంజరము $\frac{1}{2}$ భా, మిగిలినది హారాంతరము చేయవలెను లేక బాలపంజరముల నైనను చేయవచ్చును. అపైన భూమి విన్యాసమును మధ్య 1 దండము నిర్ణయమును చేయవలెను,

- శ్లో॥ గృహోచ్చం తు షడష్టాంశే భాగయుగ్మం ధరాతలం।
సార్థ పంచాంశ మంఘ్రిచ్చం సార్థద్వ్యంశం తు మంచకం॥ 12
- సపాదం పంచభాగం తు చరణోదయ మీరితం।
మంచోచ్చం సార్థ యుగ్మంశం పంచాంశం చరణాయతం॥ 13
- సాంఘ్రి ద్విభాగం మంచం స్యా త్పాదం పాదోన పంచకం।
ద్విభాగం ప్రస్తరోత్పేదం సార్థ వేదాంఘ్రి తుంగకం॥ 14
- పాదోన ద్వ్యంశ మంచం స్యా చ్చివాంశం వేదికోదయం।
కంతం సార్ధేన పక్షంశం సార్థ వేదం తు శీర్షకం॥ 15
- ద్విభాగం స్తూపిమానం తు శాంతికం భవనం భవేత్।

తా॥ ఆలయము యెత్తును 48 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభము 5 $\frac{1}{2}$ భా, ప్రస్తరము 2 $\frac{1}{2}$ భా, మరల స్తంభము 5 $\frac{1}{2}$ భా, మరల ప్రస్తరము 2 $\frac{1}{2}$ భా, మరల స్తంభము 5 భా, మరల ప్రస్తరము 2 $\frac{1}{2}$ భా, మరల స్తంభము 4 $\frac{1}{2}$ భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 4 $\frac{1}{2}$ భా, మరల ప్రస్తరము 1 $\frac{1}{2}$ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 $\frac{1}{2}$ భా, శిఖరము 4 $\frac{1}{2}$ భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లు చేసినయెడల శాంతిక మగును.

104. పౌష్టిక ము

- శ్లో॥ సవేద చత్వారింశం తు భాగం కృత్వా గృహోన్నతం॥ 16
- గుణాంశం తల తుంగం తు భూతాంశం చరణోదయం।
ప్రస్తరం చాగ్ని భాగం తు పాదం సార్థయుగం భవేత్॥ 17
- సాంఘ్రి ద్విభాగం మంచం స్యా త్తలిపం పాదాధికం యుగం।
ప్రస్తరోచ్చం ద్విభాగేన వేదాంశం చరణోదయం॥ 18
- పక్షంశం మంచమానం స్యా త్పాదం సార్థ గుణాంశకం।
అధ్యర్థం మంచమానం తు వ్యోమాంశం వేదికోదయం॥ 19

ద్విభాగం గలమానం తు సార్థ వేదాంశ శీర్షరం।

అధ్యర్థం తు శిఖామానం పౌష్టికం సదనం త్విచమ్॥

20

తా॥ ఆలయము యెత్తును 44 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 3 భా, స్తంభము 5 భా, ప్రస్తరము 3 భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2½ భా, మరల స్తంభము 4½ భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 4 భా, మరల ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 2 భా, శిఖరము 4½ భా, స్తూపిక 1½ భా, ఇట్లు చేకరేని పౌష్టిక మగును.

105. జయదము

శ్లో॥ సదనోచ్ఛం తు షట్ త్రింశ ద్భాగం కృత్వా ద్విజోత్తమః।

అధిష్ఠానం ద్విభాగేన వేదాంశం చరణాయతం॥

21

ద్విభాగం ప్రస్తరోత్సేధం పాదోనయుగ మంఘ్రితం।

సత్రిపాదం ఐవాంశేన మంచమానం ప్రకల్పయేత్॥

22

సార్థాగ్న్యంశం తు తలిపం తదర్థం మంచమానకం।

సపాదానల పాదం స్యా న్మంచ మధ్యర్థ భాగయా॥

23

గుణాంశం పాద తుంగం తు సపాదాంశం తు ప్రస్తరం।

ఏకాంశం వేదికామానం పాదోనద్వ్యంశకం గలం॥

24

సార్థాగ్న్యంశం తు షభరం శేషం స్తూప్యదయం భవేత్।

జయదుల భవనం హ్యేవం కల్పయే చ్చిల్పపిత్తమః॥

25

తా॥ ఆలయము యెత్తును 36 భాగములుచేసి, అధిష్ఠానము 2 భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 2 భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, మరల స్తంభము 3½ భా, మరల ప్రస్తరము 1½ భా, వేదిక 1 భా, గలము 1½ భా, శిఖరము 3½ భా, స్తూపిక 2 భా, ఇట్లుచేసి జయద మగును.

106. అద్భుతము

శ్లో॥ విమానోత్సేధం విభజేత్త్రయ త్రింశ ద్విభాగయా॥

26

ద్విభాగం ధరణీమానం వేదాంశం చరణోదయం।

ప్రస్తరోచ్ఛం ద్విభాగేన సార్థ త్ర్యంశాంఘ్రిణోదయం॥

27

ప్రస్తరం పాదరహితం ద్విభాగేన విధేయతే।
త్రిభాగం చరణాయామం తదర్థం మంచమానకం॥ 27

సార్థ ద్విభాగం పాదోచ్చం సపాదాంశేన మంచకం।
స్తంభం పాదాధిక ద్వ్యంశం మంచమానం సపాదకం॥ 28

వ్యోమాంశం వేదికామాన మధ్యస్థం గలమానకం।
సార్థ త్రిభాగం శిఖరం ద్విభాగం స్తూపమానకం॥ 29

అద్భుతం భవతి హ్యేవం కల్పయేద్దేవత్వార్హకమ్॥

తా॥ ఆలయము యెత్తును 33 భాగములుచేసి, అధిష్ఠానము 2 భా. స్తంభము 4 భా. ప్రస్తరము 2 భా. మరల స్తంభము 3½ భా. మరల ప్రస్తరము 1½ భా. మరల స్తంభము 3 భా. మరల ప్రస్తరము 1½ భా. మరల స్తంభము 2½ భా. మరల ప్రస్తరము 1½ భా. వేదిక 1 భాగము 1½ భా. శిఖరము 3½ భా. స్తూపిక 2 భా. ఇట్లు చేసినయెడల అద్భుత మగును.

107. సార్వకామికము

శ్లో॥ చతుర్వింశతి భాగం తు కృత్వా చ సదనోదయం॥ 30

అధ్యర్థాంశం తలోత్పేదం గుణాంశం పాదమానకం।
తదర్థం మంచమానం తు పాదోనత్ర్యంశకం పదం॥ 31

తదర్థం ప్రస్తరోత్పేదం సార్థ ద్వ్యంశం పదం భవేత్।
ప్రస్తరం తు సపాదాంశం స్తంభం పాదాధిక ద్వయం॥ 32

తదర్థం మంచమానం తు తస్యోర్ధ్వే ద్వ్యంశ మంఘ్రికం।
ఏకాంశం ప్రస్తరోత్పేద మర్థాంశం వేదికోదయం॥ 33

త్రిపాదం గలమానం తు పాదోనద్వ్యంశకం శిరః।
అష్టాంశ రహితం వ్యోమభాగం స్తూప్యదయం భవేత్॥ 34

సార్వకామిక మేవం తు కర్తవ్యం సదనం ద్విజు।

తా॥ ఆలయము యెత్తును 24 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 1½ భా. స్తంభము 3 భా. ప్రస్తరము 1½ భా. మరల స్తంభము 2½ భా. మరల ప్రస్తరము 1½ భా. మరల స్తంభము 2½ భా. మరల ప్రస్తరము 1½ భా. మరల స్తంభము 2½ భా. మరల ప్రస్తరము 1 భా. వేదిక ½ భాగము. గలము ½ భా. శిఖరము 1½ భా. స్తూపిక ½ భా. ఇట్లు చేసినయెడల సార్వకామిక మగును.

108. బ్రహ్మకాంతము

శ్లో॥ హోమాది స్తుతి పర్యంతం యుగాశ్రం పరికల్పయేత్॥

35

కలాశాలా కలాకూటం పంజరం చతురష్టకం।

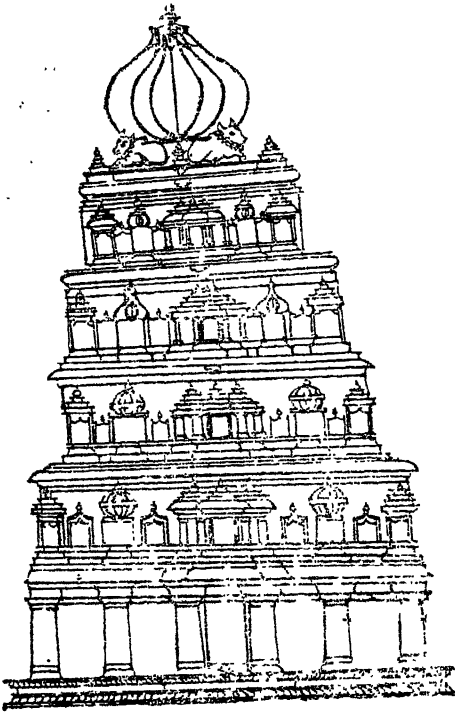
పాదాః ప్రత్యల్పనాసాఢ్యా హారాంతం నాసికాద్వయం॥

36

భద్రనాసీ చతుష్కంతు శిఖరే చ ప్రకల్పయేత్।

క్షుద్రనాసీద్వయం కోణే కల్పితం బ్రహ్మకాంతకమ్॥

37



ప్రొ. వా. లా. క. సు. 1913

త॥ ఆలయము అధిష్ఠానము మొదలు స్తుతిక వరకు 7 లు చదరముగా చేసి 16 శాలలును 16 కర్ణకూటములును, 32 పంజరములును, స్తంభములయందు క్షుద్రనాసికలును, కోణమున రెండు క్షుద్రనాసికలును కల్పించి రేచి బ్రహ్మకాంత మగును.

109. ప్రాజాపత్యము

శ్లో॥ కూటేష్వనం తరాధ్యం చ ప్రాజాపత్య ముదాహృతమ్।

తా॥ కర్ణకూటములందు జలాంతరములను చేయకుండినయెడల ప్రాజాపత్య మగును.

110. స్వా యం భు వము

శ్లో॥ తదేవోన్నత కూటం తు కోష్ఠే 2నంతాః స్వమంచకాః॥

38

స్వా యం భువ మిదం గేహం సర్వదేవార్హకం పరమ్।

తా॥ పై జెప్పినదానిని యెత్తయిన కర్ణకూటములుచేసి కోష్ఠమున మంచము లనేకముచేసి ని స్వాయంభవ మనిపించుకొనును. ఇది సమస్త దేవతలకు పనికివచ్చును.

111. భ ద్ర కాం త ము

శ్లో॥ తదేవ వేదికా కోష్ఠం శీర్షకం వసుకోణకం॥ 39

శాలా మధ్యే ఒంశమానే ఒంత ర్నిర్గతః కోష్ఠ ఏవవా।

భద్రకాంత మితి ఖ్యాతం కూటకోష్ఠో పరి సమమ్॥ 40

తా॥ పై జెప్పినదానినే వేదిక, కోష్ఠము, శిఖరము 8 కోణములుగాచేసి శాలయొక్క డుమ 1 భాగము లోపలికి నిర్గమముగాని కోష్ఠముగాని చేసిరేని భద్రకాంతమగును. కూటకోష్ఠము కు పైన సమానముగా చేయవలెను.

112. జ నార్ద న ము

శ్లో॥ సమంచం వాఒ ప్యమంచం వా జనార్దన ముదాహృతమ్।

తా॥ మంచములతోగాని, మంచములు లేకుండగాని చేసిరేని పైజెప్పినదానినే జనార్దన మందు.

113. అ తి భ ద్ర ము

శ్లో॥ తదేవ కోష్ఠ మధ్యే తు భద్రహీన మథాపివా॥ 41

మధ్య భద్రయుతం వాఒపి మండలం శీర్షకం గలం।

అతిభద్ర మితి ఖ్యాతం సర్వ దేవార్హకం పరమ్॥ 42

తా॥ పైజెప్పినదానినే కోష్ఠముయొక్క డుమ భద్రమును లేకుండగాని, మధ్య భద్రమును చేసిగాని గలమును శిఖరమును గుండ్రముగా చేసినయెడల అతిభద్ర మగును.

114. స ర్వ తో భ ద్ర ము

శ్లో॥ తదేవ కూట కోష్ఠం చ పంజరం చ సమంచకం।

సోన్నతం సర్వతోభద్రం ధర్మ ప్రీతికరం భవేత్॥ 47

తా॥ పై జెప్పినదానినే కూటములు కోష్ఠములు, పంజరములు, ప్రస్తరముతోకలిసి యెత్తుగా చేసిరేని సర్వతోభద్ర మగును. ఇది ధర్మప్రియ మగును.

115. పీ ర భ ద్ర ము

శ్లో॥ విమలం కూటకోష్ఠం చ పంజరం సమసూరకం।

నానాధిష్ఠాన సంయుక్తం నానాపాదై రలంకృతం॥ 44

నానాలంకార సంయుక్తం యుగ్మ పంజర సంయుతం।

శిఖరే ఒష్టాల్పనా సాధ్యం మహానాసిక చతుష్టయం॥

45

వీరభద్ర మితి ఖ్యాతం సర్వ దేవ ప్రయావహమ్।

తా॥ కూటములు, కోష్ఠములు, పంజరములు, ప్రసరముతో కలిసి స్వచ్ఛముగానుండి అనేకమైన అధిష్ఠానములతో కూడియుండి పుష్పప్రసరములతో నలంకరింపబడి యనేకాలంకారములతో గూడి రెండు పంజరములును, శిఖరమున కిష్టద్రుగ్గణికలును 4 మహానాసికలును కలిగి యున్న వీరభద్ర మనిపించుకొనును.

శ్లో॥ తదేవాష్టక శాలాది మాది భూమి ద్విభాగయా॥

46

భాను పంజర సంయుక్తం శేషం ప్రాగివర్చయేత్।

ప్రాగుక్త నామ చాఖ్యాతం తాస్మిన్తం పరికల్పయేత్॥

47

పంచ భూమి సమాఖ్యాతం షట్పంచ విధిం శృణు॥

48

ఇతి కాశ్యపశిర్షే పంచతల విధానోనామ ద్వాదశః పటలః

తా॥ పైజెప్పినదానినే 5 శాలలు మొదలైనవి రెండుభాగముల చొప్పున మొదటి అంతస్తున రచించి 12 పంజరములును నిర్మించి, మిగిలినవి మునుపటివలెనే అన్నియును చేసినచో వీరభద్ర మనిపించుకొనును. ఇంకేది యిష్టమో అది చేయవచ్చును. శిల్పరత్నమున నింతకంటె విశేషమేమి లేకున్నను కొన్ని యంశములుకూడ అగ్గియున్నవి. అందువలన వ్రాయ నవసరము కనుపించలేదు.

116. పంచతల విధానము మునియొక వద్దతి ఐరావతము

మానసారము గీత వ అధ్యాయము

శ్లో॥ పంచ భూమి విధానం చలక్షణం వక్ష్యతే ఒధునా।

క్షద్రం మధ్యం చ ముఖ్యం చ విశాలం భాగ ముచ్చయం॥

1

ప్రాగుక్తవ త్రుగృహ్య తు కుర్యా త్పంచతలం బుధః।

చతుర్వింశాంశకం తుంగే చాద్యర్ధాంశం మసూరకం॥

2

బంధ్యంశం పాద తుంగం స్యా దద్యర్ధం ప్రస్తరోదయమ్।

సపాదద్య్యంశకం పాదం మంచోర్ద్యం సశివాంశకమ్॥

3

తదూర్ధ్వే ఓంప్రి ద్విభాగం స్యాత్ ప్రస్తరోచ్చం శివాంశకం।

సత్రిపాదాంశకం పాదం ప్రస్తరోచ్చం శివాంశకమ్॥

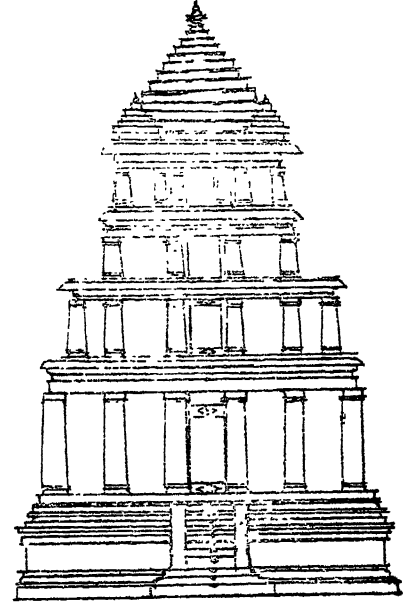
4

సారాంశం పాద తుంగం తు శివాంశం ప్రస్తరం భవేత్,
తదర్థం వేదికోత్తుంగం చంద్రాం శంఖ గతోదయమ్॥
మస్తకం ద్వ్యర్థభాగం స్యా చేషం తు తచ్చిఖోదయమ్,
కర్ణ హర్మ్యాది సంయుక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్॥
విరావత మితి ప్రోక్తం స్మరదోచ్చ సావృతంచ తత్॥

5

6

తా॥ అయిదంతస్తులుగల దేవాలయమును గూర్చి చెప్పుచున్నాడు. క్షుద్రము, మధ్యమము, ముఖ్యము, అను భేదములకు విస్తారమును యెత్తును పూర్వము చెప్పబడియున్నది. ఎత్తును 24 భాగములుచేసి అధిష్ఠానము 1½ భా, స్తంభము 4 భా, ప్రస్తరము 1½ భా, రెండవ స్తంభము 2½ భా, ప్రస్తరము 1 భా, మూడవ స్తంభము 2 భా, ప్రస్తరము 1 భా, నాల్గవ స్తంభము 1½ భా, ప్రస్తరము 1 భా, ఐదవ స్తంభము 1½ భా, ప్రస్తరము 1 భా, వేదిక ½ భా, గలము 1 భా, శిఖరము 2½ భా, మిగిలిన 1½ భాగము స్తూపిక చేయవలెను. కర్ణకూటములు, కర్ణహర్మ్యములు, పంజరములు మొదలైనవి అన్నియును చేయవలెను. స్తంభములు యెత్తుగా నుండవలెను. దీనిని విరావతమని చెప్పుదురు.



విరావతముమీద (మూడవత)

17. భూతకాంతము విశ్వకాంతము

శ్లో॥ తదేవ విస్తృతార్థేన చతుర్దిక్ష సమన్వితమ్,
నిర్గమం తు యథాయుక్తం చతుర్దిక్ త్రితలం భవేత్॥
ఏతత్తు భూతకాంతం స్యా త్పంచ భౌమ విదోవిదుః,
విఖలేన త్రిపాదేన పూర్వవ ద్భద్ర సంయుతమ్॥
చతుర్దిక్షతలం కుర్యా త్కర్ణ హర్మ్యాది మండితమ్,
విశ్వకాంత మితి ప్రోక్త మేవం పంచతలం విదుః॥

7

8

9

తా॥ పై జెప్పబడినగానినే విస్తారములో సగము నలువైపుల నిర్గమమును వదలి మూడంతస్తుల వరకు చేసినయెడల భూతకాంత మగును. విస్తారములో మూడుభాగములు ప్రస్తరమును 1 భాగము నిర్గమమును వదలి భద్రమును నలువైపులచేసి కర్ణకూటములు, కోష్ఠములు, పంజరములు, ఇట్లు అయిదంతస్తులవరకు చేసినయెడల విశ్వకాంత మనిపించుకొనును.

118. మూర్తికాంతము

శ్లో॥ అథవా విస్తృతం తుల్యం చతుర్దిశ్వలమం స్మృతమ్।

తస్మాత్త్రి భూమి హర్మ్యాంతం తద్ ద్వయో హ్యుభ దేశకే॥

10

అంతరాలం ప్రకుర్వీత పార్శ్వే సోపాన సంయుతమ్।

సర్వం ప్రదక్షిణం కుర్యా ద్యుక్త్యా ద్వారం ప్రకల్పయేత్॥

11

మధ్యే పంచ చతుస్తద్ ద్వితలం పంచతలం భవేత్।

మూర్తికాంత వితి ప్రోక్తం పూర్వవ త్పరికల్పయేత్॥

12

తా॥ విస్తారముతో సమానముగా నాలుగు దిశలములను ఆలయములను మూడంతస్తుల వరకున చేసి ఆ రెండంతస్తుల మూలప్రదేశమున అంతరాలమునుచేసి ప్రక్కలను చుట్టును ప్రదక్షిణ క్రమముగా మెట్లనుచేసి మధ్యను పంచతలమునను ద్వితలమునను ఆలోచనతో ద్వారమును కల్పించిన దీనిని మూర్తికాంత మందురు.

119. గృహకాంతము

శ్లో॥ తదేవ హర్మ్యే విదిక్ష్యేవ చ తత్త న్మాలాయం భవేత్।

గృహకాంత వితి ప్రోక్తం పూర్వవ త్పరికల్పయేత్॥

13

తా॥ పై జెప్పినదానినే వరుసగా శాలలను నిర్మించినట్లయిన గృహకాంత మగును. అన్ని వనులును మునుపటివలెనే చేయవలయును.

120. యమకాంతము మహాకాంతము

శ్లో॥ తద్భూమిః పరితో దేశే కుర్యాత్తు షోడశాలయమ్।

గృహకాంతాది హర్మ్యేషు చతుర్దిక్ష సమాలయమ్॥

14

చతుర్ వింశ త్యవసీతం ప్రోక్తం యమకాంత మేవ ప్రకథ్యతే।

తదేవ పరితో షాహ్యే చతుర్వింశతి రాలయమ్॥

15

గృహకాంతాది హర్మ్యేషు చతుర్దిక్ష సమాలయమ్।

మహాకాంత వితి ప్రోక్తం మేత త్పంచతలం భవేత్॥

16

తా॥ పై జెప్పబడినదానినే దాని వెలుపల చుట్టును 16 ఆలయములను నాలుగువైపుల కల్పించి 24 ఉపవీతములను చేసినయెడల యమకాంత మగును. అదియే వెలుపల చుట్టును 24 ఆలయములును, నలువైపుల సమముగా నిర్మించినయెడల మహాకాంత మగును.

111. యజ్ఞకాంతము పంచబ్రహ్మకాంతము

శ్లో॥ గృహ కంతాది హుర్యేషు నత్పర్దిక్ష సమాలయమ్!

కుర్యా త్తత్కల్యాణమేత ద్దం పంచ తలాన్నితమ్॥

17

ప్రాసాదార్థం సమం వాఽపి త్రిపాదం వా సమం తు వా!

అంతరాదం విశాలం స్యా దథవా హస్తమానతః॥

18

త్రి చతుర్హస్త మారభ్య ద్వి ద్విహస్త పివర్తనాత్!

నవపంక్తి కరాంతం స్యా దంతరాః విశాలకమ్॥

19

అంతరాలే యథా యుక్త్యా మండపాకారం విన్యసేత్!

అథవా త్రికూట యుక్తం వా మూలస్య ముఖపార్శ్వయోః॥

20

యజ్ఞకాంత మితి ప్రోక్త మేకానేక తలాన్నితమ్!

తా॥ గృహకాంతము మొదలయిన శాలా యందు నాలుగువైపుల సమానముగా ఆలయము లను చేయవలెను. అది కల్యాణ ముపించుకొనును. ఇట్లు 5 అంతస్తులవరకు చేయవలెను. ప్రాసాద ములో సగముగాని, ముప్పాతికవంతుగాని, సమానముగాని అంతరాలముయొక్క విస్తారమును చేయవలెను లేక హస్తమానముతో 3 హస్తములు మొదలుకొని 2-2 హస్తములు పెంచుచు 9-10 హస్తములవరకు అంతరాల విస్తారమును చేయవలెను. అంతరాలమున యుక్తితో మండపము యొక్క రూపమున చేయవలెను. లేక త్రికూటములతోనైన చేయవలెను. మూలముయొక్క ముఖమునందును రెండువైపులను త్రికూటములను చేయవలెను. ఏకతలమునగాని అన్నితలముల యందుగాని చేయవచ్చును. దీనిని యజ్ఞకాంత మందురు.

శ్లో॥ పంచ షట్ స్వేకభూమిః స్యాద్ ద్వితలం త్రితలం తు వా॥

21

పంచ బ్రహ్మ మి (ఇ) తి ప్రోక్తం సర్వాలంకార సంయుతమ్!

ఏత దష్ట విధం ప్రోక్తం శేషం ప్రాగుక్తవ న్నయేత్॥

22

శిఖరాది యథాకారం చైకాకారం తు యోజయేత్!

సర్వేషాం దేవతానాం చ హర్య మేవం ప్రకల్పయేత్॥

23

ఏతత్సర్వం హర్యకేదిక్షి కూటం! హారశాలా నాసికా పంజరాధ్యమ్!

నానారంగాభ్యంచితా లింద యుక్తం! పూర్వోక్తానాం యుక్తితః కారయే త్తత్॥ 24

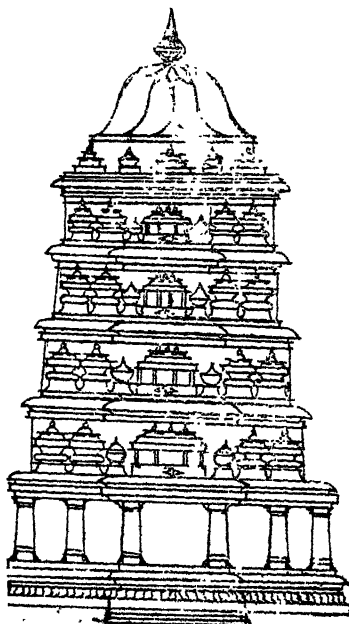
ఇతి మానసారే వాస్తుశాస్త్రే పంచతలవిధానం నామ త్రయోవింశోఽధ్యాయః

తా॥ 5-6 తలములందుగాని, ఏకతలమునగాని, ద్వితలమునగాని, త్రితలమునగాని ఇట్లు చేసినయెడల పంచబ్రహ్మ విమానమగును. ఇట్లు 8 విధములు కలవు. శిఖరము మొదలు అన్ని రూపములును ఒక్కటే రూపముగా చేయుచుండినవలెను. అన్ని దేవతలకును పనికిసచ్చును ఇట్లు అన్నిరూపములకును కూటములు, హారములు, శాలలా, నాసికలు, పంజరములు, అనేకవిధము లయిన అలంకారములతోను, అలిందములతోను చక్కగా ఆలోచించి చేయవలెను.

122. పంచతలము ద్రావిడవద్దతి

సమరాంగణ 2 వ అధ్యాయము

- శ్లో॥ పంచ భౌమ మథ బ్రూమః ప్రాసాదం రజహజివమ్ | 101
- విస్తారేణ విధాతవ్యః సహస్రా నేకవింశతిమ్ |
విభాజయే త్రతోత్సేధం పాదోన త్రింశతిం కూన్ || 107
- పీఠం భాగద్వయం సార్థం జంఘా సార్థ త్రిభాగీతి |
కుర్వీత కూట ప్రస్తారం సార్థ హస్తం చ బుద్ధిమాన్ || 108
- జంఘా ద్వితీయా కర్తవ్యా హస్త త్రితయ ముచ్చితా |
భూయో ఒపి కూట ప్రస్తారం సార్థ హస్తం ప్రకల్పయేత్ || 109
- జంఘా తృతీయా కర్తవ్యా పాదహీనం కరత్రయమ్ |
సార్థహస్తసముత్సేధః కూటప్రస్తార ఇష్యతే || 110
- చతుర్థభూమి జంఘా చ సార్థహస్తద్వయోచ్చితా |
కూటప్రస్తారకం కుర్యాత్ పూర్వమానేన బుద్ధిమాన్ || 111
- పంచమ్యాం భూమి కుర్వీత జంఘా సాంఘి కరద్వయం |
కుర్వీత కూటప్రస్తారం తథా ప్రాగ్గదితో యథా || 112



ప్రాచీనవద్దతి 21 ఎత్తు 29 హ.

- కుర్వీత స్తద్వయోత్సేధం కపోత మితి బుద్ధిమాన్ |
చతుర్భాగ సముత్సేధా మహామంతా విధీయతే || 113
- ఉపరిష్ఠాద్భవేత్త త్ర ప్రాసాదే పంచభూమికే |
కంఠం తదూర్ధ్వం కుర్వీత స్తరా నేకోన వింశతిమ్ || 114
- సంస్తాన మేతత్కర్తవ్యం సర్వతో భద్రసంజ్ఞకే |

తా॥ అయిదంతస్తులు గల ద్రావిడవద్దతి విమానమును గూర్చి చెప్పుచున్నాడు విస్తారము 21 హస్తములు, ఎత్తు 29 హస్తములు, పీఠము 2½ భా, జంఘ 3½ భా, కూటము 1½ భా, రెండవజంఘ 3 భా, కూటము 1½ భా, మూడవజంఘ 2½ హ, కూటము 1½ హ, నాల్గవజంఘ 2½ హ, కూటము 1½ హ, ఐదవజంఘ 2½ హ, కూటము 1½ హ, కపోతము 1 హస్తము, ఘంట 4 హస్తములు, ఆపైన కంఠము 19 స్తరములు.

శ్లో॥ విభాజయే ద్విశేషేణ తతస్తర విభాజనాత్॥ 115

శ్రీబంధ పీఠం కర్తవ్యం సార్థ హస్తద్వయోద్భితం।
చతుర్దశ స్తరం జంఘా కర్తవ్య పునర్భాషణైః॥ 116

కర్తవ్య ద్విస్తరా మాలా లకునం స్తరసమ్మితం।
విదధీత స్తరం పద్మ కుంభ గండ సమన్వితమ్॥ 117

ఉచ్ఛాలం ద్విస్తరం కుర్యా దథ భాగం విధీయతే।
ద్విస్తరం హీరకం కార్యం పట్టాశ్చైవ తథా విధాః॥ 118

పట్టికా స్తర మేకం చ వసంతం ద్విస్తరం తతః।
వసంత పట్టికా భాగం కపోతం త్రిస్తరం తతః॥ 119

చేద మేక స్తరం కుర్యాత్ స్తరమాత్రం చ మేడకం।
మకరం భాగ మేకం చ భాగం మకరపట్టికామ్॥ 120

కుర్వీత భాగికం చేదం తతః కంఠం చ భాగికమ్।
చేదం కంఠం తతశ్చేదం కంఠ మేకైక భాగికమ్॥ 121

తా॥ భాగములను చేయుపద్ధతి చెప్పుచున్నాడు. శ్రీబంధపీఠమును 2½ హస్తములు చేయవలెను. జంఘ 14 స్తరములు చేయవలెను. దానియొక్క రూపములు మాల 2 స్తరములు, లకునము 1 స్తరము, పద్మము 1 స్తరము, కుంభము 1 స్తరము, హీరకంఠము 1 భా, ఉచ్ఛాలము 2 స్తరములు, హీరము 2 భా, పట్టములు 2-2 భాగములు, పట్టిక 1 భా, వసంతవేది 2 భా వసంత పట్టిక 1 భా, కపోతము 2 భా, చేదము 1 భా, మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, 1 చేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, చేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, చేదము 1 భా, కంఠము భాగము, ఇట్లుచేయవలెను.

శ్లో॥ వాసం త పట్టికా ... భాగం వేదీ విచక్షణః।
కుర్వీత భాగికం చేదం తతః కంఠం స్తరద్వయమ్॥ 122

స్తరం స్తరం ప్రకుర్వీత పట్టికా పద్మపట్టికా।
కూటప్రస్తారకే కుర్యా న్మకరానన పంచకం॥ 123

విచిత్రరూపం సర్వాను దిక్షు సర్వగుణాన్వితం।
ఉద్ధృతః పట్టికా యాస్తు ఘంటా పంచ స్తరా భవేత్॥ 124

నాసికాభి స్విచిత్రాభి రత్యు దారాభి రన్వితా।
భద్రాణి యస్య దృశ్యంతే కూచే కూచే సమం తతః॥ 125

ససర్వతో భద్ర ఇతి ప్రాసాదః శిల్పినాం మతః।
అవలంబేన తదను స్తంభ చేదం ప్రకల్పయేత్॥

126

స్తంభతః సమ సూత్రేణ సమానం భువి సూత్రయేత్
మేడస్య నిర్గమే దద్యా దంగుల ద్వితయం బుధః॥

127

పంచాంగులాని కర్తవ్య స్తతో మకర నిర్గమః।
సూత్రయేత్ నమసూత్రేణ తతో మేడస్య పట్టికా॥

128

షడంగుల ప్రవేశస్తు కార్య చేదస్య వీరకా।
యథాప్రవేశం నీవ్రం తు భేదస్యా పి తథా భవేత్॥

129

అంగుల ద్వితయం కార్యః పట్టికాయా వినిర్గమః।
వినిర్గమో వేదికాయా విధాతవ్యః షడంగులః॥

130

తా॥ వసంతపట్టిక 1 భా. వేది 1 భా. చేదము 1 భా. కంఠము 2 భా. పట్టిక 1 భా. పద్మపట్టిక 1 భా. కూటప్రస్తారమున విదు మకరముఖములను చేయవలెను. అన్ని దిశలయందు విచిత్రరూపములను అందముగా చేయవలెను. పైనపట్టికయందు ఘంట 5 భాగములు చేయవలెను. అతి విచిత్రమైన నాసికలతోను భద్రములతోను ప్రతికూటమునందును ప్రకాశించునట్లు అంశటను చక్కగా చేయబడినది సర్వతోభద్రమగును. అవలంబము ననుసరించి ప్రక్కలను స్తంభములను తెగగొట్టవలెను. స్తంభమునకు సమాన సూత్రముతో అధిష్ఠానమును చేయవలెను. మేడము యొక్క నిర్గమము 2 అంగులము లుండవలెను. మకర నిర్గమము 5 అంగులములు. సమసూత్రముతో నుండవలెను. మేడముయొక్క పట్టిక 6 అంగులప్రవేశమును చేయవలెను. చేదమునకు ప్రవేశము 6 అంగులము లుండవలెను, ప్రవేశమెట్లో నిర్గమమును అట్లే చేయవలెను. చేదమునకు గూడ అంతేయని తెలియవలెను. పట్టికయొక్క నిర్గమము 2 అంగులము లుండవలెను. వేదికకు నిర్గమము 6 అంగులములు చేయవలెను.

శ్లో॥ అంగులద్వయ నిష్కృంతా విధేయా కంఠ పట్టికా।
పద్మాఖ్య నిర్గమం కుర్యా దంగుల త్రితయ తతః॥

131

అంగులాని తతః పంచ యోమి - నిర్గమో భవేత్।
ఘంటా త్విహ విధాతవ్యా సర్వాలంకార భూషితా॥

132

చేద స్తతః స్యా ద్భవతి భూమి కాతస్య చోపరి।
ద్వితీయ భూమికా జంఘా సద్యః స్యా దప్తభి స్తరైః॥

133

మూలా ద్వైర్లకునం చైవం భరణం కలశ స్తథా।
యథా మాలా తథోచ్చాలం వీరకంతం స్తరం భవేత్॥

134

ఉచ్చాల హీరకే పట్టః సమే కుర్యా ద్విచక్షణః।
పట్టికా భాగికోత్సేధా వాసంత పట్టికా తథా॥

135

కపోతం త్రిస్తరోత్సేధం ఛేదో సత్త్వ్యంశ వర్జితా।
ఛేద స్యాద్ధే భవేన్నేదో మకరః పట్టికా తథా॥

136

తా॥ కంఠపట్టిక నిర్గమము 2, అంగులములు, పద్మముయొక్క నిర్గమము 3 అంగులములు, ...నిర్గమము 5 అంగులములు, ఘంట సమ స్తమైన ఆలంకారములతో చేయవలెను. ఘంటపైన ఛేదమును చేయవలెను. దానిపైన భూమికను చేయవలెను. ద్వితీయ భూమికయందు జంఘను 8 భాగములు చేయవలెను. మాల, లఘునము, భరణము, కలశము, ఇవి మాలయెటులో ఉచ్చాలనమును అటులనే చేయవలెను. వీరకంఠమును 1 భాగమును చేయవలెను. ఉచ్చాలము, హీరము, పట్టము, ఈ యీదను సమానముగా చేయవలెను. పట్టిక 1 భాగము యెత్తు చేయవలెను. వాసంతపట్టిక కూడ 1 భాగము చేయవలెను కపోతము 3 భాగముల యెత్తు చేయవలెను. కపోతమును ఛేదము యెన్నడును చేయరాదు. మేడము సగము ఛేదము చేయవచ్చును. మకరమును మకరపట్టికయును అటులే చేయవలయును.

శ్లో॥ తతశ్చేదం చ కంఠం చ ఛేదం చ పట్టికా తథా।
మూలార్ధేన ప్రకుర్వీత ఛేద మేవ తతో బుధః॥

137

పునః కంఠం ప్రకుర్వీత హీరకేణ సమస్వితం।
పట్టికా పద్మపూర్వా చ త్రిభాగేన కపోతకే॥

138

కుర్యా చ్చతుః స్తరం ఘంటాం ద్వాభ్యాం కుంభం తథోపరి।
పునశ్చేదో భవేద్భాగం జంఘా కుర్వీత సప్తభిః॥

139

పీఠ మాలా విధాతవ్యా మాలోచ్చో ద్విస్తరో భవేత్।
లఘునం భరణం కుంభో గండశ్చేతి స్తరం స్తరం॥

140

గండ ద్విగుణ ముచ్చాలం హీర పట్ట స్తథైవచ।
పట్టికా స్తర మేకం స్యాద్ వసంత పట్టికాస్య చ॥

141

పీఠం దశగుణం కుర్యా ఛేద మేదో స్తరం స్తరం।
స్తరం కుర్వీత మకరం తథా మకర పట్టికా॥

142

స్తరం ఛేదం చ కంఠం చ పట్టికాం వేదికాం తథా।
ఛేదం కుర్యా త్పునర్భాగం కంఠం తద్ ద్విగుణం తతః॥

143

తా॥ ఛేదము, కంఠము, ఛేదము, పట్టిక, ఈనాలుగు మాలలో సగము చేయవలెను. రథవాత ఛేదమును చేయవలెను. మరల కంఠమును చేయవలెను. కంఠము హీరముతో సమ,

ముగా నుండవలెను. పట్టిక ఐద్యము తరువాత నుండవలెను. కపోతము 3 భాగములుండవలెను. ఘంట 4 భాగము లుండవలెను. దానిపైన కుంభము 2 భాగము లుండవలెను. మరల ఛేదము 1 భాగముండవలెను. జంఘ 7 భాగములు చేయవలెను. మాల 2 భాగములు, లశునము 1 భా, భరణము 1 భా, కుంభము 1 భా, వీరకంఠము 1 భా, ఉచ్చాలము 2 భా, హీరము, పట్టము ఉచ్చాలముతో సమానముగా నుండవలెను. పట్టిక 1 భా, వసంతపట్టిక 1 భా, పీఠము 10 భాగములు, ఛేదము 1 భా, 1 మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము 2 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో॥ పట్టికాస్తర మేకం స్యా ద్వసంత పట్టికాస్తరం॥

చతుస్తరా భవే ద్ధంటా ప్రాగ్రీవక సుభూషితా॥

144

తస్యోపరి పునః కుంభం ఘంటార్ధేనైవ కారయేత్॥

ఛేదం భాగం విజానీయా జ్ఞంఘా సప్తాంశి కాన్మృతా॥

145

మాలా ద్విభాగికా కార్యా భాగికం లశునం భవేత్॥

భరణం కుంభకం గండం కుర్యా ల్లశున పద్భుధః॥

146

ఉచ్చాలం గండకం చైవ హీరకాంతం చ భాగికం॥

సార్థం భాగం భవే త్పట్టం పట్టికార్థాస్తరం భవేత్॥

147

వసంతం భాగ మేకం స్యా ద్వ సంతాభ్యా చ పట్టికా॥

కపోతం త్రిస్తరం కుర్యా న్నాసాయుక్తం విచక్షణః॥

148

ఛేద మంశేన కుర్వీత మేడ మంశేన కారయేత్॥

మకరే పట్టికాం ఛేదం విదధీ త స్తరం స్తరం॥

149

కుర్వీత భాగికం కంఠం పట్టికాం వేదికా మపి॥

భాగం కుర్యా త్పునశ్చేదం తతః కంఠం ద్విభాగికమ్॥

150

తా॥ పట్టిక 1 భా; వసంతపట్టిక 1 భా, ఘంట 4 భా, ప్రాగ్రీవముతో చేయవలెను. దానిపైన కుంభము 2 భాగములు, ఛేదము 1 భా, జంఘ 7 భా, మాల 2 భా, లశునము 1 భా, భరణము 9 భా, కుంభము 1 భా, వీరకంఠము 1 భా, ఉచ్చాలము 1 భా, వీరకంఠము 1 భా, హీరము 1 భా, పట్టము 1½ భా, పట్టిక ½ భా, వసంతము 1 భా, వసంతపట్టిక 1 భా, కపోతము 3 భా, నాసికతో సమానము, ఛేదము 1 భా, మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, మరల ఛేదము 1 భా, మరల కంఠము 2 భాగములు చేయవలెను.

శ్లో॥ పట్టికా పద్మ పూర్వా చ విభాతవ్యా స్తరం స్తరం॥
కుర్వీత ఘంటా ముచరి చతుర్భాగాం విచక్షణః॥ 151

తదర్థ మూర్ధ్వతః కుంభం ఛేద మర్ధేన తస్య చ॥
జంఘా పట్టాగికా కార్యా మాలా భాగేన కారయేత్॥ 152

లశునం భరణం కుంభం గండ ముచ్చాల గండకే॥
హీరకం చేతి కుర్వీత భాగికాని పృథక్ పృథక్॥ 153

సార్థభాగం భవే త్పట్టం పట్టికార్థ స్తరోచ్చితా॥
వసంతం భాగ మేకం స్యా ద్వసంతాభ్యా చ పట్టికా॥ 154

కపోతం త్రిస్తరం కుర్యా చ్ఛేదం తతోత్ర్యంశకం భవేత్॥
మేడకో మకరశ్చైవ పట్టికా ఛేదంకంఠకౌ॥ 155

కంఠం పట్టి చ వేదీ చ ఛేదశ్చ స్యాత్ స్తరం స్తరం॥
ద్వితీయో ద్విస్తరః కంఠో భాగికీ పట్టికా భవేత్॥ 156

తా॥ పట్టిక 1 భా, పద్మము 1 భా, ఘంట 4 భా, కుంభము 2 భా, ఛేదము 3 భా, జంఘ 6 భా, మాల 1 భా, లశునము 1 భా; భరణము 1 భా, కుంభము 1 భా, గండము 1 భా, ఉచ్చాలము 1 భా, గండము 1 భా, హీరము 1 భా, పట్టము 1 1/2 భా, పట్టిక 1/2 భా, వసంతము 1 భా, వసంతపట్టిక 1 భా, కపోతము 3 భాగములు, నాసికతోకూడ చేయవలెను. ఛేదము 1 భా, మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, మకరపట్టిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, కంఠము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 1 భా, ఛేదము 1 భా, మరల కంఠము 2 భా, పట్టిక 1 భా, చేయవలెను.

శ్లో॥ తదైవ పద్మ సంజ్ఞా చ స్యాదుచ్చాయేణ పట్టికా॥
ఘంటాం కుర్యా చ్చతుర్భాగాం కుంభ మర్ధేన తస్య చ॥ 157

ఛేద మేకేన భాగేన జంఘాం పంచార్థ భాగికీం॥
మాలా మేకేన భాగేన లశునం చార్థభాగికం॥ 158

తదైవ భరణం కుర్యాత్ కుంభోచ్చాలే స్తరం స్తరం॥
హీరకం భాగికం కుర్యాత్ పట్టం సార్థ స్తరం తతః॥ 159

పట్టికార్థ స్తరంకార్యా వసంతం చ స్తరం తతః॥
కపోతం ద్విస్తరం కుర్యాత్ వేదీ మర్థస్తరం తథా॥ 160

యథా ఛేద స్తథా మేదో మకరశ్చ విధీయతే॥
పట్టికార్థ స్తరం కార్యా ఛేదో ఒప్యర్థ స్తరం భవేత్॥ 161

భాగం కంతం పట్టికా చ వేదీకార్యా ద్విభాగితే।
 ఛేదో భాగేన కర్తవ్యః కంతశ్చాన్యస్త్రి భాగితః॥ 162

పట్టికాం పద్మపత్రిం చ విదధీత స్తరం స్తరం।
 తుంగస్య చలనం కార్యం ద్విభాగిత మనంతరం॥ 163

ఘంటా కార్యా సముత్సేధాత్ త్రయస్త్రింశ ద్విభాగితే।
 సర్వతోభద్ర సంయుక్తా చంద్ర శాలా విభూషితా॥ 164

తా॥ పద్మపట్టిక 1 భా, ఘంట 4 భా; కుంభము 2 భా, ఛేదము 1 భా, జంఘ 5½ భా, మాల 1 భా, లఘుసము ½ భా, భరణము ½ భా, కుంభము 1 భా, ఉచ్చాలము 1 భా, హీరము 1 భా, పట్టము 1½ భా, పట్టిక ½ భా, వసంతము 1 భా, కపోతము 2 భాగములు నాసికతో అలంకారముగ చేయవలెను. వేదిక ½ భా, ఛేదము 1 భా, మేడము 1 భా, మకరము 1 భా, పట్టిక ½ భా, ఛేదము ½ భా, కంతము 1 భా, పట్టిక 1 భా, వేదిక 2 భా, ఛేదము 1 భా, మరల కంతము 3 భాగములు, పట్టిక 1 భాగము, పద్మపత్రిక 1 భాగము, ఉచ్చాలము 2 భాగములు, ఘంట 3½ భాగములయెత్తు చేయవలెను. అంతటను భద్రములను చేయవలయును. చంద్రశాలకూడ చేయవలయును.

శ్లో॥ కుర్వీత త్రిస్తరం పద్మం చిత్ర పత్ర సమన్వితం।
 తస్యోపరి భవే త్కుంభ శ్చతుర్దశ విభాగితః॥ 165

గ్రీవా ద్విభాగితా కార్యా కర్ణ శ్చైవ తథా పిఛః।
 బీజపూరం తతః కార్యం శోభా సంయుక్త మర్ధతః॥ 166

పద్మం చక్రం త్రిశూలం వా విధా తవ్యం యథోచితం।
 ప్రోత్తుంగ గ్రాస సంయుక్తం కుర్యా న్మకర మేడకౌ॥ 167

ప్రోత్తుంగ కూటకే కుర్యా దేవం దిక్షు విదిక్షు చ।
 భూమౌ భూమౌ విధాతవ్యా శాలా సద్వ్యాలతోరణం॥ 168

కోణే కోణే చ మకరాన్ భద్రే కరి కరానపి।
 కోణే భూటై త్త్రిభిర్యుక్తం చతుర్భిశ్చ జలాంతరైః॥ 169

కుర్వీత సర్వతో భద్ర మేవం లక్షణ లక్షితం।
 ఏవం పద్మో మహాపద్మః స్వస్తికో వర్ధమానకః॥ 170

సర్వతోభద్ర ఇత్యేతే సమార భైక భూమికాన్।
 పంచ భూమిక పర్యంతం కార్యాః సాధారణ క్రియాః॥ 171

ఏతైశ్చింతి భాగైశ్చ ప్రాసాదాః పూర్వ సూచితాః।
పీఠా దారభ్య ఘంటాంతం పంచై తే లక్షణాన్వితాః॥

172

షడ్భూమికౌది కంబ్రూమో యావద్ ద్వాదశ భూమికమ్॥

తా॥ పద్మము 3 భా, చిత్రవత్రములతో చేయవలెను, దానిపైన కంభము 14 భాగములు కంఠము 2 భాగములు, కర్ణము 2 భాగములు, బీజపూరమును $\frac{1}{2}$ భాగము చేయవలెను. పద్మము చక్రము, త్రిశూలము, ఇవి యిష్టానుసారముగా చేయవచ్చును మకరమును మేడమును నిత్తు యెంతో అంత తగ్గుదలగా చేయవలెను. ఉత్తరంగకూటమున దిశలయందును మూలలయందును ప్రతి అంతస్తునందును శాలలు వ్యాలతోరణములతో చేయవలెను. అన్నిమూలలయందు మకరము లను భద్రమున యేనుగుశొండములును కోణమున మూడేసి కర్ణకూటములును నాలుగు జలాంతర ములును అంతటను భద్రములును ఇల్లు లక్షణయుక్తముగా చేయవలెను. పద్మము, మహాపద్మము స్వస్తికము, వర్ణమానము, నవ్యతోభద్రము అనునవి యేకభూమి మొదలు పంచభూమివరకు సాధారణముగా చేయవచ్చును. ఇవి 30 భాగములచేత ప్రాసాదములను నిర్మించవలెనని పూర్వము చెప్పబడియున్నది. పీఠము మొదలుకొని ఘంటవరకు పైజెప్పిన భాగములతోను పంచలక్షణముల లతోను చేయవలెను,

ఇది శ్రీ మద్విశ్వకర్మ పంచమూలర్షి పంచకమధ్య మాహాభూససగోత్ర పవిత్ర, స్వర్ణాచ్చమాంబా వేంకటేశ్వరార్చనోత్ర, లక్ష్మ్యాంబాకోటయసుధీమణిపుత్ర, శ్రీ మద్ధాయత్రీ విరాడ్విశ్వకర్మ పరప్రసాద జనితకవితా సుధారసోత్ర, పదవాక్యప్రమాణనిధాన, విమర్శకాచార్య,

శిల్పకళాకోవిద, సర్వతంత్ర స్వతంత్ర, స్థపతి తిల. కాది బిరుద విరాజమాన

సుబ్రహ్మణ్యభిధాన విరచిత నానావాస్తుశిల్పాగమశాస్త్ర పోషీలనాత్మ

కాంధ్ర తాత్పర్యసహిత భారతీయ మహాశిల్పము నందు ఏక

తలము మొదలు పంచతలము వఱకు గల

దేవాలయ భేదములు అను

తృ తీ య క శ